

ALEXII SYMMACHI MAZUCHII

Canonici Neapolitani , & Regii
S. Script. Interpretis

AD AMPLISSIMUM VIRUM

BERNARDUM TANVCCIVM

REGIS NOSTRI

A SECRETIS

EPISTOLA

Qua ad XXX. virorum clarissimorum de
dedicatione sub ascia commentationes
integrae recensentur ,

*Quibus idem Mazochius adnotationes adpersit,
curasque posteriores adjunxit.*

NEAPOLI

Felix Carolus Musca excudit

An. MDCCXXXVIII.

Superiorum Permissu .

AMPLISSIMO VIRO
BERNARDO TANVCCIO
REGIS CAROLI
A SECRETIS

Alex. Sym. Mazochius

Vm multus ubique de Te, TANVCCI Am-
plissime, in civitate sermo inerebuit, tuam
justiciam, abstinenciam, dexteritatem,
virtutes alias deprædicantium; cum ille
in ore omnium, scilicet disceptantium,
Tu ne plus litteris, an illæ Tibi debeant.
Qua in disceptatione ad illam me partem
soleo adjungere, quæ tuetur hoc alterum.

Nam etsi præclara ista tua gerendæ reip. ratio magnam par-
tem est a philosophia interioribusque litteris hausta: tamen
est quoque divino ingenio tuo acrique judicio longe plus tri-
buenda; sine quibus neque tot reconditæ disciplinæ tam cito
in tuo solo comprehendissent, neque porro præclaros illos fru-
ctus de se tulissent. At artes universæ quantum se Tibi de-
vincas profiteantur, argumento illud est, quod ex quo heic
summo apud Regem potentissimum loco confedisti, longe est
jam alia litterarum hodie facies; non, ut pridem, illa quidem
inculcior atque horridior, sed nitens & multo quam unquam
alias liberalior. Tanti profecto est ad præfecturas dignitates-
que ceteras (quæ tuæ est apud Regem sapientissimum auctori-
tas & gratia) disciplinarum cultores præ ceteris promoveri:
per Te vero honorem haberi litteris, qui maximus potest.
Tanti est scire hoc universos, Te quamvis curarum gravissi-
marum fasce gravatum; tamen somno ceteraque corporis cu-
ratiq. horas detrahere plurimas, quas in rerum pulcherrima-

rum cognitione & commentatione Impendas : ut jam pro iper-
 tissimis habeantur, siqui sunt, qui suas nescio quas occupatio-
 nes causantur, quominus vacare Musis possint : Itaque non
 tantum qui in hac civitate doctrinas impensius colunt ; sed &
 exteri de tuo sinu sunt, & in tua sibi amicitia mirifice pla-
 cent ; nec detur qui lucubrationes suas sub tuo apparere no-
 mine pensi habent . Ego quoque , Vir eruditissime , tamen
 non is sum , qui de eruditionis laude certare ausim ; diu tamen
 est , quum , & tui de me quantulacumque exultationis
 (Ipe quidem mea certe meritoque majoris) increbuer in civi-
 tate rumusculi ; sic meae vicissim erga Te summae observantiae
 testimonium aliquod publice ut exstaret, cupiebam . Sed & af-
 fecta jam diu valetudo intercedebat ; & si quod supererat vi-
 tium ; id ad demandatam mihi ab Rege Invicissimam provin-
 ciam Sacras Scripturas in hoc Gymnasio publice interpretandi,
 totum infumendum erat . Postremo & occasio deerat . Sic enim
 sum : prostrare in publicum nisi probabili de causa numquam
 animum induxi . Quare quum Tu mihi nuper dissertationum
 pulcherrimarum norenssimae illius ac praeclarissimae Cor-
 tonensis Academiae volumen alterum in manus tradidisses ;
 imperassesque , uti meum circa novam de *Africa sepulchrali sen-
 tentiam* , quae Diss. VII. ejus voluminis a Cl. Muratorio mi-
 hique amicissimo proponitur, judicium expromerem : non potui
 sane Tibi, cui tum multis nominibus, tum hoc ipso quod no-
 vae hujus dissertationis indicium fecisti, non morem gerere .
 Ac Tu quidem , Vir Eruditissime , postquam quidquid super
 ea re judicii mei esset (quod non potuit in Cl. Auctorem , ami-
 cum utriusque nostrum , non esse honorificum) Tibi breviter
 pro meo more candideque aperuisses ; de ea re sic consulisti ;
 e re litteraria fore , si quidquid his ultimis annis de ea *dedi-
 cationis sub ascia formula* a viris doctis traditum
 litteris reperirem , id uno sub aspectu exhiberem . Non enim
 dubitabas,quin collatis inter se virorum eruditorum sententiis,
 facilius quid simile veri, quid contra, viri judicio praedicti
 perviderent : simulque novas procudendi interpretationes adi-
 tus pateheret iis, quibus ad haec investiganda satis est otii .
 Putabas autem paucis pagellis variarum de ea re opinionum
 expositionem posse comprehendere : nec tu a vero aberrabas .
 Vix enim paucarum chartarum opus fuisset , si aliorum senten-
 tias ut meis ipse verbis in compendium redigerem , satis mihi
 fore credidissem . Ego vero etsi Tibi per omnia morem gerere
 animum induxi ; in hoc tamen uno dissentiebam . Nam quam
 longe alius sit hujus saeculi gustus , ex tot *Variorum* , uti qui-
 dem appellant, commentariis potest perspicere . Ea qui digesse-
 runt,

sunt, nae il quam minimo emtorum incommodo potuissent do-
ctorum virorum illustrationes & notata ita pertexere, ut una
perpetua esset critici alicujus ea recensentis oratio. Ac si
contra ut hujus aetatis hominum ingenio se accommodarent,
qui auctorum ipsorum genuina loca perlegere, sibi que inte-
grum de iis iudicium reservari amant, non sine summo emto-
rum dispendio ipsissima volumina compegerunt, dum integras
annotationes & commentarios usque ad fastidium ingerunt.
Idem prope consilium in hoc quidem certe pleno aleae negotio
sequi contitui. Quid enim? Tam aequos ne lectores me na-
cturum putasses, ut dum hujus aut illius placita refero, de
mea fide non dubitarent? Quis paullo citatior criticus non sta-
tim de aliorum acceptis sententiis non accusationem institue-
ret? praesertim quum vulgo in eo peccari magnopere videam;
dum unusquisque aliorum sententias extendat, ut suae interim
velificetur; id quod ex his ipsis integris auctorum gravissimorum
locis, quae recitatum imus, licebit animadvertere; quos non
raro priorum opiniones non optima fide exposuisse animadver-
tes. Accedit hoc etiam, quod eorum auctorum, quos haec re-
censere aggredior, sunt qui aetatem ferunt; & pro ea, quam
habent demerendi litteras voluntate, ferant diutissime opto.
Horum ego reverentiae parum tribuissim, si non suos ipsorum
foetus atque carissimos filios eodem, quo ipsi ornarunt ami-
ctu, in publicum produxissim. Atque id quidem, TANVCCI
Amplissime, causae fuit, cur eadem omnia, ubicumque po-
tui, auctorum verba lectori appendere ac numerare constitui-
sim: cujus deinde integrum erit de re universa iudicium.

I. Aymarù Rivallius

Primus, BERNARDE TANVCCI, quem inveniam de hac for-
mula verba fecisse, fuit Aymarù Rivallius Allobrox, qui ex-
eunte XV. saeculo, partem etiam XVI. ineuntis, ad multam
aetatem vitam produxit; jurisconsultus ut illis temporibus non
incelebris: Is suae (1) Hist. juris civilis lib. 21. n. 3. haec commu-
tatur:

„ IN

(1) Rivallii Historia juris civilis
agmen agit inter Tractatus diverso-
rum. Reperitur, inquam, initio
tom. 1. Tractatum universi juris Ve-
net. an. 1584. Rivallium hunc Eve-
rardus Otto praef. ad tom. III. thes. ju-
ris Rom. pag. 49. taxat temeritatis
in corrigendis lib. II. Hist. jur. ci-

vil. legibus xviratibus. Utiturque
praeterea Antonii Augustini testi-
monio ex lib. de Legibus tom. II. thes.
Graeviani pag. 1262. Non magis (ait
ibi Aug.) ea Ciceronis XII. tabb. es-
se credendum est, quam quae Rival-
lius ingenti ostentatione usus effen-
git.

A 2

6
 „ IN VRBE NE SEPELITO , NEVE VRITO , NE FA-
 „ CITO ROGVM , ASCIA NE POLITO (2) Hanc legem
 „ Petronius & Flora ejus uxor transgressi sunt ; nam monu-
 „ mentum vivi sibi poni Valentiae curaverunt , & sub Ascia de-
 „ dicaverunt : quod adhuc in Aede D. Felicis exstat . Roma-
 „ nus quoque apud Allobrogas juxta Lugdunum Eutycho (3)
 „ filio monumentum sub Ascia dedicavit , unde asciae forma
 „ semper marmoris ea polito insculpta est , maxime ubi inscri-
 „ ptio hujus instrumenti meminit . Alii etiam complures mo-
 „ numenta contra hanc legem Ascia polire , ut in multis Ro-
 „ manorum sepulchris regiones peragrans videre poterit , &
 „ hanc constitutionem sumptus minuendi gratia Cicero inven-
 „ tam fuisse dicit . Hinc sumendam conjecturam existimo , mi-
 „ nimum quemque Romanorum cupiditatis gloriae sibi monu-
 „ , men-

(2) Duo sunt legis xvralis fra-
 gmenta , quae recitat Cicero in II.
 de Leg. cap. 25. , quae male Rival-
 lius in unum coarctavit . Primum est
 HOMINEM MORTVVM IN VR-
 BE NE SEPELITO , NEVE URI-
 TO . Alternum sic concipitur : HOC
 PLUS , *inquit* , NE FACITO :
 ROGVM ASCIA NE POLITO .
 Nec equidem Aymatum inculo-
 quod posterius caput alia distinctio-
 ne legerit ; nam varie olim distin-
 ctum fuisse , argumento sunt Turnebi
 & Mantii notationes . Turnebus :
 HOC PLUS NE FACITO ROGVM ,
quidam legunt : male , ut opinor .
 Paullus Manticius referente Aldo
 ejus filio haec habet : Hoc plus)
quid si opus legas ? nam & infra opo-
re testorio sepulchrum exornari non
licebat . *Aut hoc plus intellige plus*
eo quod supra definitum esset : omi-
ssuntur enim fort. quaedam ex lege
XII. tabb. sed magis places opus ne
facito : quod explanatur sequentibus
verbis : Rogum ascia ne polito . Nam
rogum ascia polire est opus facere .
Sunt qui ita distinguunt : Hoc plus
inquit : Ne facito rogum ascia ne
polito . Sed non puro rogum probi-
beri , quod uri concedatur . Probi-
debatur autem rogus ascia politus ,
non omnis rogus . Haec Paullus pa-
 ter . Sed & Jac. Reuwardus ad XII.
 tabb. cap. 25. legit : Hoc plus *inquit* :

NE FACITO ROGVM ASCIA , NE
 POLITICO . Quasi vellet Cicero legem
 XII. tabb. illud legibus a Solone la-
 tis plus continere , NE FACITO
 ROGVM ASCIA , NE POLITICO .
 Sed nunc omnium ferme consensu
 illud HOC PLUS ad verba legis
 pertinet , estque tantundem quod
hoc amplius . Deinde sic distinguitur
 is Ciceronis locus : HOC PLUS *in-*
quit : NE FACITO : ROGVM ASCIA
 NE POLITICO . Vide ad id legis ca-
 put Jac. Gothofredi notata co. III.
 thes. Ottoniani , & alios . Haec eo
 pluribus deduxi , ut appareat , ex
 prava legis illius apud Ciceronem di-
 stinctione ortam fuisse Rivallianam
 dedicationis sub ascia interpretatio-
 nem , non ineptissimam illam qui-
 dem futuram , si interpunctio proba
 esset .

(3) Haud dubie indicat Reine-
 sianam inscriptionem Cl. XII. n. 34.
 (quam vide infra in Reinesio) quae
 Valentiae ab eo ponitur ex Jo. a
 Besco : ibi Romanus pater Euty-
 chiano (non Eutycho) filio PON-
 CUR. ET. SUB. ASC. DED. Sane
 hoc interest , quod Reinesii Euty-
 chianus non XVIII. sed XXIII. an-
 norum erat . Verum aut in Reinesio
 posterius X in V refingendum , aut
 contra Rivallius V pro X sibi lege-
 re videbatur . Sed est cur magis
 Reinesii scripturae credatur .

„ menta facere , & Asciam polire voluisse , ut hac lege sumptus
 „ hujusmodi minuire necessarium fuerit . Sed Galli tanti sunt
 „ hujus gloriæ spectatores , quod ne bellicosi quidem principi-
 „ pes apud eos sepulcra facere vel polire curaverint , vel adhuc
 „ curent : unde contraria lege potius monumenta facere & A-
 „ sciam polire astringi debuerunt . At vilissimus quisque gre-
 „ garius Romanorum miles Galliam & Italiam , aliaque pro-
 „ vincias suis inscriptionibus & sepulcris replevit & foedavit ,
 „ ut ille bonus Petronius , qui suo testimonio veteranus erat ,
 „ & honesta missione missus ; & Romanus ille , qui Eutycho
 „ filio duodeviginti annos dumtaxat agenti tanta cura monu-
 „ mentum fecit . Tanta fuit hujus gentis gloriæ cupiditas .
 „ Hinc ratione quales his sepulcris conditi , aut marmori-
 „ bus insculpti fuerint , sæpenumero ignoramus ; quia Hi-
 „ storici & Scriptores eos commemorare ob vilitatem neglexe-
 „ runt .

II. Pierius Valerianus .

Excipit hunc Pierius Valerianus , qui an. 1550. major
 octogenario obiisse dicitur . Is in Hieroglyph. lib. XLII. haud
 longissime a fine hæc posuit .

„ DVRATVRA MEMORIA.

„ In antiquorum memoriis plerisque securim & asciam (4)
 „ sed hanc frequentius videas adsculptam , addito etiam elo-
 „ gio SVB ASCIAM DEDI VETVIT (5) quotiens defun-
 „ ctus non oblitterandam de sepulcro memoriam cavet , averfa-
 „ que ideo sculpsitur ferri acies . Sed in Divinis litteris per
 „ asciam simpliciter pravorum hominum in insectandis abolen-

disque

(4) *Securim & asciam , sed hanc frequentius* , Jam tum intellectum

fuit duobus tri-
 busve modis in
 monumentis id
 instrumentum
 scalpi ; quorum
 duos priores No-
 ster *securim* , ter-
 tium , quippe a-
 sciae materiario-
 rum per similem
asciam appellat ,
 opportune u-
 trumque vocabu-
 lum junctum in
 speciebus Psalmi

loco nactus . Sed
 revera utraque
 ea icon a multi-
 plex caementa-
 riorum fabricarum
 (pro diversis sci-
 licet locis , tem-
 poribus , usibus-
 que) ascia erat ,
 uti suo loco dice-
 tar .

(5) SVB ASCIAM DEDI VE-
 TVIT , Ex prava , uti vides , for-
 mulæ illius in monumentis lectio-
 ne orta est Pierii interpretatio ; quæ
 quidem optima sine dubio est , &
 quod Pierius recitat , monumenta

„ disque proborum operibus studium & conatum intelligimus,
 „ ut Palmo: In securi & ascia dejecerunt eam.

III. Hadrianus Turnebus.

Sequitur jam virorum doctissimorum par egregium, Ha-
 drianus Turnebus, & Wolfgangus Lazius, uterque eodem an-
 1565. (ut reperio) demortui: sed prior, quia 53. annos natus
 occubuit, prior, uti credo, hac de re scripsit. Is ergo, etiam
 summae doctrinae merito, per me praeceat licebit. Ergo in
 commentario ad Cic. de Leg. II. 23. sic loquitur: „ *Rogum*
 „ *ascia ne polito*) Ascia dolabrae genus poliendis lignis a-
 „ ptum. Ne autem ex politis fiat lignis pyra, lex cavet. Sie
 „ *dentrum dnam* dixit Sophocles, impolitum sedile, non ex-
 „ alciatum, ascia non politum. Alii de sepulcris intelligunt;
 „ (6) nec, ut opinor, recte. Nam quibusdam in locis hodie-
 „ que sepulcra sub ascia dedicata visuntur, hac inscriptione:
 „ VIVI. SIBI. PONEND. CVRAVER. ET. SVB. ASCIA.
 „ DEDICAVERVNT.

IV. Wolfgangus Lazius.

Wolfgangus vero Lazius in III. Commentarior. 18.
 pag. 431. sic commentatur: „ Praeterea in inscriptionibus
 „ monumentorum veteribus passim fit mentio monumentorum
 „ extra sortem & sub ascia positorum. Quae nondum satis in-
 „ telligo, qualia fuerint, nisi (quantum divinae licet) for-
 „ te monumenta extra sortem &c... (7) Deinde quoniam ascia
 „ in-

praeferrerent. Hoc si notassent, qui
 Valeriani sententiam unus ex altero
 descripserunt, nae ii ab ea recitan-
 da sententia abstinuissent, quippe
 quae non *dedicare sub ascias* sed *DE-*
DI VETARE sibi exponendum pro-
 ponit.

Ipsam vero sane DEDICARE
 SVB ASCIA si cui forte *duraturam*
memoriam cum Valeriano interpre-
 tari constitutum sit; hoc maxime
 arguendo eam sententiam fulciat,
 moneo, quod nimirum ferme omnes
 inscriptiones, quibus illa formu-
 la adiungitur, sic ordiuntur: D.
 M. ET. MEMORIAE. AET-
 ERNAE. *et dicitur*. Vel vide
 quas ex Menestricii Hist. Lugdunensi

si infra dabimus. Non enim de nihi-
 lo istud plerumque cum illa formu-
 la iungitur. Sed quantum hoc ad
 aenigmati solutionem? Nonnun-
 quam pro *memoriae aeternae* repe-
 ritur *quasi aeternae*, aut utrumque
 iungitur.

(6) Alii de sepulcris intelligunt)
 Prava scilicet legis interpunctione ad-
 ducti, quod fecit Rivallius & alios
 quoque de sepulcris intellexisse ve-
 rissimile est. Vide sup. not. 2.

(7) De monumentis extra sortem
 (si uspiam ea monumenta reperiun-
 tur; nam certe lapis, quem hic as-
 fert Lazius, non nemini visus est
 spurius) vide Gutherium in II. Ma-
 gnum 25, copiose discrepentem.

„ instrumentum est fabrilis, quo ligna dolantur; quærumque
 „ monumenta sub contignationibus lignorum ac tecto exstite-
 „ runt (8) ut ab injuria pluviarum & nivis vindicata diutius
 „ durare possent, *sub ascia* nuncupata sunt. Sed placet ipsa
 „ antiquitatis exempla recensere. Lugduni in Gallia: SE-
 „ CVNDINVS ET PRIMARIA MARCELLINA PATRES
 „ AMISSIONE EIVS ORBATI P. C. ET S. ASCI. PO.
 „ C. ET S. ASC. LDC. (9) (*quæ sequitur deinde inscriptio, ubi*
 „ *EXTRA SORTEM, eam omitto*) Ibidem (*Ravennæ scilicet.*)
 „ in Monasterio S. Irenæi. D. M. MEMORIAE AETERNAE
 „ SOLENNIA FIDO MIL. LEG. I. MINERVIAE IMA-
 „ GINI FERO MATVRNIA VICTORINO CONIVGI
 „ CARISSIMO PONENDVM CVRAVIT ET SVB ASCIA
 „ DEDICA (10)

Huc usque recensitis succedere deberet trigā virorum
 clarissimorum, unius ex Manuciis (11), Francisci Hotmani
 (12).

(8) Viri docti nescire se profitemur, quid heic sibi velit Iazius. Sed is procul dabo ob oculos habuit *opus intestinum*, cujus meminit Vitruvius IV. 4. V. 2. VI. 3. Plinius XVI. 39. & 42. Varro R. R. III. 1. unde dicit *intestinarum artificum* l. 2. Cod. Th. de excus. artif. Intestinum opus quid sit pluribus disseruerunt Budæus, Barbarus, Philander, Salmasius, Baldus in lexico Vitruviano, & alii plures; dum hi quodvis ex materia opus, illi laquearia ligtea quibus ornatus gratia subgrundia suffragantur, alii fenestras intelligunt. Sed vicit Budæi & Salmasii sententia, quorum hic ad Solinum pag. 1034. sic scripsit: „ Sane sciendum est *intestinum* opus proprie dici, quod ex ligno sit, sed elegantiore fabrica, & ea arte quam *pinustiarum* nunc appellamus. Veteres quoque *intestinas* dixere. . . . Intestina autem dicta opera illa, quod intra domum tantum locum habeant, & in aedium interiore parte sita sint, ad differentiam *exteriorum*. . . . In intestinis operibus locum habent ASCIAE, runcinae & planae: in aliis domus fabricae. Haec & plura Salmasius;

qui haec ultima de asciis unde hauserit, nescio. Sed indidem, forsitan hauserat & Iazius, ut inde *sub ascia* dedicata ad intellina opera, & sub tecto posita retulerit.

(9) Eadem inscriptio integra & correctior infra inter Menetrierianas Lugdunenses (quas simul jungemus) dabitur num. XII.

(10) Ponitur haec inscriptio Lugduni, non Ravennae, a Menetrio Praeparatione ad hist. Lugd. pag. 27. & quidem emaculation in hunc modum. D. M. & memoriae aeternae. Solennib. fido. Milis. leg. Minerviae. imaginifero. Masurnia. Victorina. Coniugi. Carissimo. ponendum. curavit. & sub. ascia. dedic. Refertur etiam a Grut. 662.1.

(11) Unius ex Manuciis Atticus Adamasio, (inquit Fabretus infra producendus, nec quem intelligat, dicit) ad caput illud legis XII. tab. reducit, Rogum ascia ne possit, ut superfluo sumptus vix prodideri possent: Sane Paulli Manucii notationem ad eandem legem xviralem apud Cic. de Leg. supra not. 2. recitavimus, eo potissimum confidit, ut appareat, neque hunc neque ejusdem Aldum ibi de Dedicacioni sub ascia

(12) & Jacobi Raevardi quos referri inter eos comperi, qui formulam dedicationis sub *ascia* tractandam susceperint. Verum in eorum scriptis ne 77° quidem.

V. Robertus Stephanus.

Quintus ergo prodeat in scaenam Robertus Stephanus, in cuius Thes. Linguae Lat. Lugd. an. 1573. (cui editioni duae praecesserant, ut in Typographi epist.) in verbo *Ascia* sic reperio. „ *Rogum ascia ne polito*: Ex legib. XII. tab. apud Cic. „ l. 2. de leg. Ne pyra fiat ex dolatis seu politis lignis, lege „ cavetur. Alii de sepulchris intelligunt, putantque vetari, „ ne quibuslibet artificiosis structuris ea expoliantur. Existi- „ mant quoque *asciam* ab abscindendo dictam.

Nulla hic quidem *Dedicationis sub ascia* fit mentio, sed ad eam tamen formulam in sepulchris obviā haec, quae a Stephano aliorum refertur interpretatio legis XII. tabb., certe alludit.

VI. Fulvius Ursinus.

Sextus vero jam producatul Fulvius Ursinus an. 1600. de mortuus; qui sic commentatur ad leg. XII. tabb. (10. 2. thes. Graev. pag. 1366.) „ *Rocom. ascia. nei. polito.*) Cic. ibid. re- „ fert e XII. tab. hanc legem, quae vetabat e politis *ascia* li- „ gnis pyram confici, ne sumptus supervacanei fierent. Hinc „ illa in veteribus monumentis inscriptio: SVB. ASCIA. DE- „ DICAVIT.

Idem ad illud Ciceronis in II. de Leg. 59. *Rogum ascia ne polito*, sic notat: „ Facit ad hunc locum vetus inscriptio, „ in qua sunt haec SVB. ASCIA. DEDICAVIT. De *ascia*, „ Plin. lib. XVI. cap. 4. Eam D. Hieronymus dolatoriam ap- „ pellat: inde verbum *Ascio* & *Exascio*: & *Exasciarum* opus „ pro expolito dixit Plautus in *Afinaria*.

VII.

ascia meminisse. Neque in ejusdem Pauli libro de legibus 10. 2. thes. Graeviani usquam ejus rei vestigium, nec porro alibi in trium Manucio- rum operibus, quod equidem sciam. Muratorius qui in suis dissert. num. 1. Aldum Manucium putat primum de ea formula differuisse, quam vel- lem edixisset uter Aldorum, & quo loco, Sed Ursini hallucinationem

Fabretum & Muratorium bonae fidei in sua scripta transfussisse postea comperi.

(12) Pitiscus in verbo *Ascia* Notamantem & Raevardum inter eos numerat, qui de hac formula differuerint. Sed in locis a Pitisco laudatis tantum de xivali lege de *rogo ascia non polito* disputant, de dedica- tione sub *ascia* ne verbum quidem.

Age vero septimus, sic interlocutor Paulus Merula, qui an. 1607. minor quinquagenario sublatu est, pluribus ineditis a se relictis operibus. Is in opere postumo de legibus Romanorum cap. XL. num. 6. (in Jo. Poleni V. Cl. supplem. thes. Graeviani to. 1. pag. 94.) ad illud *Rogam ascia vel poleito* sic annotat „ *Ascia* fabricorum materiariorum dolabra est, qua ad aspera ligna poliendâ utuntur, ab *abscindendo* dicta. Sumtuosior erat rogus ex lignis ascia politis, quam ex rudibus exstructus. Hinc etiam illa in veteribus monumentis inscriptio „ *sub ascia dedicavit*; ut qui posuerat, testaretur, quasi injecta *asciae* mentione, *Dedicationem* sumtuosiores.

VIII. *Claud. Guichardus.*

Claud. Guichardus (an. 1607. defunctus) scripserat de hac formula in opusculo, quod de antiquorum funeribus scriptum reliquit, quod numquam vidi. Sed quia in epistola Valbonaefii (in memoriis Trevoltinis an. 1715. mens. Junii pag. 1040.) quaedam ex Guichardi libro recitantur; ea quae ibi reperi, huc afferre non gravabor. „ Il est vrai, que les loix des douze tables defendoient de bâtir le bucher du bois choisi & conroyé; mais cette inhibition & defense par le plaissible consentement du peuple fut petit à petit abolie & mise à néant; car „ un chacun tâchoit de faire le mieux, qu'il pouvoit & le plus honorablement que ses facultez le permettoient aux funeraillies de ses parens & amis, jusqu'à vouloir peindre le bucher, & l'orner de cire de diverses couleurs, qui estoit une sorte de peinture fort riche & fort exquise en ce tems „ là Plin. XXXV. 7. (13) à quoi se peuvent rapporter ces trois paroles *sub ascia dedicavit*, qui sont gravées diversement, ores abrégées, ores au long en tant de marbres antiques. Car pour en dire mon opinion à tout événement, „ je ne pense point, que les Romains ajoutassent à la fin de leurs epitaphes ces paroles, comme ont été plusieurs, pour „ montrer que le marbre, au quel elles estoient cizelées, avoit été curieusement lissé & poli avec grand diligence, attendu „ que l'aiscette, que l'on y voit quant & quant représentée le plus souvent, montre assez, outre la propriété du mot, par „ la figure, que cet outil ne servit jamais à quatrieur ni polir le marbre. . . . Moins estime je recevable l'interprétation

(13) Ea est encastica pictura, de 7. eodem picturae genere & rogo, quae Plinius XXXV. 11. Idem XXXV. praei innuat.

„ ration de l'Auteur des Hieroglyphiques, Pierium intelligit,
 „ qui dit que toutefois & quantes que le defunt avoit pourvû,
 „ & mis ordre que l'epitaphe ne fut point effacé ni ôté du se-
 „ pulcre, ains que sa memoire demeurât inviolable perpétuel-
 „ lement, on y faisoit graver la figure d'un aifceau avec cette
 „ clause *sub ascia dedicavit*, exposant (14) *dedicavit* par *dedi ve-*
 „ *tuit*, comme si c'étoient deux mots, & remarquant qu'on y
 „ voit le tranchant de l'aifceau tourné a contremont. Car il
 „ est evident que là où les loix publiques ont suffisamment
 „ pourvû, il n'est nul besoin que les particuliers interposent
 „ leur autorité. Et posé que les decedans defendissent par te-
 „ stament qu'on ne démolit point, ni gâtât les epitaphes de
 „ leurs monuments, encore ne faudroit il pas expliquer ces mots
 „ *sub ascia dedicavit* (ou comme il écrit, *sub asciam dedi ve-*
 „ *tuit*) de la façon, vu que tant & tant d'inscriptions ainsi de-
 „ diées portent le nom d'enfans morts au dessous de l'âge de
 „ quatuorze ans (15), & qui par conséquent ne pouvoient rien or-
 „ donner qui valût pour ce regard, ni pur autre. „ Deinde
 „ paucis interfectis concludit. „ Ce qui m'induit a croire que
 „ ces paroles ne peuvent être mises pour signifier ou démontrer
 „ autre que la peine & soigneuse diligence employée a faire
 „ les funerailles du defunt, comme si elles vouloient dire que
 „ les parens n'ont rien omis ni laissé en arriere de leur devoir,
 „ ains ont fait charpenter pour plus grand honneur le bois
 „ dont le corps a été brûlé.

VIII. Jac. Grasserni.

Guichardo subnectendus est Jac. Grasserni, qui disserta-
 tionem suam *De Antiquitatibus Nemaufensibus* Parisiis edidit
 an. 1607., deinde tom. 1. Sallengriani thes. Antiquitatum in-
 ferta fuit, ubi pag. 1082. Hæ hæc inscriptiones (primam,
 Nemaufi, reliquis Viennæ) recitat: „ SEX. AVII. C.A.
 „ PELLIANI. LICINIA. FAVSTINA. MARITO. SIBI.
 „ MERENTISSIMO. SVB. ASCIA. POSVIT. Deinde:
 „ D. M. ET. MEMORIAE. AETERNÆ. DIV. LELIAE.
 „ ATILIAE. L. LEPIDVS. BASILAEVS. CONIVG. KAR.
 „ PONEND. CVRAVIT. ET. SVB. ASCIA. DEDICAVIT.
 Tum „ TITIAE. CATIAE. DEFVNCT. ANNORVM. VIII.
 „ M. V. D. VIII. CVTIA. (corr. Catia) BVVATE. FIL.
 „ PISSIMAE. ET. SIBI. VIVAE. POSVIT. HOC. SAX. SVB.
 ASCIA.

(14) Non ita lazius exposuit;
 sed ita putavit legi. Vide not. 5.

(15) In horum infantium tumu-
 lis est semper ad signum epigramma-

tis parentum aut alterius mentio,
 qui PON. CUR. ET. SUB. ASC.
 DED. Quo sane fuit Guichardi re-
 tiocinatio.

„ ASCIA. DED. EST. Postremo „ SERVI. SEVERI. F. CAS.
 „ SIA. MISERA. MATER. FILIO. INCOMPARABILI.
 „ ANN. XXIII. ARAM. POSUIT. ET SVB. A. D. (16) Deinde
 sic annotat. „ Ascia magnificentiam innuit, quae a Romanis
 „ in funere & monumento struendo adhibita, unde Plautus
 „ opus *asciatum* vocat affabre politum, & exornatum. *Sub*
 „ *ascia autem polire* olim sepulchralibus legibus Romae in
 „ duodecim Tabulis vetitum fuit, ne in rogo & sepulchro fa-
 „ ciendo magni sumptus fierent. Hinc etiam prohibitum, ne
 „ aurum adderetur, ne murrata potio mortuo inderetur, neve
 „ longae coronae, neve acerrae adhiberentur, ne plura fune-
 „ ra uni feren, ne lecti plures inferrentur; sed prisco illo
 „ & modesto more, quem Naso noster *Fastorum* lib. 2. sequen-
 „ tibus versibus describit, omnia administrarentur.

Est honor & tumulis animas placare paternas,

Parvaeque in exstructas munera ferre pyras.

Parva petunt manes: pietas pro divite grata est

Munere; non avidos Styx habet ima Deos.

Regula porrectis satis est velata coronis,

Et sparsae fruges, parvaeque mica salis;

Inque mero mollita ceres, violaeque solutae,

Haec habeat media tella relicta quia.

Hodie in nonnullis locis tam insana est epitaphiorum
 frequentia, ut potterit ne quidem pro unico verticulo spa-
 tium sint reperturi, nisi parietarias istas herbas, (ut Con-
 stantinus de Trajano, inanum titulorum nimium studioso
 dixit) & lascivientes hederas, religionis dememores evel-
 lere velint.

X. Jac. Gutherius.

Venio jam ad uberiores accuratioresque formulae hujus
 interpretes, quorum significat Jac. Gutherius, qui ann. 1638.
 diem suum obiisse dicitur. Is in II. de jure Manium cap. 28.
 ubi de sepulchrorum ornamentis, nostri argumenti haec habet.
 „ Praecipuum vero sepulchrorum ornamentum Testatorum opus
 „ fuit: quare cum Solon illorum amplitudines tolleret; lege
 „ sanxit (Cic. 2. de Leg.) *Ne quis sepulchrum faceret operosius,*
 „ *quam*

(16) Harum inscriptionum pri-
 ma est apud Grut. 760. 3. cum con-
 sueta ascia. Altera est apud eum-
 dem pag. 799. 6. Tertia quoque est
 in Grut. 760. 5. ubi numerus anno-
 rum est XIII., non VIII. (X & V
 cill. facile confunduntur in fugiente

scriptura) Ultima est in Grut. pag.
 760. 13. cum ascia, ubi numerus an-
 norum est XXIII. Nota hoc etiam
 secundam inscriptionem a Grut. cum
 Viennae (ubi Grasserus) sed Cae-
 tianopoli poni.

1) *quam quod docum homines efficerent triduo: neque id opere te-*
 2) *heris exornare, nec Hermas, quos vocant, licebat imponi.*
 3) *Opere tectorio sepulchræ exornare idem est, quod in veteri-*
 4) *bis Inscriptionibus passim legitur SVB, ASCIA. DEDICA-*
 5) *RE. Quæ verba multis scriptoribus crucem infixerunt. Alii*
 6) *sub Alcia dedicata credunt ea sepulchra esse (Lafius lib. 3.*
 7) *Comment. cap. 18.) quæ sub contignationibus lignorum, te-*
 8) *cto munita sunt, ut ab aeris injuria vindicentur. Quod qui-*
 9) *dem tectorium ornaamentum dici non potest, sed Protecto-*
 10) *rium. Guichardus sub Ascia dedicare suspicatur esse, rogum*
 11) *Ascia polire, quod legibus XII. vetitum est, atque in ho-*
 12) *rum verborum interpretatione haeret maxime. Rogum po-*
 13) *lire lex dicit, non dedicare, quod est, religione aliqua de-*
 14) *vincire (17). Dedicare sepulchræ, consecrare recte dicimus, quod*
 15) *rogo convenire non potest. Haec ut facilius ex M. Tullii*
 16) *opere tectorio explicemus, advertendum est sepulchrorum*
 17) *perfectorum ornamenta potissimum contineri tectorio seu al-*
 18) *bario opere, quibus alcia adhibebatur. In albario opere*
 19) *maceratio calcis necessaria est, i. e. Si calx in fornace cocta*
 20) *seorsim parum, in maceratione diuturna, liquore coacta deser-*
 21) *vent: (Vitruv. lib. 7. cap. 2.) Tum sumatur ascia, & quem-*
 22) *admodum materia dolatur, sic calx in lacu macerata ascia-*
 23) *tur. Si ad asciam offenderint calculi non erit temperata (18).*
 24) *Ut ergo opus albarium probetur, macerata calx ascia dolatur,*
 25) *& si quid asciae adhaeret fuerit molle atque viscosum, con-*
 26) *stat albariis operibus convenire. (Pallad. lib. 1. de Re Rust.*
 27) *cap. 14.) En asciam in manibus habemus: maceratum hunc*
 28) *locum, & multis recoctum & inchoatum, placet perpoli-*
 29) *re atque perficere, & sub ascia dedicare. Ascia*
 30) *Glos. vet. dolabra est artificum, qua asperitas perpolitur: se-*
 31) *curis est, qua ligna levigantur: Tectorium opus asciam ma-*
 32) *gis quaerit quam securim. Tectorium generale verbum est,*
 33) *omnem*

(17) Vides hec profecto, quid
 Gutherius, quid ante & post
 Gutherium ceteri *ad dedicare sepulchra*
 sint interpretati. At nos quid pro-
 prie illud sit, tum in Diatr. de dedica-
 tionib. in *Com. ad multum Amphib.*
Camp. titulum diximus, tum in Cu-
 ris posterioribus quas extremae huic
 epistolae adnectimus, planissime do-
 cebimus.

(18) Haftenus e Vitruvio sunt,
 quæ ad editionem Elzevirianam Jo-
 de Laet multis modis emendavi.
 Quæ porro sequuntur, sunt de Pal-

ladio, cujus lib. primi titulum 14.
 totum adscribam, ne nimiam in
 Gutherii scripta licere mihi sinam.
 „ De opere Albario „ Opus quoque
 „ albarium saepe delectat, cui cal-
 „ cem debemus adhibere, quum
 „ multo tempore fuerit macerata
 „ Ergo ut utilem probes, ascia cal-
 „ cem quasi lignum dolabis. Si
 „ nusquam acies ejus offenderit,
 „ & si quod asciae adhaeret, fue-
 „ rit molle atque viscosum, con-
 „ stat albariis operibus conveni-
 „ re.

omnem enim crassam induci solitam significat, etq. illuminen-
tum quoddam & quasi incrustatio parietum, laterum sepul-
chri aut pavimenti. Hoc si calce pura fiebat, albarium opus:
si calce & arena, arenatum: si marmore & calce, marmora-
tum vocatur. In albario opere superbis candoris: in mar-
morato precium & pulchritudo operis delectat: Marmora-
tum calce & marmore rufo, & triplici varietate comminu-
to fiebat: (19) nisi enim tectorium ter arenato & his mar-
morato inductum esset, numquam splendoris habuisset satis.
Experimentum marmorati in subigendo fuit, donec ratio (20)
non cohaereret: contra in albario opere, ut calx macerata
seu glutinum haereret, *Plin. lib. 36. cap. 23. Ex his facile in-*
telligitur SVB. ASCIA. DEDICARE idem esse, ac opere
tectorio marmurato vel albario sepulchra exornare. Tecto-
res ~~mortui~~, qui ab albario albarij & albarij dicti sunt, *L. 2.*
Cod. Theod. de Excusat. Artisf. l. 1. Cod. eod. lib. 10. Ut alba-
rium opus ~~vulgaris~~: unde sepulchra albario opere inducta,
Idem exemplum, D. Matth. cap. 23. quibus similes Pharisei
inculcantur, qui ut Plautus in *Trucul.* loquitur, cum exor-
natis ossibus & animis incedebant. Albarium opus in fra-
gmento veteris Inscriptionis notavi (21).
Tectorium in alia est hoc modo exornatum: *Bene. memo-*
randae. conjugi. dulcissimaeque. vix. an. XX. M. V. Et Po-
mentius. Aur. Justiniae. maritus. et LECTORNAM. *et pro-*
sector. contra. votum. memoriam. posuit. (Apud Grui. DCCCXVI. 5)
. Vetus inscriptionis interpolanda nobis est: adhi-
benda

(19) Haec sunt ex Plinio XXXVI,
22. Tectorium quidem, nisi ter are-
nato & his marmurato inductum est,
non satis splendoris habet: At Vitru-
vius VII. 3. Palladius I. 25. tria are-
nae coria, totidem marmoris prae-
scribunt, ut solidum sit opus, &
nitior tantus, ut etiam expressas tam-
quam in speculo imagines intuenti-
bus remittat.

(20) Etiam nitidam Gutherii edi-
tionem tom. XII. thes. Graeviani
monstruosum istud *Ratio* pro *Ruro*
foedavit, sicut & infra *seu* pro *cell.*
Sed corrigantur ex Plinio ibid. unde
haec descripsit auctor. *Experimentum*
marmorati esset in subigendo,
donec ruro non cohaereat. Contra
in albario opere, ut macerata calx
seu glutinum haereat. Plinius hoc
ex Vitruvio VII. 3. didicerat. Mar-

morati ita mortui nuncupantur, ut
quum subiguntur, non haereant ad ru-
rum, sed purum ferrum a mortuario
diverunt. Male ad recitatum Plinii
locum Harduinus notavit, ruro uti
strutores ad inducenda parietibus
tectoria. Imo ruro in rusticis in-
strumentis non est aliud quam palas
genus, Catone teste: hinc etiam
reversa illa pala, qua calx subige-
batur, ruro dicebatur, itemque
ascia. At quod in Ruro Harduinus,
idem in Ascia peccarunt alij, dum
ascia induci tectorium scripserunt;
quod & Gutherius videtur credidisse,
si recte capio ultima Gutheriani
loci verba.

(21) Est id fragmentum inscrip-
tionis utrinque mutilum apud Gru-
terum CLXXII. 2. quod ad *deici.*
sub ascia, nihil attinet.

benda ascia & assuz, vel sine calce & marmore. **LECTOR**
 NAM in illa scriptum pro TECTORNAM suspicor, T
 in L commutato, quod veteres solebant, qui *Thelem* pro
Thetim dixerunt. *Varro de R. R. III. 9.* Forte quum scriptum
 esset TECTOR. ORNAM. repetitam syllabam OR elisus
 faber, & verba duo in unum transtulit, TECTORNA-
 MENTVM vel tectorium ornementum opus tectorium est,
 quo sepulcra ornabantur. Sic marmoratum assulis seu *assulis*
 & frustulis, quae scalpendo marmore excidunt, fiebat.
 Haec enim fragmenta pistillis tundebantur, & setaceis incer-
 niculis cribrabantur. (*Philander ad Vitruvium VII. cap. 6.*)
 Hinc Plautus in Menaechnis;

Securim capiam ancipitem

Es dedolabo assulasim viscera.

Hujus securis nota haec est in plerisque monumentis, quae
 in Lugdunensi provincia visuntur.

DIS X M (10)

Cujus figurae nota nihil aliud significat, quam opus securi
 dedolatum & sub ascia dedicatum, quod ubique vulgatum
 erat. Sed nos sepulcra impolita & imperfecta perfi-
 ciamus. Perfectum opus exasciatum opus dixit
 Plautus in Aenaria ab *albaria* translatione sumpta, quod
 ascia perpolitur & perficitur.

XI. Gerardus Jo: Vossius.

Ad haec Gerardus Jo: Vossius (an. circ. 1650, demortuus)
 in Etymol. sic posuit: „ASCIAE de notatione & etymo,
 sic Isidorus lib. XIX. cap. XIX. *Ascia ab assulis (i. assulis)*
dicta, quas a ligno eximit, cujus diminutivum nomen est
asciola. Est autem manubrio brevis, ex adversa parte refe-
rens vel simplicem malleum, aut cavatum, vel bicornem ra-
strum. Perotto, Hadriano Junio in Nomencl. & Fungero
 in Etymologico nomen accepisse videtur ab *a*, vel ab, &
scindo. Sed omnino est a *Dotico* *ascia* pro *ascia*. & conversum
 in *ascia* (scilicet in *sc*) more *Abolum*, qui pro *ascia* dicuntur
 pro *ascia* *ascia* &c. Hinc *sub ascia* dedicare dicebant. De
 quo vide indicem Grut. Inscriptionum. Ab eo exasciare
 „ ascia

(21) Hanc asciae formam Gu- me occurrit) delineavit, quae a cete-
 rariis e Grutero (in quo saepius- ris hauri parum recedit.

„ *ascia* praeparare. *Asciam* autem ab *ἀσσειν*, i. frango, cuius
 „ fut. *ἀσσειν*.

XII. Claud. Salmasius.

Succedit summorum criticorum biga, Claud. Salma-
 filii & Thomae Reinesii, quorum ille an. 1652. hic 1657. vi-
 vere defierunt. Salmasiani loci indicium mihi fecit doctissimus
 Facciolatus in suo Calepino in verbo *Ascia*. Sic ergo nobilif-
 simus philologus ad Trebellii Pollionis XXX. tyrann. cap. 32.
 ubi de Tito, ad illud *Cujus statuum in templo Veneris adhuc*
videmus acrothitham, sed auratam, haec prae ceteris notavit.
 „ Statuas etiam *sub auro* decerni, & constitui dicebant, quae
 „ auratae decernerentur. Vetus saxum: STATVAM. SVB.
 „ AVRO. CONSTITVI. LOCARIQ. IVSSERVNT, i. e.
 „ *statuam auratam locari jusserunt*. Item in alia inscriptione:
 „ STATVAM. SVB. AVRO. IN. FORO. DIVI. TRAIAN-
 „ NI. SVMPTV. PVBLICO. LOCO. SVQ. RESTITVEN-
 „ DAM. CENSERVNT. *statuas in auro, & statuas sub au-*
 „ *ro* dicebant pro *auratis*. Haud dissimili genere locutionis
 „ hominem in armis & sub armis i. e. armatum vocabant. Eu-
 „ nius:

„ Ter me sub armis malim vitam cernere.

„ i. e. malim armatum me vitam cernere. Virg.

„ - - sedes circum castella sub armis.

„ pro armatus circumfidei castella. Idem: *Ludunt belli simula-*
 „ *cra sub armis* pro armati ludunt. . . Sic Manilio Centau-
 „ rus *sub arcu*, & Centaurus *in arcu*, qui arcum gestat, arcu
 „ armatus: *Geminumque sub arcu Centaurum*. . . Vt autem
 „ *statuae in auro & sub auro* sunt auratae, sic *pocula in gem-*
 „ *mis & sub gemmis* sunt gemmata apud Anastasium Biblioth.
 „ Idem *marmora in exemplis dixit exemplata*, h. e. exemplis
 „ & argumentis figurisque picta. Eadem plane locutione di-
 „ cebatur *statua sub auro* decerni, quae aurata decernebatur,
 „ qua opus aliquod *sub ascia* dedicari, quod *asciatum* dedica-
 „ batur. De quibus loquendi generibus nos alibi.

XIII. Thom. Reinesius.

Reinesius autem ad inscriptionem Valentinam Cl. XII.
 n. 34. quae talis est: D. M. ET. QUIETI. AETERNAE. EV-
 TYCHIANI. FIL. DVLCISSIMI. QVI. VIXIT. AN. XXIII.
 M. I. D. IIII. ROMANVS. PATER. PON. CVR. ET. SVB.
 ASCIA. DEDICAVIT. sic commentatur. „ Formulam *sub*
 „ *ascia*

- „ *ascia dedicare* non fere nisi in Gallicis, Vienn. (*§. hujus Cl.*)
 „ Lugdun. Valent. Nemauf. & Narbon. memoriis legimus. Si-
 „ gnificaverunt autem eā, se marmorariis, quorum *ascia* & do-
 „ labra *λαβήματα ὄργανα*, faciendum locasse, h. e. *ab inchoato*
 „ opus curante. Vide ad 32. Cl. II. §. 31 12. Cl. hujus. 167. 168.
 „ 169. Cl. XIV. (23)

XIV. *Sertorius Ursatus.*

Sertor. Ursatus in marmoribus eruditus ad finem epistolae V. (quae est ad Ludovicum Vedrianum an. 1666.) pag. 95. haec scripta reliquit. „ Finalmente quello stro-

„ mento, che lei così mi disegna, è l'Ascia,
 „ ne' sepolcri loro frequentemente dagli an-
 „ tichi scolpita con l'aggiunta di queste tre
 „ lettere S. A. D. che *sub ascia dedicavit* si
 „ leggono da tutti gli espositori delle ab-
 „ breviature, perche con le intiere parole
 „ ancora tal volta ne' marmi s' incontrano.

„ Aldo (24) Manuzio nel commento a Cicerone sopra il secondo
 „ delle Leggi, ed a quella che dice *Rogum ascia ne polito*, osserva
 „ come con quella vollero esprimersi i Romani, che non solo
 „ il Rogo, ma il sepolcro ancora non doveva esser preparato
 „ con superflua spesa; il che quando così fosse, sarebbe da
 „ dire, che l'Ascia ne' sepolcri scolpita era testimonio, quel-
 „ li esser fatti senza profusione di danaro, e secondo la dispo-

„ sizio-

(23) Ne viri summi *βραχυλογία*
 te moretur: Cl. II. 32. illud est no-
 tabile: A. NOVO. RESIGNIS. Cl.
 XII. §. est Viennensis inscriptio ta-
 lis: ANCILLIAE. MARCELIAE...
 ANCILLIVS. ET. MODESTIA.
 MARCIANA. PARENTES. IN-
 FELICISSIMI. FILIAE. PIEN-
 TISSIMAE. P. C. ET. SVB.
 ASCIA. DEDICARVNT. Deinde
 Cl. ejusdem num. 12. nihil aliud
 notandum est quam FECERVNT
 RVDEM (memoriam) A. FVN-
 DAMENTO. At Cl. XIV. tres sunt
 aliae inscriptiones, quae *dedic. sub*
asc. complectuntur. Num. 167. in
 Sabaudia: SAB. TITOLAE...
 M. MATVSSIVS... CONIVGI.
 INCOMPARABILI. P. C. ET. S.
 A. D. Num. 168. Bellici: *Memo-*
riae. aeternae. Marcellinae. Pupil-

fil. Sexsilius. Bellinus. conjugi. in-
comparab. faciendum. curavit. &
sub ascia dicavit. Demum num. 169.
 ibidem: M. Antistio. Aeliano. Julia.
 Avisa. Conjux. & Antistius. Atricus.
 & Aelianus. patri. P. C. & sub-
 A. D.

(24) Aldi (Manucii) locum ad II.
 de leg. ubi Pauli patris interpreta-
 tionem exponit, supra not. 2. exhi-
 bui, ubi nullum verbum de *dedic.*
sub ascia: quae certe formula Aldo
 latuit, ut qui priores hujus clausulae
 notas singulares S. A. interpretatur
secundum artem pro *sub ascia*, ut an-
 notat Ursatus ipse in De notis Rom.
 Et tamen ex hac Ursati epistola ce-
 teri deinde bona fide adducti sunt,
 ut scriberent, Manucio id unquam
 quod heic ei tribuitur, venisse in
 mentem. Vide etiam sup. not. 11.

33 fizione della legge, Aimario Rivalio nelle osservazioni da
 34 lui fatte alla prima legge delle XII. tavole, tutto contrario
 35 al Manuzio, scrisse che l'Ascia ne' monumenti era testimo-
 36 nio di molta coltura de' medesimi, e spesa considerabile,
 37 perche nelli sepolcri rozzi ed impoliti ella non vi si ritrova
 38 scolpita. Il Pierio poi, a cui più volentieri mi accosto,
 39 vuole che l'Ascia in quelli fosse legno di memoria durabile,
 40 dicendo. *In antiquorum memoriis plerisque securim & asciam,*
 41 *sed hanc frequentius videns adsculpiam, addito etiam elogio*
 42 *SVB ASCIAM DEDI VETVIT, quotiens defunctus non obli-*
 43 *terandam de sepulcro memoriam caret, averfque ideo scalpi-*
 44 *tar ferri acies. Lei scelga di queste opinioni quella che più*
 45 *si aggiusta al suo genio, fino a che da più felice intendimen-*
 46 *to delle migliori ne riceva.*

XV. Jo: Baptista Ferretius.

Jo: Baptista Ferretius Casinensis Musarum lapidarum
 (quod opus Veronae edidit an. 1672.) lib. 2. mem. XLVIII.
 ad Lugdunensem titulum, in quo ea formula reperitur, qui
 talis est: *D. M. M. Aeternae L. Cl. Rufini, Cl. nunc. vivus. (25)*
pygias. Rufinus. ad. umbras. Instituit. titulum. post. animae. re-
quiem. qui. seclis. vitae. suis. sit. lege. futurus. cum. domus.
accipiens. saxea. corpus. habens. quodque. meam. retinet. vocem.
dada. litera. saxo. vocp. tua. vivet. quisque. leget. titulus. Rot-
tio. hic. situs. est. juvenili. robore. quondam. cum. sibi. moxy.....
Nutrici. Marcianae. item. Verinae. Collatia. N. monu-
menta. dedit. et. sub. ascia. dedicavit. Curante. Cl. Sequent-
patrono. ad. eum. inquam. titulum. sic. adnotat: „ SVB. A-
 33 *SCIA. DEDICAVIT. vetitum lege IV. Duodecim ta-*
 34 *bular. ne. fastu. nimio. sumptuque. exornarentur. sepulcra, sed*
 35 *ex. lignis. rudibus. & impolitis. pyra. vel. rogas. conficeretur,*
 36 *& haec. lex. ROGVM. ASCIA. NE. POLITO: & Ascia*
 37 *fabrorum. lignariorum. dolabra. est. ab. abscindendo. sic. dicit,*
 38 *& usurpata. ad. ligna. aspera. polienda. Idem. etiam. ad. mem.*
 39 *nonam. lib. 4. de. lege. Rogum. ascia. ne. polito. ea. commentatur, quae*
 40 *non. opus. est. huc. afferre.*

XVII.

(25) Restitue sic: *D. M. M. ae-*
ternae. i. e. Dis. Manib. memorias
aeternae &c. Deinde primus hexa-
meter incipit: Cl. (Claudius) bunc
vivus &c.

Videntur sane duo fuisse elogia;
 quae quia junctim mero alicui affixa

fuere, pro uno sunt habita. Prius
 cum elegiacis desinit: alterum inde
 incipit: *NUTRICI. MARCIANAE*
.... COLLATIA &c. sed ex men-
doso titulo nihil certi erui potest,
 unum, an duo epigrammata fue-
 rint.

XVI. *Chorerius.*

Jam vero Chorerium nescio quem Viennensem antiquitatum descriptorem nec usquam vidi, nec tanti fuit. Ejus sententiam ex Sponio in *Recherch. des Antiquit. de Lion.* (quas nec videre contigit) infra pro me recitabit Fabrettus, nimirum. *asciam* venire ab *deus*, quia veterum sepulcra subdivalla erant, eoque sine umbra. Quam sententiam reperisse approbatores suos, alibi observabis.

XVII. *Menetrierius.*

Et huc usque, TANVCCI doctissime, per ducentos amplius annos ita de hujus formulae significato decertatum fuit, nemo ut tamen in ea rei antiquariae summam verti putaret. At XVII. exeunte saeculo fuere demum, quibus id aenigma, utramque paginam faceret. Et Menetrierio quidem plus causae fuit, cur multus in eo esset, propterea quod is Lugdunensem historiam scriberet; quia in provincia ejus locutionis potissimus in sepulcris usus reperitur. At subinde exortus est homo Vrbinas, harum ille quidem litterarum, quantum nemo alius, callidissimus, sed tamen suis in bonos viros assultibus non raro importunior: quod hominis ingenium in hoc quoque aenigmate explicando se prodidit. Et bene est, quod bonus ille Reinesius, adversus quem immerentem amariore ibi verbo Raphael Fabrettus utitur, jampridem decesserat; nihil enim, TANVCCI, propius fuisset, quam ut cruenta illa grammaticorum praelia (cujusmodi olim Philelphum inter & Graeculum quemdam Timotheum super syllabae unius ~~periphras~~ exarsisse audivimus) redintegrata doleremus. Sed tamen fatendum est, ex horum duovirorum aetate excitata maxime fuisse criticorum ingenia, ut in hanc formulam sollertius inquirerent; & jam tum crebriores quotidie spissioresque de ea re commentationes publici juris factas. Verum his missis, ex Menetrierio prius hauriemus, deinde & Fabrettiana producemus. Itaque Claud. Franciscus Menétrier in Historia consulari Lugdunensi (quam ann. 1696. Lugduni edidit) sic *Praeparatione* ad eamd. hist. pag. 22. orditur.

„ 1. Je ne puis omettre ici une ceremonie, qui paroît avoir
 „ été singuliere pour nos Segusiens & nos Habitans de Lyon.
 „ C'est la dedicace de leurs Tombeaux, on nous voit en
 „ la plûpart la figure d'un instrument semblable a un Hoyau
 „ propre a remuer la terre, au quel ils donnoient le nom d'
 „ *Ascia*, qui se trouve en plus de cent Epitaphes en cette ma-
 „ niere

niere *sub Ascia dedicaverunt*, ou *dedicavit*.

2. Je dis que c'étoit une ceremonie particuliere a ce pays, parce que dans tout le grand recueil de Gruter, de Lipsé, & de Smece, il se trouve peu d'exemples de semblables Epitaphes en d'autres lieux, un seul a Rome d'un Homme que je soupçonne avoir été de ce pays, & deux ou trois à Vienne, & à Valence en Dauphiné, qui sont si proches de Lyon, qu'il est aisé de voir, que c'est de cette ville, que l'usage en étoit passé chez nos voisins: autre que ceux de Valence sont nommez *Segalauni*, d'un nom qui semble avoir la même origine que celui des Segusiens. Quoi que j'attende de donner mes conjectures sur cet usage dans le premier Livre de cette Histoire avec quelques exemples, je dois ce me semble rechercher ici l'occasion de cette Ceremonie. Guichenon qui a écrit l'Histoire de Bresse & de Bugey, en rapporte douze exemples dans les Epitaphes trouvées en ces pays là, & copiées avec peu de soin, comme on peut juger par les fautes, qu'il y a laissées. Il y en a plus de cinquantes de cette Ville dans Gruter: Mon. Spon en a plusieurs dans ses Recherches des antiquitez de Lyon; & j'en ay decouvert de nouvelles, autre celles que je donneray ci après. En voici quelques unes, qui sont auprès de Fourvière dans une maison nommée l'Angélique. . . .

D. adest ascia M.

ET. QUI ETI. AETERNAE. DOMITIAE. EVTYCHI. . . .
ANIMAE. PIENTISSIMAE. QVAE. VIXIT. ANNIS. X. . . .
III. M. III. D. XIII. DOM. . . . NVS. HEVTYCHIA.
NIVS. DOMITIA. MYNNE. . . . PARENTES. FILAE.
CARISS. ET. SIBI. VIVI. P. C. ET. SVB. ASC. DEDI-
CAVERVNT.

CONIVGI. PISSIMO. DE. SE. BENE. MERITO. PO-
NENDVM. CVRAVIT. ET. SVB. ASCIA. DEDICAVIT.

3. Voici mes conjectures sur cette Ceremonie particuliere a ce pays, dont je laisse le jugement & la censure aux sçavans de l'antiquité. J'ay dit que nos Segusiens adoroient une Deesse de l'Abondance, qui étoit *Segetia*, ou *Segusia*, la quelle n'étoit autre chose que la Terre, adorée par les anciens infideles sous divers noms d'*Isis*, de *Rhea*, de *Berecynthia*, de *Mater Augusta*, *Magna Mater Idaea*, &c. Comme il falloit en ouvrir le sein pour y creuser des Tombeaux, ou du moins pour les y affermir, nos Segusiens, qui le faisoient avec des Ceremonies accompagnées de sacrifices, quand c'étoit pour semer & pour cultiver la terre, a l'exemple de ceux qui

B 1

era:

„établissent les Colonies, voulurent aussi observer de semblables Ceremonies pour les Tombeaux de leurs proches. (26)

„4. En fin, je remarque que tous les mêmes termes que l'on employoit pour les exercices de la Religion Payenne, & pour le culte des Dieux, s'employoient pour l'Agriculture, & que comme la terre levée par le soc au dessus de sillons se nommoit *Ara* (27), d'où étoit derivé le mot *Arare*, pour labourer; on donna le même nom aux Autels, qui ne furent au commencement que de terre, ou de gazon. On faisoit donc à peu près les mêmes cérémonies pour le tombeau, que l'on consacroit aux Dieux Manes, & sur lesquels on élevait un Autel ou Cippe quarré (28) & quelquefois rond, sur le quel se gravoit l'Épithète.

„5. Nos anciens Lyonnais consacroient donc ainsi leurs Tombeaux, & comme l'instrument dont ils se servoient pour ouvrir la terre se nommoit *Ascia*, ils disoient aussi *sub Ascia dedicare*, pour cette espèce de dedicace où de cérémonie.

„6. Nous avons un rare Monument, où cette cérémonie est parfaitement bien représentée, c'est un Cippe d'un beau marbre blanc, où Julius Marcianus Decurion de la Ville de Lyon fait lui-même la cérémonie de la consécration du tombeau de sa femme. Il est vêtu en Prêtre devant un Autel, dont le feu est allumé, il tient en main un rameau de Verveine, qui étoit l'herbe sacrée, avec la quelle il fait les aspersions sur le feu, & au pied du Cippe est la figure de la Gâche, avec la quelle on ouvroit la terre. La formule ordinaire *sub Ascia dedicavit*, ne s'y voit point, parce que la cérémonie y est représentée, & il y est lui-même consacrant actuellement le Tombeau (29) CONIVGL. RARISSIMI.

„EXEM-.

(26) Quae heic Auctor subijcit de ritu deducendae coloniae, operae non fuit hic comportare, quippe trita & vulgaria, nec plane prorsus ad veritatem exacta, Satis erit Ovidii locum IV. Falstorum, quem recitat, produxisse, fortasse in sequentibus usui futurum.

Inde premens strigam designas moenia sulco,

Alba jugum, niros cum bove vacca tulit.

Fossa fit ad solidum, flores jaciuntur in imo:

Es de vicino terra petita loco.

Fossa repletur humo, plenasque

imponitur ara,

Et novus accenso funditur igne focus.

(27) Ubi *Ara* pro *sulto* reperitur nusquam id eundem reperi.

(28) *Ara* in re sepulchrali quid sit, norunt eruditi. Vel vide Fabrettum pag. 107. 108.

(29) Vide id monumentum hujus epistolae initio. Cave autem putes ex sacrificii istius habitu gestive quidquam colligi posse, quasi is dedicationem *sub ascia* peragat. In extrema quidem cippi ora *asciola* (sive *securicula* est; non enim probe internoscitur) sculptur. Sed nō

bij

„ EXEMPLI. MEIQ. AMANTISS. QVAI. VIX. MECVM.
„ ANN. XXIII. D. XV. SINE. VLLA. ANIMI. LAESIO-
„ NE. IVL. MARCIANVS. DEC. C. C. C. L. AVG. LVG.
„ . . . EQ. FVNG. (30) VIVVS. SIBI. POSTERISQ. SVIS.
„ P. C.

Adstat

hil inde exculpi potest. Ac bene est quod Menetrierius monuit, deesse in hoc cippo formulam *sub ascia* ded. Nam nisi caute id praemonuisset; cui non imponeret id quod figurae istius incisor sub sacrificulo de suo posuit, ET. SVB. ASCIA. DE-DICAVIT? quando post disertam Menetrierii confessionem, tamen repertus est Auctor *De religione Gallor.* infra producendus, qui num. 21. in ea subscriptione SVB. ASCIA. DE-DICAVIT sic triumphat, quali minime sit dubitandum, quin sacerdos iste in *Dedicatione sub ascia* peragenda sit occupatus. Exspecto dum sacrifico isti asciam in manus traderint, terramque egerentem exhibuerint. At ne sic quidem pedibus in eorum sententiam ibitur. Mihi quidem Sacerdos iste non alius est quam MARCIANVS ipse; qui duplici honore, decurionatus & Augustalitatis Lugduni utebatur (si modo recte notas interpretor. DEC. C. C. C. L. AVG. LVG. i. e. Decurio coloniae Copiae Claudiae Lugduni, Augustalis Lugduni) Augustalitatem porro genus Sacerdotii fuisse nemo ignorat: eaque gratia Marcianus sacrificans inducitur. Nam certe studia & professiones in epitaphiis insculpi, lapides omnis aevi testantur.

(30) In marmore sine dubio erat EQ. SING. Equitum porro *singularium* in vetustis titulis crebrior est mentio, quam ut docto Auctori id latere debuerit. Quid ii fuerint, vides praeter ceteros Fabrettum pag. 354. & seq. ubi ex Hygini Gromatico demonstrat, *gradum militiae constituisse Praetorianae proximum, sum munere custodias, sum praetensuras vicinas*. Nec aliud addam de gradu militiae hujus, de qua copiose ac scite Fabrettus loco cit.

At de originatione nominis non

minor est quaestio. Reinesius quidem ad Cl. I. 16. *singulares* dictos putavit, quasi uno equo merentes. Sed Marcellus Donatus ad Suetonium in Caes. cap. 39. *singulares* interpretatus excellentes. Frigida originationis. At illud minus ferendum, quod eam sententiam rejicit, quae *singulares & desultores* eisdem facit. Placuisse videtur haec, quae a Marcello resellitur, sententia Salmasii, qui eam obiter firmat ad Vopiscum Carinum cap. 19, ad illud *Exhibuit & ludum Sarmaticum &c.* Eamque verissimam puto; quare (praeter ea, quae ibi Salmasius affert) disertis verbis reperi in Isidori Glossis, ubi sic legitur *Disultores: singulares*. *Disultores* autem, quos glossographus *singulares* interpretatur, non alios, quam quos vetus Latium *desultores* vocabat, fuisse, ex Glossis optimis Graecolatinitis colligo, ubi sic ponitur: *Disultor: pumissus*. Sane *pumissus* *desultorium* verbum fuisse, sine me docebit Salmasius loco cit. Ergo *pumissus* idem qui *desultor* (qui & *disultor*) hic autem ex Isidori Glossis, non alius, quam *Singularis*.

Sane evicimus, *singulares* non aliud significare, quam *desultores*. Verum non adhuc expeditam puto rationem, cur *singulares* dicerentur. Equidem eam appellationem ab equis transisse ad equites, non dubito. Equi *exdantes* erant qui ad cursum juncti non essent. Idem & *simpli* in vetete epigr. quod recitat Salmasius dicebantur.

*Lunae biga datur semper, solique quadriga,
Castoribus simpli rite dicantur equi.*

Idem pari ratione & *solitarii* vocabantur & *singulares*, ex eo scilicet, quod juncti non essent. At ea appellatio & ad eum qui equo singulari

Adstat Sacerdotis icon sacris opetantis, & in extrema cippi ora asciola (au securicula?) scalptra visitur. Videfis totius monumenti typum (qualem Menetrierius loco cit. inseruit) hujus epistolae initio.

„ 7. Le Pere Claude Perry en son Histoire de Chalon sur
„ Saône, a remarqué qu' aux murailles de la Citadelle, du
„ côté de Saint Jean des Vignes, on voit une petite statue
„ d'une femme assise, qui tient sur ses genoux une Corne d'
„ Abondance, & toute sorte de fruits. C'est notre Déesse *Se-*
„ *gusia*, ou *Segesia* (31) aussi y a t'il en ce pays-là quelques
„ Inscriptions avec la formule *sub Ascia*. En voici trois . . .
„ La premiere est au Village de Rully . . . VIXIT. AN-
„ NIS. XVII. MENSIBVS. V. DIEBVS. XM. PONEN-
„ DVM. CVRAVIT. ET. SVB. ASCIA. DEDICAVIT.
„ La seconde est . . . au Village de S. Martin des Champs. . .
„ HERMIANVS. CONIVGI. PONENDVM. CVRAVIT.
„ ET. SVB. ASCIA. DEDICAVIT. La troisieme a été tirée
„ des anciennes murailles de la ville . . . D. M. ET. ME-
„ MORIAE. VEGETINIAE. ROMANAE. MEMMIVS.
„ RVSTICVS. MILES. LEG. V. VICTRICIS. ANTONI-
„ NIAN. CONIVGI. INNOCENTISSIMAE. LOCO. PE-
„ REGRINO. DEFVNCT. P. C. ET. SVB. ASCIA. D.

Atque huc usque ex viri docti *Præparatione* hausisse suffi-
ciat: nam quae ibidem sequuntur, merae sunt inscriptiones
per saturam collectae; quarum pleraeque formulam *Dedicatio-*
nis sub ascia complectuntur: cujus generis passim per totum
etiam Lugdunensis ejusdem auctoris Historiae lib. 1. inspersae
leguntur: quas mox in unum fasciculum colligam.

Nunc

vehebat, transit, ut is & *Singularior* (in Glossis Gr. Lat. *Singularior* reddider *ἰσχυρῆς κέλως*, i. e. *eques desultor*: Hesychio idem dicitur *μωδῶς*, quod examullum *singulariori* respondet: celebris est is locus Hesychii: *κέλως ἰσχυρῆς καὶ μωδῶς . . . καὶ μωδῶς*) & *singularior* inquam diceretur, & *singularius*, (ut in inscriptione apud Grut. 1028. 2.) & maxime usitato vocabulo *singularis*. Itidem Graecum *κέλως* & de equo desultorio dicitur & de equite desultore. Ergo, ut vela contraham, *desultores* (i. e. ii qui binos trahebant equos, ut inter acerrimam pugnam, ut loquitur Iivius, in recentem equum ex fesso transularent) quia binos equos, hos autem

non junctos, sed *singulares* trahebant, ut ex uno in alterum desili-
rent, inde & *singulariores*, & facpius *singulares* dicti fore: at in uno equo merentibus non erat periculum, ne *junctum* intelligeres; unde nec equi nec equites *singulares* dicebantur. Itidem quia prope praetorium tendebant, inde *equites singulares imperatoris* aut *Caesaris*, aut *Augusti*, sive *Augg.* aut *Aug. N.* in elogiis nuncupantur. Haec habui, quae ex Glossis veteribus de notione & etymo singularium expiscarer.

(31) Aut quodvis aliud numen scil. Pauci sunt in nummis & anaglyptis dii, cui non cornu abundantiae adpingatur.

Nunc ad ejusdem Menecierii Consularem Historiam Lugdunensem propero, ubi diversam ab ea, quam in *Praeparatione* docuerat, ejus formulae interpretationem sequitur. Ergo lib. 1. pag. 52. postquam hanc inscriptionem:

D. M. ET. MEMORIAE. AETERNAE. SEXTI. TERENTI. LVCILLI. PVERI. DVLCISSIMI. QVI. VIXIT. ANNIS. XIII. DIEBV. XXXXVII. FELICIANVS. AVG. N. VERNA. EX. DISPENSATORIB. PATER. ET. SATRIA. LVCILLA. MATER. PARENTES. FILIO. KARRISSIMO. PONENDVM. CVRAVERVNT. ET. SVB. ASCIA. DEDICAVERVNT.

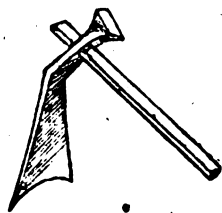
recens Lugduni effossam recitasset; in cujus inscriptionis latere ascia exsculpitur: inde occasionem arripit hujus formulae fusius exponendae. Praefatus igitur hoc mysterium latuisse, ante se tum omnibus inscriptionum collectoribus, tum etiam Gutherio, Guichardo, Kirchmanno ceterisque rei funerariae Scriptoris, (dum alii spectant ad legem decemviralem ROG. ASCIA. NE. POLEITO, alii ad Graecum *δεσφο* referunt &c.) deinde ultimo versu pag. 52. sic orditur,

„ 1. L'instrument représenté sur les Tombeaux des Payens n'est pas une hache, ny une douloire a couper & aplanir le bois; mais une gasche a detremper la chaux, que l'on nomme a Paris un rabot, &c. en terme de Blason un rustre, du mot Latin *rutrum*, ou *rutabulum*. Vitruve nomme cet instrument *Ascia*, dont il dit, que l'on se sert a gâcher la chaux & le mortier. *Macerata calx ascia dolatur*, dit-il au livre 7. de l'Architecture chap. 2. & c'est de ce mot *Ascia*, que l'on a fait le terme de gâcher, dont on se sert en ce pays, & non pas du mot Alleman *Vasser*, qui signifie de l'eau, comme Nicod l'a imaginé en son Dictionnaire.

„ 2. Sidonius Apollinaris, en une lettre qu'il écrit a Secundus Apollinaris son Neveu, fils d'Apollinaris son frere, nomme ce même instrument, *Raseau*, ou *Rabot* funebre; lors qu'indigné contre ceux qui avoient profané le lieu ou étoit le Tombeau de son ayeul Apollinaris, qui avoit été Prefet du Prettoire, c'est a dire, Gouverneur des Gaules, il dit: Je n'ay pu resenir ma colere & mon indignation, lors que passant auprès du Tombeau de vostre bisayeul, & de mon Ayeul, le Grand Apollinaris, j'ai aperçu qu'une troupe d'Infidèles s'étoit approprié le Champ ou est ce Mausolée, & que le considerant comme un lieu abandonné, ils y porsoient indifferement les corps qu'ils vouloient inhumer, & avec leurs ceremonies impies y creusioient des tombeaux a ceux qu'ils vouloient. *Un locum auderent, sive vacantem corporum*
„ *banu.*

„ *bajuli rastris funebribus impiare. l. 3. Epist. XII.* Ce Saint qui
 „ étoit sorti de Lyon pour aller a Clermont, vit de loin ceux
 „ qui travailloient dans ce Champ autour du Tombeau de
 „ son Ayeul, & mû d'indignation contre ces impies, il y
 „ courut, & les maltraita : puis étant revenu de ce premier
 „ emportement, il entra dans la Ville, & alla s'accuser au
 „ Saint Evêque Patient, de ce qu'il avoit fait, lui demandant
 „ pardon. May le Saint Evêque, dit-il, bien loin de con-
 „ damner mon emportement, loua mon zele d'avoir châtié
 „ ces impies.

„ 3. Voici la figure de ces instru-
 „ ments, dont on se servoit, pour
 „ ces ceremonies, tirée d'un Tombeau
 „ antique.

„ 4. C'étoit donc la coutume,
 „ quand on consacroit ces Tombeaux
 „ aux Dieux Manes, que celui qui
 „ faisoit cette dedicace, prenoit du
 „ mortier avec une Gâsche, & la
 „ mettoit le premier avec ceremonie dans le creux, sur
 „ le quel on vouloit placer ce Tombeau, ceremonie qu'
 „ on a retenue dans les premieres pierres des Eglises,
 „ des Monasteres, des Palais, & des autres Edifices pu-
 „ blics, où les Princes, les Prelats, & les Magistrats avec
 „ une trovelle d'argent, prennent du mortier, & en font l'as-
 „ fise de cette premiere pierre. Voilà le mystere de ces paro-
 „ les *sub ascia dedicare*, qui avoit échappé a tous nos Savans,
 „ & qui n'est pas une digression hors d'oeuvre en cette Histoie
 „ re, puisque c'est en cette Ville, & en cette Province, que
 „ les Antiquaires ont remarqué, que l'usage en étoit plus
 „ frequent qu'ailleurs; & dont je donne ici autant d'exem-
 „ ples que j'ay pu decouvrir de pareilles inscriptions. L'une
 „ des plus considerables, est celle d'un Augustal, dont il ne
 „ reste, qu'une partie du nom. Elle étoit grande & écrite sur
 „ trois grands quartiers de pierre, qui ont été de joints, &
 „ employez a bastir la porte du bourg de S. Irenée
 „ ONDANIVS. COR. IIVII. VIR. AVG.
 „ LVGDVNI. NEGOTIATOR. ARGENTARI. VASCV-
 „ LARIVS. SARCOPHAGVM. S. S. (*quod Menestr. inter-*
 „ *pretatur suo sumptu; quum potius sit superscriptum, ut mox*
 „ *INFRA SCRIPT.)* VIVVS. SIBI. INSCRIPTIT. VT.
 „ ANIMAE. ABLATAE. CORPORE. CONDITO. MVL-
 „ TIS. ANNIS. CELEBRARETVR. EOQVE. FATO. En
 „ un morceau placé plus haut on lit: IVLIVS. NVMIA-
 „ NVS.

„ NVS. FRATER. POSVIT. Et au dedans de la porte :
 „ HAEC. OMNIA. SVB. ASCIA. DEDICAVIT. Avec
 „ une grande moulure au dessous, qui marque, que ce de-
 „ voit être un superbe mausolée d'un jeune homme. . & qu'
 „ il y avoit là même un autel, . . sur le quel autel l' Augu-
 „ stal avoit mis son nom.

Haec sunt, quae Vir doctus lib. 1. Hist. Lugd. de ejus
 formulae significatu disputat, diversa plano, ut initio monui,
 ab iis, quae in sua Praeparatione docuerat. Qui deinde pag.
 54. & seq. ac toto late ejus Historiae libro primo (ut & in Prae-
 par.) multa passim monumenta eandem formulam continentia
 inspergit: quae nequid ex viri eruditi labore depercat, con-
 sulti in subjacentem notationem (32) sicuti forte ului esse pos-
 sint.

XVIII.

(32) Lugdunenses Menetrierii in-
 scriptiones complectentes hanc for-
 mulam (praeter eas, quae aut in
 superioribus productae sunt, aut in-
 fra passim proferuntur) in unum
 heic fasciculum colligere statui, &
 quidem ordine alphabetico nomi-
 num, quae primo ponuntur, obser-
 vato.

I. Menetr. lib. 1. Hist. Lugd. pag.
 94. *D. M. & memoriae aeternae. An-
 tonij. Constantis. V. s. Leg. XXII. Prae-
 tignus. (a) Donesla. missione. castris.
 inter. ceteros. conveteranos. suos. re-
 vocatus. quique. bello. interfellus.
 obiit. Actia. Florentina. conjugi.
 carissimo. & sibi. viva. ponen-
 dum. curavit. & sub. ascia. dedica-
 vit.*

(a) Pro PRAEMISSVS lege PR.
 P. F. MISSVS. erat scil. is Antonius
 Constantis *Veteranus legions XXII.*
Primigeniae piae felicitis, vel fidelis
 (Nota est in pluribus marmoribus ea
 legio: exempla reperies & in his
 Menetrierianis, & multo plura in
 indic. Grut. in *Quae ad rem milita-
 rem*) missus *donesla missione* &c. ac
 deinde REVOCATVS, quod alibi
 legitur EVOCATVS.

II. Idem in Praeparat. ad hist.
 Lugd. pag. 36.

*Es. memoriae aeternae. (b) Mit-
 toni. restituri. civis. Triboci. nego-
 tiatoris. artis. macellariae. hominis.
 probissimi. qui. defunctus. est. ann.
 XXXX. m. m. III. d. XVIII. Rustonia
 Martiola. conjunx. quae. cum. eo.
 vixit. Ann. VIII. D. VIII. sine. ulla.
 animi. laesione. et. Maxionius. Ger-
 manus. relictus. a. patre. Ann. III.
 Men. I. D. XII. et. Maxionius. Re-
 spectinus. Mens. VIII. fil. et. batre-
 des. ponendum. cur. verum. sibi. vi-
 vi. sub. ascia. dedicaverunt.*

(b) Suspicio legendum M. AT.
 TONI. & infra M. ATTONIVS &c.
 et si Grut. 647. 5. hanc inscriptionem
 referens, etiam MATTONI habeat.
 At apud eundem Grut. LXIV. 6. oc-
 currit *Sex. Aronius. Privatus.*

III. Idem Praeparat. pag. 34.
*D. M. et memoriae aeternae. Aufdi.
 Militaris. qui. vixit. ann. XXI.
 cujus. supremis. talia. fuerunt. vic-
 tibus. in. curia. (c) per. annum. A-
 rar. subito. casu. abreptus. Hunc.
 simulacrum. posuit. L. Ignius. Chari-
 tis. servus. ejus. et. Claudianus. Dni.
 cicius.*

cicini. (d) soror. sibi. posteri sq. suis. et. sub. ascia. dedicavit.

(c) Quenitur heic Menetrierius pro CVRAM alios legisse CVRRV, alios CVRIAM, non animadvertentes CVRAM accipi pour une ferme, selon Ulpian en la loy Absens (imo in l. Heres absens) §. si quis tutelam. D. De iudiciis. At verba Ulpiani in ea lege haec sunt: Si quis tutelam vel CVRAM vel negotia, vel argentariam, vel quid aliud, unde obligatio oritur certo loci administravit; est ibi domicilium non habuit, ibi se debuit defendere, Quid heic CVRA cum una ferme commune habet? At equidem in nostra inscriptione CVRAM acceperim eam, unde CVRIOS dicti fuere, qui & Agentes in rebus & Prumstarii appellabantur, qui ad principem deferrebant quaecumque per privatas domos rimati essent; de quibus apud Tert. & in utroque Codice. Curiosi etiam fuere tum ii qui cursus publici curam agerent, tum qui litorum, ne quis illicitas merces exportaret, l. 2. §. ult. Cod. Th. de curios. lib. 6. tit. 29. Et l. un. Ne Praefect. E. exact. vel Curios. eod. Cod. Curarum ius in Cod. Justiniano eodem pertinet. Occurrunt curiosi litorum Nov. un. Th. & Valent. De trib. fisc. Videntur sane in scholas fuisse distincti, unde Primi scholarum curiosi l. 6. de Curios. Cod. Th. Postremo ut litorum curiosi fuere, de quibus modo dicebamus, sic, opinor, & riparum & fluminum navigabilium, qualis noster Aufidius fuit, qui iens in curam per amicum barum, subito casu abepsus est.

(d) DVEICIVS. SOROR. Facile legerim DVLCISSIMVS SORORius. Sororius est sororis meae maritus. Apud Grut. 102. 12. COGNATVS. DVLCISSIMVS. SORORIO. AMANTISSIMO.

IV. Idem diss. sup. l'origine de la Ville de Lyon.

D. M. Avitia. Severae. viva. sibi. posuit. posteri sq. suis. adfinitibus. et. liberis. et. sub. ascia. dedicavit.

Gens Avitia est apud Grut. 933. 94

V. Idem lib. 1. hist. Lugd. pag. 124.

D. M. et. quieris. aeternae. Aureliae. Munariae. Coniugi. carissimae. et. incomparabili. quae. vix. ann. XXIII. mens. VI. dieb. IX. Quincio. Aug. lib. tabularius. XXXX. Galliarum. sub. ascia. dedicavit.

VI. Idem lib. 1. Hist. Lugd. pag. 53.

D. M. aeternae. Cl. Rufini. Cl. hunc. vivus. Stygius. Rufinus. ad. umbras. instituit. titulum. post. animae. requiem. qui. testis. vitae. fatis. sit. lege. futurus. cum. domus. accipiet. saecula. corpus. habens. quodque. meum. retinet. vocem. data. litera. saxo. voce. tua. vivet. quisque. leget. titulos. Rossio. hic. situs. est. juvenili. robore. quondam. Qui. sibi. moxque

Nurrii. Marcianae. item. Verinae. Conselliae. haec. monumenta. dedit. et. sub. ascia. dedicavit. Curante. Cla. Sequent. patrono.

Haec allata fuit supra in Ferretio a Sed est a Menetrierio multis modis correctior; & quidem ut una sit inscriptio, non duae, contra ac ibi (quamvis non temere) iugurabamur.

VII. Idem lib. 1. hist. Lugd. pag. 56.

D. M. et. memoriae. aeternae. Faustini. M. Aureli. infantis. dulcissimi. et. incomparabili. qui. vixit. annis. VIII. M. II. D. XIII. qui. sibi. ante. mortem. rogavit. quam. parentibus. suis. C. Jul. Maximus. filiastr. et. Aurelia. Faustina. Mater. unico. filio. de solas. F. C. & sub. ascia. dedicaverunt. multis. annis. vivat. qui. dixerit. Arpagi. tibi. terram. levem.

Refertur a Grutero pag. 682. 98 cum asciae scuncula, quae in Menetrierio abest. Multa autem ad hunc titulum (quem a Sponio in Antiquit. Lugdun. cap. 2. pag. 47. non intellectum conqueritur) commentatur Menetrierius, haud multo ipse Sponio felicior.

Ac primum conijcere se ait Faustino patrem fuisse alium ab Jul.

lio Maximo. Quis conjectare locus, ubi pes ipsa loquitur? nam primum Julius Faustinum *Filiastrum* appellat (vocabulum in inscriptionibus usitatum tum Fabrettianis, tum apud Grut. 681.8. pro *privigno*: quod retinuit sermo Italus in voce *Filiastro*) deinde elegii initium **FAUSTINI**, M. AVRELI non aliud significat, quam *Faustini* (qui fuit filius) M. Aurelii.

Deinde mira est illa conjectura, quod a Faustina Augusta inditum huic Faustino nomen putat. Nihil propius erat quam, ut a Faustina matre, cujus meminit maritor, filius Faustini nomen acquireret: cuius moris sexcenta sunt in faxis exempla.

Athacc ex Graecis nominibus, quae in Lugdunensibus memoriis occurrunt, fuisse Lugduni Graecae linguae usum, colligit. *Αἶψα*. Ubi non fervorum aut libertinorum Graeca nomina aut cognomina?

Postrremo recte quidem illud **ARPAGI** ad *ἀρπαγῆς* refert. Sed immerito expositular, id, se docente, Sponium non intellexisse. Nec alius, credo, intelligit, nisi porro addas, venire non ab *ἀρπαγῆς* substantivo, sed a participio *ἀρπαγῆς* raptus; cujus vocandi casus exibat in *α*, sicut a *χαεῖας* fit *χαεῖα*. *Adultis annis vivas; qui dixit ARPAGI* (i. e. o rapte) *tibi terram levem*.

VIII. Idem lib. 1. hist. Lugdun. pag. 82.

D. M. Bonae. memoriae. et. Spei. aeternae. spiritui. quoq. incomparabili. Feliciae. Minae. feminae. rarissimae. castitatis. exempli. afflictionis. plenissimae. erga. omnes. homines. Julius. Primitivus (fort. *Primitivus*) Dec. C. C. C. Aug. Lugd. conjug. incomparabili. quae. vixit. an. XXXII. mens. V. dies. IIII. sine. ulla. querela. sibi. quae. vivas. fecit. et. sub. ascia. dedicavit.

Illud C. C. C. Aug. Lugd. est Coloniae Copiae Claudiae Augustae Lugduni, quod *ἀποκαταστάσεως* reperitur pag. 83. lib. 1. apud Menetr. et apud Grut.

IX. Idem lib. 1. hist. Lugd. pag. 60.

. . . *VS. Felicissimus. Filij. et. be-
redet. pon. curaver. et. sub. ascia. de-
dicaverunt. c. asanis. Salvis. Devico.
et. Glauco. tutorib.*

X. Idem lib. 1. Hist. Lugd. pag. 78.

*Grassiae. Demincilliae. et.
L. L. Helioarii. IIII. VIR. Augu-
stalis. Prima. Prima. Marti. Karis-
simae. et. conjug. p. rarissimae. po-
nendum. curavit. et. sub. ascia. de-
dicavit.*

In Grut. 418.5. est paullo aliter **CRASSIAE** (cum testio elemen- to) **EMINCILLAE. LIT. HELIO-
DOR. &c.**

XI. Idem lib. 1. hist. Lugd. pag. 78.

*D. M. et. securitati. aeternae. Julia.
Marcia. conjugum. M. Caesum. viro.
quondam. sibi. carissimo. IIII. VIR.
Aug. C. C. C. Aug. Lugduni. viva-
m. sua. posuit. et. sub. ascia. dedi-
cavit.*

Est apud Grut. 382.1.

XII. Idem lib. 1. hist. Lugdun. pag. 59.

*D. M. M. Iustini. Martelli. infantis.
dulcissimi. qui. vixit. annum.
unum. Dies XXXVII. M. Iusti-
nus. Secundinus. et. Primana. Mar-
cellina. patres. amissione. ejus. orba-
ti. P. C. et. S. A. DDC.*

Est apud Grut. 692. 1. ubi **PRIMANIA** pro *Primana*. Ascia utro-
bique scalpitur.

XIII. Idem Praep. pag. 40.

*D. M. et. memoriae. aeternae. Lami-
nae. Galatae. N. Graecae. feminae.
sanctissimae. quae. vixit. an. XXX.
sine. ulla. animi. lensione. Q. Julius.
Hylas. conjug. piissimae. quem. ta-
mulum. dupacem. posuit. et. sibi. vi-
vum. posterisque. suis. et. sub. ascia
dedicavit.*

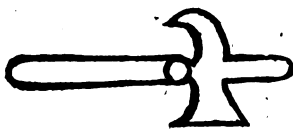
Est apud Grut. pag. 799. 1. *Ta-
mulum duplicem* intelligo quoniam
DISOMVM appellatum reperio in
epi-

epigrammate apud Gutherium in I.
De jur. Pont. 24. P. Aelius. *Veneria-
tus. voc. vns. disonum. sibi. et. Fe-
licitati. suae. posuit.*

XIV. Idem lib. 1. hist. Lugdun.
pag. 116.
D. M. et. memoriae. aeternae. G. Li-
berti. Decimani. cipi. Vicmens. natus.
Ararico. honorato. muriclaris. Lug-
duni. consistenti. Mauro. Marcia.
qui. cum. ea. vixit. ann. XV. mensi-
bus. III. diebus. XV. sine. ulla. animi.
laesione. ponendum. curavit. et. sub.
ascia. dedicavit.

Refertur a Grutero pag. 428. 10.

cum
hac
fer-
me
a-
sciae
ico-
ne;

apud quem haec discrepant. 1. C.
LIBERII. Sed inab LIBER-
TI, ut sit gens *Liparia*. Cetero-
qui patrius casus in simplex I exi-
bat. 2. MATRONA. MARTIA.
NI. CONIVGI. KARISSIMO. QVI.
CVM. EA. VIXIT. ANNIS. XV.
&c. Vides jam plura in Grutero esse.
LVGVDNI non ex errore scriptum
fuit, nam sic non raro in taxis repe-
ritur, ut apud Grut. pag. 538. & 390.
& apud Sponium pag. 171. . eaque
vetus scriptura fuit, teste Dione
Cassio lib. XVII. τὸ Ἀργυρέων μὲν
ἀνέκειντο, τὸ δὲ Ἀργυρέων καλὰ μὲν
οὖν. quod cūto Lugudunum voca-
tum fuit, nunc autem Lugdunum.

XV. Idem Praeparat. pag. 42.
D. M. et. memoriae. aeternae. Mar-
cellinae. Solitiae. filiae. animae.
sanctissimae. et. varissimae. Exempli.
grae. . . . vixit. annis. XXII. M.
V. D. III. sine. ulla. animi. conjugii.
sui. laesione. integro. corde. felix.
etiam. in. eo. quod. prior. occupa-
vit. Martii. VS. (fort. Marinius
aut M. Artinius) maritus. suae. ca-
rissimae. et. sibi. vius. P. C. et. sub.
ascia. dedicavit.

Refertur a Grut. pag. 804. 9. in

paucissimis discrepans. In eo MAR-
CELLINAE. SOLICIAE. FILIAE
videtur innui, huic Marcellinae ma-
trem fuisse Soliciam.

XVI. Idem lib. 1. hist. pag. 54.
Salus. . . . et. sine. ascia.
dedicavit.

XVII. Idem lib. 1. hist. pag. 54.
D. M. et. memoriae. aeternae. salutis.
vires. Aferis. et. Victorinae. Conjugi.
ejus. et. Victorini. filiae. conum. Do-
videns. lib. p. m. curav. et. sub. ascia.
dedic.

Refertur a Grut. pag. 953. 9.

XVIII. Idem lib. 1. Hist. Lugd.
pag. 67.

D. M. memoriae. aeternae. Tertinae.
Victorinae. feminae. varissimae. flo-
ratae. quondam. Spirito. incompara-
bilis. Terpinus. Severianus. G. leg. II.
Aug. cum. Paternia. (fort. Ternia).
Victorina. et. Ternia. Tertina. filii.
. . . . et. S. AS. D.

In latere dextro KAIPE NIKAI
& latere sinistro ΥΓΕΙΑΤΗ ΝΙ-
KACI.

Refertur a Grutero pag. 563. 7.
cum his discrepantiis: memoriae.
perenn. quiaeti. (lic) aeternae. Ter-
tiniae. &c. . . . Tertinius. Se-
verianus. 7. leg. II. . . . et.
Tertina. Tertina. filii. P. C. ET. S.
AS. D. KAIPE &c.

Sane in duabus non alibi obviis
vocalis S T O L A T A E O V O N -
DAM habebunt quo se exerceant rei
vetustariae scriptores: de quo praestat
tacere, quam incerta dicere. Si τὸ
STOLATAE in laude ponitur; quid
in eo singulare, quum itoia matronis
omnibus communis fuerit? An po-
tius STOLATAE heic idem quod
manumissae? Porus sic sentio, Nam
ancillabus manumissae stolam con-
cessam interdum (interdum inquam,
non passim; idque inter Victorinae
laudes heic merito proponitur) fuisse,
possumus ex Quintiliano deci-
342. discere, Hanc, de qua quaeri-
tur, dico voluntate sua esse in liber-
tate. Hoc quomodo probet? Quo uno
probari possit. . . . Et viden-

tu te, & Spestante, habuim matro-
nae suis. Hoc satis erat, etiam si
postea nulla esset consecuta. An vero
maius in hoc posuimus esse momen-
tum, ut circumueneris mancipium,
aut si una voce liberum esse iusseris,
quam si habitum dederis, STOLAM
DERIS? QVOD NE MANUMIS-
SIS QUIDEM OMNIBVS CONTIN-
GIT. Vides ut Declamatio atque
haec quantivis pretii inscriptio mu-
tuum sibi ac misericordiam lucem affun-
dunt. Dices, libertinis Graeca fuisse
cognomina, aut certe barbarâ,
non Latina, ut heic VICTORINAE.
Ajo, plerumque (non semper) id
verum esse. At & Victorinae huic
Graecum fuisse antea nomen NIKA-
CIC, latera inscriptionis testantur.
Quae ubi manumissa fuit, simul gen-
tilitium Tertinae nomen a patropo
(qui videtur ei & maritus fuisse, uti
patet ex filiarum nominibus) accep-
pit, simul etiam pristinum NIKA-
CIC in ejusdem significationis VI-
CTORINA commutavit. Ergo ex
hac praecleara inscriptione hoc etiam
assequimur, unum ex manumissio-
nis effectibus & hunc interdum fuisse,
ut Graeca antea nomina in ejus-
dem significationis Latina transirent.
Potremo quod heic STOLATAE
QVONDAM dicitur, id in sequen-
te inscriptione sine ulla ambage sic
ponitur: LIBERTAE QVON-
DAM. ET. CONIVGI. CARISSI-
MAE.

XIX. Idem Praepar. pag. 28.
D. M. et. quieti. aeternae. Verinae.
Ingenuae. Libertae. quondam. et. con-
jugi. carissimae. quae. vixit. mecum
annis. XXII. M. II. D. III. sine. ulla.
animi. lacrima. C. Veretudinius. Ve-
rinus. veter. leg. XXII. P. F. conjux,
et. patronus. et. Veretudinia. et. Ve-
rina. et. Vera. filiae. mariti. Karissi-
mae. et. sibi. vivi. ponendum. cura-
verunt. et. sub. ascia. dedicaverunt.

Relatur a Grut. 567.8. ubi AN-
NIS. XVII. pro XXII. Gudius ad-
notat, in lapide a se viso. esse VE-
RECVNDINVS & VRECVNDI-
NA. Hoc amplius in Grut. reperit
LEG. XXII. R. P. F. sed corri-

gendum XXII. PR. P. F. Vide nota-
ta ad inscriptionem I.
In hac porro femina, cui me-
moria ponitur, nequis putaret ut
INGENVAE (quod ei cognomen
fuit) ad itatum sive conditionem
pertinuisse; idcirco, opinor, addi-
tum fuit LIBERTAE QVONDAM
&c.

XX. Idem in Praeparatione ad
finem pag. 32.
D. M. et. memoriae. aeternae. T.
Vestj. Decimini. Veterani. Leg. VIII.
immun. consularis. hominis. opti-
mi. et. verecundissimi. et. probissimi
Mercuria. Cajata. conjugi. Karis-
simo. et. Decimina. filia. vivae. po-
nendum. curaverunt. et. sub. ascia.
dedicaverunt.

Illud IMMUNI Sponius Rech.
de Lion cap. 8. pag. 189. legionis
VIII. cognomen putavit. Male.
Nec tamen eam significationem ha-
bet, de qua Fabret. agit pag. 449.
450. Erat hic opinor, immunitatem
consecutus beneficio Consulatus ali-
cujus, (cujus proinde Vettius bene-
ficiarius erat) quem consularem ta-
cet inscriptio. Quod sequitur HO-
MINIS OPTIMI, refer ad Vet-
tium.

XXI. Idem in Praeparatione pag.
33.
D. M. et. quieti. aeternae. C. Vigorj.
aricis. sive. Quigronis.
Civ. Lug. corporat. in. Urlicla-
ri. Lug. conj. . . . Castaurina
mater. unic. filio. piiss. ponendum.
curavit. et. sub. ascia. dedicavit.

Illud LVG. CONS. . . . est
Lugduni consistentes, quod frequens
est in Lugdunensibus.

XXII. Idem lib. 1. hist. Lugdun.
pag. 59.
D. M. memoriae. aeternae. Quar-
is. Uloj. Primitivi. Liberti. Aug. Quar-
is. Secunda. libera. et. conjux.
patrono. piensissim. et. sibi. Karis-
simo. erga. se. bene. merenti. cum. qua
vixit. annos. XXIII. M. VIII. D. XXV.
Ann. XXXVII. sibi. viva. posuit.
et. sub. ascia. dedicavit.

Fortassis pro AVGG. reponendum AVG. Nam si illud AVGG recte se habet, quaero ex eruditis qui sint isti Augulti. Nam Ulpium imperatorem unum scimus, Trajanum. Quamquam sub imperatoribus alia subinde atque alia imponendorum nominum consuetudo, fuit. Ut ecce hic VLPY nomen non etiam Marci praenomen tulit.

XXIII. Idem lib. 1. hist. Lugd. pag. 80.

D. M. et. memorias. aeternae. C. Progentis. VI. viri. Aug. Progentia. conjugii. incomparabili. quae. vixit. ann. XV. (supple cum eo) mens. IIII. dieb. P. ponendum. cui. avit. et. sub. ascia. dedicavit.

XXIV. Idem lib. 1. hist. Lugd. pag. 55.

D. M. et. memorias. aeternae. Progenertis. vir. leg. XXII. P. F. Acceptia. Accepta. conjugii. carissimo. et. sibi. viva. P. C. et. sub. asc. dedicavit.

Refertur a Grut. 570. 6. cum asciae simulacro. In indice Gruteriano nominum citatur sic: Progenus Nertes.

Atque haecenus Menetrierianas dedimus, quarum plurimae sunt cum Grutero communes; qui ex Scaligero aut Paradino habuit. Paradinum videre non contigit, sicuti nec Sponii Recherch. de Lion. Ex Reinesio inscriptiones cum ascia supra in Reinesio dedimus. Gruterum (ut & alios) percurrere non vacabat. Verum hae interim Gruterianae casu se mihi obtulerunt. Nec dubito, quia omnes Gruterianas corraserim, aut certe (tam productarum & Menetrierio & aliis, quam producendarum ratione habita) vix unam aut alteram fortassis reliquam fecerim.

1. Grut. 556. 6. Valentiae Cavarum.

D. M.

Et. memorias. aeternae. Petronj. Castij. vet. vixit. bonae. missionis. ex. leg.

prim. Min. (i.e. Minervia) exceptione proc. Ducenr. et. Vialisinae. Florae. conjugii. ejus. viri. sibi. ponendum. curaver. et. sub. ascia. dedicaverunt.

Adest initio asciae figura talis, qualis fere semper in Gruter. adpingitur:

2. Grut. 564. 10. Lugduni. cum asciae figura consueta.

D. M. et. aeternae. quiesi. P. Aetia. Maximi. Polybroni. qui. vixit. annis. II. M. III. D. IIII. Aetia. Eurycbiane. et. Agaperus. parentes. filio. dulcissimo. P. C. cui. locum. are (pro arae) pietati. concessit. Jul. Barane. Matriona. incomparabilis. sub. ascia. dedicatum. est.

Ultimum nomen fortasse sic legendum AEL. BARANE. PATRONA. &c.

3. Grut. pag. 675. 9. Lugduni. Cum asciae figura consueta.

D. M. et. memorias. aeternae. Cavi. (corr. FLAVI) Maximini. infantis. dulcissimi. qui. vixit. annis. VII. mens. VII. dies. XII. Flavius. Mascel. et. Maximinia. Mosa. parentes. filio. dulcissimo. ponendum. curaverunt. et. sub. ascia. dedicaverunt.

4. Grut. 850. 4. Lugduni.

D. M.

Et. memorias. aeternae. Mariniae. Demetriati. Natione. Graecae. Marinis. Demetrius. soror. dul.

5. Grut. 678. 6. Augustae Taurin.

D. M. Coelias. Severinae. quae. vixit. ann. VIII. M. IX. D. VII. filias. dulcis. L. Mindius. Supernus. pater. et. Cornelia. Soteris.

Hinc quidem adest formula, sed adest asciae forma, qualis in superiore.

Paucis deinde post annis (33) Raphael Fabretti ad hoc
 elogium: *D. M. Salsoniae. Fortunatae. vix. A. III. M. I. D. VIII.*
C. Salsomius. Eutychus. et. Sulpicia. Vitalis. Parentes. filiae. dul-
cissimae. fecerunt. et. sibi. et. suis. libertis. libertabus. Q. poste-
ris. Q. eorum. in quo elogio erat haec asciae for-
 ma, copiose sic subnotavit. „ Asciam significare
 „ instrumentum illud in summo lapide posi-
 „ tum, quilibet in hoc studio vel leviter versa-
 „ tus jam novit; & Lugdunenses praecipue in-
 „ scriptiones declarant, in quibus, cum ascia,
 „ sollempnis illa clausula epigraphen claudere solet, **ET SUB**
 „ **ASCIA DEDICAVIT.** Difficiles autem explicatus commu-
 „ nem hanc clausulam habere, docent variae atque incertae
 „ haecenus virorum doctorum sententiae. Alii enim cum Ma-
 „ nutio (34) ad Caput illud Legis XII. Tabularum reducant, **RO-**
 „ **GUM ASCIA NE POLLITO**, ut superfluos sumptus hinc
 „ prohiberi putent: Alii cum Aimaro Rivalio, asciam in monu-
 „ mentis indicem esse (35) *di molta coltura de' medesimi, e spesa*
 „ *considerabile, perche nelli sepolchri rozi & impoliti ella non si*
 „ *trova scolpita.* Cum Pierio Valeriano alii, cautum inde vo-
 „ lunt, non obliterandam de sepulchro defuncti memoriam.
 „ Alii cum Reinesio, se Marmorariis, quorum ascia & dola-
 „ bra *λειτουργία ὄργανον*, faciendum locasse, hoc est *ab inchoato*
 „ opus curasse. Chorerii in suis Antiqu. Viennens. hybridam
 „ atque

(33) Annus, quo Fabretti im-
 mortale Inscriptionum syntagma
 excudi desit, non fuit 1702. qui in
 operis titulo ponitur (nam certe
 Phil. a Turre qui an. 1700. Monu-
 menta Veteris Antii publicavit, Fa-
 brettianum opus sic laudat. ut etiam
 paginas designet, ut mox in eo Au-
 ctore videbis) sed annus 1699. qui in
 ejusdem operis calce adnotatur. Cre-
 do equidem paullo ante aut post ex-
 cusum opus Cl. Auctorem diem
 obiisse (certe an. 1700. idem Phil. a
 Turre in loco mox producendo de
 Fabretto loquitur uti mortuo) li-
 brum vero, statim ut e typographi-

cis prelis evasit, etsi nondum publi-
 catum, in Philippicis, quem mo-
 do nominavi, manus venisse.

(34) Vide not. 17. & 24. ex qui-
 bus intelliges nulli ex Manuciiis id
 venisse in mentem, sed Ursati *mu-*
novato djudgmentum in causa fuisse, cur
 ei bona inde Fabrettus crederet, &
 post Fabretum Valbonactus, Mura-
 torius, alii.

(35) Verba sunt non Rivalii,
 cujus nihil existat Etruscae scriptum
 aut redditum, sed Serr. Ursati Ri-
 vallianam opinionem memoriter re-
 ferentis. Vide supra in Urato.

„ atque arputulam significationem non prætermittam , &
 „ verbis ipsius Sponii , qui , ut *Senex senem fricat* , ei plau-
 „ dit , & palmam præ caeteris tribuit , ridendam , non con-
 „ futandam proponam , non enim vacat deliria scriptorum
 „ persequi ; *Monsieur Charier* , ait ipse Antiq. Lugdun. cap.
 „ IV. pag. 61. , qui a décrit les Antiquités de Vienne , l'expli-
 „ que fort ingénieusement : *Ascia* , dit il , signifie en Grec om-
 „ bre , d'où se fait le mot d' *asxia* , & en latin *ascia* , un lieu
 „ sans ombre ; & l'on avoit accoutumé de mettre les tombeaux
 „ à decouvert , ou dans un lieu sans ombre .

„ Prima opinio non placet , quia , quod de rogo *asciâ*
 „ minimè expoliendo sancitur , de lignis scilicet cremando
 „ cadaveri adhibendis , nîl commune habet cum ipsa cada-
 „ verum domo , quæ non lignea , sed caementitia , aut la-
 „ pidea construebatur , in qua nullus *asciæ* lignariæ , de
 „ qua lex loquitur , locus relinquitur ,

„ Secunda Rivalii explicatio eò minùs probatur , quò ipsius
 „ legis quam exponit menti ac fini opponitur ; (36) transu-
 „ lit namque illud caput ex Solonis legibus de minuendo sum-
 „ ptu in Funeribus , suis quidem verbis , sed ad vetustatis
 „ imitationem & morem Cicero lib. II. de Legib.

„ Tertia Pierii si vera esset (37) jam in caeteris omnibus mo-
 „ numentis , in quibus *ascia* sculpta non reperitur (in paucis-
 „ simis enim extra Galliam monumentis reperitur , ut obser-
 „ vat Reinesius Class. XII. inscript. 24.) de non oblitteranda ,
 „ sed perpetuanda defunctorum memoria , sepulchrorum ma-
 „ gnificentissimorum excitatores sollicitos minimè fuisse , hinc
 „ inferri deberet .

„ Reinesii uti postremam omnium , ita absurdiorẽ
 „ sententiam videri , invitus dicere cogor ; tum in ea parte ,
 „ in qua , *monumenta dedicare* , idem ac ea (38) *facienda locare*
 „ esse vult ; tum ubi *asciam* & *dolabram* , Marmorariorum ,

„ seu

(36) Sicut *ascia* rogo adhibita sumtuosius funus notabat ; sic puta-
 vit bonus Rivallius , eandem sepul-
 cro adhibitam opus sumtuosius nota-
 re . Quid hæc magnopere peccavit
 Allobrox ?

(37) Interpretationis ceteroqui
 non optimæ frigidissima refutatio .

(38) Numquam hoc somniavit

Reinesius quò *dedicare sub ascia* tan-
 tumdem esse quòd *faciendum locare* ;
 sed *locasse* : inter quæ quantum in-
 terfit , qui in Reinesii contextu non
 intelligit , ecquod collyrium tantæ
 lippitudini illinam non reperio . Vel
 confer contextum Reinesianum : cu-
 jus *Λαζονομίας* (majorum gentium
 criticis familiaris) ne fraudi sit , cave .

„ seu lapidem sculptorum (is enim λαῖδης) instrumenta esse
 „ ait, quod nunquam satis probabit (39).

„ Quid lucis igitur in tantis inscientiae tenebris, in qui-
 „ bus egregii viri caligarunt, ingeniolo meo affulgere posse
 „ sperem? Suscepta tamen provincia, quae me silere non
 „ permittit, utinam aliquid silentio melius a me extorqueat.
 „ Praemittenda autem aliqua sunt nostrae interpretationi;
 „ scilicet, antiquas Romanorum leges, quas in summam re-
 „ digit Cicero loco laudato, ubi de Civibus letho datis tumu-
 „ landis agunt, *sumptum in ollos minuendum decernere*;
 „ ideoque, ut subdit Cicero, *illius legis interpretes quo capi-*
 „ *te jubetur sumptus & luctum removere a deorum Manium*
 „ *jura, hoc intelligunt, in primis sepulchrorum magnificen-*
 „ *tiam esse minuendam*; quod ipsum servatum fuisse ait Ser-
 „ vius ad lib. VI. Aeneid. vers. 226, *ut pro qualitate personae*
 „ *Sepulchra etiam vel minora, vel majora fierent*: atque etiam
 „ apparet ex responsis veterum Iuris Prudentum, qui *proba-*
 „ *bilem modum faciendi monumenti sumptus* agnoscunt in l.
 „ hereditas 50. D. de petic. her. qualem scilicet modum Di-
 „ vos Fratres praescripisse refert Capitolinus, iis verbis, ma-
 „ le a quibusdam intellectis, & optime ab eruditissimo Jaco-
 „ bo Gothofredo in Cod. Theodof. lib. I X. tit. 17. de Sepulchr.
 „ viol. interpretatis, *Tunc autem Antonini leges sepeliendi sepul-*
 „ *chrorumq. acerrimas sanxerunt; quandoquidem caverunt, ne*
 „ *uti quis vellet, fabricaret sepulchrum, quod hodieq. servatur.*
 „ Ex quibus miror de Kirchmanno asserente lib. III. de Funer.
 „ cap. XVI. sepulchrorum aedificandorum amplitudinem, &
 „ magnificentiam, Athenis quidem certis legibus fuisse in-
 „ hibitam, Romae cujusque arbitrio relictam. Nam ultra
 „ praemissa, Cicero Ep. VII. lib. XII. ad Atticum legis qui-
 „ dem verba ignorat, quam sibi mittendam jubet, summa-
 „ tim verò ita sententiam attingit, *quo plus insumptum in*
 „ *monumentum esset, quam nescia quid quod lege conceditur,*
 „ *tantumdem populo dandum esse*: quocirca, ut legem hanc
 „ sumptuariam eludat, de Fano sibi aedificando proponit,
 „ *Fanum fieri volo, neque hoc mihi erui potest: sepulchri simi-*
 „ *litu-*

(39) Magno illi critico superva- do hodie sunt qui adhuc addubi-
 caneum videbatur id probare, quod cant; id jam suo loco invicte proba-
 vel semidosti norunt. De quo quan- bitur.

„ *litudinem effugere non tam PROPTER POENAM LEGIS suo*
 „ *deo . quàm ut maxime affequetur crediderim , quod poteram , si*
 „ *in ipsa Villa facerem .* Quae forsitan ratio fuit , cur tot per
 „ Agrum Romanum splendida monumenta , supernè Fani
 „ speciem retineant , tumulis , & loculis in hypogæo abscon-
 „ ditis . Majora itaque Sepulchra nec nisi summo genere
 „ natis , aut ob gestos Magistratus illustrissimis viris indul-
 „ genda , ea erant , quæ ex lapide construebantur , statuis-
 „ que , & columnis ornabantur ; cujus generis sunt ea , quo-
 „ rum adhuc reliquiae apparent in Caeciliae Metellae Sepul-
 „ chro Viâ Appiâ , C. Cestii Epulonis Viâ Ostiensi , C. Publi-
 „ ci Bibuli sub Capitolio , Plautiorum Viâ Tiburtinâ , &
 „ Gentis Rusticellae nuper sub Doliolo monte detecto , ut alia
 „ quamplurima passim obvia , tanquam ad incertos pertinen-
 „ tia omittam . Minora Sepulchra , mole & splendore modi-
 „ ca , & proinde frequentiora , è lateritia structura consta-
 „ bant , elegantia quidem operis materiem superante . Un-
 „ de ii , quibus ex mediocritate conditionis marmoreos tumu-
 „ los condere non permittebatur , lateritios , quorum plures
 „ in praecipuis Viis videmus , & admiramur , exquisitâ arte
 „ statuebant ; atque in moderationis suae testimonium , for-
 „ sanque in magnificentiae in modico quaesitae jactantiam
 „ quandam , & ostentationem , se SVB ASCIA , hoc est ope-
 „ ac ministerio solius asciae , non alterius *λεξάνης ὑπὸ ἄστιας* (con-
 „ trà prorsus ac Reinesius opinatus fuit) opus consummasse
 „ inscribebant . Probabile igitur est , hanc mediocritatis lau-
 „ dem circumspexisse Lugdunense hoc monumentum sub ascia
 „ pariter dedicatum ; de quo apud Sponium Recher. de Lion.
 „ pag. 226.

D.

M.

„ IOVINO. VALERIONI. VET. EX. LEG. I. M. (i.e. *Minervia*) IV-
 „ LIA. MATERNA. CONIVGI. INCOMPARABILI. MEMO-
 „ RIAM. POSVIT. E. MEDIOCRITATE. SVA. ET. SVB.
 „ ASCIA. DEDICAVIT.

„ Planius hoc fiet , si asciam istam , non eam qua Fabri li-
 „ gnarii ad ligna utuntur , sed aliam , quæ eodem nomine ,
 „ eâdemque figurâ , longiori tantum hastae infixâ , ad ma-
 „ cerandam , & subigendam calcem arenae commistam mu-
 „ rariis fabris hodie dum inservit , esse intelligamus : calcem

„ enim

37
 „ enim ita *asciari*, & a suis calculis & scabritie purgari, tra-
 „ dit Vitruvius lib. VII, cap. II. dorso scilicet asciae curren-
 „ tis & recurrentis maceratione procuratâ.

XVIII. *Philippus a Turre.*

Fabretum pone sequitur nobilis cum primis *δεξιαν*.
 245 Philippus a Turre Adriæ in Venetia Episcopus, cui
 contigit a viro laudato laudari, Jacobo Facciolato viro do-
 ctissimo, qui Philippi elogium pertexit. Is in monumen-
 tis veteris Antii, quæ an. 1700. publici juris fecit, ad inscrip-
 tionem M. Aquilii cap. 2. pag. 21. ea de *Acisculo*, cognomine
 gentis Valeriæ, differit, quæ ab hoc argumentis non sunt
 aliena. „ Sex denarios exhibet tabula illius familiæ (*Val-*
 „ *eriæ*) pag. 281. (*apud Ursinum*) impressos nomine L. Valeri
 „ *Acisculi*. Horum quinque delineatum ostendunt instrumen-
 „ tum quoddam fabrilè, quod ipse Ursinus *Malleum* esse pu-
 „ tat... Alterum eorum excudimus, in quo
 „ ipsum instrumentum, inter cetera ma-
 „ gis conspicuum & grandioris formæ,
 „ repræsentatur, circumscripto, in me-
 „ dio coronæ querceæ, vocabulo: ACI-
 „ SCVLVS. Sirenem, quæ in secundo ex
 „ iisdem nummis visitur, a L. Valerio im-
 „ pressam existimat idem Auctor, ut ea
 „ significaretur, Acisculos Acidis fluvii,
 „ atque ejus in Sicilia regionis, quam Sirenes tenuerunt, ac-
 „ colas aliquando fuisse, indeque profectos, Sabinum agrum
 „ primò tenuisse, deinde Civitatem Romanam adeptos esse.
 „ Ex *Mallei* verò signo conjici posse arbitratur, Valerium
 „ hunc Praefectum Fabrûm fuisse, cum illud ejus officii sym-
 „ bolum in veteribus monumentis observaverit. At hæc co-
 „ gnominis originatione longè satis petita est, imò & durius de-
 „ torta, ut videtur. In Glossis Isidori est *Asciculus*, *Asciola*
 „ *Dolabra*. Joannes Meursius par. 2. *exercitacritic.* l. 1. cap. 10.
 „ rectè legit *Acisculus*. Hinc *Aciscularius* in glossis a Stephe-
 „ no editis dicitur *λατόμος*, is nempe qui saxa in lapideinis
 „ excindit. At verò eidem Isidoro paulò post *Asciscolum*, vel
 „ ut pariter emendat Meursius, *Aciscolum* est *Malleolum* stru-

„ florum; quamvis haec verba omninò ab Ifidoro, quo
 „ utor circendatiffimae editionis Colonienfis (40) anni 1617.
 „ Quod fi *Acifculus* idem eft (41) ac dolabra, quomodo malleo-
 „ rum efle poffit, nescio. Ab *Afcia* utique nomen derivatum. At
 „ *Afcia* vel fal rile instrumentum eft ad ligna polienda, & levi-
 „ ganda; vel ad macerandam & subigendam calcem. Priorem
 „ fignificationem deprehendimus in lege 10. duodecimi Tabu-
 „ larum cap. 2. *Rogum afcia ne polito*. Ultramque ufurpat Vi-
 „ truvius lib. 7. cap. 2. his verbis. *Sumatur afcia, & quemad-*
 „ *modum maseria dolatur* (en dolabram ad ligna polienda)
 „ *fic calx in lacu macerata afcietur*. Neutra igitur malleo con-
 „ venit. *Afciae* figuram Cl. Gaphaël Fabrettus exhibet, ex-
 „ sculptam veteri faxo cap. 3. Infcriptionum, quas nuper pu-
 „ blicavit pag. 203. . . . *Afciae* hanc formam reperies etiam
 „ apud Gruterum (42) Infcript. 10. pag. 664. 9. 675. & 9. 682. &
 „ fortè *afcia* lignaria, non securis, ut placet Ipsi Grutero, eft illud
 „ instrumentum (43) quod primum in tabula 2. pag. 644. de-
 „ piqum conspicimus, cum proximè imaginem reddat illius,
 „ quod hodie etiam *Afcia* vulgò appellatur, convenitque de-
 „ fcriptioni Ifidori originum lib. 19. cap. 19. Itaque instru-
 „ mentum in nummis gentis Valeriae expreffum, *Acifculus*
 „ eft, seu parva *Afcia* poliendis vel dolandis lignis deferviens.
 „ Eandè idcirco *Acifculus* folitariè fcriptus videtur in no-
 „ mro denario, ut designarèt nomen adiecti instrumenti. Per-
 „ peram verò malleum efle putavit Urfinus, qui fi denarios
 „ jam indicatos gentis Publiciae attentius obfervaffet, figu-
 „ ram

(40) Abfunt quoque ab Ifidoro meo rariffimae editionis Parifinae a Monacho Jac. Du Freul procuratae an. 1602. cum notis Crifali: ficut & a Gloffario Ifidori, quod eft ad calcem *Auctor. L.L. Dionys. Gorbosfr.* & ab excerptis Pythoeanis ibidem; & a quibusvis aliis Gloffarum *ovaryu- yds* quas viderim.

(41) *Quod fi Acifculus idem eft ac Dolabra* Ex Gloffis Ifidori (in quibus ponitur: *Aciculus: Afciola, Dolabra*) id collegit Nofter. Ac nollem cum statuere *Afciam & dolabram* (affinia ceteroqui instrumenta) plane eadem fuiffe: deindè five *dolabram* five *afciam* nihil habuiffe cum

malleo, aut faltem *marculo* com- rone. Nam & *afcia* & *dolabra* ex una parte ad caedendum, ex altera ad tundendum non raro comparata erant. Vide quae mox fequuntur apud Nostrum: plane duo, quae dixi, *mapopayum* in eo deprehendes.

(42) Harum infcriptionum Gruter. *reftituta* jam fuprà retulimus: prima occurrit in not. 32. eftque inter Gruterianas altera, quae incipit *P. Aeli Maximi*: altera eft ibidem inter Gruterianas tertia: poftremo tertia eft ibidem inter Menetrierianas num. VII.

(43) Ei fimile, quod in Ufato & alibi exhibuimus.

„ tam malleoli omnino ab acisculo diversam reperisset . Eam
 „ delineavi in tabula (44) n.1. ut quisque cum acisculo compa-
 „ rare possit . Similis mallei forma passim Vulcano tribuitur
 „ in veterum monumentis . Et Cabiros , qui Vulcani filii sunt
 „ habiti , eundem plane gestare videas in duobus nummis
 „ Thessalonicæ apud Patinum de numism. Imp. p. 290. & 291.
 „ Ab *Acisculo* igitur cognomen familiae Valeriae inditum ,
 „ ideoque in nummis illud instrumentum fabrilis exculptum .
 „ Porro & Quintilianus lib. 6. cap. 3. *Acisculum* inter cogno-
 „ mina Romana refert , idemque illud est nobilissimi marty-
 „ ris Cordubensis , de quo Prudentius *Peristephan. hymn. 7. vers.*
 „ 19. *Corduba Acisculum dabit , & Zoellum* . Gratiam ab Hispa-
 „ nis aliquam me initurum spero , si huic martyrem genti
 „ Valeriae (45) ex dictis , adscribi posse moneam .

Idem gravis auctor pag. 355. ubi de Colonia Foro-Julienſi,
 ad hoc Aquilejense epigramma „ *Cervonia. Ticbe. V. F. fih. es.*
 „ *lib. libq. postq. cor. ſi. quis. banc. arcam. ſoe. hoc. monument.*
 „ *vedere. aut. emere. aut. EXACISCLARE. voles. tum. poenas.*
 „ *nomine. HS. XX. Reip. Aquil. dare. debebit.* „ haec sane quam
 bonae frugis habet , quae & nostrum argumentum propius spe-
 ctant . „ Vox illa EXACISCLARE . . . insolentia & novitas
 „ viam moratur , poscitque explicationem . Cum pridem salu-
 „ vani movisset , atque ideo Fabretum , qui dum viveret mi-
 „ hi saepe lapidum Oedipus erat , consuluissem , scriptoreque

„ an-

(44) Malleus ibi a nostro Episco-
 po delineatus est utraque parte capi-
 tatus , & cylindricus ; itant forma
 & nomine respondeat ei , quem no-
 stri homines *Maglio* appellant . Quod
 si vere ea propria est *mallei* forma :
 restat ut altera forma (quae ex una
 parte capitata est , ex altera rostrum
 aut simplex aut bicornis gerit) sit
marculi sive *marcelli* ; quem poste-
 rior Latinitas *marcellum* dixit , quod
 & regum Francorum cognomen fuit .
 Etiam apud Grut. pag. 644. tab. 1.
 quinto loco instrumentum scalpitur ,
 quod ei *malleus capitatus* dicitur :
 satis erat *malleum* dixisse , si hic
 plane idem ac quem *maglio* appel-
 lamus .

(45) S. *Acisculum* ex gente Va-
 leria fuisse , non est ex *ss. adnotat.*

Sed non magis il praestabit vir do-
 ctus , quam se propter *Philippi* no-
 men de gente Marcia fuisse . Sane
 a ciso hoc gentis Valeriae denario
 ad S. *Acisculum* Mart. (qui sub Diocl.
 & Maxim. anno 303. passus dicitur)
 quacringenti prope anni interces-
 serunt . Credibile ne est , *Acisculo-*
rum cognomen tamdiu in gente
 Valeria perdurasse ? At scimus ,
 non modo tertio & quarto , sed &
 altero Christi saeculo nomina ra-
 tionem longe aliam , quam in li-
 bera rep. fuisse . Diversa in eadem
 domo familiaeque filii a parentibus
 fratres a patribus cognomina gere-
 bant . Ut vanissimum sit ex *Aciscit*
 nomine statim hunc Martyrem ad
 gentem Valeriam referre .

C 2

„ antiquitatum & Lexicographos intentè perlustrassem, non
 „ modò interpretationem, sed ne vestigium quidem ullum
 „ vocabuli assequutus sum. Unus Sponius hanc ipsam inscri-
 „ ptionem ex schedis Equitis Ursatti producens, Miscellan.
 „ erudit. sect. 9. pag. 294. verbo nodum extricat: *observanda*,
 „ inquit, *vox antiqua exancisculare pro distrabere*. At parum
 „ feliciter, si potior est nostra conjectura inferius exponenda.
 „ Perperam quoque addidit literam N; & caput non suum in-
 „ scriptioni affixit, *Patroclorum Ulpius Priscus animae meren-*
 „ *ti Cervonia Tyche &c.* Ea enim sunt verba alterius inscri-
 „ ptionis Aquilejensis, quae in collectione Capodalei legitur.
 „ Notanda iterum eadem vox *exancisculare* in alio Epitaphio A-
 „ quilejensi. *Atiliae. Oesimeni. cum. qua. vixi. annis. XV.*
 „ *conjugi. carissimae. C. Julius. Epistetus. qui. et. fato. vivus.*
 „ *posuit. et. sibi. si. quis. post. dua. corpora. posita. hanc. ar-*
 „ *cam. aperuerit. aut. exanciscloverit. et. aliut. corpus. po-*
 „ *suerit. in. F. L. El. Conf. M. N.* In postremo versu medias
 „ literas vel culpa exscriptoris (46) vel injuria temporum igno-

„ rabi-

(46) Dum de culpa exscriptoris expostulat doctissimus Praeful, plane latetur, a se non visum lapidem: de quo doleo. Nam si insepulchrum, medicinae me hoc qualicumque labore liberasset. In saxo nihil deerat praeter caninam litteram, quam vel delevit antiquitas, vel evanidam non vidit exscriptor; qui etiam, ratus illo extremo versu esse singulares litteras, interpunctiones de suo adpinxit. Ehm sane inscriptionis locum sic Noster litteris majoribus exhibet: *IN. F. L. EL. CONS. M. N.* Nullae ibi *medide litterae*, quas vel culpa exscriptoris, vel injuria temporum ignorabiles fecerit, praeter R, quod in illo majore interstitio inter prius L & E fuerat. Ceterum sublatis interpunctionibus, & priore L in E, postero in T commutato, ac suppleto ut diximus R; prodibit integrum *INFFRET*. Sequitur deinde *CONS* cum lineola superne: quod *CONSULARI* significat. Intelligitur autem *CONS. VENET. ET. HIST.* (ut alibi est apud Grut. 285, 2.) i. e.

Consularis Venetiae & Histriae, cui suberat Aquileia, in qua haec inscriptio reperitur. Quod sequitur *M. N.* significat *mille nummum*. Dicit aliquis, recte dici *inferet* tot millia *avarario* aut *avcae pontificum* &c. non autem de personis, puta *inferet Consulari*. Verum in Grut. 861. 13. poena sic concipitur: *Si quis &c. inferet. Virginib. V. statib. H-S. XX. N.* Nec dubito, quin alibi pluries his aut illis personis aut magistratibus poena inferri jubeatur.

Sane de celebri hac in inscriptionibus poena *si quis &c. inferet* &c. nihil in tit. Dig. & Cod. de sepulchro violato (nec alibi) reperies; quo tit. multus est de actionibus in sepulchri violatores, deque poenis sermo. Nisi si quis huc pertinere velit illud Macri l. 9. eod. tit. ubi ait: *De sepulchro violato actio quod pecuniaria* (nam criminalis plerumque erat) *datur*. Sed dubitari haec potest, utrum ea poena (quae in hac & aliis inscriptionibus reperitur *Si quis &c. inferet* &c.) ad omnes pertineat, an tantum ad haec.

rabiles fecit. Hoc certum continere poenam. Prima nota INF.
 sublatâ interpolatione, explicatur, *inferet*, ultima M. N.
 indicat *Millia Nummum*. Ut sit sensus: *inferet poenae no-*
mine arcae Pontificum, vel aetario, ut expressum est in aliis,
 tot *millia nummum*. Itaque *enacisolare* verbum est ab *Ascia*,
Acistalo, seu *Acisclo* derivatum. In dissertatione M. Aquilii
 pag. 21. dixeram Vitruvio *Asciam* esse instrumenti genus
 ad subigendam & macerandam calcem. Praeterea in glossis
 Isidori *asciam* & *asciolam* vocatam quoque *aciscolum* & *aci-*
sculum (47) & *aciscularium* dici lapidicidam. Rursus Meursium
 exercit. crit. part. 2. cap. 10. legisse in eisdem glossis, *Act-*
sculum esse malleum stridorum. Fabrettus cap. 3. pag. 205.
 formulam hanc *sub ascia*, frequenter inscriptionibus sepul-
 cralibus usurpatam, significare ait, monumenta & sepulcra
 ex lateritio opere, quibus insculpta est, solius *asciae* ope &
 ministerio constructa fuisse. Si quis igitur monumentum,
ascia seu *acisclo* constructum destruxerit, (48) fregerit, vel quo-

quo

heredes. Sane non alios quam heredes ea poena teneri cenleo; nam ridiculum est, posse a privato quocumque legem universalem condi. Deinde & huc facit l. 3. §. 3. tit. eod. ubi Ulpianus sic ad Elietum commentatur: *Siquis in hereditarium sepulcrum inferat, quavis heres, tamen potest sepulchri violati teneri, si forte contra voluntatem testatoris intulit*: licet enim cavere testatori, **NEQVIS EO INFERATUR**, ut rescripto imp. Antonini caveatur: *servari enim voluntatem ejus oportere*. Postremo (ne legum cupidos adolescentes, quibus haec scribimus, longius teneam) haec sunt *legata poenae nomine*, de quibus vide Instit. §. ult. tit. *De legatis*, & tit. Dig. & Cod. *De his quae poenae causa relinquuntur*: quae legata plurimis principalibus constitutionibus (quorum imp. non enim licet Auctor Institutionum: sed Capitolinus in Pio c. 8. ab hoc primum ea prohibita narrat: at irrito, opinor, effectum, quoniam in saeculis nusquam non ea occurrunt; & ex l. 2. eod. tit. colligo, divos Sever. & Antonin. ea rata habuisse) improbat; re-

vocavit Iustinianus. In hac quidem inscriptione illud **POENAE NOMINE**, non expressum, supplebis ex aliis millenis, in quibus diserte id ponitur: ut in superiore apud Phil. a Turre SI QVIS . . . EXACISCLARE. VOLET. TVM. POENAE NOMINE &c. Quum ergo legatum poenae nomine non nisi herodem ipset (sic enim definitur in Instit. loc. cit. *Quod coercendi heredis causa relinquitur, quo magis aliquid faciat aut non faciat: veluti si quis ita scripserit: Heres meus si filiam suam in matr. Tit. collocaverit, vel . . . si non coll., decem aureos dato*) consequens est, illud SI QVIS &c. **INFERET** &c., quod est in faxis obvium, non alios quam heredes tangere.

(47) In Glos. Isidori nec *Aciscolum* est (sed *Asciculus*) nec *Aciscus*: ceterum non dubito, quin *Acisculus* etiam *Aciscus* diceretur; ut liquet ex Prudentii versu; quem Noster supra produxit: *Corduba Aciscum dabit & Zoellum*.

(48) *Tò exaciscloverit non puto esse destruxerit, fregit, aut quoquo modo dissolvit*, uti Phil. inquit

quo modo dissolverit, is monumentum *exacisculare* dicitur. Nam particula *ex* contrariam actionem saepius designat, ut *exarmare*, *exheredare*. Cum in secundo C. Julius ait, *si quis arcam aperuerit, aut exacisculaverit, & aliud corpus posuerit*, manifestum est, prioribus utrisque verbis vetasse aperitionem & dissolutionem arcae, ne aliud corpus inferretur. Ita usitatiore vocabulo in 4. pag. 383. apud Gruterum dicitur. *Si quis autem infringere vel aperire ausus fuerit &c.* Quod recidunt hae aliae formulae, pag. 1056. 1. *Hic si quis removere vel quaerere, aut aperire, aut aliud corpus invehere &c.* Pag. 325. 3. *Huic monumento manus qui intulerit &c.* Passim vero violari prohibentur tituli sepulcrales & monumenta.

XX. Joannes Mabillonius.

En Alpes iterum transmittendae, TANVCCI: de Italia in Galliam Te volo, ubi haec quaestio diu subsistit. Ac primum illud Galliae lumen Joannes Mabillonius in medium prodeat. Is in celebri epistola *Eusebii Romani* (49) *ad Theophilum Gallum de Cultu Ss. Ignor.* (edita. Paris. an. 1705.) num. XXII. sic orditur, Jam tempus est, ut de duabus istis inscriptionibus, quae huic epistolae occasionem praeberunt, paucis edisseram. Prima ante triennium (50) re-

perta

terpretatur; sed sicut *APERVERIT* ad clavi aperiementum refertur, sic *exacisculaverit* spectat ad violentam aperitionem, quae ope *acisculi* fiebat; quo instrumento quae adplumbata erant, aut aliter ferruminata, replumbabantur. Nec tantum praecedens *aperuerit* meam expositionem firmat, sed multo magis quod sequitur *ET. ALIUD. CORPUS. POSVERIT.*, nec enim in destructa & dissoluta arca poterat aliud corpus collocari.

(49) Eusebii Romanus non est alius, quem personatus Mabillonius. Cur Eusebii potius quam quodvis aliud sibi nomen indidit? An ad amoliendam ab argumento epistolae impietatis notam? an quod in inscriptione *CASONIAE* aut potius *CAESONIAE DONATAE*, quae

epistolae occasionem praebehit, bis reperitur *EVSEBI*? de quo vide quae mox adnotabimus.

(50) Detectae hujus arcae epocham ignoravit Mabillonius. Menestrierius, qui suam historiam Lugd. an. 1696. edidit (quam excudere coeperat an. 1694. uti post dedicationem adnotatur) eam ad se missam (quam pridem, non dicit) producit in sua Praepar. pag. 38. & seq. ab eo tempore ad ann. 1705. (quo epist. *de cultu Ss. Ignor.* Paris. prodit) anni sunt minimum decem. Nisi forte ea non sit prima epistolae *Eusebii*, aut vero eam vir Cl. jam antea scripserit. Sed Fabricium tamen Mabillonius citat: cujus opus, etsi an. 1699. excudisse sit, tamen non ante an. 1702. publicatum fuit. Ita triennium in-

scri-

„perta est in agro Vefontionensi, nempe in vico sancti Fer-
 „reoli. Illic tumulus magnae molis defossus, in quo locus
 „plumbeus (quod insolitum mihi videtur) cadaver continens
 „habebatur. Lapidus insculpta erat litteris Romanis, quarum
 „nonnullae detritae, haec inscriptio (51) AVE. EVSEBI. CA-
 „SONIAE. DONATAE QVAE. VICXIT. ANNIS. XXXXVII...
 „D. XI. HORIS IIII. CANDIDVS. AVG. PII (52) VERN.
 „EX. TEST. CONIVGI. BENE MERENTI POSVIT. EV-
 „SEBI (53) HAVE. ET. VALE LOC. (54) LIB. Appositum erat

scriptionis tueri vir doctus nullo modo potest. Sed tricarum satis: in quas nullum detegendi annum scriptae a Mabillonio epistolae me coniecit.

(51) Menetr. allatam sibi sepulchri hujus recens & detecti deformationem exhibet pag. 38. 39. Praeparationis ad Historiam Lugd., in quo quia paucula quaedam discrepant a Mabillonio, non erit alienum haec idem ex Menetrierio afferre. Fines versusum alterius indicabit. CAESONIAE. DONATAE. QVAE. VICXIT. ANNIS. XXXXVII. M. . . . D. XI. HORIS. IIII. CANDIDVS. AVG. * PII. VERNA. EX. TEST. CONIVGI. BENE. MERENTI. * POSVIT. EVSEBI. HAVE. ET. VALE. * LOC. LIB. Deinde latere dextro VALB. EVSEBI. sinistro AVE. EVSEBI.

pastoris: uti censeat

Assint quatuor aliciae tales, ut a Menetrierio delineantur. In arcae operculo scalpitur latere dextro ovig (etiam sinistro, opinor, erat; nam ea parte operculum est antiquitate excusum) in medio male effigiata icon,

Menetrierius

enimque putat esse *Candidum Vernam*, quem vult procuratoris Augusti greges pavisse: quod cui libitum est, credat. Narrae ibidem Menetr. de litigio inter parochum & loci dominum eadem ferme, quae Mabillonius.

(52) CANDIDVS. AVG. PII. VERN. Non possum haec invidere lectoribus suavem Menetr. adnotationem. Alibi inter AVG. & VERN. repetiri ait N cum lineola superne, quod queritur male exponi ab antiquariis *Augusti nostri*, quum, si Menetrierio credimus, sic *Augusti numeratus Verna*. Vernas numerarios intelligit eos, quibus inrebat nota numerica, veluti *primi*, *secundi* &c. Hinc manumissos, sortitos ait nomina *primi* &c. usque ad *decimum* &c. Plane inaudita nos haec docet *ἀρχαῖος*. Antea didiceramus manumissos praenomina & nomina a manumittente sortitos. Siqui forte vernae ab ordine nativitatis *primi*, *secundi* &c. nomen gesserunt, ea nomina in manumissis cognomina evadebant. Itaque ne exposita hucusque a Menetr. *ἀρχαῖος* deperat; suspicatur in hac inscriptione pro AVG. PII. VERN. legendum AVG. N. VERN. i. e. *numerarius verna*. Mira suspicio.

(53) EVSEBI. HAVE. ET. VALE. & in uno latere AVF. EVSEBI. in altero. VALE. EVSEBI. Nam illud *ave Eusebi* quod Mabillonius elogio praefigit, abest a Menetr. Quid nam sibi ille EVSEBI. ter repetitus velit, quidve is cum his con-

„ quatuor in locis quoddam signum , quod crucem referre vi-
 „ debatur . Parum absuit , quin ex delectorum Ecclesiastico-
 „ rum testimonio ossa cadaveris in locum sacrum efferrentur
 „ verum Abbas Boisotus , vir doctus ac pius , qui super ex-
 „ cessit e vivis , intercessit . Hic omnibus diligenter inspectis ,
 „ non christianum , sed gentilem quemdam hominem illo lo-
 „ culo

Conjugibus , quos loquitur epigra-
 phe , commune habuerit , par erat ,
 ut noster Romanus Eusebius nobis
 edidisset . Verum supersedit ,
 credo , eo labore propterea , quod eo
 iam defunctus esset Menetrierius ;
 cui quidem *Nil intra est olam , nihil*
extra est in nuce duri . „ Caesonia ,
 „ ait ille , s'adresse donc au passant ,
 „ qui a de la pierre ; ce que signifie
 „ ce mot Grec *κρῖς* . . . L' an
 „ 1617. on trouva sur le Mont-Coe-
 „ lius une pierre antique avec cer-
 „ te inscription (in primo versu
 „ EVSEBII ; deinde sic sequitur ti-
 „ tulus) *Q. Valerio. Symmacho. P.*
C. quæst. præst. &c. . . Q. Fab.
Memmi. Symmachus. V. C. patri. opti-
mo. On voit que le m t EVSEBII
 „ s'adresse en ce lieu aux passans
 „ religieux , parce que l' on don-
 „ noit le mot de *Religion* au re-
 „ spect , que l' on devoit avoir pour
 „ les tombeaux . Ut ab ultimo or-
 „ diar ; celebri Symmachi inscriptio
 „ non sepulchralis , sed dedicatoria
 „ erat . In talibus autem quarti po-
 „ tissimum sæculi dedicatoriis repe-
 „ ritur passim primo versu aliquid
 „ proprium nomen casu patrio . Mul-
 „ tas ego hujusmodi bases vidi , plures
 „ in libris reperi , quibus genitivus
 „ ille præscribitur , qui interdum
 „ non in area , sed in baseos orna-
 „ mentis latet . Causam , ne hæc
 „ longum faciam , in locum commo-
 „ diorem differo . Nunc illud EVSE-
 „ BII nostrum , non est vocativus ab
 „ *κρῖς* , quod est , t EVSEBII . sed
 „ est ab *κρῖς* imperativus *κρῖς* .
 „ Sicut *κρῖς* (quod est in Graecis
 „ titulis obvium) est imperandi mo-
 „ dus ab *κρῖς* . Nec credo Caeso-
 „ nia religiosum aut religiosum allo-
 „ quitur , sed potius Candidus eo ad-
 „ lectus genere in conjugem suam

nitens : nam & illa *κρῖς* , & simi-
 lia mortuum spectant . Ut sunt il-
 la in Græc. indice XVI. *κρῖς* una .
κρῖς . *κρῖς* *κρῖς* . bono animo
sis pulcherrima : nemo immortalis .
 „ Ut & hæc eod. sensu : *Καὶ* , *κρῖς* ,
κρῖς . *κρῖς* . *κρῖς* . & *κρῖς* *κρῖς* .
κρῖς . *κρῖς* . *κρῖς* . Item : *κρῖς* .
κρῖς *κρῖς* *κρῖς* . bono sis ani-
 „ mo : me quoque mors manet . &c.
 „ quæ certe sepulcro dicuntur . At
 „ istud *κρῖς* aut litteris Latinis
 „ EVSEBII non alibi reperi . Nemo
 „ mihi hoc eripiet , quin Candidus ,
 „ qui esset AVG. PII. VERNÆ , ad
 „ nomen Imp. alluserit .

(54) In ultimo versu solitarium
 in medio legitur LOC. LIB. quod
 quid sibi velit , Mabilonium esse
 prætervectum doleo . An quia id
 occupaverat Menetrierius ? Age au-
 diamus , quid afferat . Sic enim in
Praepar. pag. 39. commentatur .
 „ Ce fut Caesonia qui ordonna par
 „ son testament que l' on lui dres-
 „ sat ce tombeau de ses propres
 „ biens ; car son mary etant esclav-
 „ ve , ne pouvoit rien posseder en
 „ propre . Et comme elle n' avoit
 „ pû faire son mary heritier , pour
 „ lui donner place dans son tom-
 „ beau , elle ordonne , que le champ
 „ ou estoit le tombeau , fut com-
 „ mun aux affranchis : *Locus liber-*
torum : (sic enim interpretatur
 „ illud LOC. LIB.) peut être dans
 „ l' esperance , que Candidus son
 „ mary pourroit être affranchi avec
 „ le temps , & avoir droit de is .
 „ faire inhumer . „ Plane recreat
 „ nos hominis acumen . *καρὰ κρῖς*
 „ quos capiunt , habent in his
 „ iatis , quo se oblectent .

Mihi LOC. LIB. est *locus liber-*
ratus ; sive potius *liber* . Quo *liber* ?
 „ inquis . sive *servitus* aut quavis
 „ alia

„culo contineri, eaque inscriptione designari non dubitavit.

„ Signum verò, quod Crucis esse credebatur, hoc modo efformatum, fabrorum, lignariorum esse instrumentum, quod illi vulgari nostra lingua *ermi-
nette*, veteres *asciam* appellant. Ita unius viri iudicio impedita est hominis fortasse, immo certò, profani in locum sacrum translatio. Sanè haec assecutum vocabula, *Ave* seu *Havo* & *Vale*, vix credi-
derim reperiri in aliis, quam ethnicorum epitaphiis. qua

„ de

alia obligatione, sive religione. Ordior a priore conjectura.

Locus, qui servitutem debet, *serviens locus* appellatur l. 20. §. 5. D. de *servit. praed. urban.* sic & *serva-
area*, *servae aedes*, *servus fundus* passim in iure notato. Nec aliter loquitur Tullius in agrar. Optimo enim iure ea sunt profecto praedia, quae optima conditione sunt. LIBERA meliore iure sunt, quam SERVATA. Ubi vides pulchre servis libera-
ta opponi: quemadmodum & apud Paulum l. 8. D. de *action. empti & venditi*. Si tibi liberum praedium tradidero, quam servientem tradere debeam. Mox: Quod si servum praedium in traditione servo, quod liberum tibi tradere debui. Sic passim in hisce libris liberare praedia servitutibus (imo absolute vicinor. praedia liberando l. 2. D. si *usufr. petat.* ut & liberare fundum & liberari in l. 6. §. 1. & §. possunt D. *quemadm. servit. amit.*) quod fiebat extincta, aut amissa, vel remissa servitute. An eo igitur spectat noster hic LOCUS LIB? Neque enim monumentum, etiam illato mortuo, locum a servitute liberabat, sed servum, uti erat, relinquebat. Imo Locum (ait Ulpian. l. 2. §. 9. D. de religiof.) qui servit, nemo religiosum facit (etiam illato mortuo) nisi consensit ei, cui servitus deberetur. Sic etiam proprietarius inferendo mortuum in locum, qui debet usumfructum, locum religiosum non facit, ut idem §. 7. censet. En cur merito is qui sepulcrum fieri curavit, notare penſi habuit, cum

locum servitutem non debere, aut ea, quam debebat, esse liberatum. Id eo pertinebat, ut locus is, qui liber esset, deinde illatis reliquiis vere religiosus censeretur, non autem purus. Quamquam & liberum praedium dicitur non tantum, quod nulli servit, sed & quod nulli obligatum est, l. 52. §. 1. D. de *action. empti*, l. ult. §. 1. D. ad *SC. Vellej.* l. 3. C. de *transact.* Eo quoque si spectavit tituli auctor, non inuoluntate spectavit; multum enim intererat in iure Manium, nexu ne pignoris, aut quo alio vinculo, liber an obstrictus locus esset. Quae persequi pluribus non est opus. Sed blanditur mihi non minus conjectura altera superiori quodammodo adversa, ex qua detur intelligi, LOCUM hunc LIBERUM (religione scilicet nam non tantum domos liberas religione dixit Cic. de *Arusp. rr.* & liberare locum religione Ulpianus; sed & absolute eod. sensu liberare in *Iure Rom.* haud raro reperi) fuisse h. e. purum non religiosum. Quoniam id pacto, inquires, quando iam corpus illatum fuerat? nam sola illatione locus religiosus evadebat. Ut paucis rem complectar (nam de his in *curis postea*. plura dicentur, unde cupidus petant, censeo) qui mortuum sepultura aliqua, non tantum aeterna sede donabat, sed usque dum opportunum locum nactus fuerit, is enim locum religiosum non faciebat: dicebatur corpus commendare, (l. 22. §. 4. D. de *relig.* & Cujac. II. *Observ.* 17.) quoad scilicet iustae sepulturae tradatur. Verus inscri-

de re consule Briffonii Formulas sub finem libri VIII. Asciae quoque instrumentum solis paganorum tumulis appositum fuisse puto, nec fere alibi, quam apud Gallos maxime Celtas. Hujus rei plurima exempla referuntur a Paradino, & in Consulari Historia Lugdunensi: ubi sollemnis haec legitur formula, SVB ASCIA DEDICAVIT. De cujus interpretatione nondum convenit inter eruditos. Varias eorum sententias affert, refellitque Fabrettus inscriptionum capite 3. suamque non tam sententiam, quam conjecturam proferet, haud scio an aliis probandam: scilicet asciam istam non eam esse, qua fabri lignarii ad ligna utuntur, sed aliam, quae eodem nomine, eademque figura, longiori tantum hastae infixae, ad macerandam & subigendam calcem arenae commistam hodie-dum inservit. Calcem enim ita *asciari*, & à suis calculis & scabritie purgari tradit Vitruvius. Verum ejusmodi instrumentum non bene referunt asciae figurae, quales in tumulis Lugdunensibus, aliisque inveniuntur sub hac forma, Fortè sollemni illa *sub ascia* sepulcrorum dedicatione *Diis Manibus* facta nihil aliud volebant veteres, quam ut ejusmodi monumenta magis inviolata redderentur sub poena asciae seu capitis, quam violatoribus sepulcrorum intentarent. Eadem ratione aram insuper quandoque adiciebant, ut in hac inscriptione Viennensi (§§ SERVI. SEVERI FL. CASSIA MISERA. MATER. FILIO INCOMPARABILI. ANN. XXIII. ARAM. (§6) POSVIT. ET. SVB. ASCIA. D. „ Unum

inscriptio: *Et. pressus, necessitate. fihili. sarcophago. corpora. commendaverim*. Tale aliquid de nostrae Caesoniae reliquiis suspicari licet; quod quale sit, dicetur in *curis poster*. Multum autem intererat, monere locum istum, etsi illatis reliquiis, liberum religione esse, sive purum. Ex hisce se mutuo collidentibus conjecturis, donec ultra vera sit, perspiciatur, interim utramvis sequare, per me licebit.

(§§) SERVI. SEVERI. Postrema sit carum, quas ex Grassero reci-

tavi supra pag. 23. quam confer.

(§6) ARAM. POSVIT. Hunc eundem cippum intelligit, in quo inscriptio Italpra erat, non aram ab hac diversam, uti credidit Mabilion. Exempla similia vide in Fabretti. pag. 107. & seq. ex quibus colligit aram in sepulchralibus urnam sive aram notare. Plane *aræ* *græcæ*, ex eo, opinor, quia cippi plerumque arae formam referebant. Unde etiam, quum cippi non erant, *aræ* vocabantur. Aut refer ad illud Virg. *Saxa vocant Itali, mediis quæ in fluitibus, aræ*.

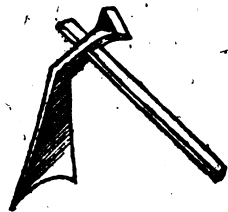
Unum tantum addo : scilicet non semper asciae figuram
 imprimi solere illis monumentis , in quibus sollemnis haec
 formula legitur . Certè nulla asciae figura apparet in insi-
 gni magnae molis monumento, quod in Ambroniacensi agri
 Lugdunensis abbatia visitur cum hac inscriptione : D. M.
 ET. MEMORIAE. AETERNAE LAETINI. VERI. QVI.
 ET (57) LEONTIVS QVI. VIXIT, ANNOS XVIII. M. III,
 DIES XXV. LAETINVS. LAETVS. PATER FILIO.
 DVLCISSIMO SVB ASCIA DEDICAVIT. Ubi vides du-
 plex nomen *Laetini Veri*, qui & *Leontius* ; cujus monu-
 mentum , ex rudi & impolito lapide , sex pedes cum dimi-
 dio longitudinis , quatuor altitudinis , duorum latitudinis
 cum uno quadrante habet . Haec referre visum est , ne cui
 fidem faciant in posterum ejusmodi asciarum notae , quasi
 signa sanctae Crucis in tumulis exhibeant .

XXI, *Monsieur L' Aîné*,

Jamque BERNARDE decem annos silentium ascia
 tenuerat ; quum ecce Lugduni ad S. Justi detecta quum es-
 set mens. Nov. an. 1714. hujusmodi epigraphe : D. M. et.
memoriae, aeternae. Hyatis. Dymachero. fiv. affidaria. P. VII.
KV. l. Ermais. conjux. conjug. Karissimo. P. C. et. S. A. S. D.
 cum hac asciae figura : id elogium
 multis ultro citroq. scriptionibus oc-
 casioneis praeiuit , quae Diariis
 Trevoltinis mens. Mai & Jun. ann.
 1715. inseruntur, Triumvirorum ho-
 noribus & litteris illustrium , qui
 se in hac arena exercuerunt , *Mons.*
L' Aîné ibi agmen ducit , idemq. clau-
 dit . Eas sive epistolas sive disserta-
 tiones , quatenus formulam nostram tangunt (nam totius pul-
 cherrimi epigrammatis interpretatio infra in Monfauconio da-
 bitur) heic adscribere non pigebit .

Ergo *Monsieur L' Aîné* in epist. scripta IV. Non Jan. 1715.
 (occurrit in diariis Trevoltinis an. 1715. mens. Maj.) haec
 habet:

(57) QVI . ET. LEONTIVS , chmulat Fabrettus pag. 245. & seq.
 Binominum inscriptiones plurimas In his saepe istud QVI. ET.

habet : „ 1. Pour ce qui est de la formule 3. A. D. Monsieur de
 „ Valbonais a raison de dire qu' il n' y a point encore eû d'
 „ Auteur qui l'ait bien expliquée : tout ce qu' on en peut dire
 „ de mieux en general, c'est, que c'étoit une ceremonie particu-
 „ liere aux Gaulois Romains des provinces deçà la Loire.

„ 2. Cette formule se trouve dans cinquante inscrip-
 „ tions de Gruter trouvées en cette ville, ou dans celle de
 „ Vienne, Nismes, Arles, Grenoble, & Geneve, d'ou on peut
 „ tirer trois conclusions.

„ 3. La premiere, que cette ceremonie étoit particuliere
 „ dans cette partie des Gaules, qu'on appelloit *Gallia Bracca-*
 „ *ta*, puisqu' on ne trouve point cette formule usitée en d' au-
 „ tres pays.

„ 4. La seconde, que cette ceremonie n'étoit pas generale
 „ par toutes les Gaules : & la 3. qu'elle n' étoit pas même ge-
 „ nerale dans les endroits, que j' ai citez, puisqu' on y trouve
 „ quantité d' autres epitaphes qui n' en font point mention.

„ 5. Le mot d' *Ascia* signifie une hache ou doloire. On
 „ trouve ce mot dans un fragment des loix des douze Tables,
 „ *Regum ascia ne polito* . . . la loi voulant, qu' on le laissât
 „ brut, comme notre bois a brûler, pour épargner des façons
 „ & des dépenses superflues. Pline XVI. 40. *Tilia citissime ascias*
 „ *retundit*. S. Augustin se sert aussi de ce mot dans le même
 „ sens (58).

„ 6. On trouve encore ce mot dans le Ps. 73. *In securi &*
 „ *ascia dejecerunt eam*. Il a dans cet endroit une signification
 „ differente de hache, & il designe une espece de marteau de
 „ maçon. J'ai cité cet endroit des Ps., parce qu' il est pris de
 „ l'ancienne version faite avant Saint Jérôme, & qui étoit
 „ peut-être en usage au tems d'Origene au commencement du
 „ 3. siecle, ou l'on pouvoit bien sçavoir la force, & la signifi-
 „ cation de ce mot. Vitruve VII. 2. marque positivement que
 „ les maçons se servoient d'un instrument, que l'on nommoit
 „ *Ascia* ; . . . pour sçavoir si la chaux étoit bien fusée; *sumatur*
 „ *ascia, & quemadmodum materia dolatur, sic calx in lacu ma-*
 „ *cerata ascietur* &c.

„ 7. C'est

(58) Facile prae oculis habuit
 Augustini locum in I. de Musica 4.
 Opinor, inquit, nonnumquam te
 animadvertisse fabros, & hujusmodi
 opifices ascia sive securi eundem la-

cum feriêdo repetere, & non alio,
 quam eo, quo insendit animus,
 et eum perducere: quod nos tentantes
 quæsum assequi nequimus, ab eis sæpe
 irridemur.

„ 7. C'est sur ces deux autoritez, que je donne au mot
 „ d'*ascia* cette seconde signification dans nôtre formule, & il
 „ me semble, qu'un marteau de maçon convient mieux, qu'
 „ une hache, avec la figure de cet instrument, comme elle se
 „ voit dans Gruter (59) pag. 423. prise sur un tombeau trouvé à
 „ Lyon. Les autres (60) figures... quoique moins marquées,
 „ s'y peuvent aussi tres bien rapporter.

8. Deinde quorundam, in primis Chorerii, interpretationi-
 bus refutatis, sic statuit. „ Ma pensée est, que cette ceremonie
 „ venoit d'une superstition particuliere à quelques Gaulois,
 „ d'ou elle avoit passé aux Romains habitez parmi eux; &
 „ voici à mon avis, sur quoi elle étoit fondée. Le marteau de
 „ maçon sert à détruire les edifices, aussi bien qu'à les bâtir :
 „ diruit aedificat.

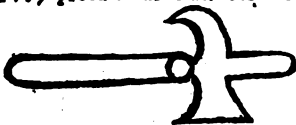
„ 9. C'est dans cette vue, qu'ils l'employoient comme
 „ une espece de Talisman, pour rendre leurs tombeaux invio-
 „ lables. Je crois qu'ils se servoient de quelques formules de
 „ consecrations & d'imprecations faites sur l'*Ascia*, qu'ils te-
 „ noient élevée en l'air au dessus de leur monument, comme
 „ s'ils eussent conjuré cet instrument de ne pas servir à la de-
 „ struction d'un ouvrage, qu'il avoit aidé à construire. C'étoit
 „ ce qu'ils appelloient *sub Ascia dedicare*, & ils croyoient que
 „ cette ceremonie superstitieuse assûroit, pour ainsi dire, l'é-
 „ ternité à leurs monumens (ce qui étoit la chose du monde
 „ qu'ils souhaittoient avec plus de passion) Cette pratique n'
 „ étoit pas connue hors des Gaules, elle n'y étoit pas même ge-
 „ neralment reçûe, comme il arrivoit à d'autres pratiques su-
 „ perstitieuses qui n'avoient la vogue qu'en certaines provin-
 „ ces, & quelquefois seulement dans de petites villes; & c'est
 „ de là que peut venir le silence des anciens Auteurs à cet
 „ égard.

„ 10. Voila,

(59) Inscriptionem Grut. 423. 10.
 G. LIBERTI. DECIMANI. supra.
 (not. 32. in Menestrierianis num.
 XIV.) protulimus cum hac asciae

figura, quae ab illa Gruteriana pa-
 rum diffidet.

(60) Ad superiorem formam re-
 vocari potest haec
 alia Gruteriana
 pag. 350. 4. &
 678. 6. (quamvis
 ab ea diffidere in
 speciem longissime videatur) ut con-
 sideranti parebit.

D

„ 10. Voila, Messieurs, quelles sont mes conjectures sur
 „ cette formule. Si vous les appuyez par vos suffrages, j'oserai
 „ me flatter d'avoir donné à cette énigme une explication du
 „ moins fort approchante de son véritable sens. IIII. Non-Jan.
 „ Ann. 1715.

XXII. *Aubertus.*

Sequuntur deinceps in eisdem memoriis Trevoltinis (an-
 1715. mens. Maj. art. 69.) „ Reflexions sur ces mots *sub ascia*
 „ *dedicavit* par Monsieur Aubert.

„ 1. Ce seroit m'engager dans une discussion longue &
 „ ennuyeuse que d'examiner les différens sentimens de plu-
 „ sieurs Antiquaires sur ces mots, *sub ascia dedicavit*, que l'on
 „ trouve dans quelques inscriptions gravées sur des tombeaux
 „ beaux, & qui n'y ont pas été mis sans raison.

„ 2. Je remarquerai d'abord que les Romains n'observaient
 „ pas toujours la loi, qui leur défendoit d'élever des tombeaux
 „ magnifiques pour honorer la mémoire de leurs parens, ou de
 „ leurs amis, *Rogum ascia ne polito.*

„ 3. Lorsque cette loi fut publiée à Rome par les Dецем-
 „ virs, la République encore naissante étoit enfermée dans des
 „ bornes très étroites, & la pauvreté des Citoyens ne leur per-
 „ mettoit pas de faire de magnifiques funérailles; l'Historique
 „ Florus, après avoir raconté les ravages des Gaulois & l'in-
 „ cendie de Rome, se recit, *agere gratias Diis Immortalibus*
 „ *ipso tantae cladis nomine libet: Pastorum casus ignis ille, &*
 „ *flamma paupertatem Romuli abscondit.*

„ 4. Il fut donc très-aisé aux Romains de se soumettre à
 „ une loi qui leur convenoit si parfaitement; mais la Républi-
 „ que étant devenue dans la suite riche des dépouilles de plu-
 „ sieurs nations, le luxe s'y introduisit, malgré toute la sévé-
 „ rité des Censeurs; on vit dans Rome des maisons magnifi-
 „ ques, on y vit aussi des tombeaux ornés de colonnes & de
 „ statues, & dont la dépense étoit excessive.

„ 5. Mais comme tous les citoyens n'étoient pas égale-
 „ ment riches, les tombeaux n'étoient pas également ornés,
 „ & l'on se contentoit quelque fois d'une construction simple,
 „ & couverte seulement d'un enduit, dont la blancheur faisoit
 „ tout l'ornement de l'édifice.

„ 6. Ser-

„ 6. Servius a remarqué sur le sixième de l'Enéide, que
 „ *pro qualitate personae sepulchra etiam vel majora, vel minora:*
 „ & nous lisons dans l'histoire de Capitolin citée par Godefroy
 „ sur le titre de *sepulchro violato* du Code Theodosien, que les
 „ Antonins firent de severes loix pour abolir les dépenses ex-
 „ traordinaires des funeraillles. *Tunc enim Antonini leges se-*
 „ *pellendi sepulchrorumque acerrimas sanxerunt, quandoquidem*
 „ *caverunt, ne uti quis v. lit, fabricaret sepulchrum, quod hodie-*
 „ *que servatur.*

„ 7. Les Romains avoient donc de grands & magnifiques
 „ tombeaux, *majora sepulchra*; ils en avoient aussi de simples,
 „ & qui avoient été construits a peu de frais, *minora sepulchra.*

„ 8. Ces mots, *sub ascia dedicavit*, marquent que le tom-
 „ beau avoit été construit sans art, sans ornement, par rap-
 „ port a la qualité de celui pour qui il avoit été destiné, com-
 „ me il est expressement marqué dans cette inscription rappor-
 „ tée par Monsieur Spon dans ses antiquitez de Lyon. D. M.
 „ IOVIANO. VALER. VET. EX. LEG. I. M. IULIA. MA-
 „ TERNA. CONIVGI. INCOMPARABILI. MEMORIAM. PO-
 „ SVIT. E. MEDIOCRITATE. SVA. ET. SVB. ASCIA. DE-
 „ DICAUIT. Ces termes, *e mediocritate sua* se rapportent ou
 „ à Jovianus, qui n'étoit qu' un simple soldat de la premiere
 „ Legion, ou à Julia Materna femme de ce soldat, & qui par
 „ conséquent n'étoit pas en état de faire beaucoup de dépense
 „ pour honorer la memoire de son mari; cette idee de la me-
 „ diocrité des biens & de la condition de l' un & de l' autre,
 „ nous donne en même temps celle que nous devons avoir du
 „ tombeau, & nous fait connoître par la liaison de la con-
 „ jonction ET, que ces termes, *sub ascia*, signifient que le tom-
 „ beau a été élevé sans dépense, & avec un simple enduit de
 „ plâtre, ou de chaux, pour ornement.

„ 9. Pour rendre ma pensée plus intelligible, je remar-
 „ querai que *ascia* a eu une double signification. On appelloit
 „ ainsi un instrument propre a polir & le bois & les pierres (61)
 „ on s'en servoit aussi pour exprimer cet instrument avec le
 „ quel

(61) Miror Aubertum, qui huc
 usque sententiam, & sententiae fun-
 damenta sibi cum Fabretto commu-
 nia esse voluisset, heic tamen habe-
 re sibi res suas illum iussisse, qui cer-
 te innotus erat, ut de lapidari-
 um manibus asciam penitus excu-
 teret.

quel les maçons couvroient la chaux & le sable, pour en faire du mortier & toutes sortes d'enduits, que les Romains appelloient *testorium*.

16. Vitruve sera mon garant dans cette occasion : il enseigne dans le chapitre sixième son livre la manière de faire les enduits, & il dit qu'après avoir broyé & macéré le mortier, il fait encore se servir de l'instrument appelé *ascia*, à fin de le rendre plus propre à être étendu & poli sur la superficie de l'édifice, pour le quel il est destiné. *Quum autem habita erit ratio macerationis, & id curiosius opere praeparatum erit, sumatur ascia, & quemadmodum materia delatur, sic talis in lacu macerata ascietur.*

11. L'*ascia* étant donc employée à faire une matière propre aux enduits, ne peut-on pas dire avec raison que par ces mots *sub ascia dedicatis*, on a voulu remarquer que l'on ne s'étoit servi que d'un simple enduit pour orner le tombeau ?

12. Ce qui confirme ma conjecture, c'est le titre du chapitre, d'où j'ai tiré ces termes de Vitruve, il est conçu de cette sorte : *De maceratione calcis ad albaria opera & testoria perficienda.*

13. On sçait qu'*albarium* & *testorium* ont signifié la même chose, selon le témoignage de Bernardin Balde dans son Glossaire des termes difficiles de Vitruve. *Albarium opus est*, dit il, *testorium quod pura calce indutebatur, ubi parietes pingendi non essent* : & nous apprehons de ce fragment d'une inscription rapportée par Gruter : *Summa. particula. mnr. . . . albario. adjecto. . . . quinque. passuum.* que l'enduit dont on se servoit pour orner les tombeaux, étoit fait avec de la chaux, car il y avoit parmi les Romains trois sortes d'enduits, celui qu'étoit fait avec de la poussière de marbre, étoit appelé *marmorarium* (lege *marmoratum*) : on appelloit *arenarium* (l.*arenatum*) l'enduit fait avec de sable ; & *albarium* celui qui étoit composé de chaux.

14. C'est à ces tombeaux blanchis avec de la chaux par le dehors, que Saint Mathieu (XXIII. 27.) compare les Pharisiens, *Vae vobis Scribae, & Pharisei, hypocritae, quia similes estis sepulchris dealbatis, quae a foris parent hominibus speciosa, intus vero plena sunt ossibus mortuorum, & omnibus spurcitiis.*

15. Je

15. Je sçai que le terme *dedicare* a donné lieu de penser que *sub aetia dedicare* marquait, que le tombeau avoit été dédié avec certaines ceremonies, dont a la vérité il ne restoit aucun vestige.

16. Mais je réponds, que *Dedicare* signifie seulement en cet endroit *designer*, *conservir pour un certain usage*, comme pour conserver la mémoire d'une personne.

17. Les tombeaux n'ont jamais été mis au rang des choses saintes & sacrées, que l'on dedoit aux dieux : on les a considérés comme étant des choses religieuses, c'est-à-dire, qui n'entroient point dans le commerce ; & dont le respect ne pouvoit être violé sans une espèce de profanation. Cette distinction est un des premiers éléments de la jurisprudence : l'Empereur Justinien ayant distingué dans ses Institutes les choses en trois classes, *inter res sanctas, religiosas, & sacras*.

18. La loi 14. du Titre *De in rem verso* au Digeste confirme authentiquement ce que je vien de dire : le Jurisconsulte posant le fait, sur le quel il étoit consulté, s'explique ainsi : *filius familias togam emit, mortuo deinde eo, pater isque rursus dedicavit eam in funus*. Peut on dire que ce pere avoit dédié & consacré la robe de son fils ? & le véritable sens de la loi n'est-il pas que ce pere s'étoit servi de la robe, que son fils avoit achetée pour l'inhumer (62) suivant la coutume ?

19. Mais quand il faudroit croire, que ces mots *sub aetia dedicavit* marquent une certaine manière de dédier & de consacrer les tombeaux, il ne seroit pas moins certain, que ces sortes de tombeaux dédiés *sub aetia* étoient du nombre de médiocres, & c'est ce que j'ai eu dessein de prouver.

XXIII. *Valbonacensis*,

In secunda Valbonacensis epistola (scripta Gratianopol. X. kal. Mart. 1715. quae Diarii Trevolinis mens. Junii ejusd. anni inseritur artic. 88.) haec nostri argumenti repetiuntur.

1. Quand

(62) Non ad inhumandum, sed ad funerandum filium togam dedicavit h. e. *encaeniquit*. Sic verissime hanc legem interpretabamur in de Camp. Amphit. Distributa de dedica-

tionibus pag. 82. Videbis locum, & confer cum dicendis infra in *Curia posterior*. de dedicandi notatione in sepulcralibus.

„ 1. Quant à la conjecture proposée dans la même disserta-
 „ tion (§ 3) touchant la formule *sub ascia*, quelque vraisemblable
 „ qu'elle puisse être, il reste encore bien des difficultez à op-
 „ poser de la part de ceux, qui refuseront de s'y rendre. Je ne
 „ croy pas, qu'il soit possible de trouver le dénouement de cet-
 „ te enigme d'une manière à pouvoir s'assurer d'y avoir réussi.
 „ On peut dire que nous sommes absolument dépourvus de
 „ guides, & que nous marchons à tâton dans cette recherche.
 „ Comme cette formule étoit particulière aux Provinces si-
 „ tuées en deçà des Alpes, qui ne fourmilloient pas apparem-
 „ ment en écrivains celebres pour en laisser des memoires à la
 „ posterité, on ne doit pas s'etonner si nos connoissances sont
 „ si bornées aujourd'hui sur ce point de la Religion de nos An-
 „ cêtres. C'en est assez pour ne pouvoir jamais fixer nos incer-
 „ titudes sur cette matiere, qui fournira toujours un champ
 „ vaste aux conjectures, sans être jamais suffisamment éclaircie.

„ 2. Voilà en general ce qu'on en peut penser. Mais ve-
 „ nant à quelque chose de particulier sur l'explication dont il
 „ s'agit ; le mot *ascia*, qu'on veut signifier un marteau, ou un
 „ instrument à détruire, ne se prend nulle part chez les an-
 „ ciens dans ce sens là, si on en excepte le passage du Psaume
 „ qu'on a cité : *in securi & ascia dejecerunt eam* ; encore peut
 „ on dire qu'en cet endroit *ascia* ne se doit point entendre d'
 „ un instrument qui rompt & qui brise, comme le marteau.
 „ Il est bien plus ordinaire qu'on se serve d'un instrument
 „ tranchant pour abbatre des toits & pour renverser des portes,
 „ & c'est ce que le Prophete a voulu dire précisément selon le
 „ sentiment de tous les Interpretes.

„ 3. On voit dans tous les Auteurs le mot *Ascia* pris pour
 „ un instrument propre à polir. Cette notion étoit devenue si
 „ commune, qu'on en forma le verbe *asciare* pour signifier
 „ polir, ce qui marque assez l'usage ou l'on étoit d'y attacher
 „ cette idée. Il y a plus que cela. On trouve dans Gruter 644.
 „ une inscription où sont marquez en détail tous les instru-
 „ mens dont se servent les ouvriers en bois, *instrumenta fabr-*
 „ *tignar.* comme le porte le titre : l'*ascia* y tient un des prin-
 „ cipaux

(63) Cum Monsieur l'Am. huic mer. XXIII.) idem l'Am. respon-
 Nostro res est ; cui mox (vide nu- det.

„ eipaux rangs. Quant' au fragment d'inscription *sub asciam*
 „ *dedi vetuit*, sur la quelle on se fonde pour donner lieu à l'i-
 „ dée qu'on s'est faite d'une imprecation, où l'on conjuroit cet
 „ instrument de ne point détruire l'ouvrage qu'il avoit aidé à
 „ construire, je m'accommoderois fort de cette explication,
 „ qui me sembleroit pouvoir nous tirer d'affaire, si l'on scia-
 „ voit où Pierius a pris ce (64) monument. Il le rapporte simple-
 „ ment sans indiquer le lieu où il se trouve. On ne pourra ja-
 „ mais former qu'un jugement tres imparfait sur le sens, que
 „ ce fragment pouvoit renfermer, si l'on ne connoit exacte-
 „ ment toutes les circonstances, qui ont rapport a cette In-
 „ scription, & tous les termes dans les quels elle est conçûë.

A R T I C L E LXXXIX.

„ Troisième lettre de Monsieur de Valbonnais Premier
 „ President de la Chambre des Comptes de Dauphiné, &c.
 „ A Grenoble le 12, Mars 1715.

„ 1. Je ne puis assez vous remercier, Monsieur, du soin
 „ que vous prenez de me faire part des productions de votre
 „ Academie; dont je m'apperois que la source est abondante
 „ sur les sujets mêmes les plus steriles.

„ 2. La dernière conjecture que vous m'avez envoyée sur la
 „ formule *sub ascia*, est venue dans l'esprit à Alde (65) Manuce.
 „ Il a crû pareillement qu'on vouloit marquer par là la simpli-
 „ cité du tombeau, & le peu de dépense qu'on y avoit fait. Il
 „ ne dit pas à la vérité que le mot *ascia* signifiait l'outil avec le
 „ quel les maçons couvroient la chaux & le sable pour en faire
 „ les enduits, dont on couvroit les tombeaux des pauvres; il ne
 „ croit pas non plus que cet instrument y fut representé pour
 „ faire connoître que leurs facultés ne permettoient pas qu'on
 „ y fit plus de façons; mais il se fonde uniquement sur la de-
 „ fense de la loi des douze Tables, *regnum ascia ne polito*, qui ne
 „ regardoit pas moins le sepulcre, que le bacher. L'*ascia* se-
 „ lon lui, n'est gravée sur le tombeau, que pour faire souvenir de
 „ cette défense, & de l'attention qu'on a eüe à n'y point con-

„ tre-

(64) Ne. malis : nusquam Pie-
 riana formula reperitur. Vel ipse
 Valerianus, si unquam Alpes tran-
 scendit, o ulis male suppus in unctis
 titulos. veritate exilis descriptis;
 vel, quod malo, imperitus exten-

ptor feni imposuit. Vide. supra in
 Pierio not. 5.

(65) De *ascia* Manutii Manibus
 opinione. nolq. crambem recognoscere.
 Vide. supra. not. 11. & 24.

„ trevenir. Un Auteur Italien, nommé Orsato, s'explique
 „ en cette façon : Aldo Manuzio nel commento a Cicerone &c.
 „ (*Ursati verba vide supra in Ursato pag. 13.*)

„ 3. Je vous avoue, Monsieur, que je ne suis gueres di-
 „ sposé non plus que vous, à recevoir cette explication, qui
 „ me paroit forcée, & contraire à l' idee, que semblent nous
 „ donner quelques Epitaphes qui nous restent, où cette for-
 „ mule est employée. Il est vrai que les païs où cette coutume
 „ a eû lieu ont été si depourvus d'Ecrivains qui nous pussent
 „ fournir quelque éclaircissement, qu'il ne faut pas s'étonner de
 „ la diversité des sentimens sur cette matiere. Ce n' est pas
 „ même assez dire : puis qu'il semble qu'on en peut fournir d'
 „ entièrement opposez, pour preuve qu' on est encore bien
 „ éloigné d'avoir attrapé ce point d'évidence, qui est le cara-
 „ ctère sensible de la verité. Je puis m'alleguer ici pour exem-
 „ ple. J'avois pensé, si j'ose vous faire part de ma conjecture,
 „ que ces mots *sub ascia dedicavit* marquoient un soin plus
 „ recherché dans la structure du tombeau & dans les honneurs
 „ rendus au defunct ; à quoi m'avoit induit un passage de Ci-
 „ ceron au second des loix, où il donne à entendre que de son
 „ temps on n'observoit pas scrupuleusement la loi des douze
 „ Tables sur cet article, & qu'on faisoit des lors des dépenses
 „ considerables dans les pompes funebres. Il est aisé de juger
 „ par le peu d'exactitude qu'on avoit à Rome à se conformer à
 „ cette loi, qu'on s'en dispensoit encore plus volontiers dans
 „ les Provinces éloignées, qui avoient des loix & des coutu-
 „ mes particulieres, & où l'on peut présumer que celle de po-
 „ lir le bois qu'on employoit aux funerailles, s'étoit conservée.

„ 4. Il paroit par tous les Auteurs, que le tombeau où
 „ l'on renfermoit les cendres, étoit construit pour l' ordinaire
 „ dans le lieu même où avoit été dressé le bucher, & où l' on
 „ avoit brûlé le corps du defunt, d' où il semble qu' on peut
 „ conclure, que ce bucher faisoit partie des obseques, & que
 „ toutes les autres pratiques qu'on y observoit, n'étoient que les
 „ suites de la même ceremonie. En effet, suivant l' ordre
 „ que les anciens gardoient dans leurs funerailles, on met-
 „ toit d'abord le corps sur le bucher. Après qu'il étoit réduit
 „ en cendres, celles, qu' on en pouvoit ramasser, étoient
 „ renfermées dans l' urne avec les ossements ; & les derniers

„ de

„ devoirs n'étoient censés rendus qu'après qu'on avoit jetté de
 „ la terre sur l'urne & sur le tombeau . Par là le lieu devenoit
 „ sacré . Cicéron le marque expressement . *Priusquam in eos*
 „ *injecta gleba est , locus ille ubi crematum est corpus nihil ha-*
 „ *bet religionis, injecta gleba tumulis* (66) *& bumatus est & gleba*
 „ *vocaturus tum denique multa religiosa jura complectitur* . S'il
 „ falloit donc pour rendre la cérémonie parfaite qu' elle fût
 „ revêtue de toutes ces formalitez , & que l'appareil en fût
 „ tel que Cicéron le représente , on voit la part que l'*astia* y
 „ pouvoit avoir , puis qu' elle servoit à polir & préparer le
 „ bois du bucher où le corps devoit être mis en cendres, & que
 „ c'est par où l'on commençoit à consacrer aux Dieux Manes
 „ la mémoire du défunt , & à leur rendre le culte prescrit par
 „ la Religion .

„ 5. Je n'osois presque mettre au jour cette pensée , qui
 „ m'étoit venue il y a quelque tems , & que j'avois rejetée,
 „ ne la trouvant pas assez solidement établie , jusqu' à ce que
 „ le hazard m'a fait tomber entre les mains *du traité des funér-*
 „ *ailles des anciens* , composé par un Auteur nommé Gui-
 „ chard , qui deduit fort amplement tout ce qui se pratiquoit
 „ en pareils cas . Sa conjecture sur le sujet que nous traitons
 „ roule à peu près sur les mêmes idées . „ *Guichardi verba, quae*
 „ *hæc in Valbonaese sequuntur , supra in Guichardo num. VIII.*
 „ *produximus* „ On voit ici une réfutation de l'opinion qu'a
 „ voulu établir l'Auteur de votre première dissertation , qui
 „ suppose l'*astia* comme un instrument propre à démolir le
 „ tombeau , & dont la figure n'y est empreinte . . . que
 „ pour en détourner l'effet par un'espece d'imprecation , que
 „ il lui a dressée . Le même (Guichard) conclut peu après „
 „ *Guichardi reliqua ibidem dedimus* .

„ 6. J'ai rapporté ce sentiment un peu au long . Il sert ,
 „ non seulement à confirmer celui , que j'avançai , mais il
 „ détruit la conjecture d'Alde Manuce , qu' il paroît , qu' on
 „ a voulu renouveler . D'ailleurs il conserve à l'*astia* le veri-
 „ table usage qu' elle a dans tous les monumens qui nous re-
 „ sent . Ce terme y est toujours pris pour un outil à tailler ou
 „ polir le bois . L'inscription de Gruter (444) que j' ai citée
 „ dans

(66) *Tumulis & bumatus est*) E & illic bumatus est , Melius Tac-
 laris optimis emendavit Grut. Tum reb. Tum & ille bumatus est ,

„ dans ma seconde lettre en est un témoignage autentique. On
 „ ne trouvera pas qu'aucun Auteur ancien en ait jamais fait
 „ un instrument de maçon propre à tailler la pierre, ou à fai-
 „ re des enduits. Ce sont des interpretations forcées qu'ont
 „ imaginées ceux qui l'ont voulu mettre à un usage qui favo-
 „ risait leurs préventions. Je n'exclus pas de ce nombre le Pere
 „ M. (*Memetrium intelligit*) quoique d'ailleurs très ingenieux
 „ dans la plupart de ses recherches. C'est à lui qu'est dûe l'idée
 „ de *truelle*, ou de *gascbe* à remuer du mortier, qui sert de fonde-
 „ ment à l'avis qu'on propose dans cette dernière dissertation,
 „ ce qu'on appuye de même que lui sur le témoignage de Vi-
 „ truve. Mais si l'on fait quelque attention à la maniere dont
 „ cet Auteur s'explique, on sera facilement convaincu qu'il a été
 „ mal entendu. C'est dans le chapitre second du livre septième,
 „ où il parle de la preparation de la chaux pour le stuc,
 „ où pour les enduits. Ses termes sont ceux-ci *Cum autem ba-*
 „ *bita exit ratio macerationis & id curiosius opere praeparatum*
 „ *erit, sumatur ascia, & quomadmodum materia dolatur, sic*
 „ *calx in lacu macerata ascietur. Si ad asciam offenderint cal-*
 „ *culi, non erit temperata; quumque siccum & parum ferrum*
 „ *eductum, indicabit eam coarctam & sicciosam; quum vero*
 „ *pinguis fuerit & recte macerata, circa id ferramentum uti*
 „ *glutinum haerens, omni ratione probabit se esse temperatam.*
 „ Le sens naturel de ces paroles, est, que pour connoître si la
 „ chaux est bien éteinte & assez detrempée, il faut passer une
 „ doloire sur sa superficie (67) de même que lors qu'on se sert de
 „ cet instrument pour polir du bois; car si elle rencontre des
 „ petites pierres, c'est une marque que la chaux n'est pas en-
 „ core bien éteinte. C'est abusé étrangement du texte de Vi-
 „ truve, que de prétendre qu'en cet endroit une doloire de
 „ Charpentier exprimée par ce mot *ascia* (68) devienne un outil
 „ de maçon, parce qu'on l'employe à l'épreuve de la chaux.

„ 7. Monsieur Perrault, dans la magnifique édition qu'

„ il

(67) Non sibi superflua asciam
 sine rutilum hodie ducunt (nec plius
 aliter fieri oportuit) struiores (quo-
 modo si fiat, nunquam est ut ad
 asciam offenderint calculi) sed per
 asciae itum ac reditum terram ran-
 dunt; ita enim denum offenderint
 calculi.

(68) Si non, plane idem, ac pro-
 pter similitudinem, *Exemplum*. Nisi
 quod calcariae asciae longius fortas-
 sis erat manubrium; si ex utroque
 & hodiernis moribus rem aestimare
 volumus. Sed de manubrio nolo
 contendere.

„ il a donné de sa traduction Française de Vitruve, n' a pas
 „ été plus heureux ; du moins n' a pas rendu plus fidèlement
 „ son original. *Ascia* n'est plus, selon lui, un outil de ma-
 „ çon, ou de charpentier ; mais un simple copeau (69) ou me-
 „ nuboïs ; qu'il fait servir a l'épreuve que Vitruve propose.
 „ Comme suivant cette idée il se trouve embarrassé des mots
 „ *ferruza* & *ferramentum* qui suivent par après, il a fallu qu'
 „ au défaut du copeau, qui ne lui pouvoit plus être d'aucun
 „ usage, il ait mis a la place un couteau, ou une pièce de fer,
 „ pour achever cette épreuve. C'est ainsi que pour s'être trop
 „ abandonné à lui même il a perdu de vûe son Auteur, & qu'
 „ au lieu de l'instrument *ascia* il en a substitué deux autres, qui
 „ ne sont point le même effet. En quoi il est d' autant moins
 „ excusable, qu' il avoit des guides devant les yeux, entre
 „ autres la Note de Philander, qui l'auroient pû conduire plus
 „ sûrement. *Sumatur Ascia Dolabra notum fabrorum materia-*
 „ *xiorum instrumentum quo asperitas dolatur & perpolitur.*
 „ Ce Commentateur a crû s'en devoir tenir en cet endroit à la
 „ signification naturelle, qui par elle même donne une idée
 „ si nette de la pensée de l'Auteur, & de la methode qu' il a
 „ voulu enseigner pour la preparation de la chaux. Mais je
 „ m'apperois que cette matiere deja si rebattue me mene
 „ plus loin que je n'avois resolu, lorsque j'ai commencé cette
 „ lettre. Je la finis donc en vous assurant que je suis.

XXIIII. Monsieur l'Ainé iterum.

In iisdem Diar. Trevolt. mens. Jun. ann. 1715. art. 90.
 hæc ex Monsieur l'Ainé de *Dedic. sub Ascia* sequuntur, quibus
 Valbonacsi modq productæ scriptioni respondet. „ Pour ce
 „ qui est de ma conjecture sur la formule *sub Ascia*, je l'estime
 „ encore plus que je ne faisois, depuis que des personnes d'e-

„ ru-

(69) Perraultii Gallicam Vitru-
 viani loci (VII. 2.) modo recitati in-
 terpretationem non pigebit adtexere.
 „ Mais pour connoître si la chaux
 „ est bien éteinte & suffisamment
 „ detrempée, il la faut couper avec
 „ un COPPEAU comme on fait le
 „ bois avec une COGNÉE: car si le
 „ copeau rencontre de petites pié-
 „ ces, c'est une marque, qu' elle

„ n'est pas encore bien éteinte: de
 „ même si après y avoir fourré un
 „ COUPEAU, on le retire net; ce-
 „ la signifiera, qu' elle n'est pas as-
 „ sez abbeuvelée, au lieu, que si la
 „ chaux est si grasse & si gluante,
 „ qu'elle s'y attache, on ne pourra
 „ plus douter, qu' elle ne soit assez
 „ bien detrempée.

69
 20 ruction & de bon goût paroissent l'approuver. A l'égard
 21 des difficultez qu'on y pourroit opposer ; l'obscurité qui est
 22 répandue sur cette matière fournira également des armes
 23 pour défendre ce sentiment, comme pour l'attaquer. C'est
 24 assez pour moi d'avoir dit quelque chose de nouveau & de
 25 plausible sur une matière aussi difficile à traiter ; mais pour
 26 répondre un peu plus précisément aux remarques, le mot
 27 *Astia* signifie non seulement un outil, dont se servoient les
 28 Charpentiers, mais aussi un instrument de Maçon. Vitru-
 29 ve est expresse pour ce dernier sens ; car quand' il dit pour
 30 éprouver si la chaux est bien fusée, *sumatur astia* &c. il ne
 31 pretend pas sans doute que le maçon ait recours au Char-
 32 pentier pour lui emprunter cet instrument. Ils s'en ser-
 33 voient l'un & l'autre : le nom étoit commun, mais la fi-
 34 gure en étoit différente. Celui de Charpentier est représenté
 35 dans Gruter pag. 644. (70) citée dans les remarques : celui de
 36 maçon est figuré sous toutes les Inscriptions où se lit la for-
 37 mule *sub Astia*, & cet instrument est représenté, comme
 38 un marteau de maçon, particulièrement pag. 428. sur un
 39 tombeau trouvé à Lyon, & pag. 678. (71) sur une autre inscrip-
 40 tion. On peut confronter ces citations ; & on verra que
 41 la page 644. représente un instrument qui n'a point de rap-
 42 port avec ceux des pages 428. & 678. j'avois oublié dans ma
 43 dissertation de marquer cette figure de la page 678. qui ser-
 44 tifie celle de la page 428. Ce bat crochu & pointu de cet
 45 instrument, tel qu'il est représenté en ces deux endroits,
 46 montre qu'il peut servir à détruire aussi bien qu'à édifier,
 47 „ Je n'avois point songé au fragment d'inscription de Pie-
 48 rius ; je demure d'accord qu'il pouvoit servir à ma pensée,
 49 „ quoiqu'il ne me fût pas d'un grand secours, par les raisons
 50 dont on se sert dans les remarques (72) pour en affoiblir l'au-
 51 torité,

XXV. *Bernardus Monsauconius.*

Trevoltinis triumviris de scena subductis, BERNARDE,

suc-

(70) Pag. 644. *signationum in-*
strumenta delineantur.

(71) De Gruterianis pag. 428. &
 678. vide sup. not. 48. & 49.

(72) Harum notationum seu res

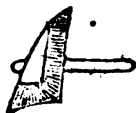
marques, quarum in Trevoltinis
hiscæ triumviris est alibi mentio.
nihil in Trevoltinis Diaristis oc-
carris.

succedit par egregium Monachorum e Congr. S. Mathi (ex qua
 tamquam ex Equo Trojano tot virorum strenuissimorum centu-
 riae prodierunt) Monfauconii, & alterius Anonymi. Verum
 quam dispart sunt ingenio! Ille (cui pietas & omniyuga eru-
 titio *Quando nullum invenient parem?*) subactus iudicio non ni-
 li certa pro certis ponit; de dubiis ex sollemnij iudiciorum for-
 mula pronuntiat NON LIQVERE. At hic alter, nimium con-
 jecturis indulget, quas pro rebus exploratis obtrudit, nihil non
 dicendo, & amplificando, non dico probabile, sed verum effici
 posse, ratus. A priore incipiam, qui & prior scripsit. Is to. V.
Antiquitatis illustratae (qui tomus an. 1722. prodiit) cap. V.
 pag. 107. haec habet . . . I. Inter epitaphia quaedam observan-
 tur atmodum singularia, in iis maxime inscriptionibus, quae
 Lugduni & in circumpositis provinciis eruuntur, apud In-
 subres scilicet & Allobrogas in Septimania; imo etiam Bono-
 niae, quin & Romanam unam similem affert (73) Grut.
 pag. 698. & Moguntinam aliam (74.) pag. 556. In his ita-
 que sepulchris. Ascia quaedam repraesentatur, quae in epi-
 taphio memoratur his verbis, *sub ascia dedicavit*, quae
 verba sic plena integraque aliquando scribuntur; aliquan-
 do etiam a primis solum litteris designantur S. AS. D. Sunt
 etiam monumenta, in quibus ascia sola conspicitur, licet
 in epitaphio non memoretur, ut illa Romana, de qua supras
 atque etiam lapis ille Lingonis repertus, cujus fragmentum

.. so-

(73) Ea Romana inscriptio apud
 Grut. 698. 7. sic habet (alterisci an-
 tem haec & in sequentibus, ubi id
 opus, fines versuum notabunt) *Dis.*
*Manibus * Cn. Offilio. Cn. F. Quir.*
*Pisani * V. A. XXIII. M. IX. D. IX. **
Cn. Offilio. Cn. F. Quir. Frugi. vix.
*A. XVII. M. II * Cn. Offilius. Suc-*
*cessus. & * Antonia. R. statuta. pa-*
*rentes. filijs * piensissimis. fuerunt.*
*et. sibi. et. suis * libertis. liberta-*
busque: posterisque. coram. In-
ferne apposta est eadem asciae fi-
gura, quae pag. 49., nisi quod in
versa.

Vestrix dicta reperitur) an. XX. stip.
V (stipendior. V) H. S. est * C. Petronius*
*frater * pie. F. Supponitur hoc schema,*
 quod titulum pro
 ascia, uti putat
 Monfauconius, sit ha-
 bendum, ignoro.
 Jam vero illud
 primo versu

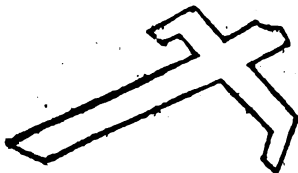
CLA, *Claudia tribu* interpreta-
 re. Quod ibi sequitur CELE (nisi
 sit detritum R, ut sit cognomen
Celer) notabit patriam, quae in
 militibus plerumque apponitur, au-
 ferendi causam, ante aut post cognomen,
 quod & interdum deest. Ita
 erit CELEIA (quae Ptol. est *Kelonia*)
 in Norico: idque potius, quam
Celemania in Germania, aut aliud
 ignobile oppidum a *Celi* incipiens

(74) Moguntina in pago Frit-
 zheim ap. Grut. 556. 7. talis est:
*M. Petronius. C. F. * Cla. Cele * mil.*
*ley. XIII. GE * (ea est legio XIII.)*
Gemina, quae & Gemina Martia

6 solum superest, in quo crura viri cuiuspiam visuntur, & in
 7 ima parte Ascia, quae a ceterarum forma paulum (75.) de-
 8 flectit: Sed sunt illae asciae in variis monumentis ita diffi-
 9 miles, & forma dispares, ut haec etiam pro ascia haberi
 10 posse videatur, ut aliae ejusdem penae formae.

II. „ Ascia hujusmodi cum inscriptione in monumentis
 11 bene multis comparet; quae longius esset referre; sed satis
 12 erit a paucis annis detectam talem cum Ascia inscriptionem
 13 in medium adducere, in qua explicanda multi docti viri de-
 14 sudarunt, quorum explicationes in diariis (*Trevoztina in-*
 15 *telligit; ex quibus eas modo produximus*) eruditorum infer-
 16 tae reperiuntur. Quoniam autem adhuc sub iudice lis est, ac
 17 nonnisi conjecturis potest tum inscriptio tota explicari,
 18 tum causa dici, cur epitaphia illa sub ascia dedicarentur,
 19 nulla rejecta eorum, qui jam sententiam dixere, opinione,
 20 meam hic paucis expromam. Inscriptionem (76) sic legen-
 21 dam esse probabiliter puto: *Dis manibus & memoriae aeter-*
 22 *nae: Hylati suo Dymachero sive Assidario. Pugnavit septies,*
 23 *rude donatus semel. Ermais conjux conjugi Karissimo poni cu-*
 24 *ravit, & sub ascia dedicavit.* Inter postrema verba appingi-
 25 tur ascia. Quod spectat ad vocem, quam legi *Hylati suo*
 26 (77) nihil dubii est litteram illam in erueis similitudinem
 27 effor-

(75) Ea instrumentum, quod palma insculpi-
 inter viri crura delineat Mon-

tur) CONIVGI.
 KARISSIMO *
 P. C. ET. S.
 AS. D. Haec a-
 sciae non infra
 exhibetur.

fauca, quod gentis asciae fuisse, prae-
 stare non auiam.

(76) Quae talis est: D. ET. ME-
 MORIAEM* (sic primo versu heic,
 & haud raro alibi; ita ut illud *Dys.*
Manibus extrema primi versus oc-
 cupet, sed ante omnia pronuntietur
) AETERNAE. HYL-
 ATIS * DYMACHERO. SIVE*
 ASSIDARIO. P. VII. RV. I *
 ERMAIS. CONIVX. (heic

(77) Non HYLATI. SVO.
 (quippe ante S nulum est pun-
 ctum, aut spatium; nec facile S.
 pro suo repeas, nisi forte in S. P.
 sua pec. S. S. Q. sibi suisque, & si-
 qua sunt alia usu tria) sed HY-
 LATIS casu patrio. Fortasse soloe-
 con illud offendit nostrum, quod
 non belle genitivo dandi casus sub-
 nestitur. Vitium id quidem ser-
 monis est, sed ita passim in inscrip-
 tionibus obvium, ut mirer posse
 quem-

„ efformatam ✱ esse litteras T & I. Sic etiam in secundo tomo,
 „ tabula 136. in voce Neptis, TI eodem proptus modo depin-
 „ gitur. S vero sequens *SUO* exprimet, *Hylati suo*: hic me-
 „ dus loquendi in epitaphiis non est insolitus.

„ *Dymachero suo Affidario*, in aliis inscriptionibus repe-
 „ rimus *Affedarium Dimachærum* (78) certumque videtur heic
 „ *Affidario* (79) pro *Esedario* positum fuisse. Qui sunt legendis
 „ inscriptionibus assueti, hanc vocalium mutationem frequen-
 „ ter occurrere non ignorant; sic *Neptinus* pro *Neptunus* ro-
 „ peritur; hic etiam *Dymacherus* per Y scribitur pro I. *Esed-*
 „ *darius Dimachærus* is erat, qui in ludis publicis in *Esedi* do-
 „ cursione duobus gladiis cum alio pugnabat; ideoque in gla-
 „ diatorum numero censebatur. P.VII. significat, ni fallor, *Pu-*
 „ *gnavit* (30.) *septies*. RV. i. e. fortasse (31.) *Rude donatus*
 „ *semel*

quemquam de eo dubitare. Imo & character proprius est sermonis *idiotæ*, qui tum passim in elogiis, tum vero etiam interdum in Divinis Scripturis non sine quadam venusta simplicitate observatur; apud quos etiam talia *εὐλογοῦσθαι* reperias, ut illud *sive pro I. 150*... *sive fratres nostri*, & alibi: quæ inepte viri docti ad Hebraicos casus similiter delinquent referunt; quum revera peculiare *idiotæ* sermonis stylique simplicitatum esse huiusmodi *αὐτάρκες*, tot epigrammatum multa, abunde testentur.

(78) Quam vellem indicasset nobis Vir eximius, quibuscumque in elogiis *Esedarium Dimachærum* repererit sive conjunctim, sive etiam seorsim. Nam hucusque credideramus, *Esedariorum* quidem in Seneca, Suetonio, alijsq. Scriptoris (non in titulis, quod sciam) *διμμάχας* autem non alibi quam in Artemidoro fieri mentionem. Ac ne Trevolti illi quidem tres viri, qui in interpretanda *Hylatis* epigraphæ certatim se exercere, ullius quantum meminisse possum; nec enim nunc librum ad manus habeo) tituli meminerunt, in quo sive *Esedar.* sive *Dimacher.* sit vola aut vestigium.

(79) *Affidario* pro *Esedario* positum) Non errore sed consilio; licet tum de hac, tum de voce *DYMACHERO* demonstrabimus infra not.

(30) *Pugnavit septies*) Si pugnas heic numerare epigrammatographo propositum fuit, legas cenice PVGNARVM (quod integrum in gladiatorum titulis reperi) SEPTTEM. Sed adpicta palma statet, victorias heic numerari. Lege ergo PALMARVM (quod in agitatorum elogiis interdum reperi) SEPTTEM: idque longe plus est, quam PVGNAR. VII.

(31) Fort. *Rude donatus semel*) Si ad RV. heic *rudem* significat (quod, quamvis dubitante Montauc.; mihi perquam probabile sit, etsi nota RV. hoc significatu exemplo caret) tum legendum erit RV. DIS VNVS: quomodo legisse videtur Valbonacius (in Diar. Trevolt. m. Jun. 1715. pag. 1064.) huius lectionis fidem faciens ex Gruteriana 77. 8. quæ talis est. *Deo Marti. Aug. Calimorphus. SECVNDA (pro secundæ) RVDIS. V. S. I. M. i. e. votum servit libens merito*. Si erat, quum rodis pluries daretur; merito ut *pugnatum* aut *palmatum*, sic *rudis* numeris enotabatur.

Fort

„ *senes*; quam tamen lectionem non ut certam preferre au-
 „ sim. Quando gladiatores strenue rem gesserant, rude dona-
 „ bantur, seu virga, quae *rudis* appellabatur, a quo tempore
 „ ab huiusmodi certaminibus publice ineundis liberi erant,
 „ neque in ludis publicis iterum comparere tenebantur; si po-
 „ stea pugnarent, id arbitratu suo nullo cogente praestabant.
 „ Quantumvis autem cruentus & periculosus ille ludus esset,
 „ multi ex iis qui libertatem huiusmodi erant consecuti, mer-
 „ cede conducti in arenam iterum descendeabant ibique pugna-
 „ bant. Finis inscriptionis est: *Ermais* (82) *conjugi conjugis Ka-*
 „ *risseno poni curavit, & sub ascia dedicavit* (83). Et vere ascia
 „ probe delineata hic conspicitur.

„ III.

Fortassis illud dubitari possit,
 utrum essedarii (quos non collato
 gradu, sed de curru pugnasse vo-
 lunt) rude donarentur. Verum ni-
 hilo minus, quam ceteros gladiato-
 res donatos, testatur Suet. Claudio
 cap. 21., dum ait hunc principem
 cuidam essedario, *quum pro eo qua-*
estor deprecarentur filii, magno om-
nium favore indulgisse rudem. Ac-
 cedit, quod quamvis Philargyrus
 ad III. Georg. v. 204. annotet: *Hinc*
& gladiatoris essedarii dicuntur, qui
curru certant; tamen non semper
 eos de curru certasse, sed identi-
 dem collato pede, certissimum ha-
 beo, idque infra not. 83. demon-
 strabitur.

Postremo, quod supra monui,
 notam RV. ad *rudem* significandam
 exemplo carere, verissimum arbi-
 tror; sed satis, ut dixi, interpre-
 tatio *Rudis* unius sulcitur Grute-
 riana 77. 8. Ceterum in celebri ta-
 bula (in qua nomina Circensium
 equorum plurima, & alia id ge-
 nus) a pud Panvin. de *lud. Circ.* 1. 13.
 saepe RV (pleramq. conjunctim
 scriptum) reperitur, quod Onu-
 phrius exponit *R. & D.*

(82) *ERMAIS*. Peccavit heie
 quidem sculptor, sublati aspiratio-
 ne: sed cum multis peccavit. Ex
 solo Grut: haec suppetunt: *ERMES*.
 283. 6. 387. 6. *ERMETIO*. 742. 3.
ERMERO. 1028. 3. *ERMAISCVS*.
 441. 1. *ERMADION*. 1142. 12. *ER-*

MIONE. 691. 2. *M. ERMIVS*. 252.
 Et haec quidem in derivatis ab *E*.
pi 186; nam in ceteris Graecis nomi-
 nibus *asp* 186. Latine verò non
 aspiratis, exempla sunt in titulis,
asp 186. Scalptores isti nonnum-
 quam Graeci erant, quibus nulla
 est in Alphabeto littera, quae *asp*
 H Latino respondeat: at erat anti-
 quitus in Alphabeto Ionico ea lit-
 tera. Sed frigida est defensio. Nam
 peccavit cum multis.

Unus ex Trevoltinis, ut huic
 incommodo succurreret, praecedens
 I in extremo versus superioris, vo-
 luit esse H. Deinde illud RV. sine
 nota numerica, interpretabatur *Ru-*
diario. Sed allata ex Grutero exem-
 pla, non esse sollicitandam lapidis
 scripturam monent.

(83) *Ad secundum versum inscriptionem*

Hylais, nim. *DYMACHE-*
RO SIVE ASSIDARIO.

Et haec quidem *Hylais* inscri-
 ptio tam multis eruditorum Gallo-
 rum (in primis trium illorum, quos
 ex Dian. Trevolt. prodiximus,
 deinde Monsauconii & Auctoris de
reliq. Gallor.) scriptis celebrata est;
 ut merito ei accini poetae illud pos-
 sit *Cui non dictus Hylas?* Verum
 quis prohibet, quominus & nos in
 ejusdem *Hylais* gratiam (praeter
 notata superius) aliquid uberius
 symbolae conferamus?

Et quidem scriptura, quae per-
 versa visa est Gallis, ea videtur mi-
 hi

III. „ Quæritur autem, cur hujusmodi instrumentum in
 „ monumentis sepulchralibus poneretur, & cur sub hoc instru-
 „ mento illa dedicarentur. Hic opinionum facta sunt divortia;
 „ nec mirum; veram nempe hujusce rei causam attingere non
 „ ita facile fuerit. Lex XII. tabb. sic habet: *Rogum ascia ne po-*
 „ *lito.* Hæc XII. tabb. leges non semper observatae fuerunt;
 „ hæc de re convenit inter omnes: Multi hic quasi augurando
 „ sententiam dixere, nullusque fortasse rem acu tetigit. Ab
 „ omnibus autem exploditur opinio Chorerii, sic a Sponio.
 „ allata & laudata: *Chorerius qui antiquitates Viennæ Allo-*
 „ *brogium descripsit, inquit Sponius, ingeniose hæc explicat;*
 „ *unde inquit Græco significat umbra, unde fit ἀσσία & Lat.*
 „ *no Ascia, locus umbra vacuus, & in simili loco aperto, & umbra*
 „ *hæc*

μαχὴν erat μαχηρός: quod vocabu-
 lum ut simplex inusitatum fuerit,
 at compositum certe διμαχηρός dici
 consuevisse, lapis hic docet. Is
 erat, qui duplici pugnae genere in-
 tebatur, modo de curru, modo co-
 lato gradu, eo ritu moloque quo
 ad Ilium decertabant heroes. Id
 autem in aurigatione & vocatione
 διμαχηρός erant, quod in equitibus
 διμαχηται, ii scilicet, qui pro loco vel
 equites vel pedites erant. Hefy-
 chius: Διμαχηται ἢ λεγόμενοι αἰ-
 μωταὶ οἵτινες οὐ μὲν πάλιν, οὐ
 ἢ ἐφ' ἵππων μαχόντες. Dimachæ,
 qui & Anippi (fort. apbippi, ut
 ἀφῆται sint, qui ab equis de-
 scilire sunt assueti) dicuntur, qui
 modo pedites, modo equites se ge-
 runt. Sed copiosior est Jul. Pol-
 lux in I. cap. 10. 132. Ἡ δὲ
 πρὸς τὴν ἵππων μάχην, Διμα-
 χῆται, Ἀλεξάνδρου τὸ ὄνομα, κα-
 τὰ τὴν πρὸς ὁπλίται, καὶ βαρύτεραν
 ἵππων ἔχοντες οὐκ ἔστιν, ἵππων μα-
 χῆται ἀπὸς αὐτοῦ, καὶ τὴν ἐκ γῆς, καὶ
 τὴν ἐφ' ἵππων μάχην. ὅπως δὲ &c.
 Fuit & aliud genus equitum, Di-
 machæ, Alexandri inventum, le-
 viorum peditis, graviorumque equi-
 tis armaturam gerentes, ad utram-
 que pedestrem & equestram pugnam
 compatiati, prout locus suadebat; ne
 Lydium incommodum patenteretur
 (de quo Herodotus Musa I. Xen. in

VII. σπιδάας, quando equitatus
 Lydis inutilis evasit adversus Cy-
 rum, qui immisis camelis equos
 proturbaverat) sed equum quidem
 famulum, qui ad hoc ministerium sub-
 sequabatur, excipiebat; at ille ex
 equo desiliens pedestrem pugnam ini-
 bat. Ergo uti dicebam, sicuti δι-
 μαχῆν modo de equo, modo de gra-
 du pugnavat; sic & Assidarius (qui
 utrumque pro loco implebat, ut de
 curru se in pedes, ubi res ferret,
 proriperet, & pedibus congregaretur)
 ob eandem rationem διμαχῆν,
 & peculiari dialecto διμαχηρός ap-
 pellabatur. Ut ad Artemidorum
 redeam pervideant, quibus est sa-
 cultas, num scripti antiquitus libri
 diphthongum, an simplex E, in eo
 vocabulo exhibeant. Ceterum nihil
 proclivius fuit, quam ut sive anti-
 qui librarii, sive nostri editores, ra-
 ti id nomen a machætera venire, se-
 gratiam inituros ab hoc scriptore
 putarent, si pro E diphthongum re-
 ponerent.

Par ergo, quod initio proposue-
 ram, utrique vocabulo subjecta est
 notio: par Assidario & Dimachæ-
 minus: recta est scriptura lapidis:
 & Artemidorus ex hoc faxo, ut in
 Assidarum, sic & in Dimachæri scrip-
 tione restituenlus. Sed conjectu-
 rarum satis.

„ *hæc vacuo basi monumenta collocabantur.*

„ Fabrettus putat, Asciam in his monumentis exhibi-
tam non esse dolabrum ad ligna caedenda & expolienda, sed
ad expoliendas firnes lateritias. Inopes solum iis usos existi-
mat, qui lateritia tantum habent sepulcra, quod etiam
significabant, quum instrumenti hujusmodi schema sepulcris
apponerent, ac dicerent, se *sub ascia* monumentum *dedica-*
vissè. Verum hæc explicatio statim ruit, quandoquidem cer-
tum est, monumenta illa plerumque lapidea, non lateritia
fuisse. Certe nihil potest sine periculo errandi de re tam ob-
scura dici; ex iis omnibus explicationibus, quæ hæcenus
prodiere, nullam mihi arridere fateor. Nec puto, rem claram
evadere posse, donec aliquod monumentum eruatur, quod
tam obscuræ rei lucem afferat.

XXVI. *Auctor de Religione Gallorum.*

Sub hæc anno 1727. opus eruditum Parisiis prodiiit, duobus
tomis comprehensum Auctore Anonymo (84) Monacho Con-
gregationis S. Mauri, cui præscribitur index *La Religion des*
Gaulois. Is auctor lib. V. cap. 5. & 6. copiose & accurate de ea
formula sic agit, ut priorè capite aliorum sententias referat ac
refellat, posteriore suam proponat atque argumentis stabiliat.

Ergo cap. V. postquam Chorerii & Fabretti (tacito utrius-
que nomine) placita confutasset, deinde & recitata Mabillonii
sententia, ad extremum de Menetrierio sic exorditur „ Il y
„ a un autre sentiment, qui frappe d'abord, & qui merite
„ d'avoir ici sa place; il est du P. Menetrier (Hist. de Lion p. 52.
„ & seq.) qui le donne comme ne souffrant aucune difficulté.
„ L'Instrument, dit-il, représenté sur les tombeaux des Pa-
„ yens n'est pas une hache ni une doloire à couper & aplanir
„ le bois, mais une gâche à détremper la chaux (ce sentiment
„ est celui de M. Fabretti rapporté par le P. Mabillon, qui le
„ combat, *ubi supra*) que l'on nomme à Paris un rabet, & en
„ terme de blason un rustre, du mot Latin *rustum* ou *rustabu-*

„ *lum.*
(84) Nec sane in pervestigando transcurantibus proposuisset, ipse
auctoris nomine laborandum cen- post perulam latere voluit; libe-
sui: quoniam is, quisquis fuit, riora nimirum de se judicia elici-
ubi veterum pictorum exemplo, turus,
opus jam perfectum in perulis

1. Vitruve nomme cet instrument *ascia*, dont il dit que
 l'on se sert à gâcher la chaux, & le mortier, *macerata calx*
ascia dolatur, dit-il au Livre septième de l'Architecture
 chap. 2. & c'est de ce mot *ascia* que l'on a fait le terme de
 gâcher. C'étoit donc, ajoute-t-il, la coutume, quand on
 consacroit ces tombeaux aux dieux Manes, que celui qui
 faisoit cette Dedicace, prenoit du mortier avec une gache, &
 la mettoit le premier avec ceremonie dans le creux, sur le
 quel on vouloit placer ce tombeau; ceremonie qu'on a rete-
 nue, quand on met les premieres pierres des Eglises, des
 Monastieres, des Palais, & des autres edifices publics, où les
 Princes, les Prelats & les Magistrats, avec une truelle d'ar-
 gent prennent du mortier, & en font l'affise de cette pre-
 miere pierre. Voilà le mystere de ces paroles *sub Ascia dedi-*
cato, qui avoit échappé à tous nos sçavans. I. Cependant
 quand on vient à l'examiner de près, on trouve qu'il ne se
 soutient point... car en fin il est sur que le rabot ou gache
 du P. Menetrier doit toujours avoir eu un manche infini-
 ment plus long que l'*ascia* ne l'a dans aucun des monumens,
 qui ont paru jusqu'ici. II. D'ailleurs on ne persuadera ja-
 mais qui que ce soit, qu'il ait été possible en aucun pays,
 de se servir du rabot ou gache pour prendre du mortier, &
 observer la ceremonie dont parle le Pere Menetrier, la lon-
 gueur que devoit avoir le manche de l'*Ascia*, & toute la fi-
 gure de l'*ascia* meme, ne permettoient point de l'employer
 à cet usage. III. Le rabot ou gache des maçons Gaulois peut
 il avoir eu la figure de l'*ascia* des sepulcres? comme c'est
 une chose, dont les yeux peuvent mieux juger que tout ce
 qu'on pourroit dire; qu'on examine, qu'on compare bien
 tout ensemble; & l'on verra qu'il étoit moralement impos-
 sible que l'*ascia* servit à detremper la chaux. IV. Qui a dit
 au P. Menetrier que le rabot ou gache des maçons Gaulois
 étoit de fer, & non de bois; comme il l'est dans la plupart
 de nos Provinces? V. Pour l'autorité de Vitruve, elle ne fait
 rien ici: cet Auteur est reconnu pour avoir fait une infinité
 de mots nouveaux, & il n'est gueres personne qui voulut ga-
 rantir *ascia* pour un bon mot Latin dans le sens du P. Me-
 netrier. VI. Bien plus, c'est que Vitruve n'a jamais dit qu'
 il y eut un outil de maçon, qui fut nommé *ascia*; & c'est abu-

„ ser etrangement du texte de cet Auteur . Pour se convain-
 „ cre de ce que je dis , on n'a , qu'à consulter Vitruve lui-me-
 „ me : on trouve d'abord que jamais Auteur ne fut plus mal
 „ entendu . Il parle de la preparation de la chaux pour le
 „ stuc & les enduits en ces termes : (VII. 2.) *Cum autem*
 „ *habita erit ratio macerationis* , &c. (*Reliqua loci Vitruv.*
vide sup. in Valbonaso pag. 58. num. 6.) „ Pour connoi-
 „ tre , dit Vitruve , si la chaux est bien éteinte , bien su-
 „ sée, & bien tempérée, il faut passer dessus un rabot (Mon-
 „ sieur Perrault appelle cet outil un Coupeau. *Voyez l'endroit*)
 „ mais quel rabot ? Celui qui fait le meme effet sur la chaux,
 „ que la doloire fait sur le bois. VII. En fin qu'a de remar-
 „ quable le rabot des maçons pour entrer dans une des plus
 „ serieuses ceremonies de nos ancetres, preferablement a tant
 „ d'autres instrumens , & outils bien plus nobles, du moins
 „ plus autorisez par l'usage & la Religion ? (89)

Postremo Trevoltinorum sententiis recitatis , ad ulti-
 „ mum observat „ que parmis le grand nombre de tom-
 „ beaux qui sont consacrez *sub ascia* ; les uns contiennent tout
 „ a la fois la formule de la dedicace , & la figure de l'*ascia* : les

„ au-

(89) Anonymum cum Menetr. con-
 ferenti mirari subit , cur ille in
 posteriore Jesuitae sententiam
 (pag. 52. *Hist. Lugd.* propositam)
 tantus insurgat ; de altera interim
 quam bonus Menetr. *Praepar.* ad
Hist. Lugd. exposuerat , prorsus
 fileat . Quid dico fileat ? Imo hanc
 alteram buccis crepantibus cap. seq.
 eloquitur , sed ita ut sibi auctori
 magnifice vindicet, nulla cum men-
 tione Menetrierij , quocum habet
 omnia communia , tum senten-
 tiam , tum fundamenta sententiae.

Sed facilis est defensio. Jesui-
 ta , qui opinionem suam in *Prae-*
par. traditam , postea in *Hist.* re-
 tractasset (nam certe qui diversam
 a priore docet , priorem jam revo-
 cavit : & sane illam in *Praepar.*
 traditam , fuisse prius scriptam ,
 quam quae in *Historia* , colliges
 supra in Menetr. pag. 21. versu 11.)
 illam priorem tacite a se abdica-
 vit , & pro derelicto habuit . De-

relicta autem sunt *adversum* , &
 primo invadenti acquiruntur .

Aut si ea defensione uti nolet ;
 erit parata altera . Nam opinor ,
 Anonymus , qui Lugdun. historiam
 vidit , Praeparationē Historiae prae-
 viam non vidit : tum non tantum
 eadem prorsus opinio Benedictino
 huic , quae antea Jesuitae , in mentem
 venit , verum etiam omnes ratiuncu-
 lae , quas ille occupaverat . Quo-
 minus mirari debes , si noster Ano-
 nymus athleticas illas in inscrip-
 tionibus pugilum formulas usur-
 pet , se IPSETON KAI MONON
 &c. hoc omnibus ignoratum aeni-
 gma e tenebris eruisse . Tales ni-
 mirum plures inventores aetas haec
 nostra profert : quibus si priorem
 auctorem opponas , protinus in ea-
 dem se vestigia , in quae ante alii,
 incurrisse nullo monstrante ajunt :
 tum sancte agentibus sancte creditur .
 Quid enim in his non gratifi-
 cemur ?

autres n'ont que l'*ascia* seule, sans la formule de la dedicace
 au contraire sur d'autres la formule de la consecration est
 bien exprimée, mais sans nul vestige de l'*ascia*. D'où il
 paroît qu'on peut raisonnablement inferer, qu'il peut y
 avoir des tombeaux, qui ont été fort bien consacrez sub
ascia, quoiqu'ils ne portent point de marques de l'*ascia*, ni
 de la formule de la consecration.

Chap. VI. L'*Ascia* des sepulchres est véritablement une houe ou
 marre. Les Gaulois en avoient de plusieurs sortes. Cipe de
 marbre consacré SUB ASCIA. Cette consecration avoit grand
 rapport avec celle des fondations des Villes.

1. L'Auteur de l'Antiquité expliquée a fait un chapitre
 expres (tom. V. p. 16.) pour tâcher de bien expliquer ce que
 c'étoit que sub *ascia* dedicare, & sans donner aucun senti-
 ment auquel on put s'arrêter, il conclut en disant qu'il fal-
 loit attendre qu'on deterrât quelque nouveau sepulchre, dont
 on pût tirer les éclaircissements nécessaires. La modestie d'un
 si grand homme devoit être notre modèle, & notre règle;
 mais le danger qu'il y a d'attendre toujours inutilement ou
 du moins trop long-temps, nous a portés à proposer ici
 une opinion, qui nous paroît être non-seulement bien
 mieux fondée que toutes celles qu'on a inventées, mais en-
 core la seule vraie.

2. L'*Ascia* que l'on a pris jusqu'ici pour une dolobre, & de
 un outil de charpentier ou de maçon, n'est rien moins que
 cela; du moins dans le sens qu'on l'a entendu jusqu'ici: c'est
 au contraire un instrument à remuer la terre, & qui revient
 à la houe & marre de nos vigneronis. En effet, ces marres,
 ces houes ont encore l'air & la figure de l'*ascia* des sepulchres;
 aussi ont-elles retenu leur ancien nom dans le Languedoc,
 où on les appelle *assados* ou *aissados*, mot qui est visiblement
 dérivé d'*ascia*. (86)

3. Il ne faut point croire, que l'*ascia*, qui servoit à la
 dedicace ou consecration des sepulchres de nos ancêtres, fut
 un instrument ordinaire; c'étoit au contraire un outil par-
 ticu-

(86) Confer hoc Anonymi seg-
 mentum cum Menetr. supra pag. 20.
 ver. antep. ubi, quod Noster hic
 appellat *Houe* & un instrument à
 remuer la terre, ille vocaverat *ant*
Hoyau propre à remuer la terre. Vi-
 de eund. Menetr. sup. pag. 21. num.
 3. 4. 5.

„ tuculier , & consacré à creuser la terre en vûë d'ériger des
 „ sépulcres. Cela est évident par une lettre de Sidonius (87) Apul-
 „ linaris à son neveu (lib. 3. ep. 12.) où il raconte qu'etant
 „ parti de Lion pour se rendre à Clermont en Auvergne , il
 „ vit d'une éminence que le champ où étoit le sepulcre de son
 „ ayeul , qui avoit été Préfet du Pretoire de Gaules , au commen-
 „ cement du cinquième siècle , & qui avoit embrasé le Chri-
 „ stianisme , étoit profané non seulement par les offemens des
 „ gens , qu'on y venoit enterrer tous les jours , mais encore
 „ par les cendres qui provenoient des buchers : qu'il fremit à
 „ ce spectacle , & que ne pouvant souffrir de voir de ses propres
 „ yeux des ouvriers travailler actuellement à faire des creux ,
 „ & des fossés pour elever là de nouveaux sepulcres ; il courut
 „ sur eux , les chargea , & vengea sur le sepulcre même de son
 „ ayeul l'affront , qu'on lui faisoit de le confondre avec des
 „ payens , & d'autres gens vulgaires . Or il est à remarquer
 „ que Sidonius appelle l'instrument , dont se servoient ces
 „ ouvriers pour creuser la terre *Rastrum funebre* , qui n'est &
 „ ne peut-etre que l'*ascia* des Inscriptions : ce qui d'une part
 „ merite d'autant plus d'être observé , qu'il s'agit dans cette
 „ lettre d'un sepulcre des environs de Lion , d'où nous vien-
 „ nent la plus grande partie des monumens , qui parlent de
 „ l'*ascia* : & que de l'autre *Rastrum* grammaticalement signi-
 „ fie dans Terence , Columelle , Pline , Caton & autres anciens
 „ un outil qui sert à remuer , creuser , ou labourer la terre .

„ 4. Mais ce qui fait encore mieux voir que l'*ascia* est ce mê-
 „ me instrument , c'est ce proverbe si fréquent (88) dans les Au-
 „ teurs Latins (Petron. Apul.) *Ipse mihi asciam in crus* (89) *impēgis*

„ je me

(87) Totum hunc Sidonii locum
 produxerat & argumento accom-
 modaverat Menetr. quem vide sup.
 pag. 25. num. 2. Sed quod is locus
 priori Menetr. sententiae magis fa-
 veret ; laudo , quod illum in rem
 suam jure suo vertit Anonymus .
 Ceterum Sidonii *Rastrum funebre*
 esse *Asciam* , de qua quaerimus ,
 credat qui volat .

(88) Si frequens dans les Auteurs
 Latins) Quum haec audis , puta-
 bis , aliquot Auctorum decadas esse

mox producendas . Tamen Petro-
 nium tantum & Appuleium laudat .
 Ex his duobus , in Petronio neque
 vola neque veltigium illius paroec-
 miae : nisi Anonymus nova exspe-
 cter fragmenta Tragici . Itaque
 instar omnium unus restat Appu-
 leius ; cujus tamen verba longe
 sunt alia . Nam

(89) Appulei locus est in III. de
 Asino in haec verba : *Meque sponte*
asciam cruribus meis illidere com-
pellis.

je me suis donné moi-même un coup de houe à la jambe ?
 c'est précisément ce qui arrive souvent à ceux qui se servent
 de la houe parce que cet instrument est difficile à manier :
 car I. Son manche est fort court. II. Le fer au contraire est
 ou aussi long ou plus long que le manche. III. Ce fer est si
 recourbé, qu'il est presque parallèle au manche même, & dans
 ce cas si l'on ne mesure bien son coup, au lieu de donner en
 terre, la houe porte infailliblement sur la jambe de celui
 qui la tient ; ainsi on se blesse soi-même sans pouvoir en re-
 jeter la faute sur d'autres ; ce qui est le vrai sens du (90)
 proverbe.

5. Toutes ces preuves conduisent à la vraie intelligence
 de la Loi des douze Tables, *Rogum ascia ne poleito* ; pourvu
 qu'on observe que ces loix furent toutes dressées dans le tems
 que les Romains parloient encore Grec, en tout, ou en partie.
 Ainsi tous les mots qui composent notre Loi sont purs Grecs
 & non Latins. *Rogus* n'est point un bucher, mais une ou-
 verture, une fosse, *Porei* ou *Poryk* ; l'*ascia* n'est ni une ba-
 che, ni une deloïre, ni une scie, ni une gache, mais une mar-
 re ou une houe ; & vient de *deus*, ou *doulos* travailler, cultiver,
 chercher avec travail, operer. *Poleito* ne vient point non
 plus du Latin *polire*, qui signifie polir, rendre uni ; mais de
 " *polio*

(90) Ut paroemialē asciatn de
 ligone interpretaretur, *sponse a-*
sciatn cruribus suis illisit. Argu-
 menta Anonymi eo redeunt. *Ascia*
 in sepulcris sculpta (quam fuisse li-
 gonis genus, aut aliud sarritorium
 instrumentum, jam videlicet sibi
 sumserat) perbrevis est manubrio,
 (nam quod vult, brevius ei ma-
 nubrium, quam ferrum, nemo il-
 ei accedet eorum qui ea monumen-
 ta oculis usurpant) adhaec fer-
 rum habet Manubrio fere *ραψάν-*
λον. Ex his incommodis sequitur,
 vix fieri potuisse, quin eam facile
 fossor cruribus suis illideret. At
 ex his Anonymi *απολογουμένου* hoc
 alterum sponte fuit, nim. *asciam*
 in sepulcris sculptam quidvis potius
 fuisse, quam sive sarculum sive li-
 gonem, sive instrumentum ad e-
 rocidandam terram : quandoquidem si
 ad hanc egerendam eo ferra-

mento uti voluissent, non poterant
 illud non cruribus illidere. Ans si
 revera illo ferramento in tumultis
 obvio ad fodiendum uti voluissent ;
 quanti hoc erat laboris manubrium
 producere, & ferrum divaricare ;
 ne fossor *asciam* cruribus illideret ?

Jam vero adagium quod spe-
 ctat : adjungam Hadr. Junii inter-
 pretationem. Proverbiali *scemate*
de eo dicitur, qui sibi ipsi malum
accessit dedita opera aut temeritate
quapiam. Translatum videtur a
fabula quae memoret Lycurgum
Thracum succidendi vineis intan-
sium crura sibi amputasse, impacta
securi, . . . Est a. *ascia* fabrice
 instrumentum ad caedendam mate-
 riam comparatum : cujus inventio
 Daedato attribuitur a Plinio. Simi-
 lii metaphora Cic. dixit in or. pro
 Plancio : *Infigere securim pro dam-*
num offerri.

21 *voilà labourer, faise des sillons, hercer, rompre, travailler*
 22 *la terre, c'est aussi dans ce sens que les Grecs disoient, $\sigma\tau\epsilon\rho\alpha\sigma$*
 23 *$\sigma\tau\epsilon\rho\alpha\sigma$, un champ labouré deux, & trois fois. Sur ce*
 24 *pied cette celebre Loi, qui a mis les Antiquaires des derniers*
 25 *siècles à la torture, portoit défense aux Romains de creuser*
 26 *des fosses aux morts avec aucun instrument de fer ou d'al-*
 27 *rain, tel qu'étoit l'*ascia* dont nous parlons (91) Les Au-*
 28 *teurs de cette Loi ne faisoient que suivre une tradition, des*
 29 *temps les plus reculés, qui ne souffroit point que les outils, où*
 30 *il entroit de ces sortes de métaux servissent à la construction*
 31 *des sepulchres (Etymol. Magn. in Heis: Τὸ παλαιόν, ἐν τοῖς*
 32 *κατασκευαῖς τῆς γῆς ἵδαντες, μήτε σιδήρεον μήτε χαλκόν χρῆσθαι) On*
 33 *choisissoit un lieu creux : la mort étoit jettée dans ce trou, &*
 34 *on le couvroit indifféremment avec les mains de terre & de*
 35 *pierres, sans le secours d'aucune *ascia*. (92)*

6. VOÏA

(91) *Εἴρεται οὐν μοι Μᾶρκι &c.*
 non enim nisi rite prius invocata
 Musa, ad tam mirifica ab Anony-
 mo detecta mytheria commentari
 possum. Miseret me Ciceronis, qui
 legis hujus aliarumque sepulcra-
 lium una productarum sententiam
 ignoraverit, dum eas ad minuen-
 dos sumptus (qui certe in dolanda
 pyra, mox itatim asfura, super-
 vacanei videbantur) comparatas
 tradit. Jam cetera (ait in II. de
 Leg. 23.) in XII. minuendi sumptus
 lamentationesque funtibus, transla-
 ta de Solonis legibus. HOC PLVS
 inquit NE FACITO. RCGVM
 ASCIA NE POLITO. At si Grae-
 ce scisset Tullius, quantum Ano-
 nymus (qua lingua videlicet de-
 cemvirali aevo Romulidae loque-
 bantur, si Noistro credimus: vide
 initio hujus num. 5. versu 4.)
 longe aliam sententiam ex XII. ex-
 tudisset, tum heic, tum in cete-
 ris fragmentis, quae is passim
 adspersit. Ceterum rogandus est
 Noiter, ac magnopere obtestandus,
 ut quidquid fragmentorum superest
 e XII., pergat eadem felicitate ex
 Graeco fonte interpretari; deinde
 & Saliare carmen, & quidquid aliud
 apud ceteros Romanorum usurpaba-

tur, a se expositum publici juris
 faciat.

(92) In Etymologici loco inter-
 pretando pari felicitate versatur.
 Totus Etymologici locus in Heis
 sic habet. Ubi quid id vocabulum
κατασκευαῖς significet, adnotat-
 set; haec itatim adrexit: *κατα-*
εὐτόνους ἢ (σπιάντα) τοὺς τάφους.
παρὰ τὴν ἔξω. τὸ γὰρ παλαιὸν ἐ-
ως κατασκευαῖς τῆς γῆς ἵδαντες,
μήτε σιδήρεον, μήτε χαλκόν χρῆ-
σθαι· ἢ παρὰ τὸν ἀέρα. ἵδαντες τὸν
ἐπιτάφιον οὐρανόν, ὡς πύρινον· i.
c. Heis peractum sepulchri signi-
ficat, ab ἔρα i. e. terra. Nam an-
tiquitus in terrae cavis sepeliebant,
neque stramento neque aere instru-
mento usi. Sive ab αἶδρ, qui tene-
bras significat, ob incunabentem scil-
icet mortuis caliginem. Similia in Sui-
da reperies; qui & originem ab
ἔρα norat, & quosdam epigr. lo-
cos producit, ubi id vocabulum
pro terreis sepulchris usurpatur. Ita-
que hucusque credideramus, hoc
sibi velle Etymologum, sepulchra
*Graecis iccirco *κατασκευαῖς* (quod voc. a*
terra deducitur) fuisse appellata,
quia antiqui mortuos in terra de-
fodiebant, non vero in editis Mau-
soleis; cujus rei hoc argumentum
affert;

sur les sépulcres des Gaulois : on voit la première non-seulement sur la pierre & l'Inscription de S. Ferriol, dont nous avons parlé, & qui fut prise pour une Croix ; mais encore au-dessus d'une Inscription trouvée à Lyon, que Gruter nous a donnée pag. 428. 10. (93) L'autre *ascia* est aussi dans plusieurs anciens Monumens de Lion, principalement dans celui qu'a donné le P. Menestrier dans l'Histoire qu'il a fait de cette Ville, & qui nous allons donner d'après lui. Ce qu'on ne doit pas passer sans être remarqué, c'est que l'*ascia* de ce tombeau, s'est presque conservée autant pour la forme que pour le nom, dans l'outil dont nos vinaigriers & tonneliers se servent pour couper par un côté les fossés, & par l'autre pour mettre & ôter les boudons. Ce qui peut servir à entendre la manière dont les Gaulois se servoient de leur *ascia* : c'est-à-dire, qu'ils soufisoient, creusioient & remouoient la terre par le côté de l'*ascia* qui répond à celui de l'aissette, avec le quel les tonneliers coupent les fossés, & qu'ils appellent tranchant ; & qu'ils brisoient les rocs & les cailloux, ou faisoient ébouler la terre, par celui qui répond à celui qui sert aux tonneliers à enfoncer ou ôter les boudons ; qui porte chez eux le nom de tête. La distinction des deux parties de la houe ou marre des Anciens, est nécessaire pour bien entendre ces paroles du Pseaume 73. *In securi & ascia dejecturam eam*, que l'on traduit ordinairement par ces mots ; ils ont avec la cognée & la hache renversé votre héritage ; ce qui est une véritable tautologie ; car cognée & hache sont synonymes, & ne différent tout au plus qu'un peu en grandeur. L'*ascia* de la Vulgate est une véritable houe ou marre, que les ennemis du Peuple de Dieu employèrent à la démolition du temple, en frappant par le côté de la tête, qui a la forme de marteau. En effet le mot Hébreu *Chelaphoth* (94) qui répond à l'*ascia* de l'Ecriture, signifie dans l'original des marteaux.

3. Les Gaulois donc creusioient avec l'une ou l'autre

ascia

(93) Eam vide sup. pag. 30. num. XLV. quae & refertur potest ad alteram Gruterianam sup. pag. 32. num. 4. At ab his illa ad S. Ferreoli, quam in Mabill. produximus, valde diffidet.

(94) Non id laborandum est,

quid in Hebraeo sit, quod *Ascias* respondeat, sed quid in LXX. Nam Veterem Psalmorum Lat. interpretationem, non ex Hebraico fonte, sed ex seniorum Graeco expressam esse, vel pueri sciunt. Sed de his alibi.

29 *ascia* les fondemens des sepulchres qu'ils vouloient elever, &
 30 les purifioient par le moyen des lustrations, des sacrifices, &
 31 des autres ceremonies qu'ils pratiquoient. C'est ce que re-
 32 presente fort bien le monument du Pere Menetrier, dont
 33 nous venons de parler (*vide supra in Menetrierio num. 6.*)
 34 On y voit un Pretre, qui est sans doute Julius Marciannus,
 35 devant un Autel quarré, flamboyant, tenant de la main droi-
 36 te un rouleau ou bâton de commandement, qui marque sa
 37 dignité; & dans sa gauche de la verveine ou un rameau de
 38 quelque arbre sacré, qu'il étend sur la flamme de l'Autel,
 39 comme pour l'asperger. Le vuide qui est depuis la tête de
 40 Julius Marciannus jusqu'à la corniche est rempli par une
 41 Inscription dont voici le sens: *Julius Marciannus Decurion de la*
 42 *Colonie Cornu-Copia (95) de Lyon, a consacré ce monument a la*
 43 *memoire de sa femme, exemple d'une rare vertu, & l'objet de*
 44 *son amour: elle a vécu avec lui vingt-trois ans, & quinze*
 45 *jours, sans la moindre alteration d'esprit. Son epoux a fait*
 46 *ériger ce Cippe pour lui & pour les siens. Sous les pieds de*
 47 *Marciannus on lit ET SUB ASCIA DEDICAVIT (96) &*
 48 *l'ascia*

(95) De la Colonie *cornu-copia*
 de Lyon) Mira semper & portento-
 sa docemur. Nam novus coloniae
 conditor, etiam novo nomine au-
 ctiozem facit, ut *Cornu-copia* jam
 sit, quae antea erat *Colonia Copia*
Claudia Augusta Lugdunum; quo-
 modo integra alicubi haec nomina
 reperiuntur, & passim cum his no-
 tis C. C. C. AVG. I.V.G.

Sane (nolo hoc enim dissimulare)
 in cippo (prout initio exacte ex
 Menetr. exhibuimus) quia ultimum
 C ab L non tantum interpunctio
 sed & majus spatium remover;
 idcirco supra pag. 23, not. 29, has
 notas DEC. C. C. C. L. AVG. I.V.G.
 interpretabamur *Decurio Coloniae*
Copiae Claudiae Lugduni, Augustalis
Lugduni, ut idem & decurio &
 Augustalis Lugduni fuerit. Quod si
 non recte interstitia notarum exhi-
 buit Menetr. & in cippo ultimum
 C 79 L adhaereat; tum sane to-
 tum illud CL. erit *Claudiae*; sicque
 interpretabere: *Coloniae Copiae*
Claudiae Augustae Lugduni, itant

Marciannus decurio tantum, non
 etiam Augustalis fuerit, Nec Au-
 gustalitate opus erat ad adolendum
 ramum. Quid saxum prae se terat
 Lugdunenses viderint.

Sed interim (donec oculatus
 aliquis meliora doceat) Menetrie-
 rianae scriptiioni ut accedam, hoc
 etiam facit, quod Grut. (mox mi-
 hi citandus) sic exhibeat: C. C.
 COL. quod etsi est mendosissimum
 (nam quia primum C significat *co-*
loniae; quo deinde COL. additur?)
 tamen palam facit inter C & L fuisse
 litterae unius spatium, inter-
 punctiioni destinatum; quod semi-
 doctus descriptor addito O supple-
 vit. Ergo C. L. est *Claudiae* *Lug-*
duni. Deinde AVG. I.V.G. est *Aug-*
ustalis Lugduni, ut dixi not. 29.

(96) Sous les pieds de *Marciannus*
 on lit ET SUB ASCIA DEDIC.)
 Hanc inscriptionem, cippique de-
 scriptionem Menetrierio candidè
 acceptam refert, apud quem eam
 conser sup. pag. 22, num. 6. Atqui
 ea est in *Francia*, non in *Hist. Log.*

Sed

„ *Pafsa* est representée sous le foubaisement du Cippe.

„ 9. L'usage de consacrer ainsi les sepulchres n'étoit pas si particulier aux Gaulois, qu'on n'en trouve des vestiges chez „ les

Sed, opinor, inscriptionem ibi vidit, at Jesuitae opinionem, cui subservit inscriptio, non vidit. Deinde quia indecorum putavit ita ex Menetr. haurire, ut non aliquid de suo afferret; hoc scilicet de suo adimensus est, *sub pedibus Marciani* *legi* ET SVB ASCIA DEDIC. Nam certe Menetr. diserte monuerat (vide sup. lib.) *La formule ordinaire* sub ascia ded. ne s'y voit point. Sed monitum istud aut non vidit Noster, aut, quod malim, incisor magis, qui litteras illas invito Menetr. affinxit, quam Jesuitae credendum, e re sua censuit. Sane tanta Anonymi asseveratio, qua formulam *sub asc. ded.* ibi scriptam testatur, scrupulum mihi injecerat, utrum Jesuitae monitum aut inter auctoris, aut operarum errata referendum esset. Quumque etiam epigraphae mihi visa esset *auspados*, cui conjugis nomen desisset; utrumque scrupulum evellit mihi tandem Gruterus, qui pag. 422. 10. producit non tantum capite (nam si *argumentum* appellat) sed & cauda defectam i. e. sine affixa ab Anonymo clausula SVB ASCIA DED. Ex Grutero talis est (extrema versum alteris notabunt) *Conjugi, varisimi. exem + pli. mei. amantiss. quai + vix. mactum. an. XXIII. D. XV + sine. ulla. animi. laesione + Jul. Marcianus. Dec. C. C. COL + AVG. LVG. ET. Q. FVNG + Vivus. sibi + posterisq. suis. P. C.* Tres ultimos versus medios interrumpt *Sacerdos* (ait Grut.) *velatus, elisae ramum supra socium ostentum tenens.* Confer hanc Gruterianam cum eadem, ut initio hujus epistolae ex Menetr. exhibuimus (nam quaedam utrinque discrepant) & quae supra in not. 29. & 30. contulimus. Interim ex cippi schemate, quod initio epistolae dedimus, non tantum SVB

ASC. DED., sed & corona & superiora reliqua, haec ornamenta sunt detrahenda.

Sane duobus maxime locis Gruterianae cum Menetreriana non convenit. 1. ad finem quinti versus Grut. habet C. C. COL. sed id aperte est mendosum. Vile superiorem adducit in fine, 2. Ad finem sexti versus Grut. sic ponit: ET. Q. FVNG. At novae editionis Grut. adnotator pro eo ex Paradiso affert AED. Q. FVNG. Equidem non video cur iis, ex quibus Grut. habuit, magis credam, quam Menetrerio (quippe & Lugdunenſi & Lugdunensium originum scriptori, & qui Paradisum & alios, imo & lapidem videret) qui B. Q. FVNG. edidit, id ego supra not. 30. in EQ. SING. i. e. *equus singularis* reſtinebam. Nec id muto; donec rectiora nos *avertant* aliquis eruditus doceat. Nam certe tot exſcribentium varietates indicant, ea parte exſum lapidem; qui ea parte oculum, eruditum deſiderat.

Antequam manum de tabula Scaliger (si modo hunc unum indices Gruteriani omnes auctorem habent) in indice XX *notar. ac list. var. singularium* sic ponit: Q. FVNG. (cum C) idque affert non aliunde, quam ex sola 422. 10. (quae est haec ipsa, in qua tamdiu verſamur) Id vero interpretatur *Quinquennialitate functus*. Sed Scaligeri conjectura ruit, 1. quia ex tot descriptoribus omnes in G consentiunt. 2. Quinquennialitate functi *Quinquennialitii* (sive integri sive per notam Q. aut QVINO) dicebantur. Postremo FVNG. pro *functus* nusquam alibi est. Omnino hae varietates me in ea magis obſervant, ut in corrupto ea parte faxo EQ. SING. fuisse putem. At Anonymus in sua versione hunc scopulum caute praetervehit.

„ les autres Nations : soit qu'elles ayant emprunté d'eux cette
 „ coutume, ou qu'elles la leur aient communiqué. Sur quoi
 „ on peut voir ce que nous avons dit sur l'origine de la Reli-
 „ gion des Gaulois. On peut même assurer sans balancer, qu'
 „ en s'en tenant précisément aux tombeaux, la cérémonie
 „ dont nous parlons, venoit certainement des Gaulois. Ce n'
 „ est point qu'on ne voye, que les Grecs, & les Romains ont
 „ pratiqué indépendamment des Gaulois d'autres exercices
 „ de Religion semblables ; car pour parler d'après Dom Mont-
 „ faucon, le *suopetaurilia* de ces Nations se faisoit pour la lu-
 „ stration, ou l'expiation des champs, des fonds de terre, des
 „ armées, des Villes, & de plusieurs autres choses, pour les
 „ sanctifier, ou les expier, ou les purifier, & attirer la prote-
 „ ction des Dieux. Il faut pourtant avouer de bonne foi, que les
 „ Gaulois tout auteurs, tout inventeurs qu'ils étoient de la
 „ consécration des sepulchres *sub Aëtia*, imitoient presque en
 „ tout les cérémonies, qu'observoient les Romains, ou pour
 „ mieux dire les Etruriens, à la fondation des Villes. (97) On en
 „ peut

(97) Novae hinc epopoeiae exor-
 dia procedunt Anonymo. Compa-
 rationem extructionis sepulchr-
 cum coloniae conditu instituerat
 Menestr. in *Praefat.* Vide sup. in-
 itio pag. 22. Ibi Ovidii locum reci-
 taverat (quem ibi in not. 26. pro-
 duximus) & alia quaedam ejus ar-
 gumenti adjecerat. At Noster non
 tantum ex Ovidio, sed & ex Plu-
 tarcho haurit ; qui in Romulo
 (pag. 23. D. edit. Francos. 1620.)
 haec habet, ex quibus hunc Ano-
 nymi locum illustrare possis. Nam
 praefatus ibi, Romulum in urbe
 condenda Etruscis accivisse, qui
 ejus rei caeremonias docerent ; sic
 pergit. *Scrois effossa rotunda est
 fovea ubi nunc est Comitium* (male
 omnino hoc verterat Crusenius in-
 terpres in hunc modum : *Comitio fossa
 est rotunda circumducta* : at Graece
 est : *Ῥόδος γὰρ ἐρύθη περὶ τὸν Κε-
 ρίαν ἀπὸ λατρίης*. quo significatur,
 locum scrois comitium fuisse, non
 comitium fossa esse circumductum)
 In eam primitias detulerunt om-
 nium, quae de agro ut bonis, ita

agris debebantur, ut necessariis. Po-
 stremo ex qua quisque adveniat re-
 gione, ejus terrae portumculum
 collatum eo comitium & comiti-
 scuerunt. Scrobem hanc eodem, quo
 caelum nominis, vocaverunt Mun-
 dum. Hoc nisi censo urbem, quae
 circum, circumscripta erat. Con-
 disit aratra agrum vomerem ad-
 junxit, junxitque bobus mare &
 femina, ipse circum terminos pro-
 fundum sulcum inducit. Sequen-
 tium munus est, ut aratras ab ara-
 tro elebas intro vertant, nec illam
 suam extra frui. Hanc munus li-
 nea designant, quae per symopiam
 pomerium dicitur, quae aut pone
 aut post munitur. (hic quaedam in
 Cruserio castigavimus, qui moenia
 semper usurpat ; cum pomerium
 sit a murus olim moerui) Ubi por-
 tam designare visum est, vomere
 exemplo, atque aratro sublati. spa-
 tium relinquunt. Unde totum da-
 bent n. arum praeter portas sacrum.
 Nam eas si sacras haberent, religio-
 ni sibi ducerent necessarias & impuras
 in urbem recipere aut exportare.
 At

„ peut juger par ce que Plutarque & Ovide en ont écrit, (*Plut.*
 „ *in Romulo, Ovid. IV. Fast.*) dont voici le précis. On creusoit une
 „ fosse ronde, dans la quelle on jettoit les prémices de toutes les
 „ choses, que les hommes mangent légitimement comme bonnes &
 „ naturellement comme nécessaires; & chacun y ajoutoit une poi-
 „ gnée de terre, qu'il avoit apportée du pays d'où il étoit venu.
 „ Après cela, on traçoit l'enceinte avec un roc d'airain, qu'on
 „ mettoit à une charrue attelée à un taureau blanc, & à une
 „ genisse de même couleur. Dans l'endroit où l'on vouloit
 „ faire les portes, on suspendoit la charrue, & on la portoit
 „ sans continuer le sillon. A mesure qu'on traçoit les sillons, on
 „ y jettoit des fleurs (98) & ensuite de la terre, dont on les cou-
 „ vroit. Toute la cérémonie se terminoit à l'erection d'un Autel,
 „ sur le quel le taureau & la genisse étoient immolés. Cette
 „ cérémonie fut religieusement observée par toutes les Colo-
 „ nies Romaines, avant de jeter les fondemens d'une Ville.
 „ 10. Les cérémonies qu'observoient ces Colonies dans le
 „ partage des champs, est tout-à-fait curieuse, & donne du jour
 „ au sujet que nous traitons. On plantoit des bornes, aux fon-
 „ demens desquelles les uns ne mettoient rien, d'autres y jet-
 „ toient ou des cendres, ou des charbons, ou des pots cassés, ou
 „ du verre brisé, ou des os brulés, ou de la chaux, ou du plâ-
 „ tre.

At Ovid. in IV. Fast. (vide locum
 sup. pag. 22. not. 26.) haec eadem
 posuit *ut super agnoscatur*. Nam prius
 de sulco loquitur: *inde premens sti-
 vum* &c. Deinde de scrobe rotundo:
Fossa fit ad solidum &c.

De Ovidii inverso narrandi or-
 dine, quod modo dixi, is verus
 erit, sicut serie Nasonis versus le-
 gantur, quae eos ex Menetr. produ-
 ximus sup. pag. 22. not. 26. Verum
 quum illud *Funditur* (quod ultimo
 illorum versum videbatur, quod
 quæ mendosum videbatur) me im-
 pulsisset, ut Ovidium ipsum adi-
 rem; reperi Menetrierium non
 tantum in *funditur* aberrasse (quod
 in Nafone est *fungitur*) sed & foe-
 dissimum *ut super agnoscatur* in cum
 poetam intulisse. Locum est in IV.
 Fast. ubi de Palilibus; qui sic le-
 gitur: *Fossa fit ad solidum: fruges*

jacuntur in ima, * *Es de vicino*
terra petita solo: * *Fossa repletur hu-*
mo, plenaeque imponitur ara, *
Es novus accensus fungitur igne so-
lus. * *Inde premens stivum* designat
mœnia sulco, * *Alba jugum niveo*
quum bove vacca iulit.

(98) Non sulco, sed rotundo
 scribi tribuunt Plut. & Ovid. flo-
 rum & terrae jactus & sacrificium.
 Sed Anonymo *ut ut super agnoscatur*
 Ovidii Menetrieriana imposuerunt.
 Vide finem adnot. præcedentis.
 Nam quia in Menetrierio illud *in-*
de premens stivum &c. prius ponit-
 ur; putavit Nolter *fossam* (de qua
 Ovidius illis verbis: *Fossa fit ad*
solidum, non aliam esse quam sul-
 cum. Hinc flores, humum aliun-
 dum petiram &c. in sulcum projicere
 non dubitavit, & cætera in sulco
 fecit, quæ Naso in scrobe secegar.

11. En certains endroits s'étoit une loi d'y planter des hou-
 scilles renversées. (*In quibusdam regionibus subeunt verticos
 ampborum desicos inversos observare pro terminis*) (9) Tout
 cela est justifié par les marques qu'on a trouvées en Bellocourt
 (*Le P. M. n. r. diff. 3.*). Après cela on repandoit de l'huile
 sur les Termes, on les couvroit de quelque voile, & on les
 ornoit de festons, & de couronnes. Ce qui poustant ne se
 faisoit qu'après un sacrifice, & avoir répandu du sang de la
 victime dans la fosse du Terme. A cette effusion ou asperfusion
 le Prêtre devoit être voilé. Outre ce sang, on jettoit dans ces
 creux de l'encens, des grains, du miel, du vin, & plusieurs
 autres choses, auxquelles on mettoit le feu; & tandis que le
 feu les consumoit, on plaçoit, on érigeoit & on assurait bien
 ces bornes. *Consumtisque omnibus dapibus, super calen-
 tes reliquias lapides conlocabant, a qua ita diligenti cura con-
 firmabant.* (100)

11. Partie de cela étoit observé par les Grecs, & les
 Romains, dans l'érection des sepulchres de leur nation. Car
 sans compter que chez eux les sepulchres n'étoient pour la
 plupart que des colonades, les uns couronnoient de festons
 ces piéces de maçonnerie, & les oignoit de baumes pré-
 cieux; d'autres elevoient un bucher joignant le sepulchre, &
 creusant une fosse, ils y jettoient d'excellens mets, du vin,
 & une liqueur faite avec du miel; croyant que les ombres
 des morts venoient voltiger autour de leurs sepulchres, &
 s'y repaïssoient à leur manière de l'odeur, & de la fumée
 de toutes ces viandes à mesure, qu'elles se consumoient.
*Lucian. Char. sive contempl. circa finem. Periclitatus ē diu tūc
 τοῦδε ἀντικειμένου καὶ τοῦδε δὲ τοῦ μὲν, ἐς οὗ τοῦ, τρεῖς τε
 μῖναι τῆς κισσοῦ καὶ τῆς κισσοῦ, διὰ τὸ εἶναι τοῦ ἀντικειμένου τοῦ μὲν
 καὶ τοῦδε.*

11. Les

(99) Sunt cædo hæc ex aliquo
 rei Agrariæ scriptorē: quæ nili
 tamquam in tabula cupressus hec
 apponantur; quid huc faciant. (Il-
 cer & quæ mox ex Menestr. affert,
 &c.) non sat s. video.

(100) Vel diceret Noster, unde
 hæc sibi tam præclara loca petan-
 tur: quando ea decretoria putat,
 & quibus res summa consiciatur.

Sed jam reliqua poematis hujus,
 quibus cum condendarum colonia-
 rum cæsemonis sepulchrorum
 sub ascia consecrationes per omnia
 convenisse, evincitur, pone sequi
 commentando piget. Nec enim
 possum perniciose maximā agrā
 nubesque tranantem pari celerita-
 te assequi. Læmus habenas hec-
 bit, & illum sibi perimittamus.

12. Les Gaulois au contraire quand'ils confideroient un
 tombeau *sub asie*, observoient toutes les ceremonies, que
 les Etruriens ou Toicans pratiquoient à la fondation des
 villes : & c'est ce qui faisoit la distinction & le caractere
 propre de ces sepulchres : comme je vais le faire voir. I. La
 premiere ceremonie des Etruriens, & des Romains d'après
 eux, en fondant les villes, étoit de faire une fosse ronde.
 Les sepulchres des Gaulois n'étoient de leur nature qu'une
 fosse fort enfoncée. Tous ceux qu'on a déterrez jusqu'ici
 justifient cette verité. La fosse étoit quelque fois ornée d'u-
 ne maçonnerie ronde : on a trouvé même des pierres entie-
 res dans la fosse, creusées en rond, qui contenoient les ven-
 dres des morts, & autres choses particulières à la nation
 Gauloise. II. Celui qui étoit chargé d'offrir des sacrifices,
 soit pour consulter les Dieux, soit pour se les rendre favo-
 rables dans la construction des villes, devoit être voilé.
 Julius Marciarius dans le sepulchre consacré *sub asie*, (*vi-
 de festum i. isio huius epist.*) est garant que tous ceux qui
 comme lui, faisoient une ceremonie si religieuse aux
 yeux des Gaulois, devoient être aussi voilés.

13. Nous avons vu que les Romains jetoient des fleurs &
 des prémices de toutes choses, dont les hommes mangent
 légitimement, soit dans les sillons (101) soit dans la fosse ronde,
 qu'ils verseroient expressément. Mais les Gaulois observoient tout
 cela, non seulement lors de la construction des sepulchres,
 mais encore tous les ans, le jour qu'ils célébroient l'anni-
 versaire de la mort de quelqu'un, qu'ils appelloient jour
 natal. Une Inscription trouvée à Nice contient un détail
 de ces sortes de ceremonies, qui a de quoi piquer la curiosité
 du Lecteur. Spon. Misc. erud. Antiq. pag. 61. P. Petreio. P. F.
 Quadrato, & P. Evaristo. Lat. *mater. statuum. posuit. ob. cujus.*
dedicat. coll. cent. (on croit que les centoniers étoient un
 corps de metier, qui s'occupoient à faire des seutres, sortes de
 gros draps qui servoient aux soldats, & ressembloient au ser-vo-
 yez Du Cange) *Epulum. ex. more. ex. IP. HS. XII. ut. quodam. in.*
perpet. die. Natal. Quadr. V. Id. Apr. qua. reliquias. ejus. conditae.
sunt sacrificium. facerent. am. fare. et. libo. et. in. templo. ex. mo.

(101) Non in sulcum, sed om- nino in trobem. Vide nos 93.

re apularentur. et. vasa. suo tempore. dediderunt. et. statim.
 decernit. & coronam. quod. se. facturas. receperunt. Après cette
 inscription, je ne crois point qu'on exige de moi, que je
 rapporte toutes celles qui parlent de fondations semblables:
 j'indiquerai seulement deux monumens consacrés *sub. asias*
 le premier a été mis au jour par Guichenon dans son *Histo-*
re de Bresse (pag. 10.) ou Rufus Catulus legue une maison,
 une vigne, & quelques batimens pour fournir aux frais d'un
 souper, qu'il fonde à perpétuité, & pour d'autres depen-
 ses qu'il a soin d'exprimer. Bouche dans sa *Chorographie de*
Provence, cite une autre Inscription (pag. 70.) qui se voit
 encore dans l'Eglise de S. Laurent d'Arles, par la quelle
 Julius Secundus consacre un fond, dont il veut que le reve-
 nu soit employé à la depense d'un sacrifice, qu'on devoit
 offrir tous les ans sur son tombeau. *VT. EX. VSVRE. (corr.*
VSVREIS) omnibus. annis. sacrificio. ei. parematur.

14. IV. J'avois oublié de dire, que les Romains en fon-
 dant les Villes renouvelloient tout autour les sacrifices en
 differens endroits, & marquoient les lieux où ils étoient of-
 ferts par des pierres qu'ils y elevoient, & qu'ils appelloient
 Cippes. Les Gaulois plantoient aussi des Cippes autour de
 leurs sepulchres pour y offrir des sacrifices & des libations aux
 Dieux Mânes: c'est ainsi que parle une inscription de Beziers. *HI*
CIPPI. (102) IN. PEDATVRA. MONIMENTA. POSITI. SVNT.
I. I. BERTABVSQVE. EIVS (Cetel. hist. du. Languedoc. pag. 275.)
 Même pour faire mieux entendre, que ces Cippes n'étoient
 élevez que pour y offrir des sacrifices, les Gaulois qualifioient
 ces monumens du nom d'Autels (103) comme dans ces Inscr.

ptions.

(102) Putavit enim Cippos *Heu-*
træ aliquod nomen esse, quo pec-
 culari nomine arae ad sacrificia
 positae in *pedatura monimentii* si-
 gnificarentur. Atqui ita se res ha-
 bet. *Pedatura* a *pedibus* dicitur.
 Munebatur in titulis quousque
 sepius christi religio pertineret, hinc
 notis: *IN FRONTE Pedes tot*, *IN*
AGRO Pedes tot. Sed quia molestum
 erat semper afferre decem pedam,
 nequid contra religionem peccaretur;
 hinc cippi illi non *pedaturam*,
 sive spatium tot pedibus circum-

scriptum saepe terminabant. En
 quo cippi in sepulchris. At in co-
 loniis cur cippi depangerentur, di-
 xi in *Com. ad titulum C. imp. An-*
probis. pag. 51. & seq. ubi de *Gan-*
panie. *coloniae terminis litterarum*.
 ex occasione non unus cippi Ca-
 puae repertum hac epigraphe:
IVSSV. IMP. CAESARIS. QVA.
ARATVVM. DVCTVM: EST.

(103) Non cippi in *pedatura po-*
 siti, sed quibus inscribatur elo-
 gium (cujusmodi quædam modi essent,
 sive *rostra* aram referant, sive
 urnam

11 ptions. Chorier. Antiq. Vien, p. 166. D. M. Servil. Severi. fil. Caf-
 12 sis. misera. mater. filio. incomparabili. An. XXIII. aram. posuit.
 13 et. sub. A. D. Spon. Miscell. p. 66. 67. Recherch. de Lion p. 92.
 14 94. ... N. Damian. Co... minus III III Vir. AVG. ... Lugduni
 15 negotiator argentav. ... vascularius sarcophagum. ... alumnus
 16 no posuit et aram infrascript. vovis sibi inscriptis ut animae
 17 ablatas cor reconditi tant vis. annis celebs (104) je ne dis rien
 18 ici du beau cippe de marbre, que nous avons donné, sur le
 19 quel Marcianus est représenté offrant des libations sur un
 20 Autel gravé sur le cippe même : je me contenterai de remar-
 21 quer que les Gaulois ont appelé *furum* les cippes, & les
 22 Autels de leurs tombeaux. D. M. Titiae. Catiae. defunct. anno-
 23 rum VII. M. V. D. VIII. Catia. Eubate. fil. piissima. et sibi vitae
 24 posuit hoc sax. sub ascia ded. est.

15. V. Au reste les femmes n'avoient nulle part, n'a-
 25 gissoient point, & n'entroient en rien dans les ceremonies,
 26 qu'observoient les Romains dans la consécration des Villes.
 27 C'étoient les hommes, qui ouvroient la fosse & les sillons, qui
 28 se purifioient en sautant par-dessus des feux allumés exprès,
 29 qui jettoient dans la fosse les fleurs, les prémices des fruits,
 30 & quelques poignées de la terre du pays, d'où étoit venu
 31 chacun de ceux qui étoient présens à la cérémonie, à dessein
 32 de s'établir dans la nouvelle ville; en un mot, les hommes
 33 seuls remplissoient toutes les fonctions de la cérémonie. Il en
 34 est de même pour la consécration des sepulchres *sub ascia*: les
 35 femmes pouvoient bien élever elles mêmes ou faire élever
 36 des tombeaux à leurs parens, époux, enfans, amis &c. &
 37 fournir à tous les frais : mais vouloient elles que ces monu-
 38 mens fussent consacrez *sub Ascia* ? la cérémonie n'étoit
 39 point de leur ressort (109) leur sexe la leur interdisoit, il falloit
 40 avoir

urnam aut arcam) *avae* appella-
 bantur. Vide sup. in Maluil. pag.
 46. not. 56.

(104) Corrige mēda inscriptio-
 nis hujus ex ea, quam ex Menetr.
 dedi supra ad fin. pag. 26.

(105) Aut feminis interdicitur,
 ne *sub ascia* dedicarent. Cur non
 libuit Menetrierianas (cujus li-
 brum ad manus habuit) saltem in-
 scriptiones perustrare? Ex Menetr.

trierianis, quas sup. not. 32. pag. 27.
 & seq. artuli, prius sunt, in
 quibus feminae *sub ascia* dedicant.
 In I. *Asia Florentina conjug.* in
 IV. *Avitia Secura* : in VII. simul
 cum marito *Aurelia Faustina* : in
 X. *Primia Prima mavis* : in XI.
Julia Marcia viro : in XII. *Prima-
 mana Marcellina* : in XIV. *Mary-
 cia* : in XVIII. pater cum duabus
 filiabus : in XIX. tres filiae : in
 XX.

avoir recours à des hommes, & se décharger sur eux d'un
 acte de religion, qui leur étoit défendu par la nature même,
 L'Inscription suivante, autorise tout ce que je viens de dire.
D. M. & quieti aeternae. Lucili. Metrobi. signo (106) Saprici. fra-
ter. civitatis. Vien. qui. VIX. ann. XXXVIII. M. II. Divisia. Demi-
tiola. mater. filior. III. (107) conjug. Karissime. & incomparabili.
penendum. curavit et fili. sub. ascia. dedicaverunt. C'est pour ce-
 la que Catia dans l'Inscription qui précède celle-ci, dit bien
 qu'elle avoit érigé elle-même un monument pour honorer la
 mémoire de sa fille: mais elle n'a garde de continuer sur
 le même ton: car au lieu de dire qu'elle l'a aussi consacré
sub ascia; elle dit ingénument qu'il a été consacré *sub ascia*
Hoc factum sub ascia dedicatum est. On tire encore de cette
 Inscription, & du bas relief de Lion, ou Julius Marcianus
 consacre lui-même un tombeau *sub ascia* pour lui, pour
 la femme, & toute sa postérité, que tous les hommes étoient,
 pour ainsi dire, Prêtres-à-à, pour remplir cette fonction,
 & qu'il n'étoit pas besoin d'avoir recours aux Druides (108)
 „ pour-

XX. *Mercurialia Casata & Deci-*
mitia. Adde etiam. XXI. XXII.
 XXIII. XXIV. Vides ex Menetr.
 plures esse feminas dedicantes sub
 ascia, quam viros. Omitto cele-
 brem inscriptionem *Hylasii*, & ex
 Gruterianis, & aliis plures. Hoc-
 cine est in antiquitates castae & sin-
 cere commentari? Aut haec cine est
une profonde & sérieuse attention
una cum la divinitate & la bonne foi,
 quas (infra ad fin. num. 15.) ad
 haec se attulisse, profitetur?

(106) *Signo. Saprici. Strator. Ci-*
vitas. Vien.) SIGNUM heic usui-
 pari crediderim pro *centuria*; nam
 quaelibet centuria suum signum
 habebat, ut alii demonstrant.
 Erat omnino hic ex centuria Sapri-
 ej. Illud vero STRATORIS refer-
 turne ad civit. Vien. (quasi strator
 viarum Viennae fuerit, aut tale
 aliud) an ad praecedentia? Hoc
 alterum malo. *Servorum* in exer-
 citu meminit Vegetius. Horum
 praeceptum erat, cum metatore loca
 explicatoria ad traducendum exer-
 citum inquirere, pontes frangere,
 obsacula, quantum fieri poterat

auferre, Deinde natio (ut in mili-
 taribus) subiungitur: CIVITA-
 TIS. VIENNENSIS.

(107) *Mater filiorum III.*) Jus-
 trum liberorum (de quo in *con. ad*
lit. Camp. Amphib. memini dicere)
 non patri solum, sed & matri &
 fructuosum & honorificum fuisse,
 ista heic non otiosa filior. III. con-
 memoratio ostendit.

(108) Quo Druidarum heic men-
 tio? Eos sustulerat Claudius ex
 Suetonio. Fac, non passim extir-
 patos. At Lugdunum ceteraque
 civitates, quarum inscriptiones
 afferuntur, coloniae Romanae erant
 h.e. totidem Romae simulacra cum
 eisdem sacris & sacerdotis, quae
 Romae. Vix ullus jam erat Drui-
 dis locus, maxime post Caracallum,
 qui universum orbem Romanum
 civitate doravit. Post quae tem-
 pora, siquis Druidis locus usquam
 fuit, in pagis & obscuris oppidulis
 fuit: sicuti post orbem principum
 editis *maximadmodum*, diu tamen
 idola in pagis subliterunt, unde
 & *paganis* nomen.

„ pour l'exercer ; ni qu'on fût destiné par choix ou par état au
 „ service de quelque Divinité, Temple, Oracle ou Autel. Voi-
 „ là tout ce qu'une profonde & sérieuse attention m'a pu
 „ faire remarquer de convenance entre les ceremonies des
 „ tombeaux *sub afia*, & les cérémonies qu'observoient les An-
 „ ciens à la fondation des Villes. J'y ai bien trouvé encore
 „ deux autres traits fort ressemblans ; mais la droiture & la
 „ bonne foi dont je fais profession (109) m'obligent d'avertir
 „ ceux qui jetteront les yeux sur cet Ouvrage, que ces traits
 „ ne sont point si particuliers aux tombeaux de Gaulois, qu'ils
 „ ne conviennent aussi à ceux de Romains.

In Audoris gratiani, sequentes duas comparationes non
 magni facientis, non invitus soci, ut eas praeciderem: quas
 tamen summam in subfratam adnotationem (110) con-
 jeci. Postremo sic Noiter concludit:

„ 16. Je ne fais apres cela si je puis me promettre, que
 „ les reflexions, que j'ai faites sur les sepulchres consacrez *sub*
 „ *afia*.

(109) Q. em ego amo ac deo fuscus-
 lor, virtutum harum gratia, quas
 prohetur. Ego vero, tantumdem
 saltem bonae fidei professus, quan-
 tum Anonymus, ajo, quas ille sub-
 jicit comparationes duas, nihilo
 deteriores esse (fort. etiam tolera-
 biliores) praecedentibus; aut vero
 praecedentes, si hoc mavult, nul-
 la re meliores esse subsequen-
 tibus, quas despiciatur. Nec enim video
 quid intersit. Sequentes duos se-
 pulchrales ritus negat fuisse Gallo-
 rum peculiare. At praecedentes
 nihilo magis. Nam quas hucusque
 comparationes tanto *volatolus* hoc
 a paratu inculcavit, eae primum
 non recto stant calce, quod erudito
 cuique attendenti constabit. Deinde
 hoc esse luculenter demonstra-
 tas, fac pulchras & ingeniosas esse:
 at eorum quae attulit, nihil
 ad vereres Gallos. Quas asserit in-
 scriptiones, eae sunt civium Rom.
 in columnis Romanis per Gallias dis-
 seminatis degentium. Siquid ex
 scriptoribus deprehendit (non enim
 commemorat) ejusdem est indolis.
 Cedo ubi sepulchrales Gallorum

(illorum inquam indigenarum an-
 te subactas Gallias) ritus descrip-
 serit.

(110) Duarum comparationum
 prior sic Anonymo procedit. Quod
 pomerium in urbibus erat, hoc in
 sepulchris fuit id spatium, quod
 circa sepulchrum eadem religione
 tenebatur (id quod *pedatura* in sa-
 xis dicitur, ut monui not. 102.)
 idque designabatur his notis: *per*
fronte pedes tot, in agro pedes tot.
 Altera talis est. Quum circumdu-
 cebatur aratum, ubi ad portam
 ventum fuit, suspendebatur: id
 ea gratia, ne, si uti moris, sic &
 portae, per quas iter & actus, san-
 ctae evaderent. Sic etiam in mo-
 numenta neles erat aliunde, quam
 per ostium, introgredi. Hinc st-
 dulo in titulis apud Kirchman eno-
 tatur, qua parte introitus esset, ut
 CIVS (monumenti) PARS, SI-
 NISTERIOR. INTROITVS. Ali-
 bi: CIVS. PARS, DEXTER.
 INTROIT. In epistola Aeliani IN-
 TRANTIBVS. A. VIA, PARTE.
 LEVA.

24. *asie*, soient reçues favorablement. J'avoue que le peu de
 25. fondement, qu'on doit faire sur tout ce qui a été dit & re-
 26. battu jusqu'ici là-dessus, & le peu de cas qu'on en a fait,
 27. joint au rapport entier qu'il y avoit entre l'*asie* des Gau-
 28. lois, & le soc d'airain des Étrusques, aussi-bien qu'entre les
 29. mêmes cérémonies qu'observoient les uns, & les autres, les
 30. premiers à la consécration des sepulchres, les derniers avec
 31. les Romains à la fondation des Villes; j'avoue (111) dis je, que
 32. tout cela me fait espérer un plus heureux sort, que ceux qui
 33. sont enitez en lice pour trouver le noeud de la difficulté.

XXVII. *Alexius Symmachus Menochius.*

Jam vero eodem an. 1727. que Anonymus totum al-
 lectum de *Religione Gallorum* edidit, scripsi ac vulgavi *In mu-*
tilum Campani Amphitheatri titulum (tunc recens defectum)
 epigrammaticum. Et libro insculpi *Di-tribam* tum recens inter
 episculi scripturam mihi natam *De dedicationibus*; quæ in dia-
 triba præter cetera totus in eo fuit, ut argumentis undecumque
 petitis ostenderem *re Dedicari* plerumque aliud esse, quam
 quod viris doctis persuasum erat, ac plane tantumdem quod
 posterior ætas *Excavare* dixit. Et jam certa notione mihi
 præeunte, accessi ad formulam istam SVB ASCIA DEDIC.
 ad eam diem visam *divulgatam* ac desperatæ intelligen-
 tiæ. Itaque expectatus, veram tradita *dedicandi* notio ei
 quoque formulæ conveniret, scripsi pag. 33. in hæc verba.

34. Quamquam veto ex iis auctorum & inscriptionum lo-
 35. cis, quos non mediocri luce persudimus, satis intelligi po-
 36. test, non sine operæ pretio me tandem in ea dedicationis
 37. notione versari: tamen quid sollemniter illa formula sibi ve-
 38. lit, quæ in Lugdunensibus, aliisque per Gallias saxis occur-
 39. rit, *manutentum sub ascia dedicare*, quæ nemini ad hunc
 40. usque

(111) Hæc petota causa, per-
 morisque affectibus, ad extremum
 fidem iudicium ostendatur, ceteraq.
 ex phetorum sortis facit. Restant
 de pauca quedam declamationis
 hujus (quæ cui cupido legendi est.
 Auctorem adeat) eo pertinentia, ut
 ex dogmate immortaliis ani-

mortim. (de qua præclare sensis-
 se veteres Galios credit) ostendat
 manasse illud, ut pari saltem cæ-
 remonia aram apparatus sepulcræ (*h.*
e. domus æternæ) *sub ascia dedica-*
rent, ac ex Etruscorum disciplina
 oppida muro cingebant.

usque diem intellecta, viris doctissimis crucem fuit, age vi-
 deamus; & an tradita dedicationis notio tam late pateat,
 quam initio polliciti sumus, porro experiamur. Et cetero-
 rum quidem sententias (an nugacissimas augas?) tum au-
 merare difficile, tum recocta crumbe id putidius fuerit.
 Adeat, si cui est otium, eos qui leges xii. tabularum ex-
 plicuerunt, ad eam legem *Regum ascia ne polito*; tum & Gu-
 therium de jure Manium II. 23. Sponium in Antiquitatibus
 Lugd. ac Fabrettum in vol. inscr. a p. 203. ad 206. & alios.
 Omnes vero sententiae in eo fere versantur, ut aut sepulcri
 modestiam ea clausula commendari, aut contra magnifi-
 centiam arbitrentur, ac fere respiciant ad eam legem
 xii. tab. *Regum ascia ne polito*; quum tamen nihil monu-
 mentum cum rogo commune habuerit, ac nihil etiam ascia,
 qua ligna dolantur, cum ascia fabrorum caementariorum,
 de qua hic sermo. Quare desinant aliquantulo legem illam
 in praesidium adscribere, praesertim cum illa asciae usum
 vetet, quem ista formula sepulchralis admittit. Reinesius
 ad cl. xii. num. 34. ab aliis diversus abiens, tantum non
 acu rem tetigit: *Significantur autem ea (formula) inquit,*
se marmorariis, quorum ascia & dolabra laetantur in terra, & fa-
ciendum locasse, hoc est ab inchoato opus curasse. Quae Rei-
 nesii sententia quid quaeso commoverit quamobrem acriore
 censura a Fabretto perstringeretur? Et vetustiora certo
 Reinesius paucis verbis, quam Urbinae ille totis chartis
 edisserit. Quamquam quod eo sensu formulam illam accipi
 Fabrettus jubet, quasi vero sepulchri mediocritas commen-
 detur, quod unius asciae ope, qua calx subigitur, sine ul-
 lo *laetantur* instrumento fuerit exstructum: nihil novi asserti.
 idque jam pridem Gutherius in xii de jure Manium 23. diser-
 tissime tradiderat, ubi *dedicare sub ascia* hoc demum signi-
 ficare statuit, *opere testorio marmoreo vel albario sepulchra exorn-*
are. Jam verò quod negat asciam *laetantur*,
 sive lapidarum fuisse instrumentum, ac non
 nisi lignariam aut calcariam asciam inveniri
 pertendit, nihil agit: & vel ipsa asciae figu-
 ra, quae in Salsoniae monumento, de quo
 ibi Fabrettus commentatur, & alibi visitur
 in hunc modum, virum doctum monere po-

„ tulf.

„ tuiſſet, neque ad dolandam materiam, neque ad maceran-
 „ dam calcem illud instrumentum uſui eſſe potuiſſe, ſed
 „ unice ad lapides excidendos poliendosque: quippe cum ſeu-
 „ ricolae potius ſpeciem oculis exhibeat, quam lignariam aut
 „ caleariam aſciam, quarum utramque recurvam, perinde ut
 „ hodieque adhibentur, fuiſſe oportuit. Et poſſum non pau-
 „ cis argumentis evincere, aſciam, de qua monumenta lo-
 „ quuntur, fuiſſe *λαζάριον*, quae compendiſaſturus, conſali-
 „ in ſubjacentem notam (LI.)

„ Jam

„ (LI) Nam certe aſcia,
 „ cujus in monumentis men-
 „ tio exiſtit, etiam ſaten-
 „ te Fabretto, non eſt ligna-
 „ ria, qua materia dolatur.
 „ Super eſt ergo ut ſit illa alte-
 „ ra ad calcem ſubigendam
 „ compoſita. Atqui iſtius
 „ aſciae multo longius erat
 „ manubrium, praeut illud
 „ eſt quod in lapidibus in-
 „ ſculpi ſolet. Aliud ergo eſ-
 „ ſe non potuit quam aſcia
 „ quaeſciam *λαζάριον*. Scio
 „ obſistere Fabretum, aſciae
 „ lapidariae nuſquam apud
 „ auctores fieri mentionem.
 „ Atqui ſit ejus mentio in
 „ ſexcentis monumentis,
 „ quibus illa formula adhi-
 „ betur, & inſuper aſcia in-
 „ terdum ſcalpitur, quae non
 „ poteſt eſſe niſi lapidarium,
 „ quae & fabricatorum eadem
 „ quoque ſuit, quippe quum
 „ in omni fabrica ſive reticu-
 „ lati, ſive inceſſi operis per-

„ multum ejus instrumenti
 „ uſum fuiſſe oportuerit ad
 „ lapides complanandos; quæ
 „ contra illa altera non ad
 „ muros extruendos, neque
 „ ad tectorium inducendum,
 „ ſed tantum ad calcem ſubi-
 „ gendam uſui eſſet. Sed miſſis
 „ inſcriptionibus, ſi ſcriptorum
 „ judicio rem tranſigi mavita
 „ ecce Pſalmorum interpreſe,
 „ Hieronymo haud paulo
 „ antiquior, & alterius ſae-
 „ culi ſaeculi auctor, id quod
 „ Pſ. 73. ver. 6. apud LXX.
 „ legitur, *ἐν τοῖς λίθοις τῆς λαζάρου*
 „ *ἐν τῇ κατὰ ἡμετέρας ἀρχῇ*, ſic eſt
 „ interpretatus, *in ſecuri &*
 „ *aſcia deſecerunt eam*. Nam
 „ non intelligis aſciam *λαζάρου*
 „ *ταύτης* quoque instrumen-
 „ tum fuiſſe, imo & huc.
 „ Graeco vocabulo *λαζάρου*
 „ reſpondiſſe? Et ſcimus Heſ-
 „ chium *λαζάρου* ſic exponere,
 „ ut ſit *λαζάρου ἐνδοχῶς* (112)
 „ Nam quod Graeci poſterio-

„ res

(112) Cetera quae huc pertinent,
 copioſius, ſi ſallor, edideruntur

infra in *Clavis poſterioribus*.

¶ Jam verò quæ nostra interpretatio sit, aperire præstat,
 quam in aliis refellendis tempus terere. *Dedicare* in his mo-
 numentis cave putes consecrandi, id quod sibi nonnulli
 persuaserunt, significatione positum: nec est secundum Ro-
 mæ *ab inchoato opus curare*: nec demum quidvis aliud;
 verum secundum semel traditam ejus verbi notionem nihil
 aliud illic est *dedicare*, quam usum monumenti illato cada-
 vere inchoare, sive encaeniare, quemadmodum tot jam au-
 ctorum locis fidem feci: *dedicare vero sub ascia* idem prorsus
 est, quod in sepulcrum recens extructum cadaver inferre;
 & ut Festi verbum adhibeam, *usui dicere*: sive, si forte
 majoris, monumentum encaeniare antequam fuerit posse-
 ssionis; dumque adhuc fabricorum cæmentariorum, qui per

res astrologiae libros *ἀσκήματα*
 ex usu linguae Persicæ
 inscripserunt, uti ex Can-
 gii Græco glossario licebit in-
 telligere: id perinde factum
 patet, quemadmodum Ari-
 stotelis logica Organum fuit
 appellatum. Verum hoc
 obiter. Altera vox, quæ
 Græci *ἀσκιαν* exprimerent,
 fuit *ἀσκή*, unde & *ἀσκη*
 nomen invenit, Acolum-
 pæ more qui pro *ἐκαστῷ* dice-
 bant *ἀσκή*, & alia in eun-
 dem modum, quæ & scutorum
 & *ἀσκιαν* (113) æque signi-
 ficat, eo quod fuissent figuræ
 similes (114) (id quod ex
ἀσκη forma in monumen-
 tis perspicitur) imo & offi-

cio: nam *ἀσκή* ab *ἀσκή*
 venit, ejus futurum *ἀσκή*,
 quoniam ad frangendum
 lapides tam securis, quam
 ascia comparata fuit. Atque
 hæc quidem verissima est
 ascie illius, quæ in mone-
 mentis nominatur atque
 insculpitur, significatio:
 quæ non eo pluribus con-
 firmari, quot ex magno-
 pere indigerem (nam modo
 fabricatorum fuisse instru-
 mentum conveniat, ceterum
ἀσκή an calcæis
 sit ascia intelligenda, nec
 nihil interest) sed ut Reine-
 sius ab injusta reprehensi-
 one vindicaretur.

(113) Non æque, sed primario
ἀσκή: imò negat H. Steph. eo
 vocabulo *ἀσκή* notari. Sed de
 hoc in *Cur. post.* infra.

(114) Schemata quod ex Fabret-
 tiano *ἀσκή* sepulchri hujus ap-
 posui (quod ille pro *ἀσκη* habuit;

nec ego abnuerim, modo ex deli-
 beatio commoda aliqua correctione
 juxta, uti forte alibi ostendam)
 impulit me ut crederem, *ἀσκη* &
 securim esse inter se figura simi-
 les: quod non ita esse, Deo dante
 ibid. ducetur.

ad hanc designantur, ferret opus, mortuus ille collocaretur.
 In hac enim formula *ascia* pro ipso aedificationis opere ponitur, & particula *sub* potest significare vel *statim post*, vel *in ipso aedificandi actu*. Ut semel dicam, hoc innuere. cum clausula voluerunt, non esse illatum cadaver in alias foveas, eorum sive exstructum monumentum, sed in sepulcrum, cum primum data opere & ad eum finem aedificationem, ut is mortuus, cui memoria ponitur, eo inferretur (LII) & conjungitur enim semper cum illa formula haec altera *monumentum facere aut ponere* in hunc modum. *Sub ascia* PONIT. CVRAVIT. aut FACIENDVM. CVRAVIT. ET. SVB. ASCIA. DEDICAVIT. Accedit quod apud Gruterum pag. 119. n. 4. *sarcophago condere*, & *sub ascia dedicare* iunguntur (116) hoc modis MEMMIA. CASSIANA. CONIVNX. (maritam suam paulo ante nominatum) SARCOPAGO. CONDIDIT. ET. S. A. B. hoc est *sub ascia dedicavit monumentum*. Nec vacat inscriptiones percurrere, quibus clausula adhibetur, propterea quod de hoc commentario vix re hoc mihi videor esse dicturus eum SVB ASCIA DEDICARI, ita raptim & adhuc agramento madens prelo committitur. Quo dabitur, spero, venia toto hoc copulato sensus fortasse dictorum, ac viri docti sint iudicaturi & quorum sententiae lubens subscribam.

XXVIII. *Jacobus Pacciolatus*

Vix haec prodierant: quam nec opinanti litterae

(LII.) Secundum hanc illius formulae notationem, Joseph Christi Servatoris cadaver in novum monumentum illato, illud hand dubie <i>dedicasse</i> dicetur: imo cum illud monumentum Lucæ 24:11, & 23. <i>dedicatum</i> dicatur, quasi si dicitur <i>ascia</i>	tum, sive asciae opus excitum, etiam <i>sub ascia</i> <i>dedicasse</i> fortasse dicetur. Verum quum illud sepulcrum non recens exstructum fuerit, nec in eum finem, ut ibi Servator conderetur: non belle ibi quadras haec clausula <i>sub ascia dedicasse</i> (119)
--	--

(115) Quadret necne Christi sepulcro *sub ascia dedicatio*, (quod olim negavi) nunc nec ajente nec pernegante me, in ambiguo tantisper relinquatur. Ceterum id fortasse ex his intelligitur, quae in

Cur. possit. disputare animus est. (116) Junguntur, inquam *sub ascia*, uti plenius infra ostendetur in toties jam promissis *Cur. possit* rib. quibus, si Deus annuet, hanc epistolam terminare constituiamus.

in Cl. Juſto Fontanino, Andrea Laeta (quos honoris atque ſimplicitudinis cauſa nomino) aliſque allatae fuerunt; quibus diſſicillimae formulae planiſſimae, uti putabant, explicatio- nem gratulabantur. Eruditi Lipſienſes quum totius lib. de *Camp. Amphib.* epitomen in *Aſſa Erud.* menſ. Jan. an. 1728. retuliſſent, interpretationis ejuſdem formulae cum laude me- minerunt. Verum hiſ miſſis, non poſſum ſine piaculo prae- terire Jac. Facciolati, viri undecunque doctiſſimi ac diſertifi- ſimi, in hiſ vero litteris plane ſummi, iudicium. Is in re- petita Laetini Lexici, quod *Calepinum* appellant (quo nihil accuratius ac limatius vidit Latium) editione, quam vulga- vit an. 1731. ac deinde 1736. haec poſuit in verbo *Aſſa*.
 „ *Sub aſſa dedicare* formula eſt, quae in veteribus ſepulchris
 „ ſaepe invenitur: ſignificat autem recens ſepulchrum uſui
 „ dicare, hoc eſt cadaver inferre, dum adhuc ſub aſſa eſt
 „ opus. Vide *Mazochium in titul. Camp. Amphib. c. 3. p. 90.*
 „ Niſi forte ſepulchrum ſub aſſa eſt ſepulchrum aſſiatum.
 „ V. Salmachuſ ad Trebell. in trig. Tyrann. cap. 32.

XXVIII. *Scipio Maffei.*

Jamque tandem BERNARDE diſturna recitatione tibi juxta mihiſque ſubmoleſta perſuſus, jucundiore te jam au- ſcultatione deliniam. Deventum eſt enim ad ultimos ex xxxviris duos, nimirum ad par egregium Italorum, Maſſejum atq; Muratorium, per quos hodie duos (ut alios plurimos taceam) litterariae rei rationes in Italia ſtrenue ſuſtinentur. Hos nunc duos eruditione germanos conjunctim dabitur: niſi quod iſ eruditus Batavus, iſ quoque xxx unus, parumper medius inter- venit. Atque quidē, quod in praecellentiſſimo quoque ex hiſ xxxvi- ris, Fabretto, Phil. a Turre, Mabill. Montſuac ſeci, ut quamvis longiores eſſent (nam & breviores ceteroqui hanc ipſam ob cauſam non mutilavi) nihil tamen ex eis, ne praediſta qui- dem uti ſit per alioſ ſcientias, praeciderem: id quoque horum duorum ſcriptis decedere cupido lectori patiar. Horum, qui prius auſcultandus venit, Maſſei in Gallica peregrinatione, (quam antiquorum ſophorum exemplo unice doctrinae ſtudio ſuſcep- pit, quippe natura ad litteras incitatus) an. 1733. episto- las aliquamultas Pariſiſ edidit, per quas quas viſendis anti-
 quis.

quitarum rudibus, & commentatione didicisset, communia-
tum amicis fecit. Cui, quod earum epistolarum undevicesimam
mihi inscripserit, & tum statim gratias egi, & habebo, quoad vi-
vam. Earum igitur epistolarum XI, quae ad Lud. Ant.
Muratorium mittitur, tota est nostri argumenti: quae sic or-
ditur. „ Quoniam ea, quae aliquando ineditor, mihi
„ probatum iri non est quod sperem, nisi prius doctis &
„ amicis viris probentur, de lapidario aenigmate senten-
„ tiam tuam rogatum venio, petiturumque, ut, utrum ex-
„ plicationem meam ratam facias, candide (117) hoc est
„ more tuo, profiteri velis. Clausulam nostri in quamplo-
„ ribus Galliae sepulchralibus titulis extantem, *sub ascia de-*
„ *dicavit*. Lugdunensem sunt qui appellant, sed in tribus olim
„ Provinciis passim adhibitam, multae, quas sum intuitus,
„ Inscriptiones testantur: rarius in Narbonensi, Italicis nem-
„ pe magis conformata moribus. Frequentius autem Lugdu-
„ ni occurrit, quod in hac urbe literati lapides majori copia
„ supersint. Ad Fourvieram in aede, quam Serram dicunt,
„ hanc nuper excepi haecenus incouptam. C. CATI. DRI.
„ EYRONIS * CORPORIS. VTRICLA * RIORVM. LVGDVNI *
„ COSISTENTIVM * CATIVS. PVPVS. PATRI * PIENTIS.
„ SIMO. ET CATIA - SILVINA CONIVGI * PIENTISSIMO
„ ET..... * NVRVS. SOCRO (118. DVL * CISSIMO. PONENDVM *
„ CVRAVERVNT. ET. SVB * ASCIA. DEDICAVERVNT *
„ Quid postrema verba sibi velint, perquiritur, & post tot
„ concertationes adhuc sub iudice lis est. Diversae sententiae
„ ad hanc diem plus quam duodecim prodierunt: quin &
„ alias

(117) Haec secus ac iussis, fecit. Nam *candido* & *more suo* profectus est Muragorius in disser. quae anno elapso prodit, quae mox dabitur.

(118) SOCRO pro *socro*, non *erore*, sed antiquo loquendi more. Priscianus quidem testatur *9* *socrus* antiquis comurris fuisse generis: quem falsum, suspicor. Nam antiquis sicut *socrus* masc. gen. (quo bis utitur Plautus) dicebatur, sic per syncopeam *socrus*, sed ut a hoc gignendi casus esset, opinor, *socris*, non *socrus*, sicut & haec dicitur SOCRO. At hoc diversum erat a *seminino socrus*, cujus ge-

nitivus in VS exhibet. Jam vero sicut olim mas *soerus*, sic & femina *socra* dicebatur. Quod reperitur in Anglico lapide apud Grut. 546. 5. SOGERAE. TENACISSIMAE. At eruditiss. Facciolatus (quem vide in *Socra*) allato hoc exemplo sic excipit: *Quae tamen inscriptio parum sapi antiquitatem*. Quare suspicanda est vox *socra* elogio altero Gruteriano pag. 746. 9. ubi legitur *Valeriae*, . . . L. *Atentius*. Herm. SOGERE (pro *socrae*) INCOMP. Ceterum illud Anglicanum elogium, ut non vana de elegans *fatso*, sic a *sedu* libe-
rare

alias fando audiui, quae nondum (119) prodierunt, velut illam, *asieia* (120) Celticam dictionem esse; ne miteris, fuerunt enim

vere posse videtur: quod tale est: *Hic. tarris. regitur * An*
(fort. Aelia) *Marona. quond **
*an. an. XXVIII. M. II. D. VIII **
*et. M. Julius. Maximus. fil. * viz.*
*an. VL. M. III. D. XX. & Cam **
*pania. Dubod. mater * viz. an.*
*L. Julius. Maximus. * . . . alas.*
dar. (in lacuna erat fort. Ed. i. c.
*eques Alae Sarmaticae) com. * c **
*com. * i. incomparabilis * et. filio.*
*patri. pictus * jmo. et. sacerdos.*
*tenacissimae * memoriae. P * Gru-*
cero Camdenus,

Nunc quae hinc lapidi apud vi-
rum doctis, invidiam fort. creave-
runt, ea, siqua possumus, diluam-
us. Illud initio *Hic. tarris. regitur*,
demitichium est poeticum, qualia
solita in tumulis. Versu antepae-
notium accessit illud *FILIO. PA-*
TRI. PIENTISSIMO: nam si pa-
tertilio memoriam ponit; quo il-
lud *PATRI*? Calaubonus in his
litteris vere magnus hanc marmo-
ris particulam non intellexit; nam
hic citat ad Spartiani Severum cap.
27. *PATRI. PIENTISSIMO. ET.*
SOCERAE. TENACISSIMAE.
quum tamen filio non patri mo-
numentum ponatur. Verum quid
moror? Julius Max. pater *FILIO*
PATRI. (i. e. *in patrem*) *PIENTIS-*
SIMO ponit: inclegans quidem
locutio, sed quae reddat suspicio-
nem amolatur: cui simile est, quod
in mea qualiam marmorea tabula
Scantiae Redemptae *PIAETAS.*
IN. PARENTIBUS (pro *in pa-*
rentes) commendatur: quibus adde-
et hoc elogium, quod dum in his ef-
sem, ex Dan. Clerici Hist. Med. sup-
peditavit mihi vir doctiss. & ami-
ciss. Franc. Seraus: *TI. LYRIVS*
(pro quo in Grut. 1211. 6. est *TIBE-*
RIVS : at vera lectio est *ILLV-*
STRIVS ex Fabret. p. 300. n. 374.)
Ti. Caesaris. Aug. Ser. Celadimus. me-
dicus. ocularius. PIVS. PAREN-
TVM. SVQRVM. &c. An offende-

rit quempiam illud *SOCERAE*?
(quod altero exemplo Grut. 7459.
modo vindicavimus) an illud *TE-*
NACISSIMAE, in laude pontum
(nam apud procos scriptores vitii
vocabulum est) at in ead. mea ta-
bula inter ejusdem Scantiae virtutes
releatur, quod elicit *TENACIS-*
TATIS (i. e. *parimonie*, ut in
schedis adnotavi) *MAGISTRA.*
Haec pro Anglicani lapidis antiqui-
tate.

At erit fortassis, cui salivam
moverit illud veru secundo *MA-*
TRONA. QVONDAM. Consentit
enim cum illo *STOLATAE. QVON-*
DAM sup. pag. 30. num.
278. Et quidem Feitus ait: *Ma-*
tronas appellabant eas fere, quibus
stolas bapendi jus erat. Hinc *babi-*
um matronas appellavit Quint.
decl. 343. manumilionem per sto-
lae dationem. Verum inter duas
haec inscriptiones, hoc interfit,
quod illa Menetr. num. VIII. li-
bertina erat, & *Stola h. e. matro-*
nali habitu donata, haec autem
AE. . . . (i. e. Aelia) ingenua, uti
patet ex matre *Campania* ingenua,
& quod diverium nomen a marito
gerebat. Fort. *Matrona* heic di-
citur, ut distinguatur a concubi-
na. Nam matrona ex Gellio est,
quae in *matrimonium cum viro*
concurrit. Plaut. Trin. III. 2. 64.
ea duo inter se opponit: *Ne mihi*
*hanc famam difficiant * Me german-*
nam meam sororem in concubina-
*rum tibi * sic sine dote dedisse magis,*
quam in matrimonium. Ubi vides
sic concubinatum matrimonio op-
poni, ut concubinam matronae;
quae certe, teste Gellio, a ma tri-
monio sic dicebatur.

(119) Rogandus est Noster ut
avertat istis opinionibus xxxvi-
ratum nostrum auctiorem faciat.

(120) Non magis Celticam vo-
cem esse, quam Germanicam aut
Aethiopicam. (V. infra not. 126.)
pre-

enim qui Græcam (121) dicerent. Vir Cl. P. Montfauconius
 postquam ante annos aliquos opiniones pensitasset singulas,
 nihil adhuc in hac quaestione videre nos, & tam exoticam
 formulam sperandam non esse, ut intelligamus, donec aliquod
 monumentum eruatur; quod tam obscuræ rei lucem offerat,
 pronuntiavit. Tamdiu expectandum non ætymavim nup-
 rus Scriptor de Religione Gallorum (vides me doctiorum
 præcipue rationem habere) sententiamque suam ceteris re-
 jectis protulit; asciam scilicet ligonem, seu marram signi-
 ficasse, hæud communem tamen, & quæ videretur, cum
 longis putare ligonibus pro oportere, sed peculiarem, &
 ad terram sepulcrorum struendorum causa fodiendam so-
 lummodo adhibitam. Utrum hæc sententia, cui P. Men-
 trierius quoque aliquando appropinquavit, calculos omnes
 reportatura sit, vereor, cum in quo nitatur, non appareat;
 eoque vereor magis, quo cum doctrina conjungitur, ejus
 pariter fundamentum, & auctoritas non exhibetur: nem-
 pe Gallos, cum sub ascia monumenta dedicarent, maximis
 quæ fuscæ describuntur, caeremoniis fecisse; hisdemque, qui-
 bus ab Etruscis urbes condebantur. Additur præterea, mu-
 lieres nunquam ejusmodi sepulcra dedicasse. (122) eum
 tamen viginti circiter ex Lugdunensibus tantum Sponius in-
 scriptiones ediderit, in quibus mulieres, vel simul cum
 viris, aut filiis, vel ex seipsis sub ascia dedicant; & cum
 in Decimani ipsa, quæ ibidem ex Grutero affertur, ejus
 uxor sub ascia dedicet. Multoties accidit, ut dedicandi ver-
 bum hallucinationes pareret, sæpe enim nihil aliud signi-
 ficat quam ponere, collocare, perficere, & rei cuiuspiam
 usum (123) inchoare. De hoc alicubi verba fecisse hunc de
 dedicationibus locum pertractare memini Alexium Mazon
 chium, cujus de Capuano Amphitheatro commentarium
 frustra heic perquisivi. Narthææ in moenibus hanc nondum

probat lex XII. tabb. tunc edita,
 quum vix Celtas usquam esse, fan-
 do audirum fuerat. Nisi vero aliam
 ex Celtica lingua ei vocis notationem
 tribuant: quos tamen Asciae figura
 in tumultis redarguit.

(121) Græcam putavit Chort-
 rius, & Anonymus quem vide
 pag. 73, num. 5.

(122) Vide Anon. sup. not. 105,

ed-
 Ceterum quas ibi Menetrianas
 ad retellendum Anonymum dedi,
 crebro eadem esse ac Sponianas;
 quas Menetr. in suam hist. deriva-
 vit. Nam Sponii Antiq. Lugd. au-
 quam reperi.

(123) Hoc ultimum ego in De
 dedicationib. argumentis evidentis-
 simis ante sex annos ostenderam.

editam epigrapham vidi. VOLILIA D-L * SECUNDA * SIM
 ET GNEO * DOMITIO * AVCTO VIRO * SVO DICAT.
 Monumentum scilicet. Theatrum suum dedicavit Pompeius,
 cum in eo primos ludos fecit, quod Asconius inquit. Avii
 Capelliani lapidem Nemausi inspexi pluries editum, in quo
 pro iis *sub ascia dedicavit*, habetur SVB ASCIA POSVIT.
 Funebres autem caeremonias, aut Diis exhibitas, inaccessibilis
 se nullas, vel ex hoc ipso discere est, quod vivi saepe ea
 struerent monumenta, & inscriberent, sibi que ipsis dedica-
 re interdum profiterentur. Secundilla *sibi viva posuit*, & *sub*
ascia dedicavit; Sulpicia (in eo lapide quaevis syllaba inter-
 pungitur) Agathemeris *conjugi*, *sibi que viva sub ascia dedi-*
cavit; Mattonio Restituto *sibi*, & *heredes posthumum curava-*
rant, & *sibi* (ita in marmore) *viva sub ascia dedicaverunt*.
 „ Jam quid ego sentiam expono, sed quibusdam tibi
 comprobare testimoniis non potero, quae domi in adver-
 sariis habeo, nec memoria teneo. Opinor, nihil aliud ea
 formula, & asciae figura, quae summo lapide insculpi solet,
 significari voluisse, nisi ea monumenta de novo fuisse exci-
 tata, & nulli antea patuisse. Honorificum hoc plane erat,
 & minime vulgare; quapropter et ipse *caesar* *postumus* sacratissi-
 mum Servatoris nostri corpus Joseph ab Arimathaea depo-
 suit, neque id memorare D. Matthaeus praetermisit. S. Lu-
 cas monumentum dixit, *ubi ubi videretur videretur*. Utrumq.
 conjunxit S. Joannes: *Monumentum novum, in quo non-*
dum quisquam positus erat. Quidquid hoc honoris esset, &
 amoris, & liberalitatis ostendere non praetermittebant
 Lugdunenses, Gallicae ceteri, tantum abest, ut eam clau-
 salam medicis tantum, ac minoribus tamulis inditam, eaque
 mediocritatis laudem quaestam putem, ut Aldus (124) olim,
 deinde Fabrettus censuere. Cum ergo minus commode, mi-
 nusque eleganter consuetis & communibus verbis id expri-
 mi posset in funebribus titulis, hanc formulam amplexi
 sunt: quae indicabant, ab artificum manu eo ipso tem-
 pore id monumentum exisse. Propterea in praeclara
 apud Guichenonium, & subinde apud Reinesium Inscriptio-
 ne, quam & in ms. codice reperi etiam si aliquanto diver-
 sam, haec habetur clausula: CONSVMMATVM HOC OPVS

„ SVB

(124) Vide sup. in Urato not. 24. & insuper not. 116.

SVB ASCIA EST. Ultimū liquidem instrumentum quod
 in *de rebus*, sive subterraneis cubiculis aedificandis, ut & in
 aedificiis aliis, utebantur, ascia erat, qua calx maceraba-
 tur ad inducendum tectorium muris, ut adhuc sit. Triplex,
 non unum tantum, ut a recentioribus, qui hanc quaestio-
 nem agitant, asseritur, eodem nomine *asciam* appellatum
 invenio, quod eandem speciem referrent lingula: primo
 quidem teli, sive armamenti genus securi proximum (125)
 inde adagium, cujus Apuleius meminit, *asciam cruribus suis*
illidere: Psalmorum interpreti in securi, & ascia deiecerunt.
 Hinc *azza* Italii, Gallis *baché*, quam vocem suere qui a Ger-
 mania, nec non qui ab Aethiopia Gallos accepisse assevera-
 rent, ut perdoctus (126) Bochartus. Ita deinde ferrum dictum,
 quo ligna laevigabantur, unde vetitum in XII. tabulis po-
 lire ascia rogum, ut non sepulchri quidem, quod commu-
 niter dici solet, sed exultionis sumptus minuerentur. In-
 strumentum denique eo nomine vocarunt passim, quo mu-
 rarii fabri utebantur, ut extremam muris navarent ope-
 ram. Vitruvius de tectoriis agens, deque albariis operibus;
Sumatur ascia, & quemadmodum materia dolatur, sic calx in
lacum macerata ascietur, Palladius: *Si quod asciae adhaeret,*
fuerit melle ac viscosum, constat albariis operibus convenire.
 Cum vero dealbati parietes novitatem operis arguerent,
 praecipui ad id adhibiti instrumenti nomine, ac figura mo-
 numentum illius causa, quae loquebatur lapis, recenter
 constructum fuisse, significabant. Consuevisse autem vete-
 res sepulcra sic nobilitare, ac polire, testatur Cicero, qui
 Solonem Atheniensibus expresse vetuisse tradit, illa, ut mo-
 ris erat, opere tectorio exornare. Graecum tetraastichon sepul-
 crali titulo additum Nemausi exscripti, in quo monumen-

,, tum

(125) Asciae genus esse se-
 culum simile, (quod antea ex Pa-
 bretti deformatione in monumento
 Salsoniae persuasum habebam)
 praestare non possum. Ceterum si
 ascia ulla fuit securi similis, de ea
 Appuleiana paroemia belle intelli-
 geretur: nam hodieque haec apud
 nos dicitur *dar si l'accetta* (sic nostris
 dicitur quae Gallicis *baché*) *a i piedi*.

(126) Non magis Germanicum
 aut Aethiopicum est *Ascia*, quam

Celticum, de quo vide sup. not. 120.
 nec in omnibus Bocharti indici-
 bus ullum huius originationis ve-
 stigium reperi; sed nec ante me
 doctissimus Batavus mox producen-
 dus; qui in huius Maffei epistolae
 epitoma sic de Bocharto haec lauda-
 to subnotavit: *On ne dit pas, où*
cela se trouve. Je l'ai cherché inu-
tillement dans toutes les Oeuvres de
BOCHART de l'édition de Hollan-
de.

G

„ tum illud *ῥοδῶντων* fuisse , declaratur. Vides quod Latine *sub*
 „ *ascia dedicatum* dicebant , Graece *noviter aedificatum* dixis-
 „ se. Editā inscriptio est in Sallengrii (127) praefatione, & nuper
 „ in itinere Literario ; sed cum carmina carminibus nondum
 „ sint reddita , ut id praestarem , operam utcumque dedi.
 „ DM * C. VIBI LICINIAN * V. ANN. XVI. M. VI * C.
 „ VIBIVS * AGATHOPVS ET * LICINIA NOMAS * FIL
 „ OPTIMO PIISSIM *

„ Ἀνδρα πολλὰ γένοιτο ῥοδῶντων ἔσθ' ἑλπίς ,
 „ Μη βέως ἀνέλθῃ , μη καὶ αἰγυπύων ,
 „ Ἀλλ' ἴα , καὶ σάμψαχε , καὶ ἐδαίην νάρκισσος ,
 „ Οὐδέ τις , καὶ τίς σου πάντα γένοιτο πόδα *

Plurimus hunc tumulum flos induat , inque recentem
 Haud rubi horrentes , aegipyrusque mala,
 „ Sed properent violaeque , & amaracus , & narcissus ,
 „ Vibie , & omnis humus te prope jam rosa sit.

„ Collectionem tuam , qua Rerum Italicarum Scriptori-
 „ bus consuluiſti, ubique reperio, & ubique praedicari audio .
 „ Supremam eodem spiritu quo primam admoviſti , impone
 „ labori manum . Vale.

XXX. *Anonymous Batavius Auſtor* de la Bibl. Raisonnée.

Locum sane suum , TANVCCI , inter xxxviros heic me-
 rito suo tuebitur is , qui mira accuratione ac iudicio paucis
 abhinc annis in Bibliothecam (quam *Raisonnée* appellant)
 incumbit . Ergo vix haec Maffieus emiserat ; quum anno se-
 quente is Auſtor (an Auſtores ?) accuratissimam epistolae
 Maffieanae *ὑποτύπωσις* in to. xii, par. 2. (qua April. Majus
 & Jun. anni 1734. continentur) inseruit . Ibi postquam lu-
 culentissimam epistolae totius adumbrationem oculis subieciſ-
 ſet ; sic ad extremum concludere non dubitavit . „ Nôtre

Au-

(127) Est in praef. ad 1. to. Sallengriani theſ. Antiq. Leviculum
 hoc est quod in Sallengr. in priore
 pentametro AIXMHPH, in poste-
 riore CAMYOYXA exhibetur ; sed
 Graecos errores duos Sallengrius
 mox castigavit , perinde ut Maffie-
 ius exhibet ; qui tamen , quando
 lapidem & Sallengrium vidit , mo-

nere debuisset utram ſcriptionem
 lapis prae se ferat ; nonnumquam
 enim in his , quae vulgo mendosa
 putantur , rerum abditarum scitu-
 que dignissimarum momenta ver-
 tuntur . Ceterum *Αἰγυπύων* nau-
 tro gen. haud facile alibi reperies :
 certe Theocrito & Theophrasto
 muliebris generis est.

„ Auteur declare , que dans les Recueils qu' il a laissez chez.
 „ lui , il a encore d'autres autoritez pour confirmer son expli-
 „ cation , mais dont il ne sauroit se souvenir (128) . Ce qu'il
 „ dit ici , est suffisant , a mon avis , pour faire juger , qu'il
 „ a heureusement déchiffré l'énigme.

XXXI. *Franciscus Carelus Conradus.*

Et Maffieo quidem ac Muratorio dumtaxat prioris ad stipula-
 torem Batavum interlocuturum, BERNARDE, in *Maffieo* polli-
 citus; nunc fidem fallere, & Germanum super haec alterum in-
 terdicere cogor. Nam quum septima haec istius epistolae plagula
 jam typothetae, ut appellant, manus evasisset, nec quidquam
 aliud morae esset, quin prelo subiceretur: ecco tibi nescio
 quid inscientie me turbatum esse in Germania, nuntiatur. Et
 tu barum indicium attertur tomus 55. Lipsiensium, quo *Alta*
eruditor, an. 1736. continentur. Eum quum evolverem, laeta-
 tus fui, pag. 302. *ingeniosam illam Mazoebianam* sententiam
 appellari meam. At pag. 510. novus prodit non infimi sub-
 sellii ἀρχαίολογος, in Acad. Julia Juree, qui edito Helmsladii
 an. 1735. *Parergorum* libro, dissertationes septem comple-
 ctente, earum quartam totam in hanc formulam *dedic. sub ascia*
 impendit. Itaque, dum τάντι λίδρι κινήσω, si quo pacto li-
 brum hunc nanciscar, eoque xxxviratum nostrum auctiorem
 efficiam; ejus interim excerpta Lipsiensia non possum Tibi,
 BERNARDE, invidere. Ergo doctissimus Lipsiensis brevior
 pag. 514., indicato dissertationis titulo, subdit, Non infre-
 „ quens est haec formula in Gallicis, Viennensibus, Lugdu-
 „ nensibus, Valentinis, Nemausensibus, & Narbonensibus In-
 „ scriptionibus, sed nulli scriptorum veterum nominata. Fa-
 „ ctum hinc, ut, qui recentiori aetate in explicanda ea ex-
 „ perti sunt vires suas, multum inter se diversa proferrent.
 „ Nuper demum, post *Fabretti* vulgo receptam huc usque opi-
 „ nionem, audita sunt novae P. Jac. *Martini* Benedictini
 „ Mau-

(128) Bene est, quod quae in
Adversariis se habere Maffieus in-
 nuit, ea nobis minime deperissi-
 credendum est. Nam vix ego hanc
 epistolam scribere aggressus eram,
 quum allatum fuit, hoc ipso anno

alteram a Maffieo de eodem argu-
 mento lucubrationem prodidisse. Cu-
 jus exemplum tandem ab optimo
 Amico impetratum, mox Murato-
 rio subjicitur.

„ Mauriani, & *Alexii Symmachi Maesechii* conjecturae, illius
 „ in Opere *de religione Gallorum*, hujus in erudito *ad Campa-*
 „ *ni Amphitheatri titulum commentario*. Sed nec horum labor,
 „ quantumvis per se laudandus, tulit suffragium Auctoris
 „ nostri, qui data opera id agit, ut, quantum difficultatis
 „ insit in unaquaque harum opinionum, rationibus minime
 „ spernendis ostendat. Applaudimus vero optimi viri studio
 „ meliora nos docendi, remque satis obscuram in clariori luce
 „ collocandi. Rejctis aliis omnibus conjecturis, ita decernit:
 „ *sub ascia dedicare* nihil esse aliud, quam monumentum sub
 „ tutela & cultura fabricae, ut factum tectum praestetur, con-
 „ stituere. Robora huic sententiae ex more veterum, de tute-
 „ la, & refectione monumentorum sedulo prospiciendi, &
 „ pecuniam ad id conferendi, nec non ex eo arcessit, quod hujus
 „ explicandi modo convenient locutiones eas omnes, quibus
 „ conceptam ipsam hanc formulam in vetustis inscriptioni-
 „ bus apparet. In his omnibus copiosus est Auctor, tamque se-
 „ lectis eam in rem testimoniis utitur, ut jam nemini non fe-
 „ licissime enodata brevior illa, & ob id obscurior, vetustiorum
 „ temporum formula videri possit.

XXXII. *Ludovicus Antonius Muratorius.*

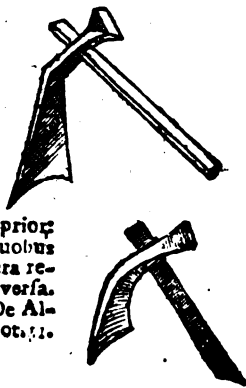
Maffeo jam, Batavo, atque Conrado, viris doctissimis
 vir aequae summus, Muratorius succedat; cujus copiosior de
Ascia sepulchrali dissertatio (quae superiore anno 1738. in
 Cortonensium Dissertationum volumine altero prodit, estque
 num. VII) a Te nuper mihi, TANVCCI, commodata, huic
 longiori jam sensim, quam suspicabar, epistolae occasionem
 praeiit. Ea in viri tanti, utriusque nostrum amicissimi, gra-
 tiam integra haec dabitur. Itaque vix paucis *Ridolfinum Ve-*
nutum, cuius nomine ea Dissertatio apparet, allocutus, de re
 ipsa sic incipit. „ Già è noto, che nel Delfinato, nella
 „ Provenza, e specialmente in Lione, fu a' tempi antichi in
 „ uso questa Formola, unicamente nondimeno nelle Iscrizio-
 „ ni Sepulchrali. Similmente sappiamo, che anche in Italia si
 „ trovano varj vestigj, non già della Formola suddetta,
 „ ma bensì della cosa stessa, osservandosi alcuni Marmi, in
 „ cima o in fondo de' quali si vede scolpita l'*Ascia*. Il medesi-
 „ mo tengo io, che significhi quella nuda *Ascia*, che il *sub*
 „ *Ascia*

„ *Ascia* *dedicavit* delle Gallie Lugdunense, Viennense, Narbo-
 „ nense. Il Chiarissimo Signor Abate Gori ultimamente ne
 „ ha dato alla luce quattro, conservate in Toscana, e sono le
 „ seguenti. Florentiae apud Nobb. Gaddios. D.M* L. Valerio.
 „ Pbilumeno * filio. qui. vixit. an. VIII* L. Valerius. Adjectus*
 „ et. Satio. Margaritis (129)* Fecerunt. sibi. et. suis * lib. libertab.
 „ q. p. q. eorum * Florentiae olim in S. Hilarii in agro Campo-
 „ rano. D.M* Hostilia * Ompbale * hic. adq* M.B.M.* Floren-
 „ tiaze in aedib. Excell. Gentis Corfiniae * Laberia * Maximima *
 „ matri. dulc* in. fr. P.V* in. agro, P.VI* Pisis apud Nobb.
 „ Roncionios. D.M* Mettia. Ianuaria. hic. adq. coni * B.M*
 „ Q. Obsequentius Soderinus * Aug. Pisis. cur. Kal. Florentior *
 „ sibi posterisque suis * Mirati in tutti e quattro questi Marmi
 „ scolpita l'*Ascia* (130) Cōparisce del pari nelle Iscrizioni Gal-
 „ liche l'*Ascia*, ma con esprimervi per lo più *Monumentum po-*
 „ *fuit*, o pure *faciendum curavit*, & *sub Ascia dedicavit*. Il primo,
 „ che prese a spiegar questa formola, probabilmente fu Aldo
 „ Manuzio (131) il quale osservata che ebbe una delle Leggi del-
 „ le Dodici Tavole, cioè ROGUM ASCIA NE POLITO, si cre-
 „ dette d'aver colto nel segno, immaginandosi, che l'*ascia* po-
 „ sta ne' Monumenti, e il *sub ascia dedicavit*, non altro signi-
 „ ficassero, se non un Sepolcro formato con mediocrità, e
 „ rozzezza. Ma non ha avuto corso questa spiegazione; per-
 „ ciocchè l'*Ascia* mentovata nella Legge suddetta è strumen-

„ to

(129) MARGARIS) Feminae
 hujus cognomen non est a *μαργαρι-*
ος, quod est mas, sed a *μαργαρι-*
ονιο, quo Pausanias utitur (cu-
 jus plur. *μαργαριον* affertur ex quo-
 dam epigr.) fit primum MARGA-
 RIS (hujus feminae cognomen, quae
 vox fort. Graecis etiam *unionem*
 notabat) & *Margarides*, palma-
 rum genus margaritas referentium,
 acinis quam balanis similiorum,
 teste Plin. XIII. 4. deinde fit &
μαργαριος λιθος & *μαργαριος*
αλυσ. Levia haec quidem, sed
 quae videbantur tironibus, quorum
 utilitatis satagimus, non inutilia.
 Ceterum quantopere inscriptioni-
 bus, plus quam libris, res gram-
 matica juvari possit, ejus rei gra-
 viora specimina saepe dedimus da-
 bimusque.

(130)
Asciae
 forma
 in hisce
 titulis
 scalptra
 conspi-
 citur &
 quidem
 in duo-
 bus haec prior
 In aliis duobus
 haec altera re-
 sta aut inversa.
 (131) De Al-
 do vide not. 11.
 & 24.

„ to da Falegname , e la Legge vietava il pulire il legno , che
 „ dovea servire pel Rogo , siccome spesa superflua e buttata,
 „ da che esso Rogo da lì a poco dovea bruciarsi , e andare in
 „ cenere. Ma parlandosi di Sepolcri , ch'erano fabbricati di
 „ marmo, o di mattoni ; l'*ascia* de' Legnajuali nulla avea che
 „ fare con questi . E poi a che avvisare i passaggieri o spetta-
 „ tori , che quello era un Sepolcro rozzo , e non pulito ? Ba-
 „ stava bene, ch'avessero gli occhi per accorgersene. Altri poi,
 „ trovata in Vitruvio menzione dell'*Ascia*, si figurarono , che
 „ tanto lume nelle parole di lui si chiudesse da potere rischia-
 „ rar queste tenebre (*Vitruvii locum V.*
sup. in Guthrio pag. 14. & in Fabrct. & alibi passim)
 „ Ma chi non vede , che l' *ascia* mentovata da Vitru-
 „ vio altro non potè essere, che una specie di Zappa , la qual
 „ certo può ben servire a muovere, e provar la calce, ma non
 „ già à far delle muraglie , e fabbriche di marmi , ò mattoni?
 „ 2. Ha poi ultimamente trattata questa scura quistione
 „ anche il Chiarissimo Marchese Scipione Maffei nel suo Libro
 „ intitolato *Galliae Antiquitates quaedam selectae* nell' *Epist.*
 „ xi. ch'egli per sua gentilezza ha indirizzato a me . Ora va-
 „ lendosi anch'egli del passo suddetto di Vitruvio , ne ha ca-
 „ vata un'altra interpretazione: Cioè, che l' *ascia* fosse indizio
 „ di Sepolcro compiuto , e perfezionato . Imperciocchè , scrive
 „ egli, tre sorte d' *ascia* conobbero gli antichi. La *Scura* , o sia
 „ l'*Accetta*, o sia qualche strumento simile da tagliare. Lo *Zap-*
 „ *petto* (così lo chiamano i nostri Falegnami) da pulire il le-
 „ gno . E finalmente *Instrumentum eo nomine vocarunt passim*,
 „ *quo murarii Fabri utebantur , ut extremam muris navarent*
 „ *operam* , cioè col dare il bianco alla fabbrica. *Cum vero de il-*
 „ *latis parietes novitatem operis arguerent, praecipui ad id adhi-*
 „ *biti Instrumenti nomine ac figura* (cioè dell'*Ascia*) *Momumen-*
 „ *tum illius causa , quem loquebatur lapis , recenter constru-*
 „ *um fuisse , significabant* . Ingegnosa è questa opinione ; ed
 „ essa piacque , ha più di cento anni , anche a Jacopo Guthier
 „ nel suo Trattato *de Jure Manium Lib. 11. cap. 23*. Pure non
 „ la so io credere verisimile . Primieramente , perchè l'*Ascia*
 „ siccome specie di *Zappa* , si adoperava bensì per dimenare
 „ coll'acqua la calcina bianca nella buca, e per provare, s'ella
 „ era ben disciolta e macerata , ma non già per dare con essa
 „ il bianco alle mura: perchè tanto allora, come adesso, m'av-
 „ „ viso

„ viso io ch'è si servissero di un Pennello (132) a questo effetto.

„ Adun-

(132) *De antiquior opere albario ac, de marmorato.*

Secundum.

Quod penicillo usos antiquos ad inducendum parietis albarium, contendit; practer conjecturam ductam ab hodiernis moribus, nullum ad id affert argumentum *δ' πένυ*. At nodus erat (apud me certe) vindice dignus, penicillo ne, an trulla (in cuius locum alii asciam substituant: de quo alibi disputabimus) albarium opus parietibus illi induceret, aut omnino dealbarent. Videamus quid in utramque partem dici possit; nam utrum haec quaestio a quocumque pertractata fuerit, iuxta eum ignatissimis scio.

Ac primum Muratorii conjecturam ex notissimo adagio comprobare posse videor, quo utitur M. Curius (in VII. ep. ad Fam. 29.) *Duos parietes de eadem fidelia dealbare*. Nam *fidelia* erat *ναρδιον*, aut certe (quia *in fictili fidelia* dixit Colum. XII. 38. ut videatur etiam non fictilis fuisse) vas erat. Quoniam autem albarium in vas infundebant, id liquidum erat; & penicillo, non ferramento inducendum. Adhaec eandem paroemiam sic Graece paullo aliter Suidas affert in *Δδο*; ubi ait: *Δδο πλ'χς ἀλάφης*. *Duos parietes linis*. Qui ubi usum paroemiae *ἐπὶ τῷ ἐπ'αυτοῦ πένυ* de iis qui utrique factioni blandiuntur docuisset; subiecit: *ἀπὸ τῷ ἰσῶς ἀπὸ τῷ δ'δο πλ'χς ἀπ'αγγίλας ποιῶν*. Quod sic vertit Portas (nec enim Kulteri editionem habeo) *Port. dictum est ab illis, qui duos parietes faciunt luciditatis ac maioris lucis habendae causa*. Pessima interpretatio (quae Suidam sibi in iis quas de usu proverbii dixerat, minime constantem efficit: nam quid istuc cum *ἐπ'αυτοῦ πένυ* commune habet?) ex eo orta, quod insigne mendum Porro minime suboluit, quum non *ἀπ'αγγίλας* (quod vocabulum nusquam usurpatum legitur) casu patrio, sed *ἀπ'αγγίλας* quanto casu olim

scripserit Grammaticus. Vertendum erat, *tractum fuisse ab iis qui duobus parietibus (opere albario) splendorem (h. e. candorem) inducunt*. Nitorem illum albarii aut marmorati tantum, ut etiam expressas tamquam in speculo imagines contenti remitteret. Plinius XXXVI. 23. *splendorem* appellavit. Vide locum sup. pag. 15. not. 19. ex quo Suidae *πλ'χς ἀπ'αγγίλας* pro eo positus quod nos dicimus *parietem dealbatum*, multum splendoris arcessit: ut & ex Julio Polluce VII. 124. ubi inter albarii operis locutiones affert etiam *τὸ ἐπ'αυτοῦ πένυ*, *φαιδρύνειν*, *ἀποφαιδρύνειν*. Sed cur non totum locum afferri huic quaestioni decidendae idoneum? *Τῶν τῷ ἡ χρίαν. ἐπὶ ἀλάφην, ἐπ'αλάφην, καπλάφην*. Quibus addit *ἀπολαμαρύνειν*, *φαιδρύνειν*, *ἀποφαιδρύνειν*, *ἐπ'αλαμύνειν* (cuius simplex etiam cum diphth. scribitur *λαμύνειν* a *λῆς* *levit*; a quo *Liniculum* Vitruvii, & verbum *Liso* Terulliani) *ἐπ'αλαμύνειν*. Vides igitur non alio sermone, quam *liniendi* verbo veteres usos in opere albario. At penicillo, non solido instrumento certe liniri poterat.

Atque haec mihi quidem pro Muratorio succurrebant, haud illa tamen satis firma, ut fatear. Quid enim? fidelia vas fuit: non nego. At id vas non tantum liquidae calci, sed & crassiusculae, ope ferramenti inducendae, subservire poterit. Adhaec verba illa *ἀλάφην*, *χρίαν*, *παραχρίαν*, *λαμύνειν* &c. non tantum liquido, sed & crassiori linimento conveniunt: imo Auctori vulgaris Ez. XIII. *Linire* de lapidum ferrumine & sarcimento dicitur, ut *liniebant eum* (parietem) *luto absque paleis*: & passim ex capite. Jam vero *albarium opus*, ut a Vitruvio, Plinio, Palladio &c. describitur, non simplicem sed omque calcis inunctionem, tenn spissiore parietis incrustationem notet, necesse est. Sic enim antiqui inter *Albarium*, *Are-*

natum, & Alimoratum distinguunt, ut primum sola calce fiat, alteri addatur arena, tertio tulum marmor: ab eo discrimine ubi distilleris, ea tria rectoria in ceteris omnino conveniunt. Ac discrimen inter arenatum & albarium eruitur ex inscriptione apud Salmasi. ad hunc pag. 1228. edit. Paris. *Eosque parietes marginisque omnes, quae lita non erunt, calce barensata lito* (pro lito) *polioque, & calce nuda deascto*. Habes heic inter arenatum & albarium quid intersit: at inter marmoratum & albarium Plinius & Palladius tale discrimen ponunt, quod tamen eandem in utroque crassitudinem arguat. Plin. XXXVI. 23. *Experimentum marmorati est in subigendo, donec ruto non cohaereat. Contra in albario opere, ut macerata calce ceu gutturum buceat*. Palladius I. 24. *Optus quoque albarium saepe detestatur, cui calcem debemus adhibere, quum multo tempore fuerit macerata*. Ergo ut usilem probes, ascia calcem quasi litum colabis. Si nusquam acies ejus offenderit, & si quod asciae adhaerens, fuerit molle atque viscosum, constat albaris operibus convenire. Ex his auctoribus vides eandem spissitudinem albario ac marmorato fuisse: utrumque ascia sen ruto subigi consueville: hoc tantum interfuisse, quod marmorato praeter calcem marmor pinsitum inerat. Nec hoc satis. Eousque crassitudinis albarium procedebat, ut ex eo coronae (quos nostri appellant *cornicioni*) fierent. Testis ejus rei Vitruvius V. 2. *Praecepiendi, inquit, sunt parietes medii coronis ex intestino opere aut albario*. An igitur in tam crasso rectorio, ut ex eo coronae fierent, tam lento & glutinoso, ut ruto adhaeresceret, ullus esse poterat penicillo locus, quo parietibus indueretur?

Heic vero antequam ultra progredior, non possum de Perraultio non obiter mentionem injicere; quæ modo productus Vitruvii locus eo impulit, ne Philandri, Baldi, Sal-

masi, Gutherii (quem vide supra pag. 14. & 15.) ceterorumque illud, quod dixi, inter albarium & marmoratum discrimen adstruendum deserta sententia, crederet, albarium idem plane esse, ac *le stuc*, quod nostri quoque vocant *stucco*; nec inter albarium quidquam ac marmoratum interesse. eaque duo esse ejusdem rei *synonyma*: postremo in se architectonica Vitruvio potius, quippe architecto, quam Plinio inter albarium & marmoratum distinguenti, fidem habendam. Verum de Perraultii sententia quid sentiam mox plurius aperiam.

Non enim me continere diutius possum, quin lucem mihi jam, dum in his essem, ex Plinio affulgentem, alius itatim adiundam. Keperi enim tandem apud hunc locupletissimum scriptorem *penicilli rectoris* mentionem; quo uno loco quæstio initia proposita profligatur: simul interim a Muratorio nostro mitum me gratiam spero. Est is locus in XXVIII. 17. ubi inter cetera, quæ amputatis auxiliari dicit, refertur *sericum ex his* (apro aut sue) *e penicillis rectoris cinis cum adipe tritus*. Ergo erat, quum penicillo ad dealbandum uterentur. Id ubi fiebat, tunc calce liquida prorsus utebantur, cujus mentio est apud Vitruvium VII. 4. *Tum autem calce ex aqua liquida dealbentur, ut nullificationem testaceam non respiciant*. Eo genere liquidi albarii utebantur ubi exolefcent candor erat reducendus; nec aliud mihi videtur voluisse Plinius XXXV. 16. ubi de terra Chia: *Eademque* (terra) *lacte diuisa & rectoriorum albaria interpolantur*. Nam suspicor ibi Plinium liquidam calcem lac cum structoribus sui ævi appellasse; quod hodieque Galli *lait de chaux* nuncupant: & ceteroqui incredibile v. detur tam sumptuoso albario veteres ufuros fuisse, si lac ex animalibus adhibuissent: imo scriptor accuratissimus non tacuisset, ovillum ne, an caprinum, an ex alio genere esset usurpandum. Sic etiam lib. XXXVI. 23. *In Elide aedes est Alimorata, in qua*

qua frater Phidiae Panamius lacte-
rum induxit lacte & cruco sub-
ditum, ut ferunt; ideoque si lavatur
in ea bodieque sativa pollice, odorem
croci saporemque reddit. Mirum ni
etiam saporem lactis reddidisset, si
quidem ex animalium lacte id al-
barium subactum fuisset. Sed, uti
dictum, facile Plinius liquidam
calcem lac appellavit. Nisi vero
volumus in Graecos artifices potius
causam conicere, quibus liquidum
albarium *αυτὸ τοῦ γλαύτου* ap-
pellatum *γλάυ*, tabellae locum de-
derit. Sed quidquid horum Plini
locorum sit; certum est quoties,
uti dixi, exolescens candor
erat revocandus, liquida calce liros
fuisse parietes, idque ope penicilli.
Ridiculum est enim putare, novum
quotannis, aut quoties opus
erat, spissioris calcis corium cubi-
culis inductum. Adde quod id ve-
teri incrustationi non adhaesisset,
nisi haec scalpello aliove ferramen-
to asperassent.

Restat nunc novi parietis de-
albandi ratio definienda; utrum
liquida calce & penicillo, an cras-
siore illa (quam *Albarium opus* di-
cebant) testoris trullae ministe-
rio applicita, ita demum extimum
candorem conciliarent. Sed ante-
quam id expedio, prius illud in-
quirendum videtur, utrum *Alba-
rium opus*, de quo Vitruvius alii-
que, tantumdem sit quod marmo-
ratum, sive *lo stucco* nostrorum
structorum, ex Perraultii senten-
tia (quam vide omnino paullo su-
pra, ubi Vitruvii locus ille re-
quirebat, expositam, sed sine exa-
mine, quod huc rejecimus.) an,
ut alii statuerunt, hoc inter-
est, quod illud sola calce consta-
bat, hoc etiam marmoris scobe?
Equidem non possum hoc Perraultio
assentiri, Plinium & Palladi-
um inter *marmoratum* & *alba-
rium* distinguentes fuisse deceptos.
Veluti si quis nunc reperiat, qui,
quia architectonice non profite-
tur, ignores quid sit simplex tes-
torius, quid *lo stucco*, quidve
hodiernum albarium. At enim
(inquit ille) si *albarium* non idem

quod *marmoratum*, quo pacto Via-
truvio fides constabit, coronas al-
bario opere conficienti? Sic enim
ille V. 2. Praecingendi sunt parietes
mediis coronis ex intestini opere aut
albario. Dicam quod sentio. Ibi
quidem per *albarium opus* non aliud
quam *lo stucco* intellexit Archite-
ctus; non quod *Albarium* idem pla-
ne quod *marmoratum*, sed quia
marmorato superinducitur. Nec
aliter nostri homines loquuntur,
qui templa aut conclavia opere
marmorato exornata nuncupant
Mura bianche, uti ab aliis orna-
mentorum generibus sive intellini
operis, sive marmorum incrusta-
tione, sive picturis distinguant.
Quem in modum & Plinius loqui
consuevit; qui XXXVI. 25. sic narrat:
*Agrippa cerse in Thermis, quas Ro-
mae fecit, siglinum opus oncausto pin-
xit; in reliquis ALBARIA ADORNA.*
VII (nel resto se ornamenti bianchi)
non dubie vitreas facturus cameras
(i.e. opere mulsivo) *si prius intro-
sum id fuisset.* Qui vitreas tanto
sumtu facturus fuisset cameras, cer-
te operi marmorato non pepercit:
at hoc Plinius mera *albaria* ap-
pellavit, quia marmorato postremum
albarium accedit; non quod mar-
morum & albarium duo sint ejus-
dem rei vocabula. Atque haec ad
refellendum Perraultium.

Quando igitur Albarium opus
mera calce fiebat, idque sic densum
erat, ut rutro subigenti adhaere-
sceret; quid aliud restat, nisi ut
id trullae ope (non penicilli ad
complanandum ineptissimi) sub-
itrato testorio superinduceretur?
Ne id quidem sentio. Nec enim
puto, si superinductum murae cal-
cis corium esset, id satis tenax
fuisse, nec testorio satis arte adhae-
sisse, nec quantavis perfractione
adhibita, a rimis immune; nec
satis splendoris remississe, imo sub-
strati marmorati splendorem in-
terclusisse. Quid igitur sentio? Id
quod unum restat scilicet, *albarium*
(quale a Vitruvio, Plinio, Palladio
describitur) tamdiu densum
fuisse ita, ut asciae sive rutro ad-
haesceret, quamdiu subigebatur.

Ar

At subactione parata, ubi inducendum erat, aqua copiose affundebatur, ita ut lac illud calcis exsisteret, de quo Plinium supra interpretabamur. Eo lacte recentia testoria penicillo seracem perungebant; atque ea demum erant testoriorum albaria. Nec enim inter alium ceterosque colores induci consuetos (nam permultum in coloribus olim lasciviae fuit) quidquam interfuisse arbitror. Ut ceteri colores aqua multa diluti, udo adhuc testorio inducebantur, haud secus & albus color. Cujus rei hanc rationem tradit Architectonices Magister VII. 3. *Colores autem udo testorio quum diligenter sunt induti* (id quod *dipingere a fresco* hodie dicimus) *ideo non remittunt, sed sunt perpetuo permanentes, quod calce, in fornacibus excotto liquore, & facta variatibus evanida sejunctate, coacta corripit in se quae res forte eam contrigerunt* &c. Ergo, quum aulis albaris densitatem tantam, ut ferro adhaereret; tantum in albarii praeparatione sic res se habebat. Nam postea in lactis modum dilui oportuit, ut siue recenti testorio, siue veteri, & arido (si quando esset interpolandum) injiceretur. Id vero nec ascia nec trulla fiebat, sed penicilli ministerio.

At finito linimento, tunc vero *linculo* (siue quodcumque *opponitur* erat) locus fuit ut per crebram politionem ac perfractionem splendor ille mirus (de quo Vitruv. Plin. &c.) exsisteret. Vitruv. VII. 3. *Sed & baculum* (in vet. cod. *jaculum*), unde scite Salmasius correxit *liaculum*) *subactionibus funditis soliditates, marmorisque candore firmo levitate, COLORIBUS CVM POLITIONIBVS INDVCTIS, nitidos expriment splendoris*. Vult, *colores cum politionibus induci: Politiio autem est subactio illa ac perfractione, quae ut ceteris testoriis, sic & inductis coloribus (haud dubie & albariis) adhibebatur*.

Haec habui de albario quae dicerem in amicis. Muratorii gratiam. Nihil quod lectorem monendum cen-

seo, quid post superiora jam scripta, circa Suidae locum initio recitatum. Cl. Kusteri editionem nactus, ibi repperim. Is quidem pro *ἀπρυσίας* edidit *ἀπρυσίας*, quemadmodum & ego emendaveram. Verum totum illum locum *ἀπρυσίας* d. i. a. r. *δὸς μίχης ἀπρυσίας πρὸς τὸν*, nulla interpretatione donavit, ratus credo *ἀπρυσίας* esse propter illud *ἀπρυσίας*, quod viro cl. obscurum erat. At *ἀπρυσίας* ibi idem quod candidum esse, & inter albariorum voces esse referendum, supra ostendimus. In Suidae loco possit fort. & *ἀπρυσίας* retineri, ut sit accusativus plur. a recto sing. *ἀπρυσίας* declinationis primae: in quem modum plura reperiuntur.

Sed antequam hinc discedo, proderit de marmorato verbum unum addere; quod longe aliter hodie paratur, quam olim. Nunc quidem unica & unius generis iteritur ejus testorii eruita, quae ex calce & *maris farina* (qua locutione utitur alicubi Plinius) componitur. At olim tribus arenarum coriis totidem diversi generis marmorati coria superinducebantur. Trium marmorati diversitatem, marinis quod ex incerniculis secernebatur, diversitas faciebat. Nam quod sursum (ut sic appellem) cribrando redigebatur, id primum subternebatur: ei proxime succedebat subtilius, sed nondum tamen pollen: nam hic postremo superinducebatur. Proderit id ex Vitruvio audire. Is lib. VII. initio cap. 6. de solstitiis marmoris glebis *micis, ut satis, per lucidas habentibus* (unde, credo, primum marmorati corum Palladio I. 15. *grammum marmorum* appellatur) dissertit: quae occasione tacere non possum marmorae *farinae* venam ante hos quindecim ferme annos Capuae ad Tifatorum radices detegam, ex qua nostrum *zocum* marmoratum permagno compendio componunt. Quibus autem locis (subdit ille) *has copiose non sunt, caementi marmorea... pilis ferreis contunduntur, cribrisque coarctantur... par grandior...*

Adunque non può dirsi, che l'*Ascia* fosse uno strumento de' Muratori, con cui davano l'ultima mano alle mura, e per conseguente non si potè essa usare per indicare terminata una Fabbrica. Oltre di che sempre torna in campo la prima riflessione, cioè che chiunque passava, e non era cieco, conosceva, se que' Sepolcri erano imbiancati e perfezionati sì, o nò, senza bisogno alcuno d'aggiugnervi l'insegna dell'*ascia*, che li facesse accorti di questo. Finalmente in una Iscrizione spettante a Vienna del Delphinato, e rapportata dal Grutero alla *fact.* 709. si legge: HOC. SAX. SVB. ASC. DED. EST. Anche un solo Marino, posto per memoria di chi era quivi sepolto, si dedicava *sub ascia*. Adunque non si saprà trovar luogo quì a i Sepolcri dealbati, e alle mura imbiancate.

„ 2. In poche parole il Reinesio nella *Classe* x11. num. 34.
„ delle sue antiche Iscrizioni profferì sulla presente quiltione
„ la sentenza sua con dire : *Significarunt autem ea (Ascia) se*
„ *Marmorariis, quorum Ascia & Dolabra λαζάρια ὄργανα, φα*
„ *ciendum locasse, hoc est ab Inchoato opus curasse*. Monsignor
„ Fabretti, uomo dottissimo, ma insieme caldo, e facilmente
„ sprezzatore altrui, si scagliò aspramente alla *facc.* 204.
„ delle sue antiche Iscrizioni contra di questa opinione, chia-
„ mandola la più assurda di tutte, perchè l'*Ascia* e la *Dolabra*
„ non sono strumenti de' Marmorai. Prese poi, pochi anni so-
„ no, la difesa del Reinesio il Canonico Alessio Sinimaco Ma-
„ zocchi, Letterato di rara erudizione fornito, nel suo *Trat-*
„ *tato de Campano Amphitheatro* alla *facc.* 89. Pretende egli,
„ che l'*Ascia*, che si mira ne' Monumenti, fosse una picciola
„ *Scuri*, di cui si servivano i Marmorai per tagliare e pulire
„ le pietre. E intorno a ciò osserva, che nella versione de i
„ LXX. del *Salmo* 73. al v. 6. si legge *ὡς τελεῖα καὶ λαζάρια κατὰ*
„ *καὶ ὅτιν* : le quali parole nell'antichissima vulgata nostra
„ sono latinizzate così : *In securi & Ascia dejecerunt eam*; di

aromato (i. e. supra ultimum arenati corium) primum cum calce in ducitur; deinde sequens; ac tertio quæ subtilior fuerit. Quibus indolis, & diligenti sectoriorum frictione levigatis, de coloribus ratio habebatur, uti in his perlucens exprimebat splendores.

Verum haec pauca, quae de *Al*

batio & Marmorato pro tempore
huc contuli, virorum eruditorum,
praesertim doctissimi Joannis Pole-
ni (a quo fuit) Frontinum ante ali-
quot annos mire illustratum acce-
pimus, sic & M. Vitruvium Pol-
lionem nova egregiaque luce per-
fusus habi proditurum expecta-
mus) iudicio arbitrioque permittit.

maniera che *Afcia* corrisponde al Greco *λαζάρειον*, che significa *Ferro de i Tagliapietre*. Mi sia lecito il dire, ch'io non farei gran capitale di quelle voci per isciogliere il nodo proposto; perciocchè non è sì facile il mostrare, che la Greca parola ben corrisponda all'Ebraica (133) nè che la Latina rappresenti acconciamente la Greca. E m' astengo io volentieri dall'addurne le ragioni, perchè a me basta di ricordare, che se si pretende l'*ascia* osservata ne' Monumenti per una Specie di *Scure*, o sia di *Ferro* tagliente, questa non può convenire a i Marmorai. La *Scure*, o la *Mannaja* per tagliare, e pulir Marmi, noi non sappiamo che si usi. Solamente si

(133) *Non è sì facile il dimostrare, che la Greca parola ben corrisponda all'Ebraica, ne che la Latina rappresenti acconciamente la Greca* [Horum prius viro docto facile assentior. Nam quum

כִּלְפוֹת *chelapoth* non alibi, quam heic, in universa Scriptura reperitur; quis veram vocis Hebraicae significationem certo docere poterit? Sed ramen quia Seniorum *λαζάρειον* consentit cum Hieronymi (in hoc Psalmi loco) *dolatoris*; donec exstiter aliquis qui de eo Hebraico nomine rectiora doceat; non est cur interim *τὸ Chelapoth* aliud fuisse quam *asciam* dicamus. Verum (uti monui sup. not. 94.) non id agimus, quam recte LXX. Hebraicam vocem expresserint; nec id nostra refert.

Verum quod dubitat, utrum Latinum *Afcia* τὸ *λαζάρειον* LXX. virali examumum respondeat; id nolle viro docto excidisse. Etenim quis ignorat Vulgatam Psalterii translationem ex Graeco Seniorum ita fuisse expressam, ut interpres ille (quem aevi Apostolici plures putant; ego verisimilius saltem alterius saeculi fuisse dixeram) verbum verbo tanta religione appenderit, ut, dum nequid ex Graeco fonte discederet, vitia sermonis parvipenderet? Certe vel eo nomine vulgatam veterem Bibliorum interpretationem (utinam non magna ex parte deperditam) plurimum facio; quod philologis est

perutilis, ac primarias Graecarum vocum plurimarum significationes, non alibi obvias, digito intento commonstrat. Itaque si Graeca sive Veteris sive Novi Instrumenti cum ea versione contuleris, Glossarium Graecolatium haud dubie pulcherrimum habebis. Utinam aliquis exstiteret, qui ex Vetrica interpretatione & aliis *ἀνάλωτοι* factis (cujusmodi exstant librorum Ecclesiasticorum aliquamultae) lexicon Graecolatium contexeret. Verum id obiter. Quare non est credendum, tantae antiquitatis ac fidei interpretem, aut quid *λαζάρειον* significaret, antequamodo ad Latine diceretur, plane ignorasse.

Ceterum quando ejus interpretis, in eo, quod proficetur, Graecis Latina appendendi studio, sive peritia sive sinceritas hodie in discrimen adducitur: videamus, si quo pacto veterum Grammaticorum suffragio ei succurramus. *Λαζάρειον* (inquit Hesychius, cui lexicographi complures Biblicarum vocum notiones debemus) *λαζάρειον σιδέρειον*. Ferramentum esse ait ad scindendos & poliendos lapides. Nec aliud lapicidarum *sciam* fuisse, declarant Glossae Veteres, in quibus *Acicularius* (jam enim in Phil. a Turre vidimus, *Acisculum* Afciae diminutivum esse) exponitur Graece *λαζάρειον*. i. e. *lapicida*. Verum de his redibit sermo in *Curis postea*.

„ *te si servono essi della Rassa per piallare, ed uguagliare la*
 „ *superficie de' Marmi: strumento troppo diverso dall' Ascia,*
 „ *di cui parliamo. Oltre di che converrebbe prima provare,*
 „ *che l' ascia si mirasse ne i soli Sepolcri fabbricati di Marmo,*
 „ *e puliti, e non anche ne i rozzi, e non in quelli di mattoni*
 „ *semplici, co' quali non ha che fare il Marmorajo (134) Quan-*
 „ *to poscia al Fabretti, che doppo avere osservato vietata da*
 „ *gli antichi la magnificenza de Sepolcri, s'indusse a sostenere,*
 „ *che l'Ascia dinotasse i Sepolcri di sole pietre cotte, ma con*
 „ *Arte squisita di lavoro, opè, ac mimickerio solius Asciae: niu-*
 „ *no a mio credere si sottoscriverà a sì fatta opinione. Rap-*
 „ *porta il Reinshio alla Classe xii. num. 113. un' Iscrizione di*
 „ *Iactinius Verus, che tuttavia esiste in Ambournay presso il*
 „ *Rodano verso la Savoja, nel cui fine si legge SUR ASCIA*
 „ *DEDICAVIT. Per attestato del celebre P. Mabillone questo*
 „ *medesimo Sepolcro è fabbricato ex rudi & impolito Lapide*
 „ *(cioè Marmo, o Macigno) sex pedum cum dimidio longitudinis*
 „ *&c. Non più che questo esempio ci vuole per distruggere*
 „ *l'edificio del Fabretti. Ma si aggiugne, non aver'egli pro-*
 „ *vato, che l' ascia fosse strumento da Muratore, o sia da fab-*
 „ *bricare, e molto meno con essa si potessero far fabbriche*
 „ *d'eccellente lavoro.*

„ 4. Pareva poscia a me una volta assai plausibile l'opi-
 „ nione dubitativamente proposta dal poco fa lodato P. Mabil-
 „ lone nella sua Epistola *de cultu Sanctorum ignotorum. Forte,*
 „ *dic'egli, sollemni illa Sub Ascia Sepulcrorum dedicatione,*
 „ *Diis Manibus facta, nihil aliud volebant veteres, quam ut*
 „ *ejusmodi monumenta magis inviolata redderentur sub poena*
 „ *Asciae, seu Capitis, quam violatoribus Sepulcrorum intentan-*
 „ *rent. E a questo proposito m'avvisava io di poter'aggiugne-*
 „ *re un passo degno d'attenzione in Palladio de Re Rustic.*
 „ *Lib. 1. cap. 35. che sembra avere qualche analogia coll'opi-*
 „ *nione suddetta. Ragiona quell'antico Scrittore de remediis*
 „ *horti vel agri, e scrive fra l'altre cose: Contra Grandinem*
 „ *multa dicuntur. Panno roseo mola cooperitur. Item eruentas*
 „ *Secures contra Caelum mimaciter levantur. Ridicolo rimedio,*
 „ *ma che nulladimeno può servire a rendere verisimile l'uso*
 „ *dell'ascia per far paura a i Violatori, o sia Guastatori de'*

Sc-

(134) Hisce omnibus incom- fuerint, medebuntur, si vita co-
 modis, & siqua alia d'ura visa met, curae poss.

„ Sepolcri, i quali non ostante le Leggi, e le pene, e minac-
 „ cie, che si leggono in varie Iscrizioni, ne' Secoli antichi ab-
 „ bondarono, come s'ha eziandio da varj Epigrammi del Na-
 „ zianzeno, ch'io diedi alla luce ne'miei Anecdoti Greci. Ho
 „ di più osservato, ch'in alcune Iscrizioni il taglio dell' *ascia*
 „ sta volto all'insù, quasi ch'è si trattasse d'impiegare il bel se-
 „ greto di Palladio per difender i Sepolcri dalla Gragnuola.
 „ Riflettendo nulladimeno più agiatamente a questa opinio-
 „ ne, m'è convenuto in fine abbandonarla. Perciochè se
 „ avessero gli antichi avuta intenzione di far paura a i Viola-
 „ tori de'Sepolcri col minacciar loro la perdita della vita,
 „ avrebbero dovuto fare scolpire ne'loro Monumenti sola-
 „ mente una vera *Scare*, o *Mannaja* tagliente, quale si usava
 „ dalla giustizia umana per gastigare i rei, e non già un' *ascia*,
 „ la cui figura, siccome vedremo, non s'accorda coll' intenzione
 „ (135) suddetta. Oltre di che non trovo io nelle antiche Iscri-

zioni

(135) Siquis forte cum Cl.
 Mabillonio aliis in noxios animad-
 versum exitumavit, ei credo im-
 posuit hoc Coelius Rhodigini (me-
 moriter passim multa narrantis)
 dictum X. 5. *Apud quem* (Tertul-
 lianum) *ascias & runcinas inter*
instrumenta sacervitiae diligens lector
inveniet. Ceterum Tertulliani lo-
 cus (a Rhodig. ut assoleat, non in-
 dicatus) est in *Apo.og.* cap. 12. ,
 tibi tamen longe alia sunt omnia .
 Statuas ibi insectator Septimus ,
 quas ut irrideat, eadem omnia eas,
 ut fiant, pati ab artifice dicit, quae
 Christiani patiuntur , *Crucibus* ,
 inquit, *& stipitibus impositis Chri-*
stianos . quod simulacrum non prius
argilla deformas cruci & stipiti su-
perstructa ? in pasibulo prius corpus
dei vestri dedicatur . Ungulis dera-
ditis latera Christianorum . ac in
deos vestros per omnia membra vali-
dus incumbunt ASCIAE & RVN-
CINAE & scobinae . Cervices poti-
mus . ante plumbum & glutinum &
gompbor, sine capite sunt dii vestri
, &c. Cui simile est illud Arnobii
 lib. 6. *Simulacra ista, quae vos*
terrent, runcinarum levigata de
plumis . Ubi videtur Arnobius in
eodem instrumento, planam (unde

Italis pialla, Neapolitanis *piamoz-*
zo dicitur) a runcina sic distinxis-
 se, fort. ut *plana* (quae & *plum-*
la dicta aevo sequiore reperitur)
 sit quadrangulum illud lignum cui
 ferramentum ad deradendum im-
 mittitur ; runcina vero sit ferrum
 ipsum .

Verum haec mittamus : & il-
 lud potius videamus, si quo pacto
 doctissimum Mabillonium a Cl. Mu-
 ratorii reprehensione vindicemus .
 De qua re cogitanti haec pro Bene-
 dictino succurrebant .

1. Ac primum *Feltus* ad *Acieris*
 suspicor ab *Ascia* derivatum extri-
 to S. , ut in *Aciculus* . De eo au-
 tem vocabulo sic *Feltus* : *Acieris*,
securis aerea, quae in sacrificiis u-
tebantur sacerdotes . Consentiente
 Glossae Philoxeni, in quibus sic
 reperitur : *Acieris* : *Æivm* *ισοποδ-*
ον, *de Πλαυτῶ* . h. e. *Acieris* est
Æivm (sic enim vertere malim
 quam *securis* ; nam *Æivm* *asciam*
 primario significat) *Sacerdotis*, ut
Plautus . Hodie tamen in *Plauti*
συσποδῶν id vocabulum frustra re-
 quitas .

2. Deinde Graecum *Æivm* non
 dubium est quin *Asciam* primario
 designet . At eadem vox in suppli-
 ciis

zioni proposta giammai la perdita della testa a chi violasse,
 o guastasse i Sepolcri . Sicchè parrebbe omai tempo di con-
 chiudere col P. de Montfaucon , che non è da sperare la vera
 intelligenza della formola , *domec aliquod monumentum*
eruat , *quod tam obscurae rei lucem afferat* . „Tuttavia per-
 chè non sarà lecito anche a me di proporre l'opinione mia?
 Se non colpìrò , avrò almeno la consolazione di vantar
 per compagni tanti Valentuomini , che prima di me hanno
 tentata questa impresa , e senza (per quanto io credo) aver-
 ne discifrato l'arcano . Fors'anche apprekerò materiali ad al-
 tri per formare un migliore edificio . Convien dunque pri-
 ma indagare , che strumento fosse l'*ascia* , e quale special-
 mente quella , che si mira scolpita negli antichi Monumenti .
Ascia (dice S. Isidoro nel *Lib. 19. cap. 19. delle Orig.*) *ab assu-*
lis dicta, quas a ligno eximit, cujus diminutivum nomen est
Asciola . *Est autem manubrio brevi, ex adversa parte referens*
vel simplicem malleum, aut cavatum, vel bicornè Rastrum.
 Pare, che da queste parole si possa ricavare, che l'*Ascia* fosse
 dall'una parte una specie di picciola *Scure*, o *Accetta* (136) che
 noi quì chiamiamo *Manarino* ; o che dall'altra parte il ferro
 formasse un *Martello*, o pure una specie di *Zappa* curvata, che
 i nostri Falegnami appellano *Zappetto* (137) e i Franzesi *Her-*
minet-

cis usitatissima fuit ; ut in Xiphi-
 lino: Caracalla *τοῦ τοῦ Πλατωναίου*
κατάσχευς ἐκτείνοντο, ὅτι αἰὲν
αὐτοῦ, καὶ ὁ ἕξου διαγίγαντο . Pa-
 piniani intersectorem interpretavit,
 quod eum securi (aut fort. *ascia*)
 intersectisset , non gladio .

3. Adhuc dolabra, si non plane
 eadem prorsus quae *Ascia*, at con-
 fundebantur ; & in Glossis certe
 videntur pro eodem poni . At do-
 labrae, ni fallor, nonnulla est men-
 tio in veterum poësis .

4. Verum levia haec & incerta
 omnia . Illud proxime huc facit,
 quod passim in Lexicis copiosiori-
 bus reperias verbum *ἐκσκαρπίζω*,
 (quod exponunt *securi percussio* :
 sed certe significat *ascia percussio*),
 etsi sine exemplis . Etiam H. St.
 to. V. assert *το ἐκσκαρπίζω*, sed re-
 jicit lectorem ad *ἐκσκαρπίζω*, ubi
 tamen de *ἐκσκαρπίζω* nihil assert,

immemor promissorum . Interim
 hoc inaneat, *το ἐκσκαρπίζω* (nisi sit
ἐκσκαρπίζω verbum: nam vide quae
 in *Cur. Poster.* de *Ascia* chirurgica
 dicuntur) significare *Ascia serio* ; &
Asciam veteribus non fuisse in sup-
 plicis prorsus inusitatam . Quis
 scit an doctiss. Mabillonius in mar-
 tyrum Actis id aliquando reperierit?
 At equidem nunc nihil tale cōme-
 mini . Figuram *asciae* nihil moror .

(136) Ino *Ascia* ab Isidoro
 descripta , qua parte assulas a li-
 gno eximit, nihil commune habet
 conl'*Accetta* , sed est ipsissima *Ascia*
 materiariorum nostratum, qui ve-
 tus nomen retinuerunt .

(137) In altera *Asciae* Isido-
 rianae parte nec lo *zappetto* Mura-
 torii video (qui quamquam, quid
 sui Mutinenses appellent lo *zappet-*
to, non declarat ; videtur tamen
 ea vox nostrati *Asciae* lignariae res-
 pon-

• *minette*, col manico corto. E che l'*ascia* fosse un Fetto dal-
 • l'un lato tagliente, si può anche dedurre dal nome di *Azaa*,
 • che si usava a' tempi di Dante, e di *Accetta*, che si usa tuttodì
 • in Toscana, e significa una specie di *Scure*, e di *Haebe*, che
 • presso i Franzesi equivale al nostro *Manarino*. E per questa
 • cagione il Vossio ed altri pensano, che il Latino *Ascia* venga
 • dal Greco *ἀξίς*, adoperato, per quanto si crede, a din-
 • tare una picciola *Scure*, o pure la *Dolabra* de' Latini. Per
 • conto poi de' Monumenti, non è la medesima figura dell'
 • *Ascia* in tutti. Ne' Marmi Lugdunensi, e de' contorni, de' quali il
 • Grutero assai esempli rapporta, essa ha la forma di uno *Zap-*
 • *petto* dall'un lato, e di un *Martello* dall'altra. Veggasi la *faco*.
 • 428.10. e la 518.4. e la 678.6. e la 698.7. e la 801. 4. (138)
 • In altre poi non poche si osserva goffamente scolpita, in guisa
 • nondimeno che chiunque sapeva i riti di que' tempi, tosto co-
 • nosceva che con que' segni si voleva rappresentare un' *Ascia*.
 • E questa pare che anche si riconosca col manico lungo nell'
 • Iscrizione (139) 4. pag. 532. del sudd. Grutero. Ma dell' *Ascia* de'
 • Popoli della Gallia ci ha lasciato l'insigne P. Mabillon la di-
 • stinta figura nell' Epistola sopra mentovata *de cultu Sancti*.
 • *Ignot.* Un'altra simile *Ascia* vien rapportata da i Chia-
 rissi-

spondere, maxime ex adjuncto Gal-
 lico *Hermine* (ne. 78 *Hermine*-
 te; sed *simplicem malleum* (*malleum* dicit Isidorus, non *marculum*
 quorum discrimen sup. in not. ad
 Phil. a Turre traditum, hinc con-
 firmatur; nam *malleus*, il *maglio*
 cavatus ad multa utilis erat, *mar-*
culus vix poterat cavatus esse) aut
cavatum, vel bicorni astrum: quae
 sunt clariora, quam ut alio torque-
 si possint.

(138) Harum inscriptionum,
 quas heic Murat. ex Grut. landat,
 prima 428, 10. est supra in Menestr.
 pag. 30. num. XIV. Tertia 678. 6.
 est sup. in Grut. pag. 32. n. 5. Secunda
 518. 4. itemque quarta 698. 7.
asciam habent, qualis sup. pag. 32.
 num. 4. Postrema 801. 4. nullam
 habet in Grutero *asciae* figuram
 nec consuetam formulam; quare
 notas numericas citationis in Mu-
 rat. mendosas puto.

(139) Quae insculpitur in
 Grut. 532. 4. ex manubrii longitu-

dine aliiq. Indiciis, *dolabrae* (qua-
 lis infra in *dolabrarii* inscriptione)
 mihi videtur, quam *asciae* similior.
 Ea inscriptio sic habet. AVRELIVS.
 D. S. P * sequitur instrumentum,
 cuius manubrium totam marmoris
 longitudinem occupat, cui lignum
 quadrifidum subijcitur: deinde:
 TER. EXSOMNVS * TER. F. AN.
 VER * MIL. LEG. XVI * AN.
 XL. STIP. XVI * H. S. B. Ter-
 tius & quartus versus difficultatem
 pariunt; sed puro 78 TER. esse
 praenomen *Tertius*, ut & *Quartus*,
Quintus, *Sextus* &c. Ergo lege sic:
Tertius Exsomnia (fort. *Exsomnia*;
 aut saltem *Exsomnia* est gentili-
 tium nomen, quamvis non exeat
 in IVS, quod tritum est) *Tertii*
filius, *Anionis* (tribu) *Verona* (nisi
 mavis esse cognomen VERVS, VE-
 RINVS &c. sed verius est esse pa-
 triam) cetera plana sunt. Haec in-
 scriptio in Luxemburgica regione
 reperta fuit.

„ rissimi PP. della Compagnia di Gesù ne' Giornali di Trevoux
 „ al Mese di Maggio nel 1715. colla seguente Iscrizione scoperta
 „ in Lione, sopra la quale disputarono due eruditi Franzesi.
 „ *D. M. et. memoriae * aeternae. Hylatis * Dymasbero. f. ioe * affida-*
 „ *rio. P. VII. ru. I. * Ermais. coniux * coniugi. Kariffino **
 „ *P. C. et. S. AS. D ** Questa dall'un canto ha la Zappa
 „ curva e tagliente, dall'altro un Martello (140) Quella del P.
 „ Mabilione nell'una parte ci fa vedere la Zappa, nell'altra
 „ pare che rappresenti una picciola Scure. Aggiungo un'Iscri-
 „ zione inviatami dalla Provenza dal dottissimo Signor Baro-
 „ ne di Monte Selenco Giuseppe de Bimard la Ba- *Inter D. & M.*
 „ sic. *D. M. * Baebiae Gratinas * Aelia Fortunata * est haec icon.*
 „ *Mater P. C. ** S'essa è così, abbiamo la figura
 „ d'un *Manarino*. Passando poi all'Italia, il Fa-
 „ bretti alla *facc. 203.* rapporta un'Iscrizione po-
 „ sta a *Salsonia Fortunata* coll'*ascia* simile alla
 „ precedente, cioè a foggia di *picciola Scure*, o sia *Manarino*.
 „ E tal figura s'incontra in altre pubblicate. dall'Abate Gori sì
 „ nell'Isrizioni della Toscana, e sì nella Raccolta del Doni.
 „ Una parimente ne aggiungo esistente una volta nel Museo
 „ di Monsignor Colozio. *D. M. * Tyrias Quintas se-* *Inter D. & M.*
 „ *cit Lar * gius Mercurius. coniugi * E. M. Vix.* *haec icon.*
 „ *an. xxxx. sibi. suis lib * libertabusque. posteris-*
 „ *que * eorum.* Altre, a Dio piacendo, ne produr-
 „ rò nel nuovo Tesoro delle antiche Isrizioni,
 „ intorno a cui sto faticando, nelle quali si mira
 „ dall'una parte la *Zappa* curvata, e dall'altra un po'di figura
 „ di *Martello*. Temo io nulladimeno, ch'oltre all'essere in
 „ molte Lapidì troppo rozamente scolpita l'*Ascia*; ne pur
 „ tutta quell'esattezza, che conveniva, si sia usata da i Racco-
 „ glitori delle antiche Isrizioni in copiare la forma di tali
 „ strumenti scolpiti ne' Marmi; e che meno ancora ne abbiano
 „ usato coloro, che le han date alla luce, per risparmiare a
 „ gli Stampatori la spesa di far tanti tagli in rame, o in le-
 „ gno. E ne ho una prova in mano. Pregato da me il poco
 „ fa lodato Signore Abate Gori d'osservare l'originale della

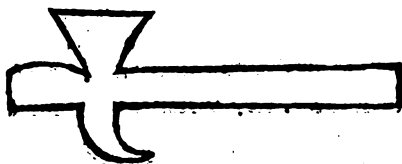
prima

(140) Mabilonianam vide sup.
 pag. 45. (eandem ex Menetr. cor-
 rectam pag. 43.) & Trevoltinam
 pag. 47. at de Hylatis inscriptione

copiose in notatis ap. Montfauc. Pos-
 tremo quod in omnibus schemati-
 bus reperire sibi videtur Noster la-
 Zappa; & eo alii iudicant.

H

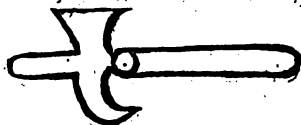
„ prima Iscrizione di
 „ sopra, esistente pres-
 „ so i Signori Gaddi
 „ di Firenze, per sua
 „ gentilezza me ne
 „ mandò il seguente
 „ schizzo. Non è dissomigliante
 „ la figura dell'Ascia in un'
 „ altra Iscrizione, che tutta-
 „ via si conserva in Ravenna,
 „ e che copiata per uso mio
 „ dal Marmo originale mi fu
 „ consegnata dal Signor Do-
 „ menico Vandelli, pubblico
 „ Lettore delle Matematiche
 „ nell'Università di Modena.
 „ Eccola anch'essa. Verisimil-
 „ mente questo Teodoto fu Nu-
 „ meri Attiani (141) Copiarius,
 „ cioè Soldato di professione,

D. M

M. AVR. THEO
 DOT. FIL. Q. V. AN
 IIII. M. AVR. THEO

DOT. N. ATTIA. N
 COP. ET. POPPEI.
 SECVNDIN. MAT.
 PARENT. FIL. POS.

„ Fi-

(141) *Quæstio Teodoto fu Nu-*
meri Attiani Copiarius, cioè Solda-
to di professione. Et hoc quoq. nollem
 excidisse viro ætistimo. *Copiarius*
 (ut hinc exordiar) non est milles
 gregarius (putavit enim a militari-
 bus *copis* deductum) sed idem qui
Pavobus. Acron ad Hor. l. iterum. V.
 46. *Parochi Larino vocabulo Copia-*
rii dicti sunt, quod omnium rerum
necessariam copiam regum populo-
rumque legatis suppeditabant. Ve-
 rum hæc leviora mittamus. Illud
 longe gravius, quod clarissima hujus
 Theodoti patria tum Montfaucon-
 niem (qui prior hanc inscriptionem
 protulit *Diar. Ital. pag. 100.* qui
 etiam inter D. & M. caput pueri,
 & hinc & inde manum effigiarit)
 tum etiam nostrum Muratorium,
 mox etiam hujus censorem Mahe-
 jun, amicis meos, fugit. Atqui
 res ipsa clamitat. Cui paullo in
 his litteris exercitatiore, ex indi-
 cio *res* N cum lineola superne, post
 cognomen positi, non subolet *Na-*
sis? Ineptissimus sum, si exempla

afferre animum inducam. Vide su-
 pra pag. 29. *Mener.* num. XIII. &
 passim toto *Grutero*, & aliis colle-
 ctoribus. Deinde illud NI in fine
 versus cur cum ATTIA (a quo in-
 terpunctione sejungitur) & non po-
 tius cum COP. junxit? Certe enim
Nicopolis Theodoti *Natis* se prodi-
 disset; qui erat *Natis Nicopoli*,
 uti loquitur titulus. At, inquires,
 quid illud ATTIA interpositum
 heic facit? ATTIA scriptum est pro
 ACTIA. Quid autem sit ACTIA
 NICOPOLIS (quod integrum dis-
 serte legitur bis in *Peutingeriana*
 tabula, in Antonino, in Ravenna-
 re Anonymo; at ex parte in Arca-
 dio *de theopropæa*, Stephano, & aliis)
 dicam in bene longo *avrogedi* com-
 mentario, quod pro re nata, dum
 in his essem, in hunc lapidem
 conscripsi. Quod quia in justis opus-
 culi molem excreverat, ne nimum
 diu Cl. Muratorio interfererem, ad hu-
 jus epistolæ finem separatim dabi-
 tur. Interim tituli hujus possessor-
 i, quisquis est, magnopere gratuler.

„ Finalmente un'Iscrizione,
 „ esistente nella nobil Terra
 „ di Toscanella nella Chie-
 „ sa di S. Maria mi fu in-
 „ viata dal Signor Sebastia-
 „ no Dini, Amico mio
 „ dottissimo, dove compari-

„ sce l' *Ascia*, che sembra simile alle due precedenti. In tutte e
 „ tre queste ultime noi miriamo l'Ascia dall'un canto taglien-
 „ te alla guisa de' Manarini (142) e dall'altro colla figura o di
 „ *Zappetto*, o di *Piccone*. Poste queste premesse, quanto più si
 „ rifletterà alla figura delle Ascie de' Sepolcri antichi, tanto
 „ più si riconoscono anno insufficienti le opinioni finora accen-
 „ nate de' Letterati intorno al significato delle medesime. Bi-
 „ sogna dunque trovare una spiegazione che convenga a tutte
 „ queste differenti figure, sieno di *Scure*, o di *Zappa*, o *Zappetto*,
 „ ovvero di *Piccone*. Dico pertanto sembrare a me non inve-
 „ risimili due Opinioni, l'una già proposta da altri, e la se-
 „ conda, che verrà proposta da me. Pierio Valeriano inma-
 „ ginò il primo, che l' *Ascia* fosse un segno di preghiera, o
 „ minaccia, affinché il sepolcro non si distruggesse, o non si
 „ cancellasse la memoria del Defunto. Piacque al Signore
 „ di Valbonais (143) primo Presidente della Camera de' Conti
 „ di Granoble questa medesima opinione; e leggonsi intorno a
 „ ciò due sue Lettere ne' Giornali di Trevoux al Maggio, e
 „ Giugno del 1715. Egli si fonda sulla credenza, che l' *Ascia*
 „ fosse un *Martello* da Muratore, il qual serve non meno per
 „ fabbricare, che per distruggere: e perciò immagina, ch' i
 „ Popoli della Gallia Narbonese con gran solennità dedica-

sero.

(142) Quod in una parte ho-
 rum trium instrumentorum ad Ma-
 narium agnoscit, *trix*. Quidni
 enim potius malleum Isidorianum
 exhibeat? At in altera parte (si de
 tertio schemate agitur) nulla per
 me mora erit, quin sit *lo zappetto*,
 five *ascia*. Verum in duobus prio-
 ribus schematicis (si recte, aut
 lapida, aut qui inde descripsit,
 ea delineavit) non video quo pacto
ascia, aut *lo zappetto* esse potuerit.
 Nam qua parte manubrium ultra
 ferramentum, progreditur, illud

certe *asciae* usibus obfitebat.

(143) Est hoc inter *munimenta*
quatuor (quorum veniam pe-
 titumque damusque vicissim) refe-
 rendum. Non enim Valbonaesus,
 sed *Aenius* (*M. P. Aini*) eam tueri
 sententiam, quam hic describit
 Muratorius; quem *Aenium* vide
 supra pag. 49. num. 9. At Valbo-
 naesus, hac resurata sententia, in
 Guichardi castra se contulit. Le-
 ge tertiam Valbonaesi epistolam,
 praefertim supra pagina 56. &
 57.

„fero que'Sepolcri, accompagnando la funzione con gravi
 „imprecazioni contra chi li guastasse: il che a tutti veni-
 „va ricordato dall'*Ascia*. Ma se altro che questo non avessi-
 „mo, poco capitale potrebbe farli di sì fatta opinione, per-
 „chè mancante di pruove, e massimamente non apparen-
 „do chiaro, che l'*Ascia* fosse un Martello da Muratore. Ma
 „prima del Signore di Valbonais fu insegnata, e sostenuta
 „l'opinione (144) medesima da un valentissimo nostro Ita-
 „liano, cioè da Monsignor del Torre Vescovo d'Adria nelle
 „sue Memorie dell'antico Anzio, e con recarcene eziandio
 „una plaufibil pruova, alla *facc. 356*. cioè due Iscrizioni
 „d'Aquileja, dove si legge: *Si quis hanc Arcam vendere aus*
 „*emere, aut exacisculare volet, tum poemae nomine HS. XX.*
 „*Reipub. Aquil. dare debebit.* E nell'altra; *Si quis hanc Arcam*
 „*aperuerit, aut exaciscloverit, & aliud corpus posuerit, infe-*
 „*ret Fisco &c.* Come vedremo fra poco, *Acisculum* fu un di-
 „minutivo d'*Ascia*; e conoscendosi, che quì l'*Exacisculare*,
 „formato da *Acisculum*, significa *rompere, distruggere*; perciò
 „sembra ben verisimile, che l'*Ascia* denotasse la preghiera di
 „lasciare intatti que'Sepolcri. E tanto più se l'*Ascia*, come
 „diuò, non fu differente dalla *Dolabra*. Presso il Malvasia ne'
 „Marmi Felsinei alla *facc. 406*. si vede l'*Ascia* rappresentata
 „ancora come un *Martello* (145) da Muratore: cosa che potreb-
 „be servire a fortificare questa opinione. Il perchè io non osi
 „d'acquetarmi ad essa, viene dalla figura delle *Asce* usate in
 „Lione, e nelle vicine contrade; la quale, per quanto ve-
 „demmo, somiglia un *Zappetto*, e quivi perciò non sembra
 „strumento da demolire Sepolcri; quando non si ammettesse,
 „che i Marmorai potessero valersene per cancellare le Iscri-
 „zioni da i Marmi: il che io lascero considerare ad altri.

„7. L'altra opinione, che è mia, consiste in figurarmi,
 „che l'*Ascia* si scolpisse ne'Sepolcri, e che i Sepolcri si dedicas-
 „sero

(144) Et hoc etiam inter mun-
 „*eranda opéra multa numerabis.* Num-
 „quam Philippo a Turre venit in
 „mentem ab *Aenêo* postea propositam
 „sententiam tueri. Imo nullam prorsus
 „de *dedic. sub asc.* conjecturam
 „proposuit, qui certe melius aliis
 „poterat. Tantum de eo sollicitus
 „est, quid sit *arcam exacisculare*; cu-

„*jus rei gratia Fabrettiana de Ascia*
 „laudat. Vide eum supra pag. 39. &
 „seq.

(145) Instrumentum inter D.
 „& M. ibi exhibetur persimile *Acis-*
 „*culo*, qui scalpitur in nummo gen-
 „tis Valeriae, quem supra dedimus,
 „& iterum hinc infra depromemus,

sero *Sub Ascia*, per pregate gli Eredi, o Possessori del sito, ove erano i Sepolcri, di tenerli netti da i bronchi, dalle spine, e dalle piante, ed erbe incivili, che potessero nascere intorno a i Monumenti, e sopra la terra, dove l'ossa, o la cenere de i Defunti posavano. A questo uffizio era atto e proprio lo strumento di ferro in qualunque maniera che l'abbiamo finora veduto, o per tagliare lo spinajo e la bosaglia, che inforgesse in que' liti; o per rompere, e troncato le radici delle piante, che si credevano infestare la quiete de i sepolti. Parlando dell'*ascia*, non hanno finora i dotti pensato ad altro, che a quella de' Legnajuali, e de' Muratori, e fino a quella de' Marmorai. Ma doveano osservare, che anche i Contadini si servivano dell'*ascia*; e questa par quella, onde s'abbia a prendere luce per la tenebrosa quistione, che ora trattiamo. Palladio nel *Lib. 2. cap. 43. de Re Rustica*, annoverando gli strumenti Rusticali vi mette *Secures simplices, vel delabratas; Sarculos vel simplices, vel bicornes, vel Ascias in aversâ parte referentes Rastro*. Quest'ultima voce è scorretta a mio credere, e s'ha da scrivere *Rastrum* (146) cioè *Becco*, per

(146) Non una est mihi causa, cur viri doctissimi emendationi, quam sine vet. libris aggreditur, non subscribam. Si *Rastrum* scripserit Palladius, non dixisset *referentes* (i. e. imitantes) sed *habentes rastrum*. Res enim sic se habet (si probe memini quae Tullius docuit in De Or. ubi de metaphoris) vocum penuria fecit, ut multa aliunde translata, diuturno usu propria evaserint. Itaque *gemma* non minus proprie de vite, quam de lapillo dicitur; nec *rastrum* minus est jam *αἰγός* de *αἰγός* navium, aut de adunca ferramenti parte, quam de gallina aut porco. En cur Palladius, si *Rastrum* scripserat, simul dixisset *habentes*, non *referentes*. Nunc in suo libro posuit *referentes rastro*; quia revera rastro non erant asciae illae, sed tantum in aversa parte rastro imitabantur.

Interim illud quaero. *Rastro*, quos *Ascia* Palladii in aversa parte imitabatur, erant ne farritorii, apti dentati ad frangendas glebas? Si

prins; jam *ascia* non ipsa per se, sed in polita parte tantum est *lo zappetto*. Si alterum; tum vero neutra parte id erat, quod vult *αἰγός*, sed erat (per melicebit) materiariorum, aut struorum *ascia*; quae nonnumquam in aversa parte bicornis aut dentata fuit. Ceterum quae ibi Palladius in universo rustici instrumento enumerat, eorum aliqua sunt aliarum artium peculiariorum, quorum usus etiam rusti nonnullus erat.

Atque unus est hic locus, quo Cl. Muratorius probat, *Asciam* esse nonnumquam fossorium instrumentum (nec enim alium sive a Nostro heic, sive a Menetr. aut Autore de *reliq. Gallor.* productum memini) quem locum quoniam vi deor viro amicis, eripuisse de manibus; non committam, ut ejus sententiam a fundamentis suffodere voluisse videar. Imo in ejus gratiam, iis argumentis, quae nemo inficiari possit, ostendam, revera fuisse *ascias* farritorias.

1. Ac primum in Glossis sic repetio.

H 2

„ per significare la parte curva, e piegata dell'*Ascia*. Così Co-
 „ lumella nel *Lib. IV. cap. 25.* descrivendo la figura della Falce
 „ de i Vignajuoli dice: *Quae pars adunca est, Rostrum appella-*
 „ *tur.* Anzi mi figuro io, che di una specie d'*Ascia* si valessero
 „ anche i Muratori, allorchè aveano da cavare i fondamenti
 „ de' loro Edifizj. Osservate la seguente Iscrizione, inviata dallo
 „ studiosissimo Giovane, & Amico mio il Signor Antonio An-
 „ tinori Cittadino dell'Aquila. *Aquilas apud Nobb. Alexandros.*

M. AVRELIVS. AFRODISVS: AVG. LIB.

NOMENCLATOR. SE VIVO AB ASCIA (147)

FECIT MONIMENTVM. MVRO. CIN

TVM. SIBI. ET. SVIS. ET. AVRELIAE. HEDO

NETI. CONIVGI. ET. M. AVRELIO

REGINO. AVG. LIB. NOMENCLATORI

AB (143) AMISSIONE FILIO. DVLCISSIMO

” QVI

rio. *Acisculum*: Σκαπίον, ἡμε-
 ρουζ κρησουλ. Dicit Glossogra-
 phus, *Acisculum* (quod certe est
Asciae diminutivum) significare
ligonem, sive *hortensem sarculum*.
 2. Adhaec Cangius in Glossar. Graec.
 in Ἀξινούριον (quod male interpre-
 tatur *securum ad fodiendum quodque*
aptum; quum securis figura sit ad
 fodiendum inepta: debuit exponi
ascia ad fodiendum apta, & laepe-
 monimus ἄξιον primaria signifi-
 catione esse *asciam*) affert ex He-
 rononis παραβολαῖς ista: Δὲ ἐπι-
 θύρεθαι τὸν στρατὸν ἑκάστη (haec
 sunt Italorum *le zappe*: Scholiae
 Theocr. ad Il. IV. 10. Σκαπίον
 ὃδ' αὐτὸς λεγόμενον ἑκάστην h. e.
ligonem vulgo appellatum Tzapion)
 καὶ ἀξινούριον δὲ ἐργατῶν σούδας.
 Ὁρτίες ἡμπερτορενι σερρε λιγόνες &
ascias fossoriarum ad agendis fossas. In-
 ter Operis Heronis huius (qui sub
 Heraclio vixisse Lambecio di-
 citur) titulus est παραβολαὶ ἐν
 τοῖς στρατηκῶν παρατάξεσιν. h. e.
Excerpta Tactics. Postremo Bu-
 stathius ad. II. B. p. 217. ait, σκα-
 φίον εἶναι ἀξινούριον αὐτὸ δὲ ἄσσαν.

Fuit igitur genus *Asciae* sarri-
 toriae. Verum utrum ea, quae in
 monumentis scalpitur idonea fue-
 rit fossorum usibus; ex brevitate
 manubrij, & rostrorum inepta adun-

citare aestimari poterit.

(147) Non poterat Muratorio
 pulchrius, non frugis melioris elo-
 gium ab eruditiss. mihiq. amicis.
 Antinorio submitti; cui juxta
 cum harum cupidarum amantibus
 habeo gratiam. Ad rem quod atti-
 net: Nemo dubitabit, quin AB
 ASCIA tantundem sit, quod A
fundamentis. Verum illud quaero,
 quid sit illuc A *fundamentis*. Si
 vox a *fundamentis* designat, quod
 vult Muratorius, *bumi egestionem*
adminiculo asciae; inepte usurpa-
 runt veteres *ἐπιστῆς* istas, *Funda-*
menta jacere, ponere, substruere,
 locare, & *fundamenta caementitia*
 &c. qui debuissent potius dicere
fundamenta eruere, egerere &c.
 Nunc *fundare* & *fundamenta* jacere
 istructorum locutiones sunt, non
 fossorum. Ac quia *Ascia* prae-
 cipuum erat istructorum instrumen-
 tum; ideo AB ASCIA tantundem
 est, quod a primo *asciae* usu, quum
 prima substruuntur fundamenta.

(148) AB. AMISSIONE. No-
 menclator ab *amissione* nihil est.
 Nolo heic, ut correctionem meam
 apud lectorem commendem, ei ver-
 borum ambagibus javiditatem facere.
 Ergo aut scripsit lapicida
 AB ADMISSIONE, deinde
 extrito D, dumtaxat su-
 per-

QVI VIXIT ANNIS XXIII. MENSIBVS. XI.
ET. LIBERTIS. LIBERTARVSQVE. POS
TERISQVE. EORVM. MONIMENTVS
IN. AG. P. XV. IN F. P. X. AB. ANTE. LON.
P. XIS. (149) LATV P. XIIIS

Qui

perfruit AMISSIONE: aut vero (si modo nullum est in lapide inter A & M litterulae vestigium aut spatium) errante scalpro AMISSIONE pro ADMISSIONE positum fuit. Possit & hoc aliquis tueri, licet trivium loqui consuevisse, ut Amisso pro Admisso, & Amissionem pro Admissione dicerent: quae tunc vitia sermonis *idiotarum*.

At interim certum est; neri in hoc nuclei pleno epigrammate novum Augustae domus officium, antea ignotum. Nam ad nomenclatores (sive nomenclatores: utrumq. enim in saxis & vet. Glos. reperitur) quod attinet; eorum pleni sunt lapidum tituli, plenae scriptorum paginae: sicut & primae, secundae, tertiae admissionis amicorum, de quibus videantur Seneca de Benef. VI. 33. Lamprius in Alex. Sev. c. 20. & alii, & qui ad eos scriptores sunt commutati. At NOMENCLATOR AN ADMISSIONE nondum innotuerat. Atqui *Admissionales* jam noscebantur, sicut & *Admissionum magister*. Inter quos hoc puto interfuisse, quod hic longe majoris dignationis esset, ut qui admissionalibus praecesset, qualis hodie in Rom. Curia est *Il Maestro di Camera*: quum contra illi responderent *agli Ajutanti di camera*, qui ad velum additare solent. De admissionum magistro Ammianus XV. 5. *Per admissionum Magistrum (qui mos est honoratior) accito eodem (Urficino) ingresso consistorium offerretur purpura*. At admissionalium mentio fit in Alex. Severo Lampridii cap. 4. ubi hoc de hujus Principis comitate inter cetera specimem proditur, quod *Salus crearetur quasi unus de Senatoribus patente velo, ADMISSIONALIBVS remoto*. Eorundem mentio est in Ve-

spasiano Suetonii cap. 14. *Trepidum cum (Vespasianum) interdicta (sibi) aula sub Nerone; quaerens enim quidnam ageret, aut quo abiret, quidam EX OFFICIO ADMISSIONIS, (Ptoebum hunc appellat Xiphilinus, quod nomen servi aut libertini est; & officii vox satis vile munus designat) simul expellens, ABIRE MORBONIAM iusserat* (Xiphil. *eg adparat*: Latini dicebant *in malam crucem*: at hic libertus satis salte morbo, civitatis aut provinciae desinentiam tribuit) *In vunc postea deprecantem baud ultra verba excaudit, & quidem totidem sive atque eadem*. Firmicus VIII. 14. *Aur sient domus regiae janitores, vel tale illis officium deputabitur, ut iis in palatio ADMITTENDI, vel saluandi officia creantur*.

Atque hi demum sunt *admissionales*; qui utrum omnes simul etiam *nomenclatores ab admissione* essent, ac dicerentur, non satis habeo dicere. Verisimilius puto, fuisse in *Admissionalium* scoli unum aut plures, qui nomina salutantium ederent *Magistro admissionum*; cu jus demum erat suum cuique pro gradu honorem habere.

(149) MONIMENTVS. IN. AG. P. XV. IN. F. P. X. AB. ANTE. LON. P. XIS. LATV. P. XIIIS. i. e. *Monimentum (pro monimentum) in agro pedes XV. in fronte pedes X. ab ante longus pedes XI semis, latus pedes XIII semis*. Sane ut cetera hujus tituli satis feliciter expeditimus; sic vellem & heic satis facere. Nemo dubitat, quin *in fronte*, & *in agro* tantumdem sit, quod *ab ante* & *reiro*, aut quod *longus* & *latus*; tot enim modis, imo & aliis, quousque sepulcri religio pertimeret, enotabatur: de quo nonnulla jam praediximus.

ximus sup. p. 83. not. 102. At in hac epigraphæ quid sibi hoc vult, quod bis monumenti pedatura notatur, & quidem diversis dimensionibus? Nam primo *in fronte* sunt X. *in agro* XV; deinde *ab ante* XI. *femis*, retro XIII. *femis*. Hoc sane aenigma alijs solvendum relinquo. Interim, ne si nihil dicam detractasse operam amicissimo Antinorio videar, dicam quid venerit in mentem. Nulli dubium, quin hoc monumentum recens fuerit, & (ut loquitur lapis) *ab ascia factum*. Sane autem crediderim cippum hunc inscriptum fuisse tum, cum *Reginus* filius illatus fuit, & antequam monumenti pedatura muro cincta fuisset (nam erat quæm cippis, erat quæm mactria, aut muro ea sepiretur) cui pedaturæ destinaverat quidem Aphrodisius pater rotundas dimensiones X. & XV. Deinde vero quia, ubi ad struendum murum illum ventum fuit, apparuit iis dimensionibus nimis anxie observatis turpiter deformari agellum, aut quod aliud sequi incommodum; putavit Aphrodisius, posse se a destinatis dimensionibus recedere, maxime si quantum ex una dimensione decederet, tantum alteri accederet. Nam XIS. cum XIIIS. aequæ sunt XXV. ac X. cum XV. Praesertim quum in posteriore pedatura (quippe propius ad quadratum accedente) plus aliquanto esset arcae, quam in priore; nam ex figuris rectangulis isoperimetris quadratum est omnium capacissimum; tum porro eae sunt semper alius capaciores, quæ propius ad quadratum accedunt. Itaque quum in priore pedatura X. ducta in XV. efficiant tantum CL.; in posteriore contra ex XIS. & XIIIS. in se ductis confiunt CLV. cum quadrante. Satis ergo se fecisse religioni putavit pater, si dum termini aliter ponuntur, ac praelixerat; tamen non modo eadem, verum etiam laxiora spatia exsisterent. Sane magnum huic conjecturae robur accedit ex eo, quod priores numeri rotundi sunt, posteriores non item. Nam inde apparet, priores fuisse

animo destinatos tum, quum scalptus est titulus; posteriores re & facto impletos quum ductus est murus.

At postquam secundum posteriores numeros murus est circumductus; etiam titulus corrigendus fuit, ac vera dimensio adnotanda. Alius locupletior ab integro in novo marmore titulum incidisset (quis autem scit, an non & id factum? & an non alius in hujus locum sepulcro affixus fuerit; hic vero, ne cui fraudi esset, tantum correctus?) at Aphrodisius satis habuit veram pedaturæ dimensionem subtexuisse. At cur, inquis, prius illud IN. AG. P. XV. &c. non induxit? Non id necesse fuit; quia posterioribus tantum numeris ndes habebatur. Ceterum omnino, opinor, habebatur aliquid in elogio eradere; quia eorum, qui hostes reip. judicati essent, nomina de titulis eradebantur. Eo factum fuit, ut satis habuerit Aphrodisius posteriorem pedaturæ rationem adnotare, per quam priori derogabatur. Memini me lapides vidisse, in quibus recentiore manu aliud additum fuit; sed nihil tamen habent cum hoc commune. Sed tamen nostri Antinorii erit iterum lapidem invisere, ac statueretur utrum illud AB ANTE usque ad finem praeseat indicia posterioris scalpturae: id quod meam opinionem confirmaret. Nec tamen, si nullum est tale indicium, ullum conjecturae periculum imminebit.

Equidem sic conjeceram. Verum quum plagula haec, ultimam typothetae manum jam experta, prelo subiicienda esset; ecce tibi novam ab inscriptione Fabrettiana, casu mihi obvia, lucem. Ea est pag. 53. n. 309. in cujus fine pedatura sic adnotatur. IN. FROTE. (sic) P. M. (*plus minus*) XVI. IN. LATVS. P. XVI. ITEM. IN. IATVS. IN. VIA. ARDEATINA. RESPICIENTE. LONGV. PEDES. P. M. (*plus minus*) XXIII. ET. IATV. PEDES. X. Hæc vero quominus duplex eaque diversa pedatura sit, impedit illud ITEM. Quid ergo sibi vult? Istud non rectangulum fuit, quod duorum tan-

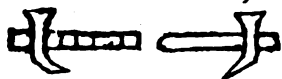
tum

71. Qui altro non sembra che sia *Ab Ascia*, se non quello, ch'ia
 72. altre Iscrizioni si legge colle frasi di *A Fundamentis*, ovvero
 73. *A solo fecit*. Aggiungasi, che gli antichi *Fossori*, o sia *Cava-*
 74. *tori* Cristiani, da' quali furono fatti ne' contorni di Roma
 75. que' maravigliosi sotterranei edifizj, che *Catcombe* s'appella-
 76. no, adoperavano uno strumento simile all'*Ascia* finquì da
 77. me descritta, cioè d'un Ferro tagliente a guisa di *Scure*, o
 78. pure d'un Martello dall'una parte, e di un *Piccone* dall'altra.
 79. Miratene la figura nel *Lib. IV. cap. 14. fact. 101.* della Roma
 80. Sotterranea dell' Aringhio (150) e un'altra nel *Lib. IV. cap.*
 81. *37. fact. 233.* Scorgete anche la stessissima forma dell'*Ascie*
 82. nostre nel *Lib. IV. cap. 49. fact. 637.* servendo tutto ciò a far-
 83. ci conoscere, che non era sola de' Falegnami l'*Ascia*, ma ser-
 84. viva ancora a i Coltivatori della campagna, e a i Cavatori
 85. del terreno. Anzi può essere, che passasse poca differenza fra la
 86. *Dolabra*, e l'*Ascia*, se pure non era lo stesso (151) strumento,
 87. chiamato *Dolabra* in Roma (152) ed *Ascia* in altri paesi. Ado-

pe-

rum laterum dimensionibus eno-
 ralle satis erat, sed trapezium;
 quod quadruplici laterum dimen-
 sione definiendum fuit. Idem plane
 de Antinorianae inscriptionis
 pedatura statvendum puto. Idem-
 que de aliis, siquae sorte erunt cum
 quaternis dimensionibus notatae.

(150) Ex Aringhi schemati-
 bus duo priora pag. 101. & 283. non
 dubito quin *dolabrae* fuerint (sunt
 enim non dissimiles *dolabrae* illi,
 quae mox in *DOLABRARIi* titulo
 exhibebitur) at posterum (in
 quo citando Muratori operae typo-
 graphicae aberrarunt; reperitur
 enim revera lib. VI. pag. 678.) quod
 duplex hinc atq. inde conspicitur,
 propter manubrii brevitatem *asciae*
 mihi videtur, quam *dolabrae* si-
 milius. Utrumque haec junctum

exhibui. At interim hinc falsum
 prehenditur id, quod sup. initio
 pag. 46. apud Mabillonum legi-
 tur. *Asciae instrumentum solis pa-*
gaveram tumulis appositum fuisse.
 Nam Aringhianam inscriptionem
 certe Christianam esse, censuit non

ex eo solum, quia in coemeterio
 Priscillae detecta fuit; verum etiam
 quia duae, hinc atque inde, co-
 lumbae cum olivae ramis, & in-
 ferre piscis adpingitur: quae sunt
 Christianorum symbola. Inscriptio
 vero sic habet: IVLIANO * QVI
 VIXIT * ANNIS VI * MENS-
 BVS IIII. Verum praestare non
 audeo, *asciae* figuram id ipsum in
 Christianorum tumulis, quod in
 Ethnicorum, significasse.

(151) Et si non nego affinita in-
 strumenta fuisse, ac fort. nonnum-
 quam unum cum altero confusum:
 at plane eadem fuisse nego. Palla-
 dius lib. 1. tit. 43. inter *dolabras*
 & *ascias* distinguit: item distinxit
 & Isidorus in XIX. orig. 29. Schem-
 ma quod mox ex celebri inscriptio-
 ne *DOLABRARIi* oculis subijci-
 tur, non idem plane est, ac quas
 exhibuimus *ascias*. Ut cetera ta-
 ceam, manubrium in *dolabra* prae-
 longius erat, quippe quae utraque
 manu librari solet, ad excin-
 dendas sylvas; ad subruendas por-
 tas, ac *ascia* &c.

(152) Romae scriptum est in XII.
Rorum ascia nepotito: Romae scri-
 ptis Vitruvius, qui *asciae* tum calca-
 riae,

» peravano i Legnajuali là *Dolabra*; mà la *Dolabra* loro parti-
 » colare usavano anche gli Agricoltori, e chi volea cavar ter-
 » reno. Columella nel *Lib. 11. cap. 2.* così scrive. *Nec minus*
 » *Dolabrâ, quàm Vomere budulcas utatur, & praefractus stirpes,*
 » *summasque radices, quibus ager arbusto confitus implicatur,*
 » *omnes refodiat ac persequatur.* E nel *Lib. 111. Quae falce*
 » *amputari non possunt, acutâ Dolabrâ abradito.* Ponete men-
 » te all'impiego della *Dolabra* contadinesca. Con essa si netta-
 » va il terreno, si sterpavano le radici, che l'imbrogliavano;
 » al che, siccome dissi, era destinata anche l'*Ascia*. E se a voi
 » piacesse di mirare la figura della *Dolabra* stessa, vi soddisfa-
 » rò col produrre un'Iscrizione, che si conserva presso i nobili
 » Conti Savorgnani nel territorio d'Aquileja. La riconosco io
 » dall'amico genio del Signor Gian-Domenico Bertoli Cano-
 » nico d'Aquileja, egregio Raccoglitore di tutte le antichità de
 » quella contrada, che illustrare da lui usciranno un giorno al-
 » la luce. La *Dolabra* (153) che
 » costui tiene in ispalla, somi-
 » glia affatto la *Dolabra* de'
 » Fossori, e non poco l'*ascia*
 » d'alcuni Sepolcri Italiani.
 » Noi per altro sappiamo, che
 » i Soldati adoperarono la
 » *Dolabra* per tagliar Alberi,
 » per cavar terreno, e forma-
 » re, o pure spianare il Val-

TI . CLAUDIVS
 TI . CLAVDI
 EPAPHRODITIAN
 VET. LEG. VII. CL. P. F. (154)
 PILASTILVS
 DOLABRAR. COL. FAB
 VIVOS. FECIT. SIBI. ET
 IVLIAE DIONISYADI
 BENE. MERENTI

» lo.

riae, tum etiam lignariae memi-
 nit. Sumatur *ascia*, & quoad-
 modum *materia dolabrae* (*ascia* scil.)
 sic &c. Romae quoque scripsit Plin-
 ius; qui tamen VII. 56. ait, *Fa-*
bricam materiariam invenisse Dae-
 dalum, & in ea *ferram, asciam,*
perpendicularum, serebram, glus-
ium &c. Et XVI. 40. de tiliâ di-
 xit: *cirissimè ascias reuocatis.*

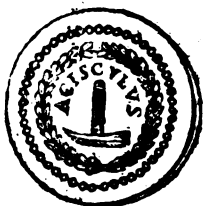
(153) En schema dolabrae,
 quam humero innixam gerit ille

Ti. Claud. Dolabrarius Collegii
 Fabrum; qui in finitro inscriptio-
 nis latere sculptus visitur. Sane
 manubrium in ea dolabra paullo
 est longius, quam heic exhibetur:
 contra heic inferior ferramenti pars
 paullo longius ab artifice exporre-
 ta fuit, quam in dolabrarii illius
 figura. Inscriptio ipsa edita jam
 antea fuerat in Italicis Diariis. To-
 mum non memini.

(154) Notae illae CL. P. F.
 significant *Claudius Pide Fideis*;
 aut *Felicis*. At si sic interpretamur,
 nescietur utrum ille Pilastius E-
 paphroditiani filius an liberrus fue-
 rit; quam desit F. filius, desit L.
 liberrus. Itaque (nisi in marmore
 detri-

10. Lo stesso praticavano i Contadini . *Semper circa erus Domus*
labella movenda est terra : sono parole del suddetto Columel-
 la *Lib. 14. cap. 14.* *Dolabella* è una picciola *Dolabra* . Però sa-
 rebbe da vedere, se allorchè Plauto dice nell' *Afinaria* *Att. 11.*
Sc. 1. v. 93. *Jam hoc opus est exasciatum* , cioè *abbozzato roz-*
zamente , si debba tal frase riferire all' *Ascia* de' Falegnami , o
 pure a quella de' Fabbriatori (155) ovvero degli Agricoltori , i
 quali volendo ridurre a coltura qualche terreno incolto , gli
 davano la prima mano con *isboscarlo* : dalla qual funzione
 poi venuto a mio credere l' *Esbaucher* de' Franzesi , è il nostro
Sbozzare , *Abbozzare* . Il voler dedurre dall' *Ascia* de' Legna-
 juoli questa frase non si accorda col *Rogum Ascia ne polito* .
 Qui si parla di cosa incominciata , e roz-
 za , e non già di perfezionata e pulita . Fi-
 nalmente per iscorgere , che la *Dola-*
bra non era diversa dall' *Ascia* , conviene
 por mente a una Medaglia della Famiglia
 Valeria , già pubblicata dal Patino nel Li-
 bro delle Famiglie Romane dell' Orfi-
 no , dove si mira la figura stessa della

„ *Dola-*

detritum sit alterum F. aut L. quod
 five fil. five lib. designet) illud F.
 interpretor *Filius* ; itaque sic le-
 gerim : *Ti. Claudius Pylastius Ti.*
Claudj Epapbroditiani veterani le-
gionis VII. Pine filius , dolabrarius
Collegij Fabrum &c. Duplex F scal-
 pendum erat . At artifex five erro-
 re (qui in amanuensis bus in iteran-
 dis est obvis) five consilium unum
 incidit . Cognomen *PILASTILVS*
 vox est hybrida ex *Pila* Lat. & *cu-*
la ; quae duo tamen idem signifi-

(155) Illud Plauti *Jam hoc*
opus est exasciatum commisit inter
 se eruditos viros , sed ita ut majo-
 rem partem *exasciare* pro *perficere*
 acceperint . Vide Gutherii extrema
 verba sup. pag. 16. qui ab albario ,
 cui *ascia* ultimam dari manum
 credidit , id translaturum voluit .
 Male . At *Acidalius* , ratus quidem
Exascio esse *perficere* , sed tamen in
 Plauto non esse operis perfecti si-
 gnificantiam , emendavit *exascian-*
um (quod & *Pareus* audacter in

textum recepit) aut vero *exascia-*
to . Sed vera est Taubmanni sen-
 tentia , a Comico notari opus ru-
 diter informatum . Qui , vellem .
 translationis hujus causam attulisset .
 At origo metaphorae a Cl. Mu-
 ratorio excogitata (vel si largiar ,
asciam habuisse usum , quem ei tri-
 buit ; ejus rei probationes adhuc
 expectamus) est , si non aliud , lon-
 gissime petita : nec *isboscare* quid-
 quam commune habet cum *esba-*
cher , aut cum *isboscare* . Ergo
exascio pro *ruditer descripto* peti-
 tum est ab *ascia* lignaria , quae so-
 la , ut alibi dicam , antiquitus no-
 scebatur . Nam *ascia* primum ligna
 praeparabantur ; dum ejus ictibus
 abnormes exuberationes amputa-
 bantur : deinde runcinarum lapi-
 bus , postremo & scobillae , eadem
 perpoliebantur . De quo vide illu-
 stre Tert. locum Apol. c. 12. reci-
 tatum a me sup. not. 135. Quod No-
 ster addit de *Rogum Ascia ne polito* :
 vetatur ea lege *asciae* minitterium ,
 magis adeo rupinae & scobillae .

(156) *Dolabra* testè recata, e colle parole intorno ACI-
SCULUS, cioè *picciola Ascia*; Così nelle Chiose d' Ildoro
si legge *Aspiculus*, *Asciola*, *Dolabra*. Forse dovrà dire
Acisculus.

8. Ora bastar potrebbe a rendere verisimile l'opinione
proposta intorno all'*Ascia* sepolcrale, lo scorgere, che tutte
le diverse figure d'essa s'accordano coll'impiego, che le si
può attribuire, cioè di tagliare le spine, macchie, e bosca-
glie, che potessero infestare i Sepolcri. Contuttociò ne re-
cherò anche una riguardevol pruova, cioè un' Iscrizione
trovata nello scavare le fosse della Città di Modena verso il
bastione di S. Pietro, e rapportata (ha già anni 70.) da Lo-
dovico Vedriani nel Tomo 1. delle Storie di Modena. *Salustiana*
Aphrodite * *Congidius L. F.* * *coniugi bene* * *merenti cum qua*
Vixit annis XXVII. * *mensibus VII.* *diebus VI.* * *Quod viva-*
merui moriens quod et ipsa rogavi * *coniugis hoc moesti ved-*
didit ecce fides * *sit licet infernae noctis tristissimus horror* *
me tamen illius credo iacere toris * (hic deest hexameter) *te*
pis possessor sive colone precor * *ne patiare meis tumultis incre-*
scere filias * *sic tibi dona Ceres larga d. t. et Bromius* * Non è
molto differente quest'altra, che nell'Anno 1710. fu trovata
Nemausi, o sia in Nismes, e pubblicata dal Sallengre, e po-
scia dal sopralodato Marchese Mattei nella stessa lettera a me
indirizzata. D. M. * C. VIBI LICINIANI * ANN. XVI. M.
VI * G. VIRIVS * AGATHOPVS. ET * LICINIA. NOMAS *
FILIO. OPTIMO. PISSIMO *

ANΘΕΑ ΠΟΑΑΑ ΤΕΝΟΙΤΟ (157) ΝΕΟΑΜΗ ΕΠΙ ΤΤΜΒ
ΜΗ Β ΤΟC ΑΥΧΜΗΡΗ ΜΗ ΚΑΚΟΝ ΑΙΓΕΙΠΤΟΝ
ΑΑΑ' ΙΑ ΚΑΙ ΑΜΥΤΤΑ Κ Ι ΤΑ ΤΙΝΗ ΝΑΡΚΙCΚΟC
ΟΤΕΙΒΙΕ ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΟΤ ΠΑΝΤΑ ΤΕΝΟΙΤΟ ΠΟΑΑ

Flora

(156) In eo nummo non est
dolabra (quae, uti sup. not. 150.
& 151. demonstavi, longiore ma-
nubrio instruebatur, ut utraque
manu librari posset) sed *acisculus*,
h. e. ex una parte *asciola*, ex alte-
ra *manubrius*.

(157) Priori huic disticho tria
insident menda typographica (nam
ΤΕΝΟΙΤΟ scribendum & ΝΕΟΑ-
ΜΗΤΗ, & ΑΙΓΙΠΤΟΝ) quae se-
dulo retinui; quia ad ea spectavit
Cl. Maffei in fine sui Antirrhethici,
quem productum imus. At quod
ibi Maffei quatuor errores accu-

fat; quantum adhuc quaero. Nis
in interpretatione quartus est er-
ror quaerendus, in qua *malus aegi-*
pyrus pro *malis aegyptus* ponitur.
At interim quis ab hoc genere men-
darum *deuolus* se atque immunem
praestabit? Ecce illud *Vibie* pro *Vi-*
bi non tantum Parisiensis Maffei-
nae epistolae typographus, verum
etiam Veronenfis in ejusdem An-
tirrhethico admisit, non minus quam
in Murator o Romanus editor. Ve-
rum haec dissimulanda Cl. Maffei
fuerunt.

Flores multi sunt super tumulo rascens excitato,

Non rubus boviridus, non malus aegyptus.

Sed violae, & amaraci, & narcissus aquatilis.

Vibie, circa te sunt omnia Rosae.

Ed ecco la premura, ch'aveano gli antichi, perchè si tenessero netti i loro Sepolcri dall'insulto delle spine, e boscaglie, che a poco a poco vi poteano crescere intorno, se erano Sepolcri elevati, o pur sopra, se erano sotterra. Cicerone nel *Lib. 11*, delle *Tusculane* scrive d' avere cercato in Siracusa il Sepolcro d'Archimede; e non sapendoglielo insegnare i Siracusani, egli lo trovò; e in che maniera, cel dirà egli, *Cujus ego* (così scrive) *Quaestor ignoratum a Syracusanis, quum esse omnino negarent, septum undique & vestitum vepribus, & dumotis indagavi Sepulcrum.* Aggiugne d' aver fatto nettare quel sito. *Immisit cum fulcibus multi purgarunt & aperuerunt locum.* E però furono solleciti una volta loro, che poteano, di deputar persone, che doppo la loro morte avessero cura e custodia de' loro Monumenti; e fra queste diligenze, come scrive Jacopo Guthier nel *Lib. 11. cap. 31. de Jure Manium*, quella ancora v'entrava, *qua Monumenta vepribus diligenter purgabantur.* Ma chi non poteva tanto, almeno col segno dell' *Ascia* scolpito nel ceppo o sasso sepolcrale, raccomandava a i posteri di andare nettando il Sepolcro col taglio di quelle piante o spineti importuni, che vi nascessero, e con istirparne le radici. *Terra ne gleffa sentes & dumos creat*, diceva Quintiliano, E considerando l'*Ascia* anche solamente come una specie di *Zappa*, o sia di *Ligone*, come dicevano i Latini (che questa suol comparire più frequentemente nelle Iscrizioni della Gallia Narbonese) bastava essa a nettare il terreno. *Purgare ligonibus arva*; lo disse ancora Ovidio. Nasceva poi questa premura degli antichi, per quanto io mi fo a credere, da due cagioni. L'una perchè non si ascondesse al guardo de' passeggeri la memoria de' loro Sepolcri, se sopra o intorno d' essi crescesse la macchia; non essendosi fatte anticamente, nè facendosi tuttavia quelle memorie, se non per avvisar la gente, che quivi è sepolto un tale. L'altra più universale, perchè nudrivano una quasi direi ridicolosa opinione, cioè che patissero l'Anime loro nell' altro Mondo, se nel nostro la Terra pesava sopra le loro ossa o ceneri. Perciò

sic-

„ frequente si truova nelle Iscrizioni della Spagna , e non po-
 „ che volte in quelle della Gallia ed Italia , la formola *Sit tibi*
 „ *terra levis* ; e il raccomandarsi alla Terra , che non fosse
 „ grave all'ossa de i defunti , *Tellus huic tumulo ne gravis esse*
 „ *velis* . A questo proposito è degno di luce un' Epitaffio di
 „ quattro versi , che leggesi in un Marino posseduto in Roma
 „ dal Chiariss. Signore Francesco de Ficoroni , e che da lui stesso
 „ fu a me comunicato. *D. M^o Titius hic situs est * Iuli Bassi*
 „ *Bassianus * annos qui vix. x^o et. xiiii. (158 soles * quem quo-*
 „ *niam * Manes. ut. alumnus * Di. rapuerunt * nec. calcare.*
 „ *velis * nec. gravis. esse. loco ** Pregavano in oltre chiunque
 „ passava presso al Sepolcro di dire le parole suddette per ri-
 „ poso di chi ivi era sotterrato. Nel Tesoro Gruteriano alla *sacc.*
 „ 977. 13. si legge ; *Oro ut praeteriens dicas sit tibi Terra levis.*
 „ Tralascio altri Marini , dove si legge la stessa preghiera . Però
 „ imbevuta di questo primo principio l' antica gente Pagana ,
 „ non è maraviglia , se mirasse di mal' occhio il forgere sopra
 „ i loro Sepolcri la boscaglia , e se ne bramassero l' estirpazione ,
 „ e ne esponessero a tal fine una preghiera coll' insegna dell'
 „ *ascia* , cioè di uno strumento destinato a questo impiego. Anzi
 „ tanto stava loro a cuore il desiderio , che nulla gravitasse so-
 „ pra le loro ossa , che non potendo , o non sapendo esentarsi dal
 „ metter' ivi qualche Ceppo, Ara, o vogliam dire il Marmo, su
 „ cui stava incisa la memoria del Defunto, pregavano poi que-
 „ sto Marmo di pesar poco sopra il loro Sepolcro . *Te lapis obbe-*
 „ *rior , levis ut super ossa quiescas :* sta scolpito in una Iscrizione
 „ ne del Grutero alla *sacc.* 685. 3. E quest' altri due versi alla *sacc.*

„ 934.

(158) *Annos qui vixit X. * XIII. Soles* Idett *annos X. dies XIII.*
 Mira locutio . Laudarem , si in ver-
 su ea circumlocutione usus esset .
 Nunc inter tres versus , hoc mera
 prosa decurrit . Dicam , quid suspi-
 cer . Poetae nostro , qui operam
 suam heredi locaverat , postquam
 tres versus feliciter processerant ; in
 illo secundo (quamvis caelo plures
 & erosus unguibus) aqua infelicissi-
 me haeserat . Itaque tantisper , dum
 parturiretur , interim pro *sigilla*
 (quomodo fecisse interdum Virgi-
 lius in ejus vita dicitur) sive fulero
 illud ANNOS. QVI. VIX. X. ET.

XIII. SOLES posuit , quod scilicet
 cutionis genus in versiculum inclu-
 dere statuerat . Deinde vates sive
 insensatus ob pretii vililitatem , sive
 (quod abominor) meditationi con-
 tentissimae immortalis , sive quid
 aliud incidit ; pessimo publico opus
 infectum reliquit . At nos scilicet
 tantam jacturam acereum lugebi-
 mus . Sed amoto joco : necesse est
 versificatorem , quisquis fuit , in
 altero versu miseris modis exae-
 tuasse ; postremo desperatione a-
 ctum incepto abstinuisse . Haud rari
 sunt huiusmodi versus imperfecti in
imperfectis epigrammationis .

„ 984.6. *Te lapis obteſtor, leuiter ſuper oſſa* (159) *reſerua, No noſtro*
 „ *doleat conditus officio* . Il perchè vo io ſempre più credendo,
 „ che il Gallico SUB ASCIA conteneſſe la medefima brama,
 „ che viene eſpreſſa nella formola più uniuſale del *Sit tibi*
 „ *terra levis* , riguardante ogni coſa , che poteſſe gravitar ſo-
 „ pra i Sepolcri . E chi ſa , che non deſideraſſero ancora , che
 „ oltre al nettare da i bronchi e ſpinai il Sepolcro , ſi moveſſe
 „ anche leggermente di quando in quando la terra ſovrapoſta
 „ alle lor'oſſa ? A queſto appunto era attiſſima l'*Aſcia* formata
 „ come lo *Zappetto* . La gente ordinaria per lo più veniva ſep-
 „ pellita ſotterrata conſiſteua tutto il ſuo viſibile Sepolcro in un
 „ Ceppo o Marmo coll' iſcrizione , denotante chi era quivi ſot-
 „ terrato , Tali credo io , che per la maggior parte ſoſero i Mo-
 „ numenti della Gallia (160) Narbonenſe, dove ſi legge il *ſub Aſcia*
 „ *dedicavit*, e molti altri Italiani ancora dove troviamo ſcolpita
 „ l'*Aſcia*. Chi ſi figura queſt' *Aſcia* ſtrumento de' Marmorai (161)
 „ dee per conſequento pretendere , che tutti ſoſſero di Marmo, e
 „ Marmo pulito , que' Sepolcri , dove s'incontra l'*aſcia* : il che
 „ non ſi potrà mai perſuadere a chi conſidera molti di que'
 „ Monumenti fatti da povera gente , e per una ſola perſona.
 „ Per lo più il *Sit tibi terra levis* riguardava i ſepolti ſotterra-
 „ nell'Urne . Coſì Quidio *Oſſa quieta, precor, tuta requieſcite*
 „ *in Urna, Et ſit humus cineri non oneroſa ſuo*, Il perchè po-
 „ trebbe darſi , che la terra ſovrapoſta alle Urne ſi zappadeſſe
 „ delicatamente talvolta coll'immaginazione ch' eſſa dive-
 „ niſſe più leggiera in ſollievo e prò de' Defunti . Tibullo nel-
 „ l'Elegia ultima del *Lib. 11*. ſcrive : *Sit bene ſub tenera parua*
 „ *quieſcat humo*. Queſta *terra tenera* dà qualche indizio , che la
 „ *terra dura* ſoſſe creduta anch'eſſa alquanto peſante ſull'oſſa
 „ e coneri della gente ſepolta. Servirà egregiamente a confer-
 „ mare quanto ho detto finora un' iſcrizione , inviata mi dal
 „ Chiariſſimo Signor Abate Pietro Polidori Auditore dell'Emi-
 „ nentiſſimo Signor Cardinale Camerlengo , e trovata verſo
 „ „ Pe-

(159) *Leuiter ſuper oſſa ſer-
 uat* Supple te: i. e. *contine te le-
 uiter* &c. Et hoc eſt ex ſermone
iduentis .

(160) Qui Menetrierianas
 ſup. not. 32. conſiderabit (ut alias
 taceam) facile animadverſet (ſi
 modo talibus aures tritas habet)
 eas magnam partem non eſſe cippo-

rum humo incumbendum inferi-
 pationes , ſed tabellarum ſepulchris
 litteralibus affixarum.

(161) Quum dicimus *aſciam*
εργαον λαβδρινον fuiſſe ; non con-
 tendimus ad marmor tantum cae-
 dendum & poliendum valuiſſe , ſed
 ad totum multo magis , & lapides
 omne genus .

22 Pescara colle parole seguenti (161) .

D . M . S

23 DECIMVS A PRIMA SECTATVS CASTRA IYVENTA
24 CIRCITOR (163) MORIOR PRAMIA (165) PARCA SENEX
25 QVI NVLLI GRAVIS EXTITERAM DVM VITA MANEBAT
26 HAC PVNCTO AETERNVM SIT MIHI TERRA LEVIS
27 DAT PATRVO OB MERITVM FERALBM FLAVIVS VRNAM
28 NINNIVS ET CINFREM SPARGIT ODORE PIO

29 Ecco come da costui si desidera lieve, e poco pesante sopra
30 le sue ceneri il terreno, con aggiugnervi ancora le figure
31 delle due *ascie*, o sia de' due *Zappetti*, affinchè anche gl'igno-
32 ranti a tal vista intendano il suo desiderio. Però siano *Ascie*,
33 o *Zappe*, o *Picconi* quegli strumenti, che miriamo in tante
34 Lapidi Sepolcrali, tutto in fine sembra influire a farci cre-
35 dere, che non per altro vi si effigiafsero, se non per imple-

„ rare

(163) Dex-
tra ac sinistra
singularium lit-
terar. D. M. S.
instrumentum
tale insculpi-
tur.

(163) *Circitor morior*] Ordo.
Ego Decimus sectatus castra a pri-
ma iuventa, senex morior circitor,
præmia (satis) parca. Circitores
in militia quid sint, docebit Ve-
getius III. 8. Idoneos tribuni & pro-
batissimi eligunt, qui vigilias
circumant, & renuntiant, si quis
amorserint culpa, quos circitores
appellant. Nunc militiæ factus est
gradus & circitores vocantur. Id
vulgo dicitur fare la ronda. Cetera
quæ ad circitores pertinent, legi
possunt apud SteWechium ad Ve-
get., tum eos qui de militia scri-
pserunt, & apud Reinesium XX.
n. 424. ad inscriptionem Christiana-
nam OPORTVNI CIRCITORIS
quæ sic habet: *Locus Oportuni cir-
citoris, coniugisque eius Albinæ
atque filiorum eorum Palatinæ &
Urbici requiescentium in pace.* Fuit
qui Reinesianam inscript. intellige-
ret de circitoribus institutorum, de
quibus Ulpianus l. 5. §. 4. De instit.
act. quibus vestiaris vel linearis
dant vestem circumferendam & di-
stradendam, quos vulgo circitores
appellamus. Cave credas, tam vi-
le ministerium inscribi, curæ fuis-
se. Atqui Christianus hic erat mi-

litaris circitor. Vellem posse me
demonstrare etiam sacris Christia-
norum vigiliis circitores suos fuisse:
nam ceteroqui multa castren-
sis & palatinae militiæ vocabula
in Ecclesiam manarunt. Sed nul-
lum ejus rei vestigium memini.

Verum debemus sane pluri-
mum eruditiss. Polydoro, quod
hac pulcherrima epigraphe (in qua
prima, quod sciam, certa est men-
tio militaris circitoris) harum lit-
terarum amatores sibi devinxit.
Sane ex Vegetio discimus, recens
suo ævo fuisse circitoris nomen, &
militiæ gradum (nam antea tri-
buni, quibus visum erat, hoc ne-
gotii dabant, h. e. nunc his, nunc
illis) ex quo Vegetii loco ætatem
quoque inscriptionis hujus assequi-
mur. Vegetius enim sub Valenti-
niano libros de militia conscripsit.
At hæc epigraphe videtur aliquan-
to antiquior Valentiniani ævo. Sed
cir quantitatem vocabuli *circitor*
incogitans præterieram? Passim Ie-
xica & prosodia penultimam in
eo vocabulo corripuerunt; quum
err. eandem hoc epigramma pro-
ducat, idemque & ratio doceat;
quia *circitor* a *circitor* contractum
fuit, teste Vegetio. Simul ex eo-
dem epigr. firmatur Vegetii lectio
circitores, pro quo frustra Janus Pal-
merius, ad stipulante SteWechio,
reponerat *circitores*, nim. ab anti-
quo verbo *circo*, quod respondet
Græco *ῥιγιδίς*.

» rare da i viventi il tenere purgata e monda la terra sovra-
 » stante al Sepolcro, e per esprimere ciò, che tanti altri espri-
 » mevano col *Sit tibi terra levis*.

» 10. Finalmente per conto della formola *sub ascia dedi-*
 » *cavit*, praticata in Lione, e ne' contorni, crede il Canonico
 » Mazocchi (164) crede il Marchese Maffei, essere lo stesso *Dedi-*
 » *cavit*, che *Posuit, Fecit, Perfecit*; e tanto più, perchè preso
 » il Reinesio alla *Classe* v1. num. 112. si legge in una Iscrizione
 » *CONSUMMATUM HOC OPUS SUB ASCIA EST*. E in una
 » Gruteriana alla *face*. 760. 3. *SUB ASCIA POSUIT*. Pari-
 » mente opinione è stata del suddetto Canonico Mazocchi, che
 » quel *dedicavit* altro non significasse, se non *usum Monumenti*
 » *illata cadavere inchoare*, o sia *usui dicere*. Ma avendo il
 » Marchese Maffei osservato più d'una Iscrizione, in cui le
 » persone Viventi (165) *sub ascia dedicaverunt*: vegniamo a co-
 » noscere, che al *dedicavit* si dee attribuire un'altro senso. Che
 » poi il medesimo non più significasse, che il *Fecit*, o *Posuit*,
 » io non vo' disputarne, quantunque nella maggior parte del-
 » le Iscrizioni Galliche si osservi prima *Posuit*, o *Faciendum*
 » *curavit* (il che fa intendere già fatto il Sepolcro) con sog-
 » giungere di poi *Et sub ascia dedicavit*: il che sembra indi-
 » care una diversa funzione, e qualche cerimonia usata, dap-
 » poichè era terminata la fabbrica. Molto meno mi sento io vo-
 » glia di disputare intorno alla forza e valore di quel *sub*, a mo-
 » bastando d'avere esposto, qualunque sia, il mio sentimento in-
 » torno al significato di quell'intera formola, per ubbidire a
 » voi Sig. Abate Venuti. . . . Modena 4. Aprile 1736.

XXVIII. Scipio Maffius iterum.

Jam xxxviris, BERNARDE, in scaenam productis: non
 aliud superest, nisi ut extremum illud occinatur *Valete & plau-*
dite, & simul aulaea obducantur. Sed tamen nescio quis ex
 modo jam cum planctu spectatis, iterum irrumpit in scae-
 nam. Vetas ne TANVCCI, an pateris? Nosmet hoc intri-
 vimus, inquis, nobis omne est excedendum. Sinatur ergo,
 &

(164) Numquam ego putavi,
 » DEDICAVI valere fecis aut
 » posuit; sed encaeniavit.

(165) Aequè vivi, quum alios

primum inferunt, ac mortui, quum
 ipsi primi inferantur, encaeniare
 sepulcrum recte dicuntur.

& , quando jubes , revocetur in pulpitu[m] ; praesertim quum sit facetus actor . Nempe is est vir eruditiss. Scipio Maffei[us] , qui sua in *Astiam* merita praedicaturus prodiit . Et me quidem , quantacumque in hisce undelibet corradendis sedulitate usum , ultimus hic fabulae aquas facile praeteriisset ; nisi puper vir doctissimus & amiciss. Raimundus (166) Cocchettius ,

(166) Hoc etiam amiciss. Ceccheti humanitati debeo , quod quum pulcherrimi epigrammatis hoc an. 1739. Romae in via Salazria Vetere in fundo Canonitor. S. Mariae Trans Tiberim effussi exemplum ad Excellentissimam PAVSTINAM PIGNATELLAM Colubrani Principem , Philosophiae , & Mathematicum sacris initiatam , docto misisset ; mihi quippe deinde (cui illud exemplum ab eruditissima Viragine humaniss. sine exhibitum , suspitionem in aliquibus injiciebat) alterum quam diligentissime secundis curis c saxo descriptum , perterendum curavit . Id quia non sine voluptate legitur , non invitus lecti , ut heic adtexerem . Nulla in eo est prosa oratio : totum versibus decurrit in hunc modum .

Si quis. forte velis sapienti cognoscere futurum

Et quorum maestas. contingat ossa.
Accipiat paucis. ne sit. mora. longior aequa .

Si ramulus. teneat quem vocat ipsa via .

Hic situs est annis. plenus. vitaeque beatus .

Et lacus. omni. mora Rhodambionis. sit mirum quod cernis quod dulcis amplexus .

In vita. fuerit. nomine Floris erat. Hanc conjunx. iadem nuncio. dilexist. amice .

brque diem vitae. una. fide. coluit. Et postquam satis. morientia. tumulus solvit .

Suppremitque. suis. redditus. obsequia. hic munus. Conjunct. Victa. facit .

Quodque. virum. vicit aegra dolore. Sed quoniam satis. nulli est. obsequia possidet .

Quin teneant. cursum quem statuerat. Semel .

Quod solum licuit. Conjunct. fidissima fecit .

Post illum nullis. fas. violare. viros. Sed utramque diu. vitam. habitamque pudice .

Post moris casum perculit ad inuoluntum .

Namque simul. posit. est. satique. tenetur. eodem .

Quoque modo. posuit. morte. secusa. virum .

Haec. est. sancta. fides. haec sunt. filicia. vira .

Amplexus VITAE I REDDERE. post obitum .

Fortunati. ambo. si. quae. est. ea. gloria. mortis .

Quos jungit. ramulus. juncturas. ut solamini .

Puncta ibi apposuimus , ubi in exemplo ad me transmissio reperi . Ceterum prosodiae ratio non magis heic , quam in ceteris epigrammatis Latinis Graecisque , quae in saxis reperiuntur , passim negligitur . Pro Rhodambion , quod in fine tertii pentametri est , suspicabar scriptum *rhodambion* RHODANTHIDION . De quo consultus a me Cecchetti , vetuit dubitare , quin in saxo sit Rhodambion .

At Romae audio miraculo fuisse illud I solitarium in penult. pentametro . Mihi non est dubium , quin sit datus pro EI . *Amplexus vitae I* (i. e. et , marito praemortuo scil.) reddere post obitum . Sane IM pro eum usurpaverat Plautus in fragm. Boni IM miserrantur ; illanc prident mati . Adhuc IBVS pro his apud eundem Mil. I. 1. 74. Ibus dixerem stipendium ; & alibi in eod. Comico . Eadem analogia dandi casus erat certe I pro ei .

Sed

cus, primo monitum, dum in his eram, nuperrime etiam, submisso ad me Romæ Maffieanae alterius lucubrationis exemplum, opportune iuvisses. Ergo Maffei hoc ipso anno 1739. edito Veronae quarto *Observationum litterarum* (167) volumine; ibi tum ceteras Acad. Cortonenfis dissertationes, tum in primis Muratorianam de *Astia sepulchrali*, quam recitavimus, ita ad examen revocat, ut ἀντιζητῶν λόγον verius ex parte appelles, quam (quod *συμπεριεσπῶν* auctores solent) tueram operis *ὁρμησιν*. Et certe mirari subit, ecurrnam hoc sive divortium, sive omnino frigusculum inter Muratorium & Maffelium intercefferit: nam amare inter se antea sciebamur. Sed istud misto. Nunc per me nil morae est, quin factio silentio acensator exordiat. „1. Succede alle sudetto (nunc. *dissert. Cortonesibus*) una Dissertazione del chiarissimo Signor Preposito Muratori, Accademico Etrusco, sopra l'Astia sepulchrale, cioè per interpretare il significato di quella oscura formola, che si trova nel fine di alquante lapide sepulchrali, specialmente di Liône in Francia, & *sub astia dedicatait*. Prima di entrare in essa, è necessario informar d'un'altra. In certo libro stampato a Parigi nel 1733., e intitolato *Galliae antiquitates quaedam selectae*, una Epistola si legge indirizzata appunto al Signor Muratori, colle maggiori significazioni di stima, e d'affetto, anche nel secondo tomo di queste osservazioni, ben dimostrato in sua difesa (168). In quell'Epistola il suo autore (*Maffei scilicet*) tratta questo punto medesimo; e poiche a detto comune, delle

Sed deear exemplum, aut veteris Grammatici auctoritas. Nunc huius epigrammatis beneficio novum, hunc casum Latio dono damus: quem casu n. possis, censeo, sine ἀπαιτητῶν nota usurpare (in carmine tamen, & ubi te ad incitas redactum tenses) quippe quum hoc *Ἀλυσίδων* hand quaquam remotam antiquitatem praesulerat. Et quidem aliud non reitat, nisi ut IS gignendi casu reperiatur; tum enim totum Insulare tertiae decl. existet. Nom. IS. g. IS. d. I. acc. IM. abl. I. Ac me nini in *Comment. ad Amphipol. titul.* pag. 153. col. 1. me idem pronomina novo gignendi ca-

su, Et pro eius, auctus fecisse, auctoritate antiquissimi saxi, quod ibi explicimus, in quo legitur PAGEI. Et. pro *pagi eius*. Panti est profecto ad rem grammaticam momenti veteres titulos cum cura ac sagacitate tractare.

(167) Inreger libri titulus est: *Observazioni letterarie, con osservazioni di consuetudine al Giornale de' Letterati d' Italia. In Verona 1739.*

(168) Haec nimirum merita debuissent Muratorium adlucere, ut pedibus iret in amici sententiam. Nunc, quia non ixit, graviter expululat.

„ delle quattordici (169) sentenze , che in tal proposito si
 „ sono intese , niuna ha soddisfatto , egli propose la sua co-
 „ sì . *Opinor , nihil aliud ea formula , & asciae figura , quae*
 „ *summo lapide insculpi solet , significari voluisse , nisi ea mo-*
 „ *numenta de novo fuisse excitata , & nemini antea patuisse.*
 „ 2. In pruova di che è d'uopo avvertir prima, che gran fon-
 „ te d'inganni in questa materia è stato il prendere quell'istru-
 „ mento per accetta, o scure , o zappa; al che ha molto coner i-
 „ buito l'essere in alcune pietre rozzamente scolpito, ed anche il
 „ non essersi potuto nell'angustia di esse rappresentar
 „ la lunghezza del manico: nelle meglio lavorate è
 „ fatto in questo modo; onde è ben chiaro , che non
 „ fu ordigno da spaccare, nè da lavorar la terra, per-
 „ che la placa di ferro così rivolta , e piegata non
 „ avrebbe potuto a ciò servire , nè far colpo alcuno. Però il P.
 „ Menestrier, cui si dee credere, perche aveva dinanzi agli occhi
 „ tutte quelle di Lione , scrisse , non essere altrimenti accet-
 „ ta , *ma une Gache à detremper la chaux* : cioè quell' ordigno
 „ con cui si stempera la calcina , e si rimiscola poi , e si com-
 „ pone quell' intriso , che diciam malta . Non dissimile
 „ istrumento in qualche paese (170) si adopera , anche
 „ per dare esternamente con la malta l' ultima copertura a
 „ muri . Or si come questa è l'ultima operazione , che si faccia
 „ nelle muraglie nuove, così il dire , che quel monumento, cioè
 „ quella

(169) Haec quatuordecim
 sententiarum summa sumta est ex
 Actis Lipsiensibus mensis Julii an.
 1736. eo loco, ubi de Maffei Gal-
 liae antiquitatib. excerpitur, pag.
 201. ibi legitur: *Duodecim de-
 scriptae exstant de ea formula sententiae,
 quibus, post ingeniosam illam Ma-
 zochianam, nunc accessit etiam Vi-
 ri Consultiss. Com. ad. confectura....*
Ejus formulae novam, emque val-
de probabilem affert Ill. Maffei ex-
plicationem. Et quidem Lipsiensi
 (h. e. novo Othone) legem terente,
 ego sedebam in quatuordecim; nam
 si duodecim antiquis sententiis
 Mazochianam & Conradianam ad-
 dideris, colliges quatuordecim: il-
 las scil. quas non satisfecisse Mas-
 seius narrat. Si mea non fecit sa-

vis; non video, ecquid Maffeciana
 (quam infra num. 8. meam esse,
 fatetur, & a me prius traditam in
 eo libro, quem se legisse non negat;
 quem etiam ideam in *Dogli Antica-*
rii pluries citat) magis se probare
 debuerit. Nisi hoc, Opinor, homi-
 nis, non sententiae merum fuerit.

(170) Cl. Auctorem obtestor,
 ut edat, ubi locorum instrumen-
 tum simile Menestrierianae asciae
 heic exhibitae usurpetur ad recto-
 rium inducendum. Nam certe trul-
 la, quam nostri exhibent structo-
 res, longe diversa res est. Nec ego
 video, quo pacto ascia quae in se-
 pulchris scalpitur, ad inducenda
 arenati aut marmorati coria utilis
 fuerit.

quella grezza, o sotterranea stanza si era dedicata, cioè posta in uso sotto l'*asfia*, veniva a significare, ch'era stata fabricata allora per colui, che nella Iscrizione era nominato, e che per lui si era adoperata appena uscita dalla mano dell'artefice. In Italia l'istesso sentimento fu fatto intendere qualche volta colla sola figura dell'*Afia*, senz'aggiunger quelle parole.

3. Altro motivo d'equivoco ha dato il verbo *dedicare*, preso comunemente in senso religioso di dedicare a qualche Deità, quando assai spesso altro non significa, che incominciare a mettere in uso, e qualche volta imper l'ultimo termine, e collocare in pubblico. Così è da intendere quando nelle Lapide, o negli autori ci avvisi di leggere, che la Statua di alcun Cittadino fu dedicata, che fu dedicato un recinto di mura, una porta, un teatro, un portico, un macello, e simili. Molto si potrebbe dir sopra questo punto, ma sarebbe soverchio dopo che il Sig. Canonico Mazzocchi nel suo trattato dell'Anfiteatro di Capua ha dimostrata questa verità così chiaramente. Dice il Sig. Muratori, che qualche volta pone un vivo a se stesso, e dedica *sub asfia*; onde non vorrà dir seppellire: ma egli non ha osservato, che quelle iscrizioni cominciano sempre dal nome d'un sepolto, e segue poi quello di chi l'hà fatto fare, il qual vuole, che serva anche per se a suo tempo. Dedicato *sub asfia* voleva dunque dire, posto in uso quando era nuovo. Nè inutile o vano era il notare questa circostanza, perchè avverti l'autor dell'epistola (*Mas-fius scit*) quanto si stimasse anticamente onorifica; onde non la tacquero gli Evangelisti nel parlar del Sepolcro del Redentore, di cui dice S. Giovanni, *Monumentum novum, in quo nondum quisquam positus erat*.

4. Nè bisogna credere, che a tale istrumento non convenisse il nome d'*Afia*: perchè di tal nome un istrumento ebbero i legnaiuoli, e un altro i muratori; e che presso questi significasse appunto quel che abbiain detto, Vitruvio insegna, dove parlando dell'intonicare, e dell'imbiancare i muri, scrive, che prima con l'*ascia calx in lacu macerata ascietur*; e così Palladio: *si, quod astiae adhaeret, fuerit molle ac viscosum, constat albariis operibus convenire*. Ma che antico uso fosse d'intonicare appunto i muri de' sepolcri, impariamo da Cicerone, che dice averlo vietato Solone, non valendo, che fossero organi *publicis opere* (de leg. 2.) Quindi S. Mat-

„ teo chiamò i Farisei *sepulcri imbiancati*. S. Girolamo dove nel
 „ Salmo il Latino rende *asciam*, egli spiega, *genus ferramentum*,
 „ *quo lapides dolantur* : era dunque araso da Muratore, e si
 „ chiamava così anche quello, che dava l'ultima politura al-
 „ le pietre.

„ 5. Nulla a detto di molti per verità par che manchi a ren-
 „ der verisimile questa spiegazione ; e si aggiunge, che Inscriz-
 „ zion già nota si trova, la qual finisce così *consummatum est*
 „ *opus sub ascia est* (171) Ecco s'è vero, che l'ultima mano alla
 „ costruzione d'un sepolcro si dava con l'ascia ; e che per essa
 „ però ben potea significarsi l'essere un monumento fatto a
 „ posta allora per colui, il di cui nome nell'Inscrizione appa-
 „ riva. Ma che più ? Nella Città di Nîmes, nella qual pari-
 „ mente, e così nella sua provincia, l'uso di quella formola più
 „ volte s'incontra, bella inscrizione ricopiò l'autor dell'epi-
 „ stola, in cui dopo i nomi si aggiungono quattro versi greci,
 „ e in questi ciò che in latino dicea *dedicatum sub ascia* si
 „ dice in greco *sepulchrum monumentum edificatum* *sub ascia* *et adu-*
 „ *lato*. Che aspettiam dunque altre dichiarazioni, poichè da un'an-
 „ tica lapida siamo assicurati di questa? Giustamente anno detto
 „ i dotti Autori di Lipha (172) che quel verso greco *mirifice con-*
 „ *firmat* questa sentenza. Il complesso di queste ragioni ha ri-
 „ portato i voti dall'Universale. Il più dotto, ed applaudito
 „ Giornale, che si faccia in Olanda (di cui non credo sian nati
 „ gli autori) intitolato *Bibliothèque raisonnée*, nel riferir il su-
 „ detto libro, *Amsterdam 1794. tom. I. pag. 333.*, espone quan-
 „ to è detto, e conchiude così : *Ce qu'il dit ici est suffisant à*
 „ *mon avis pour faire juger, qu'il a heureusement déchiffré l'é-*
 „ *nigme*. Sarebbe vanità l'addur. qu' molt'altre simili approva-
 „ zioni d'uomini dotti tratte da pubbliche stampe, o da pri-
 „ vate lettere.

„ 6. Non si può con tutto questo dir pienamente fortunata
 „ questa opinione, poichè non ha la sorte di riportare il cal-
 „ colo del chiaro Sig. Muratori (173). Egli incomincia dall'ad-

„ durre

(171) Quid significet *Consum-*
matum sub ascia, dicitur in *Curis*
posse.

(172) Eodem illo loco, unde
 quatuordecim sententiarum sum-
 mam modo collavimus. Vide not.
 269.

(173) Quid interet? Misereat
 te horum potius, qui se tibi prae-
 stant indociles, quam succenseas.
 Aut vero *subas miserum esse li-*
benter. Interim ut ille ait.

— — — *procul abis gloria vulgi.*
Qui sapit, in animo gaudens ille fou-

31. durre 4. iscrizioni prese dal Sig. Gori, nelle quali dice esse-
 32. re scolpita l'ascia. Non leggendoli in esse la formola, non
 33. servono alla questione; ma se l'ascia è in esse, come nella
 34. premessa stampa si vede; non è da farne caso, perchè quella
 35. non è la figura di tale strumento (174). Vien poi a dire, che
 36. la sentenza dell'autor dell'epitola a lui diretta *egli non la fa*
 37. *credere verisimile*, non che vera: ma delle ragioni di essa quì
 38. sopra esposte non parla, nè a veruna risponde: in questo
 39. modo facilissimo è il riprovare. Quell'autore però non ha
 40. luogo di dolersi; poichè dice il Muratori, che la sentenza nel-
 41. l'epitola espressa consiste in tenere, che *l'ascia fosse indizio*
 42. *di sepolcro compiuto, e perfezionato*: che non essendo altra-
 43. mente il suo sentimento, e non essendo questa la sua senten-
 44. za, la riprovazione non cade sopra di lui. Qual sia la sua opi-
 45. nione l'abbiam veduto poc'anzi. *Opinor nihil aliud ea formu-*
 46. *la, & asciae figura significari voluisse, nisi ea monumenta de-*
 47. *noto fuisse excitata, & nemini antea patuisse*. Se questo sia un
 48. dire, che l'ascia, e la formola si mettersero per indicare il
 49. sepolcro essere terminato, altri giudichi. Si è bensì detto,
 50. che servendo l'ascia a preparar l'intonicatura, ch'è l'ultima
 51. operazione nelle muraglie, l'incidere sopra il monumento,
 52. ch'era stato messo in opera sotto di essa, veniva a dire, ch'
 53. esso si era fatto allora, e non aveva servito ad altri, nel che
 54. consiste l'onore. Ma chi sarebbe così balordo di credere, che
 55. s'incidessero parole e segni per far sapere, che colui era sta-
 56. to posto in sepolcro non lavorato per metà, ma finito? Trion-
 57. fa l'autor della dissertazione adducendo, che chi passava, e
 58. non era cieco, ben vedea se i sepolcri erano perfezionati, e
 59. imbiancati sì o no, senza bisogno d'altro per farlo intende-
 60. re: ma facilmente si trionfa quando c'immaginiamo fantasmi
 61. da combattere. Aggiungasi, ch'egli è anche falso, che chi
 62. passava vedesse come i muri della chiusa, e sotterranea stan-
 63. za si fossero.

31. 7. La

(174) Nimirum quia sup-
 num. 2. hoc suo sibi jure sumit, so-
 lam Menetrierianam asciam, quam
 ibi effigiatam vides, esse legiti-
 mam. Eito: sit illa asciam regina.
 At ceterae tamen erunt cer-
 te asciarum ignobile vulgus. Aut
 si ne hoc quidem sunt; edicas, ro-

go, equid decum sint. Praeser-
 tim quum & Menetrierius his si-
 miles exhibuerit. Vide quam sup.
 pag. 26. ex Menetrierio ostentavi-
 mus; quam certe pro germana se-
 pulcrali ascia habet. non pro auti-
 scalpio.

„ 7. La Iscrizione citata da lui con la clausola *HOC SAX*
 „ non fa forza alcuna, perche introdottoſi una volta di ſigni-
 „ care tal circonſtanza onorevole con quelle parole, a qualun-
 „ que monumento ſi potean metterlo. Avverta egli inoltre,
 „ come quell'Inſcrizione vien da un fonte, che fece paſſar nel
 „ Grutero ſcorrezioni infinite: ne prenda ſaggio da quella, che
 „ nell'Epistoſa decima del *Galliae antiquitates* ſi riſcrive. Quel-
 „ la di cui ſi parla, Chorier l'ha data anch'egli, ma pro-
 „ ſa dal Grutero, e ſenz'averla veduta. Se però quel *ſaſſo*, che
 „ vi ſi ha nel ſine ſia autentico, è aſſai dubbioſo, perche in
 „ niſſuna lapida (che non foſſe in verſi) ſi è mai veduto chia-
 „ mar *ſaxum* (175) un ſepolcro: e nè in lapida, nè altrove ſi è
 „ mai letto *ſaxum dedicatum*: nè la voce *ſaxum* era di quelle,
 „ che uſo ſolito di ſcolpire in breviatura.

„ 8. Delicatamente il noſtro autore ſpruzza ancora, che la
 „ ſpiegazione aſſegnata nell'epiſtola foſſe nota grà da cont'an-
 „ ni, come data dal Gutero. Ma ficcome abbiain veduto, ch'
 „ egli non ha avuto tempo di comprendere qual ſia il ſenti-
 „ mento dell'epiſtola, coſì non è maraviglia, che ſi ſia inzan-
 „ nato anche nel crederlo il medefimo del Gutero: il qual ſup-
 „ poſe che dedicar ſotto l'aſcia voſſe dire ſemplicemente,
 „ *opere teſtoris exornare*. Ora molto cara ci è benſi l'occaſion,
 „ che abbiaino di far giuſtizia a chi ha veduto aſſai più in là
 „ del Gutero, ed a chi veramente ha interpretate le parole, di
 „ cui ſi tratta, quaſi nell'iſteſſo modo dell'autor della lettera. E
 „ queſti il Sig. Can. Mazocchi (176) il quale ſaggiamente ne ha
 „ favellato nel ſuo dotto libro, *In mutilum Camp. Amphib. titul.*
 „ L'autor della lettera nello ſcriverla in Parigi ſi ſovvenne, che
 „ in quel trattato ottimamente ſi parla del *dedicare* ſe ne pe-
 „ rò ricorſa, ma in vano, come nell'iſteſſa epistoſa accenna. Non
 „ ſi ſovvenne allora, che anco nella queſtione del *dedicar ſotto*
 „ *Faſtis* in quel libro ſi entra; il che oſſervato poi dopo il ri-
 „ torno in Italia, e trovato, che gli ſi dà in ſoſtanza l'intelli-
 „ genza iſteſſa, a lui ſi dichiara quì eſſerne dovuta la lode, per-
 „ che il ſuo libro ſu aſſerzione. Non conviene veramente con lui
 „ l'au-

(175) Menſini, me *SAXVM*
 pro ſepulcro in Campana inſcrip-
 tio- ne, quae pſea erat one pſez-
 tur, reperit. Ubi *SAXVS* ma-
 ſculino genere ſcriptum, recorder,

Deinde quid impedit, quin *SAXVM*
 ſit arca lapidea? Ceterum non vi-
 deo, quin *SAX.* pro *ſaxum* compen-
 dia ſcribi poterit.

(176) Benigno.

Pautor della lettera nell'approvare (177) ciò che in questo pro-
 posito scrisse il Reinesio, e nè pure nel veder l'ascia strumen-
 to (178) da spezzapietra, e non usato per la calce; ma ciò che
 importa è il conchiudere, che l'ascia qui significa l'atto dell'
 edificare, e mostra che quel sepolcro fu edificato di nuovo
 allora per quel defunto, e che quel *dedicare* altro non era
 che incominciarne l'uso con riporvi quel corpo, o quelle os-
 sori. Il provar lui nella sua (179) *Diatriba* quanto avanza, con
 tutt'altri argomenti ed autorità dalle addotte nell'epitola,
 fa conoscere quanto abbondante sia di ragione questa sen-
 tenza. Sembra, che il Sig. Muratori nè par di questo libro
 afferrasse in questa parte l'intenzione, perchè ne cita, per
 così dir, le adjacenze, ma non ne osservò la sostanza.

9. Espone egli finalmente, Signor R., prolissamente ra-
 gionando, la sua sentenza. Ei tiene, che il *dedicare sub*
ascia fosse un pregar gli eredi a tener netti i sepolcri dalle
 spine, e dalle cattive erbe. Questa preghiera poetica, e che mai
 non fu fatta se non in versi, sarebbe diventar poesia tutte le
 iscrizioni asciate, e poesia della più recondita, perchè non
 si potrebbe immaginare il più bizzarro modo di esprimere
 tal sentimento. Per provare il suo detto ferma, che l'ascia
 fosse anche strumento da lavorar la terra, e fosse zappa, o
 zappetto. Potea ciò provarsi col noto adagio, che si ha in Pe-
 tronio (180) ed in Apulejo *Asciam in trus sibi impingere*, che
 diciamo in volgare, darli la zappa (181) ne' piedi. Ma le già

Nota

(177) Duo scripsit Reinesius
 ? quodum addit, lector sup. in fine
 pag. 27.) unum, *asciam* esse *As-*
ciam *Asciam* ; & istuc quidem
 pluribus eor. argumentis firmavi
 (vide me sup. pag. 88. & 89.) al-
 terum significari ea formula, *si*
in trum aris faciendum locasse b. e.
ab incensio opus curasse: istud lego
 vero nunquam defendi: vide me
 sursum initio pag. 100. ubi haec ver-
 ba posui: *Nec est secundum Reine-*
sium de incensio opus curate. Nunc
 quo ore in Reinesii castra compell-
 sor? Quamquam critici illius neu-
 minem, opinor, poenitent.

(178) Dixi pro Reinesio, esse
Asciam *Asciam*. Nunc *Asciam*
 proprie non tam est *spezzar pigne-*

? quamquam ne hoc quidem ab
 ascia alienum sup. in *Mura*. pag.
 108. in fine not. 133. terigi) quam *de-*
lare & incidere lapides. At, absciam
 dolasse lapides. Hieronymi verba
 demonstrant alioquin Massimo lauda-
 ta heic ad finem nu. 4.

(179) Lectori integrum est
 uter cum epitola Cl. Massi con-
 ferre.

(180) Non in Petronio, sed
 in Apulejo: in quo tamen verba
 sunt paulum diversa. Immo hic
 Nostro Auctor de *Relig. Gallor.*
 quem vide sup. pag. 72. num. 4. &
 ubi not. 92.

(181) At nostri homines non
 dicunt *darli la zappa*. Sed *darli*
a i piedi. Quia praesertim vox

1. note iscrizioni, ch'egli apposta colla figura, potrebbero
 2. mostrar tutt'altre, che zappe; e la nostra formola era d'or-
 3. dinario usata per li monumenti edificati, ne quali non c'era
 4. bisogno di purgare da virgulti, e da pruni, perch'erano
 5. stanze pavimentate di lastre, o in altro simil modo. I bron-
 6. chi, e i triboli crescevano sopra i sotterrati semplicemente,
 7. senz'altro segnale, che d'un cippo sopraposto: ma per ri-
 8. mondar intorno a quello d'Archimede, e sgombrare il luo-
 9. go per potervisi appressare, *le fatti*, non le zappe fece usare
 10. Cicertone. Dalle zappe però un altro effetto si ricava nella
 11. Dissertazione; perchè si vuole che con l'ascia non solamen-
 12. te si raccomandasse di tener netto da sterpi, e ortiche, ma
 13. ancora di tener la terra mossa, e lavorata, perchè gravi-
 14. tasse meno. Questo desiderio è ugualmente poetico, e benif-
 15. fico accorda con l'altro, non essendosi parimente udito mai
 16. se non in versi, o almeno con quel mezzo verso, *sit tibi*
 17. *terra levis*, ch'è frequente nelle lapide di Spagna. Ma fa-
 18. rebbe da considerare, che questo adoprare la zappa sopra, e
 19. intorno a i sepolti, era appunto quello, che non si doveva
 20. fare, e ch'era vietato (181) se sommamente temuto, a questo ri-
 21. guardando le perpetue note, che s'incidevano nelle inscri-
 22. zion sepolcrali dinotanti quanti piedi di terreno dovesero
 23. rimanere intatti, e non feriti mai da rustici ferri. Che
 24. se pure sentimento all'antica idea così contrario avessero
 25. voluto significare; crediam noi, che l'averebbero mai fatto
 26. con quelle parole, *sub ascia dedicavit*? qual relazione c'è
 27. mai tra il dedicare in qualunque senso e in qualunque mo-
 28. do altri voglia prenderlo, e l'esortare a il pregare? Chi
 29. potrebbe persuadersi, che per lasciare un ricordo a' posteri
 30. avessero detto *dedicavit*? Veggasi dalla seguente inedita
 31. qual'era il modo, e se potrebbe intendersi mai questo par-
 32. lare del rinettare il terreno, e del far che la terra fosse leg-
 33. gera. La pietra si ritrova ora in Parigi portatavi tre anni
 34. fa da

Acacia propius abist a vocabulo *A-*
scia. Verum isthaec non tanti sunt,
 ut lites decident.

(182) Ego Cicero, qui pius
 in Archimedeos Manes videri vo-
 luit, deque eo gloriam aucupa-
 tur, impius fecit, & iura Manum
 violavit. Probabiliora de hac re

ex Guthenio affert Muratorius,
 quem vide sup. ad finem num. 3.
 Nolim tamen, propter hanc levi-
 culam Muratorii defensionem, mo-
 nolentem Maffius, ut modo in
 Reuchii, si nunc in Muratorii ca-
 ltra detruat.

„ fa da Liane del sig. l'Aine . . DM * ET QUIETI ARTER.
 „ NAE * MAXIMI CAL * VONIQS BELLI *
 „ VS MIL LEG XXII * ET LVTEA MATER *
 „ MAXIMO FIL * QVI VIXIT AN * NO. VNO.
 „ M. K. D. * III. P. C. ET SVB * ASCIA DED. *

„ 10. Per comprovare spiegazione così inaspettata altro non
 „ si adduce nella dissertazione, se non figure assai varie, quali
 „ come abbian tentato, sono affatto inconcludenti; e inferio-
 „ zioni già note, nelle quali si esprime la premura che venis-
 „ sero fiori, e non spine sopra i sepolcri, e che la terra sopra
 „ di essi fosse leggera: ma come mai non ha il chiarissimo
 „ Autore osservato, che tali sentimenti son sempre in versi?
 „ e che ascia in quelle pietre nè si vede, nè si legge? onde che
 „ fanno mai alla quæstion presente?

„ 11. Nella iscrizione (183) di Ravenna edita già nel Diar.
 „ Italico dal P. Montfaucon, *Copiarium numeri* non vuol pro-
 „ priamente dire *Soldato di professione*, ma o *Commisario de'*
 „ *vivieri*, o *Vivandiere* di quel numero. *Numero* non volca già
 „ dir *Legione*, come si mette due volte nell'Indice Gruterio;
 „ no, e suppone anche il Salmasio: veggasi di questo l'*Istoria*
 „ *de' Diplomi*. Nè è certissimo che la N voglia quivi dir *Numeri*.

„ 12. L'Autore delle lettere inserì in essa un' Iscrizione, che
 „ contain 4. versi precì, trovata in Nimis, e presa dal ma-
 „ mo stesso. Ora volendo il Muratori riferirla di nuovo, non
 „ ha stimato bene di prenderla da lui, che la ricopiò su l'ori-
 „ ginale, e che qualche migliajo a' suoi giorni si è preso pia-
 „ cere di ricopiarne non da stampe, o da scritti, o da missive,
 „ ma da marmi, e da metalli; ed ha più tosto voluto prender-
 „ la dal Sallengre, che non la vide: nel quale con tutto ciò non
 „ saranno certamente 4. errori (184) nel primo distico. Così
 „ ha più tosto voluto valersi della traduzione del Sallengre in
 „ prosa, nella quale la legatura del periodo non apparisce, tal-
 „ che ogai grazia si disporde, mancando ancora la copula nel
 „ verso ultimo; di quella dico ha più tosto voluto valersi, che
 „ inserisce la mandatali in altrettanti versi, qual se non altro
 „ non può al certo esser più fedele. I versi son questi.

„ *Plurimus hunc tantumque flor induat; inque recentem*
 „ *Hand*

(183) De ea inscriptione a ne-
 mine intellecta vide sup. in Murat.
 not. 141. & plenior commenta-
 rium, qui sparsim ex Oep da-

bitur.

(184) Vide sup. in Murator,
 pag. 124. not. 157.

„ *Flagranti horrentes, aegiptiisque manus*

„ *Sed properent violaeque, & amaranthus, & narcissus,*

„ *Vibis, & omnis humus te prope jam ressa sit.*

„ Ma in somma la controversia, di cui abbiain qui parlato, e sopra la quale il dotto Lettore dee dar sentenza, è questa: se sia più probabile che le parole, & *sub ascia dedicavis* vogliano dire, e *lo dedica*, cioè lo mise in opera nuovo, e non per altri adoperato; ovvero, e *pregò gli eredi a tagliar le ortiche, e le spine.*

XXXIII. *Alexii Symmachi Masorbii*
Curae posteriores.

Haec habui, TANVCCI doctissime, quae ex diverforum doctissimorum hominum scriniis tibi depromerem: quibus sane integris recitandis facile supersedissem, si eo usque recitationem processuram providissem. Verum, quod invitus factor, restant adhuc de meo pauca, quibus defatigatum te jam pergam obtundere. Sed dabis, credo, hanc veniam, ut hanc totam de Ascia tractationem, satis hucusque exasciatam, nunc demum runcina & scobilla perpoliam. In quo mihi sic temperabo, ut praedicta jam, nauseanti non ingeram; nec morer pluribus. Tria ubi verba, pro totidem clausulae nostrae vocabulis, fecero; aenigma sine Oedipo per se quemvis explicaturum confido; imo planissimae per se sententiae aenigmati latram detractum iri.

C A P V T .I.

De Deditationis notione in re sepulchrali.

1. *Sepulchra nullo rituali apparatu, sed sola corporis illatione dedicata & consecrata fuisse.*

Ex iis quae in diatriba de Deditationibus (quam recens tum domi natae Commentario in *mutilum Campani Amphitheatri titulum* olim inferui) disputata fuere, facile omnibus constare arbitror, *Dedicare* non id esse, quod vulgo persuasum habent, religiosis ritibus aliquid consecrare, sed *synagize*, quod Augustini aevo *Encaeniare* dicebatur; ut & nunc quoque, in hoc saltem Neapolitano Regno, *Incegnare* dicitur. Eam quidem notionem praeter allata ibi argumenta possem sexcentis aliis confirmare, eamque diatribam, tunc quidem prae-

ope-

operarum sollicitudine maturatam, duplo aut tunc efficere ; sed cui bono ? quum, sicuti forte ibi dicta non satis erunt, nos res Ansicyras ei satis futuras sperem .

Tradita ibi quoque differentia fuit inter *Dedicare* & *consecrare* talis, ut, si vocabulorum proprietates spectentur, posterius ad caeremonias pertineret, quibus templa consecrabantur, illud alterum merum esset *enacemias* . Et si, quia in templis (aut si qua alia fuerunt *anacemias*) utrumque conjunctum peragebatur ; inde fiebat ut in iis *Dedicare* interdum ad caeremonias (puta possem tenendi, verbaque praecundi) referretur, & vicissim *Consecrare* saepiuscule (praesertim labente Latinitate) promero *anacemias* sive primario (puta thermarum alteriusve rei) usu adhiberetur .

Ergo, uti dixi, tum *Dedicare* tum *Consecrare* (praesertim ubi de rebus, quae nullis praeviis caeremoniis *anacemias* sortis *anacemias* agitur) sunt plane synonyma, nec aliud, quam primam rei delibationem usumque significant . At videamus porro, utrum sepulcra de eo sint rerum generis, quae ex ritualibus Etruscorum libris consecrarentur . Gallus antiquarius (185) id quidem visum fuit ; imo ex iis Menetrierius & Auctor *de Relig. Gall.* in Lugdunensi cippo, quem hujus epistolae initio proposuimus, videre sibi visi sunt Sacerdotem in sepulcri consecratione occupatum . Quid pariter autem ? sepulcra *religiosa*, imo & interdum *sacra*, appellatur . Cur ? nisi quia religiosae caeremoniae consecrabantur ? At longe eos ratio fugit, qui sic opinantur . Reclamat scilicet antiquorum de ulla caeremonia silentium (186) . Imo & reclamat quantum est Romanae jurisprudentiae, ex qua discimus nullo alio rituali apparatu, quam sola mortui illatione (187) sepulcra

(185) In eo numero sunt Menetrierius, ex Trevoltinis supra productis Aenens ; tum Mabilionius, Auctor de Religione Gallo- rum, & siqui sunt alii .

(186) Festus in *Rituales* ait : *Rituales* nominantur Etruscorum libri, in quibus perscriptum est, quo ritu condantur urbes ; arae, aedes sacrentur ; quomodo viribus, curiae, genturiae distribuuntur ; exercituum constituantur, ordinemur ; ceteraque ejusmodi ad bellum, ad pacem pertinentia .

(187) Sola inquam mortui illatione ; quoties inhumaretur cadaver, non etiam cremaretur . Ceterum quum cremari cadavera usu obtinebat ; priusquam in os mortui gleba injecta esset, locus ille ubi corpus crematum erat, religiosus non habebatur : injecta glebatum & humatus defunctus, & sepulcrum esse, ac religione teneri incipiebat, ut a Cicerone in II. de legib. scriptum fuit . At ubi corpora non cremabantur, sola illatio locum religiosum reddebat . Itaque

sepulchra religioſa, aut, ſi miſeris, ſerra (131) evaſiſſe.

Quae quoniam ita ſunt: tum *dedicare*, tum & ipſum *conſecrare* de ſepulchris uſurpatum, aliud non eſt, quam *ſynonymum* *conſecrare*. Quod ita eſſe, eſt abunde ex ſuperioribus colligitur: tamen diſcretis elogiis *ſepulchra* tum & Legum teſtimoniis idipſum conſiciam. A *Dedicandi* verbo ordiar; deinde de *Conſecro* & *Conſecrari* tantumdem demonſtraturus.

II. *Dedicare ſepulchrum tantumdem eſt, quod conſecrare* in titulis epitaphiis conſicitur; unde non antea intellecto Pomponij J. C. loco lux aſſunditur. Pomponius cum Paulo & cum obſcura prior Inſtituti ſeſſione collatus. *Quantopere ſcripti lapides legibus opituſcentur.*

Sepulchrali Dedicationis notioni ex titulis ſidem ſacturus ordiar ab Romano lapide, quem aſſert Sponius in Miſcell. erud. Antiq. initio pag. 192. DIS. MAN. L. APPONIUS. L. F. PVBL. (i. e. *Publii tribu*) GLABRIO. VIVVS. FECIT. DISTIG. (*diſtignus pro diſegum*) CVM. LIBERIS. COM. (*communis*) DED. (*dedicavit aut dedicatum*) KAL. APRIL. P. GORNELIO. SCIPIONE. AFRICANO. ET. T. SEMPRONIO. LONGO. COS. Conſulum quidem collegium (quod pertinet ad an. V. C. 560. i. e. octavum ab exitu alterius belli Punici) magnam lapidi antiquitatem ex Sponio conciliat. At contra ego non temere ſuſpicio, ſero ſcalptum fuiſſe, & quidem ſub imp. alterius aut tertii ſaeculi. Id quidem cum ex orthographia, in qua nullum eſt antiquitatis tateae veſtigium (139) liqui-

Itaque Inſtitutionum lib. 2. tit. 1. De rer. diviſ. §. 9. Juſtinianus ſic poſuit: *Religioſum locum unusquisque ſua coluntate facit, dum mortuum inſert in locum ſuum*. Quae ſunt iſſimiſſima Marci J. C. (ex lib. III. Inſtit. J. verba in l. 6. §. 4. eod. tit. Apud Feſtum lib. xv. Gallus Aelius religioſum ſepulchrum ubi mortuus ſepulchrum aut humatus ſit; ſatis conſtare ait. Nec eſt aliud magis in legum libris decantatum, quam ſola illatione reliquiarum ſepulchra religioſa evadere, ante illationem loca pura eſſe: cenotaphia ob eandem rationem, quia cadavera vacua, religione non tene-

ri divi Fratres reſcripſerunt: & alia multa eodem ſpectantia.

(138) Nihil frequentius tum in Authoribus & legibus Romanis, tum maxime in antiquis titulis, quam ſepulchra ſacra vocari, & locis ſacris accenſeri. Hinc illud *ſepulchrum* & *ſepulchrum*, quod in Graecis elogiis non raro reperitur. Hinc quoque in iſſidem ſaxis ſepulchra *ſepulchrum* & *conſecrari* ſexcenties dicuntur. Vide infra hoc eodem capite, in verbo *Conſecro*. Certe ſepulchris originem ſuam templa debere, voluit Eufebius, Lactantius, Clemens Alex.

(139) Certe antiquitus ſcribatur

liquide constat, tam etiam ex eo, quod antiquitus priori consuli alter sine copula ET subnectebatur. Itaque si Sponius ipso suis oculis saxum vidit descriptisque (ceteroqui scio reperiri plures ad fallendum idoneos, qui elaborata ab se elogia pro antiquis venditant, & ut sublinere *εὐχαλῶντες* in deliciis habent) verum si genuinus est titulus, is inter inscriptiones restitutus est referendus, cujusmodi exempla aliquot habeo. Itaque inventum puto aliquem sub Caesaribus, qui ad rei antiquae memoriam ad posteros transmittendam id scalpsit, aut alioqui vetustam inscriptionem cum sui temporis orthographia renovaverit.

Jam vero Keinesius Cl. ix. num. 61. Romanum epigramma in via Nomentana affert hujusmodi: CINERIBVS. GEMELLAE. TORQVATAE. ORNATRICIS. AVGVST. SEX. SERVILIVS. TORQVATVS. DISPENSATOR. H. M. P. ET. SIBI. DEDIC. K. IVNIAS. SEX. GLABRIONE. ET. C. OMMOLLO. VERIANO. COS. Is est annus Christi 192. Eandem inscriptionem recitat & FleetWoodus pag. 195. ubi VERIONE pro VERIANO posuit. Verum siue *Veriani* siue *Verionis* nomen in hoc consule novum est. Adde quod ORNATRICIS & DISPENSATORIS ministeria erant servilia, non ingenuorum: de quo vide Fabretum pag. 294. Postremo ex Pyrrhi Ligoris scriptis (quem quidem hujusmodi fallaciarum manifestum millies deprehendi) eam inscriptionem Langermannus descripsit: quam proinde *veritas* valde suspectam arbitror.

Sed & apud FleetWoodum pag. 373. Mediolani tumulum hunc Christianum reperio.

A X Ω

*Cervia. quae. fidei. vexit. fundamenta. seculo
Terdemos. aevo. binos. quater. attulit. annos
Laeta. dolique. expers. culpa. procul. impigra. honesta
Astrigeram. fecit. alma. viam. coeloque. recepta
Hic. vitae. metas. et. inania. membra. reliquit
Ded. pridie. nonas. Januariar.*

Sed valde vereor, ne in lapide, pro DED. fuerit DEP. (i. e. *depo.*)

batur APONIUS (Non gemina, aut saltem LIBEREIS pro *Liberis* &c. Littera P ad Graecum Π proximè accedebat, &c. Deinde VIVOS non VIVVS. Et PECET pro *fecit*. Et LEIBEREIS

deposita) quod est in Christianis tumulis oppido frequentius. *Dei* dedicationis sepulcri notio, pro qua decertamus, belle cum *depositione* convenit: de qua nolo heic plura dicere, alia in exercitatione dicturus.

Et haecenus quidem suspectos testes produximus. Ultrò id, vel nemine accusante, profiteor. Utinam omnes pari Audio veritati litarent. Verum instar omnium erit lapis Veronensis, quem ex Sarayna & Panviniana affert Gruterus pag. 790. 1. P. IULIVS. APOLLONIVS. SIBI. ET. ATTIAE. VALERIAE. CONIVGI. OBSEQUENTISSIMAE. VIVVS. PARAVIT. EIVSQ. CORPVS. (cod. Redij habebat EIVSQ. DEI. CORPVS. an quia lapis ferebat integrum EIVSQVE, unde ob sapientes litteras descripserint EIVSQ. DEI?) IN. ARCA. CONDIDIT. ET. LOCVM. SERVIO. DEDICAVIT. Penultima vox SERVIO jam olim mihi suspicionem iniecit, fuisse in faxo SEVIO pro *se vivo*; quod & Gudius credidit. Sed male; scriptum in cippo fuisse SEPVL C; deinde ob evanidam scripturam, litteras P, L, C, sic acceptas fuisse, quasi si essent haec affines R, I, O. Nihil verius, etiam Grutero iudice. Quid autem in hoc epitaphio sibi vult *locum sepulcri dedicare*? ritualement dedicationem, inquis. Sed jam initio demonstravimus nihil rituale in sepulcri *exuvius* intervenisse. Si id vero inscriptio designaret, cur Apollonius prius conjugem condidisset, ac deinde locum sepulcri dedicasset? Quod erat *sepulchrum*. Verum quid moror? illatio corporis, ea demum dedicatio fuit: *corpus*, inquit, *in arca condidit*, & (sic demum) *locum sepulcri dedicavit i. e. encaeniavit*. Duae sunt aliae huius, quam modo produxi, geminae planeque germanae inscriptiones, sed cum *asciae* additamento: quas opportunius cap. 4. producam.

Quam notionem *dedicavit* sepulcri recitata modo inscriptio ingerit, est illa quidem luce meridiana clarior: sed hoc insuper commodi affert, quod obscuro iuriconsulti Pomponii loco lucem eximiam affundit; cuius loci intelligentia viris clarissimis hoc usque latuit. Ergo l. 61. D. de *passis* Pomponius lib. 17. ad Sabinum ait: *Nemo paciscendo efficere potest, ut sibi LOCVM SVVM DEDICARE liceat; aut ut sibi in suo sepelire mortuum liceat*. Cujus quidem legis ignorata hucusque *opaculo* miras interpretibus tenebras offudit.

Ac primum in ea falluntur, quod *Locum* heic tantumdem putant

putant esse, quod fundum (190) quod esse falsissimum, Ulpianus ostendit, l. 60. D. de v. rb. signif. ait enim: *Locus est, non fundus, sed portio aliqua fundi*, & quas ibi plures addit utriusque vocis differentias (191). Sed misso Ulpiano, millies in inscriptionibus Locus pro sepulero accipitur, ut apud Grut. 861. 13. *Hoc monumentum sive locum, si quis, vendere, vel, donare, voluerit, inferret* &c. Sic enim dicitur *monumentum sive locus*, ut *monumentum sive sepulcrum est*. Sed quid attinet ejus notiois exempla afferre, quæ est in inscriptionibus (192) passim obvia?

Sed

(190) Quotcumque vidi viros gravissimos, in hunc locum committentes, omnes ad unum locum. heic pro fundo acceperunt. Ut ecce Gerardus Noodt lib. jurg. ad Edictum Praet. De pactis &c. Sit igitur, inquit, talis species. Aliquis fundum suum vendidit, hac lege, ne emptor eum dedicaret &c. Mitto quod non docui, quid sit dedicare: illud interim conqueror, quod fundum intelligit, quem Pomponius locum suum h. e. monumentum appellavit. Eademque allucinatio in omnibus, quicumque hanc legem tetigerunt, invenitur.

(191) Ut illud quod in eadem lege reperitur: *Non etiam magnitudinem locum a fundo separat, sed nostra affectio*. Item illud. *Sed fundus quidem suos habet fines, locus vero latere potest, quatenus definitur*. Quæ, si esset arguendi libidinis, possent ad sepulcri locum trahi. Ut ecce illud prius *Non magnitudo . . . sed nostra affectio*, quo pacto illustrari possit vide infra not. 193. Jam quod sequitur: *Fundus suos habet fines, locus lat. pot. quatenus definitur*: id eo pertinere potest, quod sepulcri locus ante illationem non solet definiri, quousque protenditur: at illato corpore, tum demum quousque religio pertineat, definitur, id quod & in titulis notari solet. Verum hæc meras argumentationes haberi volo. Porro enim ista Ulpiani e dialecticor. potius tunc temporis subtilitatibus sunt profecta.

(192) Sic apud Grut. 807, 12. LOCVM . CONSECRAVIT . pro

sepulcrum dedicavit: vide quæ mox dicentur de usu verbi CON-SECRE. Sic 862. 5. LOCVM. consecravimus. sibi. et. C. Caecilio. & 800. 9. & alibi sæpissime. Apud Fabretum pag. 53. n. 309. LOCVM VIRGINEM eadem notione qua ibid. n. 303. MONVMENTVM VIRGINEM (sic) & n. 307. OL-LAE VIRGINES. In eod. Fabret. to a pag. 153. ad 161. plurimos titulos invenies, in quibus LOCVS idem quod monumentum sive sepulcrum. Vide Reines. VIII. 65. XII. 68. XIV. 291. XVII. 169. XVIII. 31. XX. 178. 289. & alia &c. &c. Vide etiam heic supra pag. 128. not. 163. in scr. Reinekanam: LOCVS OPORTVNI CIR-CITORIS. &c. Atque hinc credo est, quod in veter. Onomastico verbum LOCO tantumdem est quod *locus* i. e. *sepulchrum*.

Hæc dum scribo, objecit mihi vir doctiss. idemq. amiciss. Agnellus Vassallus Cai legem 7. D. de relig. & sumpt. fun. ex qua inter sepulcrum & locum interesse videatur. Et dum respondeo, simul duplicem legis illius speciem producam. Prior sic concipitur. *Is, qui intulit mortuum in alienum locum, aut tollere id, quod intulit; aut hoc pretium præstare cogitur per is factum actionem, quæ . . . perpetua est*. Quæ sunt plana, nec quemquam thorantur. Altera species sequitur: *Adversus eum, qui in alterius arcem lapideam, in qua adhuc mortuus non est conditus, mortuum intulerit, utilem (in Basil. erroris emendat. ut supra) i. e.*

K

intra

Sed omnium instar sit inscriptio Gruteriana pag. 307. 12. (quae integra dabitur infra num. III. ubi de *Consecrandi* verbo in sepulcralib.) in qua *Memisiamae* cuidam maritus IOCVM CONSECRAVIT. Nam, ut ibi ostendetur, *Consecrare* non minus quam *Dedicare*, in sepulcralib. est *incaeniare*. Ergo *consecrare locum uxori* est ibi idem, quod apud Pomponium *sibi locum suum dedicare*.

At haec notandum, quod non *ἐν τῷ* Locum haec dicit Pomponius, sed *Locum suum*: in quo pulchra inest sepul-

intra annum instituendam) *ἐν τῷ* in factum Praeconi datur: quia non proprie VEL IN SEPVLCHRVM VEL IN LOCVM alterius, inuoluisse dici possit. Vides, inquit vir Cl., aliud esse sepulcrum, aliud locum. Atqui, inquam, quid inter Cai loquendi genus, & illud in inscriptionib. *ἐν τῷ* hoc MONVMENTVM SIVE SEPVLCHRVM EST differt? An ergo ex hac formula inter *monumentum* atque *sepulcrum* discrimen adstrues? Difficile sane est duo quae libet *ὁμώνυμα* invenire, quae prorsus eandem vim habeant; & inter quae nihil prorsus discriminis grammatici veteres, aut dialectici agnoverint. Ut ecce *sepulcrum* & *locus* quamvis usu sint synonyma; tamen hoc illo *ἁρμόδιον* est. Hinc illae olim in iuriconsultorum formulis (ut hodie in tabellionum nostrorum instrumentis) synonymorum *ὁμώνυμα*; ne si forte vel unum ex iis omisissent, captioni locus daretur. Ea vero synonyma ope disjunctivar. particular. unum super aliud inculcabantur; ut MONVMENTVM, SIVE SEP. & haec vel in sepul. vel in locum.

Quid quod particula VEL in iure nonnumquam non est disjunctiva, sed *ἐκφυγνυῖς*? Non aliam certe vim habet l. ult. C. ubi & apud quem cognis. illis verbis: Ut etiam apud compromissarios iudices, VEL (ubi VEL tantumdem quod idest) *ἰσχυροὶ* om communi sententia electos.

Verum age, largiri volo, Cautum in d. l. 7. de relig. & sumpt.

fun. aliquid discriminis inter sepulcrum & locum agnovisse. Eritque sane discrimen tale, quale in verbis Edicti apud Ulp. l. 2. §. 2. codic. ubi Praetor ait: Sive homo mortuus, ossibus hominis mortui, in LOCVM primum alterius, aut in id SEPVLCHRVM, in quo jus non fuerit, ulata esse dicuntur; qui hoc fecit, in factum actione tenetur. Haec enim ex verbis ipsis Edicti colligitur LOCVM & SEPVLCHRVM non usurpari ut synonyma: uno & Ulpianus §. 4. & §. ibi definit, quid intelligatur locus quid sep. Sit ergo, per me licebit, discrimen idem apud Cajum in d. l. 7. Quid tum postea? an continuo sequitur, in aliis sexcentis inscriptionibus, uno & legibus vbi LOCVM a sepulcro differre? caelum terrae commisceatur prius, quam ut hoc assentiar. Postremo vel si consue insaniare libeat, ut de hoc etiam; at Pomponii certe vbi LOCVM SVVM non aliud, quam quod dixi, significat quod nemo negabit, qui ex bene & aequo haec aestimare volet; quique & *ἐν τῷ* Panlli legem, & ad vbi SVVM (cum in Pomponio, tum Marciano & Instit.) animum adjecerit; & ad inscriptionem Grut. 307. 12., in qua uxori maritus IOCVM CONSECRAVIT, quod est idem ac *dedicavit*.

Verum in eadem Cai l. 7. cur qui in alterius arcam intertur, is in illius locum non intertur? An quia ea arca extra sepulturae illius locum in hac specie fingitur? Sic prorsus existimo.

pulchri ~~religiosi~~ legibus usitata, ut in Institutionibus lib. 2. tit. 1. §. 3. *Religiosum locum unusquisque voluntate sua facit, dum mortuum in locum suum*. Id vero additamentum duplicem vim habet; primum, quia in locum alienum inferendo, sacrum non efficiebat: deinde quod quum is, qui sibi sepulcrum exstruxit, ex omnibus bonis suis eum sibi tantum in domum aeternam (uti loquebantur) locum reservavit; merito ~~impropius~~ locus suus Pomponio appellatur. Vide Gruterianam inscriptionem (193) pag. 817. 3. Sed prius illud verius est. Quamquam quid multis opus est, quum, quid heic Pomponius loci sui nomine intelligat, Pomponianæ germana altera Pauli (ex lib. 27. ad Edictum) lex 11. D. de religiof. & sumpt. funer. planissime doceat? **Quod si LOCUS MONUMENTI** (ait ibi Jurisconsultus) *hac lege veniet, ne in eum inferretur*, quos ius est inferri, *passum quidem ad hoc non sufficit, sed stipulatione* (poenali scil.) *id caveri oportet*. Vides ut in eadem re ac sententia, quod unus locum suum, alter locum monumenti appellavit.

Altera Doctorum hallucinatio est in intelligentia illius ~~epitaphii~~ *DEDICARE locum suum*, dum hi (194) quidem ad locorum publicorum dedicationes id referunt; illi effectum dedicationis pro ipsa dedicatione accipiunt, dum interpretantur *Religiosum facere, aut alias juri humano eximere* (195). Verum hoc, uti dixi, dedicationis effectus est, cujus effecti causa dedicatio ipsa est, quae tandem quid sibi velit, docendum erat. Atqui apud Pomponium heic *Dedicare locum suum* aliud

(193) Ea est affixa hujus Neap. Seminarii Archiep. parieti, qui solem orientem spectat, & sic halet: D. M. GN. POMPEIVS. EVPHROSYNVS. F. T. IVNIA. GEMELLIA. VXOR. EX. BONIS. SVIS. HOC. SIBI. SVMPSERVNT. Quae inscriptio videbatur lucem afferre Ulpiani l. 60. de verb. sign. verbis modo productis not. 191. ubi inter loci & funus differentias hanc posuit: *Non etiam magnitudo locum a fundo separat, sed nostra affectio*.

(194) Dionys. Gothofredus ad d. Pomponii legem sic breviter notat: *Dedicationes locorum sibi aut auctoritate publica, vel principis;*

l. 9. §. 1. de rer. divis. l. 8. de religiof. Atqui lex 9. de divis. ver. quam citat, loquitur de publicorum locorum dedicationibus, non de sepulcris. Aut quis unquam somniavit, sepulcra aequae ac templa auctoritate publica vel principis dedicanda esse? Altera lex 8. de religiof. quam citat Gothofr., nihil huc attinet.

(195) Sic Merillius ad tit. de servitutibus (to. 3. thes. Ottoniani pag. 648.) hanc Pomponii ~~sententiam~~ interpretatur. Imo nec aliter Tribonianus id exposuit l. ult. C. de pass. inter emptorem, quam constitutionem mox expendimus.

aliud non erat, quam quod in allata modo inscriptione
 LOCUM. SEPULC. DEDICAVIT: hoc vero idem plane, quod
 in eodem elogio antecedit *corpus*. IN. ARCA.
 CONDIDIT. ET (sic plane) LOCUM. SEPULC. DEDICAVIT.

Est ergo *dedicare locum* tantumdem quod in locum adhuc
 purum primo mortuum inferre; cuius consequens est, ut locus
 ille statim religiosus, imo & sacer evadat. Vel sine productae
 Inscriptionis suffragio, ipse Pomponius satis hanc dedicationis
 motionem declaravit in eo, quod subiecit: *Aut ne sibi in suo
 sepelire mortuum liceat*: id enim nisi glossema est Pomponio
 adfuturum (196) aut *sepelire* non inusitata his scriptoribus;
 at certe simile & *sepelire* priori erit. Deinde & *ταφῆσαι* Paul-
 li lex, quam modo in medium afferrebamus, τὸ DEDICARE
 Pomponii exprefsit per haec *sepelire inferrentur, & inferri*.

Verum quid cum doctoribus nostris expostulo, quos im-
 mensus hiatus temporum ab aevo antiquae jurisprudentiae se-
 parat: quando ne Iustinianus quidem (sive potius praeclarus
 ille, uti volunt, universi veteris iuris interpres & *ταρβήτης*
corrector Tribonianus) quidquam in recitato Pomponii loco
 vidit? Sane inter celebres quinquaginta Justiniani decisiones
 (quas Merillius a se illustratas in unum volumen compegit)
 texta & quadragesima illa est, qua veterum iurisc. pugnas in
 ea pacti specie, de qua Pomponium & Paullum modo respon-
 dentes induximus, sedare sibi visus est Iustinianus Aug. Ea est
 lex ult. C. de pactis int. emptorem, & venditor. compos. quam lu-
 bet particulatim expendere. *Siquis, inquit, ita paciscatur in
 venditionis, vel alienationis contractu, ut novo domino nullo mo-
 do li-*

(196) Non levis certe suspicio
 mihi erat, illud *Aut ne sibi in suo
 sepelire mortuum liceat*, & Pomponii
 manu non esse, quum videatur mera
 interpretatio ejus, quod dixerat
locum suum dedicare. Et certe Pom-
 ponii aevo nemini obscurum esse
 poterat, quid sibi vellet ea locu-
 tio. At posteriore aetate, quum id
 tantum eruditi caperent, fuit, cre-
 do, aliquis sciolus, qui non obviae
 phraeos interpretamentum aut
 orae adscriberet, aut, uti fit, in
 ipso textu superne scriberet. Id
 jam postea in textum Pomponii re-
 ceptum fuit.

Verum eam conjecturam dam-

no, atque a me prorsus abdicco; ne-
 que id solum propter *taρβήτης* Flo-
 rentini auctoritatem, verum etiam
 quia inter duas illas *phras* aliquid
 discriminis, quod alteram speciem
 constituat, agnosco. Nam prius
 illud *Ne sibi locum suum dedicare
 liceat*, significat per sui ipsius illatio-
 nem sep. *encenari*: alterum atq.
ne sibi in suo sepelire mor, lic, per-
 tinet ad alterius mortui illatio-
 nem. Horum prius ex iis eviden-
 tius constabit, quae infra cap. IV.
 dicentur de dandi casu post verbum
Dedico, quam vim habeat ut haec
Dedicare sibi, est *suomet illatio* *prope-
 re encenari*.

de liceat in loco vendito, vel alio modo sibi concesso monumentum exstruere, vel alio modo humano juri eum eximere. Vides quanta in paucis verbis veteris juris inscitia. Primum in eo labitur, quod locum in Pomponii textu idem putavit esse quod fundum: nam si Tribonianus Pomponii *in locum suum*, id quod erat, pro monumento sive sepulcro accepisset, quantae ineptiae fuisset hanc pacti speciem comminisci, *ne in monumento monumentum exstruatur*? Deinde quis umquam somniavit, sola monumenti exstructione locum reddi religiosum, sive, quod idem, est *juri humano eximi*? Sane antea didiceramus, monumenta, in quae nullus dum illatus fuit, loca pura esse, solaque mortui illatione juri humano eximi. Nunc bene est, quod admirandus censor non tantum vetera jura (*quasi quom una multa jura confundit coe-us*, Mostel. a. 1. sc. 3. 120.) sed & sollemnium juris vocum notiones confundit. Pergit Decisio: *Sancimus, licet hoc apud veteres dubitabatur, &c.* Inter Pomponium quidem & Paullum optime convenit: ceteros, siqui forte fuerunt, qui ab his abiissent, non tam aetas nobis, quam Tribonianus invidit. Ceterum quando de veterum in ea specie discidio narras; cur o bone ex duabus pugnantibus inter se sententiis, ejus quidem, quam improbas, Pomponium & Paullum auctores in tuo *vendito* producis; alterius vero, quam unice amplecteris, nullum auctorem, responsum nullum Digestis intexuisti? praeclaram legum confarcinationem, in quam ea comportes, quae eodem tempore (197) reprehendis: omittas, quae miraris! Porro in eo, quod sequitur, vix est ut sani aliquid deprehendas. *Sancimus*, inquit, *licet hoc apud veteres dubitabatur, tale pactum ex nostra lege esse fovendum, & immutatum permanere. Forsitan enim multum ejus intererat, ne ei vicinus non solum quem nollit, aggregaretur, sed etiam pro quo specialiter interdictum est. Quum etenim venditor, vel alter alienator non alia lege suum transferre passus est, nisi tali fretus conventionem, quomodo ferendum est, aliquam captionem ex varia pati eum interpreta- tione.* Atque heic non possum Doctorum nostrorum miram perspicaciam non admirari, qui aut ista tamquam planissima prae-

(197) Vide Merillii praefat. ad eas L. decisiones, ubi ex decisionum subscriptionibus ostendit, eas fuisse editas eo triennio, quo Pandectarum *compositio* vacata

fuit. Et quidem haec, qua de agimus, altero ejus triennii anno prodit, nim. prid. kal. Nov. post consulatum Lampadii & Orcelii.

praetervehuntur; aut, si interfantur', *ὅτι ἄνευ Διόνου*. Quam mihi contra quid heic sibi velis Decisor, qui intelligit, nō is nihil intelligere videatur. *Multum*, ait, *ejus intererat, ne ei vicinus, non solum quem nollet, aggregaretur* (198) &c. Praeclara *αιτιολογία*! quid enim hoc commune habet, cum eo, quo de initio proposuerat? At credo equidem Tribonianum dum pactum istud *immutilatum* fœet; suam ipsum constitutionem interim mutilasse, ac *laceram crudeliter ora, Ora manusq. ambas* in codicem retulisse. Longior certe ea constitutio, siue ut appellant, Decisio fuit, qua non tantum complectebatur novus legislator prius pacti genus Pomponianum de mortuo non inferendo, sed & alterum, quod in eodem Pomponio sequitur, de praedio, vicino invito, non alienando (199). Utrumque, inquam, pacti genus Tribonianus ea constitutione immutilatum fovit; quae quia mutila (Triboniani ne incuria, an quo alio fato?) codici intexta fuit; idcirco posterioris legis capitis *αιτιολογία* cum priore capite foede coaluit, perinde ac si *Humano capiti cervicem pictor equinam* junxisset. Nihil verius. Tum nihil magis uno eodemque specimine crassam Graeculi Legislatoris supinitatem in Pandectis simul, & Codice compilando prodit.

• Pudet, BERNARDE doctissime, me Themidos sacris minime initiatum *ἄμα* ista pluribus edisseruisse, maxime apud Te, qui omnium consensu tum ceteras disciplinas, tum in primis quicquid est interioris & reconditae jurisprudentiae veteris in numero habebas. Sed ut ait ille, ita res erat: faciendum fuit. Idque eo vel maxime, quod evellenda, quacumque possem, mihi videbatur quaedam praepudicata opinio, quae jam dudum inveteravit, atque in complurium mensibus alte radices egit. Nempe ajunt, antiquitatis cognitionem, & antiquitus scriptorum lapidum peritiam esse lascivientium ingeniorum otiosissimam occupationem, cui tanquam ad Sirenum scopulos pessime affixi haereant adolescentes, ii maxime, quos legum sacratissimarum studium manet. Fateor, optime TANVCCI, me istius censoriae notae severitatem usque adeo reformi-

(198) Suspicabar *αγgregαρι* heic verbum sepulchrale esse, ex Hebraeorum proprietate petitum, apud quos qui decedunt, ad patres suos aggregari dicuntur. Sed non puto Tribonianum tam sublime spectasse.

(199) Nemo (ait ibi Pomponius) *paciscendo efficere potest, ne sibi locum suum dedicare liceat, aut ne sibi in suo sepelire mortuum liceat, aut ne vicino invito praedium alienet.*

formidasse, ut & quae talia in forulis opuscula affecta habeo, presserim adhuc, premamque porro; & hanc ipsam scripti-
onem, quae Te nunc auctore ex tempore emittitur, spissiore
opinione mea jam evassisse pigeat: quod ne fieret, providi ini-
tio diligentissime, ut qui ad ceterum brevitatis studium hoc in-
super adderem, uti quam minimas characterum formas elige-
rem, ut si non re, at mole certe plurimum ex hoc libello de-
cederet. Sed quando huc evasit oratio: a censoribus istis sciant,
utrumque nostrum, BERNARDE, quam longissime dissidere, ac
sic statuere, nihil aeque Romani juris studioso fructuosum at-
que adeo necessarium esse, quam antiquitatis, ac praecipue
veterum epigrammatum intelligentiam; sicut & legum vi-
cissim scientia plurimum antiquis titulis lucis affundi: itaque
haec duo studia, si quod aliud, apta inter sese esse & connexa. Pos-
sem heic laudare innumeras leges, Senatusconsulta, plebisci-
ta, decreta, testamenta, principum diplomata, stipulationes,
pacta, foedera, leges operi faciundo dictas; & plura talia in
faxis, aut aere adhuc exstantia, tum sepulcrorum jura, ma-
gistratus, dignitates, officia domus Augustae, jura manumif-
sonum, sollemnes formulas, & sexcenta huiusmodi, quae si-
ve non aliunde, quam ex inscriptionibus tenemus, siue lucem in-
de mirificam mutantur. Sed quis finis futurus esset? Ipsae sane
pandectarum, & elogiorum veterum locutiones sunt inter so-
germanae: utrobique sermo est plane *idemic*, sed is character
longe plus in antiquis titulis emicat. Nec facile alibi id dicendi
genus ferme reperiis. Verùm ne longius digrediar; quantu-
lum hoc est, quod heic nunc de sepulcrorum *dedicatione* scri-
bimus! & tamen quantum hinc legibus lucis affertur! olim
quum *de dedicationibus* univcrse Diatribam Commentario *ad*
mutitum Camp. Amphib. titulum pro re nata intexuissimus, me-
mini me plures legum locutiones antea ignoratas (200) in aper-
tum protulisse. Etiam in iis quae dicenda restant, spero me
huius rei specimina editurum, ac leges aliquot multo illustiores
redditurum. Reliquum illud est, TANVCCI, ut quoniam
com-

(200) Ac ne ab hoc ipso ver-
bo *dedicandi* discedam; ibi pag. 83.
24. planissime expositum fuit, quid
sit Paulli (l. 19. D. *de in rem ver-*
sa) *Dedicare legem in finis*. quid
in xxi. tabb. apud Gaium (l. ult. D.

De litigiis) *Rem in sacrum dedica-*
re: quid Marcelli (l. 12. D. *de cur-*
fur.) *Rem furiosi dedicare*: quid
apud Ulpianum (l. 64. D. *de acquir-*
ver. dom.) *In censum dedicare*, quod
male ibi *deducere* legitur.

compertum est, eadem Te omnia sentire (ut qui tum in omni antiquitate, tum etiam in elogiis veterum cognitione multus reperiri) eandem de hoc litterarum genere existimationem ceteris vel invitis ingeras atque infilles: ut tandem adulescentes de hisce antiquitatis deliciis praeclarius aliquid sentire consuecant. Id vero sub tanto REGE facillimum erit, qui de litteris universis quum sit optime meritus, vetera monumenta tanto in honore habet, quanto olim Croesus ille auri laterculos. Itaque & terrae viscera, plusquam aruspex aliis exta, sedulo rimatur, siquod litteratum marmor se prodatur ad illustrandam antiquitatem idoneum: & quae plura sane felicissimo Regum fors obtulit, ea auro contra cara habet. Utinam ad tantam nostrorum temporum felicitatem hic etiam cumulus accedat; uti REX optimus edicto vetet, ne posthac saxa, aera, & quidvis aliud antiquitus scriptum, opificum barbarie & incitiae frangantur, consentur, aut aliunde depereant. Nam quanti est hoc probri ac dedecoris, non in remotis tantum regni horum cimeliis, feracissimi provinciis, sed in ipsis regni faucibus, Capuae amphitheatrum Romani aemulum ad struendos viarum aggeres quotidie everti; antiquos vero titulos tum alibi, tum etiam in hac ipsa Regia urbe ab incitiae hominibus (quos Scythica propagine sotos suspicor) labefactari? Quod genus hominum ad perdenda pulcherrima natum, utinam, exposulante me, REX harum rerum a tantissimis (qualem nimirum Magni illius LVDOVICI pronepotem decet) aliquando injecto freno contineat. Verum de his jam plura fortasse, quam erat meorum partium.

I I I.

Nec aliud quam encaeniandi notionem subesse consecrandi & consummandi verbis, planissime ostenditur

Venio nunc ad consecrandi verbum; quod non tantum de aedibus sacris, verum etiam de aliis quibuscumque aedificiis usurpavit Spartianus Hadriano cap. 19. *Romae instauravit Pantheon, Septa, basilicam Neptuni, sacras aedes plurimas, forum Augusti, lavacrum Agrippae: etque omnia propriis & veteribus nominibus CONSECRAVIT.* Num ergo Septa, forum Augusti, lavacrum Agrippae sacris caeremoniis, aequae ut templa sacrabantur? Non puto: nec enim inter res sacras (201) nu-

me-

(201) Sacra haec tantum enumerat Aldus Manut. in ultimo

Quaestior. per epistolam, ubi de sacro, sacrosancto, sancto & religio-
so etc.

merabantur. Verum quia templa quo tempore consecrabantur, eodem & dedicabantur live encaeniabantur, hinc ea ~~verbaque~~, ut *consecro* pro *encaenio* poneretur, non tantum in sacris aedibus, sed late per omnia grassata fuit.

Verum age, largiamur sane (id quod videtur ceteroqui falsissimum) sed largiamur *consecrandi* verbum, ubi de thermis, foro, septis &c. agitur, ritualement ~~consecrationem~~ *consecrationem* arguere. Eritne idem de sepulcris iudicium? minime: quippe quae sola corporis illatione sacra evadebant, uti supra demon-

stravi-

so accurate agitur: *Sacra vero*, inquit, dicitur aedes, ara; *sacer locus*, mons; *sacrum saxum*, lignum; quorum ad consecrationem civitatis consensus. Infra: *Proprie vero sacra ara dicitur, sacer locus, sacrum saxum*: quia deo dicata caeremoniis & publico civitatis instituto.

Sed tamen videri possit aliud sub Caesaribus obtinuisse; sub quibus *loca publica* videntur sacra evasisse, ubi ea Princeps dedicavit, aut is, cui princeps dedicandi dedit potestatem. Etenim Ulpianus (lib. 68. ad Edict.) l. 9. D. de divif. rerum sic ait: *Sacra loca sunt, quae publice sunt dedicata, sive in civitate sunt, sive in agro. Sciendum est, locum publicum tunc sacrum fieri posse, quum princeps eum dedicavit, vel dedicandi dedit potestatem.* Et certe quum ex inscriptionibus constat, thermas, theatra, amphitheatra a principibus non raro dedicata fuisse; quis dubitabit, ea post dedicationem sacra evasisse?

Sed tamen aliud suadet Marcianus in l. 6. §. 3. tit. eod. ubi videtur sacras res unice ad aedes sacras restringere. Ejus verba sic habent: *Sacrae autem res sunt hae, quae publice consecratae sunt, non privatae. Siquis ergo privatim sibi sacrum constituerit, sacrum non est sed profanum. Semel autem AEDE sacra facta, etiam diruto aedificio, locus sacer manet.* Vides profecto non aliud sacri loci nomine venire, quam aedem sacram; theatra autem amphitheatra &c. homani, non divini, juris esse. Quando autem haec ab imp. dedicata legimus, non erat illa ritualis dedica-

tio, seu consecratio, sed mera encaeniatio sollemnis. Facit huc eadem Ulpiani supra citata lex 9. §. 2. Illud (inquit ibi Ulpianus) *volandum est, aliud esse sacrum locum, aliud sacrarium. Sacer locus est, locus consecratus. Sacrarium est locus, in quo sacra reponuntur: quod etiam in aedificio privatis esse potest. Et solent qui liberare eum locum religione volunt, sacra inde evocare.* Itaque ubi in supra dicta l. 9. Ulpianus ait, *locum publicum tunc sacrum fieri posse, quum Princeps eum dedicavit*, videtur non queri libet *locum publicum* (puta theatra, thermas &c.) intelligere; sed quatenus distinguitur a privato. Nam privatus locus, quamdiu privatus est (etsi privatim sacrarium ibi constituitur) numquam facit evadere. Ceterum ut locus sacer evadat; requiritur, ut sit publicus, ut consecratus, ad postremo ut sit verae consecrationis *donatus*, (uti aedes, ara, & cetera Aldo enumerata) non tantum abusivae, quae nihil differt ab *opprobrio*.

Addam ad ultimum illustrum Quintiliani locum Decl. 323. *Haec enim (templa) priusquam dedicationis accipiant summam religionem, opera sunt tantum: dedicatio est illa, quae Deum inducit, quae sede destinata locat.* An igitur in thermas, macella, fora, & cetera, Deus inducebatur? an sede destinata locabatur? Minime. Relinquitur ergo ut sacra non essent. At in his ipsis operibus publicis arae nonnumquam alicui deo ponebantur. Haec demum sacras erant; cetera aedificia non ita.

stravimus; proinde illatione & encaeniabantur, & eadem opera consecrabantur; idemque prorsus in re sepulchrali erat ἐγκαίνισμα & ἀφαιρῖον. Id jam pluribus epitaphiis elogiis confirmare possum; sed agmen ducat bilinguis Sponii inscriptio pag. 333. n. 37. in Solitudine S. Simeonis Stylitae prope Aleppum posita, quae sic habet: *T. Fl. Julianus. veteranus. leg. viii. Aug. DEDICAVIT. Monumentum. suum. dis. Manibus. suis. & Laetitia. uxori. suae. liberisque. heredibus. suis. posterisque. eorum. ne. liceret. ulli. eorum. ullo. modo.* Quae desunt in marmore, supplentur ex Graeco ἀπαλειρωσθαι τὸ αὐτὸ μνημεῖον. h. e. alienate idem monumentum. Nam deinde idem Graece sic ponitur. *T. Φλαυῖος. Ἰουλιανός. Ουστράτος. λεγεωνός. Η. σιβάστῆς. ἀφαιρῖον. μνημεῖον. αὐτοῦ. δινῆτος. Θανῖς. κατὰ χθονίους. καὶ. Δαμῖοσι. αὐτοῦ. καὶ. τῆς. γυναῖκος. αὐτοῦ. κληρονομίαις. αὐτοῦ. καὶ. τοῖς. ἐκγόνοις. αὐτοῦ. σῶως. μὴδενί. εἶεν. ἢ. ἀπαλειρωσθαι. κατ. οὐδένᾳ. τρεπῶν. τὸ. αὐτοῦ. μνημεῖον.*

Ubi vides Graecum ΑΦΙΕΡΩΣΕΝ i. e. consecrauit respondere Latino DEDICAVIT i. e. encaeniavit. Inscriptio ista illato jam T. Fl. Juliani corpore posita fuit; eoque dicitur T. Flavius ille encaeniassse monumentum suum dis manibus suis &c. Id vero Graece ἀφαιρῖον dicebatur, quia sola mortui illatione monumentum religiosum evadebat. Id jam clarius evincitur ex sequenti titulo, quem in eadem Solitudine ponit idem Sponius, eadem pag. 333. num. 36. ΑΦΙΕΡΩΤΕΙ. Αἰμιλίῳ. Ρηγινῷ. πω. ἐξ. Οὐλπίῳ. Ρηγίλλῳ. καὶ. Αἰμιλίῳ. Πτολεμαίῳ. στρατιωτῇ. ἐν. ΙΕ. Σκο. δῶ. κορινθιαρχίῳ. ὑπατικῷ. ζήσαντι. ΕΤΗ. ΜΕΧΡΙ. ΠΑΝΗΜΟΤ. . . . Quae Sponius sic Latina fecit: *Consecratum est AEmilio Regino Civi Ulpiae Reginillae & AEmilii Ptolemaei filio; qui militavit an. XV. adjutori corniculariorum consulari, qui vixit annos* Ultima vox ignorata Sponio mensis Julii Macedonicum nomen (202) erat. Verte autem in hunc modum; *Consecratum* (sive *dedicatum*) *AEmilio Regino* (aut fort. *Regino* sine aspiratione, ut sit cognomen a Regilla matre inditum, quod saepe in lapidibus observavi) *domo Ulpiae, Regillae, & AEmilii Ptolemaei filio, qui mil. an. XV. adjutori (203) corniculariorum Consularis,*

vix.

(202) Πάτριον (pro quo in marmore scribitur secunda syllaba longa Πανήμιον) quid Beoori aut Corinthii vocarint, nolo quaerere. At Macedones (a quibus indita mensibus nomina diu in Asia substiterunt) Πάτριον appellabant, quem

Romani Julium. Testis Suidas: *Πάτριος. ὄνομα μὲνός παρὰ Μακεδόνων, ὃ Ἰούλιος.*

(203) Hujus officii mentionem reperi l. ult. D. de fide iuramentis, ubi Tarentenus Paternus lib. militatum, inter immunes, si-
voin.

an. . . usque ad Quintilis Sequebatur enim mensis ejusdem dies . Dicebatur autem huic aut illi mortuo monumētum *dedicari*, in cujus usum primo encaeniabatur, uti infra cap. IV. docebitur.

Addatur & haec pulcherrima ex Grut. 791. 3. D. M. ET. *sonno. aeternali. securitati. memoriaeq. perpet. Aeliae. Flaviae. Melitanae. Q. V. AN. XXXI. M. LIII. D. X. T. FL. Hymnus. conjugii. sanctissimae. dulcissimaeq. cum. qua. vix. an. XIII. T. T. FLL. COL.* (i. e. duo Titi Flavii Collina tribu) *Marcellus. et. Titianus. et. Flavia T. F. Ampelle. matri. pientiss. sarcophago. sigil. cum. opera. et. basibus. fecer. et. CONSECRAYERUNT. Idibus. Augustis. Pudente. et. Orfito. Cos. Is est annus 165. aerae Christi. Sane enim ut Christiani depositionis suae annum diemque sedulo notabant, isque eorum dies natalis erat (de quo alibi plura dabimus) sic & interdum gentiles diem illationis corporis, (quam sive *Dedicationem*, sive *aditionem* dicebant) sedulo consignabant, ut in Sponiana & Reinesiana, quas supra num. II. in *Dedicandi* verbo protulimus.*

Apud eundem Grut. 367. 9. *Haec. aedificia. propria. comparata. facta. dicataq. (alii DICTAQ.) sunt. monumenti. sive. sepulchrum. est. et. ollarum. quae. in. his. aedificiis. insunt. et. CON. SACRATAE. sunt. religionisq. earum. causa. a. C. Caminio. Symphoro. et. libertis. libertabusq. posteris. eorum.*

Idem quoq. Gruterus pag. 362. 5. elegantem hunc titulum affert a Gudio, qui vidit in nonnullis correctum: C. Caecilius. Felix. et. G. Caecilius. Urbicus. locum. ita. uti. est. *concamratum* (CONCAMARATVM cum A in tertia syll. recte habet; nam est ex Graeco *καμάρα*) *parietibus. et. pila. comprehensis. longum. P. VI. latum. P. VII. (i. e. VII. semis) CONSECRARUNT. SIBI. ET. C. Caecilio. Rufino. et. C. Caecilio. Materno. et. libertis. libertabusque. posterisq. eorum. excepta. Secundina. liberta. impia. adversus. Caecilium. Felicem. patrum. suum. H. M. H. N. S. i. e. Hoc monumentum heredem non sequitur. CONSECRARUNT SIBI, tum quum aliquis eorum illatus fuit. Apud Grut. 307. 12. P. *Momisianae. uxori. castiss. et. incomparab. affectione. feminat. cujus. de. obsequiis. dicere. minus. supplet. dolare. Q. Herculanus. maritus. cum**

ve inter eos, quibus aliquam occasionem munerum graviorum condicio tribuit, refert & adjuncos *corniculariorum*. *Cornicularii* autem *consularis*, ut & *adjuncti* con-

niculariorum consularis in laudata inscriptione nomen apparitorum est. Vide h. i. G. de apparit. Praef. praet.

lum. pignerib. de. ed. nativ. locum. CONSECRAVIT.

Postremo in inscriptionum syntagmate Gudiano pag. 340. num. 1. haec epigrapha legitur: DIS. MANIBUS. ACILIAE. GRAPHICE. C. ACILIUS. ATHENOBIVS. LIB. BENEMERENTI. DE. SE. CONSECRAVIT.

Et certe in productis exemplis quum *consecrandi* verbum cum dandi casu usurpetur; indicio id manifesto est, tantumdem esse quod *encaenia*, ut cap. IV. demonstrabitur auctoritate Virgilii, qui pro eo, quod alii dicunt *dedicare* aram huic aut illi deo, INCHOARE usurpavit.

Et Graeci quidem Latinsque *consecrare* dicebant id quod erat *inchoare* aut *encaeniare*. At contraria ratione Hebraei id ipsum *profanare* appellabant, maxime ubi de vineis & configurationibus sermo esset. (204)

Restat postremo id unum, ut pauca de *consummandi* verbo tangam: quod etfi plerumque, etiam in inscriptionibus (205) aliud non est quam *perficio*, saepe tamen in eisdem tantumdem valet, quod *encaenia*. Plura proferre exempla possem; sed paucis contentus ero. Inscripção Neapolitana apud Fleetwoodum pag. 162. num. 2. *Sanctissimo. deo. Patri. ex voto. consummavit. Julius Secundus Faonius.* Dandi casus ostendit dedicationis notionem. Adhaec in Villa Carpineae exstat inscriptio apud Fabretum pag. 91. num. 179. in hunc modum: *Ti. Cl.*

Zefi-

(204) Hebraeis ללל *cbil-*

lel, profanavit, ubi de arboribus sermo est, sumitur pro eo quod est earum usum communem reddere. Vnde Deut. XX. 6. Jer. XXXI. 5. Sed equidem non video, quid coegerit interpretes, ut in his locis *profanare* vertant, quod ipsi *profanare* deinde interpretentur *usum inchoare*. Quid id necesse erat? quando id verbum, ut in Hiphil *incipiendi* habet significationem, eandem certe & in Pihel in laudatis locis habebit: quae loca commodius mea sententia vertet is, qui *inchoare vineam, plantationes* dicet, quam qui *profanare*. Nisi quod *profanare vineam* transtulerunt nostri, securi in eo Graecos interpretes, qui *ללל* *cbil-* *lel* induxerant. Fuit enim hoc in usu veterum Interpretum obviā dictionis significationem

sequi, ibi etiam, ubi aliud res exigebat. Nam quia ללל *cbil-*

lel plerumque *profanandi* verbum erat; hinc ibi etiam ubi de inchoando usu vineae sermo erat, illud *ללל* *cbil-* *lel* *profanare* dixerunt: cuius moris possim exempla proferre, *ללל* *cbil-* *lel*. Ex quo deinde factura est, ut Hellenisticum *ללל* *cbil-* *lel* pro *inchoo* in talibus sit accipiendum.

(205) Ut apud Grut. 177. 4. *Aquaeductum . . . coeptum a Divo Hadr. patre suo CONSVMMAVIT DEDICAVITQ.* Sic credo etiam in hac sepulchrali epigrapha apud Fabretum pag. 53. n. 309. *Ad Aurelium. Stasimu. lib. coeptu. a patre suo. CONSVMMAVIT. sibi. et suis.* Nam praecedens COEPTV (quum sit *αρχή*) facit, ut CONSVMMAVIT, quod sequitur, idem sit, quod *posuit*.

Zosimus. et. Plautia. Zosima, viui. sibi. fecerunt. suisque. libertis. libertabusque. posterisque. eorum. ne. de. nomine. exiat. nostrorum. &c. Ad extremum manu posteriore additur: TI. CL. ANDREAS. CONSUMAVIT. Quid sibi istud *consumavit* vult? non aliud certe quam, quod ex omnibus illis, quibus sepulcrum illud paratum fuerat, primus illatus est *Andreas*, isq. sepulcrum encaeniavit. Quod quia notatu dignum ad memoriam posterorum videbatur; superstites id recentiore manu subscripserunt. Postremo, ut alia omittam, notum est illud tum apud alios, tum eundem Fletwod. 191.3. *Consummatum. hoc. opus. sub. ascia. est.* Heic certe *consummare* tantumdem valet, quod encaeniare. Nam si *perfectum* interpreteris; quo, quæso, spectaret id monere, sepulcrum illud eo fabrilis instrumento constructum esse, quo cetera omnia construebantur? Sed de hoc altero titulo nobis alibi sermo redibit.

Non omittam heic haud tritum encaeniati monumenti vocabulum, Paulo usurpatum in l. 43. D. *de rei vind.* Ibi quum lapides monumento inaedificatos, etiam postquam remoti sunt, vindicari posse, negasset; addit: *Sed si alieni sine voluntate domini inaedificati fuerint, & nondum FVNCTO MONUMENTO, in hoc detracti erunt, ut alibi reponerentur, poterunt a domino vindicari.* Frustra sunt qui pro FVNCTO, quod est in Flor. Pand. legunt *fixito* aut *falso*; nam *Functum* monumentum non est aliud quam *dedicatum, consecratum, consummatum*; tot enim modis dicebatur.

Postremo quemadmodum Quintilianus decl. 323. de templorum dedicatione dicebat: *Dedicatio est illa, quæ Deum inducit, quæ sede destinata locat*: liceat tantumdem de sepulcri dedicatione h. e. cadaveris illatione dicere; quippe quæ deos Manes inducit, & mortuum sede destinata locat. Nec plura de sepulcri dedicatione addam.

Ergo si DEDICARE (ut & *consecro* & *consummo*) tum in rebus ceteris, tum maxime in re sepulchrali idem plane est, quod *encaenio*; cur porro idem verbum conjunctum cum SUB ASCIA aliud erit? Imo plane idem: quod quisque melius per se colliget, ubi de duabus reliquis clausulae hujus voculis ediscerero.

1. *Σείσαρον*.

A Graecis exordiar, inde ad Latina progressurus. Quae Latinis *Ascia* dicebatur, ea Graecis duplici donabatur vocabulo; nam & *Σείσαρον*, eademque *ἄσκια* vocabatur.

Ad prius vocabulum quod attinet, cujus etymon (207) ignoratur, id non aliter, quam de materiariorum *ascia* usurpatum reperio: nisi quod etiam pro vinculi seu chirurgicae deligationis genere ab Hippocrate usurpatur, sic appellatae, quod *Asciae* figuram praeferebat; de quo accurate in processu capitis huius, uti spero, disputabitur. Interim quum Hippocrati hoc vinculi genus *Σείσαρος* masculino gen. scribatur, manifeste hincprehenditur aevo Hippocratis fabrilis hoc instrumentum utraque terminatione ac genere prolatum fuisse, ut & *Σείσαρος* & τὸ *Σείσαρον* diceretur.

Ac primum errant viri doctissimi, qui putant, Hesychium *Σείσαρον asciam* cum *πλάκην bipenni* confudisse, quum certe Hesychii (208) locus sanus non sit; nec sit verisimile, illustri grammatico Homeri locum inauditum fuisse, ubi *πλάκην bipennis* a *σείσαρον ascia* diserte distinguitur. Existat is locus Odys. E. 234. ubi Calypso Ulyssi ad ratem fabricandam utrumque instrumentum dedit.

ἄσκιον

usurpari, sed peculiare esse materiarii vocabulum. Id dum exemplis Graecorum, & variis observationibus confirmare satago; res longius processit quam pro annotationis modo. Quare ne heic molestiam lectori fastidienti crearem, id totum ad finem separatim praefectum constitui; & ita, ut ex his animadversionibus, quas ad haec pro re nata paravi, locum Matth. XIII. 55. & *καρπύλλον* alterum Marci VI. 3. exornarem; quibus locis speravi eas observationes non mediocri adjumento futuras.

(207) *Isidachus* ad Homer. Od. E 237. docet, vellus pecoris Dithyrambicos *σείσαρον* appellasse, quia *σείσαρον τὸν ἄσκιον, ὅτιν περὶ στήν*. Ἄσκιον ἢ ὡς οἱ μὲν *Σείσαρον* *ἀδύναμον* *ἰσχυρὸν*, *σείσαρον* *δριμύτως* *σφάζοντες*, ἄλλως *ἐπὶ ἐξῆς τίθω*, ὁ *σείσαρον* *ἄσκιον*.

Ac hoc nihil commune habet cum fabrilis instrumento. Itaque tacetibus veteribus grammaticis, nihil aliud restat, nisi ut *Σείσαρον* vox tamdiu primitiva habeatur, donec aliquis exsistat, qui de originatione doceat.

(208) Hesychius: *Σείσαρον, τὸν ἀμφοζομον πλάκην*. Non dubito, quin locus Grammatici sit vitiosus; quod vel inde constat, quod interpretatio vocabuli solet recte casu, non quanto, subnecti. Itaque deest certe aliquid. Veluti si scripserit lexicographus *Σείσαρον, (ὁ καλεῖται παρ' Ὀμήρου, ἄσκιον ὁ γὰρ τὸν ἀμφοζομον πλάκην*. Ineptissimus sim, si praestare amsim, ea quae intra parentheses scripsi, esse e manu Hesychii. Sed aliquid certe deest, quo significaretur, inter *Σείσαρον* ac *πλάκην* interesse.

Δόνει μιν εἰ πρὸς τὸν γάμον, ἔργον αὖ πολλοῦμαι,
Χάλαρον, ἀμφοτέρωθεν ἀναχμῶν &c.

Inque manus magnam, ancipitem dedit illa bipennis &c.
Deinde: Δόνει δ' ἱκανὸν εὐκταρον ἔδωκεν. Dedit deinde & *asciam* positam, sive potius (209) *acutam*. Hinc *εὐκταρον* *δόνει* *sedile* non *asciatum* Sophocles (sup. apud Turnebum) appellavit. Idem poeta in Oedipo Coloneo pag. 274. *πρὶν σέθεν ἐξέμην Βαδρὸν τὸ δ' ἀνέκταρον*. Sedebam in sacrata hac impolita sedo. Ubi Schollastes *ἀνέκταρον* exponit *ἐντελευτῶν*, *ἄλυσον*, *ἀγλυον*, & generalius, *ἢ ἀργασμῶν* non *elaboratum*. Possim & alios (210) scriptores proferre non paucos, si id opus esset: sed ita, ut nusquam hucusque, nisi pro *πικρῶν ὀργάνῳ* sive pro *maticarij* instrumento reppererim. Atque haec de *εὐκταρῳ*.

2. * A S C I A.

Xviralis legis occasio.

De *Asciae* vocabulo, & ejus diminutivo *Acisculo* (211) tot jam dicta sunt passim toto hoc libello, ut frustra futurus sim,

(209) *ἔδωκεν* in hoc Homeri loco, Eustathio pag. 1521. creditur habere *ἐνέργητικόν* σημασίαν significationem activam, ut sit *ἔδωκεν*; ut & *βίλος* *ἀνυμωρον* eidem explicatur *ἀνυδαντοῦν*, cito *primus*. Deinde iuvat: *Διότι καὶ τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ (εὐκταρῶν) ὁρᾷ, καὶ τοῦ τελευτῶντος ὄψεσθαι* v. 44.) *Πολέμους δ' ἀπὸ χαλκῷ, ἔστι δ' ἐπιγασμῶν*. Ubi vides τὸ *τελευτῶντος* ad *ipennis*, *ἔστι* vero ad *Asciae ἐνέργειαν* pertinere. Et quidem *τελευτῶντος* est *praeclidit* (quod proprie est Latinorum *Dolere*) *ἔστι* vero est *polivis*.

(210) Lucianus: *ὥστε ἐνέκταρον τῷ τέκνῳ καὶ ζυγῶν*. Ut *fabro signario ascia & cerebrum*. Plut. in II. de carnium esu: *πολλοὶς καὶ εὐκταρῶν, καὶ οὐκ ἀποκτείνων τρέφειν*. *cerebris ascisque ceterisque intestinariis instrumentis*. Adhaec apud Pollucem VII. 113. & X. 146. inter *materiariorum* instrumenta primum locum *εὐκταρῶν* occupat. In Glossis veteribus *εὐκταρῶν* exponitur *Ascia*: & *εὐκταρῶν Runcinae*. In L X X. etiam I. Par. XX. 3. enim *εὐκταρῶν* *ferris* conjungitur. Et II. XLIV. 12.

Ὅτι ἔδωκε τέκνῳ εὐκταρῶν. σκετάρῳ ἡρῶσαν αὐτὸ, καὶ ἐν περὶ ἔργῳ &c. At 2. Reg. XII. 31. pro *Scalorum ὀπορημῶν* alia interpretatio habet *σκετάρῶν*. Ne illud quidem Lycophronis v. 1105.

Τυτὰς σκετάρῳ κόγχῳ ἀδύνηται μέσσω

Acuta adhaesus ascia calvariam: quod in Addendis expendetur; aliam habet quam toties jam dicti instrumenti significationem.

(11) *Asciae* diminutiva duo sunt *Acisculus* & *Asciola*. Ea Graecis duobus respondent *Ἀσίδεον* & *Ἀσιδίον* (nisi haec major *ἀσιδέλιον* vertere) quae junctim Suida reperies. De *Acisculo* nihil addam praeter ea quae ad Phil. a Turre dicta fuerunt, & alibi. At alterum *Asciola* probum non est, quippe quod in Isidori Glossis tantum reperitur, ubi legitur *Asciculus*, *Asciola*, *Dolabra* &c. Isidori XIX. Orig. 19. *Ascia...cujus diminutivum nomen est Asciola*. Etiam Ugutio (infra, producendus) *Asciolae* & *Asciculi* meminit. At *Asciatus* in Gloss. Can. ex Jo. de Gallandia in synonymis, est *cultellus magnus*, aut *cultellus*, quo pergamenum dividitur.

sim, si verbum addam. Verum quia primi omnium xvi-
ri hanc vocem usurparunt in ea lege ROGUM ASCIA NE
POLITO; non finam ut ad quam legem illustrandam tot jam
viri doctissimi symbolas contulerunt, ea nullam a me, tam-
quam ab imi lecti conviva, collectam exigat.

Et quidem legis sententiam quod spectat, nihil ad ea adji-
ciam, quae viri eruditi perviderunt; nim. sumptus superva-
cancos amputari, qui certe in dolanda pyra, mox in favillam
redigenda, supergacanei fuissent. Nunc quid occasionem legi
dederit, quaero; & simul unde desumpta fuerit.

Non dubito, quin ante viros, Romulidae in rogo extruen-
de insanierint; dum non satis haberent ligna ex saltu com-
portasse ea, quae pñioni essent idonea, nisi etiam materiam
omnem sic, quasi ad opus intestinum, perpolivissent asciae (112)
admiculo. Ea consuetudo tamdiu valuit, quamdiu aut re-
giae leges valuerunt, aut civitas incerto jure vixit. At post-
quam ad clarissimas Graeciae Urbes, in primis Athenas, &
Lacedaemonem (quae duo Graeciae oculi habebantur) legati
missi, optima quaeque singularum instituta didicissent; ne-
cesse est eos inter Lycurgi leges illam prae ceteris demiratos,
quae vetabantur construi domus (quae antiquitus plerumque
lignae erant) aut contignationes, aut januae, nisi so-
lus securis, & ferrae ope; utique sine asciae aliorumque (sic
qua tunc forte plura erant) *κατασκευαίων ἐργαλείων* politioni-
bus. Obstupefactos tanta severitate legatos, simul credo puduit
Romanae luxuriae, praesertim in rogo mox absumendo lascivien-
tis. Jam tum certe destinatum eis fuit mox ut redirent,
daturus operam, tantae ut insaniae obviam iretur, idque in
eorum pittacii sedulo fuisse adnotatum. Atque hinc profecta
est de rogo *κατασκευαίων* lex illa: ROGUM ASCIA NE POLITO:
quasi dicerent, *ἀνὰ πάλαιον νόμον* (ut erat in Lycurgi *πρῶτη*
secunda) rogum esse parandum: lex tanto illa Lycurgi mitior,
quantum interest, rogo ne rudi atque impolito brutum cadaver
comburendum imponatur, an in cubiculo ex rudi aspera que

mate-

(112) Haud semel Tullius in
De legib. ex eo quod xvi-
ri colligit id ante viros fuisse
factitatum; alioqui non venissent.
Sic in *II. c. 24.* Haec praeterea sunt
in legibus de unctura: quibus ser-
vatis unctura tollitur, omnisque

circumpositio: quae & recte tollun-
tur; NEQUE TOLLERENTUR.
NISI FUISSENT. Ibidem mox.
Credoque, quod erat factitatum, ut
uni plura fierent, lectique plures
fuerentur; id quoque ne fieret,
lege sanctum est.

E

materia composito totos quis vitas annos faciat. Sed cur non de Lycurgi Rhetra, ex cuius accumulatione xyvralem profectam dixi, doceo? Plutarchus in vita Lycurgi (edit. Francof. pag. 47. B.) (213) *Altera iam Rhetra adversus luxum fuit, ut quavis domus nullo alio instrumento, quam dumtaxat fastigium bipenni, fores serra fabricatas haberet. Nam quod dixisse postmodum de mensa sua Epaminondam ajunt, TALE PRANDIUM NON CAPERE PRODITIONEM, id priori in mentem Lycurgo venit, TALEM DOMUM DELICIAS ET LAUTITIAE HAUD FORE CAPACEM. Nam quis tam ineptus & omentis fuerit qui in laetum adeo simplicem ac vulgarem lectos argenteis sulciris instructos, purpureas stragulas, aurea pocula, & qui haec comitatur, splendorem inferat? Certe conveniat & aequetur oportet aedificio lectus, lecto vestis, huic reliquis cultus atque suppellex. Ex hac consuetudine illud profectum ferunt, quod Leotyphidai Major, Corinthi quum caenaret, aedium lectum laqueatum, & magnifico exstructum conspicatus, hospitem rogaverit, ECQUID LIGNA APUD EOS QUADRATA NASCERENTUR?* Paria his apud eundem Plutarchum in Laconicis (214) Apophthegmatis reperies. Vides ex uno specimine quam temperatae ad lenita-

tem

(213) Plut. in vita Lycurgi (edit. Francof. pag. 47. B.) Ἐτέρη δὲ πάλιν κατὰ τῆς πολυτελείας, ὅπως οἰκία πᾶσα τὴν μὲν ὀροφὴν ἀπὸ πελέκους ἀρραγμένη ἔχη, τὰς δὲ θύρας ἀπὸ σιδήρου μόνου, καὶ μνηστῆρες ἢ ἄλλων ἐργαλέων· ὅστις γὰρ ὁσπερ Ἐπαμεινώνδαν αὐτὸν λέγουσιν ἐπὶ τῆς αὐτῆς βασιλείας, ὡς τὸ πρῶτον ἀφῆκεν τὰ χρυσεῖα ἀποδοῦναι, τοῦτον ἀφῆκεν ἑνοπεῖς Λυκούργου, ὡς οἰκία πρῶτον τεφρὴν εὐχωρὰ, καὶ πολυτέλειαν. Οὐδ' ἔστιν οὐδὲς οὕτως ἀπαρκαλὸν καὶ ἀνθρώπων, ὅσα ἡς οἰκίαν ἀφελὴ καὶ δημοτικὴν πειράσαν κλίνας ἀργυροσποδίας καὶ χρυσεύμας ἀλαύργας, καὶ χρυσὰς πολυτελείας, καὶ τὴν ποῦσις ἐπομένῃ πολυτέλειαν. Ἀλλὰ αἰσάμεν ἴστω ἀρμυρίδα καὶ συνδραμοῖον τῇ μὲν οἰκίᾳ τῇ κλίνῃ, τῇ δὲ κλίνῃ τὴν εὐδαιμονίαν καὶ τὴν ἄλλαν χωρησίαν καὶ κατισχύον. Ἐκ δὲ πρῶτης τῆς συνδράμης πασι καὶ Ἀποφθηγμάτων τὸν ἀριστὺν περὶ Κορύμφου διαπονοῦνται, καὶ διακαρμάνου τῆς γῆρας

τοῦ οἴκου τὴν κατισχύον πολυτελείαν καὶ φαυλοποιήσιν, ἐκείνου τὸν ἔχοντος, εἰ πρᾶγμα παρ' αὐτοῖς τὸ ξύλον φέρει. Ligna sexagula (mus roimnai vocat Plin. XVI. 39.) usurpabant Spartani, quae opponuntur quidem tetragonis, sed opponuntur etiam πελεκητοῖς apud Iheophis. Vide not. 215.

(214) Plutarchus in Laconicis Apophthegmatis (edit. Francof. pag. 227. B.) Ἐπιστρουφάν τινος διὰ τὸ ὄρεσθαι ἀπὸ πελέκους τὰς οἰκίας ἐπιτιθίμεναι προσεμίξε, θυραν δὲ ἀπὸ σιδήρου μόνου, καὶ μνηστῆρες ἢ ἄλλων ἐργαλέων, ὅπως ἂν, ἔφη, μετελάσκειν οἱ πολλοὶ παρὰ πάντα ὅσα εἰς τὴν οἰκίαν εἰσάγουσι, καὶ μνηστῆρες ἢ πρὸς ἄλλοις χυλούμενους ἔχουσιν. Quibusdam percontantibus, cur ad fastigium domus ianua serra mihi, nullo alio instrumento, permittisset, respondit (Lycurgus): Ut ci-
vies medicritatem servent in o-
nibus.

tem leges xvirorum exstiterint, & quā longe a priscorum legislatorum severitate abfuerint. At ne hoc quidem diutissime observatum fuisse documento est, quod de depictis (utique & ascia- tis; nec enim rudis materia depingi potuisset) sui temporis regis prodidit Plinius, de quo vide supra Guichardum pag. 11.

At mihi quis fortassis objiciet illud Ciceronis in II. de leg. c. 23. a Solonis legibus illam de rogo *ἀναστροφῇ* repetentis. V-
erum notari mihi velim in Ciceronis verbis *μὲν* illud FERE. Jam cetera, inquit, in XII. minuendi sumptus lamentationesque funeris translata de Solonis FERE legibus. HOC PLUS, inquit, NE FACITO: ROGVM ASCIA NE POLITO.... Externato igitur sumptu, tribus riciniis, & vinculis purpureae, & decem tibicinibus, tollit etiam lamentationem. MULIERES GENAS NE RADVNT, NEVE LESSVM PVNERIS ERGO HABENTO, &c. Ex his vides, non omnes ac singulas verbo tenus leges, sed uniuerse consilium minuendi sumptus lamentationesque transtatum de Solonis legibus. Aut si leges ipsas a Solone arcel-
litas vis; adde τὸ FERE h. e. magnam partem. Ceterum tan-
tisper dum quis doceat, fuisse in Solonis *ἀσείῃ* de *ἀναστροφῇ* rogo vestigium (quod nemo umquam praestabit) ego a Lycin-
gi Rhetra altera, non legem ipsam de Rogo, sed legis ejusdem
aemulationem ac studium manasse contendam. Nisi vero lon-
ge aliam legis distinctionem atque interpretationem eudere li-
beat; de quo subjectam (215) adnotationem adibis.

III.

nibus, quae in domum important, nec earum quidquam possident, quae ab aliis magni sunt. Tum & Leontichidae factum eisdem verbis refertur.

(215) Quid si vero major lon-
ge, quam vulgo creditur, hac le-
ge severitas continetur? Quid enim
impedit, quo minus cum Rival-
lio & antiquis (vide pag. 6. not. 2.)
sic distinguamus? Ne facia rogam:
Ascia ne polito. Quae distinctio eo
redibit, ut priore legis capite ro-
gis veteris, altero in domo con-
struenda nullus asciae usus; prorsus
ut ex Lycurgi sententia, contigna-
tiones, ac ianuae *ἀναστροφῇ* hiant,
& ἀπὸ πλάκας & ἀπὸ πλῶκος μόνον.
Sed intercedit ei distinctioni Ma-
nucius. Non puto, inquit, Rogum
prohiberi, quum uri concedatur:

illa lege scilicet. IN VRBE NE SE-
PELITO NEVE VRITO: qua le-
ge non crematio vetatur, sed ne in
urbe id fiat. At quis scit an non
verborum hujus legis hic sit ordo?
Ne sepelito in urbe: neve urito: ut
hoc alterum in totum veteris,
& ne extra urbem quidem crema-
tio permittatur. Aut si vero con-
cedebatur extra urbem combustio
(nam certe quantum est Romanae
historiae, cremationem docet) quis
scit, an non xviiri tamen Rogum
veteris (nam fort. Rogus sive
Pyra non sine sumptu construeba-
tur) uri vero tantum sine sum-
ptu illo rogo siverint, nim. ut
super incompressam lignorum
struem nullo artificio factam cada-
ver imponeretur?

Sane nihil est quod huic alteri

de verita ascia interpretationi officiar praeter Ciceronem; qui hanc legem totam ad minuendos funerum sumptus pertinuisse docet. Nunc si quaevis *Asciae positio* vetaretur, quo Cicero inter leges de funerum sumptu minuendo id posuisset? Facegat ergo haec altera legis distinctio & interpretatio; ne dum viros per omnia Lyncurgi xigorem aemulatos, volumus; interrim eo impudentiae prolabantur, quam supra in Aust. *de Relig. Gallic.* (vide supra pag. 74. not. 91.) reprehendimus, ut Ciceroni hanc legem non intellectam, statuamus.

Sed tamen antequam hinc obeam, non possum imperare mihi, ut, quid mihi in legis huius distinctione, quae obtinet hodie, displiceat, dissimulem. Nunc quidem omnes sic legunt, ac sic distinguunt: HOC PLVS, NE FACITO: ROGVM ASCIA NE POLITO; quorum verborum hic certe ordo erit: PLVS (i. e. praeterea) NE FACITO HOC: NE POLITO ROGVM ASCIA. At quis in his verbis morosam *επιεικειαν* a legislatorum, & maxime virorum, stylo abhorrentem non videt? Omnino illud NE FACITO nisi cum sequentibus necatur, oritur sum erit. Atqui NE FACITO ROGVM, uti modo vidimus, non potest cum Ciceronis auctoritate stare. Non aliud ergo restat, nisi ut cum Jac. Raevardo (vide sup. pag. 6. not. 2.) distinguamus: NE FACITO ROGVM ASCIA: NE POLITO. Quin & idem Raevardus illud HOC PLVS Ciceronis esse, non XII. puravit; quasi vellet Cicero, legem hanc legibus a Solone latis *hoc plus* continere, nim. NE FAC. ROG. &c. Ac revera, ut ostendimus, hoc caput non a Solone translatum fuit, sed ex Rhetrarum aemulatione positum. Verum age duo illa monosyllaba; HOC PLVS, sine plane viritalia; ac aliud certe non valebunt, quam *Hoc amplius* (i. e. praeterea) in legibus vitarissimum. Deinde verbis illis, NE FACITO ROGVM ASCIA, ligna rogi

ἀνέχοντα esse iubentur: postremo quod additur. NE POLITO; *πυλκνός* ipsa prohibetur h. e. rudis materiae expolito ope bipennis facta, qua exteriora ligni crassioraque detrahebantur: id quod vulgo materiarii nostri dicunt *ἀσφατρε*. Ut omnino ligna non aliter quam *στρογγύλας* (quae Theophrastus nonnumquam *πυλκνός* opponit) rogo adhiberi, xviri iusserint. Theophr. V. hist. pl. 7. *ἡ δὲ ἑξ ἑλκων τὰ μὲν χυρὰ, τὰ δὲ πυλκνὰ ἰς τὰ δὲ στρογγύλας. Λίγων μὲν ἵππων ὅσαι φύας ὠρεῖται, ὅσαι βίπεντι ἐκτὸς τοῦ σώματος, ὅσαι τοιμυδα (& intacta) σερῶται. Ibid. Ἰσλακνὰ δὲ ἑλκὰ, ὅων ἀπὸ πύλωνος τὰ εἶναι στρογγύλας δὲ, δὴλον ὅτι τὰ ἀψαυς. Atque Ἰσλακνὰ, quorum exteriora bipennis destruebantur: στρογγύλας i. e. totius esse, quae intacta. Videatur etiam de his Plinius XVI. 39. ubi & *Terebrae* & *Usae* totius ligna nominantur; & mox: *Tigna* & quibus *avfers* seu *cavis* toricem. Nec porro nunc vacat Pliniana cum Theophrastis sic comparare, ut quid cui respondeat, recte constituitur. Sed tamen, ut eo redeam, ligna totius, ac ne bipennis quidem ope decorticata adhiberi rogo *δυστάδους* volebat.*

Postremo si nihil prorsus, non modo in lectione priorum monosyllaborum, sed ne in recepta quidem ab omnibus distinctione, mutandum est: Ordo verborum talis esse, omnino debet: *Ne facito plus hoc* (h. e. plus modo illo funerum paullo ante ex Solonis legibus definito, tribus viciniis, & viciniis purpureae, & decem viciniis, & signa erant alia: deinde additur) *Rogum ascia ne polito*. Atque in hac demum legis distinctione & intelligentia conquiesco (ita ut *Hoc plus* non sit *praeterea*; sed *Plus* casu quarto: *Hoc* sexto sit positum) nam superiora illa magis accendi ingenii, & versandae in omnes partes ejus interpretationis gratia, produxi, quam ut latum unguem a trita ac recepta distinctione recederem.

Quatenus a τάλαν bipenni distinguatur : & quod non sit prorsus idem, quod Σκίπρον Ascia, sed sit potius dolabra. Scriptores passim illustrantur, alicubi & emendantur.

Alterum Graecum Asciae vocabulum Ἀξίον est ; quoniam revera Asciae, (nisi potius Dolabrae) nomen esse, dubitare non Veteres (216) Glossae vetant ; deinde & hoc, quod Latinum Ascia ab Ἀξίον invenisse nomen Vossio videtur ; quoniam vide sup. pag. 18. Quamquam mihi quidem longe aliud sedet etymon, ut & ἄξιον aut (217) ἄξιος deducenda commodius videatur.

Sed quia hoc video penitus Graecissimum complurimum mentibus insedisse, ut Ἀξίον securim interpretentur ; adeat, quae so lector, ut alios (218) nunc taceam, harum litterarum facile principem H. Stephanum in Thes. ubi inter Ἀξίον & τάλαν sic esse distinguendum, ut illud sit ascia vel dolabra, hoc securis, Homeri & Xenophontis auctoritate docet. Quorum hic in Hellenicor. III. dixit : Πολλὰ μὲν μαχαιρὰς, πολλὰ δὲ ἔξον. πολλὰς δὲ ὀφθαλμοῦς, πολλὰς δὲ τάλαντες, καὶ Ἀξίνας, καὶ πολλὰ δρέπανα. Multas machaeras, multos gladios, multa verucula, multas securas dolabrasque, & multas falces. Homerus autem II. O.

Ὀξέσι δὲ τάλαντες καὶ Ἀξίνας μαχόμεναι.

Pugnabant acribusque bipennibus atque dolabris.

Sed jam ante Stephanum id discrimen ad hunc Homeri locum notaverat Eukathius pag. 1039. ὅτι καὶ τάλαντες ἄρα Ἀξίον

διδ-

(216) In vet. Onomast. Latino vocabulo Ascia Graecum responderet Ἀξίον : deinde in Gloss. Graeco-Lat. Graecum Ἀξίον exponitur Dolabra, hoc Dolabrum. Et Ἀξίον materiam (i. e. Axine materiam : nam uti diximus supra, τέκνον est materia) : additur autem materia, quia erat & ascia struorum, aliorumque artificum in Philox. Gloss. est Dolabra in Onomast. Ascia. In eisdem quoque Glossis Ἀξίον τερμίδος est Acieris (de quo al Muratorum diximus) & Ἀξίον est Dolabella.

(217) Cur enim Asciam ab Ἀξίον deductam dicamus, quoniam, si rem ad vivum refecare libeat, Ἀξίον non tam Ascia, quam Dolabra, uti dicitur, esse videatur ? At ἔξον & ἔξος verba sunt τῆς λ-

συνεργίας, nam & Radere & excolere significant, ac plerumque de materia usurpantur : unde & τὸ ἔξον lignum a ἔξος deducitur. Acolas porro τὸ ἔξον in SC commutare conievisse, supra a Vossio pag. 16. didicimus.

(218) Aemilius Portus, in suo Suida illud Ἀξίον δὲ Ἀξίον. καὶ Ἀξίον ὑποκαταστήσας, sic vertit, ut non securis, sed dolabrae & dolabellae, asciae & ascioles nomina usurparit. Item Kusterum in eodem Suidae loco Asciae & parvae Asciae nomine usum video. Nolo hinc lectorem obtundere, si, quid singuli interpretes Ἀξίον sint interpretati, morosa diligentia persequi satagam.

δολαβρός, ὡς δηλοῖ π, Παλίντροι καὶ Ἀλίντροι. Heic autem nolo praeterire, quid de hoc more pugnandi bipennibus, & dolabris alibi Eustathius adnotaverit. Is enim ad Il. N. *Barbarorum*, inquit, *consuetudo est dolabris, ac bipennibus. dephnare: idcirco alibi* (hoc scil. loco, quem recitavimus) *Troiani Παλίντροι καὶ Ἀλίντροι μάχων* (219) *Trojanos barbaros appellat, quia Graeci non erant. Verum hoc ex παρόδω.*

Sane autem, quod in praecedentibus Xenophontis, & Homeri locis Ἀλίντροι (hellicas scilicet) non *ascias*, sed *dolabras* verti, id non temere, sed cum iudicio feci. Docui supra ad Murator. not. 151. 153. praecipuum inter Ἀλιντρον, & dolabram discrimen repetendum esse a manubrii modulo, quod in illa brevius, in hac longius erat. Ecce autem quod ibi ex sola *dolabrarii* figura statueram, docuit me deinde Eustathius ad illud Hom. Il. N. 611.

— — — ὑπ' ἀσπίδος εἶλετο καλὴν

Ἀλιντρον εὐχάλκον, ἐλαίην ἀμφὶ πτελέκῃ

Μακρὴν εὐχάλκην. At ille (Pisander) sub scuto summisit pulchram dolabram ex aere fabrefactam, oleagine insertam manubrio, longo, bene polito. Ibi Eustathius pulchre ubi Ἀλιντρον ἀ τὸ σκεπάρνῳ parum (220) dissidere innuisset; hoc tamen inter ea deinde interesse notat, quod σκεπάρνῳ parvo manubrio instrueretur, Ἀλιντρον longo. Sic enim (pag. 949. lin. 58.) habet; δ (πτελέκων) μακρὸν φεῖν λέγεται, ὡς μὴ σκεπάρνῳ ἐν, ἀλλὰ Ἀλιντρον. Quod manubrium longum dicitur, quippe quod non *ascias* sed *dolabrae* est. Vides heic ex modo manubrii effici τὴν Ἀλιντρον potius *Dolabrae*, quam *Ascias* respondisse.

Sed eo redeo, unde inceperam. Nam profecto quantum inter πτελέκων & Ἀλιντρον sit discriminis nullo potest indicio evidenti-

(219) Eustath. ad Il. N. pag. 949. lin. 41. Βαρβαρικὸν ἢ τὸ Ἀλιντρον μάχων καὶ πτελέκων διὰ τῶν σ' π' Ὄξιοι πτελέκων καὶ Ἀλιντρον μάχων.

(220) Eustath. ad Il. N. pag. 949. lin. 51. ἀντίστοιχον ποιεῖται oleaginum manubrium Ἀλιντρον dolabrae tribuisse, ut & σκεπάρνῳ Ἀλιντρον (verum in σκεπάρνῳ memoria labitur; nam in supra recitato Od. E. loco, ubi de σκεπάρνῳ, nullum de oleagino manubrio

vestigium) quippe quum tallum peritus ipse, nobis etiam in transitu peritiam faciat. Τεχνικὸς ἢ πτελέκων ἐλάττων τῷ Ἀλιντρον χορηγεῖται ποιητῆς. ὡς πτὲρ καὶ τὸ σκεπάρνῳ, οἷα καὶ ὁ πτελούμενος εἶδος αὐτὸς, καὶ ἡμῖν ἐκ παλαιοῦ πολυτάλας χάριν εἰδέναι διδούς. Vides ex his verbis, putasse Eustathium, Σκεπάρνῳ & Ἀλιντρον cognata fuisse instrumenta, eaque de causa utrumque ex aequo oleagino armati manubrio.

dentius fieri, quam illustri Artemidori loco, in quem nuper in-
eidi. Is igitur lib. II. cap. 24. quod inscribitur περὶ γεωργίας, in
eo est ut ab omnibus agriculturae instrumentis per quietem vi-
fis capteret coniectiones. Inter cetera meminit πέλκους & ἀξίνης;
ex quo obiter vides non temere Palladium lib. I. tit. 43. in in-
strumento rustico, dolabras, secures, ascias retulisse: ut
& Columella II. 2. Dolabram, alibi dolabellam adhibet. Ergo
Artemidorus de πέλκους & ἀξίνης sic habet: Πέλκους ἢ, ῥάσους καὶ
βλάβους ἐστὶ σημεῖον καὶ μάχης. Ἀξίνη δὲ, γυναικὸς καὶ γυναικείας ἐργα-
σίας καὶ γυναικείας μὲν ἐργασίας διὰ τὸ τῷ κρητόντι συμμέτρων καὶ ἀπο-
σέλλων γυναικὸς ἢ, διὰ τὸ ὄνομα. Janus Cornarus sic vertit; Bi-
pennis seditionis & damni ac pugnae signum est. Ascia (sive
dolabra) mulieris, & muliebris quæstus: & quæstus quidem mu-
liebris, propterea quod tenenti conducatur, & attrahatur. Mulieris
autem propter ipsum nomen (quo Graecis ἀξίνη appellatur). Ve-
rum is locus obscurior est, quam ut sine commentario vulgò
ab omnibus intelligatur.

Nam primum τὸν πέλκους ait ῥάσους i. e. seditionis esse si-
gnum. Quid ita? nimirum quia Πέλκους ex vi suae nativæ
significationis (121) δίςως hoc. ἀνέψς erat; unde & Latinis

Bipenn-

(121) Quod dixi, πέλκους sua
nativa notione esse ἀνέψς, id
oculis subijcit Simplicii Rhodii
poëmatum, quod πέλκους inscri-
bitur, cuius versus ita disponun-
tur, ut bipennis sive securis ancipi-
tis formam exprimat; quod, qui
πέλκους usurpare oculis volet, ad
finem Theocriti videre poterit una
cum σύμμετρον & βωμὸν & ὄψιν, quæ
sunt simuli artificio compositæ. Nec
aliud fuisse, mihi persuadeo τὸ
πέλκους ἢ ἄξινος apud Proclum,
quem scriptorem ad manus non
habeo. Nec aliter, quam opus du-
plicati acuminis, difficile n. satis
Etymologici M. originationem ex-
pedire potui, in quo in ea voce sic
legitur: Πέλκους, παρὰ τὸ πέλκον
ὡς τὸ τὸ γὰρ πέλκον σημαίνει καὶ τὸ
ἀνέψς καὶ ἄξινος σημαίνει καὶ τὸ ἀ-
νέψς σημαίνει. Vult πέλκους, inde di-
ctum, quod velociter convertatur,
παρὰ τὸ πέλκον ὡς nam τὸ πέλκον
inter cetera etiam converti signifi-
cat. Quod id pacto? quia πέλκους
talis, qualis est ille Simplicii ἢ

utrinque acutus, facillime circa
manubrium, tamquam summum axem,
rotatur; at si in securi simplici (i. e.
una cum acie) id aggrediare; difficil-
issime obtinebis. Deinde & eodem
facit illud πέλκους, epitheton Ho-
mericum ἀμφότερα δὲ ἀναχμείων
Od. E. 234.

Δοκὸν μὲν αὖ πέλκους μέγαν ἀξί-
μων ὡς πάλαιον,
Χαλκὸν δὲ ἀμφότερα δὲ ἀναχμεί-
ων;

In manibus dedit huius babilam
injunctamque bipennem;

Aeratem ancipitem. Postremo
(ut & de posteriore ætate docu-
meata producam) apud S. Euche-
rium Lugd. in Formul. spir. cap. 8.
Bipennis (est) geminata afflictiō.
Respicit autem Pl. LXXIII. ubi
Graece est ὡς πέλκον.

Sed tamen etiam πέλκους sua na-
tura δίςως erat, tamen nonnumquam
& ἐπιδόσμων fuisse reperiō.
Tum vero addebat discriminis
causa istud ἐπιδόσμων, ut apud
Synesium epist. 108. πέλκους ἐπιδό-
σμων.

ζομοι πορ) τὴν ὅλην ἐκείνην Πάλακας
 Ἀμφιόβου & ἐπὶ τοῖς ὅμοις ἐνέμεινε Pol-
 lux l. 12. Μονόζομος Hefychius in H-
 μιπύλακας; ubi Ἡμιπύλακας (pro quo
 legendum Ἡμιπύλακος, ut in Suida)
 exponitur πύλακας (sive potius πύ-
 λακος) μονόζομος. At Homerus id
 appellavit Ἡμιπύλακον Il. Ψ 851.
 Κάδδ' ἐπὶ δὴ δῖκα μὴν πύλακας,
 δῖκα δ' Ἡμιπύλακα. Deposuit (de-
 cem bipennes, decemque securus.
 Quod Eustathius exposuit μονόζο-
 μος πύλακος, itemque μικρὸς πύ-
 λακος. Utrumque enim hoc in Ἡμι-
 πύλακῳ fuit, tum simplex acies,
 tum & dimidiatum manubrium,
 quod contemplari potes in hoc
 schemate, quod in inscriptione
Bacchiade Gratinæ
 supra in Muratorio
 pag. 113. delineatum
 produximus; quod
 certe est Homeri-
 cum illud Ἡμιπύ-
 λακον, & Eustathii
 μονόζομος idemque
 μικρὸς πύλακος; idemque Synesii
 πύλακος ἐπὶ τοῖς ζομοῖς, qui prae sua
 exiguitate zonae insertus gerebatur
 τὸ idemque postremo & *Dextrale-
 Ης* Isidori erat, de quo in XIX.
 Orig. 19. posuit: *Dextralis, dexte-
 rae habilis*. Unde habes *Dextralem*
 ab Ἡμιπύλακῳ non discrepasse? Ex
 Homeri Scholiaste, qui sic notavit:
 Ἡμιπύλακον, τὸ ἡμισὺ τὸ πύλα-
 κῶς, τὸ ἔκ τῃ ἐνὸς μόνον μείζους
 ἔχον ἀκμὴν, ὃ καὶ ΔΕΞΤΡΑΛΙΟΝ
 καλεῖται. Ait, Ἡμιπύλακον (quasi
 dicas *semisecurum*) esse securis di-
 midiatum, ex una tantum parte bi-
 bens acutius, quæ DEXTRALEM
 appellant. Utiur Δεξιᾶν voce
 Theophylactus Simocatta VIII. 4.
 ubi clavas ferreas Romanorum lin-
 gua Δίξομα appellari dicit; pro
 quo Caninius conjicit auctorem scri-
 psisse Δεξέδαια: vide in Graec. Glos.
 Joan. de Janna: *Dextralis dicitur
 securis dextrae habilis*: quæ sunt ex
 Isidoro. Victor Vit. in l. de perfec.
 Vand. inirio: Ubi . . . clavis ve-
 terum portas, certatim ἱστibus
 dextraliū aditum referabant: ut
 esse tunc diceretur: quasi in sylva
 ἱεροῦ καὶ σενοῦ καὶ c. ut in Pl.

IXXII. Porro *Dextralis* tantum-
 dem erat, quod aliis posterioris
 ævi scriptoribus *Μανιαία* (de qua
 vide Cangium) dicebatur; a qua
Μανιαία non dubito quin veniat
 Italicum *Mammaja*, & dimin. *Μα-
 νιαῖνο*; quo nomine supra positum
 instrumentum appellabat Murat.
 sup. pag. 113.

Dixi, πύλακον sine additamen-
 to alio intelligi ancipitem. Cur
 ergo Hefychius accusativum πύλα-
 κας interpretatur πύλακον δίξομον?
 satis erat dixisse πύλακον. Id quid-
 em leve; quia jam Hefychii æ-
 tate magno in usu erant illi ἐπὶ τοῖς
 ζομοῖς πύλακας, quos ex Synesio no-
 minavimus; ut propterea adden-
 dum censuerit grammaticus, πύ-
 λακας apud illum poetam intelligi
 δίξομον, non alterum illū suo
 ævo usitatiorem ἐπὶ τοῖς ζομοῖς. Illud
 gravius quod apud eundem Hefy-
 chium in Ἀξίνῳ reperitur. Ἀξίνῳ
 δίξομος πύλακος. Nam ex his ver-
 bis elicitur, Ἀξίνῳ (h. e. sive
asciam sive potius *dolabrum*) sem-
 per ac sua nativa notione δίξομος
 fuisse; πύλακον non semper tu-
 lisse; alioqui frustra addidisset δίξομος.
 Verum Hefychiana haec (prout ea ex
 edit. Basil. & Screvell. recitavi) ma-
 le habentia transposita tantum post
 δίξομος distinctione, facillime lau-
 datur. Scripsit enim in hunc modum
 Hefychius: Ἀξίνῳ δίξομος πύλα-
 κος. h. e. Non omnis Ἀξίνῳ πύ-
 λακος, sed illa tantum quæ δί-
 ξομος sive anceps. Nam erat, quum
 Ἀξίνῳ una tantum parte aciem ha-
 bebatur, & quidem ἐπὶ τοῖς ζομοῖς ad ma-
 nubrium; tum vero *ascia* aut potius
dolabra dicebatur; securis aut bipen-
 nis aut Graece πύλακος nullo mo-
 do. Erat quum illa in adversa par-
 te alteram aciem praeferebat, cam-
 que manubrio παράκλων; tum
 vero simul Ἀξίνῳ, simul etiam πύ-
 λακος sive securis & bipennis appel-
 labatur. Verum de his infra ube-
 rius. Ceterum Hefychii locum non
 debere aliter distingui, ac secimos,
 ex eo etiam, postquam haec scri-
 pseram, deprehendi, quod idem
 grammaticus in Πύλακος posuit.
 Πύλακος. Ἀξίνῳ δίξομος. Vides ex
 hoc

Bipennis (122) dicebatur; cuius proinde duplex acies scissam scissationes duas civitatem designabat. Accedit & hoc, quod quum bipennis, sive securis (quae a secando reperit nomen) lignum finderet in duas partes (id quod *Asiae*, & *dolabrae* negatum erat) iccirco seditionis, quae ob id *κλιμα* Ecclesiae scriptoribus dicebatur, signum erat.

Sequitur in Artemidoro, *Αξιμ* sive *Asiam*, aut potius *Dolabram* duo significare, tum *γυνή*, tum *γυναικὸς ὄργανον*. Priorem significationem habere dicit *διὰ τὸ ὄργανον* propter nomen, quid hoc? an quia *Αξιμ* est feminini generis, quum contra *κλιμα* sit masculini? Id quidem ab hoc Onirocritico minime abludit, in quo merae sunt ineptiae. Sed malo tamen illud *διὰ τὸ ὄργανον* referri ad Laidem, quae Aeliano (123) testis, *ΑΞΙΝΗΣ* nomine celebris erat.

Poste-

hoc loco, qui certe prava interpretatione vitari non potuit, quam certa sit superioris aliteris loci distinctio, quam adhibui. Idem quoque constat & ex Philoxeni Glossis, in quibus *Bipennis* exponitur *ἀσπίς*, *ἀξίμ*; qui Glossarum locus ex modo adscripto Hesychiano manavit.

(122) De Latino *Bipennis* vocabulo nihil addam ad ea, quae Vossius in *Etymol.* ex Quintiliano, Servio, Nonio, Isidoro collegit. Sed Isidori locus, qui plura quam ceteri assert, non committam, ut hec desideretur. *Securis* (inquit in XIX. 19.) *apud veteres Penna vocabatur; utramque autem habens aciem Bipennis dicitur: quod ex utraque parte habeat acutam aciem, quasi duas pennas. Pennam autem antiqui acutum dicebant. Unde & avium Pennae, quia acutae. Et ecce nomen, quod reservavi antiquitati, quia veteres dicebant Pennas, non Pinnas. Isidori ultima (quae sunt e Servio ad Aen. II. 479. totidem verbis: Ecce nomen, quod servavi antiquis; quia &c. qui Servius ad Aen. XI. 651. paria habet) hoc sibi volunt, quas nunc dicunt moenium *pinnae*, eas olim dictas *pennas*, uti constat ex *pennarum* avium & *bipennis* vocabulis, in quibus manifeste secunda vocalis.*

Sed & Nonius quaedam habet prae aliis non vulgaria. *BIPENNIS* manifestum est id dici, quod ex utraque parte sit acutum. Nam nonnulli gubernaculorum partes tenuiores (veterum gubernacula, quae adhuc in anaglyptis conspiciuntur, avium pennas, hinc atque inde in acutum desinentes referrebant) ad hanc similitudinem *Pinnas* vocant eleganter. . . . Idem (Varro) *Parmenone*: *Perens ferrum humero bipennem securum*. Ex quo loco discis, *Bipennis* nomen esse adiectivum, tantumdem valens, quod Graecis *δις*; subaudiri autem *securis*, quod Varro etiam expressit. Adde illud Virg. Aen. XI. 135. *Ferro sonas ista bipennis Praxinus*. Quod immerito visum est singulare Servio, sic notanti: *ad epiboron transfudit nomen proprium; nam BIPENNIS per se plenum est* (de aevo Servii id concessim, non Varronis) & *Securim significat*. Quod autem Varroni *securis bipennis* dicitur, id Plauto est *securis anceps* in illo loco Aul. *Securim capiam antepitrem* &c. qui locus infra expendetur.

(123) Aelianus XII. Var. hist. 5. *Ὅτι Ἀλεξ. ἡ Πηνελόπεια, & ἡ ἑστὶν Ἀλεξάνδρου ἡ Βασιλίσκος, καὶ ἈΞΙΝΗ ἐκάλειν. ἤλεγχε ὃ αὐτὴς τὸ ἀντίπτερον τὸν τὸν τὰ δούς ἐνέειν.* 7272.

Posteriores vero significationem inde deducit, quia *ἀστία* h. e. *astia*, sive *dolabra* τῆ ἀσπίδος ὑποφύει καὶ ἀσπίδα. Et heic spissior est caligo. Sed tamen petitur *αιτιολογία* ab *ετυμολογία* τῆς ἀξίως; quam derivat a futuro *ἄξω*, non quatenus venit ab *ἀγῶνι* *frango* (224) quod posteriores grammatici voluerunt; sed quatenus venit ab *ἄγω* *duco*; *attraho*; quia *ἀστία* ministerio materiarius affulas de ligno ducit atque ad se trahit (idem de *dolabra* dicendum respectu ejus rei; cui admovetur) eoquē credidit γονακάλω ἀγγυρίω per *ἀξίω* designari. Hae sunt quidem gerrae germanae; sed quae tamen offendant; non tantum aliud fuisse *πέλαγος*, aliud *ἀξίω*; verum etiam non esse proflus dubitandum, quin *ἀξίω* respondeat Latino *Asciae*, aut, quod malo, *Dolabrae* vocabulo, quando non nisi *Asciae*, & *Dolabrae* hoc convenit, quod id, cui infunditur, τῆ ἀσπίδος ἀσπίδα: sicuti etiam *πέλαγος*, quia scinderet, ideo *κλέω* in rep. significabat. Atque haec de Artemidori loco, quem illustriorem credo fecimus; quam accepimus.

Jam vero, quod Artemidorus *ἀξίω* in instrumento rustico posuit, habet in eo suffragatorem (praeter Pallad., & Col.) Pollucem, cui I. 245. inter γονακάλω ἐργαλεία sexto loco est *Ἀξίω*.

At vero idem V. 19 ubi veniatorem falibus instruxisset, si quid ei materiae sit succidendum; eundem porro, & *ἀξίω* instruit. Ἐν τῷ αὐτῷ ἢ *ἀξίω* παρασκευάσεις, αὐτῷ ἀσπίδα ὑποφύει. In eundem finem etiam *dolabrae* sunt praeparandae, si forte etiam *stipites* praecidi sit opus. Sane enim hoc loco *ἀξίω* illas aut

ἄσπιδος. Ait. Laidem, teste Aristophane Byzantio, etiam *Ἀξίω* h. e. *dolabram* appellatam fuisse; eoque cognomine morum ejus feritatem fuisse notatam. At Artemidorus, credo; aliam in partem hoc Laidis cognomen videtur interpretari, τὰ ἀγῶνι a ducendo, sive vadendo scilicet non ut feritas notetur.

(224) Τῆς ἀξίως ὀνυμὸν ἔταξε Εὐστάθιος ἀπὸ τοῦ ὁμοῦ. Il. II. 662. Τηλεφίς δ' Ὀδυσσεὺς ἄσπιδος ἄσπιδος. Ad quem locum p. 1370. sic scripsit. Τὸ ἢ ἀγῶν ὀνυμὸν, καὶ ὅν ἢ τὸ κλέω φησὶ ὁδὸν καὶ ἢ ἀξίω, ἢ ἀσπίδος τὸ φησὶ. Illud ἀγῶν ὀνυμὸν βεβαίως ἢ φησὶ ἢ φησὶ, unde & ἀξίω derivatur, aut simpliciter ferre. Et ei quidem

Homeri loco non est dubium quin *ferendi* significatio sit convenientior. Sed tamen *ἀξίω* etymon ab *ἄγω* sive *ἀγῶνι* *frango*, cujus futurum *ἄξω*, ab omnibus receptum fuit; credo ob eam causam, quod alterum hoc Artemidori etymon ab *ἄγω* *duco* sive *traho* obscuritate sua Artemidori lectores praeterierit. Ceteroqui spernentum non videbatur. Nam duae sunt *ἀστiae* functiones; una in idu consistit, quae communis ei est cum ceteris instrumentis; altera in attractione, quae peculiaris est *ἀστiae*, *dolabrae*, *ligonis*; & signa sunt cetera, quae aciem habent ad manubrium ὀφθαλμῶν, sive *stipites*, uti appellat Isidor. XIX. 19.

aut *dolabrae* sunt, cui vehementissimam *εξίς* antiqui tribuebant (vide instr. in de *Dolabrae* usu ad sylvas sternendas) aut quas Palladius I. 43. *secures dolabratis* appellat; quae videntur ex una parte securim; ex altera dolabram, aut asciam retulisse, quibus, prout usus, utebantur. Nec alia videtur notio *εξίς* in LXX. ut etiam in Mat. & Luc. ubi de *securi ad radicem mittenda*; ibi enim & *εξίς* vocabulum, & caedendi ministerium *securim dolabratis* arguit. Ac fort. his Divinis Scriptorib. prae oculis fuit Chaldaicum *Hatfina*; *Dolabra*: quod esse ex Graeco *Αξις* factum, infra, ubi de Heb. Asciae nominib. ostendam.

Antequam hinc discedam, non omitam, quid Helychius, (ex quo totidem verbis Favorinus) in *Σοφία* scripserit. *Σοφία*. *Αξις*. Πάσις; Vult, quam ceteri Graecorum *αξις* vocabant, eam Paphios nuncupasse *Σοφία*. Atque ejus vocis etymon puto esse a *Ξίς* polito. Fortasse Paphiorum dialecto *Ξ* mollebat in *Σ*. A *Ξίς* autem sicuti fit *τὸ Ζεῶντος simulacrum* (quia ascis; runcinis; scobinis, ut sup. pag. 110. not. 137. ex Tert. docuimus, perpoliebatur) ita etiam *τὸ Ζεῶντος* sive *οὐδης*, nimirum *ascia*, aut *dolabra* cujus ope materia dolabatur.

Ex hucusque animadversis intelligitur inter *αξις* & *αίλας* ingens discrimen fuisse, atque errare doctissimos quosque interpretes, qui pro *αξις* vocabulo in suis scriptoribus Latinum *securis* appendunt. Deinde & hoc potest ex dictis colligi. *Αξις* (si rem ex vero statuere volumus) proprie non *Asciam*, sed *Dolabram* fuisse: etsi credo in recentiore Graecia fort. *Σοφία* & *Αξις* confundebantur, non secus ac apud posteriores Latinos *Ascia* & *Dolabra*. De quo *Dolabrae* vocabulo jam dicere aggredior.

A. D O L . A B R A .

De Dolabrae etymo (quid sit DOLARE) significatione, forma, munere. Dolabrae ab Ascia discrimen.

Plauto antiqua lectio restituta.

Dolabra, quam & *Dolabrum* (225) neutro genere dici reperies, non est dubium quin a *dolando* nomen quaesierit: nam Isid. XIX. 19. etymon, quod habeat *duo labra*, non se probat. At *Dolo* quid sit, id vero pervestigari oportet pretium fuerit: nam nemi-

(225) *Dolabrum* nentius generis reperitur in Glossis veteribus haud semel, quas etiam supra recitavimus. Reperitur in S. Eucherio Lugdunensi in *formis spiritualibus*, cap. 3. *Ascia vel dolabrum* (est)

prætorum persecutio; alludit autem ad Ps. 73. 6. In Glossis Isidori: *Dolumen*, *Delubrum*: corr. *Dolabrum*. Et alibi in Scriptoribus labentis Latinitatis, haud raro *Dolabrum* reperies.

neminem unum ex nostri aevi grammaticis reperti, qui nativam verbi hujus notionem recte docuerit. Vulgo putant tantumdem esse quod *levigare*. Quos falli jamdiu est, quod suspicabar, adductus Horatii versiculis l. sat. 5. apud quem *Cerebrosus pro-silite unus, Ac mulas nautaeque caput lumbosque saligno Fuisse dolat*: Qui si levigare aut perficere voluisset (strigili, opinor, non fuisse id fecisset. Verum dum auctoritatem quaero, obtulit se mihi Aelius Donatus ad Eunuchi III. Sc. 3. sic adnotans: *DOLUS*, inquit, *a laedendo dictus est, idest a DOLANDO, idest minuendo. Nam & δολο Graecis laesio dicitur, & DOLONES tela quaedam bellica, & DOLARE FABRI, lignum est ascia caedere. Ergo Dolare fabri est ascia caedere; δολᾶς dolare, est caedere. At istud Caedere duplicem notionem habet, nam & τῶπται h.e. verberare significat, & ἀμψαρε, praecidere. Utra eorum primaria sit, & num utraque, ignoro. Sed utut est; certe & DOLO utrumque significat. Glossae: *Dolat*: δολᾶ, πῖ τῶπται. At δολᾶν (226) est praecidere. Eadem Glossae *Dolator*. δολᾶντες. & *Dolo*: δολᾶ. Et quidem *Dolare* pro verberare satis Horatii auctoritate munivimus. At alterius cognatae significationis, qua praecidere notatur, possum infinita exempla producere. Cato de R. R. cap. 45. *Taleas oleaginas, quas in serobe saturus eris, tripedaneas decidito, diligenterque tractato, ne liber laboret, quum dolabis aut secabis*. Ubi vides, dupliciter taleas praecidi potuisse, *dolando* h.e. amputando, & *secando*. Idem Cato apud Plinium XVI. 39. *Cavetoque me (materiam) per rorem trabas, aut doles i.e. ferro praecidas*. Lucretius V. 1265. de metallorum utilitate ad multos usus:*

*Ut sibi tela parent, quibus sylvas caedere possint;
Materiamque (227) dolare, & levia reddere signa,*

Bo

(226) Non ausim affirmare τὸ δολᾶν nihil aliud quam praecidere notare. Sed tamen saltem saepissime hoc significat. In loco Homeri Od. E. Ulysses acceptis a Calypso bipenni & ascia, illa quidem δολᾶντες δ' ἄρα χαλᾶς, h.e. ligna ad ratis fabricandae modulum bipenni praecidit: (nisi vero ibi τὸ δολᾶντες est Delibrare, & crassiora δολᾶντες sive ἄστυς detrahare) deinde Ascia εἴως δ' ἐπιγμῖνος affabre expolit. Theophrasto in Hist. pl. est per quam sa-

milare hoc verbum sed tamen ne videatur tam ipsum, quam ejus verbi propago, modo designare id, quod dixi, *Praecidere*, modo trunci *Exteriora detraho* (de qua posteriore signif. dedi quaedam Theophrasti loca sup. not. 215.) ad haec enim δολᾶνς utilis erat.

(227) *Materiamque dolare, & levia reddere signa*, Thomas Creechius (quem unum ex Lucretii interpretibus ad manus habeo) in textu hanc lectionem expressit: *materiam laevare, dolare, ac radere signa*.

Et terebrare etiam, ac pertundere, perquo forare.

Cic. in IV. Acad. *Non enim est a saxo scalpatus, aut e robore dolatus*. Fort. & eo pertinet illud quod citatum reperi ex Arnobii lib. V. *Ex arbore lignum dolat, runcinat*. Sed quia Arnobium ad manus non habeo, nihil pronuntio, maxime obsequens *Runcinat*. Et videndum an *Ex arbore lignum* iunctim intelligat, ut sit *ἐκ τοῦ ξύλου*. Sed nihil affirmo.

Eadem est & significatio verbi *Dedolo*; quod non significat *levigo*, ut habent hodie lexica, sed *amputo*; *praeceido*, *detraho*. Columella IV. 26. *Redamenta* (vitium) *post putationem retrahenda sunt, partesque eorum putres dedolanda*. Plinius XVI. 39. *Vulgo satis putant observare, nequa dedolanda* (i. e. praecidenda) *arbor, sternatur ante editos suos fructus*. Eodem pertinet illud apud Plaut. Menaech. *Dedolabo assulatim viscera*. Qui locus, quum *ῥῶ* *Dolare* fabri graphice describat; suo veluti iure a me petit, ut antiquae pulcherrimae lectioni restitueretur; quod ne longum heic faciam, in subjectam (228) adnotationem contuli.

Et

signa. In adnot. deinde, alterius, quam supra posui, lectionis meminit. Quam vellem codicum variantias ob oculos haberem, ut de vera lectione statuerem. Sed tamen istud *materiali* *laevare*, *dolare* ac *radere* &c. est meo iudicio vitiosum; nam si *dolare* est idem quod *polire*, tum vero insulsa erit trium synonymorum coacervatio: si *praeceidere* (quod est verissimum) *dolare* est *praeceidere*; tum vero prius ligna levigarentur, quam praeciderentur. Ergo donec alius ex MSS. veram lectionem doceat, prior illa est magis Latio, magis sententiae consentanea.

Porquam haec scripserim, incidi in praeclaram & copiosam editionem Havercampi V. Cl. in qua Gifanius ad hunc locum plane obsondit. Sed tamen ait, reperisse se quatuor scriptos; in quibus esset, *Materiali* *laevare*, *laevare*, & *radere signa*; si vero converso ordine sic restituisse, *Materiali* *laevare*, *dolare*, & *radere signa*. Pessime factum: nam, ut demonstravi, *DOLARE* (quod heic certe est excidere) prius est quam

Laevare.

Sed forte, illud *Materiali* *laevare*, quod se Lambinius in M. S. verere reperisse testatur, rectum est. *Dolare* enim erit ab antiquo *DOLO* *DOLIS*, a quo est *Supinum* *DOLITVM* apud Nonium, & illud Varronis *Caesle dolitus*. Sed *Materiali* *laevare* si scribatur, tum fiet anapaestus cum seq. *Laevare*; quod nolim admittere. Quare extrita enclitica *QVE*, sic verum constituendum puto: *Materiali* *laevare* (ultima longa caesurae causa) *laevare*, & *radere signa*. Illud *Radere* in omnibus scriptis reperitur, & est Lucretio dignissimum: quum contra illud alterum *laevare* reddere signa sit ex ingenio, & parum Lucretianum. Quare in hac deinceps lectione acquiescendum puto, quae tota ex vet. codicibus est, & Caro apprimè consentanea, qui non ignorabat prius *dolari* (si *deprimere* *DOLI*) tigna, quam *laevare* ac radi.

(228) Plautus Menaechnis V. 2. 105.

- - *Securim capiam arborisem,*
atq; uis

Et quidem falx vinitoris (cujus figuram Columella exhibet IV. 25.) utilis ad *dolandos* ramos aut minores stipites erat. Propertius IV. 2. 12. *Stipes acernus erant, properanti falce dolatus*. At si truncus major erat, tunc dolabra aut bipenni erāt opus. Pollux supra mihi in *Axiu* productus, auctor est ejus discriminis. Vide supra in *Axiu* pag. 170.

Caclum quoque *dolare* dicebatur, quippe cui & τὸ τέλει *scire*, & *excidere* convenit, sive quod est Donato *Assuere*. Notus in *Dolitum* sic scripsit: *DOLITUM* (quod *dolatum* usque *dis-* *pitur*) quod est *percaesum*, vel *abrasum*, vel *effossum*. Varro *Ag-*

aque hunc senem
Exosubo, quin dedolabo assulatum
viscera.

Haec hodie est scriptura recepta in duabus prioribus alterius versus voculis, post Camerarii editionem. Sed Aldus & ejus traduces, *Exossem reddam*. Primae editiones, *Exossem, nisi* &c. At MSS. Camerariani ambo, quo ante & post Gruterum eruditissimus quisque, tanquam ad Phoebi Cortinam consultum ibant, exhibent *Offi fini*. Ad quae Gruterus (sive quisque est adnotator in edit. Gruteri cum comin. Taubmanni an. 1621.) notat: Quod *oraculum antiquitatis ita exsinat Pareus, ut ediderit, Offetim dedolabo, & assulatum viscera*. Quis enim (inquit Pareus) non videt, illud *FINI* derivatum ex *TIM*? Est autem (Pareo) *OSSETIM* dedolare idem, quod *Truc*. II. 7. 60. *OFFA-TIM* consicere. Ut ab *offa* *offatum*, ita ab *offe* *offetim*. Quae (ut Grut. ibid.) *tharam*, stabulum, pistrinum olent. Sed tamen ut Pareum *OSSETIM* sit lectionum carcinoma: ut nihil tamen critici adhuc ex illo Palatino antiquitatis oraculo extuderunt: credo quod meditantibus nihil succurrerit. Verum nihil necesse est sese excruciare, si quid ex *OSSE FINI* commodae lectionis exculpi possit; quando ipsum *offa* *offetor*, & ita uti in membranis est, ne una quidem littera minus, Plauto dignissimum censeo. *Offe fini* est tantumdem, quod *offe tenus*. *Finis* heic positus est pro limite: quod plerumque quidem *pl-*

rarive ponitur, ut Ter. *Vicini nostri ambigunt de finibus*. Sed Livius I. XI. III. in sing. usurpavit: *Redeunt inde Ligurum exitum sine*. Itaque *OSSE FINI* est ablativus absolutus, tantum valens, quantum si diceret, (*Osse* terminante *τὸ τέλει* sive dedolandi actum, Plane si sit aliquid mutandum; potius pro *bunc senem* scriberem *huic seni*, sive magis, ut antiqui scribebant, *SENEL*, quod propius abest ab hodierna scriptura. Quamquam & duplex accusativus *senem viscera*, Graecismus est, Plautino stylo consentaneus. Hic autem locus, si quis alius, uti dicebam, quid sit Graecis *πελάγιος*, quid *DOLARE FABRI* (ut Donati verbis utar) oh oculos ponit; quod omnes vident.

Antequam hinc abeo; nolo dissimulare, antiquorum editorum illam lectionem, *Nisi didol*, (ceteroqui non malam) reperisse me in Nemo in verbo *Assulatum*; ubi sic citat: *Plaut. Menaeus*. *Nisi dedolabo assulatum viscera*. Ex quo perspicitur, aut Nonium in suo sic legisse, aut, quod magis credo, in Nonio (quem nbiq. a descriptoribus dirē passim, vetus est querela) sic locum ex suis colicibus interpolasse librariorum. Ibid. Nonius: *Plaut. Captivus*: *Prisquam pulsando assulatum foribus exitum dabo*. Quem locum eo adscripti, quod non intelligam, cur *Assulatum* posuerit Grut; cur alii inserto *VEL*, scripserint, vel *assulatum exitum assero*.

idoneo : *Numquam caelatus* (quia sequitur *caelo dolitus* ; heic pro *Caelatus* legerim GEMMATVS, aut aliud quod materiam scyphi notat : ex Plinio nota sunt *Gemmatas potoria* ; qui XXXIII. 1. *Turba gemmar. potamus, & smaragdus teximus calices*) *in manu dextra scyphus, Caelo dolitus artem ostendit* (verum quia *Dolitus* est a DOLO DOLIS, erit pen. brevi, ut a *Malo molitus* ; vide not. 227. quare ut constet versus, sic in- verterim; *Caelo dolitus ostendit artem*) *Memoris, Cicero DOLA- TUM Academicor. lib. IV. Non enim est saxe sculptus, aut e robore dolatus*. Haec Nonius. Ad hanc significationem referri potest il- lud Vulgatae Os. VI. 5. *Dolavi in prophetis*. Num Hebr. est *חצבת* *chatsabth*, quod est incidendi verbum de caelo usurpari solitum.

Ex huc usque dictis liquet, quod DOLARE ampliore signifi- catione 1. *fussi*, & cuius ad verberandum instrumento convenire; 2. *falsci*, aut *dolabrae*, aut *bipenni*, quum ramus, aut stipex, aut sylvae dolantur h.e. praeciduntur; 3. *caelo* quum quid eo in- strumento dolatur h.e. insculpitur, & effigiatur; 4. *asciae*, quum materia, aut marmor, & similia, Donato teste, *dolantur* h. e. *ascia caeduntur*, & complanantur, Graece *δωρεσται*. Ad hanc ultimam notionem pertinet illud Vitruvii *Quemadmodum ma- teria dolatur* &c. & Juvenalis illud XII. 57.

I nunc, & ventis animam committe, dolato

Confusus ligno, digitis a morte remotus

Quattuor; ac septem, si sit latissima taeda.

Et illa Cai l. 235. §. 1. de verb. sign. *Fabros tignarios dicimus non eos dumtaxat, qui tigna dolarent* &c. Eodem pertinet illud Pli- nii XVI. 6. *Dolata* (latifolia arbor) *vitiis obnoxia est: quam- edrem solida atuntur. Dolatum* heic opponitur *solido* sive *ro- tundo*, ut apud Theophr. quod *ωλεαυρόν* contrarium est *τὸ σπῆρον* *κύλινδρον*; vide sup. not. 215. Quare in Cajo, & Plinio *dolare* est *bipennis ope tigna ex rotundis quadrata facere*, quod dicimus vulgo *Affucciare*. Ac postremo quia materialium do- landa, sive *Ascia caedendo* ligna poliebant, hanc *Dolare* ora- tionem afferri video ex Cic. in de orat. Similis est illa metapho- ra *Edolare libellum* apud Varronem in Nonio; cujus verba non possum non adscribere, quod simul quid sit in re *edolare* DOLARE discrete doceant. EDOLARE, inquit, *fabrorum est verum verbum, quum materialium complanatur asperitas. Illi sunt et laudandi scriptores vetustatis, etiam ad alias fabricas*

verum. Varrum Bimartio: *Quam Quinque Clodius tot comœdias sine ulla fecerit Musa; ego unum libellum non edolem; ut ait Ennius?* Cic. ad Att. *Quod in manibus habebam, abieci & quod iusseras, edolavi.* Atque hæc de *dolandi* verbo.

Accedo nunc ad *Dolabrae* significationem, deinde & munus. *Dolabram* putant viri doctissimi ab *ascia* non differre. Quotus enim quisque est, qui in lexicis aut cuicumodi libris talibus, non *Asciam* interpretetur *Dolabram*, & contra? Verum (de sequiore ævi scriptoribus nunc taceo, quos tantum invenio cum *ascia dolabram* confudisse: uti dicetur) sed tamen ævo meliore, ut cognata instrumenta fuerint, at discrimen erat inter ea non tantum in etymo (quia *Ascia* est, *Edo*, vel *Hædo*, *Dolabra* a *Dolo*) & quod discretis respondent Græcis nominibus, hoc *τῆς Ἀσφίης*, illud *τῆς Δολαβῆς*; verum etiam, & re, & officio. Ad rem ipsam, quod attinet; inspicere quædam hanc, quæ in *Asphi dolabrarii* inscriptione *dolabra* sculpitur, ut & Aringhi duas in *Romæ subter*. IV. 14. pag. 191.

& IV. 37. pag. 283. statim pronuntiatis, nihil illis esse commune cum *asciis*, quas toto hoc libello exhibuimus. Diversa est ferri figura; tum diversus est manubrii modus, quod in *dolabra* praelongius erat, id quod & ex schematicis, & ex Eustathio (229) sup. confirmavimus. Eustathio addi possunt *pyra dolabelliana* Columellæ V. 10. memorata, & Plinio XV. 15.; quæ non tam ab aliquo ex *Dolabellis* in gentem *Cornelia* (ut vulgo prædicant) nomen sibi quæsisisse crediderim, quam a rusticorum *dolabella*, cujus meminit Columella (230). Id instrumentum, quod longiore manubrio, instrueretur, hinc fort. *pyris* illis longissimi pediculi nomen indidit: Sic enim Plinius XV. 15. *Pyra dolabelliana longissimi pediculi.* At cur non potius *Dolabriana*, inquis? nam & *dolabrae* prolixius erat. Quia, inquam, etsi æquale utrique esset; at *dolabellæ*, præcut ferri modulus erat, longius esse videbatur, quam *dolabrae*. Ita & *pyra* illa corporis exigui, opinor, at longissimi erant pediculi. Atque hæc conjecturae loco haberi volo.

Sed

(229) Eustathius ad Il. N. Locum vide in *Ætym* pag. 166.

(230) Columella IV. 24. *Semper circa crus* (crus vitis intelligit) *dolabella dimovenda est terra.* Ibi-

dem. *Dolabella conviciet expurgare, quidquid (in trunco vitis) emorsuum est, deinde saxe trahi utro tenus.* Cui respondet Græcorum *Ἀφράγιον*.

Sed antequam a Dolabrae figura discedo; monere heic operae fuerit, modo appositum Dolabrae schema, quod ex Muratorio (vide sup. pag. 122.) delineavimus, diversum planè esse ab eo quod ex eod. monumento exhibetur to. 38. Diarior. Italicor. par. 3. pag. 135. Taceo quod in eo monumento Dolabrarius ipse non *Pilastilus*, sed *Astylus* rectissime appelletur, & quod inscriptio, ut in iis Diariis assertur (231) sit correctior & auctior, quam in Muratorio; verum Dolabrae icon est ibi non parum diversaquam heic delineandam curavi. Sane (si nec antiquus sculptor, qui monumentum cepavit, nec Diarior. *ἁλκοντο* in effigiando hoc instrumento aberravit) videas hanc dolabram ex una parte malleum capitatum & praegrandem gessisse, ex altera rostrum quoddam; quod cur exterius securvetur, aut quo id curvatis valeat, non assequor. Nisi vero volumus in appposito schemate, qua nunc malleus videtur, aciem fuisse *fossoriam* (ut Isidorus appellat eam, quae est ad manubrium *ἐπὶ χειρὸς*) in averfa vera parte acutam, & capulo *παρὰ πλάτος*,; nam & hodie cultri in eum modum repandi retrorsum sunt. Quid si res contra habuit?

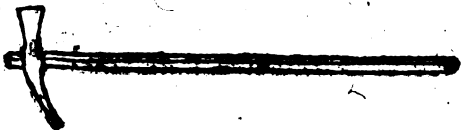
(331) Inscriptio illa ex Muratorio V. C. sup. pag. 122. talis posita fuit. 1. TI. CLAUDIVS. 2. TI. CLAVDI. 3. EPAPHRODITIAN. 4. VET. LEG. VII. CL. P. F. 5. PILASTILVS. 6. DOLABRAR. COL. FAB. 7. VI. VOS. FECIT. SIR. ET. 8. IVLIAE. DIONISYADI. 9. BENF. MERENTI. Ibi notaveram (vide omnino not. 154.) *Pilastylum* vocem esse hibridam; Et ante illud cognomen deesse F. qua significetur *Filius*; unde consequens erat, illud praecedens F. (quod certero qui ad legionem pertinuisset) posse exponi *Filius*. Verum difficultatem omnem solvit inscriptionis exemplum, quale in illis Diariis assertur. Ibi versu quinto FIL.

ASTYLVS rectissime legitur: deinde versu 8. IVLIAE DIONYSIADI (non DIONISYADI) 9. CONIVGI. 10. BENE. DE. SE. MER. Ita ut sit etiam uno versu (eoque necessario: nam scire intererat, conjux, an mater esset) auctior. Taceo quod *Astylo* longe aliud indumenti genus in Muratorio, ac in Diariis, inducitur: nam Muratorianus antiquus Gallicas *ἀστυλίδας* quodammodo reitè: ac in Diariis nihil est magnopere singulare. Sane pictoris ista culpa fuit, (ut & superiora illa descriptorum peccata fuerunt) qui multum suae arti per omnia licere voluit: contra in Diariis est in pictura elegantiae parum: quo magis omnia ad ipsam lapidis expressa censeo.

habuit? Nam is ceteris, quas mox producamus, in rostro acies fossoria, in averfa parte (quam malleum judices) acies acuta latet. At hoc si admittimus; quo acies fossoria recurvatur exterius? Plane haereo. Verum aut scalptor lapidis hoc instrumentum corripit; aut si tales prorsus dolabras *Astylus* fabricabat; dicendum erit, dolabrae militaris ad conterendum tantum idoneae genus hoc fuisse: quum certe *Astylus* ille *dolabrarius* *COLlegii FABrum* fuerit.

Nam ceteroqui Dolabram alteram & rusticam, & lapidariam, & ad quidvis apertissimam heic exhibeo ex Aringhi lib. IV. *Romae Subscap.*

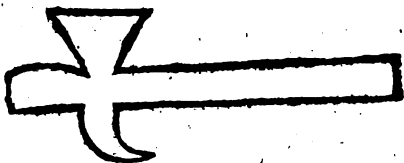
14. pag. 101. Vir sibi exhibetur, qui dolabra utraq. manu librata totum caedit.

Ego instrumentum

tantummodo exhibui; quod dolabram esse minime dubito. Pars illa quae videtur curva, & qua totus ab Aringhiano fossore caeditur, acies est dolabrae fossoria: at in averfa parte non malleum, sed aciem puto acutam fuisse, plane ut in securi, ita ut acies esset capulo *capulo*. Atque hanc genuinam dolabrae formam fuisse censeo: quae apud ipsam Aringhiam multo longiore, quam heic (culpâ incisoris) manubrio instruitur. Est apud eundem Aringhium pag. 133. in manu cujusdam *Fossoris* (qui & *Fossarii* dicebantur, fort. iidem qui *fopiatas* in Cod. Th. qui infimum in Clero ordinem confutuisse aliquando creduntur) *dolabra* altera non ita longo manubrio. Sed male ibi sive *καλυστρος* sive Auditor in ea instrumenti parte, qua vir ille sive fodit, sive arborem proximam caedit, mallei caput adpinxit; qua credo parte in ipso monumento aciem acutam fuisse; quum in averfa certe acies sit fossoria.

Inter dolabras & haec referri debet, quam supra pag. 114, ex Muratorio (& ea quoque in ipso Murat. pag. 140. est multo

longiore manubrio; qui unus est ex certissimis dolabrae characteribus) exhibui. In hujus quoque rostro, deorsum spectante,

stante, acies est fossoria; at in averſa parte acuta eſt in modum ſecuris. Eandem plane formam habet & quae ibid. M.

AVR. THEODoti inſcriptioni ſubjicitur: de qua non dubito quin & dolabra fuerit; nam ſi qua eſt in manubrii brevitate culpa, ea in marmoris anguſtiam eſt conji-

cienda; ſive potius in ſcalptoris inſcitiam, qui debuiffet de ferramento & manubrii craſſitudine detrahere, ut pro portione tanto major longitudo videretur. Huic ſimilis in Grutero eſt pag. 423. 10. ut & alibi apud eundem non diſſimiles vidiffe memini. Poſtremo & in inſcriptione Gruteriana (quam ſupra pagin. 112. not. 139. dedi) pag. 532. 4. *Dolabra*, uti reor, ſcalpitur, longiore capulo; cujus acies fossoria, ut in ceteris, deorſum vergit, acuta (quae tamen non integra in eo marmore ſupereſt) ſuſuſum. Et quidem anaglypta viſentibus non dubito, quin talia plura inſtrumenta (hucuſque incerta quid eſſent) detegere liceat; quae non aliud quam *dolabrae* eſſe, ex deſcriptis indi-

Sed dicat mihi aliquis; unde habes producta inſtrumenta, non aliud fuiſſe, quam dolabras? primum quod ſimiles ſunt illi, quam humero gerit *Aſylus* dolabrarius; deinde ex manubrii longitudine; & ex eo, quod quae appoſui *ſcrava* ſunt diſſeque omnia; nam & *Aſylus* ex Gloſſis & Heſychio diſſeque erat, & *Dolabra* Iſidoro XIX. 19. inde dicta, quod habeat duo labra. Et quidem, ut Iſidori etymon falſum ſit, at in re falli non potuit; qui & hoc de dolabra addiderat; *ex una enim parte acuta eſt, ex altera fossoria*; prorſus uti ſunt deſcripta inſtrumenta. At luxato deinde Iſidori loco, haec verba inde ejeſta importune inde *ſecuri* locum occu-parant, quem numquam tueri poſſint, quod infra planiſſimum faciam. Hi ſunt ergo dolabrae in anaglyptis *characteres*, manubrii prelixitas (quum contra *Aſcia* ex Iſidoro ibid. eſſet *manubrio brevior*) ferramenti gravitas, duo Iſidori *labra*, & quod idem addit, quod ex una parte *acies acuta eſt*, ut in *ſecuri*, ex altera *fossoria*, ut in *fossorii* inſtrumentis. Atque haec de *Dolabrae* forma, quatenus ab *Aſcia* diſtinguebatur. Venio ad munus.

At diverſum quoque dolabrae ab *aſcia* munus erat. De *aſciae* muneribus ad hujus capituli ſinem directus. At *dolabrae*

brae munus non aliunde melius, quam ex diversis scriptorum locis, quas reperire potui, licebit deprehendere. Utebantur *dolabra* venatores ad succidendas stirpes sylvasque, quod ex Polluce in *Ætym.* confirmavimus: utebantur & rustici, uti discimus ex eodem Polluce (vide ibidem, ubi in instrumento rustico ea potissimum a Polluce ponitur) & ex Palladio l. 43. & ex insigni Artemidori loco, quem modo protulimus in *Ætym.*: ac postremo ex Columella, qui lib. II. extremo cap. 2, haec posuit: *Nec minus DOLABRA, quam vomere, bubulcus utatur, & praefractus stirpes summasque radices, quibus ager arbusso confitus implicatur, omnes resodiat ac persequatur.* Idem lib. 3. *Quae saepe amputari non possunt, acuta dolabra abradite.* Cui simile est illud Pollucis supra in *Ætym.* productum, de *ῥαβδῶν* amputandis *Ἀέτιον*, quia falce non possent. Adhaec idem Columella IV. 24. *Si . . . cavata vitis est, delabella convenienter expurgare quidquid emartum est: deinde falce eradi vitis genus.* Qui & alibi *Delabellam* ad alios usus suo agricolae in manus tradit. Mox infra Tacitum III. 27. narrantis audiemus, jussu Antonii, *e proximis agris dolabras convellatas ad expugnationis opus.*

At praecipuus *Dolabrae* usus militaris erat, uti constat ex inscriptione *Astyli Dolabrarii Collegii fabrum*, quam modo attulimus. Nam *dolabram* inter instrumenta materiarii nec Plinius VII. 56. posuit: nec Pollux VII. 113. & X. 146. inter *ἄρματα* retulit *Ἀέτιον*. Isidorus quidem XIX. 19. inter lignaria *ῥαβδῶν* *dolabrae* meminit, sed ita, ut hanc cum *bipenni*, non cum *Ascia* confuderit. Haec (*bipennis*, de qua proxime dixerat) & *dolabra* (dicitur) quod habeat duo labra. Adde quod sequiore aevo *Dolabra* inter *ἄρματα* *ἰσχυρίων* lignaria instrumenta numerabatur, ob hanc causam, quia ejus aetatis scriptores *Asciam* a *dolabra* vix distinguebant; unde & in veteribus Glossis videas, tum *Ἐπίπτεον* tum *Ἀέτιον* exponi *Dolabra*, *Dolabrum*, *Ascia*. Eas autem Glossas labente Latinis esse perscriptas, possem pluribus ostendere, si id agerem. At aevo meliore inter *Asciam* & *dolabram* ingens discrimen erat.

Sed jam quo melius possit *Dolabrae* usus & officium cognosci, afferam ea loca, quorum copiam maturate huc congerere pro tempore licuit. In expugnandis castris & urbibus *Dolabra* praesto erat ad omnia. Nam & murus ea, & vallum proruebatur, & portae confringebantur, valebatque ad omnes usus,

afus. Tacitus in III. Hist. 26. *Mox (Antonius) conversus ad singulos, tum secures dolabrasque, & cetera expugnandis urbibus secum attulissent, rogabat: & quum abnuerent, gladiisne, inquit, & pili perfringere ac subruere muros ullae manus possunt?* &c. mox cap. 27. *Tertiadecimanos ad Brixianam portam impetus tulit. Paullum inde morae, dum e proximis agris ligones, dolabras, & alii falces Falasque conveffant; tum elatis super capita scutis densa testudine succedunt. Vides heic dolabras militari rusticam succedaneam fuisse; quando e proximis agris dolabrae ad expugnationis opus una cum ligonibus &c. conveffabantur. De muro & vallo protrudendis, portisque perfringendis, Livius & Curtius testes proleant. Prior lib. XXX. Quum muros defensoribus tradasset, tum Hannibal occasione ratas, quingentos ferme Afros cum dolabris ad subruendum ab imo murum mittit. Nec erat difficile opus, quod caementa non calce durata erant, sed interlitia luto, structurae antiquae genere. Itaque antequam caederetur, ruinas; perque patentia ruinis, agmina armatorum in urbem cadebant. Curtius IX. 17. Dolabris perfringere murum, & qua moliti erant aditum, strupere in urbem. Ibi quoque murus terreus erat. Liv. rursum IX. 39. Dolabrae talonibus dividuntur ad vallum protrudendum, fossasque implendas: . proruto vallo erupit acies, frates passim invadit hostes &c. Idem XXVIII. 3. Et aliis partibus securibus dolabrisque caedebantur, & refringebantur portae. Adhuc dolabris sylvae sternebantur, vasa, glacies, quidvis denique confringebatur, & comminuebatur. Curtius VIII. 15. Dolabris enim sylvas sternere aggressi (vide supra Pollucem falcibus, & & venatores eadem de causa influentem) passim acervos, firuesque accenderunt. Idem V. 21. Primusque rex dolabra glancem perfringens iter sibi fecit. Et cap. 20. Dolabris pretiosae artis vasa caedebant. Florus IV. 10. Quum argentum ejus (M. Antonii) passim dolabris concideretur. Hinc quia ad obstantia quaeque petrumpenda valeret, l. 3. §. sciendum. D. de offic. praef. Vigil. is Praefectus sigillum cum batnis (Hama instrumentum erat ad arceda aut restringenda incendia) & dolabris coerrare debet. Hinc etiam Dolabra inter instrumenta sanionis numeratur l. 12. D. de instrum. vel instrum.*

Nec tantum ad expugnationes, & ad conterendum utilis erat, verum etiam ad muniendum vallum, & opera cujusvis generis. Caes. de B. G. VII. 73. *Itaque trunci arborum, aut*

admodum firmis ramis abscisso, atque bonis dolabratis atque praecutis cacuminibus, perpetuae fessae quinos pedes altae ducebantur. Apud Juvenalem VIII. 247. Marius, adhuc grangarius miles, a centurione vapulabat, si lentus ad opus effect.

Nodosam pesthaec frangebat vertice vitem;

Si lentus pigra muniret castra dolabra.

Ibi Grangaeus in adnot. dictum Donitii Corbulonis laudat, *Dolabra vincendum hostem* i.e. operibus. At id dictum in Tacito (quem scio res Corbulonis scripsisse) aliove scriptore adhuc quaero. Et in muniendis quidem castris, operibusque aliis ad nihil non valebat, sive ad materiam & palos caedendos, ac dolabrantes, sive ad ducendam fossam, praesertim in ~~montibus~~ solo aut tofacco; in quod lignibus obniti parum poterant, dolabris unice poterant. Hinc Seneca inter admirandas res ponit, *Cum dolabra ire piscatum*. Re enim vera putavit in telluris recessibus & stagna esse, & pisces ibi vivere. Inde (ait in III. quaest. Nat. 17.) *ut Theophrastus affirmat, pisces quibusdam locis eruantur. Multa hoc loco tibi in mentem venient, quae urbane in re incredibili fabulam dicas. Non cum rebus aliquem, aut cum hamis, sed cum dolabra ire piscatum. Exspecto, ut aliquis in mari venetur: & quae plura deinde asfert, quo minus id incredibile videatur.*

Atque haec de *Axiis*, & *Dolabra*: quae unius sunt instrumenti nomina, ab *Axia* diversissimi. Quamquam aevo posteriore, uti toties monui, non tantum *Dolabra* & *Axia*, *Axiis* & *Entraques* inter se, sed etiam cum securi, bipenni, *axibus* &c. interdum confundebantur (ob eam credo causam, quod haec omnia instrumenta *discum* essent, hinc acuta, illine fossoria acie) id quod & ex Hesychio, & Glossis observavimus, & ex Isidori lignariis instrumentis luculentius fiet: quae mox lustrabimus, ubi prius de *Dolatoria*, *Acieri*, *Scena* *Epurum* pauca tetigero.

9. DOLATORIA. ACIERIS. SCENA. EMINTH.

Isidori Lignaria instrumenta.

Ab eodem *Dolo*, unde est *Dolabra*, fit quoque Hieronymi *Dolatoria* (non *Dolatorium*) quae apud sequiores aevi scriptores (232) in usu fuit. Ergo Hieronymus pro eo quod in Vulgata Ps.

(232) Illud *Dolatoris* in Hieronymo credo esse potius a recto *Dolatoria*, quam a *Dolatorium*.

Prius illud reperitur in Glossario Cangii in Capitul. 2. an. 823. c. 10. *Adlas, dolatorias, securis* &c. in Hinc-

ta Pf. 73. legitur *de securi*, & *asie deiecerunt eam*, in sua interpretatione sic posuit: *Et nunc sculpturas ejus pariter bipenni, & dolatoris deraserunt*. Illud *Bipenni* credo etiam in plerisque Latinis ante & post Hieronymum Pfalteriis lectitatum; nam & S. Eucherius in form. spirit. c. 3. & alii patres, quos viderim, *Bipenni* citant. Et ceteroqui *LXX* *vitali valium*, non *securi*, sed *bipennis* respondet. Ex quibus vides apud Hieronymum *Dolatorum* *Asiae* nomen fuisse, sed *lapidariae*, quippe qua sculpturae deraderentur: at apud ultimae aetatis scriptores (quos in not. 132. conjeci) quid fuerit, ignoro. Nisi quod illud in vita S. Remig. *Quum percuteret patrem dolatoria*, *asiae* quoque *lapidariae* notionem objicit animo. At *Asieris* & *Scena* vocabula prisca fuisse, eaque *Dolabrae* potius, quam *Asiae*.

De *Asieri* Festus: *ACIERIS*, *securis aerea*, qua in sacrificiis utebantur Sacerdotes. Consentium Philoxeni Glossae; in quibus *Asieria* est *Aërum sequens*. Ac de *Asieri* supra pagina 110. not. 135. dixi, eam videri dictam ab *Asia*, quasi *Asia aeris*. Ceterum rectius ab *asie* deducitur: unde est, quod & in Glossis legitur, *Acierium scutum*. Corrigit Salmas. ad Solin. *Acierium scutum*. Vox Graeca bene a Salmas. restituitur. Sed *Acierium* est *lapidarium*. At fort. *Acciarum*, aut *Acciarium* in Gloss. vox est sequioris aevi (quales multae in his Glossis) cui respondet Italianum *Asiajo*. Quando autem *Asieris* in Gloss. exponitur *Aërum*; facillius *dolabrae* (quae erat, ut vidimus in instrumento lanionis, l. 18. de instrum. vel instrum.) quam *Asiae* respondeat. Ac certe *Asieris*, non aliud fuit, quam *SCENA*, quae *dolabra* pontificalis erat, de qua jam dicendum.

SCENA quid sit, prome Festus elliceret. Sic ille: *Scena ab aliis, a quibusdam Sacena* (vide an non in *SCAENA* sit hoc *sacena* commutandum; nam quia theatri *scenae* cum diphth. *AE* Latini scribebant; hinc eam diphthongum quidam etiam quum instrumentum significat, adscripserunt) appellatur *dolabra pontificalis*. Idem quoq. Festus: *Scenam genus fuisse cultrimanifestum*

Hinemaro in vita S. Remigii: *Cum percuteret eandem pernam dolatoria, quam in manu portabat*. In Italicis antiquis Corbejenfibus: *Fussorias* 6. (Int. *fossorias*: nam *fossoria* medio aevo lignem significat)

cat) *bestes* 2. (& hoc *Ngonis* gentes est) *securus* 2. *dolatoria* 1. *ararra* 2. &c. At *Bolatorium* Ugutoni & Joanni de Janua est locus in quo *dolatur*.

scum est: sed utrum *securis* an *dolabra* sit, ambigunt. Quam Cincius in libro qui est ei (Dacrius conjicit, Festum scripsisse II. h. e. *secundus*, ex quo librarii fecerint *El*) de verbis priscis, *Dolabram* ait esse pontificiam. Livius in *Legibus* Corruit, quasi istius *scena*, haud multo *secus*. Vides sicut *Asteris* in Glossis exponitur *scena* *supra* *dolabra* pontificis; sic *Scenam* Cincio *dolabram* pontificiam fuisse. Non est ergo dubitandum, quin *Scena* & *Asteris*, idem plane fuerint. At male interim Scaliger (233) *Scenam* pro *securi*, aut *bipenni* habuit.

Habes *Dolabrae* pontificiae prisca vocabula. Sed interim nescio quo pacto Graecum *Dolabrae* nomen, alterum ab ΑΞΙΝΗ, de quo supra copiose diximus, imprudens praeterieram. Hoc autem ΣΙΝΤΗ est: quod *dolabram* quidem significat, sed plerumque rusticam & fossoriam; itaut non dubites Suidas interpretari *Ξαπόριον*, ἢ *δολάριον*, ἢ *ἀξίνιον* *ligonem* aut *bidentem* aut *dolabram*. At Hesychius *ligonis* diminutivum esse voluit; de *dolabrae* notione tacet. Nec omisit hoc vocabulum Pollux in instrumento rustico tom I. 245. tum VII. 143. (ubi & *ὑποδακτύλιον* ejus *Ξαπόριον* ex Aristophane affert) tum X. 119. & 166. Adhaec & Plato in H. de legib. negat *agricolam* sibi *ἰσθιατρικόν*, (vel *σπυρίον*) aut *dolabram* fabricare. Apud Aristacnetum epist. 3. *aquilex* *σπυρίον* fossam docet. Reperitur & *Ξαπόριον* apud Nicandrum in Theriacis, quod Scholiastes exponit ἢ *τὸν δολάριον*, ἢ *τὸν Αξίνιον* aut *bidentem*, aut *dolabram*. Sane ex hoc *Ξαπόριον* primitivo videtur deinde flexum derivativum *Ξαπόριον*, quod est usitatus. Ergo fuerit quidem *Ξαπόριον* *dolabrae* nomen, sed, opinor, plerumque rusticae, de qua in de *Dolabrae* munere ex Columella & Palladio nonnulla diximus. Nam & alicubi Eustathios, nisi fallit memoria, *Ξαπόριον* Synonymum *Αξινάριον*, h. e. *dolabellae*, & *οὐαπόριον* *ligonis* facit.

Et omnia quidem Scriptorum loca hucusque producta *σπυρίον* *ligonem*, aut *fossoriam* *dolabram* esse ostendunt: quibus

(233) Scaliger in Lycophronis interpretatione, versum hunc 1105 Τὸν δὲ οὐαπόριον ἀβύχον Ἀδίατον μέσσην, hoc altero Senario secudidit, *Scena* *bipenni* *diffusus* *medius* *capit*. Scaligero imposuit Tzetzes Lycophronis interpres, qui ibi *Ξαπόριον* exponit *σπίλον*. At fallitur is Scholiastes. Deinde *Scena* non *securis* est (quae poterat

bipenni esse, si utrinque esset acuta) sed *dolabra*; quae, nisi vehementer fallor, ex una parte erat fossoria, altera vero acuta: quare non poterat *bipennis* dici. Sed de hoc οὐαπόριον poetae versiculo alibi quem poemat utpote caliginosum, id dedit operam Scaliger, ut verbis priscis obscurisque expri-

bus addi possit illud Aristophanis Avib. 603: ubi se *quendam dolabrum* enipturum quidam ait, ut serias servantes thesaurum effodiat: & quod in Pace v. 545. memoratur *τὰς σμύνας πάλιν*, qui *dolabras fabricas*: Unus tamen alterque mihi repertus est ejusdem Comici locus in Nubibus; ubi certe *Σμύνος* instrumentum est *ὡς τὸ καταρύνον* h. e. ad demolienda aedificia. Sic enim ver. 1488. *ἢ θανάδιον, κλίμακα λαβὼν, ἵστα δὲ, καὶ σμύνων ὅλκον, ἔργον ἐπιμαρτυρεῖται τὸ σφραγισμένον* . . . *Τὸ εἶδος καταρύνον* &c.

O Xanthia, dolabrum cum scalis foras

Effer, scholam confunde; cassum perfede: Ibi Scholiastes *Σμύναν δὲ σμύναν, δὲ σμύνα, αἶψα*. Mox, conqurente discipulo, se a ruinis opprimi, sic exiepit Strepsiades ver. 1502:

Hoc ipsum volo;

Dum ne hanc (σμύναν) dolabra spes conceptas perdit.

Quod interpretatur Suidas (in *Σμύναν*) *ἀντὶ τῆς εἰς τὴν ἀλυσίνης*. *Nisi si frangatur dolabra.*

Postremo deberem & de *Τόμῳ* (quod certissimum est *A-cistuli* sive *Astiae* lapidariae nomen) plura dicere. Sed malo hujus vocabuli explanationem mox in locum commodiorem rejicere; ubi de *Astiae* munere lapidario atque Rustorio plura differantur.

Verum antequam a notiturni explanationis abeam: e te se fore existimo; si quae Isidorus in XIX. 19. materiarii affinita instrumenta simul posuit (quamvis ea magnam partem, prout usus poscebat, exhibuimus) hinc simul conjuncta prodeant. Ergo is post ferrae, & circini descriptionem, sic pergit: *SECURIS* vocatur; eo quod ea arbores succidantur: quasi succurris. Hoc non probat Vossius. Sequitur. Item *SECURIS*, quasi *Semicuris*. E Servio id sumtum, qui ad illud 1. Aen. 296. *Remo cum fratre Quirinus* sic notat: *HASTA enim, idest CURIS, telum est cum longiore ferro; unde & SECURIS, quasi SEMICURIS*. Atque hoc etymon & Perottus probat, & Angelus Decembrius apud Vossium, & Vossius ipse: nam in etymologia altera, quam proposuit, ut sit a *secundo* (quam unice probat Martinus in Lex. Philolog.) hoc Vossius reperit incommodi, quod terminatio *URIS* sit præter analogiam. Sit ergo a Sabino vocabulo *Curis*, quod hastam significat. Pergit Hispalensis: *Ex una enim parte acuta est, ex altera fossoria*. Quomodo haec *ἀντιλογία* cohaeret praecedentibus? Nam si ex utraque parte suam habet, etsi

est diversa forma, aciem; quomodo est *Semicuris*? An Etymologia *acutae* tantum partis rationem habet? quasi dicentes *ex una enim* (tantum) *parte acuta est* (nam) *ex altera* (non acuta sed) *fossoria*. Ceterum Isidoro *pars acuta* est acies manubrio *superioris*; *fossoria* vero est acies ad manubrium *inferius*, qualis in fossoriis instrumentis. Sed non temere vereor, ut haec *Securis* descripta, ut una parte *acuta* fuerit, altera *fossoria*, cum antiqua *securi* cohaereat, sive *Homericæ*, de quo supra pag. 169. disputavimus. Suspicio *descriptam* ab eo *securim*, non aliud, quam aevi sui *securim* fuisse. Certe posteriore aevo permagna in his vocabulis confusio fuit; & simul haec instrumenta nunc hoc, nunc illo modo pro diversis temporibus locisque figurabantur. Sequitur: *Haec & apud veteres bipennis vocabatur*. Cui hoc fando auditum, *securim* appellatam *Pennam*? Nam hoc vocabulo scimus non totam securim, sed securis acumen fuisse significatum. Sed profecto laterem lavamus, nisi adacta ad radicem securi, duo vocabula illa: *Ex altera fossoria* (certe meo iudicio luxata) hinc praeciderimus, ut suo deinde loco eadem repenamus. Lege ergo sic: *Securis, quasi semicuris; ex una enim parte acuta est* (exclud. hinc illud *Ex altera fossoria*). *Haec* (pars acuta) *& apud veteres bipennis vocabatur*: utramque autem habens aciem, *bipennis* dicitur, de cetera de bipenni, quae sup. pag. 169. not. 112. expendimus.

Pergit adhuc: *Haec* (bipennis) *& dolabra, quod habeat duas labra: nam securis simplex est*. Sane nemo Isidoro hoc assentietur, *bipennem & dolabram* (Graece *δίπλην & ἀλάν*) duo fuisse rei unius vocabula: nisi de aevo Isidoriano hoc intelligamus, quandoquidem & in Hesychio (fort. aequali scriptore) *ἡ δὲ ἀλάν* est *Ἀλάν διπλή* h. e. *dolabra*, & tantumdem in Glos. repetitur: ut omittam *Dolabrae* etymon, quod certe est a *Dola*, non a duobus labris. Ceterum in *Ἀλάν* & in *Dolabra* multa disputavimus in eam sententiam; ut videatur *dolabra* una parte acuta fuisse, altera fossoria: id quod Isidorus (utique luxatus) sup. de securi falso praedicat. Sed quando inde illud *Ex altera fossoria* merito egerimus; consequens est, ut quae inde expellimus, haec suo loco restituamus; sic enim mea sententia sesipserat Hispalensis. *Haec & dolabra, quod habeat duas labra: ex una enim parte acuta est, ex altera fossoria*. At librarii haec ultima *securi* adscripterunt, ex eo decepti, quia quum ibi illud reperissent, *Ex una enim parte acuta est*, putarunt,

tarunt, eo etiam pertinere hoc altarium; *Ex altera fossoria*. Ac demum eo ventum est, ut totum hoc membrum ex *Dolabra*, unde abesse non debebat, deturbatum, securis peculiatore fieret, non sine summa perturbatione sententiae.

Sequitur: *Nam securis simplex est*. Haec *analogia* emendationem nostram magis confirmat. Nam quoniam *Dolabra* ex una parte acuta (sit) ex altera fossoria; contra *securis simplex est*; Deinde si *securis simplex est*; hoc aperte declarat, falso de securi dici, una parte esse acutam, altera fossoriam.

Deinde addit: *Dextralis dexterarum habilis*. De *Dextralis* diximus supra pag. 168. ubi de *quadrilunus*. Sed tamen vereor, ut haec jungi debeant cum praecedentibus hoc modo: *Nam securis simplex est DEXTRALIS* (quia) *dexterarum habilis*. Jo: de Janua: *Dextralis dicitur. Securis dexterarum habilis*: qui certe ab Isidoro haec descripsit.

Postremo de *Ascia* sic posuit: *Ascia ab astulis* (Vossius in Etym. corrig. *Affulus*: male: nam *astulus*, aut *Astulus* (334) Isido-

(234) Isidorus ipse hujuscriptionis cum ST rationem dat in XVII. orig. 6. *Hastula* (inquit) a tollendo nuncupata, quasi *astula*. *Fomes* est *bastula*, quae ab arboribus excutitur recisione &c. Quae ultima innt etiam in Servio ad l. Accusatio. *Fomes* (ait) sua *astula*, quae ab arboribus cadunt, quando inciduntur, quod foveant ignem. Quod cum aspiratione heic *Hastula* scripsit Isidorus; haud secus & alibi reperies. Ut in vita S. Erkenwaldi apud Cangium in *Astula*. Ceterum *Astulae* vocabulum usurpavit Marcellus Empiricus c. 29. S. Paulinus Epist. 11. 12. & Natali 10. Beda in 121. Hist. Angl. 2. & 13. & alii. At Festus *Astulas* cum duplici sibilu in *OMITES* scripsit: *Fomes* sunt *astulas* ex arboribus, dum caduntur, excussae. & mox e pari modo *astulas*, quae sunt securibus excussae. Nec aliter in praefatis scriptoribus, quare cum dupl. S legitur, siue de ligneis siue de lapideis affulis sermo sit: unde & adv. *Astulasim* Plauto.

At in Festi verbis modo recitatis, quae media omisi, ea ad *fomes* pertinent; de quibus

Nam praeterea ab Isidoro incipere; qui sic habet post ea, quae supra adscripsi: *Fomes*, inquit, est *astula*, quae ab arboribus excutitur, recisione *bastulae* combustae, aut lingvo cavata, a *fungis* nomine accipio, quod ipsa capias ignem: de quo Virg. *Rapuitque in foveis flamma comas*. Quid sit recisione *bastulae* *ambustae* juxta cum Davo intelligo. At male distinctus is locus (etiam in edit. Paris. 1601.) majore tantum interpolatione post recisione, sanus evadet. *Fomes* est *bastula*, quae . . . excutitur recisione: *Hastulae* *ambustae* &c. Vult, non tantum *astulas* i. e. hastulas quascunque, verum etiam *bastulas* *ambustas*, & quae porro refert, *fomes* appellari. Habes utrumque in Festo: qui post adscripta modo verba addit: *At Opilius adustas iam vires* (istud vires inducendum est ex fide libri vet. apud Salm. ad Sol. & cetero: qui *adustas* referendum est ad *astulas* supra positas) *At Opilius* (inquit Festus) *adustas* iam (supple *astulas*) vocari existimat *fomes*. Atqui ut Isidoro ex Festo opem tulimus; nunc vicissim huic ex isto opitularimur. Non enim *adustas*.

Isidorus, & iste Isidor. non possunt Auctores scribebant) *disca-*
pias a ligno scimitis, cujus diminutivum nomen est Asciola. Est
autem manubrio brevis (quam contra dolabra, & dēv man-
ubrio longo instrueretur: vide supra) ex adversa parte reser-
vens, vel simplicem malleum, vel cavatum, vel bicornem rasurum.
 Haec supra in Muratorio expendimus, & cum Palladio contu-
 limus: sed infra eadem ad vivum rescebamus.

6. *ASCIAE & affinium vocabulorum confusiois origo pandi-*
tur. Eadem confusio in Hebraicis hujusmodi in-
strumentorum nominibus ostenditur.

Et ex haecenus dictis, & ex infra dicendis, ubi de *Asciae*
materibus, potest perspicui, *Asciae* & affinium instrumentorum
 nomina confusa saepe fuisse, & inter se permutata, maxime
 aevo posteriore; quando *bipennem*, *securim*, *asciam*, *dola-*
bram, tamquam si essent synonyma, sic usurparunt. Ea
 confusio inde mihi orta videtur, quod quum plerumque talia
appellata composita essent ac *disca-*, itaut hinc acutam, inde
 fossoriam aciem gererent; hinc quodlibet eorum quidvis ap-
 pellare licuit, sive *securim*, habita ratione cultrati mactonis
 capulo *paravale*; sive *asciam* & *dolabram*, ratione aciei fos-
 soriae; sive *bipennem*, quod anceps esset; sive *malleum*, quia
 non raro in averfa parte malleus gerebatur. Eademque con-
 fusio in Graecis *Ascis*, *valentis* &c. vocabulis obtinuit, ut
 nunc

Ascia, sed *Ambustae* in Vesto est
 legendum; nam ceteroqui *Asculae*
adustae favilla sunt, non fomes;
 at *ambustae* & *ambusti* sunt, & fa-
 cile ignem concipiunt. Etiam in Ser-
 vio l.c. *Asculae ambustae* mox legun-
 tur. Vetus ipse alibi de *Ambustis* do-
 cuit: AMBVSTVS.CIRCVMVSTVS

Sed quando semel incepimus;
 cetera Isidori, qua possumus, emu-
 culemus. Sequitur: *Aut ligno ca-*
vata, a fungis nomine accepto &c.
 Lege *Aut lignis excavata*: quae vult
 etiam fomites appellari. Servius
 d. l. post alia supra recitata, haec
 tamquam ex Clodii commentariis
 recitat (nisi vero Servii illa sunt,
 non Clodiana): *Asculae ambustae*,
LIGNA EXCAVATA, a fungis no-
mine accepto.

Postremo ut in Servio sic & in Is-

doro, quid sibi vult illud *A fungis no-*
mine accepto quibus addit Isid. *quod*
ita capias ignem. Fungi, uti nuncita
 & aevo Isidori ac Servii, fomites
 optimi erant. Recentioribus Grae-
 ciae medicis (teste Salmas. ad
 Sol.) ii *tenet* h. e. *escere* (quomo-
 do & nostris hodie) appellabantur
 quia sicut *escas* in hamo piscem
 capit, sic fungi illi ignem capiunt.
 Ergo & hastulae ambustae, & ligna
 cavata fomites sunt, quia sicut
 fungi, ita & illa ignem capiunt.
 Conset Salmasium ad Solinum. Ce-
 terum etiam in Glossis *Asculae*
 Graecum nomen *Παλάνιον*, expo-
 nitur *Fomis*, *Fomes*. Et *Παλάνιον*
Dolo, *Fomes*. Illud *Fomes* non ali-
 bi, quod sciam, ne in posteriori-
 bus quidem scriptoribus legitur. Neo
 tam dubito, quin sit antiqui verbi

nunc hoc, nunc aliud significare crederentur. Hinc etiam factum puto, ut ab *Asciae* nomine & Gallicum *Hâche*, & Italicum *Accetta* fluxerit, quorum tamen utrumque non *Asciam*, sed securim significat. Cur? quia posteriore aetate, quando haec idiomata suborta fuerunt, *Ascia* cum *securi* componebatur, ac dicebatur *Ascise securis*, quod infra ex Ugutione demonstrabitur.

At nusquam magis, quam sive in Hebraicis *Asciae* vocabulis, sive, quod malo credere, in eorumdem vocabulorum interpretationibus aetate posteriore per Judaeorum magistros traditis, eam quam dixi *עוצר* deprehendi. Ut ecce

Maatsad, quod non dubito quin *Asciam* significet, R. Davidi in com. ad Is. XLIV. 12, est sive *Doladojada* (Dolabram intelligit) sive *עוצר* *Ascia*. Qui in lib. Radicum addit, *Vel est*

Kardom i. e. securis. Hoc ipsum *Maatsad* apud Talmudicos Bartenora interpretatur *securim legionum*. Quid in voce *Maatsad* Is. XLIV. 13. quantum in ea voce (quae certe *Ascia* est, uti mox ostendetur) inter magistros discidium? Quid in *Kelappoth* Ps. LXXIV. 6. quod alii *Asciam* alii *dolabram* aut *securim* aut *malleum* interpretantur? Sed origo, uti dixi, confusionis & tantae in interpretando discrepantiae eadem est, quam supra tetigi; nam quia non uniusmodi, sed complicata ea *עוצר* erant; hinc illa *עוצר* faciebat, ut quidvis interpretari liceret, ac potius quid Scripturae loco conveniret, quam fixam vocabuli notionem interpretes sequerentur. Huic a me detecto tantarum varietatum fonti faveat illud, quod locus Ps. LXXIV. sic Chaldaice (apud Buxtorfium in Lex. Chald. in Rad. *פסל*) redditur: *ומפסלת דיומסר* h. e. *Et*

Ascia duorum laterum sive *עוצר*. Ex quo intelligitur, quo tempore Targum illud est concinnatum, *Asciam* apud Orientales ancipitem fuisse, fort. ut *Ascise securim* Ugutionis.

Sed venio ad singula Hebraea vocabula. *עוצר* *Maatsad*,

quod est certissimum *Asciae* nomen bis reperitur: semel Jer. X. 3. quem locum *עוצר* reddam. Quia statuta populum sunt vanitas: quia lignum de sylva praecidit, opus manuum artificis (bammaatsad h. e.) in *ascia*. Illud bammaatsad sive in *Ascia*, Chaldaeus vertit *בבאסינא* *babasina*.

Quid autem Chaldaicum *Hatsina* est? Non aliud, nisi vehementer fallor, quam Graecum *ἄσκη*: quod vel inde potest intelli-

intelligi, quod vox *Hasina* nullam habet radicem; unde deducatur. Ceterum plurima Chaldaei Paraphraſtae Graeca nomina in ſuis Targumim uſurparunt. Nec dubito quin Graecum *Aſim* Chaldaei ſic emollierint, ut *Haſina* inde conſtarent, quo tum heic Paraphraſtes uſus eſt, tum etiam If. XLIV. 12. ubi pro Heb. *Maatſad*, & Graeci *ματσαδον*, & Chaldaeus *Haſina* poſuerunt. Sed proderit eum Iſaiae locum (in quo iterum *Maatſad* reperitur) ita, ut Hebraice ſonat, vertere. *Faber ferri* (maatſad i. e.) *aſcid* (LXX. *αυσιδων*) *facit*. Ita quidem hoc ſolent interpretari. Sed malo ſic: *Faber ferrum* (in) *Aſciam* *facit*. In quo ſequor Chaldaicum Paraphraſtem ſic interpretatum: *Faber ex ferro* (Haſina h. e.) *Aſciam ſuo delabram facit*.

Mox idem Divinus Vates verſu ſeq. *Faber lignorum extenſit lineam* (ea eſt *σάβαν* de qua plura dicemus infra) *delineabit eam in filo phoenicio* (quod eſt *μυλινος πικνωμα*) *faciet illud* (lignum) *in aſciis*. Heic autem in Hebraeo alterum eſt non dubium, mea ſententia, *Aſiae* vocabulum **מקצעות** *Mak-*

qſuoth: cujus radix in Hiphil ſignificat *Abradere*, quod eſt Aſciae peculiare. At alii intelligi runcinas volunt.

Reſtares dicendum de tertio vocabulo **כילפור** *Chelap-*

poth, Pf. LXXIV. 6. Sed de eo jam quaedam ad Murat. pag. 208. not. 133. occupavimus. Nec volo queminquam peregrinis vocabulis longus deſtinere. Hoc tantum non omitam, quod R. Abraham exiſtimaverit, hoc ultimum vocabulum venire ab Aramaeo **קלפ** *Kelaph* (mutato ſcil. ק in כ) quo ſignificatur *Decorticare*, *deradere*, quod eſt Aſciae proprium. Sed quidquid huius ſit: ab hoc certe Syriaco *decorticandi* verbo *Kelaph*, venit Πέλουρ (non a Πέλω, quod voluit Auctor Etymologici: vide p. 167. not. 221.) per litterarum tranſpoſitionem un-de eſt & Πελωδω, quod apud Theophratum & alios eſt *delibere* & exteriora ligni deradere.

III.

ASCIAE PETERIS MUNERA.

Reſtat id unum, ut Aſciae diverſa officia exſequar, hoc eſt diverſa pro operum diverſitate aſciarum genera producam. Fuit enim aſcia *lignaria*, ſuit & *ſtruſtoria*, adhaec etiam *ſoſſoria*. Quidquid ſuit & *chirurgica*. Quae tamen non eſt huius argumenti propria, quippe non vera illa quidem, ſed *αναλογικη* ſic appellata.

1. ASCIA LIGNARIA.

*Ejus sociæ Runcina & Scobina. Plinius illustratur
Varro & Isid. emendantur.*

Lignaria omnium antiquissima fuit, cujus meminit Homerus, meminit *Athenæus*. De hac sunt intelligenda quæ hujus capitis initio in *Enchyridion* & in *Ascia* diximus, Ejus inventor Daedalus. Plinius VII. 56. *Fabricam materiariam* (invenit) *Daedalus*, & in ea ferram, astiam, perpendicularam, rotetram, glutinum, ichtyocollam. Eadem in primis materiariæ officinam instrunt Pollux VII. 113. & X. 146. Isidorus XIX. 19.

Aque hujus *scobina* scopus unicus fuit, lignum complere, ac perpolire; id quod fiebat *ut* *scobina* *abrādendo* quascunque abnormes extuberationes. At ne in incertum ascia ferretur; *ut* *scobina* sive ad *amussim* ictus suos dirigebat. Utrumque hoc junxit Poeta laudato alibi loco Od. E. ibi Ulysses ratem fabricaturus, postquam *scobina* bipenni *scobina* h. e. (ut supra tradidimus) sive ad ratis definitum modum ligna præcidit, sive eadem ligna detractâ exteriori crassitudine in quadratum ruditer informavit; deinde sumta in manus ascia, versu 245.

Etiam & scobina, uti del scobina idem.

Derastitque scienter, & ad direxit amussim.

Male in Homeri ultima editione ex officina Westheniana, quæutor, illud *ut* *scobina* vertitur ad *normam*: nam *norma* est *norma* h. e. quom duæ regulæ ad angulum rectum compinguntur: at *scobina* est sive *norma* *regula* (235) sive verius est funiculus rubrica tinctus. Utrique horum autem Latinum (236) *Amussim* respondet.

Ergo

(235) Sane *ut* *scobina* utrumque interpretari solent, sive regulam, Græcis *norma*, sive quam Cellius *lineam* appellat, quæ nim, funiculo rubricato imprimi solet. Sed hoc potterius magis probo, maxime adductus illo adagio *Norma* *Norma* *scobina*, & *ut* *scobina* *Norma* *scobina* &c. quæ infra exponuntur. Adhæc Hesychius: *scobina* *norma*, *ut* *scobina* *norma* *scobina* *norma*. Aut *scobina* esse funiculum, quo arigunt materiarii. Addo de Cyrilli Glossas, in quibus *scobina* *norma* exponitur *Bina* *scobina*. Sed istud *scobina* (ab aliquo Græ-

ce indolentissimo profectum) est inducendum. *Lineam* dixisse ex Cellio satis erat. Nec *scobina* quidquam commune cum *norma* habet.

(236) *Amussim* Festus interpretatur *Regulariter*, additque *id* *trahitum* *regula*, ad quam aliquid exæquatur, quæ *Amussim* dicitur. Sed Nonius tum *Amussim* tum *Regulam* ipsam, videtur non aliud vocare, quam funiculum rubrica illitum; *Examussim*, inquit, dicitur examinare ad regulam, vel *coagmentum*. *Regulam* in sequentibus funiculum interpretatur: at *coagmentum*

Ergo scopus *Asciae* erat *et dolabra* amputare, & *compilare*. At id motu composito assequebatur. Prius enim *seriebat* (id quod *DOLARE* proprie dicebatur: vide in *Dolabra* ubi de verbo *Dolo*) deinde in reductionem sui recessum, tamquam in cubitum incumbens, id, cui infundebatur, *attrahere*. De priorc Augustinus in I. de musica 4. *Opinor nemo unquam se animadvertisse fabros, & huiusmodi opifices ascia, sive securi eundem locum feriendo repetere, & non alio, quam eo, quo intondis animus, ipsum perducere, quod nos tentantet, quum assequi nequimus, ab eis saepe irridemur*. At alterum est *Illepidum attrahere*, de quo vide Artemidorum in loco, quem supra explicuimus, unde & ab *duo duco*, non ab *Arum frango* ille *Alein* derivavit.

At postquam suo defuncta erat ministerio *Ascia*; operi jam *sive exasciato*, sive, si sic magis dicere, (237) *deasciato Runcinae*, & *Scobinae* succedebant. De utroque instrumento vide Tertulliani, & Arnobii loca de statuarum opificio, laudata mihi in Murat. p. 110. not. 136. At *runcina* (sive ex Arnobio *runcinarum plana*) quid in flexuosis simulacrorum membris, aut amictuum sinibus potuerit, haud facile assequor; ac vereor, ut *runcina*, quippe caeco impetu rapta, caeli subtilitatem deleverit potius, quam ut quidquam juverit. Sed satis est, ut Tertulliano fides constet, si alicubi *ascia*, alibi *runcina*, alibi vero *scobina* usui fuerit. Minutius Octavio cap. 23. *Deus ligneus caeditur, dolatur, runcinatur*. Horum primum ad *asciam* ruditer informantem pertinet, alterum ad caelum (*caelo delatus*, dixit Varro) tertium ad *runcinam*, sed quatenus usui esse poterat. De *runcinae* ministerio eleganter Plinius XVI. 43. *Fixissimum in restum* (male alii in *testum*: Theophr. & *ορδο*; nam sinuari negat) *abies*. Eadem *valvarum repagulis* (corr. *paginis* ex Salm., ad Sol., & ex Mss.) & ad quaecumque libeat intestina ope-

r.

epagmenum (quod miror hoc significatu in Lexicis non asseri) non est aliud, quam quod ad finem capitis huius appellat *Aequamentum* *trigatum*, seu *tabula* quaedam, quae utuntur ad saxa conagunda. Pergit Nonius: *Est etiam amussus, Regula fabrorum, quam architecti, quum opus probant, rubrica illi-*

(237) *Exasciare* quid sit apud Plautum, sup. pag. 123. not. 155.

ostendimus. Idem & *Deasciare* dicitur: nisi vero hoc aliquid amplius innuit (nec enim raro DE in comp. rei perfectionem notat) uti quum Prudentius Roman. v. 381. ait: *Deasciata supplicare stipiti*. Plus certe heic est, quam si dixisset *Exasciato*. At illud Plauti Mil. III. 3. 21. *Miles quemadmodum posset deasciari*, & incertae lectionis est, & vero *primus exat*

ra. aptissima, siue Græco, siue Campano, siue Siculo fabricae artis genere: spectabilis RAMENTORUM CRINIBUS PAMPINATO SEMPER ORBE se volvens ad incitatos runcinarum raptus. Atque haec de Runcina.

At Scobina quid sit, non possum aliunde certius, quam ex Plinio docere; cuius vicissim difficilem locum illustrabimus: postremo & Varroni medicinam sacuri. Plinius XI. 37. (sect. 68. in Harduini editione) sic habet: Testudini marinae lingua nulla nec dentes: rostri acie comminuit omnia, Pessæ arteria & stomachus denticulatus callo, in modum rubi, ad conficiendos crebos, decrepescitibus crenis, quidquid appropinquat ventri. Notissima asperitas, ut scobina fabri. Ibi Harduinus, post conelamatum, tamen medicas manus non abstinuit. Locum hunc, ait, si quis aut plene intelligere, aut sanare ausit, lampadem tradit: nihil enim habeo, quod affirmem. Deinde quum monuisset in pluribus mss. pro CRENIS esse RENIS, subdit: Pro RENIS fort. SERRIS legendum: nam CRENÆ vox nec ullius codicis est manu exarati, nec scio an alibi lecta. Forte etiam QVACVMQ. (pro quidquid scil.) legi satius fuerit. Sed apage metias τάρως. Primum omnium illud CRENIS nullius esse veteris libri, cur pejeranti credam, non video: nisi forte membranas a se visas intelligat. At certe illud & in antiquis editis, & in posterioribus constanter hæsit, nullo hâsciente interpretum: imo, quod mirere, in Plinio Varior. (Lugd. Bat. 1669.) ita locum dignitatemque suam τὸ CRENIS tuetur, ut etiam nulli n in ora (scatente variantiis librorum) diversae in eo lectionis vestigium compareat. Ut non injuria verear, ut ex fide codicum haec scripserit vir Cl. At etiam eidem vocabulo jura civitatis ereptum ivit. Vel vetus Onomasticum legeret, in quo CRENÆ redduntur Γλωφίδες: at Γλωφίδες quid sint, dicerem; nisi esset ex Homero (238) & aliis notissimum. Postremo in eo quod

(238) Homerus II. A. 122, ubi de Pandaro feriente Merelaum:

Ἐλκε δ' ὅμ' ὅμ' γλωφίδας π λαβὼν
καὶ νύκτα βόεα.

Ille manu pendens crenas nervosque tendit.

Ibi Eustathius par. 452. lin. 20. Γλωφίδες ἢ, τὸ γλῶμμα τὰ ἀπὸ τοῦ ἐντερίμου τῇ νύκτι. Γλωφίδες sunt incisurae sagittae, qua nervo inferitur. Idem Poeta Od. 4.

419, de Ulysses:

Εἴλας νύκτι γλωφίδας π.
Νεῖδος κρεμῆς τετάνδης.

Ibi quoque idem interpres pag. 1915 lin. 32. Γλωφίδες ἢ, αἱ τὰ εἰς τὸ αἶς αἰσθ. ἢ νύκτι. ἢ πάλιν καλυμμένη ἀρχαιολογικῶς. ὅπερ γὰρ ἐκ δειγμάτων βόας, ἢ μὲν ἐκ νύκτι αἱ τὰ τοῦ νύκτι. Hoc est. Γλωφίδες de sagitta dicuntur, sunt, quibus nervus immittitur.

N

tigue

quod pro QVIDQVID reponis QVACVMQVE; rogo ne pergat isto modo veneris omnes atque gratias in Latinis, quos illustrat, perdere. Nunc quid Plinii locus sentietici habeat, non video. Age, propius istud *σιεσθδης ποικιλητων* accedamus. *Testudini marinae lingua nulla nec dentes: vestri acie comminuit omnia*. Haec, opinor, sunt scammate planiora. *Postea arteria, & stomachus*. *Stomachi* nomine ex antiquo (239) more gulam intelligis. In Mss. nonnullis est *Post arteriam est stomachus*: quod & Pintianus sequitur. Sed nihil mutandum: quid enim attinebat id notare, quod omnes sciebant, *σιεσθδης* scilicet esse arteria posteriorem? At arteriam tamen & gulam testudini fuisse idcirco tradit; ne putares ora ventribusungi, quod de piscibus modo docuerat. *Postea arteria, & stomachus denticulatus callo in modum rubi*. Tria in belluae *σιεσθδης* notat, primum fuisse inspersum denticulis, qui tamen in ore aberant; deinde hos denticulos callo duratos esse; postremo hunc totum denticulorum apparatus, sive frequentiam, sive figuram species, rubi speciem praestulisse. Credo habuisse prae oculis Plinium rubi teneriores surculos, in quibus & frequentiores aculei sunt, & *καυκαδης*, a latiore enim basi in mucronem desinunt; quales & belluae denticuli erant. *Denticulatus callo, in modum rubi ad*

com-

tique dixit: nam subsequenti aevo ex bovillis coriis, non ex nervis, arcuum nervi fiebant. Reperitur & in Herodoto eadem notione idem vocabulum. At quod citat H. St. ex Epigrammate *Γλαυπιδος αλδαμν*, quod interpretatur, *Cutrelli calamagrum incisori*; vereor ut sint potius mucronis calami *incisuras* qua atramentum se fundit. Verum *αλδαμν* tantisper, dum in illud epigramma incidam. Sed tamen ex dictis liquere arbitror, *Γλαυπιδος* tum in sagitta, tum in aliis rebus *incisuram* notare a *Γλαυπο* *scalpo*, *incido*. Ergo idem plane (ex hde veteris Onomatistici) & *Orna* significat. Quae vox, nulla est causa, cur inter dubia vocabula in Latinis Lexicis accuratioribus reponatur.

(239) Homerus quidem pluries sic usurpavit, ut Il. I. *δωρ σφαιδης δρωρ ταμς*. *Stomachos* h. e. *jugalis agnorum computavit*. Ec Il. I. *δωρ σφαιδης δρωρ ταμς*.

& alibi. Celsus initio lib. IV. *De intra* de duo itinera incipiunt; alterum *asperam catenam nominant, alterum stomachum*. *Arteria exterior ad pulmonem; stomachus interior ad ventriculum fertur*. Et cap. 5. *Estacibus subest stomachus, i. e. gula*. Cic. in Il. de Nat. deor. *Linguae autem, ad radice: ejus baerens stomachus excipit*. Sed & Plutarchus, Galenus, alique non alia notione interdum *σφαγδης* in suis scriptis posuerunt: etiam alibi saepe acceperunt pro ore ventriculi. Vide H. St. in Thes. in *Εμυαγδης* & Hier. Mercurialem in I. Var. Lect. 1. Nec enim dubito, quin comparatis inter se locis ab utroque productis, aliusque adhuc conquirendis, possit aliquis vocabulorum *σφαγδης*, *σιεσθδης*, *Stomachi*, *Gulae*, & affinium Graecorum Latinorumque usum notioneque ad verum rescare.

conficiendos cibos. Quos ne jam rostri acie comminuerat? At inter Comminuere, & Conficere hoc interest, quod apud Cic. inter Dividere, & conficere. Sic enim in II. de Nat. Deor. Eorum aduersi (dentes) acuti morfu dividunt escas; intimi autem (molars) conficiunt. Denticulatus (inquit) callo, in modum rubi, ad conficiendos cibos, decrefcentibus crenis (crenae, & Γλωφδὸς incisuras sive scalpturas significant: sive cavas, ut in Homero & aliis, intelligas; sive fort. prominentes, ut anaglypta. At denticuli testudinis posteriore ne significatu crenae appellantur, ut sit decrefcentibus denticulis; an priore, ut significet decrefcentibus strigis denticulos dirimentibus? posterius notioni crenae videtur convenientius) decrefcentibus crenis, quidquid appropinquat ventri. Idud Quidquid elegantissime positum, ut in Hor. 1. epist. 2. Quidquid delirant reges, plethuntur Achioti. Postrema Plinii, quorum gratia locum integrum illustravimus, haec sunt. Novissima asperitas (magis usque decrefcentium denticulorum) ut SCOBINA fabri. Non putavit Plinius satis graphice belluae denticulatum stomachum, qua ventri committitur, depinxisse, nisi cum scobina tum vulgo nota compararet. Nos contra scobinam ex belluae aculeis illustrabimus. Quam scobinam FABRI appellat; fabrum non ~~non~~ intellige, sed peculiariter materiarium, quem Graeci ex nomine generis ~~scobina~~ nuncupabant, ut alibi copiose ostendetur. Ergo scobina materiarii modico & subtiliter denticulata erat; cujus denticuli (etsi longe tenuiores) rubi aculeos, ex ovata basi in mucronem desinentes, imitabantur: unde & vicissim verbum DESCOBINARE (240) elegantissime Varro de rubis & senticetis usurpavit. Quae omnia eo nos ferunt, ut scobina eadem fuerit, quae nostris materiariis la Raspa dicitur. Ac nequis Plinianum illud FABRI ~~scobina~~ esse, ac proinde scobinam fabris omnibus communem fuisse contendat; istud quod posui, conabor & ex Varro confirmare; cujus vicissim locus adhuc in situ jacens, detracta alibi, alibi redacta litterula elimatus, suo nativo nitore restituetur.

Varro.

(240) Nonius: DESCOBINATIS: sauciis & abraßis ac desectis. Varro Meleagris: Sin autem delectationis causa veniant; quanto satius est salvis cruribus in circo (nam ante amphitheatra venatio in circo

dabatur) expectare, quam bis DESCOBINATIS in sylva currere? Nam quia, uti diximus, scobina rubri aculeos imitabatur; hinc rubus & ceterae stirpes aculeatae vicissim descobinare crura dicebantur.

N 2

Varro in VI. de L. L. in Nervolaria: *Scobinam* ego illam *astutum adrafi*. *Scobinam* a *scobe*. *Lima* enim *materia fabrilis* est. Quid istuc monstri est? Antea didiceramus, *scobinae* ope deradi materiam. Nunc *scobina* ipsa deraditur; quasi ea non sit aliud, quam aut *scobs* (*scobinam*, inquit, a *scobe*) aut vero sit *materia fabrilis*, sicut & *lima*, inquit, *materia fabrilis* est. Ne lectorem frustra morer, locus sic est emaculandus: SCOBINA (auferendi casu) ego illam *astutum adrafi*. SCOBINAM a *scobe*. *Lima* enim *materiae* (gignendi casu) *fabrilis* est. Nunc omnia recte procedunt. Ansam errori praebehit, quod interdum Varro hoc loco consueverat in expositione Nomen eodem casu ponere, quò in recitato exemplo erat. Itaque quum *SCOBINAM* sequeretur; putarunt, in Nervolaria idem SCOBINAM quarto casu scriptum. At meminisse debuerunt, paullo superius STRITABILAS a *stiritando* quarto casu positum fuisse. Et credo, quum deerat verbum *scripsit*, dixit aut simile, licuisse grammaticis, siue recto, siue quarto casu efferre nomen, quod exponerent. Utut est, postquam Nervolariae loco semel mendose *SCOBINAM* quarto casu pro ablativo infedit; consequens fuit, ut & SCOBINA ipsa perverse *adradi* diceretur, & ut *scobina* imò & *lima* ipsa, non instrumentum, sed *materia fabrilis* essent. Quum tamen re vera Varro hoc interesse, docere voluerit, quod *lima* metallorum esset, *scobina* ligni. Id sibi volunt ultima verba: *scobina* quid est? *lima materiae fabrilis*. Quasi diceret quod in metallis *lima* valet, tantundem in materia fabili *scobina*. Nam illud FABRILIS non est heic nomen generis, sed valet tantundem, quod *quovis ad materiarium pertinens* (uti dicitur ad Matt. XIII. 55.) potestq. jungi siue cum MATERIAE, siue potius cum LIMA. *scobina* est *lima fabrilis* (h. e. lignaria) *materiae*. Materiam idem esse, quod lignum, tritum est.

Ac medicinae, quam Varroni fecimus, neminem puto fore, quem poeniteat. Nisi quod futuros suspicor qui adhuc dubitent de discrimine, quod inter SCOBINAM & LIMAM statuimus, ut haec tantum ferrariorum, SCOBINA materiariorum peculiaris fuerit. Me quoque, ut fatear, adhuc de eo subdubitantem, tandem Isidorus confirmavit; qui in XIX. 7. inter ferrariorum instrumenta *Limam*, non item *scobinam* retulit. Deinde extremo cap. 19. lib. XIX. inter instrumenta *lignaria* (nusquam nominatâ *Lima*), *scobina* numeratur. Quis autem dubitat quin ibi *Scobina* legendum sit? Sed profe-

profecto adhuc foediora in paucissimis Isidori verbis latent ulcera. SCOFINA, inquit, dicta, quod boerendo SCOPHEN (al. scofam) faciat. Sic omnes, quos viderim, editi habent. Mihi vero non est dubium, quin sit legendum: SCOBINA dicta, quod TERENDO SCOBEM faciat. Neminem interim moretur, quod Arnobius lib. VI. limam cum verbo DESCOBINO junxerit. Tornis, inquit, rafa, limis descobinata. Nam sive limis limata, sive scobinis descobinata diceret, utrumque ineptum fuisset. Nunc licuit variandi causa transferre affinia vocabula: sicuti & sup. Varro scobinam appellavit Limam materiae. Atque haec de primo Asciae munere, cui Runcinam & Scobinam sorores adjunximus.

2. ASCIA FOSSORIA.

Palladius applicatur.

De hac nihil ferme addam ad ea, quae in Muratorio not. 146. pag. 113. dixi. Imo siquid mei iudicii est, quaedam potius inde detraxerim; ut quod *ἀσπίον* Asciam ad fodiendum aptam interpretabar; quum sit potius *dolabra fossorum*. Vide in *de dolabra*. Ergo nullum aliud Asciae fossoriae praesidium fort. restabit, quam illud Glossarum: *Acisculum, Ξαχλιν, ἄσπις, ἀσπίον* (nam *Acisculum* est *Asciae* diminutivum) & quod sequiore aevo *Dolabra* & *Ascia* uti synonyma usurpabantur. Unde eo tantum aevo valuisse concesserim, ut *Dolabra* fossorum, eadem & *Ascia* dici potuerit. Postremo quum ex Isidoro in XIX. 19. ubi de *bipenni* (vide paullo superius, ubi de Isidori lignariis instrumentis) acies, quae esset ad manubrium *ἀσπίον*, in quocumque instrumento *fossoria* diceretur: non vetabo eo sensu *Asciam* quamlibet *fossoriam* appellari; imo & ejus ope effodi tellurem potuisse. Hinc Muratorii V. Cl. cives *asciam* lignariam *lo zappetto* appellant, ipso passim in sua dissert. id testante. Nam ceteroqui Etrusco sermone *la zappetta* est farsculum, non ascia.

Sed restat adhuc *Asciae fossoriae* a Palladio patrocinium; cujus locum memini me Muratorio nostro eripuisse de manibus, eo sensu scil. quo is locum illum (241) interpretabatur.

At

(241) Vide omnino Murat. sup. pag. 117. 118. & ibi adnotationem 146. Ibi vir Cl. vult pro *Rastro* reponi *Rostrum*; deinde addit: *Rostrum* cioè Becco; per significare la parte curva e tagliente dell'Ascia.

Corr. Colum. . . . della falce de i Visignauoli dice: Quae pars adunca est. *Rostrum* appellatur. Ex quibus licet animadvertere (quae certe me ibi adnotantem effugerunt) quid senserit vir Cl. Putat nimirum

N 9

dium

At re melius perpensa, video jam aliam superesse viam, qua ex eo scriptore Ascia fofsoria rusticorum optimo jure extundi possit. Ergo Palladius l. 43. inter cetera agrestium instrumenta numerat *secures simplices vel dolabratas; sarculos vel simplices vel bicornes; VEL ascias in averſa parte referentes raſtros*. Heic ex viris eruditis quaero, quam vim habeat illud ultimum VEL, quod litteris majoribus exhibui. Nam equidem non intelligo ibi, quo valeat particula disjunctiva VEL. Nec aliqd mihi cogitandum superest, nisi eo loci illud VEL *μακρὸν ὑπερβατικὸν* esse, itaut tantumdem sit, quod *Idest*: qua notione antiquis usurpabatur SIVE: at posteriore aevo coepit etiam το VEL eodem significato usurpari, ut Iult.C. ubi & apud quem cognit. in illis verbis; *Apud compromissarios iudices, VEL arbitros ex communi sententia electos*. Memini me saepissime in sequioris aevi scriptoribus in istud VEL *μακρὸν ὑπερβατικὸν* incurrisse; apud quos etiam, inclinante magis Latinitate, VEL pro ET usurpabatur. Ergo in Palladio VEL notat id, quod sequitur, esse tantumdem ac *sarculos bicornes*, quod proxime praeceſſerat. Quocirca non est dubitandum, quin apud rusticos aevo Palladii fuerit quoddam genus *Asciae* ancipitis, quae & *sarculus bicornis* diceretur; qui simul qua parte *sarculus* sive *ascia* vocabatur, ad eruendam humum habilis erat; qua vero parte referebat raſtros, valebat ad frangendas glebas, opinor. Ita unum idemque *ῥαλλῶν* utrique inter sodiendum usui praesto erat.

3. ASCIA

alium sic esse intelligendum: *Sarculos vel simplices, vel bicornes* (quid sunt autem *sarculi bicornes* Muratorio? nimirum ii, qui habent in sui averſa parte *Ascias referentes raſtrum* h. e. *Ascias col becco tagliare*: haud certe alio sensu interpretatur quod sequitur) *vel Ascias in averſa* (non sui, sed *sarculorum bicornium* scil.) *parte referentes raſtrum*. Nimirum enim *Ascias* non putavit heic esse instrumentum, sed instrumenti partem; quia *sarculos* illos *bicornes* voluit in averſa sui parte gessisse *Ascias raſtratas* hoc est deorsum inflexas.

Quae viri docti interpretatio quae magis juvetur; post illud in averſa parte adhibenda est *μακρὸν ὑπερβατικὸν* in hunc modum: *vel ascias in averſa parte referentes raſtrum*. Ea vero Muratorio explicatio an recto stet talo, alii judicent. Nam vera Palladii sententia haec est: *Secures simplices vel dolabratas; sarculos vel simplices, vel bicornes*. At *Sarculos simplices* omnes norant, *bicornes* non norant. Idcirco *sarculos bicornes* sic interpretatur: VEL. (pro hoc est) *Ascias in averſa (sui) parte referentes raſtros, non vero raſtrum*.

3. ASCIA STRUCTORIA.

Asciae lapidariae nomina, forma, officium. Ascias calcaria.
Num & ascia testoria fuerit. Trullae Graeca & Latina
nomina. Asciam composita. Asciesectis. Num Ascias
calx caementis interlimeretur. Aristophanis,
Grammaticorum, Isidori, aliorumq. plu-
rium loca explanantur, partim &
corrignantur.

Et antiquissimis quidem temporibus haud alia facilio, quam lignaria *Ascias* nota erat, quippe quum eo tempore fabrica omnis ex ligno esset. Unde & aedificatores Homer. *τίκωνες* appellabatur, uti notat Pollux VII. 117. Quae non eo dico, quasi prorsus inusitatum esset structorum opus; nam vel Babelica turris, si non aliud, contrarium docet. Sed quod rara admodum, in Europa maxime, huiusmodi aedificia essent; multoque facilius ex materia omnia parabantur; unde & materiariis, ut alibi dicam, generis nomen peculiare mansit, ut li tantum *τίκωνες* dicerentur. At contra *Tigni* nomine apud antiquos *omne genus materiae, ex qua aedificia constant*, significabatur, & *tignarii* (242) porro aedificatores appellabantur. At deinde ubi ad orientis exemplum structura & haec passim usurpata fuit, omnia ad artis lignariae imitationem fieri coeperunt. Itaque plurima sane instrumenta utrisque communia fuerunt (243) ut *Πίσκος bipennis, ἡμικαλῶν securis simplex, ἀξίον dolabra, Πέλεκος ferra*, (inter instrumenta Columnis Atticis inscripta apud Pollucem X. 148. erat *Πίσκος λιθουργίας* h. e. ferra ad secandos lapides) *καὶ δὲ regula, γωνίον norma, σάγμα amussus, καὶ ἄλλα περὶ*

(242) *Tigni* nomine non tantum lignum, sed & quaecumque structurae materiam venisse in XII. testatur Caius l. 62. de verb. sign. *Tigni* appellatione in lege XII. tabb. omne genus materiae, ex qua aedificia constant, significatur, Ulpianus l. 1. §. 1. de tigno juncto. *Tigni* autem appellatione continetur omnis materia, ex qua aedificium constet. Unde quidam adiungunt, regulam quoque & lapidem & testam. . . . hoc amplius & calcem & arenam signorum appellatione contineri. Sed & signarii omnes aedificatores sunt.

Caius l. 235. §. 1. de verb. sign. *FABROS TIGNARIOS* dicimus, non eos dumtaxat, qui tigna dolarent, sed omnes qui aedificant.

(243) Et quidem Pollux aedificatoris *ὀργάνων* enumeraturus, sic orditur: *Ἐργάλεον ἢ δούρα (είκαστον) ὅτε τις ἐκλυγγίνοις, οὐδὲν γὰρ λιθουργίδι &c.* h. e. instrumenta structoris, praeter lignaria, sunt & lapidaria, quae deinceps sigillatim recenset. Ex quo vides lignaria instrumenta etiam caementario communia fecisse hunc artium saltem lentissimum Nomenclatorem.

pendit: *κνίς*, *οὐκ* *μαλλεύς*; *διὰ* *βίβης* (nam & huic fructori tribuit Pollux) *circinus*; postremo & *Ascia*; de qua in praesentia dicendum.

Et Latine quidem *lapidaria* uti mox ostendam, non minus quam *lignaria*, ex aequo utraque. *Ascia* dicebatur; et si *lapidaria* saepius fort. diminutive vocabatur *Acisculus*. At contra Graecis erant seorsum discreta nomina: nam quae materiariis ad manus erat, ea *Σειπάριον* appellabatur (vide sup. pag. 159. 160. ubi non alia quam de *Σειπάριον* lignario, aut de metaphorico seu chirurgico, exempla ejus vocis sup. petere, adnotavimus) at quae fructoribus ad manus erat, ea suo peculiari nomine *Τύκος* (244) nuncupabatur; aut etiam *λαξόν*.

(244) *Τύκος* quid sit, docet Pollux VII. 1. v. *Ἡ δὲ σφύρα ἢ λατόμων, καλῶς Τύκος*. *Μαλλεύς* autem *lapidarium Τύκος* appellatur. At cave ne *σφύρας* i. e. *malles* aut *marculi* nomen te deterreat; nam is malleum se una parte gerebat, at altera acumen habebat. Hodiedum aedificatorum *Marcellus*, uti quidem vulgo appellant, ex una parte capitatus est, ex altera obtusum nescio quod acumen habet. Ut autem appareat, in caementarii officina *Τύκον* *Asciam* primas habuisse; eod. lib. segm. 125. Pollux ab eo aedificatoris instrumenta orditur, non minus ac *lignaria* a *σειπάριον* inceperat, *Εργαλῆα ἢ αὐτὰ οὖν πῶς ἐκλυσεμοίς, σιδήρεα λιθουργικά· Τύκοι, ἀφ' ὧν καὶ τὸ τυκῆν. ὑπαγωγὴς &c.* Huius autem instrumenta, praeter *lignaria*, etiam *lapidaria* ferramentis: *Τύκοι* (i. e. *Asciae*) a quibus sit verbum *τυκῆν* (i. e. *Ascia*) *ὑπαγωγὴς &c.* Sed & X. 147. eidem lexicographo in fructoris instrumento *Τύκοι* (ex Salmastii verissima correctione: nam antea legebatur *τύχοι*) locum dignitatemque suam tuerentur. Ad quem ultimum Pollucis locum multa attulit novissimus editor & adnotator Tib. Hemsterhuisius; quem, cui cupido incescit, non sine fructu adibit. Aut si cui vero huius copia non est; adeat, censeo, H. Stephani The-

saurum in *Τύκος*, a quo sua illa derivavit Hemsterhuisius, praeter Lycophronis locum v. 349. ubi occurrat vocabulum inde derivatum *τύκισμα*; quod Scholiae Tzetzes exponit *κατασκάδαμα*, additque: *τύκος γὰρ σιδήρεον ἐργαλῆον πεκυνκόν* (inruditum heic se praebet Scholiae, dum τὸ *Τεκωνκόν* γενικῶς usurpavit) ἢ τὸς λίθους πελκοῖσι καὶ ἀποξύνει. At praeter, inquam, Lycophronis & Tzetzae locum, cetera in Stephano reperies: quorum praecipua capita, in eorum gratiam, qui H. Stephano carent, heic adscribam:

Τύκος, inquit, sive *Τύχος* dicitur *σιδηρομένον ἐργαλῆον*, sive *λιθοξάνον σιδήρεον*, ut *Eustathius* (cuius integrum locum inseruit suis Hemsterh.) & *Pausanias* tradunt, i. e. *Instrumentum ferreum, quo lapicidae utuntur in potendis lapidibus: ut Hesychio quoque Τύχοι sunt λιθοξάνον ἐργαλῆα, apud quem per χ scribitur, ut & apud Pausaniam teste Eustathio: per Κ autem apud Eustathium & Pollucem Unde Τυκόν, sive Τύχον, idem quod Τύκος, nisi quod diminutivum est Et verbum Τυκῆν, sive Τυκῆν, i. e. *Paro seu Polio τὸ τυκῆν*. *Aristoph. Avibus* (locus Comici a me infra afferretur & explicabitur) *Sunt enim Τύκοι malles rostrati, quibus lapicidae caementa decutunt, quomodo**

ἀσκήσιον, de quo mox dicitur. Sed antiquae Graeciae *Τύκω* magis in usu erat; quae vox quum a *Τέχνη* i. e. *Fabricor* (245) derivetur; hinc potest intelligi, quantum *Asciae* in fabricis tribueretur.

Valuit

rem & ΚΟΑΠΤΗΡΕΣ nominantur a verbo Κολάπτω significante *Rostro iundo in modum rotis*. Sui-
dis quoque *Ετιάζων* ibi exornit
ἔξων, ἱκτών, dicens *Τύκων* esse
ἔργαλόν τι, ὃ πῶς λίθους περ-
νοῦσιν καὶ ἔξωτι Scholiastes
autem *Αἰθροφ. babes Περατύκωσι*
pro illo *πεγαίωσι* : sed mendo-
sum mihi id videtur, ac pro eo re-
ponendum *ρῦσο περατύκωσι* seu
περατύκωσι. Nam ut dicitur
Αἰθροφ. ἱκτών, ita & *περατύκωσι*
inde apte formari, non dubium est.
Est autem *ἀποτύκωσι* λίθου Eu-
σταθιο τὸ ἀποτελεῖσθαι, i. e. a
lapide assulas & caementa malleo
ῥάστρῳ decutere ad eum complan-
dum . . . Hefychio quoque *Απο-
τύκωσι* est τὸ ἀποτελεῖσθαι τὸν λί-
θον. Αὐτὸ δὲ τύκων, ἰνῆαι, i. e.
λίθοφονον σιδηρεῖον. Item tamen
Αποτύκωσις exponit ἀποτίλθωσις.
&c. Haec doctiss. Stephanus.

Qui quod in Scholiastae Ari-
stoph. illud *Περατύκωσι* mendae ar-
guit (quod & Hemsterhuisius in
sua transtulit) id non temere da-
mnavimus. Nam qui repererim
apud Hefychium simplex *τύκω*,
quod interpretatur *ἐπιμάζω*, &
cum *καὶ τύκωσι*, quod exponit *τέ-
χνησι*; non video quin & compo-
siti *περατύκω* exempla Scholiastae
illi praello esse ponerint. Vide
etiam Favorinum in *Τίτῳ*, &
Τίτυς ὁνομασμένοι; quae deducit a *τύκω*,
καταμάζω, per *πλεονασμὸν τοῦ
Σ* & *ἀναδομιᾶς* αὐτοῦ ἰσχυρῶς.
Itaque uti dixi nec prorsus damno
illud Scholiastae *Περατύκωσι*, nec
magnopere amplector.

Non omnittam de hoc vocabulo
duo Euripidis loca, unum Troadi-
bus v. 814. ubi muros Trojanos ap-
pellat *Καύωνι τυκίσματα Φοῖβου*,
quod possis Latine dicere, *A Phoebō
ad regulam desciatis*, sive *ἀνὰ ῥυθμόν
Regulatum Apollinariū fabricas*

(nam uti supra vidimus, in Ly-
cophrone τὸ *τύκισμα* Tzetzes *ἀ-
ποκλάσμα* interpretatur vide &
seq. adnotationes) alterum Hercu-
le furente v. 945. ubi Argos aut
Mycenas, Eurýthēi sedem, appellat:
*Φοῖβου καύωνι καὶ τύκωσι ἀ-
μυσμένα*.

Sedes, anjussis rubrae opus &
acisculi.

(245) Graecum *Asciae* lapida-
riae nomen, ΤΥΚΩΣ & ΤΥΚΩΣ
(utroque enim modo dicebatur) si
evicero a *Fabricando* esse deducimus;
nemo posthac dubitabit, quid *A-
scia* in fabricis potuerit, & annon
jure ASCIA pro ipsa fabrica (uti
penicillus pro pictura, calamus pro
scriptione) usurpata fuerit. Atqui
res ipsa (*μονοτυχὴ συνὴν ἀφῶσι*,
σιντικὴν non voce emissi, ut cum
Demosthene loquar) clamitat. U-
trumque enim illud a *Τέχνη* fabri-
cor est. Vel vide quae habet Fa-
verinus in *Τετύκωσι*, quod ita a
Τέχνη derivat, ut indilem dedu-
cat & *Τυκίω*, quod interpretatur
τικίω & *Τυκίω* quod exponit *ἔ-
ργαλόν εἰκοδομῶν, ἰνστρουμένον
στρουμένον*. Descripsit haec Vari-
nus ab Eustathio ad Il. A. pag. 136.
23. & seq. ubi a verbi *Τέχνη* Aori-
sto Jonico ἔτυον per K, format-
um verbum *τυκίω* cum *τυκίω*,
ἔργαλόν εἰκοδομῶν. Sed mihi lon-
ge alia sedet ratio. Nam a *Τέχνη*
tantum *Τύκω* venit *ἀμύκω*; dein-
de & *τυκίω* & *τυκίω* sunt, non a
Τέχνη, sed a *Τύκω*.

Nec minus *Τύκω* cum X a
τέχνη est, retenta characteristica.
Dices fort. nondum plane demon-
stratum a nobis esse, *Τύκω* Grae-
cis fuisse eum, qui Latinis *Ascia*.
At praeter dicta in superiore adno-
tatione, id mox not. 247. ex Ari-
stophanis illo luculentius osten-
detur.

At antequam hinc abeo; nolo
dissi.

Valuit ergo *Afcia* in primis ad incidendos poliendosque lapides. Hinc, ut alibi diximus, LXXvirale λαζάρειον (quod certe vocabulum Hesychio esse dicitur λαζαρόν σιδάριον, *ferramentum ad cascendos lapides*) Vetus Vulgatus, fidissimus Seniorum Interpres, non aliter se κατὰ τὴν vertere posse speravit, quam si *Afciam* interpretaretur, Ps. LXXIII. 61. Sed & Psalmi hujus *Afciam* Hieronymus sic interpretatur: *Genas ferramenti, quo lapides dolantur*. Quae Hieronymi verba a Maffeo V. Cl. sup. initio pag. 134. producuntur, penes quem fides esto: nam nunc Hieronymum ad manus non habeo. Adhaec in Glossis *Aiscularius* redditur λατόμος i.e. *Lapicida*.

Si quaeras, cujus potissimum formae *Afcia* lapidaria fuerit, non dubitabo, quin eandem sermo (interdum tamen & nonnihil diversam) figuram ac lignaria praefetulerit. Nam, certe quae in monumentis comparet, ad hanc plerumque refertur. Ac mihi quidem, siquid assequi iudicio possum, non alio modo *Afcia* circa lapides versata videtur, ac circa lignum ea versabatur. Argumento illud est, quod sicuti περικὴ μίλην h.e. rubricâ lineâ ope funiculi in ligno imprimebatur (de quo Isaias XLIV. 13. locum sup. in *De Afciae nomine*. Heb. tetigimus) ad quam materiarius *Afciae* idus dirigeret; idem plane & in λαμῆα obtinebat. Unde adagium ἀπὸ γάδμου πῆξον τῖδεσθαι h.e. *Amicis*, sive lineae funiculo ductae (nam id proprie γάδμου esse, supra not. 235. docuimus) *lapidem applicare*: in eos dictum, qui praepostere aliquid agunt. Quod adagium & Plutarchus (246); & alii complures passim usurparunt.

Et

disimulare alteram, quae afferri possit, τοῦ τῦμυ etymologiam, ut sit vox per onomatopoeiam efficta. Nam quia sonus, qui eo instrumento, dum tunduntur lapides, editur, est TVC, TVC; hinc videtur sort. orta Graecis instrumenti illius appellatio, ut sit ΤΥΚΟΣ, ΤΥΚΟΣ. Confer dicta modo not. superiore; & mox dicenda not. 247. ubi de crecibus τυκίζουσας apud Aristoph. Ac memini sane me puerum audisse non semel ex meis aequalibus, quum hos Coecai, ni fallor, vesiculòs in deliciis haberent: Μιλῶντες τίς τις ῥεσῶναι κατόνι sub omni. Dum ferramentum stringas &c. Verum prior origina-

tio a Τῶχῳ, quum sit a Grammaticis, interim maneat.

(246) Et Plutarchus quidem id adagium sic plenius usurpavit: ἀπὸς γάδμου πῆξον τῖδεσθαι, μὴτε ἀπὸς πῆξου γάδμου. *Amicis lapidem, non lapidi amicis apertis*. Ac ne forte dubites, quin γάδμου funiculus ille fuerit minio aliove calore tinctus, quo intenso primum, deinde allevato, ac statim sibi relicto, linea designabatur; vides, ut Basilus in ea paroemia pro γάδμου ἀνάρῳ h. e. funiculum posuerit. τὸν λῖθον, inquit, ποτὶ τὴν ἀνάρῳ ἀγόμεναι, *lapidem funiculo admovebimus*. Item alterum proverbium dictum, ut ait Eustathius

ἐπὶ

Et omnino quidem in arte lapidaria ad lignariae similitudinem omnia peragebantur : instrumenta pleraque eadem aut similia erant, uti ex Polluce demonstravimus : tum vero princeps instrumentorum *Ascia*, etsi Graece discreta haberet pro utroque opificio nomina, at Latine unum erat utriusque vocabulum. Nec est dubitandum quin aut plane, aut ferme similis in utroque artis genere, ferramenti asciae forma fuerit, eademque agendi ratio. De quo si quis adhuc anxius haereat, adeat Aristophanis *Aves* v. 1133. & seq. & vel ab istis aviculis discat, quo ipsae in instrumento quave ratione in urbe struenda sua usae, tum lapides, tum etiam ligna levigaverint. Creces lapicidae, pelecani materiarii fuere; utrique vero rostrorum suorum ascias tundendo (Graece *τυτίζοντες*) illi lapides, hi ligna edolabant. Verum is locus pulchrior est, quam ut leviter tantum & in transitu tangatur; de quo plura vide in subiecta (247) adnotatione.

Fuit

Hos edolabant rostri acisculo
Creces.

ἐπὶ τοῖς ἀδελφοῖς σηματομένω,
ἢ ἐπὶ τοῖς μὴδὲν συνιόντων, in eos qui
incerta incertis significavit, aut ni-
hil intelligunt: ἄλκυρ λίθῳ λευκῷ
ἐδωκεν. In albo lapide alba linea;
quum contra disparis coloris esse
debuisset: item apud eundem Eu-
stathium ὁ ἐρμῆς λίθῳ ἐρυθρῷ
ἐδωκεν, in rubro lapide rubra linea,
itemque in similibus coloribus. Vi-
des opinor etiam lapicidam non se-
cus ac materiarium, ad amissimam,
sive lineam, ictus asciae direxisse.
Postremo & Latinum *Amissus* non
minus lapicidae, quam materiarii
peculiare fuit. Nonius: *Amissus* est
aequamentum levigatum (quod su-
perius *colamentum* dixerat, quia
quum applicatur, nisi per omnia
conpruat, opus nondum se probat)
& est apud Fabros tabula quaedam,
quae usum ad saxa consequenda.
(247) In locum Aristophanis de
urbē ab avibus exstructa.

Aristophanes in *Avibus*,
ubi de urbe ab avibus exstructa,
quum unicuique volucrum gene-
ri suum opificium tribuisset, Cre-
ces lapicidas fecit. Sic enim v.
1133. Τούτους (lapides ad fundamen-
ta intelligit) οἱ στρουθοὶ καὶ ἀγ-
νοὶς πρὸς τὸν γυγῶν,

Ibi Scholiastes: Τύπος, ἔργαλίδον
τι, ὃ τοῖς λίθους περὶ τὸν ποῦ
ἔχουσιν ἐπιτίθεται ἢ ἔργον τοῖς μα-
κρῶν ἔχουσιν ὑγῆτος. Καὶ ἔξ ἢ ἀδελ-
φοῖς, οὐδὲν παρὰ τὸ ὑγῆτος καὶ ἀπο-
τῶδες ἔχει. Est Τύπος instrumen-
tum quoddam, quo lapides circum-
quaque praeparant ac levigant.
Quod opus longum rostrum habent-
ibus valde est accommodatum. Crex
autem genus est volatilis, quod val-
de acuto ac serrato rostro instruitur.
At equidem apud Aristotelem in
IX. Anim. 17. Crecem arte mte-
raria vitam tolerare, reperio:
Ζῆν ὀλομμοῦσα. Erat ei igitur ro-
stri ferramentum tale, quod & li-
gnario & lapidario opificio esset
idoneum. Ex quo, si nihil aliud,
de utriusque instrumenti similitu-
dine argumentum capere licet.
Quamquam de crece in magna ob-
scuritate versamur; de qua vide
Gelsnerum, Aldrovandum, H. St.
Thes. alios. Et fortassis Creces cry-
phon erit a Κρέων, quod in Etymo-
logico exponitur *κλάττω*, fortasse
quod rostro, tamquam ascia, ligna
lapidesque DOLARET, uti vete-
res loquebantur.

Age

Age vero, quando Aristophanes ita munia dispersita voluit, ut alios lapicidas, alios materiarios designaret; videamus quonam posterioribus instrumentum quoque artificii iuteretur. In quibus si paria reperies, jam de Aiciae lapidariae signariaeque similitudine non erit ambigendi locus. Sic v. 1153. . . . Τὰ ξύλα τὰ τὰχος τίνας ἄνω γδωσὺν; Ἀγ. Οἷονδες ἰσὼν τέκωνες Σοφῶντι πελεκάντες, οἱ πῆς δὲ γ. χροῖν Ἀπτελέκων τὰς πύλας. ἢ δ' ἔκρυτος Αὐτῆς πελεκάνων (H. St. in v. Πελεκῆς conjicit, legendum esse πελεκάνων, ut sit partic. a τελέκων, ὁσπερ ὁ νευτηγῆς). Qui Graece parum delectantur, pro elegantissimis hos tamen quocumque habeant.

Age dic, quis urbis bujus opus signavitum

Perfici? NVNT. Existere materiarii

Pelecani, aves doctissimae, vestri ajiā

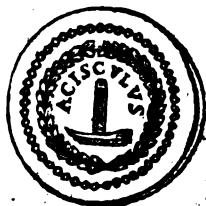
Portas dolantes: unde sonitus ortus est

Dolantium, edis quem officina navium.

Heic quoque Interpres sic commentatur. Πελεκάντες. Παρὰ τὰ τελέκων τὰ ξύλα. τὰ ὀνόματι τῆς ὀρνίθου πελεκάνος ἔχοντα τὰ ξύλα. καὶ οἱ ἴδιοι ἔχον μέγα. Pelecani dicti sunt a (τελέκων) dolandis lignis. In avis nomine lusu veri similiter: praesertim quoniam (Pelecanus) magno rostro armatur. Hesychius: Πελεκάνον ὄρνειον τὸ κολεῖται καὶ ῥυτῶν τὰ δένδρα. Pelecanus avis est ligna tundens & perforans. Suidas: ὁδὸς ὁρῶν ῥυτῶν τὰ δένδρα, ἐφ' ᾧ καὶ δένδρον λατρεῖ καλεῖται. Genus avis ligna perforans, unde & Dendrocolaptes vocatur. Reperies similiter & δένδρονολατρεῖς appellatum. Gesnerus: Pelicanus noster. . . non tam alio insigni, quam vestri latitudine differt ab ardea. Quapropter apud eundem reperies (Oecleariam vulgo appellatum). Ea rostri latitudo fecit, ut cum onocrotalo confunderetur; qui onocrotalis Felto TRVO dicitur, a Τρῶα scil. quae

occlia est, uti notat Bochartus Hieroz. par. 2. pag. 273. 10. Ad haec quae Aristophanes de ingenti pelecani strepitu, qualis in navium extrinza sit, jocatur, ea puto referri debere ad inconditum immantemque ejus volucris sonum, quem edat, quum rostrum paludi immittit: de quo vide mediū aevi & recentiores scriptores a Bocharro laudatos Hieroz. par. 2. pag. 296. si quidem Pelicanus idem ac ardeas Aferias live Busiurus fuerit. Id si ita sit, tum conqueri Bochartus deinde de veterum scriptorum silentio circa ingentem vastissimumque pelicani boatum, quando hic Aristophanis locus erit pro millibus: ac porro commodiorem rationem reddet loci Ps. CII. 7. *Propter vocem gemitus mei &c. similis factus sum pelicano solitudinis*: quando adeo sollicitum se de hoc loco praebet. Confer cum dictis Bochartum loco cit.

Verum ut eo redeam, unde diverteram: τὸ Τυλῆον h.c. TVN-DEKE avium lato rostro instructarum, declarat, quomodo in arte lignaria, quomodo in lapidaria Aicia sese gesserit; nam & haec tundendo (quod proprie in his artibus DOLARE dicebatur) opus perficit. Fortassis & lapidariae arti, quam lignariae, accommodatius istud avium Tundere fuerit: nam Τύλα (qui Polluci ὄρνις ἢ λατρεῖν malleus lapidarum definitur) ex una parte malleum, ex altera sive veram aciem latam & fossoriam gerebat (& tum vera Aicia lapidaria erat, cujusmodi in monumentis scalpitur) sive angustius quam latus rostrum; tum vero, opinor, Acisculus dicebatur (nam talis certe est Acisculus in nummo gentis Valeriae) cui Aciscalo ptoprium & peculiare

facit

Fuit vero sane & in ejusdem structoris officina *Ascia calcaria* ad calcem subigendam, quam heic nostri caementarii *la zap. pa lunga* vocant. Insignis Vitruvii de eo instrumento locus (ut & Palladii *παράλλωλος*) saepe alibi hoc libro expensus fuit . Sed quaeri possit , an quum Vitruvius sic orditur : *Sumatur Ascia*, illam lapidariam brevi capulo intelligat (non defuit inter Trevoltinos supra mihi productos, qui etiam crederet, *Asciam materiariam* ibi intelligi : male : quia in structoris instrumento Ascia saltem lapidaria erat ; cur illa e materiarii officina e longinquo arcessenda fuit ?) an vero alteram ab eo distinctam calci subigendae peculiarem, quae longiore manubrio instrueretur . Plane si rem ex nostris moribus aestimare volumus ; hodierna certe *Ascia calcaria* capulo quam longissimo armatur ; ex quo possis conjicere , & olim sic fuisse ; sed nemo id , puto , praestabit . Verum quidquid de manubrii modo fuerit ; interim plane certum habeo a lapidaria calcariam *Asciam* diversam fuisse . Unde hoc ostendis ? ex eo quia quae Vitruvio in tractanda calce *Ascia* vocatur , ea Plinio, & Palladio I. 15. (vide utriusque loca sup, ad Gutherium) *Rutrum* dicitur . At quis lapidariam *Asciam* *Rutrum* nuncupaverit ?

At Gutherius , Menetrierius , Maffei , & siquis alius fuit, etiam ad inducendum tectorium *asciam* valuisse , crediderunt . Et quidem a Menetrieriana *ascia*, quam hic exhibui , praesidium sententiae suae Maffei adsciscit . Equidem scio, ut hodie , sic & olim instrumentum huic rei peculiare fuisse . Id Italici hodie *Cazzuola* ; sed in Nea-

poli-

fuit *τὸ πάλαν* sive *Tundere* avium lapidarum apud Aristophanem . Sane, ut ingenue fatear , instrumentum, quo Neapoli lapicidae ad lapides levigandos utuntur, *Acisculo* Valeriani nummi simillimum est, nisi quod rostrum habet rectum non recurvum . Quamque sit gravissimi ponderis ferramentum ; ejus rostro nostri artifices lapides tundunt , complanantque . Quae non eo dico, quasi negem *Asciam* alteram lignariae similem, qualis in monumentis scalpitur, lapicidae usui fuisse . Imo utrumque instrumentum usui erat , & alterum

fort. alteri succedebat : aut , quod malo, in tofo & tenerioribus lapidibus illam lignariam *Asciam* usurpabant ; in faxis durioribus *Acisculum* in manus sumebant ; ut, quasi Creces, tamdiu rostro tunderent, donec silicis duritiem edomarent . Ad *Acisculum* (an ad *asciam* ?) & haec altera icon in monumentis obvia fort. referri potest . Postremo , ut alibi monuimus *ACISCYLARIS* in veter. Glossis idem est, qui Graece *Ασίσκος* .

politano regno; & alibi (248) *Cucchiaja da fabricatore* dicitur. At olim *Trulla* vocabatur, Isidorus XIX. 18. ubi de *instrumentis* aedificior. ait; *TRVLLAE nomen factum, eo quod trudit & detrudit, idest includit calce vel luto lapides*. At disertiss. Facciolatus in V. *Trulla* negat incidisse se in idoneum auctorem, qui *trullam* hac notione usurparit; nam Isidorum non magni facit; et si fatetur Vitruvii ⁷³ *Trullissare* ab hoc *Trullas* significatu deductum. Spero equidem me demeriturum viri doctiss. gratiam, si haud quaquam spernendum ei auctorem commonstrem. Palladius is est, cujus locum paullo longiorem adscribam, non tantum his, sed & alibi dictis usui futurum. Ergo is lib. I. tit. 15. sic orditur: *Parietum vero testura sic fiet fortis, & nitida. Prima TRVLLIS frequentetur indussio. Quum siccari coeperit, iterum inducatur, ac tertio. Post haec tria coria, ex marmoreo GRANO (h. e. ex tili marmoris crassioribus partibus, & quasi fursure; ut supra in de Albario, & Marmorato not. 132. pag. 106. exposuimus) cooperiatur ad TRVLLAM. Quae indussio ante tamdiu subigenda est, ut rutrum, quo calx subigitur, mundum levemus. Haec quoque marmoris grani indussio quum siccari coeperit, aliud corium subtilius oportet imponi; sic & soliditatem custodiet & nitorem. Vides Trullam non aliud fuisse, quam nostrorum hominum la cucchiaja: quod vocabulum Cucchiaja est merum Trullae interpretamentum: nam Trulla (249) a Trua venit, quod est vetus*

(248) Baldus in Lexico Vitruviano in V. *Trullissare* sic scripsit: *Verbum factum esse a trulla caementario instrumente, quo murarii fabri sectorum inducunt, quod nostri (Urbinate, quippe ipse Urbinate, intelligit) COCHLEARIAM, alii CAZZOLAM dicunt, nemini dubium.*

(249) Quod Trua cochlearis sit vocabulum, declarant hi versus Titinnii Setinæ apud Nonium *Sapientia gubernator torquet navem, baud valentis.*

Cocus mignum abentum, quando foveis, paula confutat trua. Ubi quum Titinnius dicat *paula trua*; miror, unde id hauserit Vossius (& ex Vossio alii) ut *Truam* interpretetur *ingens cochlear*. Est *ατλὴς cochlear*, sive magnum,

sive parvum. Creditur Trua deductum a Graeco *Τρόν*, quod idem significat. Quod vero a Trua *τρομαχισμός* fiat *Trulla*, testatur Varro in IV. de L. L. *TRULLA a similitudine truae, quae quod magna, & hac pusilla, ac truala; (sustuli hinc τράλιον σφύδα, quam post trulla omnes adscribunt) hinc Graeci τροχίον, nos trullum.* Pro *τροχίον* Scaliger suspicatur scriptum *τροχίον*; quam *τροχίον* interpretatur Hesychius: sed nihil mutandum.

Adhaec in Nonio sic legitur: *TRVDVS* (an *TRVAM* Marcellius scripsit? hoc certe suadent eximpla, quae sequuntur) *veteres a terendo, quam nos diminutivum TRVLLAM dicimus, appellari voluerunt.* Deinde duo loca adscribit, Pomponii

tus cochlearis nomen. Imo & ipsum TRVLLA non tantum vasis, sed & cochlearis coquinarum vocabulum erat, testibus Philoxeni Glossis, in quibus TRVLLA LIGNEA redditur *Ζυμωτής* h. e. *cochlear*, quo jura despumabantur; unde in Epigr. *Ζυμωτής κοχλιότης*, *cochlear spirituum colligens*.

Jam vero quae Latine *Trulla*, eam Graece & *Ευσήρα*, & *πυλίδιον*, & *ὕπαργυρα* vocari reperio. Verum in his nominibus multa versatur obscuritas, praesertim in *Παργύρα*, (250) de cujus notione apud Aristophanem adhuc grammatici certant. Sed alio nunc propero.

Nam

nii unum, alterum Titimii (quod initio posuimus) quae de TRVA sunt, uti dixi, non de TRVDVS. Vides heic putasse antiquos *Truam* a *terendo* dictam, quam originationem haud vanam puto.

(250) De Gracis *Trullae nominibus*, ac potissimum de *Παργύρας*. *Αριστοφ. locus de γυναιξ. exprobat*.

Quae Latine TRVLLA caementaria appellabatur, eam Graece, & *Πυλίδιον*, & *Ευσήρα*, & *Παργύρα*, imo & *Παργύρα* (nomen utiq. plenissimum) iussu appellatam, innox tum ex aliis, tum ex Aristophanis Scholiaste demonstrabitur. Verum in his scholiis, uti nunc ea habent in praecleara Kusteri editione, quaedam desidentur, quae in aliis editionibus erant. Nam haec certe verba a Porto ad Suidam (in *Παργύρας*) producantur ex iis Scholiis in hunc modum: *Schol. ἀσπο. 13. & 14. Παργύρα δὲ (λέγα) τὸν Εὐσήρα. εἰς ἡ ἐργαλέον τι πλάτῃ σιδηροῦ, ὃ εἶναι τὸν πηλόν. Vult Παργύρα esse Εὐσήρα (h. e. *trullam*) sive *stramentum quoddam latum, quo politus latus*, sive tectorium; quae tamen a Scholiaste Kusteriano absunt. At eadem illa verba in iis scholiis ad Aristophanem, quibus usus est Favorinus, non deerant: nam quae modo ex Porto adscripta sunt, etsi paulo aliter, in Favorino, qui certe omnia sua de *Παργύρας* ex Scholiaste deprom-*

fit. Quae non eo dixi, quo de Kustero conquerar; sed monendi magis lectoris gratia. Praesertim quum in recitatis verbis praecleara *Trullae hodiernae* (quam *cuculicariam* vulgo appellant) definitio continetur: *Εργαλέον τι πλάτῃ σιδηροῦ, ὃ εἶναι τὸν πηλόν, Ferramentum latum, quo politus aenacium*. Habes interum in his verbis unum ex propositis nominibus, *τὸν Εὐσήρα*.

Scit de *Παργύρας* locus est obscurissimus Aristophanis Avibus, ubi de urbe ab illis condita sermo est. Ibi, ut supra diximus, unicuique volatilium generi suum munus traditur, Creces lapides rostro complanabant, quos grænes Libya advectarant: charadrii bajulabant aquam, fulicae lutum, quod anseres suis pedibus, tamquam palis, in pelves ingerebant. Sed & anates lateres apportabant. Postremo hirundines & ipsae ore lutum advehebant. Sed locus hic de hirundinum ministerio obscuritate suator sit antiquos novosque grammaticos. Sicenim v. 1149. - - *ἀνὸ δὲ τὸν ὑπαργύρα ἐπίπαι' ἔχουσι ἀποπαι, ὡστερ' παιδία, τὸν πηλόν ἐν πῆς σμασιν αὐ χελιδόνες*. Sane loci obscuritatem jamdum est, quod vetus ejusdem Scholialtes conquisit. *Λεγὰς ἡ λέγα, inquit. Sed quando occurrimus, totum Scholialtis locum afferamus. Nam pergit. λέγα γὰρ καὶ χελιδόνες τὸν ὑπαργύρα ἐπὶ τῇ ὁμῶν αὐτὰς κομίζαν; τὸν ἡ πηλόν αὐ πῆς σμασιν*.

μυοι . καὶ τοῖσι τοῖσι , ὅταν τὰς
 ποταμίας κατασκάδωσιν . At enim
 (Poeta) *biruindines* *ὑπαγωγία*
humeris (videtur illud *ANΩ* de
 humeris interpretatur ; male) lu-
 tum ore gestasse . Nam sic faciunt ,
 quum nificiant . Pergit Interpres .
 ὅς ἡ *ὑπαγωγία* , ὅς τινος , σιδη-
 ρόν τι , ὅσον *πυλίδιον* , ὃ ἐχέοντα
 εἰ *κοιστά* : εἰ ἢ ἐγγαλῶν εἰσφο-
 ρατὴν , ὃ ἀνδύονσι τὰς πλῆρας
 ἀφ' ὧν ἀλλήλας τινὲς ἢ αὐτὸ παρὰ
 ἑαυτοῦ (corr. *Παροῦσαν* , ut de in-
 ceptis ostendam) καλοῦσιν . εἰ μὴ
 ἄρα *πυλὸν* τινα *ὑπαγωγία* καλοῦ-
 σι . πύλον γὰρ τι καὶ *Εὐρυπύ-
 λον* πῶς *Τερμῖνοι* εἰμυρίζα . At
ὑπαγωγία , ut quidam agunt , est
ferramentum (veluti *Πυλίδιον* b. e.
 nulla) quo utebantur rectores . Alii
 putant esse *instrumētum* *strutio-*
num , quo lateres invicem cong-
 ruuntur . Alii ipsum *παράχρον*
 appellant . Nisi forte *lutum* quod-
 dam *ὑπαγωγία* vocent . Tale (nunc
 quiddam *Hermippus* in suis *Tri-*
metris videtur eo vocabulo signifi-
 casse . Non pignit integrum Scho-
 liorum locum adducere , quia cete-
 ri hinc sua descripiunt , non
 tantum *Favorinus* , sed & fort.
Suidas . Nisi quod in ultimis ver-
 bis pro *πυλόν τινα* (ut hic Scho-
 liares habet) in *Suida* legitur *πύλον*
τινα : quod H. Stephano in tantum
 placuit (quem vide in *ὑπαγω-*
γῶς) ut non dubitet , ex *Suida*
 Scholiasten esse emendandum : id
 quod & *Jungermannus* ad *Pollucis*
VII. 125 sequitur . Putat au-
 tem *Stephanus* *πύλον* esse tomen-
 tum quod oneri supponitur , ne
 humeros laedas , idque dici *ὑπα-*
γωγία in *Aristophanis* loco . Fabu-
 lae . Imo miror , *Stephanum* &
Jungermannum statuisse , Scholia
 ex *Suida* esse corrigenda in voce
πυλὸν ; quum contra *Suidae* ex
 Scholiaste , & ex *Hesychio* opem
 esse ferendam , vel *Hermippi* sena-
 rii duo , quos *Suidas* subicit , cla-
 mitent . Sed de *Hermippo* mox .
 Nunc *Hesychius* haec habet : *ὑπα-*
γωγία . ὅς *πυλὸν* εἰσδομὴν
ΠΗΛΟΣ . At eo vocabulo signifi-
 cari *lneum* , quo lateres ferrumi-

nantur . Sanè *Aristophanis* locum
 prae oculis habuit *Hesychius* , quum
 haec scripsit ; qui omnia illa ob-
 scurae apud Comicum vocis inter-
 pretamenta cetera aut ignoravit ,
 aut , quod malo , prae hoc uno
 sprexit ; quod nunc est certe ve-
 rissimum .

Nam debes animadvertere ,
 apud Comicum praecedere anatum
 ministerium , quae succinctae (cur
 succinctae ? expunit hoc *Suid.* ibid.
 διὰ τὸ ἔχειν ζώνην λατὴν , quod al-
 bam zonam dabant) lateres ad fa-
 bricam apportabant . Anates *πλῆ-
 ρος* pone sequebantur *hirundi-*
nes , quae genus illud luti subti-
 lissimum ac probe subactum , quo
 interlini lateres solerent , ore suo
 advehebant . Id vero lutum *Πυλῆς*
ὑπαγωγίας dicebatur : conjungenda
 enim sunt ea verba , quae sejun-
 ctim , ac quasi res duae discretae ,
 a viris doctissimis accepta , maxi-
 mam ei loco caliginem offuderunt ,
 ita ut in eorum translationibus ni-
 hil sani deprehendas . Verborum
 ergo Comici hic ordo est : *ἄνω ἢ*
ἑστῶν , κατὰ πῶν *πυλὸν* , εἰ
καλιδόνες ἔχουσιν ἐν τοῖς *σώμασι*
τὸν πύλον τὸν ὑπαγωγία . Quae licet
 veritas licet : *συγγιν* vero volu-
 bant , sed recto , mihi prius decet
 (*συγγιν* intelligit , quos in arte
 structoria nostrates appellant *Με-*
νηολί) *biruindines* , habentes in ore
lutum ὑπαγωγία , i. e. idoneum
 ad lateres ferruminandos . Atque
 haec interpretatio una verissima est
 ac necessaria ; nec enim is locus
 aliud admittit , quam junctionem
πυλὸν ὑπαγωγία . Idque , si mens
 non laeva fuisset , & *Hesychius* ad-
 monuerat , & *Aristoph.* Scholiastes
 obiter ultimis verbis , quum ait ,
 εἰ μὴ ἄρα &c . Nisi forte *lutum*
 quoddam *ὑπαγωγία* vocent (i nunc
πυλὸν in *πύλον* h. e. *lumentum* re-
 tinge : quid postea eo loco fiet ?)
 imo & *Hermippus* in partes a Scho-
 liae vocatus rem plane conficit .
 Sed huius senarios , quos nobis
 Scholiastes invidit , *Suidae* dili-
 gentiae dehemus . Qui sic habent
 - - *Εὐνὴ* γὰρ *δραμὴ* μὴ *σύνδρι* .
Τοῖσι δ' ὑπαγωγίαι πῶς (corr.
 metri

μετρί gratia *δυναμικῶς πλῆν*)
ισοπόλ ἴσους :

Nullo quidem conjunctus illi
vinculo ,

Sed , *calce* tamquam , moribus
junctus suis .

Vides , id mores sociabiles ad co-
 jundandos animos valere , quod
ὁπρωγυῖς (h. e. *πῶλός* *λυγίον* ,
 non *πῶλός* *σπονδύμιον* , uti pessime
 in Suida legitur) ad contriungendos
 lateres valebat .

Sed tamen dissimulare non pos-
 sum quid de hoc Herimippi loco
 sentiam . Nego enim eo loci *ὁπρωγυῖς*
 esse arenatum (aut quis
 unquam intritum plurativo num.
 extulit ? deinde deest *αἰς* , aut alia
 similitudinis nota) *αἰς* , inquam ,
 arenatum esse . quid ergo est ?
Τρωγυῖς , uti suspicor , propria
 nomenclaturae tantum scilicet erat , quod
Conciliator , *αὐτοπῶν* scilicet . quate-
 nus *inducere* aut *pericere* significat :
 unde apud Herodotum *ὁπρωγυῖς*
αἰς *πῶλός* , alibi *αἰς* *ἐννοῖα* , quod
 e. *conciliare amicitiam* , *benivol-*
entiam &c. Inde , inquam , *ὁπρωγυῖς*
ἔργα , *mores conciliabiles* ,
 quique periciant . Deinde trans-
 fertur ad optimum arenati illud
 genus , quod laterem lateri adglu-
 tinabat ac veluti conciliabat . Pos-
 tiremo transferrebatur & ad trullam
 significandam , cujus ministerio ea
 conjunctio live adglutinatio fiebat .

Quum autem apud Aristoph.
ὁπρωγυῖα intrici genus esse con-
 tendo ad glutinandos lateres ; non
 eo inicias , quin idem vocabulum
 etiam *τὸ Τρῦδιον* , live *Τρῦδρα* ,
 live *Παράθυρον* (nam omnia ea ,
 quae in Scholiis & Suida tamquam
 diversa asseruntur , unum idemq.
 sunt , *Trulla* scilicet . quam vulgo *Co-*
coleariam dicimus) significet ; sed
 in aliis Scriptorum locis , non in
 illo Aristophanis .

Et quidem *Τρωγυῖα* inter
 aedificiorum instrumenta refert
 Jul. Pollux . X. 147. sed sine expo-
 sitione vocabuli : at VII. 125. cum
 luculenta *Trullae* notione ; ubi in-
 caementarii officina post *Τῶν* po-
 nitur *Τρωγυῖς* , ἢ *παρέειν* , i. e.
Trulla testoria ; ac enim verti de-

bet *τὸ παραέειν* , ut ad testorium
 referatur ; nec alia vis est *τῶ*
Παρά in hoc verbo , quam ut *Trul-*
lificationem noceat , quae non intra-
 murum , sed *praeter* eum fiebat :
 unde *Παράέειν* , si me audis , idem
 est , quod *Trullifere* . Hinc idem
 instrumentum in Scholiaste &
 Suida *Παράθυρον* (pro quo male
 in utroque nunc *Παράθυρον* scribitur ;
 nam hoc est *id quod* politur ,
 non *id quo* : at *id quo* , ex analo-
 giae regulis in *ἔργον* definit : uti
 sunt nota vocabula *ἔλκρον* & *ἔλ-*
κρον , ita & *Παράθυρον*) nuncu-
 patur . At Jungermannius ad cit.
 Pollucis locum confandit hujus
 gran-natici *τὸ Παράέειν* cum
 Scholiastae & Suidae *τὸ ἀπὸ θύρας*
τὸς πῶλός ; parum scite : nam
 tanta est inter ea duo discordia ,
ἵππος & *agnis quibus* *σπίχτι* obli-
 git . Ceterum unā eademq. *trullā*
 seu *Παράθυρον* utriusque fiebat ;
 quā & lateres , sicut declinantur ,
ἀπὸ θύρας dirigebatur , (*levi*
 scilicet *trullae*) & deinde iisdem
 indutum testorium *παρέειν* , *πο-*
liebatur . Atque haec de Graecis
Trullae vocabulis .

Veram plicato jam hoc con-
 signato . pittacio ; Suida in opti-
 ma n Kuterianum (quo aegre ca-
 reo) apud amicum nāsum , vehem-
 enter gavissus sum , correctionem
 illam certissimam , qua in Suidae
 pro *πῶλός* , reponenda n *πῶλός* . Re-
 gii Parulicensis antiquissimi (quin-
 gentorum saltem annorum) codi-
 cis hile confirmatam , editoris do-
 ctissimi iudicio in textum esse re-
 ceptam . Ceterum ejusdem Suidae
 loci interpretatio , ut ibid. legi-
 tur , in nonnullis est castiganda .
 Ut quum Suidas ait *Τρωγυῖς* esse
Εργαλὶον τι περικύβητον . . . οἷον
τρῦδιον , id reddat , *istrummen-*
tum quoddam fabrilis . . . parum
ventilabro simile ; corr. *Trullae si-*
mile ; sequitur enim ἢ *παρέειν* . *οἷ-*
ον *κονία* . At testores *πῶλός* non
ventilabro testorium *παράθρον* .
 h. e. *nullifere* . Hinc *Πῶλός* in
 Cyrilli Gloss. est *Dolabrum* . Et
Dolabris in Pollux. Gloss. est *Πῶλός* .
 In quibus *Dolabrum* alibi notavi-

Nam redeo ad munus inducendi tectorii; quod *trulla* fuisse scio; utrum & *Asciae* (vel illius Menetrierianae) fuerit, plane nescio. Nec vero mihi aliquis obtendat, Trullam non alterius formae fuisse, quam *Asciam* talem, qualem modo ex Menetrierio exhibui, Nam *Trulla*, ut nomen cochlearis gerebat, sic & ejusdem aliquod simulacrum certe praeferebat: id quod in hodierna *Cucchiaja*, seu *Cazzuola* deprehenditur. At vero *Asciae* figura, cum retorto capulo (qui est ferramento prope ~~εραλάνθη~~) nihil cum cochleari commune habet.

Atque ut nihil prorsus omittam eorum, quae quocumque modo *asciae* tectoriae patrocinari possint: in Cyrilli Glossis *Πύλον* redditur *Ventilabrum*, *DOLABRYM*, *pala*. Rursus in Philoxeni Glos. *Dolabra* exponitur *Πύλον*. Ergo *Dolabra* (quae aevo sequiore cum *Ascia* confundebatur) eadem ac *Πύλον*. At *Πύλον* idem certe quod ejus diminutivum *Πυλίδιον* i. e. *trulla*; vide initium adnotationis 250. Quare *Ascia* eadem ac *Trulla* fuerit. Ego, ut respondeam, ultro fateor, *Trullam* aevo sequiore dictam etiam fuisse *Dolabrum* & *Dolabram*, sed quatenus *Dolabra* venit a *Dolo* i. e. *levigo*, non a *Dolo* i. e. *caedo*. Aevo medio *dolandi* verbo non alia notione, quam pro *levigo* utebantur; hinc *Trullam* (quam antiquitus a ~~λαβ~~ *Liaculum* appellabant; & Graece etiam ~~τρί~~ *λίσ* primo loco in aedificatoris instrumento recensuit Jul. Pollux X. 147.) ea notione *Dolabrum* nuncupabant, quasi si diceret *Levigatortum*; quod longe aliud est quam *Dolabra* vetus, ac multo minus, quam *Ascia*. Ergo an *Ascia* (vel qualis in Menetrierianis exhibetur) inductioni tectorii servierit; id vero sic in medio relinquo, ut tamen neganti, quam agenti propior mihi videar.

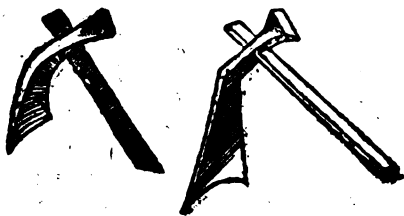
Quare ex his usibus, quos certo tenemus, non aliud quam calcariam, & lapidariam *asciam* huc usque compertam habemus. At credo hanc alteram in structurae opere facile ad omnia praesto fuisse. Id ex eo colligi potest, quod tum ex Isidori & Pal-

mus, certe est id, quo levigatur tectorium, quod olim *Liaculum* dicebatur. Deinde illa leviora, quod *εραλδομν* transfert *fabrile* (nomine *γείων*) quum sit *strutatorium*, & quod *πυλόν* interpretatur *caementum*, quum *caementa* sint assulae & radiiores lapides; ac tantum aevo sequiore pro arenato usurpari coeperit, ob eam credo causam, quod ex calce & caemen-

tis pinctis intritum fieret; quod intritum inde *caementum* dici coepit, uti patet ex vulgata Gen. XI. 3. Sed haec, uti dixi, levissima. Illud deieci, quod de ΠΑΡΑΕΤ-
ΕΤΟΝ tacet; quod fort. argumento est, in *MISS*. sic constanter legi. (Nihilominus tamen secus quam *Παροεργον* ob eas, quas supra adnotavi, causas legendum sit, nemo mihi eripiet.

Palladij definitione, tum ex variis Asciae schematibus in sepulcris, constat plerumque id non simplex, sed fuisse compositum instrumentum. Palladius I. 43. in instrumento rustico ponit *Ascias in aversa parte referentes rastra*, Vide quae ad eum locum diximus ad Murat. & paullo supra, ubi de *Ascia fossoria*. Sed & Isidori XIX. 19. Ascia non dissimili compositione constat. *Ex adversa*, inquit, *parte referens vel simplicem malleum, aut cavatum, vel bicornem rastrum*. Certe Asciae, quae in monumentis comparent, ex altera parte aliquid gerunt, quod quale sit, heic ex Isidoro discimus: quamvis ceteroqui Isidoriana sit lignaria, monumentorum autem structoria: sed inter utramque usus magis, quam figura discrimen fecit.

At Isidori locus, quo magis profit, est heic corrigendus, & explicandus. *Est autem manubrio brevi, ex adversa parte* (fort. *ex aversa*; nam & Palladius sic est locutus; quamvis & *ex adversa* possit esse ex Isidori manu, minus proprietati studentis) *referens vel simplicem malleum, aut cavatum* (quid sit *malleus* supra diximus in Phila Turre pag. 39. not. 44. verum de *cavato malleo* ex Isidoro primum audimus; nec scio, cavus in malleo quo valuerit: lege omnino *aut capitatum*) *vel bicornem rastrum*. Repone *rostrum*. Vult ergo Asciam lignariam (haud dubie & structoriam) in aversa sui parte gessisse malleum, quem nostri appellant *maglia*. Hunc autem cur *simplicem* nuncupat? An quia una tantum parte malleus erat? nam altera erat ascia: quum ceteroqui *malleus*, ut ita dicam, *duplex* (cujus descriptionem vide loco cit. not. 44.) utraq. sui parte ad tundendum habilis esset. Quod addit *aut capisatum*, hoc sive ad mallei interpretationem pertinet, quia is plerumq. *capitatus* erat (vide mallei capitati schema in Grut. 644. tab. 1.) marculus non item: sive quod simplicem malleum a capitato sola capitis excrecentia distinguebat. Vides in schematibus apposis utrumque asciae genus, unam cum *simplici* h. e. minore, alteram cum *capitato* h. e. majore malleo. Postremo addit *vel bicornem ro-*

strum: illud scilicet bicornie rostrum, quod in hodierno, uti appellant, *martello* videmus, quod valet ad avellendum clavos aut aliud quidvis; quum nimirum id quod vult avelli, aut (ut antiqui dicebant) *exaciscari*, rostrorum divortio inserimus; mox manubrio, tamquam vecte, *απαιχλάζομεν αὐτὸν* *molimur*. Ceterum cur qui Muratorio V. Cl. non consenserim, Palladii *rastrum* in *rostrum* mutanti (vide pag. 117. not. 146.) nunc quasi mutato consilio eandem ferme emendationem Isidoro ingesserim & dicerem, nisi in oculos (251) incurreret.

Est & alterum *Asciae* compositae & quidem *structoriae* nomen *Ascisectis* (nisi si scribendum sit *Ascisecuris*) apud Ugutionem Pisanum, qui (ut ostendit ex Chronico Nonantulano Cangius in Praefat. sui Glossarii ad fin. num. XLVI.) circa annum 1192. *Librum derivationum composuit*; qui Mss. in pluribus bibliothecis asservatur. Et quidem Ugutionis locum, ut in M.S. est, repraesento, contentus intra parentheses monuisse, quomodo quaedam scripserit Auctor, aut scribere debuerit. *Acia* (corr. *Ascia*), *Dolabrum, quasi acute scindens*; unde *Aciola* (corr. *Asciola*) dicitur: & dicitur haec *Acies effis* (cor. junctim *Ascisectis* aut siquid fort. aliud tale scripsit Auctor) *pro saecuri* (securi) *quae lementarii* (corr. caementarii) *uluntur* (pro utuntur): unde hic *Aciculus* (corr. *Asciculus*) dicitur: unde Gregorius Nazarenus (pro Nanzianzenus) *Scio inquit, antequam esset, vel aflare* (corr. *Altare*) *super quo Asciculus non descendit*. Ex his vides fuisse apud caementarios (saltem posterioris aevi) genus instrumenti ancipitis, ex *Ascia* & *Securi* compositum (cujusmodi est hodie apud nostros *struatores* id quod vulgo appellant *l'Asciamarro*, quod una parte acutam habet aciem manubrio *αὐτὸν*, ut securis, ex altera fossoriam, ut *Ascia*, ex qua & ex *Martello* nomen invenit) idque sive *Ascisectem*, sive *Ascisecurim* (sive quodcumque, scripsit Ugutio) fuisse appellatum. Certe ut apud nos *l'Asciamarro* in fabrica praesto est ad omnia; sic & olim Ugu-

(251) Nimirum quia in Palladii fossoriae *Asciae* aversa parte *rastrum* ad frangendas glebas, non rostrum opportunum erat: at in *Asciae* Isidorianae aversa parte, sicuti oculo judice in monumentis cernitur malleus simplex, aut capitatus: sic verisimile est nonnumquam fuisse bicornie rostrum tale,

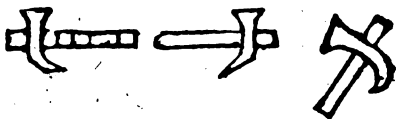
quale est hodie in vulgari *martello*. Postremo memini me alicubi (sed nec Scriptorem, nec locum tenen.) reperisse, apponi in hujusmodi instrumentis *τὸ Caputium* & *rostrum*. Ex quo (si locus antiquus est) correctio nostra, ceteroqui certissima, magis firmabitur.

Ugutionis ~~ergo~~ ex ascia & securi confians. Locus quem ex Nanzianzeno laudat Ugutio, spectat ad Ex. XX. 25. Deut. XXVII. 5. Jos. VIII. 31. quibus locus Altare fieri jubetur ex lapidibus impolitis, *quos ferrum* (olim legebatur in Latino Nanzianzeni *Asciculus*, proprium, ut supra monui, asciae lapidariae nomen, *Τὸν* respondens) *non tetigit*. Postremo non temere auguror duplex illud instrumentum, quod ex Aringhi lib. VI. pag. 678. sup. pag. 121. dedi, & heic quoque exhibeo, esse Ugutionis

Asciefellem aut *Asciefecurim*: re enim vera *Asciam* simul & *Securim* gerit, & est caementario ad omnes usus

opportunitissimum *ἐργαλεόν*. At ultimum ex appositis schematibus est illud quod sup. pag. 115. ex Murat. dedi. Et vide annon ad eandem asciefecurim Ugutionis & Fabrettiana (252) & Gruteriana referri debeant.

Ergo, uti dicebam, Ascia non simplex, sed duplex saltem erat instrumentum. Qua parte *Ascia* erat, non tantum valebat ad lapides complanandos edolandosq., sed etiam ad fabricam, maxime in *antiqui* seu *incerti* (uti vocat Vitruvius II. 8.) operis structura; quum nim. committuntur *incerta caementa alia super alia sedentia, interseque imbricata* h. e. quum unum

(252) Cur enim Fabrettiana icon ex monumento Salfoniae non ad *Asciefecurim* referatur; quum ibi in una parte securiculae sit acies; in dorso vero, quod sursum excrevit, acies asciae fossaria latere videatur? An neutram schematis partem recte interpretor? Nam huius dorsum quum rectum sine inflexione procedat (confer asciae definitionem sup. pag. 158.) numquam erit ut ibi legitimam asciam reperiās. Rursum quae pars securicula sine contraversa videbatur, ea quum lunata non sit; vix est, ut *dextralis* sive *Dextralis* habeatur. Quid ex-

go est? Credo erit Menetrieriana Ascia male a scalptore caelata. Ad quam Menetrierianam & haec in Gruterianis inscriptionibus saepe obvia per me referat licebit. Quarum utraque nisi sit Menetrieriana (quam sup. pag. 205. & alibi saepe exhibui) quaero equid demum sit. Quidquod tam Fabrettiana quam & Gruteriana, excepto quod sunt male effigatae, ad hanc Massiei (quam sup. pag. 139. repraesentavi) proxime accedunt? At Massiana & Menetrieriana sunt plana germanae sorores.

duorum caementorum angulis infunditur. *Q*uia & in omni structurae genere saepissime fit, ut de tofo, quem ad manus habeamus, sit angulosum aliquid aut insigniter abnorme, aut si lapis sit grandior quam pro cubili suo, deterendum, ut apte sedeat. Huic & similibus sexcentis usibus ascia, qua parte erat ascia, subserviebat. At postquam tofum, interlita calce, tofo aptaveris; tum tundendus est, ut quam artissime cohaereat: ibi vero praeflo erit pars averfa, qua malleus est, sive simplex sive capitatus. Quid si lapis jam ferruminatus, ac probe tensus, extrema sui parte extra perpendiculum, aut regulam excurreret? Illam quamcumque extuberationem opportune eadem ascia deradebat. Taceo de bicornis rostri usu non tantum in lignario, sed etiam in struili aedificio, nec tantum ad avellendos clavos capitatos & similia, verum etiam ad lapides, si non belle sederent, amoliendos.

Quid quod ad calcem caementis infarciendam videtur eadem ascia, qua talis erat, potius quam trulla, ad manus fuisse? Nam trullam quidem ad inducendum tectorium, & ad trullisationem adhibitam ex Palladio modo didicimus; ad quod ascia plane ineptissima videbatur: at contra ad calcem caementis, asculis, lateribusq. interlinendam opportunior ascia videbatur (253) quam trulla, vel, si non aliud, ob eam causam, ne structor cogeretur ad majores lapides ferruminandos modo trullam, modo hac deposita, asciam in manus sumere; quod erat infinitae molestiae. Ergo una eademque ascia, modo adversa, modo averfa, & arenatum illinebatur; & lapis hinc & inde, pro modo cubilis, deterebatur; & loculo suo insertus contundebatur; postremo, ubi lapis extimus extra ~~additur~~ aut ~~additur~~ excurreret, deradebatur. Ut uno verbo dicam; ad omnia praeflo erat: ut non immerito, ut penicillus pro pictura, caelum pro arte statuarum, sic *asciam* pro structurae officio usurpari consuevisse, ex titulis constet. in quibus sunt illae locutiones. AB ASCIA, SUB ASCIA, AD ASCIAM, ad fabricam designandam.

Quod modo dixi, Asciam fuisse fabricae symbolum, inde comprobatur, quod ut sup. monui, Graecum Asciae lapidariae nomen

Tutus

(253) Opportunior, inquam, ascia, quam trulla, ad interlinendam calcem; nam illa multis unotempore officiis defungebatur. Ceteroqui non nego etiam trullam olim,

ut hodie, infartam fuisse calcem, restante id Isidoro in etymo *Trullae*. *Trullae*, inquit, *nomen factum, eo quod irudit & derudit, id est includis calce vel luso lapides.*

Tenon venit a *Tenon fabricor*. Quid ita? Quod intelligerent veteres, *Tenon* sive Acifculum in aedificiis utramque paginam facere. Et quidem, etsi largiar, *Asciam* in struendo, & interlinenda calce nihil valuisse, ac tantum deradendis lapidibus subservisse; tamen vel sic *Tenon* seu *Asciatorem* *Acifculus* & *Ascia* princeps structoriorum *εργαλειον*, imo & fabricae symbolum (haud secus ac artis tignariae *Ascia* materiaria) fuerit necesse est. Nam quemadmodum in opere lignatio, *Ascia* potissimum asserses & tigna parabantur ac poliebantur, quae tamen ad ea committenda prorsus inutilis erat; in quem usum teretra, clavi, gomphi, ichtyocolla &c. operi succedebant; & tamen nemo primas asciae deferendas esse, inficiabitur: idem & in antiqua praesertim aedificandi ratione valebit. Nam olim praegrandes insanae crassitudinis lapides ad praescriptum ab architecto modulum, singuli seorsum, deradebantur (uti constat ex Templi Salomonici structura, & ex profanis scriptoribus) deinde, ubi probe deasciati fuissent, facile suo quisque loco (numeris ad distinguendum apposis, quod in antiquo opere Capuae animadverti) committebantur, ac ferruminabantur. *Asciare* lapides praecipuum opus erat: cetera nullius pene negotii: quae possem pluribus (254) demonstrare; nisi plane jam me dicendo, teque, TANVCCI optime, delassassem.

C A P V T III.

De Particula S V B.

Habes, Vir Amplissime, de *Ascia* deque cognatis instrumentis, mea, sat scio & aliorum, opinione longe plura. Sed tamen & obscura ea res erat & confragosa, & intacta adhuc; quippe nullis prius ingredientium signata vestigiis. Accedit, quod erant aspera senticetis omnia, ante praecidendis, quam pedem inferas: hoc est anticipatae plures opinioniones, quae infederant penitus animis, ac longe lateque proropserant, radicitus avellendae fuerunt. Postremo Auctores, qui in partes vocandi erant, adeo non juvabant, ut

etiam

(254) Hinc fabricae lapideae Lycophroni & Euripidi *Tenonum* (quasi si dicas *Asciationes* aut *Asciationes*) prisco vocabulo appellantur, ut mox initio cap. IV. ostendat.

dam: quod nim. veteres intelligerent in structurae negotio in *Tenon* seu *Acifculo* aut *Ascia* posita esse omnia.

etiam obscuritate sua principio repellerent: mox ubi vitium lectionis suboluit, per mille Paeoniae artis pericula, volentes aut inviti sanescere sunt coacti. Adde insitam animo, ut in iter agentibus visendi studium, sic in hac re nova detegendi curam, apud me quidem laude, aliis fortasse risu dignissimam: nec enim defuturos speravi, quibus operam abusus videar. Hisce de causis non invitatus feci, ut *Asciam* Hippocraticam (de qua, si promissis erat standum, nunc locus erat) in aliud tempus locumque differrem, postquam formulam totam absolvero.

Quidquod duobus formulae verbis, quae morari horum avidos potuissent, ad fastidium immoratus, monosyllabum SVB praeterire impune potuissem? sed compendii parum in tantula praeteritione fuisset. Ceteroqui vel haec syllaba ad causam facere visa fuit. Verum in hac re nihil de meo afferam. Servius rem expediet: quem unum reperi, qui de hac particula & complura dixerit, & ea minime contemnenda.

Ac primum de casu si quaeris, Honoratus noster ad 1. Aen. 299. scripsit: *Hodie IN & SVB tantum communes esse.* Sed non pro libito casus hi usurpantur: nam cum accusativo tempus significari putavit. Idem ad 1. Geor. 67. *SVB praep. quando tempus signif. acc. gaudet, ut hoc loco SVB ARCTURVM i. e. circa Arcturum.* Item . . SVB LVCEM . . SVB NOCTEM. Idem notat ad illud Aen. 1. 666. *Sub noctem cura recurSAT.* Circa noctem. Itemq. ad 1. Aen. 754. *Quum tempus significatur, SVB praep. accusativo haeret (255) semper.*

Cum

(255) Nolim istud *semper*, esse e Servii manu. Nam quid fiet iis locis, quibus SVB cum aufferendi casu tempus significat? Sic *Sub exitu vitae* apud Suet. in Claudio c. 43. & Nerone c. 54. Plinius sexcentis locis. II. 70. *Sub Diva Aug. VII. 12. Flav. itaq. imagines sub ipso conceptu.* XV. 18. *Sub bieme maturatur* (ficus) *obelidonia.* XVII. 18. *Sub escharum flata consertunt.* 22. *Quum defloruerit* (vitis) *aliqui pampinandum putant: alii sub ipsa maturitate.* XIX. 10. *Quum sub canis ortu pallescit.* XX. 14. *Voci succus* (mentae) *sub certamine* (i. e. ante ipsum certa-

men, musicum credo) *usitur est.* XXX. 11. *Sub decessu febris.* 13. *De- trahuntur autem sub parvi:* qui tamen IX. 49. dixerat *sub parvum;* & X. 64. *sub exitum.* Postremo XXXV. 18. *Cui tergendam* (tabulam) *eam mandaverat.* *sub die ludorum.*

Dicas fort. Plinium non satis idoneum Latinitatis auctorem esse prae antiquioribus. Pateor. At Virgilianum illud SVB NOCTE, ad quod Honoratus infra commentatur, an non tempus significat? Quin & SVB SOLE eidem Servio tempus notat: ut & apud Celsum (cujus loci cap. seq. proferam).

SVB

Cum auferendi vero casu plerumque IN significat, ut ad Aen. 1. 457. notat: *SVB TEMPLO i. e. in templo, ut sup. EXERCET SVB SOLE LABOR i. e. in sole.* Ad VII. Aen. 179. illud *Servans sub imagine faciem*, interpretatur *In imagine* (256). Alibi SVB MONTE exponit *in monte*, & SVB RVPE *in rupe*. Et illud X. Aen. 497. *Una sub nocte* exponit pro IN NOCTE. At vero illud Aen. IX. 330. *Aurigamque sub ipsis Noctus equis*: exponit, *Circa ipsos equos*.

Sed de sexto casu, qui unice ad rem nostram facit, restant adhuc duae Mauri Servii adnotationes: quarum utraq. aut alterutra in formulam nostram posse convenire videtur. Ergo ad illud V. Aen. 323. *Eurpalumq. Helymus sequitur: quo deinde sub ipso Ecce volat, calcemque terit jam calce Diores*: Maurus notavit: *Sub ipso, idest post ipsum, iuxta ipsum.* Et illud ejusd. lib. 394. *Ille sub hac*, interpretatur *aut statim, aut post hac*. Quamquam enim hoc alterum est quarto casu: tamen cum SVB saepe hi casus alternant.

Altera earum, quas modo pollicebar, Servii interpretationum est ad illud 1. Aen. 435. *Exercet sub sole labor*, ubi illud SVB SOLE interpretatur *In Sole. . . vel quamdiu Sol est.* Ultra harum interpretationum Servii sit clausulae *Dedic. sub Asc.* convenientior, cap. seq. disquiretur.

C A P V T IV.

1.

Collectio: sive totius simul formulae SVB ASCIA DEDICAVIT explanatio.

Et haec tenus quidem, TANVCCI optime, singulas formulae hujus vocolas sic expeditimus, ut cuique per se liberum sit colligere, ecquid formula universa sententiae complectatur. Nam quando Ascia in fabricis plurimum poterat: usu

SVB SOMNO sanescere, SVB SVDO. RE mori. His adde & haec Ovidii 1. met. 603. *Sub nitido mirata die.* Et XII. met. 183. *Primis spectata sub armis.* Et V. Fast. 491. *Sed tamen hac via sunt sub eodem tempore fissa.* Quamquam non eo inficias, antiquos SVB cum sign. temporis plerumq. accusativo junxisse. Sed non erat causa, cur Servius pro plerumq. scriberet SEMPER. Sans vero quid sibi in Servio li-

brarii permiserint, norunt, qui Servium Honoratum norunt; & quorum manu illud SEMPER profectum suspicor, praesertim in fine adnotationis positum, qui locus additamentorum esse consuevit.

(256) Simile Virgiliano *Servans sub imagine faciem* est alterum Virgilianum & Ennianum *Sub armis*, & Manilianum *sub arcu*; de quibus vide Salmastium sup. pag. 17. num. XII.

usu patellam venit, ut quemadmodum calamus pro scriptio-
ne, culeum pro statuariâ arte usurpabatur; sic *Asciae* voca-
bulum pro structura acciperetur. Et hujus quidem locutionis
Graeca poetarum exempla prompta ac parata habeo. Nam ut
praeteream, ΤΤΚΟΕ (quod Graecum esse *Asciae* lapidariae
sive *Aciscen* nomen, supra decimus) a Τὸν h. e. *Fabricor*
deduci propterea, quia penes *Asciam* *fabricae* regnum esset:
etiam a Τόνος derivatum ΤΤΚΙΕΜΑ (quasi si dicas *Asciatio* si-
ve *Aciscelatio*) non aliud quam *fabricam* ipsam designabat. Id
jam ex Lycophronē prius, tum ex Euripide demonstrabitur.
Apud priorem v. 349. Alexandra se in saxae turris carcere
conclusam queritur; quod sic effert: Εὐ τραπεζῶντος λαίης το-
νίσματος q. d. in thalami lapidei *aciscelationibus*. Ubi Scholiastes
illud τόνισμα interpretatur *τάκτισμα* h. e. *fabricis*: Eu-
ripides autem Troadibus v. 814. Trojae muros appellat Κάρ-
ον τραπεζῶντος Φοῖβου: quasi dicas, *Aciscelationes regularum Phoebi* h. e. muros ad regulam a Phoebō constructos.

Ergo ut in antiqua Graecia Τόνος & Τόνισμα tantumdem
erat quod *Fabrica*, sic apud Latinos ASCIA non aliud, quam
quod dixi, significabat. Itaque SVB ASCIA tantumdem est
quod sub *fabrica* in eum modum, quo sub *calamo*, sub *peni-
cillo*, sub *caelo* dicimus. Adde quod sicut AB ASCIA in in-
scriptione Aquilae in Vestinis (de qua vide dicta sup. pag. 118.
not. 147.) idem est quod a *fundamentis*, sive ab initio fabri-
cae, & ut semel dicam, a *primo Asciae usu*: & AD ASCIAM,
quod alibi producam, fabricae quoque habet significantiam;
sic SVB ASCIA non aliud significat quam sub ipsa structura.

Deinde quia DEDICARE non tantum in rebus ceteris
(ut copiose in *Diatr. de dedicationib.* olim ostensum fuit) sed
peculiariter in sepulchralibus non est aliud quam *Encaeniare*,
ut sup. primo capite demonstravi: hinc jam efficitur, *Dedi-
care sub Ascia* idem plane futurum, quod *Encaeniare sub ex-
structione*. Quae, sine aperta cavillandi prurigine, nemo in
dubium vocaverit. Sed quando (uti sunt hominum ingenia
non aliud laborantium, quam ut funem contentionis, ut ait
Tertull. in diversa distendat) erit fort. aliquis, qui in rebus
aliis DEDICARE pro *exstructione* accipi, convicius rationibus,
fateatur, aut etiam in sepulchralibus id assentiatur; sed eam-
dem tamen in hac formula, qua de agimus, subiectam ei ver-
bo notionem pro sua disputandi libidine neget: ago id demum

ope-

operam; nequa vel contumeliosius cuique ad elabendum res ma pateat. Ajo igitur, etiam in hac formula **DEDICARE** idem esse quod *exequiare*, ejusque rei petitis ex hac ipsa clausula argumentum fidem faciam.

Ac primum notavi, in hisce monumentis sub ascia dedicatis **DEDICARE** plerumque conjungi cum dandi casu, uti quum huic aut illi (257) sepulcrum *dedicatum sub ascia*, aut certo, si non aliud, **DIS MANIBVS ET MEMORIAE AETERNAE** (258) *res danti dedicatum sub ascia* dicitur. Eo fit, ut, sicuti apud Grut. 178. 4. ubi **THERMAS** (imperatorum) **ROMANIS SVIS DEDICAVIT**. (ut & ibid. num. 7. eisdem plane verbis) illud **DEDICAVIT** est *exequiavit*; idem plane dicendum fit, ubi huic aut illi defuncto sepulcrum *sub ascia* **dedicatur**; quod non est aliud, quam quod sepulcri usus, aut omnino sepulcrum ipsum *res danti* **INCHOATVR**; uti locutus

(257) Plures sunt hujusmodi inscriptiones, in quibus **DEDICARE** sub ascia cum dandi casu jungitur, ut in hac apud Menetrierium in Praeparatione ad Hist. Lugd. pag. 18. **D. M. et. memoriae. dulcissimae. T. Titulae. quae. vixit. an. XVIII. M. VIII. D. XXII.** Firmianus. Gallicar. tabular. (tabularius) conjugii. piissimae. et. erga. ses. bene. meritae. et. sibi. vivens. posterisque. suis. sub. ascia. **dedicavit**. Cui similis est apud eundem l. i. hist. Lugd. p. 124. quam dedimus sup. p. 28. V. Adde & Gratianopolitanam apud Gudium ex Chiffetio pag. 273. **D. M. FRONTONIS ACTORIS.** (**ACTOR** haec idem qui **VILICVS**, vulgo *saclor*: servile plerumque officium: Colam. l. 7. *ita fit, ut & actor & familia peccent*: & c. 8. Idemque **Actor** praecipuum est, ne convitium cum domestico, multoque minus cum externo habeas: vide & Plin. III. ep. 19.) **HVIVS. LOCI. MATERNA * CONVIGI. KARISSIMO * RILVSA** (corr. **PHILVSA**; nam P & H simul complicatae descriptori fraudem fecerunt, rato unam litteram esse, eamque caninam) **PATRI. DVL * CISSIMO. FACIEN * DVM. QVRAVIT * ET. EVOREPILES ***

FILIVS. PARENTI * OPTIMO. SVB. ASCIA * D. Postremo & huc spectat inscriptio (quam Cl. Maffei affert in Gall. Antiq. Sel. ep. 12. pag. 58. 59.) **Q. SECVND. QVIGONIS... QVIGONI.** (dandi casu) **SECVNDVS. ET. HIBERNALIS. LIBERTI. ET. HERED. PATRONO. OPTIMO. SVB. ASCIA. DEDICAVIT.**

(258) Omnes terminae inscriptiones cum formula *dedic. sub ascia* sic incipiunt **D. M. ET. MEMORIAE. AETERNAE**, ad quom dandi casum deinde refertur sollemne illud **SVB ASCIA DEDICAVIT**. Vide pag. 27. & seq. ubi ex Menetrierianis & Gruterianis, septem aut octo exceptis, omnes sic ordiuntur. Adde, quod illae, quibus non praefigitur **MEM. AET.** praepositur tamen fere illud **QUIETI AETERNAE** aut simile.

Et illud sane **QUIETI AETERNAE** reperitur apud Menetrier. sup. pag. 21. & pag. 28. V. pag. 31. XIX. XXI. 10 Grut. 564. 10. Reines. XII. 34. At Menetrieriana sup. pag. 29. VIII. sic incipit. **D. M. bonae. memoriae. et. spem. aeternae** quod completitur persuasionem de animum immortalitate. Ibid. XI. **D. M. et. securitatis, aeternae.** aut similia.

cutus est Virgilius, cuius locis *dedicandi* verbo cum dandi casu lucem eximiam afferet. Sic ille Aen. VI. 252.

Tum Staggie regi nocturnas INCHOAT aras,

Et solida imponit taurorum viscera flammis.

Non enim ibi *inchoare* est ordiri altarium constructionem, imo est ea jam perfecta *encaeniare* (victimis impositis) Plutoni h.e. in ejusdem cultum & reverentiam; quae in talibus vis est dativi casus. Sed tamen Servius ad eum locum turbat, sic notans: *INCHOAT autem (est) PERFICIT. Et est verbum sacrorum*. Nam primum INCHOARE & PERFICERE sunt *divina/pura*. Nunc quo pacto unum per alterum exponitur? Deinde quo heic *perficiendi* significatio? Verum adeo non turbat grammaticus, ut summopere juvet. Nam quemadmodum (uti sup. cap. 1. pag. 196. docuimus) CONSUMMO (& hoc interdum cum dandi casu, ut *Deo Patri ex voto consummavit*) idem est quod *encaenio*; cur non eadem notio etiam *PERFICIO* suberit? Imo prorsus suberat, teste Servio: cuius significationis documenta in sepulcris ipsis infra producam. Ergo in sacris, (259) auctore Honorato, INCHOARE illi Deo, erat rei usum in illius cultum inchoare: id quod & DEDICARE cum dandi casu (exempla sunt passim obvia) dicebatur. Atqui ex eo dativo, si non aliud, vides quid sit SVB ASCIA DEDICARE illi mortuo, aut eorundem D. M. ET MEMORIAE AETERNAE.

Sunt porro & aliae monumentorum sub ascia dedicatorum inscriptiones, quae plane intento digito (volentibus quidem certe animum advertere) commonstrant quid sit *DE DEDICARE* in hac ipsa formula dedicationis sub ascia. Ut in iis titulis, in quibus mortuum *sarcophago condere & sub ascia dedicare* *unus est et idem* junguntur. Unum ex his elogiis ex Grut. 339. 4. in citata mea Diatriba (vide sup. pag. 91.) indicaveram, quod & ab aliis compluribus (260) refertur, in quo MEM.

(259) Verba Servii, *Et est verbum sacrorum*, dupliciter possunt intelligi; sive ut ipsum INCHOARE encaeniandi notione sit verbum sacrorum, & in pontificiis libris sic usurpatum; sive ut potius PERFICIO pro *encaenio* sit verbum sacrorum, heic autem INCHOARE sit positum pro verbo sacro PERFICIO; sive potius ut utrumq.

sit verbum sacrorum.

(260) Ea Lugdunensis epigraphae a Sponio pag. 170. refertur: a Menetrierio autem in I. hist. Lugd. in fine pag. 70. recitatur in hunc modum: D. M. ET. MEMORIAE. AET. RNAE. CVLATTI. (junctim scripsit Menetr. qui & hunc vocat *Calattum Adlegrum*; sed divellendum est C, ut rectus casus sit.)

MEMMIA. CASSIANA. CONIVNX maritum ibi nominatum
 SARCOFAGO. CONDIDIT. ET (sic scil.) S. A. D. h. e. *sub*
ascia dedicavit. Nam nisi haec posterior clausula sit prioris di-
 citi *Memmiani*; quorsum illa morosa *Memmia*, ut diceret se
 sarcophago condidisse? Huic epigrammati & illud concinit;
 quod cap. 1. sup. pag. 144. in medium attuli, nisi quod ibi
 tantum est DEDICAVIT sine asciae mentione: EIVSQ. inquit
 CORPVS. IN. ARCA CONDIDIT. ET. (*insepultas* gratia sup-
 ple SIC) LOCVM. SEPVLC. DEDICAVIT. Ibi sane duas pro-
 misisse daturum plane geminas inscriptiones cum *Asciae* ad-
 ditamento: quarum quia unam jam *Memmiae Cassianae* modo
 protuli, non committam, ut altera desideretur. Ea est apud
 Grut. pag. 483. 8. Eam infra opportunius integram adscri-
 bam. Nunc, quod huc attinet, ibi VIREIVS. ATHENA-
 GORAS. FILIVS. EORVM. EVNDEM. LAVRENTINVM.
 CVM. CONIVGE. COLLOCAVIT. ET. (sic demum) SVB.
 ASCIA. DEDICAVIT. Habes jam tria numero epigramma-
 ta, quae a formula illa aenigmati suspicionem amoliuntur.
 Addo & quartum, tanto praecedentibus luculentius, quanto
 instar nobis glossarii est, quippe quod in ea formula verbum
 DEDICO cum alio *deducimus* permutat. Ea est Guichenon-
 niana inscriptio a Reinesio producta Cl. XII. n. 112. longior
 illa quidem, ac difficilior, & quae eruditum lectorem requi-
 rat. Eam integram infra producam. Nunc, quod huc per-
 tinet, ea clausula ad finem sic concipitur: CONSVMMATVM:
 HOC. OPVS. SVB. ASCIA. EST. Ecce quod passim alibi DE-
 DICARE sub ascia, id heic CONSVMMARE dicitur; quod
 non est aliud in sepulcris, quam *illatione* illa *encaeniare*; uti
 perspicue demonstravimus pag. 156. praesertim ex Fabret-
 tiano marmore, in quo enumeratis omnibus, quibus jus se-
 pulchrae erat, ad extremum posteriore manu additur: TI.
 CL. ANDREAS CONSVMMAVIT. nim. quia ex illis recen-
 sitis Andreas primus illatus, sepulcrum *invenit*. Etiam
 PERFICIO, uti modo ex Servio docebam, inchoandi notio-
 nem habet. Accedit quod in Guichenoniana epigrapha, quo-
 cumque te verteris, non potest aliud, quam quod dixi, *Con-*
summandi verbo intelligi. Fac enim notari, fabricam ad exi-

tum

fit C. VLATTIVS) MELEAGRI.
 IIIII. VIR. AVG. C. C. C. AVG.
 I. VG. PATRONO. FIVSDEM.
 CORPOR. ITEM. PATRONO. O-

MNIVM. CORPOR. I. VG. LICI-
 TE. COEVNTIVM. MEMMIA.
 CASSIANA. CONIVNX. SARCO-
 FAGO. CONDIDIT. ET, S. A. D.

tum esse perductam : quid quæso stultius , quam de eo instru-
mento monere , sine quo nullum ædificium construitur ?

Haec , inquam , elogia intento digito ostendunt quid sit
illud , falso suspectum ænigmatis , *Dedicare sub ascia* : imo
haec sunt monumenta numero quatuor , quorum unum sal-
tem erui optabat doctis. Montfauconius (vide sup. ad finem
Montfaucon. pag. 68.) *quod tam obscuræ rei lucem offerret* . Nec
illa quidem nunc primum prodeunt : sed nunc primum ad
ea intenditur animus , ut etiam ad alia nonnulla mox , uti
usus poscet , producenda : quæ , nisi mea mihi blanditus
opinio , siquid adhuc restat in *lupinulæ* isto terriculi , prorsus
amolientur . At Galli quidam ultimi temporis scriptores
nodum in scirpo quæsierunt , qui flamines & pontifices ad
primum sepulcri lapidem jaciendum , aut ad egerendam hu-
manum arcessiverunt , & qua suovetaurilibus , qua sulco in or-
bem ducto , quæque cetera in fundandis urbibus Tuscanico
ritu fiebant , sepulcra sic , quasi mortuorum colonias , con-
diderunt . Sed age , demus hoc Auctori *Relig. Gallor.* : cæcos
illos Druidas fuisse advocandos (an potius a Pythonissa evo-
candos ? quippe quos jamdiu Claudius exegerat ?) qui omnia
ad ritualium librorum (quos ne frustra desideraremus , lau-
dati Auctoris industria fecit) præscriptum facientes , sepul-
cra *sub ascia* dedicarent : tum vero quid tribus illis elogiis fiet ,
quæ modo recitabam , in quibus , post conditis reliquiis ,
tum demum de sepulcro dedicando cura subit ? Anno prius
mortuus collocabatur (credo , ne interim quatrduanus soc-
ceret) quo composito , ita demum tanto apparatu sacrorum ,
quanto maximo collata cum Etruscis operâ Druidas potuissent ,
consecrabantur ? Apage quæso *Buxtorfianæ* commenta .

Hinc porro facilis ac prompta est ratio , cur interdum in
his inscriptionibus alius *monumentum poni curavit* alius *sub
ascia dedicavit* . Ut in elogio Frontonis (quod modo integrum
recitavimus not. 259.) MATERNA. CONIVGI. KARISSIMO.
PHILVSA. PATRI. DVLCISSIMO. FACIENDVM. CV-
RAVIT. ET. EVDREPILES. FILIVS. PARENTI. OPTIMO.
SVB. ASCIA. D. Adde & epigramma alterum (quod inte-
grum in Auctore *Relig. Gallor.* sup. pag. 85. dedimus) in quo
DIVICIA. DOMITIOLA . . . CONIVGI. KARISSIMO . . . PO-
NENDVM. CVRAVIT. ET. FILI. SVB. ASCIA. DEDICA-
VERVNT . Quid istud sibi vult ? nec enim de nihilo hoc est
- quod

quod alius fabricam ponit, alius dedicat. Auctor ille *Relig. Gall.* ibid. id eo refert, quod feminis interdictum putaret in illam, quam tanto nisu constabili, *vestire*, i. e. divorum Manium coloniam ritu Etrusco deducendam incumbere. *Ant.* Vel vide dicta ibid. not. 105. Atqui nihil ibi latet myderii, ubi alius monumentum ponit, alius dedicare dicitur; nisi quod in his duobus titulis (necdum enim plures deprehendi) verborum *dictum* servatur. Nam proprie *dedicare* in dicebatur, non qui sepulcrum exstrueret, sed qui mortuum ibi collocaret, Confer tres illas inscriptiones paullo ante productas, ibi reperiēs: CORPVS. IN. ARCA. CONDIDIT. ET, (sic demum; nec aliter quam per eam collocationem) LOCVM. SEPVLIC. DEDICAVIT. Atque hoc de *dictis* DEDICO: nunc de SVB. ASC. DEDICO sunt duo haec alia: CASSIANA. CONIVNX, maritum SARCOFAGO. CONDIDIT (atque in hunc modum) S. A. D. Rursus: ATHENAGORAS. FILIVS. EORVM. EVNDEM. LAVRENTINVM. CVM. CONIVGE. COLLOCAVIT. (eoque pacto) SVB. ASCIA. DEDICAVIT. Hoc jam stabilito, intelligitur, cur MATER. NA & PHILVSA Fronto fecerint, at EVDREPILES filius SVB. ASC. DED., cur item DOMITIOLA *ponendum curaverit, & filii sub Ascia dedicaverint*, Quorum facillima est responsio, quia uxor prae luctu non sustinuit maritum collocare (id quod tamen sup. MEMMIA CASSIANA ipsa per se fecerat, *fortissime Tyndaridarum*, ut ait ille) eoque filiis negotium datum fuit, uti mortuum conderent, iique adeo *sub ascia dedicarunt*. Sed eam verborum *dictum* non semper anxie servatam suspicor. Hinc in reliquis omnibus titulis perpetua est ad ultimum illa cantio FACIENDVM aut PONENDVM. CVR. ET. SVB. ASC. DED. Hinc etiam non ii tantum qui collocabant, aut inferebant defunctum, DEDICARE dicebantur, sed & ii ipsi, qui in id sepulcrum, quod sibi faciebant, primi inferebantur: unde & haec cantilena altera: ille SIBI. FACIEN. aut PON. CVR. ET. SVB. ASC. DED. Ac de his tantum.

Ergo, uti toties monui, *Dedicare* non aliud notat in sepulcris quam primorem usum. Aut si evelli Gallis non potest *consecrandi* notio: age, non repugnabo; modo haec *consecratio* nullo sacrosancti apparatu fiat, sed flaminibus valere iussis, sola reliquiarum illatione perficiatur: quippe ea illatio & sepulcrum religiosum, imo & *sacrum* efficitur, & re-

vera

vera *synonymus* seu *encaeniatio* erat. Ita eodem redibitur, ut in re sepulchrali *Dedicare*, *consecrare*, *encaeniare* diversa sint rei ejusdem synonyma. Adhuc vero quandoquidem *Asia*, uti prolixè demonstravimus, *fabricam* designat, non secus ac caelum statuariam artem, penicillus pictoriam: eo fit, ut **DEDICARE SVB ASCIA** tantundem sonet, quod *encaeniare sub exstructione* monumenti. Haec quando clara ac liquida sunt; nunc in sola syllaba SVB difficultatis totius cardo vertitur. Dubium est enim, utrumne valeat *Post*, *statim post*; an vero sonet *In ipso structurae opere*. Priorem notionem ingerit illud SVB HAEC i. e. statim post haec. Itaq. quod Theocritus l. 28. de speculo dixit, *ἢ γλαυκῶν ποταμῶν· ἀδὺς οὐρανὸν ἰδὼν* (ubi Scholiaſtes adnotat, *Γλαυκῶν ποταμῶν*, ratus scil. caelum pro caelatura poni) idem videtur (si priorem interpretationem sequimur) de sepulchris SVB ASCIA usurpari, nim. ea adhuc olere Asciam. Ac meminì, me olim, quum raptim quaedam de hac formuła in Diatriba *De Dicationib.* antè hos tredecim annos conjecissem, ita in utramq. partem disputasse (vide sup. pag. 90.) ut dicerem ea clausula notari, sive *in sepulchrum recens exstructum cadaver inferre*. *sive antequam fuerit perfectum, dumq. adhuc fabricarum caementariorum fervet opus*. Quorum prius deinde Maffio V. Cl. usque adeo placuit, ut ea interpretatione una captus, de altera, quam credo sperneret, verbum non fecerit.

Nec eo inficias, esse, quae priori sententiae faveant. Nam primum parum sit verisimile, voluisse antiquos in adhuc imperfecto sepulchro mortuos condere. Deinde inscriptio Lugdunensis, quam ex Paradino profert Gruterus pag. 433.3. cujus extremam partem modo recitavimus, non nisi de perfecto jam opere nos cogitare sinit. Ea integra sic habet: D. M.* ET. MEMORIAE. AETERNAE. * Q. VIREI. (161) LAVRENTINI * IIIII. VIRI. AVG. C. C. C. AVG * LVGDVNI * HOMINIS. INCOMPARA * BILIS. ET. VIREIAE. ATHE * NAIDI. CONIVGI. EIVS. MEMO * RIAM. QVAM. LAVRENTINVS * CONIVGI. KARISSIMAE. FE * CERAT. VIREIVS. ATHENA * GORAS. FILIVS. EORVM * EVNDEM.

(161) Menetrierius hanc eandem inscriptionem lib. 2. suae Hist. Lugd. intexuit: sed in eo

errat, dum Vircium istum domo Laurentinum putavit, i. e. ex urbe Laurento.

**DEM. LAVRENTINVM * CVM : CONTIGE . COLLOCA *
VIT. ET. SVB. ASCIA. DEDICA * VIT.** Ex qua vides,
Vireium Laurentinum jam memoriam fecisse suae coniugi A-
thenaidi, deinde filium Athenagoram collocasse in ea memo-
ria ambos parentes mortuos, & sic eam memoriam (jam fa-
ctam scil.) sub ascia dedicasse. Praeterea huc etiam facere vi-
detur illud, quod in Gudiano inscriptionum syntagmate le-
gisse memini **AD. ASCIAM. DEDICATVM. POSVERVNT;**
(262) id quod recentis, sed jam finiti monumenti notionem
complexi videtur. Postremo confer Servii notata ad Virgi-
lium, quae extremo cap. superiore posui, uti quum **SVB
HAEC** interpretatur *Aut statim, aut POST HAEC*. Aut (si
hoc parum ad rem facere videbitur, quia cum quarto casu
Pest componitur) addo & alteram Servii adnotationem ad il-
lud V. Aen. 323. *Euryalumq. Helymus sequitur, quo deinde
SVB IPSO Ecce volat, calcemq. terit jam calce Diore;* ubi
Honoratus adnotat : *SVB IPSO, idest post ipsum, juxta ipsum.*
Ita *Sub Ascia* erit *post Asciam, juxta Asciam* sive post desitam
struendam. Haec est prior interpretatio; quam uti non pro-
fus respuo, sic nec magnopere amplector.

Nam nunc quidem, quae de hoc ante tredecim annos
Diatribae raptim illeveram, retractanti, ac sinus recessusq.
formulae omnes curiosius perferutanti, non potest altera po-
sterior non vera videri. Eo nos omnia scriptorum optimorum
exempla ducunt, ut **SVB**, cum sexto casu & ad tempus re-
latum, significet **IN**, aut *Quamdiu*. Vide cap. superiore
Servium; ubi illud *Exercet SVB SOLE labor* exponit *IN sole...*

vel

(262) In Gudianis inscriptio-
nibus pag. 237. n. 6. aſſertur haec
inſcriptio eruta an. 1627. in agro
Veſontienſi, lateri urnae praegran-
dis appiſta: **D. M. * ET. MEMO-
RIAE. AETERNAE * IANVSSI.
IANVARII. IVNIO * RIS. CUI.
VIXIT. ANNOS. VIII * MENS.
VI. DIES. VIII. IANVSSIUS *
IANVARIVS. GEDVS. PATER.
ET * IVCIOLA. LVCVSTÆ (fort.
LVCVSTA) MATER * FILIO.
DVLCISSIMO. AD. ASCIAM *
DEDICATVM. POSVERVNT.** Il-
lud **GEDVS**, quod verſu 6. legi-
tur, eſt, ſi me audiſ, corrupte a

lapidica ſic ſculptum pro **HEDVVS**,
quia ſcil. H aſpere pronuntiatum
ad G proxime accedebat; ut vi-
demus in Ain Hebraico ſaſtum,
quod; Graeci plerumq. per G ex-
preſſerunt, ut in *Gozorhis, Gazo*
&c. Ceterum Veſontio, in cuius
agro inſcriptio haec eruta fuit, Se-
quanorum erat. At *pago Sequano-
rum concerninos Aedui* dixit Ta-
citus in III. Annal. 45. Et *Aedui*
plerumq. cum diphth. in ſcripto-
ribus & lapidibus ſcribuntur. Ac
Plinianum ſcripturam cum H hic
lapis firmabit, qui G in locum
aſpirationis ſubſtituit.

P

vel quamdiu Sol est. Et SVB NOCTE ait esse IN nocte. Qui simile est illud Tertull. de Anima cap. 48. Certiora & colatiora somnari affirmant sub extremis noctibus. Accedit quod illud unum V. AEN. SVB IPSO, quod modo produxi, quod Servius exponit Post ipsum non temporis est, sed potius loci. At Corn. Celsi loca duo & cum sexto casu sunt, & formulam nostram in usu particulae SVB proxime imitantur. Sic igitur Romanus Hippocrates III. 13. Omnibus vero sic affectis somnus & dissilis, & praecipue necessarius est: SVB HOC (somno) enim pleriq. sanescunt. Idem V. 26. Plurimiq. SVB FRIGIDO SYDRE moriuntur. Quibus adde & illud Ovid. V. met. 62. Exhalantem sub acerbo vulnere vitam. Et hoc alteram Lucani V. 364. Tremuit sacra sub voce minantis vulgus iners. Et illud Hor. in I. ferm. 9. Ac m. Sub cultro linquit. Cui concinit Tertull. Apolog. c. 8. ubi infanticidii calumniam diluit: Infans. . qui nesciat mortem, qui sub cultro tuo videat. Ibid. Ultra perire malint, quam sub tali conscientia vivere. Eiusd. Apol. c. 35. Omnes illi (Romani) sub ipsa usque impietatis eruptione (i. e. quamdiu erumpebat eonjuratio) & sacra faciebant pro salute imperatoris, & genium ejus dejerabant. Nec Graeci aliter. Hom. ὅσοι πλεονέχουσιν ὑπὸ δακτύλῳ &c. In quibus aliisq. pluribus ΤΠΟ & SVB est QVAMDIV.

Maneat ergo, hanc solam alteram formulae significantiam videri veram, ut SVB ASCIA idem sit quod QVAMDIV ASCIAE usus erat; uti quum nos vulgo dicimus, Sotto l'Asciamarro, aut vero Sotto la Cucchinja (quae duo sunt hodie primaria hujus artis instrumenta) essersi incegnato (quod apud nos respondet v. Augustini Encaeniare) il tale edificio. Idem enim, eo nos ducit, ut tantisper dum struatur, usui dicatum intelligamus: nisi sicubi id locutionis genus κατ' ὀνόμαζον usurpetur, ut SVB ASCIA, idem sit ac ferme sub ascia. At ab inscriptionibus absunt ὑπὸ ἀσπίδι, omniaq. δὲ λέως dicuntur.

Nec alia plane notio animo occurrat eorum, qui quum sciant quid sit Dedicare, quid deinde Ascia notet, junctim porro audiant SVB ASCIA DEDICAVIT. Quod multo etiam magis valet in iis inscriptionibus, in quibus paullo aliter formula illa effertur. Ut apud Grut. 564. 10. (quam dedi sup. pag. 32. 2.) post totam inscriptionis sententiam absolutam, separatim additur: SVB ASCIA DEDICATVM. EST. Item apud

apud Grut. 709. f. & apud Grasserum sup. pag. 13. HOC.SAX.
(263) SVB. ASC. DED. EST. Adhaec apud Reinesium XII.
112. CONSVMMATVM. (h.e. dedicatum) HOC. OPVS. SVB.
ASCIA. EST. Postremo & illud apud Menetrierium sup. pag.
27. HAEC. OMNIA. SVB. ASCIA. DEDICAVIT. Quae ita a
trita consuetudine deficiunt, ut tamen prae se aperte ferant,
& SVB idem esse, ac in ipso actu, & dum fervet opus. Alio-
qui quo illa adnotatio sejunctim posita? *Hoc monumentum sub
ascia* (h. e. post fabricam) *dedicatum est*? Quid habet hoc sin-
gulare, ut de eo tam sedulo, & sejunctim monendus sit via-
tor? quasi vero non omnibus sepulcris id usuveniret, ut
post desitam fabricam tandem usui dicentur. At respondet
Masseius id honorificum fuisse, in novo sepulcro condi. Fa-
teor. Sed id verum erit, quum mortuus per sui illationem
sub ascia dedicare monumentum dicitur h. e. in novum se-
pulcrum inferri; vel superstes mortuo *sub ascia dedicat* illum
inferendo. At ubi sejunctim de monumento dicitur HOC.SVB.
ASC. DED. EST. nonne vides, de sepulcro narrari, non de
mortuo? quasi si dicatur: Scito, mi viator, hoc sepulcrum
encaeniatum fuisse postquam jam esset absolutum. Atqui id
adnotasse, stulta erat diligentia.

Postremo si istud SVB adhuc POST interpretari pergis,
aegre aut nullo modo rationem afferes, cur Lugduni & in
reg. xviij, ubi ita sollemnis ea formula erat, ut minime li-
cuisset suspicere eam omittere in iis titulis, ubi illi locus erat,
tamen non ita multa numero (264) sint elogia, in quibus ea
deprehenditur, prae illorum infinita multitudine, a quibus
abest.

(263) Ea inscriptio sic habet
apud Grut. 709. f. (apud quem est
corrector, quam in Grasserio sup.
pag. 12.) Viennae Allobrogum:
D. M * TITIAE. CATIAE. DE-
FVNCT * ANNORVM. XIII. M.
V. D. VIII * CATIA. BVBAE.
FIL. MISSIMAE * ET. SIBI.
VIVAE. POSVIT * HOC. SAX.
SVB. ASC. DED. EST. A Scali-
gero & Verderio (quorum iudicii
neminem poeniteat) Gruterus ha-
buit, is intelliget, qui conferre
haec voluerit cum initio pag. 136.
sup. Ceterum SAXum, quod heic
sub ascia d. dicatur, aut est arca

lapidea, aut cippus sepulchralis in
arae modum conformatus (ut sup.
apud Mabill. p. 46. ARAM. PO-
SVIT. ET. SVB. ASCIA. D.)
aut fort. monumentum e saxo
constructum.

(264) Aeneas sup. pag. 48.
num. 2. hanc formulam in quin-
quaginta Gruterianis elogiis repe-
riri testatur. Fac, praeter Gru-
teriana esse alia totidem Grutero
incognita. Ita vix centum hujus-
modi epigrammata recensere lice-
bit. Fac porro sint despo plura.
Quid haec ad inscriptionum *xv*
litteras, quarum ille Galliarum
tractus est feracissimus?

abest. Atqui si SVB notat POST; nusquam ea abesset; quia hoc omnibus conditoriis commune erat, ut postquam essent absoluta, tandem aliquando usui dicarentur. Nunc si SVE interpretere, *quamdiu sepulcro adlaboratur*; quia rarius id accidit, ut inter operarum ministeria reliquiae ibi condantur; idcirco & rariora sunt ea elogia cum adjecta formula. Atque haec de interpretatione altera.

His porro intellectis, ea quae ad priorem firmandam intelligentiam attulimus, partim jam supra diluimus, partim facili negotio refelluntur. Ut monumentum *Virei Laurentini* ab ipso quidem Laurentino factum dicitur, sed absolutum non dicitur. Ergo parentes ante desitam fabricam mortuos, filius COLLOCAVIT. ET. SVB. ASCIA. DEDICAVIT. Illud alterum Gudianum AD ASCIAM DEDICATVM, non video quid impediatur, quominus intelligatur inter ipsa operarum ministeria dedicatum. Postremo de monumento CHRISTI Servatoris olim dubitaveram, utrum dicendum fuerit SVB ASC. DEDICATVM: vide me sup. pag. 91. & ibi antiquam adnotationem LII. novamque 115. Sed quando jam SVB ASCIA non aliud esse, quam *quamdiu exstruitur*, liquido demonstravi; hinc ejus quaestunculæ solutio prono alveo fluit; ac statuendum, formulæ illi in CHRISTI monumento locum non esse. Atque haec formulæ, aenigmati falso suspectæ, explanatio esto.

I I.

Ipse quem finem Dedicatio sub ascia sedulo adnotata in monumentis fuerit. Difficile Ulpiani responsum, aliasque plures tum leges, tum inscriptiones illustrantur: nonnullæ & emendantur.

Accedo nunc, TANVCCI doctissime, ad id, quod vera in hac clausula est *aliquaradè*; cur de eo monere Lugdunensibus in mentem venerit, nim. illud monumentum fuisse *sub ascia ded.*, sive dum adhuc exstrueretur, fuisse illatas reliquias; CVI id BONO? Plane fateor, diu me torfisse Cassianum illud interrogatum: ut qui viderer truci vultu ipsum Cassium carmen ingratum illud dies noctesque mihi insursum audire. Ergo eo tota difficultas redit, cur id notandum antiqui duxerint. Nam in sepulcro non adhuc absoluto
condi

condi, erat quidem minus usitatum: at singulare quiddam non erat, ut sedulo enotaretur, usque etiam instrumentum structorium, fabricae symbolum, insculperetur; aut ut in quibusdam aliis in Gallia & extra Gallias epitaphiis titulis saltem structoria Aescia (tamquam formulae vicaria) caesaretur. Haec inquam de nihilo esse, ultro nego. Subest enim verò aliqua occultior causa, quam in aperto ponere non est cuiusvis ingenii.

Sed tamen quum nondum animum desponderem; contuli me ad Romanas leges sepulcrales attentius intuendas. Ac reperi prae ceteris unam, ut mihi quidem videbatur, *μυστήριον*. Ea est l. 5. D. de mort. inferend. ubi Ulpianus lib. 1. opinionum ait: *Si in eo monumento, quod imperfectum esse dicitur, reliquiae hominis conditae sunt; nihil impedit, quo minus id perficiatur. Sed si religiosus locus jam factus sit, pontifices explorare debent, quatenus, salva religione, desiderio reficiendi operis medendum sit.*

Atque heic, BERNARDE optime, vereor, ne in eo, quod hanc legem *μυστήριον* appellavi, juris antistitibus ludibrium debeam. Quid enim in ea aut difficultatis aut mysterii subest? At equidem, Vir magne, illos non moror, qui praepostera ratione in abstrusis difficultatem non sentiunt, deinde ibi eam commimiseunt, ubi minima est omnium. Nam mihi contra, ut in speciem non ardua ea lex videtur; ita in recessu praefert nescio quid retrusioris doctrinae; quam sic quasi per rimulas ostentat, non etiam pandit; nisi vero iis, qui quasdam alias praelectiones in antecessum animo comprehensas habeant. Ut ecce in recitata lege quid prima verba volunt, *In eo monumento, quod imperfectum esse dicitur?* Novi prudentes juris illos molesta usque breviloquentia occidere; nunc iste morosa circuitione enecat. An non enim brevius & concinnius dixisset, *In monumento imperfecto?* Deinde cum particulam adversativam subiungit: *Sed si religiosus locus jam factus sit.* Atqui quid hoc diversi a priore periphrasi habet? nam statim ac in monumento illo imperfecto reliquiae hominis conditae sunt, id certe religiosum evasit, uti copiose cap. 1. demonstravimus. Postremo quid & illud mysterii est? *Quatenus desiderio REFICIENDI operis medendum sit.* Monumentum illud imperfectum appellaverat: at imperfecta perfici amant, non autem refici; quod posterius de perfectis dicitur, ubi fa-

ut scire incipientia, refectione opus habent. Hoc, mi Ulpiane, tute docuisti (J. 3. D. De itin. act. priv. §. 15. ubi ais: **REFICERE sic accipimus, ad pristinam formam . . . reducere . . . aliud est enim reficere, longe aliud facere**) & hoc vel ii sciunt, qui nondum aere lavantur. Nolo heic autem quemquam doctissimorum antecessorum juvenilliter lacerare, atque in eorum (265) adnotatis referendis tempus contere: nec gemino bellum Trojanum ab ovo ordiar, sed in medias res, ut ille praecepbat, lectorem rapio.

Ac

(265) Instar omnium sit Antonius Faber, maiorum gentium jurisconsultus, quo nemo, quod sciam, copiosius in hanc legem scripsit. Is in *Ration. ad Pand.*, post rationem debitandam, sic rationem decidendi proponit, *ad decus & dignitatem religionis pertinet, ut inchoata monumenta, sive ante sive post illationem mortui perficiantur*. Neque in eam rem aut pontificum, aut principis . . . auctoritate ulla opus est. Religionis siquidem interest, monumenta exstrui, & exornari. . . Non possunt autem . . . si non sint perfecta. . . Nec quod in i. o. sacro vel religioso aliquid fieri prohibitum est, perfectionem hanc impedire potest. Non enim id pertinet ad hoc, quod ornamentum causa sit, sed quod deformitatis vel incommodi.

Ex quibus vides quid in priore specie Faber existimavit. Putavit scilicet monumentum illud quod non absolutum dicitur, statim post reliquiarum illationem evasisse religiosum; & tamen sine permissu principis aut pontificis perfici licuisse. Parum scite. Nam si religiosum evaserat, jam inceperat ad pontificum notionem pertinere, eoque sine eorum permissu perfici non licebat. Quum ergo inferis illis perfici potuerit, argumento id est, sic illas fuisse reliquias, ut tamen locus religiosus non evaserit.

Pergit autem vir acutissimus ad speciem alteram. *Ac si locus, antea religiosus factus omnino perfectus sit, & tamen de eo reficiendo tractandum sit, quod . . . casu collapsum*

superis, aut aliter corruptum; impletranda est pontificum auctoritas, ut salva religione, & ex eorum auctoritate reficiatur monumentum, i. e. inactis reliquiis, ut explicat l. sepulcri 7. D. de sepul. viol. Es ita posterior pars huius legis intelligenda est, quomodo bene ab Accursio explicatur in illis verbis Sed si religiosus locus jam FACTVS sit: IDEST, inquit, PERFECTVS. Non enim ait Ulpian. Si locus jam factus sit religiosus, quod utique sit per solam illationem mortui, sed Si religiosus locus jam FACTVS sit: eod. sensu, ac si scriptum esset, Si locus jam factus religiosus jam perfectus sit. Ut: opponatur monumentum imperfectum perfectum, non autem monumentum non religiosum religiosum.

Et heic vides in Accursii expositione acquievissse virum doctiss. ut in verbis Ulpiani, *Sed si religiosus locus jam factus sit, & FACTVS idem sit quod PERFECTVS.* Veniam ut Accursiana interpretatio, ut illis temporibus, ingemosa fuerit, ab eo tamen longe abest, ut vera sit. Ac nemo non videt, *Sed si religiosus locus jam FACTVS sit idem esse, ac Si religiosus evaserit*. Ex quo recte colligitur in priore specie supponi, monumentum, etiam post illatas reliquias, religiosum non evasisse. Deinde facere non idem est ac perficere. Cuiam inchoanti opus hoc negat, quia faciat? quod alius demum ultimam ei manum imponens, non tam facere illud dicitur, quam perficere. Aut si prior non facit, posterior multo

Ac primum ex propositis tribus difficultatibus, ea quam secundo loco posui, levissima est omnium; a qua proinde incipiendum duco. Nam profecto quum Ulpianus ait, *Sed si religiosus locus jam factus sit*, prae se aperte offendit, potuisse sepulcrum, etiam post reliquiarum illationem, non religiosum evadere. Quo id pacto? nimirum quia, quod supra cap. 1. pag. 141. & seq. multa in eam sententiam disputavimus, ut sola reliquiarum illatione sepulcra religiosa, imo etiam (uti quidem passim appellabant) *sacra* fieri, ostenderemus; id cum hoc temperamento est capiendum, modo cadaver in monumento, tanquam in destinata sibi sede, ac *domo aeterna* (quod loquendi genus est in elogiis obvium) conderetur. Nam ceteroqui si alicubi magis temporis gratia deponeretur, quam ut in aeterna sede collocaretur, manebat locus profanus, ut ait Paullus mox producendus; nam praestat a Marciano ordi-

ri.

multo minus. *Fl. Provinciae* titulum in sequentibus in medium afferam, quae *FECISSE SIBI* dicitur monumentum, quod tantum inchoaverat. Adhaec in omnibus ferme sepulcorum sub *ascia* dedicatum elogiis, is qui *sub ascia* (h. e. dum adhuc extruitur) *dedicat*, simul fecisse aut *FACIENDVM* curasse dicitur. Verum quid multis opus est? quum omnino *Facere a perficiendo* plus, quam aera lupinis, distet. Et, ut nihil interfuerit, putamusne Ulpianum sic voluisse lectori illudere, dum ibi *FACTVS* pro *PERFECTVS* accipit, ubi omnes docti juxta atque indocti *EVADENDI* notionem persentiscunt? Putamusne *Perfectum non perfectio* voluisse opponi, ubi omnes *religiosus non religioso* opponi intelligunt? Sed reliqua Fabri andiamus.

Quemadmodum etiam opponitur *perfectio refectio* ut sine pontificum auctoritate *perfecti monumentum possit, refecti non possit*: quia licet etiam religionis insit, monumentum refecti, non minus fere quam *perfecti*; ubi tamen semel *perfectum est*, ad pontificum curam pertinere incipit: ubi tamen inchoatum duntaxat est, ad aerae ej us qui in-

choavit &c. Quae, pace viri summi, sunt mera verba; sed nuclei nihil. Re enim vera sepulcra statim ac religiosa evadere, ad pontificum curam pertinebant. Quare si in priore specie per corporis illationem vis locum religiosum evasisse; omnis de eo disceptatio pontificum notio- nis erat. Nunc quia inconsultis pontificibus monumentum perficitur; id argumento est, aliquid fuisse causae, cur religiosum non evaserit. Quae causa mox aperietur; sicuti etiam quid sit *Refectio desiderium*.

Possim heic, si cavillandi li- bido esset, cum Fabro sic agere, ut quod ille sepulcra imperfecta perfici sine pontificum notione dixit, idem ego de refectioe ostenderem. Ut ecce Marcianus l. 7. de *sepul- criol.* ait: *Corruptum & lapsus monumentum corporibus non con- tactis licet reficere*. Sed ulcisci se par pasi referre a me longe abesse cupio. Ut quod res est dicam: Marcianus *LICERE* dixit, at sup- plementum pontif. permisso eoque non denegando. At heic Ulpianus *PER- FICI* sine permisso posse imperfecta dixit, quippe quae adhuc pura atq. profana esse in priore specie fixe- rat.

ri. Qui l. 39. D. de religioſ. (ex lib. 3. Inſtit.) ait: *Didi fratres ediſſo admonuerunt, ne juſtae ſepulchrae traditum, ideſt (266) terra conditum corpus, inquietetur. Videtur autem terra conditum, eſſi in arcula conditum hoc animo ſit; ut non alibi transferatur. Sed arculam ipſam, ſi res (267) exigat in locum commodiorem licere transferre, non eſt (268) denegandum. Adhaec Paullus (lib. 3. quaest.) l. 40. tit. eod. ſic ſcriptum reliquit. Si quis enim eo animo corpus intulerit, quod cogitaverit inde alio poſtea transferre, magiſq. temporis gratia deponere, quam quod ibi ſepeliret mortuum, & quaſi aeterna ſede (269) dare deſtinaverit, manebit locus proſanus. Ulpianus*

(266) *Ne juſtae ſepulchrae traditum, ideſt terra conditum corpus inquietetur.* Haec ſunt verba Ediſti davorum Fratrum, quae eo ſpectant, ut oſtendat, quod in XII. *Humari* aut terra condi dicebatur, id, poſtquam arcum, oſſuariorum, columbarior. &c. ulus obtinuit, dici conſueviſſe juſtae ſepulchrae tradi, quod in locum ſtriſtae humationis ſuccellit. Freo illud IDEST Ediſti, non *triſtae ſepulchrae* notat, ſed in utroque paria jura. At mox Marcianus de ſuo addit: *Videtur autem terra conditum, eſſi in arcula conditum hoc animo ſit, ut non aubi transferatur.* Melius dixiſſet, in arcula conditum, juſtae ſepulchrae traditum dici; eamque ſepulchram tantum habere virium, quantum olim terra condi. Nam ceteroqui, niſi fallit Plinius, arca conditi, SEPULTI, non HVMATI, ſive terra conditi dicendi erant. Plin. VII. 54. SEPULTVS veto intelligatur quoquo modo conditus; HVMATVS vero humo conſectus. At Gothofr. haec aliter diſtinguens, non perſuadet.

(267) *Sed arculam ipſam, ſi res exigat, in locum commodiorem licere transferre.* Cauſas hujus translationis recenſet Paullus in l. ſent. XXI. §. 1. *Oo incurſum*, inquit, *fluminis, vel metum* (ſc. fluminis ne incurſuri, an hoſtium ſepulchra inceltantium?) *ſollemnibus redditis ſacrificiis, per noctem in alium locum transferri poſeſt.* Conſer l. 1. C. de

reliq. & ſumpt. ubi Antonin. Aug. vi fluminis alius juſtas cauſas addit. Conſer etiam Plinius X. epitt. 73. *Aur*, ipſquit, *propter injuriam veruſtatis*, (en novam a Plinio cauſam) *aut propter fluminis incurſum, aliisque bis ſimilia quaecumque.* Cui ſic reſpondet Trajanus, ut eas cauſas ratas habeat.

(268) *In locum commodiorem licere transferre, non eſt denegandum.* Si dixiſſet NEGANDUM, pertineret id verbum ad eauntiationum *triſtae ſepulchrae*. Nunc DENEGANDUM hanc habet vim, ut exſpectandus quidem ſit permiſſus eorum, quorum de ea re notio eſt; qui tamen permiſſus non ſit DENEGANDVS. L. 1. C. de Relig. Antonin. Aug. ait: *Si vi fluminis reliquiae ſitui continguntur, vel alia juſta & neceſſaria cauſa intervenit, exiſtimatione reſtoris provinciae transferre eas in alium locum poſteris.* Atque hinc patet, cur ad fin. not. 267. in illo Marciani LIGET REſTORERE ſubaudierim cum permiſſus pontificum, qui tamen denegandus non eſt.

(269) *Et quaſi aeterna ſede dare deſtinaverit.* Alii corr. *Aeternam ſedem.* Sed videtur ſcripſiſſe Paullus, *Aeterna ſede DEDICARE* deſtinaverit. Illud DEDICARE compendio ſcriptum erat, aut ſcil. per ſolam initialem D; aut vero ſic DECARE, ex quo poſtea ex notarum inſcitia factum eſt Dare. Sicut autem Dedicari ſimulacra ſede ſua dicebantur

ut quoq. (ex lib. XV. ad Edict. Praet.) l. 3. §. 4. D. de sepul. viol. sic posuit: *Non perpetuae sepulturae tradita corpora posse transferri, Edicto Divi Severi continetur &c.* Nam quae ibi deinceps sequuntur, ea non huc spectant, sed ad peculiare Edicti Severi (270) *translatum*. Atque hoc illud est, quod ex antiquitus scripto lapide avertit Gutherius in II. de Vet. jur. Pont. 9. ET. PRESSVS. NECESSITATE. FICTILI. SARCO-PHAGÓ. CORPORA. COMMENDAVERIM. Quod *commenda-* *dandi* verbum ead. notione reperitur l. 14. §. 4. D. de relig. Id in Basilicis dicitur *repositum* i. e. deponere. Conset Cujac. in II. Oñserv. 17.

Non temere ergo in lege, quarum initio exponendam suscepí, Ulpianus excipit, *Sed si religiosus locus iam factus sit.* Nam in priore specie etiam post illationem reliquiarum locus non evaserat religiosus, puta quia temporis causa, & non tamquam in aeternam sedem illatae fuerant. At Accursius & alii illud RELIGIOSVS LOCVS IAM FACTVS SIT aliorum accipientes; vel sic praeter opinionem vera (271) dicunt.

Hac jam difficultate exposta, venio ad primam haud paullo abstrusorem. Nam sic orditur Jurisconsultus: *Si in eo monumento, quod imperfectum esse dicitur, reliquiae hominis, conditae sunt, nihil impedit quominus id perficiatur.* Errant (272) heic vero certe qui non violari sepulcrorum religionem perfectione aut refectione adnotant. Nam ex sequente altera specie, *Sed si religiosus &c.* satis liquido percipitur, priorem hanc esse intelligendam de monumento non religioso, sive in quod etsi mortuus esset illatus, ob eas tamen quas dixi causas, religiosum non evaserat. Ergo de monumento adhuc profano dixit;

etur (Quint. decl. 223. *Dedicatio est illa, quae Deum inducit, quae se de destinata locat.*) Sic etiam mortui sede aeterna dedicabamur. Praecedens QVASI ostendit, non aliud Paulum, quam mortuorum, ad instar signorum, *dedicationem* in mente habuisse.

(270) Nam eo Edicto sic ea translatio permittitur, ut tamen primarius Edicti scopus alio tendat, nim. ad id, quod ibid. sequitur: *Ne corpora detinerentur, aut vexarentur, aut probiberentur per territoria oppidorum transferri.*

(271) Accurs. Faber, Gothofr.

alii illud *Religiosus locus iam factus sit*, duobus verbis commutant, IDEST PERFECTVS (uti sup. not. 265. dictum fuit) verissime ii quidem, si tñ PERFECTVS sermone sacrorum, uti mox dicitur, accepissent, i. e. pro *inchoato*, ac religioso. Nunc quia id. de fabrica absoluta intelligunt, toto caelo errant.

(272) Dionys. Gothofr. ad priorem legis periocham sic adnotat. *Non enim videtur sepulcrum violari perfectione aut refectione, si quis id reficiat vel etiam perficiat.* In quo neq. pes neq. caput. Et saltem refici sine permisso illicitum voluit Fab.

dixit : *Nihil impedit ; quominus perficiatur* . Jam vero quo illa circuitio plena molestiae ? In eo, inquit , *monumento , quod imperfectum esse dicitur* ? qui poterat uno verbo absolvere , *In monumento imperfecto* . Aut cur *Imperfectum dicitur* ? an non re ipsa erat ? Ego vero re melius examinata , adeo nullam circuitiōnem hēic reperio , ut contra Jurisconsulti *Ἀπαυλόγως* satis mirari non possim . Quando haec Ulpianus scribebat , nemo ignorabat , quid esset in re sepulchrali *Perfectum* , quidve *Imperfectum* : nunc quia penitiores Romani sermonis recessus ignoramus ; summam proprietatem , ineptias & *ἀλογόως* huncupamus . Sed bene est quod Servius a me paullo superius testis productus (vide sup. hujus capituli initio) ignorare me non patitur , quid sit in rebus sacris (quarum ambitu etiam sepulchrales veniunt) **PERFICIO** . Qui ad illud VI Aen. 252. *Tum Stygio regi nocturnas inchoat aras* , notat : **INCHOAT** autem (est) **PERFICIT** : & est verbum sacrorum . Ergo ; *Inchoare* , *Consummare* , *Perficere* , *Dedicare* (sicuti & **FVNCTIO** 273) in Ovidio & legibus) sunt omnia rei ejusdem synonymas ; valentque in sacris & sepulchralibus idem quod *ἐγκαeniaίω* , *encaeniare* . Verum non quemcumq. *ἐγκαeniaίω* nosant , sed eum , ex quo res *sacra* (nam sumo mihi hoc interim , brevitati studens , ut sepulchra non tantum religiosa , sed ex titulorum locutionibus , *sacra* etiam appellem) evadebat . Ut ecce focus sive ara , in qua profanus ignis arsisset , aut cui viscera non sacrificalia essent imposita , nec *dedicata* , nec *inchoata* , aut *perfecta* , sive *consummata* , aut *functa* dicebatur ; sicuti nec de monumento , in quo mortuus tantum temporis gratia deponeretur , ullum ex iis vocabulis usurpari poterat . Contra vero , etsi non desit fabrica , si perpetuae sepulturae ibi mortuus tradebatur ; monumentum tamen omnibus his vocabulis appellabatur ; non enim solum *dedicatum* , *inchoatum* , *functum* , verum etiam *consummatum* , & *perfectum* (prout haec duo verba in sacris sonabant) dicebatur . Ac nunc demum intelli-

(273) Memini me ad finem 2. cap. pag. 157. de Paulli **FVNCTIO** monumento h. e. encaeniato mentionem fecisse l. 43. D. de rei vind. Vide ibi locum . Sed tum mihi quidem videbatur is locus singularis , & exemplo cārens . Nec enim mēmineram Ovidiani pentametri in IV. Falli ; quem supra attuleram

pag. 80. ad finem not. 97. *Fossa replatur divo , plēnaeque imponitur ara ; Et novus accenso FVNCTIVR igne focus* . Fungitur idem est ac Virgilianum *inchoatur* , & Servii *perficitur* aut *consummatur* , *dedicatur* , *encaeniatur* . Vides uti Naso & jurisconsultus muruam sibi lucem accendant ,

telligo quid illa sibi velit, non circuitio, sed nimius profectio
 λακωνισμός Ulpiani. Nam ordo verborum hic est: *Si reliquias*
hominis conditae sunt in eo monumento, quod (etiam post con-
 ditae reliquias, tamen adhuc) *imperfectum dicitur*. cur? du-
 plici intellectu, tum quia fabrica nondum absoluta erat (id
 quod colligitur ex eo quod sequitur, *nihil impedit, quominus*
id perficiatur, quod aperte de fabrica intelligitur) tum quia
 nondum *Functum & Dedicatum*, quippe tantum temporis causa
 ossa ibi deposita fuerant, non ut aeterna in sede: eaque de
 causa PERFECTVM (verbo *sacrorum*) dici non poterat; ex
 quo consequens est, ut ex eodem sermone pontificio IM-
 PERFECTVM diceretur. Eoque spectat illud Ulpiani DICIT-
 TVR; *Si in eo monumento, inquit, quod imperfectum esse*
dicitur, supple sermone sacrorum, qui peculiares verborum
usurpationes habebat.

Prioribus duabus defunctus difficultatibus, antequam
 ad tertiam transeo, respondendum mihi esse video cuidam
 argumentationi, quam contra me strui posse, optime pro-
 vidit is, quocum hanc Ulpianae legis explicationem nuper
 communicavi, vir consultiss. Nic. Capassus. primarius in
 Regio Lyceo juris Rom. interpres; cujus, BERNARDE, eru-
 ditione, elegantia, & dignissima historiae & philologiae penu-
 tantopere delectaris. Vide, inquit ille, quid ei, Symmache,
 sis responsurus, qui teum sic agere de prioris Ulpiani specie
 instituat. Monumentum Ulpianum idcirco religiosum eva-
 sisse negas, quia temporis causa reliquiae illatae fuerint, eoque
 inscitiis pontificibus perfici licuisse, credis. Atqui *temporis*
causa reliquias inferre, quid aliud quaeso notat, quam eas
 deinde in aliud sepulcrum esse transferendas? Si porro erant
 in aliud transferendae; quid perficere illud temporarium in-
 tererat, in quo non erant perennaturae? ergo id ipsum, quod de
 perficiendo sepulcro in prioris specie cura jurisconsulto subit,
 id, inquam, argumento est, mortuum non *temp. gratia*, sed ut
in domum aeternam fuisse illatum; proinde sepulcrum eva-
 sisse religiosum. Ego vero, inquam, illud *temporis causa*
 non tantum de eo mortuo intelligo, qui alicubi ad tempus
 ponitur, in aliud sepulcrum postea transferendus; verum &
 de eo etiam, qui in sepulcro, quod adhuc sub ascia est, sic
 temere deponitur, in sup deinde loculo, aut columbario
 (quod in cod. monumento illi mortuo struendum erat) tam-
 quam

quam in *sede aeterna* collocandus. Fingamus, quaeso, monumentum, quod erat sub ascia, jam fuisse concameratum, quin & ostio ac fera munitum, atque omnino tale, cui mortuum tuto committas; nihil impediebat, quin *filii sarcophago*, aut rudiori ossuario, *commendatus*, cuilibet ejus monumenti angulo concrederetur, tantisper dum arca marmorea, dum cella aut columbarium, dum cetera ad collocandam mortuum in sede destinata, absolverentur: quibus paratis tum demum ille in eodem illo sepulcro in aeternam quietem componeretur. Horum prius illud *temporis gratia* dicebatur; alterum & *iusta* sive *perpetua sepultura* & *domus aeterna*, & *aeterna sedes*, & *perpetua securitas*, & saepissime *quies aeterna* (tot enim modis, imo & aliis, id in elogiis appellatur) a qua *quiete* ortum est *inquietandi* verbum de iis usurpatum, qui quoquo modo mortuos aut sepulcra violarent. Imo illud prius est id, quod in quodam epigrammate infra ad finem produciendo dicitur SVB ASCIA PONERE: alterum vero est illud tritissimum SVB ASCIA DEDICARE. Atque haec Capassi nostri iudicio permessa sunt; cui habeo gratiam, quod hanc Ulpianae legis interpretationem pro sua humanitate adprobaris: quam porro absolutum eo.

Nam ex dictis jam tertiae difficultatis solutio sponte fuit, cum in fine responsi, *Reficiendi* verbum usurparit, 'qui certe *Perficiendi* dicere debuisset. Quid autem non mendi id arguimus? inquis: nam tantum P addito, fiet *Perficiendi*. Equidem initio de menda suspicabar; sed ut me collegi, perspexiq. mysterium; ipse me reprehendi. Sane enim statim ac sepulcrum, etsi nondum absoluta fabrica, tamen mortuum tamquam in domo aeterna recepisset; tum id sermone sacrorum *Perfectum* dicebatur. Quid tum vero postea? Si quando permisso pontificum fabrica finiebatur, tum vero id non PERFICI (quippe quod jam sermone pontificio *Perfectum* erat) sed *ut* *ut* *ut* REFICI dicebatur. Heic erunt, sat scio, quibus haec enim vero & deliria, & aegri somnia, & quid non? videbuntur. Sed sine modo. Itcessant tantisper, dum cetera persequor. Mox ubi causa dicta fuerit; mirum si ausint hiscere.

Totius ergo Ulpiani responsi series ea est. Si reliquiae hominis conditae sunt in eo monumento, quod (post illatas reliquias, adhuc) *imperfectum esse* dicitur (quia non iusta ea sepultura fuisset) *nihil impedit, quominus id perficiatur* (quia
adhuc

adhuc profanum erat) . *Sed si* (in illa nondum absoluta fabrica , iustae sepulturae traditus sit mortuus , ideoque) *religiosus locus iam factus sit ; pontifices* (ad quos de sepulcris notionem jure Romano pertinuisse [274] reperio) *explorare debent , quatenus salva* (275) *religione , desiderio reficiendi* (RON per

(274) Norio de sepulcris , Principis aut pontificum erat , ad quos pertinebat de sepulcralibus disceptionibus cognoscere ; quidquid liceret , quid secus , definire ; quorum praeterea permisso quaedam fiebant , quae eidem insciis fieri illicitum habebatur . Huc pertinet illud Ulpiani l. 8. D. de religiosis . *Osa* , inquit , quae ab alio illata sunt , vel corpus , an liceat domino loci effodere vel eruere sine decreto pontificum , seu iussu principis , quaestio est . Et ait Labeo , *expectandum vel permissum pontificale , seu iussionem principis* : aliquando injuriarum fore actionem adversus eum &c. Conter l. 50. in fine D. de pet. hered. ubi Papinianus ait : *Quamvis enim stricto jure nulla vineantur actione heredes ad monumentum faciendum , tamen principis vel pontificali auctoritate compelluntur ad obsequium supremae voluntatis* . Hinc in rescripto Divi Marci (l. 3. §. 4. in fine , D. de sepul. viol.) dicitur : *Quamvis salia* (h. e. mortuorum transvectiones per vicos aut oppidum) *fieri sine permisso eorum , quibus permittendi jus est , non debeant* .

Et Romae quidem pontificalis aut principalis petitiuus expectandus erat . At in provinciis iam inde ante Trajani tempora illarum rectores id sibi arrogarant , ut de his cognoscerent , credo , vice principis . Constat id ex mutuis Plinii & Trajani epistolis . Plinius X. ep. 73. sic Trajanum consuluerat : *Petentibus quibusdam , ut sibi reliquias suorum , aut propter injuriam veuistis , aut propter fluminis incursum* &c. *SECUNDUM EXEMPLVM PROCONSULVM* (vides jam ante Trajanum rectores eam notionem sibi arrogasse) *trans-*

ferre permitterem ; quia sciebam in urbe nostra (Romae scil.) *ex eiusmodi causis collegium pontificum adiri solere ; te , Domine , Maximam pontificem consulendum putavi , quid observare me velis* . Qui Trajanus in hunc modum respondit : *Durum est immingere necessitatem provincialibus pontificum adeundorum , si reliquis . . . transferre velint* . Sequenda ergo potius tibi exempla sunt eorum , qui isti provinciae praefuerunt , & ex causa cuius ita aut permitti velim aut negandum . Obiter haec notabis , in provinciarum urbibus non fuisse collegium pontificum , quod de religiosis cognosceret ; ideoque dubitasse Plinium , utrum urbani pontifices adeundi essent . At Trajanus hanc necessitatem provincialibus addidit , quam duram putavit (duram minime futuram , si in provinciis talia collegia fuissent , penes quae notio de sepulcris esset) contentus eo solum , si rector adiretur . Id quod postea passim in mores inductum fuit . Antoninus Aug. in l. 1. C. de relig. ait : *Si vi fluminis* &c. (vide sup. ad finem not. 268.) *exstiminatione rectoris provinciae transferre . . . poteris* .

De principis permisso exempla quaedam vide apud Gutherium in II. de vet. jure pont. §. Sed in exemplo libelli dati imperatori pro impetranda translatione reliquiarum in illis VT. QVANDONE. EGO. ESSE. DESIERO &c. corr. QVANDOQUE pro quandoque . Multa alia ibi partim explicare , partim emendare possum . Sed alio nunc est properandum .

(275) *Salva religione* , h. e. *Sollemnitibus redditus sacrificiis* (ut ait Paulus in I. sent. XXI. §. 1.) aliisque fort. piaculis ; quae a pontifici .

perficiendi; quia, etsi fabrica finita non erat, tamen sepulcrum *Perfectum* dialecto pontificia dicebatur) *operis medendum sit*. Atque heic ne longum faciam, alteram ejusdem Ulpiani legem praetereo (ea est l. 6. *de condit. instit.*) in qua in eadem re sepulchrali *perficiendi* verbum usurpatur; sed quo significato, (276) prope est ut dubitem. Verum quidquid de hoc altero Ulpiani responso fuerit; at possum tamen Plinii Jun.

rificibus praescribentur. Quo spectat Lapis Rom. apud Guther. II. de jure Pont. 9. *Reliquiae. trajectae*, 111. Non. Febr. ex. *permissa. collegii. pontificum. piaculo. factio*. Aut etiam *Salva religione* tantumdem est, ac *Non contra illis corporibus*, uti diserte dicitur l. 7. de sepul. viol. ubi Marcius ait: *Corruptum & lapsum monumentum corporibus non contactis licet rescere*. At interun Gothofr. hinc rescripti pontificii verba constat, quod tale fuisse, auguratur: *Salva religione permisso*.

(276) Ulpianus (lib. 9. ad Sabinum) l. 6. D. *de condit. instit.* sic respondit: *Siquis ita institutus sit, SI MONUMENTUM POST MORTEM TESTATORIS IN TRIDUO PROXIMO MORTIS EIVS FECISSET: cum monumentum in triduo PERFICI non possit, dicendum erit, conditionem evanescere, quasi impossibilem*. Nolo heic abstrusas PERFICIENDI intelligentias venari. Tamen si *Perficere* sensu obvio ab Jurisc. acceptum, admittimus; ignoratam ab eo Atticam legem fateamur, necesse est. Cic. in II. de Leg. 26. *Sed post aliquanto* (i. e. post praeced. legem a Solone de non delendis sepulchris &c. perscriptam) *sepe sanctum est, NE QVIS SEPULCRVM FAERET OPEROSIUS, QVAM QVOD DECEM HOMINES EFFECERINT TRIDVO*. Neque id opere *testorio exornari*... licebat &c. Nam si eam legem non ignoravit; cur eam conditionem iustissimam honestissimamque; qua operosi monumentorum sumtus recidebantur,

tamquam impossibilem evanescere respondit? Aut cur impossibile dixit, quod ut fieret in sapientis populi lege cautum fuerat? Nolle tam supinam insitiam in tam illustri juris antistite suspicari. Quid ergo est? An *perficiendi* verbo trifidum notionem subiecit, haud diversam ab ea, quam ex sermone sacrorum modo in eod. Ulpiano docuimus? Quis enim scit, an non aliquid in victoris gentium populi moribus fuerit, cur recens sepulchrum in triduo *perficere* h. e. *inchoari*, sive *construamari*, & *dedicari* & *symnagizari* nequiverit; idque conditionem impossibilem effecerit? Nam certe testator non tantum monumentum in triduo fieri, sed & ibi intra idem spatium se sepeliri jusserat. At hoc ultimum fort. mores vetabant aut aliqua nobis incomperta religio. Veluti est illud, quod alicubi Servius affert, olim septem diebus mortuum in aedibus suis fuisse, octavo incendi, nono sepeliri consuevisse; ne forte sepulturae traderetur is, qui animam nondum exspirasset. Scio equidem nonum diem interdum non fuisse expectatum. Sed nemo, opinor, quemquam in triduo proximo mortis suae sepultum, docebit. Atque ea fortasse causa fuerit, cur triduo PERFICI monumentum nequiverit. Aut si cui haec conjectura minus se probaverit; nulla per me mora erit, quo minus heic PERFICIO promiore significato intelligatur, non sine tamen Ulpian. dedecore, id sciscientis impossibile, cujus olim contrarium fieri Attica lex

Jun. locum producere, quo sepulcrum imperfectum (277) ex sermone sacrorum non absurde exponi posse videatur. Sed majora nunc urgent.

Nam heic vide, TANVCCI amplissime (quem enim nisi Te appellem, qui probe intelligis, quid vetera elogia valeant ad leges enucleandas; contra quam harum deliciarum contemptores sentiunt) sed vide, inquam, quam bene cum exposita modo *l. si in eo Romanus lapis a Smetio descriptus consentiat*. Non ovum ovo similis deprehendes. Exstat ea epigrapha apud Grut. § 13.4. Cum *Ascia* (quam formulae dedicationis *sub ascia* vicariam diximus) superne scalptra in hunc modum. Inscriptio vero illa sic habet. FL. PROBINCIA. FECIT.

SIBI * (supple: & *sub ascia* i. e. in ipso structurae opere, *de- dicavit*) T. AELIVS. SENTINIANVS. FOR * COR. (Foro Cornelii) 7. COH. II. VIG. (centurio cohortis secundae Vigili- um) PETIT. A. PONTI * FICES. (sic) VT. SIBI. PER- MIT-

lex vetabat. Imo age, hoc potte- rius admittatur, modo ne cui *per- fectum* videar.

(277) Plinius VI. ep. 10. de Virginiū Rufi, viri numquam satis laudati, sepulcro sic conqueritur. *Libuit etiam monumentum ejus videre, & vidisse, poenituit. Est enim adhuc IMPERFECTVM. Nec difficultas operis in causa, modici, ac potius exigui; sed inertia ejus; cui cura mandata est. Subis indi- gnatio cum miseratione, post decemum mortis annum, reliquias, neglectumque cinerem, sine titulo, sine nomine jacere, cujus memoria artem terrarum gloria pervagetur. At ille mandaverat, ut . . . inscriberetur: HIC SITVS EST RVFVS. PVLSO QVI VINDICE QVON- DAM. IMPERIVM ADSERVIT. NON SIBI, SED PATRIAE. Monu- mentum illud IMPERFECTVM dixit, utraq. notione, tum quia fabrica nondum absoluta erat, tum etiam quia illuc illatus qui- dem fuerat, sed minime in aeterna sede locatus, & iustae sepultu- rae traditus, sed sic temere alicui deponitus temporis causa. Atque*

hoc est, quod indignari videtur Plinius, *neglectum cinerem*; quasi qui insepultum diceret. At si vir ille summus iustae ibi sepultu- rae traditus fuisset, sepulcrum jam fuisset *perfectum*, nec alio, quam refectione indignisset.

Nolo heic omittere celebrem epigraphen Gruterianam 356. 2. *M. Antiqui. Antii. Lupi . . . cujus. memoria. per. vim. oppressi.* (a Commodus; qui, teste Lampridio, occidit *Antium Lupum*; at in lib. Palatino *Antium* reperiri testatur Salmas.) in. integrum. *se- cundum. amplissimū. ordinem. con- sultum. restituta. est. Sepulcrum. ab. eo. COEPTVM, . . . PERFE- CERVNT. affines. &c.* Qui utraq. notione *perfecterunt*, tum absol- vendo opus, tum inferendo reli- quas, quas ibi in aeterna sede locarunt. Idem esto iudicium de Augusto, qui teste Suet. c. 17. *Ambo- tus* (Antonio & Cleopatrae) *communem sepulchrae bovorum* tribuit, ac *sumulum* ab ipso *in- coactum* (incoactum, inquit, non sermone sacrorum, quod esset *en- cernatum*) *posciti iussu*.

MITTERENT * REIFICERE. N. (i. e. *novum*) MONYMENTVM * IVRIS. SVI. LIB. LIBERTAEVSQVE * SIBI. ET. SVIS. POSTERISQVE * EORVM. Quod dixi *Flav. Provinciam* sepulcrum illud primam *dedicasse*, id ex eo patet quia Sentinianus Pontifices interpellavit; quod necesse non fuisset, nisi jam *dedicato* sepulcro, ac religioso facto, sive iustae sepulturae tradito mortuo (quia tum incipiebat sepulcrum ad pontificum notionem pertinere) & quidem *dedicasse sub ascia*, i. e. in ipso fabricae opere: recte: quia id *Asciam*, formulae vicaria, arguit. Quae femina ibi in sede aeterna recepta, quid faceret Sentinianus Flaviae Provinciae sive filius, sive omnino heres? Fabrica finienda erat; nec tamen id sine pontificali permisso licebat. Ergo ab his petiit, ut sibi permitterent REIFICERE (non *perficere*; quia et si non desit fabrica, tamen propter illatas reliquias nefas erat illud aliter, quam PERFECTVM dicere, Vlpiano ac Servio ad stipulantibus) N. (i. e. *novum*) MONUMENTVM. Atqui hoc inauditum est, inquis, quae *nova* sunt, quamdiu *nova*, ea esse reficienda. Verum in eum modum, quo PERFICERE id nefas erat dici, sed ejus loco REIFICERE; sic etiam quia sermone sacrorum *imperfectum* dici non poterat (utpote jam PERFECTVM propter iustam sepulturam) hoc unum supererat, ut *Novum* diceretur. Notum est enim, quae adhuc sub structura sunt, ea *Nova*, non vetera appellari. Jam ut arbitror, non tantum acutum cernentibus, sed vel paullo obtusioribus, aenigmatis hujus nodos omnes spirasque evolutas atque explicatas, confido. Nam si ex me quaeras, cui bono illa in titulis sepulcri *sub ascia dedicati* sedula commemoratio fuerit, aut certe ejus clausulae loco, *asciae* icon insculpta? respondebo, id valuisse, ut intelligeretur, id sepulcrum, et si non finita fabrica, tamen esse jam *Dedicatum* sive PERFECTVM, ac proinde religiosum (id quod ad multa valebat, tum ut IMPERFECTI sepulcri dedecus, quod modo not. 277. Plinius detestatur, abesset; tum etiam nequis imprudens sepulcrum illud, quod in speciem imperfectum & profanum videbatur, violaret) deinde, quia sub ipsa structura dedicatum erat; non licere illud sine pontificum permisso ad umbilicum perducere: proinde pontifices aut principem interpellari debere. Nisi vero (sicuti haec a Sentiniano fit discretam mentio pontificii de *reficiendo* [i. e. absolvendo] monumento permisso) univ. & *Asciam*, & formula (sicuti est) tacite per-

te permissionis pontificum index fuerit. Quod ultimum verisimillimum, imo prope verum reor: at certum non praeflo.

Sed obijciat mihi forte aliquis Guichenonianam inscriptionem a Reinesio XII. 112. productam, in qua illa locutionum *ausibus* parum observata videatur. Esto. quid tum? anne pontificalis sermo omnibus aut notus, aut in usu erat; praesertim in vicis, ubi ille lapis positus fuisse videtur? quid sic habet: MEMORIAE. * AETERNAE * RVFIVS. CATV-LVS * (non moror heic nomen illum tortorem Reinesium; cui sicuti nullum uspiam nomen cognominumve intaxum relinquitur; sic in eo multus est, ut hunc *Rufum* pro *Catulo* SATYRVVM appellari jubeat) CVRATOR. NR VII. (Reinesius latere in NR VII putat KALENDARII: esto) VIVVS * SIBI. ET. RVFFIANO. ET. RVF. (*Rufae*) PVPAE * ET RVFIAE. SAGIRIATAE. FIL. DEFVNCTAE. ANNOR. XXII. * AEDICIAM (male Reinesius mutat in AEDIFICIVM; nam in lapide fuisse AEDICIAM pro *aediculam* [ead. forma, quae SECVRICLA pro *securicula* &c.] plane spondeo: L saepe in marmoribus ferme ut I sine supina lineola scalpitur; quae & deteri potuit) CVM. VINEA. ET. MVRIS. AD. OPVS * CONSVMMANDVM. ET. AD. TVTELAM. EIVS. ET. AD. CENAM * OMNIBVS. RICONDIS. (Reinesius hoc refingit in INCOLIS: non probo: MVNICIPIB. aut COLONIS, si urbs erat, dictum esset: nunc vicus fuisse videtur, & VICANIS aut potius VICANEIS in fugientibus lapidis litteris erat legendum) PONENDAM. XI. FIN. PERPET * (Reines. mutat KL. F. IN PERPET: propius a vero abest XI. K.F. i. e. *XI. Kal. Feb.* IN. PERPET.) SICVTI. ET. RVDECAM. I. O. (i. e. *ridicam in opus*) CONSVMMATVM. HOC. OPVS * SVB. ASCIA. EST * HAEC. O. S. E. H. N. S. Ultima Reinesio significant: *Haec ollarum schola extraneum heredem non sequitur. Sed malo: Haec omnia suis: extraneum heredem non sequuntur.* Versus antep. RVDECAM non nego videri esse *Ridicam*, quod venit a *Rudis*: sed *in opus vineae* (quod vult Reines.) usui futuram, pernego; malo I. O. h. e. *in opus* monumenti absolvendum. Ergo *Rudecae* seu *Ridicae* vocabulo non vitium pedamenta heic intellige, sed signa necessaria ad aedificium. Atque haec de tituli haud facillimi intelligentia. Sed aliquem, puto, offendet, quod scribitur AD. OPVS. CONSVMMANDVM: quum, si superiora illa vera sint, scribendum fuisse

Q

set

set REFICIENDVM. Verum sicubi in pagis ea locutionum pontificalium ~~deserv~~ minus observata fuerit, id non me aegre habet. Sed ne hac quidem responsione magnopere indigeo. Nam OPVS fabricae CONSVMMANDVM, dicere sibi licuisse putavit epigrammatis auctor, antequam CONSVMMATVM jam opus SVB ASCIA dixisset. Post hanc vero formulam, si iterum de absolvenda fabrica sermo fuisset, tum cum posro dicturum fuisse credo, REFICIENDVM, non CONSVMMANDVM.

Opponat fort. alius illud SVB ASC. POSVIT (vide extrema Muratorii sup. pag. 129.) quod POSVIT aliud certe significat a supra exposito DEDICAVIT. Ea est Nemausensis inscriptio apud Grut. 760. 3. quae talis est: D. M *
(in medio singularium D. M. ascia Gruteriana scalpitur) SEXTI. AVII * CAPELLIANI * LICINIA. FAV * STINA. MARITO * SIBI. MERENTIS * SIMO. SVB. ASC * POSVIT. En quod alibi est *Dedicavit sub ascia*, heic dicitur POSVIT: ex quo primum colligitur DEDICAVIT non idem esse quod ~~dedicavit~~: deinde & cetera sponte ruunt. Atqui si sic se res habet; quid igitur sentis? Faustinae ne marito interpretaris *posuisse* (i. e. extruxisse) *sub ascia* monumentum? Singulare hoc, credo, huic sepulcro fuit, ut asciae ministerio construeretur; nam, opinor, cetera stylo scriptorio, aut dentiscalpio struebantur. Sed ineptissimum fore puto, quisquis illud POSVIT, ad dativum D. M. SEXTI. AVII retulerit (178) quum contra post illud MERENTISSIMO terminanda sit prior sententia, atque ibi pausandum sit. Deinde nova periodus sejunctim procedit in hunc modum: SVB. ASC. POSVIT. Quid posuit? non monumentum, quod non poterat non ascia poni, sed maritum mortuum *posuit sub ascia* i. e. interrim dum strueretur monumentum. Cur autem scriptum est POSVIT pro DEDICAVIT? an ideo, quia non iusta ibi sepultura maritum donavit, sed temporis gratia, alicubi illum deposuit, postea in suo loculo (adhuc struendo) tamquam in sede aeterna

na

(178) Siquis tamen in eo persistere velit, ut *PO SVIT* omnino ad dativum D. M. SEXTI AVII &c. referendum putet, non aliter hoc tueri possit, quam si sic interpretetur: POSVIT SVB

ASCIA i. e. sub simbolo Asciae; ad notandum scilicet id omne, quod ascia notabatur; nim. fuisse illud sepulcrum inter structurae opus dedicatum, & cetera, quae supra citigi.

na illum collocatur: eoque interim abstinuit verbo *dedicavit*? Sic prorsus existimo. Nam poterat, credo, arcula intra monumenti ambitum principio sic temere & cuivis angulo commendari, in honestiorem mox ejusdem monumenti locum, tamquam sedem aeternam, transferenda. Quorum prius erat *ponere*, alterum *dedicare*. Confer quae in hâc sententiam disputavi sup. pag. 236. ad finem expositionis Ulpianae L. *si in eo*. quae ex hoc titulo mire illustrantur. Omnino difficile est omnes sepulchrales verborum notiones, deficientibus libris pontificalibus, sepulcrorumque juribus, certo statuere. Interim, dum alijs meliora docebit, non dubitabo, *ut* POSVIT heic, *ut* *ascia* *ut* DEDICAVIT; ut illud *temporis gratia* mortuum *sub ascia positum* fuisse notet, non ut in *sede aeterna*; contra vero DEDICAVIT imbibitam habeat *Domus aeternae* significantiam; quae & diserte exprimitur in titulo (quem vide mox not. 279.) SVB. ASCIA. DEDIC. DOMVI. AETERNAE. Postremo utut illud POSVIT accipias (quod certe aliter, ac dixi, non est accipiendum) nihil inde impendebit periculi.

Ceterum non est dubium, quin, ubi clausula verbis confuetis illis exprimitur, SVB ASCIA DEDICAVIT; non liceat, nisi de justa sepultura, domoque aeterna intelligere; nam sicuti Quintilianus Decl. 323. de templis ac simulacris dicebat. *Dedicatio est illa, quae deum inducit, quae sede destigata locat* (ut omitam quae plura in Diatr. de Dedic. dixi in eam sententiam, nim. *Simulacri Dedicacionem*, non aliud esse quam ejusdem *collocacionem* in destinata sede) sic etiam in sepulchris *Dedicatio* non est aliud, quam mortuum in sede destinata, ac tamquam in suo delubro collocare. Nolo heic ad dedicationes templorum Christianorum digredi, quae collocacone reliquiarum alicujus martyris in sede destinata perficiebantur, ut palam est antiquos patres evelventibus. Nam antiquam, atque omnibus insitam *Dedicacionis* notionem non erat cur Christiani in aliam significationem mutarent. Verum his missis, ne sacra profanis misceantur: ut sparsim dicta in pauca contraham; non est dubium quin SVB ASCIA DEDICAVIT tria complectatur: primum inter ipsum aedificatae opus, mortuum ibi collocatum fuisse: deinde (quae vis est verbi DEDICO) ut in sede aeterna, fuisse collocatum, id quod & in quadam inscriptione (279) diserte exprimitur, SVB ASCIA.

DE-
(279) Ea est Lugdunensis epigraphae apud Menetrierium lib. 1.
Hist.

DEDIC. DOMVI. AETERNAE ac proinde & *perfectum* & religiosum, ac nulli violandum evasisse: postremo & asciae sculpturâ, & ipsâ formulâ moneri, opus esse pontificio aut principali permisso, ut monumentum illud **REFICIATVR** (h. e. *finiatur*) eumque permissum sive impetrandum esse, sive verius (id quod Sentiniani inscriptio innuit) jam fuisse impetratum.

III.

*Cur ea formula Lugdunensium & viciniae
peculiaris fuerit.*

Jam, Vir Amplissime, significatione prius, tum & causa formulae hujus ex spissiore vetustatis caligine erutis, putabam nihil reliqui fore, nisi ut receptui canerem: quum ecce meus ille Eurystheus, Seranus noster, & ex amicis alii, tertio me certamini opponunt. Quaesierunt ex me illi, ecquid causae reperissem, cur Galli tantum, praecipue Lugdunenses, eam formulam usurparint. Quibus ego, vetus est, inquam, quaestio, cui non aliter se respondere posse sperant *ἐξαιετοί*, quam si de antiquorum in ea re silentio expostularent. Quasi vero id umquam scriptores laborarint, ut quae in usu quotidiano fierent, ac nemini obscura essent, ea sedulo pandere posteritati satagerent. At equidem in Edicto provinciali, sicuti id hodie existeret, hujus formulae causam Gallis peculiaris quaerendam fuisse reor. Quod quia nusquam est; frustra erit, ut quisquam se augurando fatiget.

Verum ne prorsus detrectasse operam amicis videar; age quaestionis hujus exta inspiciamus, & siquid in augurali disciplina opis est, id asserre ne gravemur. Nusquam magis, quam in Lugdunensi provincia sepulcra a violatoribus insectata fuisse, ea maxime, quae, quia non absoluti operis essent, IMPERFECTA h. e. non *dedicata & vacantia* (280) *corporum* crederent. In ea variis modis violatores grassabantur, praecipue vero mortuos inferendo, uti constat ex celebri Apollinaris Sidonii (281) epistola 12. lib. III. Eo fiebat,

ut

Hist. Lugd. pag. 60. D. M. PRIMVS. EGLETIANVS. P. PRIMI. CVPITI. LIB. QVI. VT. HABERET. VIVVS. SIBI. POSVIT. ET. SVB. ASCIA. DEDIC. DOMVI. AETERNAE.

(280) Verba sunt Sidonii,

quae vide in seq. not.

(281) Celebris est Sidonii epist. III. 12. a Menetrierio prius, deinde ab Auct. relig. Gallor. non opportune in partes vocata. Ea sic habet: *Sidonius Secundo suo salutem. Avi mei, proavi sui tu-*

ut actiones; quaecumque (182) de ea re proditae essent, quotidie infituerentur. Multum inde negotii rectori provinciae creabatur. Quid enim? hic propter monumentum juris sui violatum, actione sive iudicio in factum experiebatur; illa sic excipiebat, ut dolo malo id se fecisse negaret; ratum scilicet, sepulcrum, quippe nondum desit fabrici, esse IMPERFECTVM, h. e. non dedicatum nec religiosum. Itaque postremo, opinor, aliquis ejus provinciae rector repertus est, qui ut mali stirpem radicitus evelleret, in edicti sui provincin-

modum (& vere tumultum, quia non in monumento struelli, sed in subduali campo humatus fuerat, more inajorum) besterno (prob dolor!) disepne manus profana temeraverat. Sed Deus adfuit, ne nefas tantum perpetraretur. Campi autem ipse dudum refertus sanis bustualibus favillis (gentilium proavorum scilicet, nam Sidonii avum, utpote primam in sua familia Christianum, crematum non fuisse puto) quam cadaveribus, nullam jam diu scrobem recipiebat: sed tamen talis, bumatis quae superducitur, redierat in pristinam distantiam plantis, pondere nivali seu diuturno imbrum fluxu identibus acervis. Quae suis causis, no docum auderent TAMQVAM VACANTEM CORPORA, bajuli (h. e. vespillones) rastro funebribus (quos male Menetr. & Auct. Relig. Gallor. in ascias converterunt, quum sint non aliud quam ligones, quibus ad scrobem effodiendum bajuli illi utebantur) impiare. Quid plura? jam niger cespes ex viridi, jam sapra, antiquum sepulcrum glebae vicentes: quum forte pergens ad Arverniam urbem (cui ubi sepulcrum Apollinaris vicinus fuisse Savaro censuerat, ratus Sidonium Arvernium fuisse: at Sirmundus & Sidonium Lugdunensem fuisse ostendit, & sepulcrum hoc Lugduno propius ad movet; unde digressus Sidonium in Arvernam urbem tendebat) publicum scabrum & super-
vixio vicini collis asperi, meque
equo effuso tam per aquata, quam

per abrupta proripiens, & moras exiguae sic quoque impatiens, ansequam pervenirem, facinus audax praetorio clamore compescui. Dum dubitant in crimine reperti, dilaberentur an flarent, & superveni; confuse errorum: supplicia capitorum differre non potui, sed supra sentis nostri ipsum opertorium (i. e. arcam humi defossam) sorsim latrones, quantum sufficere passus superstitum curae, mortuorum securitati. Deinde narrat, se statim ex itinere totam rei gestae narrationem ad Sacerdotem suum (quem Patientem episc. Lugdunensem Sirmundus intelligit) perscripisse, veniam facto postulantem; qui tamen Sidonii iracundiae dedit gloriam. pronuntians more majorum, reos tanta temeritate jure caesos videri. Cetera hujus epistolae, quae huc spectare visa fuerint, infra producentur.

(182) L. 1. D. de sepulcr. viol. Praetor ait: Cujus dolo malo sepulcrum violatum esse, dicatur, in eum IN FACTVM iudicium dabo, ut ei, ad quem res pertineat, quanti ob eam rem aequum videbitur, condemnatur. Si nemo erit, ad quem pertineat; fore agere vult; quinque agere vult, ei centum auro-
rum addendum dabo. Si plures agere vult; cuius iustissima causa esse videbitur; ei agendi potestatem faciam. &c. Et multa passim de hujusmodi iudiciis atque actionibus (quae & criminales & pecuniariae erant) tum hoc titulo, tum passim in Pandectis.

vincialis eo titulo (283) qui de sepulcro violato aut de sepulcrorum jure erat, proposuerit, ut quicumque monumentum tantisper, dum sub structoris ascia est, inchoarent, sive (ex *sermone sacrorum*) mortuum ibi justae ac perpetuae sepulturae tradentes, PERFICERENT, ii primum inscriptionem ne omitterent (quam non ornatus causa positam, sed ad sepulcrum [284] omnibus numeris absolvendum pertinuisse conjicio) deinde ea in inscriptione ut adnotarent, se id requietorium SVB ASCIA DEDICASSE, aut certe ut *Asciam*, ejus rei indicem, scalperent. Ita sane putarunt quotidianis violationibus occurri posse, aut liquid contra fieret, tunc certe quidem dolum malum nulla tergiversatione defendi posse. Id ubi in uno edicto propositum semel fuisset, non fuit causa,

(283) De Edicto provinciali memini non pauca scripsisse Ezech. Spanhemium in *Orbe Rom.* quem cupidi harum rerum adeant. Non minus autem provinciale in titulis distinctum fuisse, censeo, quam urbicum. De hoc autem fidem faciunt capitulum inscriptiones in Cal. libris ad Edictum tribanum, ut *Ad edictum Praef. Urb. titulo de praedictoribus*: sic titulo *de publicanis, de liberali causa*, & plura quae vide apud Brissonium in *de Verb. sign.* ubi & Ulpiani aliquot exempla depromit.

(284) Vide quae supra pag. 239. not. 277. de sepulcro Virginii Rufi ex Plinio notavimus. Maxime ob eam causam inscriptio necessaria videbatur, uti omnes ex ea dignoscerent, dedicata ne essent monumenta, ac proinde religiosa nec violanda; an vacantia corporum, sive pura ac profana. Sero sensit eam necessitatem Apollinaris Sidonius; qui proinde post id quod acciderat, statim titulum in avi sui sepulcro scalpendum composuit. Sed ipsum audire praestat: sic enim apud illum post ea, quae not. 282. adscripsimus, sequitur: *Sed nequid in posterum casibus liceat, quos ab exemplo trahere debemus; postea ut aedificum... meo sumptu resurgat in mollem sparsa congeries* (h. e. ut terrae agger sive tumulus superavum

meum existat: sane MOLIS vocabulum non illibenter de opere structilis monumenti intelligerem; nisi mox Gaudentio pretium lapidis, non etiam alicujus fabricae, se reliquisse diceret) *quam levigata pagina* (marmorea scilicet. nam intelligit cippum lapideum tumulo imponendum cum epigrammate a se composito) *legat*. Ego venerabili Gaudentio reliqui pretium lapidis, operisque mercedem. Carmen hoc sennote proxima fuci, non expolissimum, credo, quod viae non parum inventus. quod peto ut tabulae... celeriter indatur. Sed vide, ut vitium non faciat in marmore lapidea; quod tibi magis, quam quadratario, lividus lector ascriberet. Deinde epitaphium ipsum sic incipit.

*Serum post patrum patrenaque carmen
Haud indignum avo nepos dicavi.
No fors tempore postumo, viator;
Ignorans reverentiam sepulsi,
Tellurem tereres inaggeratam.*
h. e. complanato tumulo aequatam; quod paulo ante e venerat. Et haec vides, quo valuerit inscriptio; ad monendum scilicet viatorem, locum esse religiosum. Tum porre sequitur:

*Praefectus jacet hic Apollinaris,
Post praetoria vella Galliarum
Maceris patriae sinus receptus.
&c.*

causa, cur id deinde in tralatitiis omitteretur? At in Italia & reliquo orbe Romano, quia minus usitatum id malum erat, nihil de ea re in Edicto cavebatur. Nam siquidem Aescia sculpta visitur, id magis ad privatorum, credo, quorundam suis monumentis consulentium sedulitatem, & Gallorum imitationem est rejiciendum, quam ut quidquam super ea re lege cautum esset.

Quamquam vel si in edicto provinciali nihil de ea formula sepulcris sub aescia dedicatis inscribenda propositum fuerit, non repugnabo, quin ejus clausulae elogii subtexendae consuetudo saltem ad privatorum Gallor. sedulam providentiam sit conferenda, inde ortam, quod in Galliis, ac praesertim in Lugdunensi provincia alter in alterius sepulcra, quae *imperfecta & vacantis corporum* putarent, irrumpere, variis modis violare, & mortuos alienos inferre consuevissent: id quod ex laudata Sidonii epistola perdiscimus. Neque enim descriptum ab Apollinari sepulcrorum, uti sic appellem, latrocinium, tunc primum simul ortum, simul inolevisse, putandum est. Scimus nationum mores, quales semel fuere, tales post multa saecula, rerumque conversiones perennasse: id quod ex Taciti moribus Germanorum, & ex Caesaris Gallorum institutis, si cum hodiernis conferantur, satis constare arbitror. Et ex his quidem, quae, cur Galliis ex formula peculiaris fuerit, breviter disputavimus, etiam in universum ei quaestioni, cui bono ex clausula titulis inscripta fuerit, (quod modo hujus capituli parte altera quaesitum fuit) lucis nultum affunditur. Eo scilicet ex clausula (praeter cetera ibi dicta) pertinebat, ut quisque intelligeret, illa sepulcra, quamvis nondum finita, tamen (ex verbo sacrorum) PERFECTA & religiosa esse, ac proinde non violanda.

Mitto jam illam quaestiunculam, cur in hujusmodi titulis sit tantum D.M. (285) non autem praefigatur consuetum illud

(285) Nondum enim epigraphen vel unam reperi (praeter Ferrariensem, quam ex Ligorio affert Gudius 316. 1. quam etsi *videtur* manifestam, tamen infra ad calcem cum aliis inscriptionib. jamdum deponam) in quibus sit consuetum initium D. M. S., sed ferme omnes ordiuntur D. M. & *memoriae* *eternae* *ut dicitur*. Quid igitur quia

ad finem tituli dicitur P. C. ET S. A. D. *pontifex curavit & suis aedificavit*; quod totum refertur ad *Dis Manibus ut dicitur*. At si dixisset *Dis Manibus sacrum*; jam perfecta ibi esset sententia. Haec una est facillima eademque verissima ratio. Nam ceteras angustationes, quas afferre possum, libens praetero.

illud D. M. S. aut si qua alia sunt in hisce elogis praeter ceterorum consuetudinem.

Atque haec sunt, TANVCCI praestantissime, *αὐτοῦ παρὰ ὁμοῦ*, si minus *σοφιστικῶς*, quod in illis, uti par est, requirebas, at certe tamen *καλίστῳ*, quod minime omnium requirebas. Verum de loquacitate hanc accipe excusationem. Expectabatur de Germania Franc. Carolus Conradus V. Cl. (is, de quo sup. pag. 99. dixi) aucturus XXXviratum. Itaque moras interim necendas putavi, quousque adesset. Nunc quando semel atque iterum per viatores citatus, non fuit; tertium hoc jam & ultimum citabitur. Interea vero appendicibus te duabus excruciabo; quas dudum in superioribus promissas, exsolvere vel repugnanti debeo: nam vel *porrecto jugulo*, ut ille ait, eas a te auscultari hodie necesse est.

MANTISSA PRIOR. De Ascia Hippocratica seu chirurgica.

I.

Ejus Galenica definitio.

Quum de Ascia, TANVCCI praestantissime, statuissem nihil omittere eorum, quae apud antiquos reperissem; par erat, ut & de Ascia Hippocratica dicerem. Itaque quum in *Curarum posteriorum*, quas modo expedivimus, cap. II. locum ac dignitatem suam & haec jure suo conservare debuisset; quid incidit causae, cur inde ejecta huc rejiceretur? Quia nim. nomine tenus haec cum prioribus convenit, nec aliud Asciae habet, praeter similitudinem, & hanc intellectu difficilem, nec a quoquam, quod sciam, explicitam. Ergo Hippocrati primum, deinde Asclepiadi, Galeno & aliis & *Ἐπίταριος* (236) & τὸ *Ἐπίταρον* est quoddam vinculi aut deligatio-

(236) Utroque genere ac terminatione Graecum hujus fasciae vocabulum in Hippocrate reperitur; ut & τὸ κατ' ἰσθμὸν neutrum *Ἐπίταρον* inter vincula reteritur: vide num. 1. at in *de Ar-
stic.* (vide num. 3.) τοῦ *Ἐπίτα-
ρος*. Galeno comm. 3. in *De fract.* *Ἐπίταρον* & *Ἐπίταρον* usurpatur: vide num. 2. At in Exegesi vocum Hippocr. *Ἐπίταρον*, alibi in Gale-
no non agnoscitur utrius sit generis, quippe aut quarto casu sing. aut secundo plur. Erosianus in *Collect.*

voc. Hippocr. masculinum posuit, sicuti & Asclepiades in Erosiano. At Hesychius effert neutro gen. *Ἐπίταρον*, inquit, *ἰσθμίου ἰσθ-
μοῦ ὀνομα*, Est medici vinculi nomen. Haec eo notavi, ut intel-
ligatur aevo Hippocratis & deinceps, non tantum chirurgicum, sed & *κατακλινὸν Ἐπίταρον* utriusq. generis fuisse. Nec enim quicquam est causae, cur *κατακλινὸν* utroque genere usurparetur, *κατακλινὸν* ve-
ro neutraliter tantum.

gationis genus, quum fasciae affecto femori, aut aliis forte partibus ita superdantur, ut Asciam lignariam referant. Eam sic definit Anutius Foësius in Oeconomia Hippocr. pag. 571. *Ad vinculi & deligationis simplicis genus transfertur (Ascia) quod a recta linea ortum ducit, & paulatim ad latum inflectitur; ita tamen ut obliquum (Insigniter scil.) non sit.* Nec alio ferme modo ante hunc Gorraeus (287) & Eustachius (288) definierant; ut post Foësium Scultetus, Castellus, & alii (289): quas virorum eruditorum definitiones ex Galeno fuisse desumptas, subiecta Galeni loca demonstrabunt.

Ergo duo heic mihi praestanda video: constitutio vinculi hujus prius est pernoscenda: deinde & illud inquirendum, quod est difficillimum omnium, in quoniam Ascia medica similis lignariae fuerit. Quae duo antequam aggredior, Hippocratis, Asclepiadis, Heliodori, Galeni de Ascia chirurgica loca, quaecumque reperi, in medium producenda esse mihi statui.

II.

Hippocratis, Asclepiadis, Heliodori, Erotiani, Galeni de eadem loca. Obscurus Quintiliani locus tentatur: quid κλδov Asclepiadi; quid ἀνακλδων Galeno sit.

1. Ac primum Hippocrates in *de Officina med.* (edit. Foëf. pag. 742.) vinculorum genera (ut inde ordiar) sic recensuit (290) *Simplex, Circulare, Ascia, Simum, Oculat, Rhom-*

(287) Jo. Gorraeus in *Definitionibus medicis* (Parisiis 1622.) ait: *Ἀσκία. Vinculi genus est simplicis apud Hippocr. lib. de offic. Medici, de fractur. & de artic. Est autem brevis circuitus qui rectus incipiens ad latum astringitur, & inflectitur, sic tamen ut obliquus non sit, desinitque in similitudinem rotæ exardens, id est fasciae quae fabri utuntur. Namque a recta linea parum recedens, curvatur; unde ἀνακλδων appellatur, ut omnia Galen. &c.*

(288) Bartholomaeus Eustachius Sanctoseverinus in Adnot. ad Erotiani collectionem, vocum Hippocr. a se primum Latine editam Venet. 1566. (cujus, aliorumque relium librorum copiam mihi fecit

vir pereruditus Cyrus de'Alteriis; cujus domus nostra patrumq. memoria artis Paconiae principes nostrae civitatis protulit) in adnot. ad Erotiani *Ἐπιστάμην*, omnia eadem Hippocratis & Galeni loca affert, quae deinde Foësius in *Oecon.*

(289) De Sculteto & Castelle infra dicam. At interim Jo. Bapt. a Lamz Weerde in *Appendice prior. instrum. chirurg.* ad Sculteti *Armenens.* (Amstel. 1671.) pag. 178. Asciam, variis Hippocratis & aliorum locis simul compositis, sic definit, ut tamen non omnia intellexisse videatur. Vide infra in adnotatis ad locum Hippocratis n. 3.

(290) Hippocr. *de ep. nar. lib. I.* (pag. 742. edit. Foëf. N.) *Τὸ*

Rhombus, & Dimidiatum. Ad quem locum Galenus, seu quisquis est auctor lib. *De fasciis*, sic adnotat ex Vidii translatione: *Ergo vinculi illam speciem, quae simplex est, orbicularem esse necesse est; sed Ascia omnino Sima est.* Quae verba non nisi in Auctoris contextu intelliguntur. Adeat, cui tanti est (291): ad alia loca me interim properante.

2. Adhaec Hippocrates lib. *de fracturis* sic *Asciam* descripsit (292) *Convenit a medio* (habenarum scil: quod notari volo) *orsum, ut per duo capita deligatio procedat, habenas circumducere, atque in modum Asciae decussatim capita immittere*. Ad quem locum Galenus sic commentatur. comm. III. (293) *Est autem Ascia ipse fasciae circuitus, qui quum paulum a recto declinet, & ad latus feratur, nondum tamen obliquus est. Ad Asciae autem lignariae similitudinem desinens, quod a recta linea paululum recedens incurvatur: inde Asciae nomen trahit.*

3. Idem medicorum parens in *de Articulis* (294) *Haec enim*

ἡ ἀσція · ἀπὸ τοῦ ἰσχυροῦ · οὐκ ἔστιν ὁ ὀφθαλμὸς · ῥόμβος καὶ ἡμίσιον.

(291) Vult ibi Auctor ostendere Hippocrati *varias* (h. e. composita) vincula minime displicuisse; quod ex eo ostendit, quod *simplex* simul idem sit *circularis*; & *Ascia* non possit eadem non *sima* esse. *Simam* alibi Galenus appellat, quae insigniter a *circulari* sive recta recedit, quum contra *Ascia* paululum defleat: sed *plus & minus*, ut ajunt, *sunt in eodem genere*. Ceterum *vinculas varias* Hippocrati non improbatas fuisse, potuisset ex altero Cui loco luculentius ostendere, quem mox nunt. 3. subnectam. At *τὸ σιμόν*, ut eo redeam, alia plura significat: interdum enim id, ubi planities cum colle committitur; unde inferiores circasum partes *οὐρανὸν* sunt, & *οὐρανός*, quando nasus complanatur. Praeterea apud Heliodorum infra producendum *οὐρανὸν* habenae, quod *gibbo* ejusdem opponitur, *SIMVM* vocatur. Alias acceptiones taceo.

(292) Hippocr. in *de fracturis*. καὶ ἐκ τοῦ μέσου ἀρχόμενον, ὡς ἐστὶν ἐκ τοῦ ἀρχοῦ ἐκτεταμένον ἐκτετα-

ται, περιελίσσεται, καὶ τὸν οὐρανόν τε καὶ τὸν ὀφθαλμόν τας ἀρχὰς ἀφίσταται.

(293) Gal. com. 2. in *De fracturis*. Ἐστὶ δὲ Ἐπίπωμα αὐτὴ περιελὼν βραχὺ ἐγκλίνομένη (sic legit Poes. in Oecon. pro vulgato *βραχύνουμένη*) ἀπὸ τῆς οὐθείας, καὶ κενυμένη ἀπὸς τὸ πλάγιον, ὡς ἡ ὠσα λοξή, λίγυσα (sic quoque legendum pro vulgato *λίγυσα*) ἢ κατὰ τὴν πύκνιν οὐσίαν, διότι βραχὺ τῆς ὠθείας ἐγκλίνη ἀπὸς ὑπερμενῆν, ὡς ἡ ἀνδραμῆν.

(294) Hippocr. in *de Articulis*. Ἐπιθεωρῶν γὰρ ἔστιν αὐτὴ ἡ κοιλωμένη, καὶ πλείους μὲν Ἐπίπωμα ἔχουσα, διαφέρει γὰρ ἢ καὶ διαλείπων κοιλωμένης πρὸς ἑαυτὴν ῥομβοειδῆς. Hunc Hippocratis locum non modo non intellexit, sed & corripuit is, quem modo not. 284. nominavi, Jo: Bapt. a Lamz-Weerde, dum loco ibi citato in *Asciae* definitione sic posuit: *Poniturque (Ascia) inter varias, quod reliquas spatium nudum sine fasciis, ubi spectantur Rhombi varii*. In quibus verbis neque capue neque pes; sed ita tamen, ut appareat, ei modo productum Hippocrata-

enim vincitura inter ceteras est maxime varia, plurimisque locis *Asciam* refert, ac relictis aliquot inanimis spatiis, eadem varie admodum in rhombi formam intercipit. Ibi item Galenus Comm. II. ad eum librum sic adnotatum reliquit (295) *Εντραπὸν* quidem i. e. *Asciam* deligationem vocari eam, quae a transversa (h. e. circulari sive recta) parum declinat, antea ostensum est. *Διαρριπὸς* vero h. e. interruptiones, intervalla linteorum intermedia appellat. Atque haec sunt Coi fornis, quae reperi, loca, cum Galeni expositionibus collata.

4. Pergo ad alios medicorum filios; quos inter maximi nominis *Asclepiades* certe fuit; cuius *Erotianus* pulchram *Asciae* descriptionem refert. Sed proderit, credo, integrum *Erotiani* locum asserre in Collectione didionum Hippocr. (296) *Ὁ ὄγκος*, inquit, *genus est δ' Ἐντραπὸς* i. e. *Ascia*, quum fascia oblique deligatur. Testatur hoc *Asclepiades* in Commentario libri de officina medica in haec verba. Est enim *Ascia*, quando vinculum in sese ductum ad instar Graecae litterae X, quodammodo frangitur & angulum facit, quum scil. rectoblique deligatur.

5. Sed & *Heliodori* locum, quem *Vidus Vidius* ad finem libri *Galeni de fasciis* Latinum dedit, quando Graecum non habeo, heic ex fide *Vidii* repraesentabo. Sic ergo *Heliodorus* apud *Vidium* num. CXXXI. *ΑΣΚΙΑ*. Scribunt, quibusmodi *juncturam* (corr. *vincituram*; quod est *Celsi* vocabulum: nam *junctura* heic & alibi in interpretatione *Vidii* dubito, utrum sit a *Vidio*, ac non potius a *Typographis*, qui duarum litterarum *vi* nexum pro *ju* habuerint) addibunt,

pocratis locum prae oculis fuisse. Qui *Coi* locus ad *Mantissae* finem illustrabitur.

(295) *Galenus* comm. 2. in de Artic. *Εντραπὸν μὲν ἐπιδεσμός ἐστι καλεῖται τὸ ἐν ὑπεκλίσειν ὀλίγον ἐκ τῆς ὑπεκλίσεως ἐπιβολῆς, ὁμοειδὲς οὖν* (i. e. *δ' ἀσκήματος* δὲ λέγει τὰ μὲν) *διαρριπὸν δὲ ὀρθόν.*

(296) *Erotianus* in collectione vocum Hippocr. *Εἰδὸς ἐστὶν δεσμὸς δ' Ἐντραπὸς, ὅταν δ' ἐπιδεσμός πλάγιος ἐσθῇ. Μακροτέρη δ' Ἀσκληπιάδης ἐν τῷ ἑρμητικῷ τοῦ κατ' ἰησοῦ λέγειν. Ἐστὶ γὰρ δ' Ἐντραπὸς, ὅταν δ' ἐπιδεσμός ἐπιβολῇ δὲ τὸς ἑαυτοῦ, καὶ χρομῇ* (H. Stephanum recte emendasse

διὰ τὸς ἑαυτοῦ, καὶ χρομῇ, μο- net *Foesius* in *Oecon.*) *ἄλθεν τινὲς τὸν καὶ γὰρ, οἷον ὅταν ἐπιδεσμός ἐσθῇ*. Nolo heic praeterire correctionem, quam H. Stephano tribuit *Foesius*, fuisse prius a *Bartholom.* *Eustachio* indicatam, qui in *Erotiani* interpretatione, quam an. 1566. divulgavit, locum hunc *Asclepiadis* sic Latinum fecit: *Est enim δ' Ἐντραπὸς, quando vinculum sibi ipsi incumbens instar X efficit quandam flexionem & angulum, scil. quum simul rectoblique ligatur.* At *Asclepiadis* interpretatio, quam supra posui, est apud *Foes.* ex H. Steph.

runus, ipsam utiliter inject, quibus vulnerato femore, prae-
mae partes diducuntur. Sic autem inject debet. Volvenda sub
vulnere fascia est in speciem Asciae sic, ut pars gibba deorsum,
fines sursum spectet: deinde super ulcus iterum in speciem A-
sciae priori adversae circumagenda est, atque ad eandem ra-
tionem attrahenda, dum quae nuda sunt contegat, ab infe-
riore parte sursum, & a superiore deorsum procedens, interdum
etiam per ulcus, ut ipsum operiat. Quam vellem haec, uti
Graece habent, videre contingeret.

6. Ac restant tamen adhuc e Galeno paucasque ad pri-
mum Hippocratis locum de Offic. med. quem supra exhibui,
sic scripsit (297) *Heic tamen eam deligationem, quae parum
declinat, Asciam; quae multum, Simam per translationem
vocat. Asciam namque fabri lignarii instrumentum quoddam
appellant, quod in summitate, qua ligna incidit, modice in-
curvum habet supercilium, ac veluti crepidinem.*

7. Qui etiam Hippocrateum τὸ Συναγνῶδον, h.e. si dicere
liceat (298) *Asciatim*, quod sup. ex lib. de Officina med. at-
tuli-

(297) Galenus εἰς τὸ κατ'
ἐξέλεον sic scribit: Οἷμος δ' οὖν
ἐννοῦται τῆς μὲν ὀλίγης ἐγκελι-
μῆντος ἐπίθεσις, Συναγνῶδον ὀνομα-
ζα, τῆς ἢ πολλῆς, σιμῆς, ἐν μα-
κροῦς πῶς ὀνόματι χρίματος. Συνα-
γνῶδον μὲν οἱ τέκτονες ἐνομιλῶσιν
ἐργαζόν τι κατὰ τὸ πῆρας αὐτοῦ,
καὶ δ' τέμνει τὰ ξύλα, βραχὺν
συναγνῶδον ἔχον ἐφρουδῆν, καθάπερ
ἡ ἀμύλη.

(298) Hippocrateum adver-
bium Συναγνῶδον, etiam Galeno
non raro usurpatum, possis redde-
re *Asciatim*; quod vocabulum mi-
nor si Latio defuerit, maxime
quum spleniorum plagularumque
injiciendarum θεωρίαν atq. ἀσκή-
σιν Romae inauditam non fuisse, ex
Corn. Celso constat. Est in Quin-
tiliano l. 4: obscurus sane locus,
ex quo illud ASCIATIM extendi
possit. Ibi Fabius dum in eo est,
ut ostendat aliis partes orationis
esse octo, quippe vocabulum sive
appellationem nomini tamquam
species subijicientibus: aliis vero,
qui aliud nomen aliud vocabulum
facient, esse novem; subijcit haec:
Νῆβιλοντινῆς fuerunt qui ipsum

adhuc VOCABULUM ab APPELLA-
TIONE diducere, ut esset VOCA-
BULUM corpus visu tactuque ma-
nifestum (uti) donatus, lectus:
APPELLATIO, cui vel alterum
deest vel utrumque (uti) ventus,
caelum, Deus, virius: adijcie-
bans & adseverationem ut HEU, &
attractionem (al. attractionem)
ut FASCEATIM (al. FASCIATIM)
quae mihi non approbantur. Quis
praealtare ausit, Fabium ASCIA-
TIM scripsisse? Sed tamen magis
isto adv. ASCIATIM ad chirur-
gicum: Συναγνῶδον notandum,
quam illo altero FASCIATIM, aut
FASCEATIM, quae nihil sunt,
Latinum opus habebat. Nec enim
credo medicos chirurgos Romae
tum, quum illud Συναγνῶδον elo-
qui Latine conarentur, circumlo-
cutione usos, ut *Asciae ritu, in
Asciae modum* &c. dicerent; quan-
do ex analogiae praeceptis potuis-
sent ASCIATIM dicere.

Atque haec de Fabii loco mera
conjectura est: quae si cui forte mi-
nus insulsa videbitur, tum vero
& illud porro quaerendum, quid
Attractio sive potius *Attractio*
(deci-

tulinus varils in locis exponit. Nam in Exegeſi glossar. Hippocr. sic posuit (199) *Σκτεταρῶδον · ἐκκελασμένους* i. e. *Asciatiim* idem

(decima scil. ex nonnullis orationis pars) sibi velit. Significabat, opinor, ea adverbis; aut omnino derivativas dictiones, quae *attractione* sive productione primitivi vocabuli sunt, ut ab ASCIA ASCIATIM.

Sed quando semel Fabio chirurgicam opem asserre coepimus; porro & perniciamus. Nam quid sibi illud vult ADSEVERATIONEM ut HEV? quae unius alii non sunt. Corrige meo periculo ADSPARATIONEM ut HEV. Qui orationis partes plures facere satagebant, ii novum genus constituiebant, eas interjectiones complectens, quae mera *adspiratione* efferebantur, ut HEV, HVI, HOI &c. quae spiritu tantum (nec palato, nec labiis, nec dentibus, aliove organo opitulante) eliquabantur. Ergo Fabio locus sic fuit. est constituendus: *Adhuciebant, & ADSPARATIONEM, ut HEV, & ATTRACTIONEM ut ASCIATIM*. Atque haec de deplorato Fabio loco mea est conjectura.

Ceterum quis eos serat, qui Capod. Jo: Rhodium *differens de Actia* pag. 198.) in Marcello Empir. *Actia* pro *Actia* reponebant? *Actia* (herba) ait Empir. *de Medicina* c. 2. *si in passio rufa actia rufa, vel li-*
no rufa ligata, capite vel temporibus alligetur, mirum remedium hemisplaniae vel heterocraniae praestabit. In Glossis vet. *Actia* idem est quod *ἐκκελασμένος*: & nostris hominibus *Actia* vulgo *filum* significat.

(199) Galenus in Egn. vocum Hippocr. ait: *Σκτεταρῶδον, ἐκκελασμένους · ὅτι γὰρ ὁ Σκτεταρῶδον αὐτὸς ἐπιδόσμος ἐστὶν ὅτι πικρὸν ἀπομάσσει σκετερόν δοκί.* Quae verba a nemine, quod sciam, exposita, particulatim hinc expendenda sunt. Ac primum *Σκτεταρῶδον* idem vult esse atque *ἐκκελασμένους*. Istud porro *ἐκκελασμένους* quid sit, ex uno Asclepiade intelligi datur, cujus sunt illa

apud Erotianum (vide sup. not. 296.) *Ἐστὶ γὰρ ὁ Σκτεταρῶδον, ὁ αὐτὸς ἐπιδόσμος, ὁ περιβάλλων αὐτὸς ἐαυτὸν καὶ χλασόμενος, ΚΑΑΣΙΝ τινὰ ποσὶ καὶ γυνία.* *Actia tunc est, quando vincunt (duo capita sibi occurrentia) uno alteri superdare, decussantur ac (deinde) ἐπὶ ἑαυτῶν (sive reflectuntur) & ἀνγκυλῶν faciunt.* Ubi vides quid vocarit *Asciam* Asclepiades; quum scil. a medio habenae orsus deligatorem, capita hinc atque inde circumducis; ubi illa occurrunt, unum alteri superdans, decussus; postmodum caput quod alteri subijcitur, reflectens, ita ut secum angulum faciat, in idem latus redire facis; ac parimodo caput alterum. Vide infra appositum schema quo *Asciam* chirurgicam exhibuimus. Ergo quod *Κλασὶς* & *γυνία* Asclepiadi est, idem est & Galeno *πικρὸν* adverbium *ἐκκελασμένους*. Ex quo nō verbo quum tota *Actiae* constitutio antiquorum penderet; dignum erat, in quo explicando viri docti se exercerent. Tamen nihil de hoc Foebus in *Oron*: nihil H. St. qui Galeni τὸ *ἐκκελασμένους* in *Σκτεταρῶδον* refert, sed *ἀνεκμύδων*: nihil aliud, quod sciam. Quae res fortasse, quo valeret illa *κλασὶς* sive habenarum in idem latus replicatio. Praestabat firmitatem, neve ultro citroque splenia fluctuarent. Maxime in fracturis valebat ad ἀσφαλίσαν τὴν κρῆσιν καὶ συντρίμμενους, ad continuis firmissime continendi: verba sunt Galeni infra num. 7.

Sequitur apud Galenum *Καὶ γὰρ &c. Et enim ascia, ipsum vinculum, a lignariis ascis nomen reperisse videtur.* Quo pertineat αἰτιολογικὸν illud *Καὶ γὰρ Et enim*, non video. Ac, siquid mei iudicii est, illud γὰρ facile induxerim. Deinde si & unam syllabam δς adjectis; loco miram lucem accendens. Sic enim is locus legi debet. *Καὶ δς &c.*

idem est ac *offracte*, deinde addit. *Ascia* namque, *vinculi* genus, ab *ascia* lignaria nomen traxisse videtur. Et comm. 2. in *de Offic. Med.* idem illud *Asciatim* sic interpretatur (300) Nam quum praecipit, plagulas *Asciatim* membro injiciendas, a circulari circuitu eam esse faciendam declinationem desinit, eo modo quo est *Ascia* materiaria. Neque enim admodum obliquam vult fieri plagularum injectionem, multum a circulari recedentem, sed paululum declinantem, quantum quidem ad firmissimam comminutorum colligationem sufficiat. Eod. com. (301) Per duo capita deligationem efficiet, quemadmodum de his diximus, quae *Asciatim* superdantur.

8. Postremo & Galenus, seu quis alius auctor libri de fasciis pag. 295. B. illa demum vocatur *Ascia*, quae lunata figura, ab una parte *fima* est ab altera *gibba*. Atque haec sunt, quae apud antiquos de hoc vinculo reperi, obscura sane omnia; sicut & pleraque eorum quae de fasciis illi scripserunt: digna plane, in quibus evolvendis existat aliquis eruditus medicus, qui sese exerceat.

III.

Asciae chirurgicae constitutio. Deinde in quo asciae hujus metaphoricae cum lignaria similitudo sita fuerit.

Ac de *Asciae Hippocraticae* constitutione minus mihi laborandum videbatur, propterea quod restat adhuc teste Verduco, apud Gallos Chirurgos *Asciae* (*Doloire* illi vocant) nomen in deligationibus. Quod tamen longe est aliud (302); nec

ἡ *Σείσαρ*, αὐτοῦ ἐπίδομος ὅς ἐστ' ἢ πικ. ὡν. σικ. δο. *Εἰ Σείσαρ* est ipsum vinculum; quod a lignariis *asciis* nomen sortitum videtur. Sed cur *VIDETVR*? nam alibi Galenus non ambigit, quin ab *Ascia* materiaria nomen huic vinculo sit quaesitum. Verum haud raro Graeci τὸ δοκὸν in certa ponunt. Etiam Romanis olim iudicibus in suis sententiis *VIDERI* erat sollemne verbum.

(300) Gal. Com. 2. ὡς τὸ ἰσθ. haec posuit: Ὅταν γὰρ κληθεὶς τὰς ἀλλήλους συνεπαρῶν περιβαλὼν τὸ καλὸν (male in Poehi Oecon. κλη) διορίζῃ τῆς ἐγκύκλιου περιβαλῆς τὸ ἐγκυκλιμένον ὅπως ὡς τὸ π-

κωνικὸν συνεπαρῶν ὃ γὰρ βούλεται λοξὴν ἰκανῶς γίνεσθαι τὴν περιβαλὼν ἢς ἀλλήλων ἀφ' ἑκάστης πάλῃ τῆς ἐγκύκλιου καλυμμένης, ἀλλ' ἐγκυκλιῆσαι μικρὸν, ὅσον ἰκανὸν ἀσφαλεσδεῖν ἐργασθῆναι τὴν κεραιὴν ἢς συνεπτεμένον.

(301) Mox eod. comm. pag. 680. 40. Τὴν ἐπίδοσιν ἀπὸ δυοῖν ἀρχῶν ποιῶσα, καθάπερ ἱσχυροῦ ἐπὶ ἢς συνεπαρῶν ἐπιβαλλομένη.

(302) Hodiernae *Asciae* chirurgicae descriptio est apud Joan. Bapt. Verducum, in *des Bandages* pag. 350. (edit. Paris. 1703.) ubi ait: *Le premier* (bandage inegal) est appelle *Ascia en Latin*, & en François *Coignee*, & les Chirurgeois l'app-

nec cum Hippocratica, siquid iudico, Ascia quidquam commune habet.

Nam si Asciam Hippocrateam & Galenicam probe intelligo; ea mihi sic describenda videtur. Est vinculi genus, in femore (303) maxime usitatum; quo fasciae (304) medium inferne (305) applicatur, itaut pars (306) gibba deorsum, sima sursum spectet; deinde capita sic circumducuntur, ut nec circulum perficiant, nec ab eo insigniter declinent, sed

mo-

*P' appellent Doloire. . . . Le bandage que l'on appelle Doloire, ressemble, a ce que l'on dit, a la Coignée des Charpentiers. C'est lorsque la bande decouvre celle de dessous. Il n'est gueres different du circulaire. Le Montic la decouvre encore davantage &c. Quis autem non videt, hodiernae Asciae Verducianae nihil cum antiqua commune esse? Nam in hac unum fasciae caput circumducitur; in illa duo: in hac nullum spatium inane relinquitur, sed una super aliam spirae imbricantur; in illa plurimae *dispositioes*, ac vacua intervalla linteis intercipiuntur; ut alia plura taceam utriusque discrimina. Et tamen Jo: Scultetus (Amstel. an. 1672.) tab. XXVII, fig. X, Asciam Hippocraticam sic depingit, ac mox pag. 67. describit, ut non aliud sit, quam merum Gallicum *Doloire*. Vide etiam eundem tab. XXVIII. fig. X. ac mox sequentem ejus figurae descriptionem pag. 70. in quibus nihil ad mentem Hippocratis (cujus Asciam se docere jactat) & antiquorumprehendens.*

(303) Vide sup. Heliodori locum Vido Vidio interprete, ubi ex antiquioribus medicis refert, ipsum utiliter *imici*, quibus vulnerato femore proxime partes diducuntur. Et certe quaelibet partes peculiare quasdam vincturas habebant; caput, oculus, natus &c.

(304) Diserte hoc tradidit Hippocrates sup. num. 2. & Galenus com. 2. in *De offic. med.* sup. ad finem num. 7.

(305) Vide Heliod. sup. num.

5. Volvenda, inquit, sub *vulnere fasciae* est. Id etiam patet ex seq. adnot.

(306) Et hoc ibid. Heliodorus docuit. Volvenda sub *vulnere fasciae* est. . . sic ut pars gibba deorsum, sima sursum spectet. Ubi (nisi si quod vero aliud mylterium latet) pars Gibba est fasciae convexum. Sima est cavum. In hoc certe significat; quantum ex Celso deprehendi; qui *Gibbum*, ut heic *Simo*, sic ille *Concavo* opposuit. Sic enim VIII. 1. loquitur: *legitur calvaria incipit ex interiore parte concava, extrinsecus gibba, utrinque levius*. Jam vero nihil potest luculentius esse ejusdem Latini Hippocratis loco VIII. 7. ubi de fragmentis ossium prominentibus reponendis: *Si id manus facere non potest; vulsella (vulgo sanaglia) quali fabri utuntur, injicienda est acutus ossis prominentis cuspidi, ab ea parte, qua (ipsa vulsella scil.) SIMA est; ut ea parte, qua (eadem vulsella) GIBBA est, eminens os in suam sedem compellat*. Nisi potius sic interpretari malis, ut SIMVM ad os, GIBBVM ad vulsellam referas in hunc modum. In ossis prominentia SIMA est, ubi planities cum colle committitur (verba sunt Galeni alibi producta) five est demilior ejus ossis pars. Hanc partem prehendi vulsella jubet, ut deinde eadem vulsellâ gibbo suo in ossis prominentiam incumbens eminens os in suam sedem compellat. Verum utcumque Cellius intelligatur, certe *Gibbum Simo*, ut convexum concavo opponitur.

modice a circulari, seu (307) transversa deflectant; ab inferiore parte sursum (308) & a superiore deorsum procedentia; itant pluries ubi capita occurrunt (309) decussentur, atque in sese reflexa (310) angulum faciant, simulque inania cutis spatia rhomboides (311) intercipient.

Atq. haec est *Asciae medicae* constitutio (quam Franc. Serao nostro & aliis summopere probatâ, visamq. verissimam, gaudeo) si ejus characteres ab antiquis traditi. Venio ad *τὸ συναρπαστικόν*. Nam Galenus quidē propter *Asciae lignariae* similitudinem sic appellatam pluries tradidit. In quo tamen ea similitudo sita sit, ibi maxime ubi totus est in ea similitudine explicanda, haud plane explicuit, uti infra videbitur. Nec porro alii, quod sciam, post Galenum vetetes medici; nec tot viri doctissimi, qui post renatas litteras in antiquam medicinam illustrandam incubuerunt, non Gorraeus ab H. St. in thes. citatus, non Fossius in Oecon. non quisquam alius (312) quantamcumq. diligentiam ego & disertissimus Seraus (cui quantum per praelectiones publicas curationesque datur otii, id totum in veterem juxta novamque medicinam exornandam infumitur: plane exorando, uti quae partim affecta, partim concepta habet, perficiat, ac porro emittat) in eruditor. medicorum scriptis pervestigandis adhibuissimus. Itaque hac spe dejecti, coepimus in eam deligationem penitius intueri; donec

(307) Rectus fasciae circuitus, quatenus ab obliquo differt, alibi *ἐγκυκλίῳ* circulari Galeno appellatur, alibi *ὠστία recta*, alibi *ἐγκυκλίῳ transversa*. Vide sup. Galeni loca.

(308) Sunt verba Heliodori, quem vide sup. num. 5.

(309) Hoc est *τὸ χιτῶν* Asclepiadis, quem vide supra in Erotiano num. 4.

(310) Vide ibid. in Asclepiade *κλῆρον* & *γυνίον*, & Galeni *τὸ ἐκτετακμένον* & subjectum ibi adnotationem.

(311) Vide Hippocr. sup. num. 3.

(312) Promittebat sane a Sculteto suppetias Lexicon Ca-
stello-Brnnonianum in V. *Ascia*: ubi ad finem legitur *et hoc vinculi genus egregie delineavit usumque monstravit Scultetus Armamentario Chirurgico par. I. tab. 54. fig. 3. & seq.* Quae Sculteti citatio eadem

in Steph. Blancardo reperitur. Ac vero Scultetus edit. Venerae an. 1665. aut Amstel. 1672. nullam habet tab. 54. Verum ad tab. 28. haec tantum de *Ascia* habet: *Fig. X. est sinu fractum, fasciâ Asciatâ, & in crucem adductâ obligatum; canaliculâ &c.* Figura ipsa non modo, quid sit in eo vinculo *συναρπαστικόν*, sed ne *Asciae* quidem cujusmodi constitutio fuerit, demonstrat. Item ad tab. XXVII. fig. X. sic Scultetus habet: *Fig. X. est tibiae os cum vulnere & prominens fractum, fasciâ non in crucem, sed in circulum adductis obligatum...* *Legatura haec asciatis, quae Hippocrati adscribitur, infra in curatione fracturae cum vulnere clariss. verbis explicabitur.* At in loco, quem designat, de *Ascia* Hippocr. nihil. Ipsa vero figura X. tabulae XXVII. merum *τὸ Δολοῖρε* Gallorum representat.

donec lux affulgere tandem visa est; quae utrum omnem hinc caliginem sit dispulsura, lector aequus judicabit.

Nam Seroa quidem nostro suspicio subijt, (quae & mihi fateor jam initio subierat) dubitanti utrum, quum capita haenarum sibi occurrentia atque in sese redeuntia flexum seu angulum faciunt (vide seq. iconem) unusquilibet ex illis duobus in itu, Asciae manubrium, in reditu, ejusdem ferramentum exhibeat; in eoque positum sit *ut Eurypodis*, de quo quaerimus. Sed hanc conjecturam, quamvis non aspernandam, quin sequar, nonnulla me impediunt.

Verum, missis aliis opinionationibus; haud sane alibi illa Asciae similitudo, quam in inanibus cutis spatii, quae ipsa pluries circumductis ac decussatis intercepta visuntur, mihi quaerenda esse videtur. Vide in apposito schemate plura triangularia intervalla inter binos fasciae ductus. Unum quodlibet ex illis certe Asciae ferramentum refert non tantum propter utriusque figuram triquetram, verum ex eo multo magis, quia utrumque non est ex genere planorum, sed eorum triangularum, ac ferme quale trigonum erit, quod in cylindri superficie describetur, sed ita ut trigoni basis sit axi cylindri parallela; tunc enim curvitas illa existet, quam in ferramento Asciae Galenus agnoscit (vide supra in Asciae definitione) quaeque etiam in vacuis descriptae deligationis intervallis in femore se prodit. Atque hinc intelligimus, cur Heliodoro Ascia sit femoris vinctura (Scultetus quoque Asciam in femore adhibuit) re enim vera in femore intervalla linteis intercepta & sua triquetra figura, & curvitate, & iuxta (313) dimensione Asciam exhibebant.

Atque haec est in Ascia medica *eurypodis* forma; quae quum ipsa per se per mihi facilis & clara visa fuit; tum vero

(313) In femore inquam, quum cutis interceptiones & figurae triangularis, & curvatis, & dimensionis tantae, quanta ferme in Ascia reperitur, ratione habita, plane *eurypodis* essent; hinc

rem femoris vincturam fuisse. Verum deinde ubicumque triquetra interceptio se prodebat, etiam *et* minor quam pro Asciae modo; ibi etiam Asciam agnoverunt. Vide infra locum Hippocratis, in nasc deligatione Ascias reperientis.

R

sq. consentit cum aevi Hippocratei consuetudine, quando Tollemie erat rebus ex figura, quam praesferrent, nomina tradere. Sic ex poematis illis ad finem Theocriti, quod bipennis figuram ostentabat, Πίλινος dicebatur; quod arae, Βούκ; quod ovi, Ωός. Nec aliud in geographicis obtinebat; quippe quum Apamea Κισσός, ex eo quod Arcade figuram qualemcumque ostenderet; Sicilia Triquetra; antiqua Aegyptus Delta; & alia plura in hunc modum, dicerentur. Nec alia porro ratio fuit, qua ab antiquissimis usque temporibus constellationibus nomina fiebant, ut hoc Plaustrum, illud Trigonium, ac diversis aliæ nominibus dicerentur; prout qualis qualis rerum illarum species in *μυροδοτείου* illis primorum astrologorum animis occursabat. Eadem ratio fuit, quæ vindicturis nomina fieri coeperunt: haec *Ξιταπρον*, illa *Ρορνibus*, ex iis causis, quas ostendi, dicebatur; tum aliud *Val-lunr*, aliud *Cancer*, aliud *Tessudo*, ut alias sexcentas vinculorum appellationes omittam in Hippocrate, Heliodoro, Sor-gano, & in libro *de Fasciis*, qui Galeno tribuitur. Vel si sunt tamen, quibus tradita interpretatio parum probetur, excogitent ipsi meliora; quibus libenter subscribam.

Est tamen, quod mihi met ipse, quamvis invitiissimus, opponam; Galeni scilicet de hac interpretandi ratione silentium. Quid dico silentium? imo in iis ipsis locis, quibus *το Ξιταπρον*; deligationis hujus explicare aggreditur, tamen nescio quid aliud docet, quod vereor, ut se probet. Vide Galeni locum sup. num. 2. *Ad Asciae autem lignariae similitudinem desinens, quod a recta linea paulum recedens incurvetur* &c. Vide huic parem locum num. 6., deinde num. 7. *Nam quum praecipit, plagulas Asciatim membro superdandas, ab orbiculato circuito* (qui circulus alibi *Recta*, alibi *Transversa* Galeno dicitur) *eam esse faciendam d. clinationem desinit eo modo, quod est Ascia materiariae*: quae, ut in definitione Asciae Galenica vidimus, in extremitate curvatur. Vides jam Galeno quid sit vinculi hujus *το Ξιταπρον*; est scilicet. motica illa a recto circuito declinatio. At (visi summi, cui medicina & artes ceterae debent vel plurimum, pace dixerim) quid ea declinatio habet *Ξιταπρον*? Si curvitatē in plagula inde repetis, quod femori, tamquam cylindro, circumducitur; non minus in circulari deligatione, ea curvitas, quam in ea quae inde declinat, deprehenditur. Si por-

ro (quod certe vult) in modico recessu a circulari asciae similitudo ponitur; quid ille recessus curvi habet, praeter partis habitum, cui applicatur? Deinde si circulares *Reftam* appellas; ea quae declinat, non video, cur minus *Refta* dicenda sit. Postremo non intelligo, ecqua sit in *definentia* declinantis illius curvitas: in qua ille *Asciae* similitudinem reperit. Quae non eo dico, quo quidquam de magni Galeni existimatione decedat. Imo vero ultro fateor, aliquid in ea deligatione fuisse, quod Galenicis rationes juvaret. Sed quid illud fuit; nos certe non cogit, ut ipsi potius (praesertim non sese explicanti) quam maximo medicinae parenti Coo credamus.

Nam equidem, vel quolibet pignore deposito, contentus, et *extra*propterea vinculae hujus, qua de agitur, ubi sit quaerendum, Hippocratem clare demonstrasse, iis certe, qui ad ejus oracula animum intendere studuerint. Sic enim ille in *de Artic. Sect. XXX.* in edit. *Vander Lind.* (Graeca Hippocratis qui volet, adeat sup. not. 289. quae tamen haec ad verbum interpretabor) *Nam deligationum haec est maxime varia, quae & plurimas quidem Ascias habet, & interruptiones atque interceptiones cutis maxime varias rhombiformes.* Ut Hippocratis sententiam assequaris, notandum est, ibi Hippocratem non de *Ascia* primario agere, sed de nasi vincula; quae ubi ferebat, multae ibi *Asciae*, *Rhombi* multi existissent, necesse erat. In quo igitur *Rhombus* (unum scilicet ex vinculis Hippocraticis: vide num. 1.) erat; in eo & *Ascia* quaerenda est. Atqui et *ῥαμβοειδὲς Rhombi similitudinem* in *διαστήσει* (h.e. in interruptionibus habenarum, qua illae spatia inania relinquebant; vide sup. Galenum num. 3. *διαστήσει* interpretantem et *μετὰ διαστήματα ἢ ὁρίων*) & in *διαστήσει τοῦ χωρίου* h.e. in cutis intervallis inter plagularum ductus relictis agnovit Hippocrates. Ergo & in eisdem *διαστήματι* intervallis *Ἐκτάδης* agnoverit, necesse est. Non est ergo amplius ambigendum, quid Hippocrates *Asciam* appellaverit.

At enim, inquit, in ea, quam supra attulimus, *Asciae* descriptione, inter habenarum ductus rhombi plures, non item *Asciae* sive trigona intercipiuntur. Respondeo, id quidem verum fore, si in deligationibus nihil aliud quam habenae eo, quo dixi, modo circumductae agnoscantur. Verum praeter fascias erant & panni; & in fracturis, (in qui-

bus maxime Ascia valebat, ad *ἀσκήσαντες κινεῖται* & *συντεταγμένον* ad *comminuta firmiter retinenda*, ut ait Gal. sup. num. 7.) erant & ferulae. Sed mitto ferulas: at pannicerte primi omnium affectae parti applicabantur, eaq; *ὑπόθετος* aut *ὑπὸ τοῦ μύς*. Hippocr. erat: pannis fasciae superdabantur, quae *ὑπὸ τοῦ μύς* dicebatur. At panni isti rhombos, si non omnes, at eorum plures bifariam dividebant; h. e. ex singulis rhombis binas Ascias efficiebant. Ita fit ut in vinciturae *συντεταγμένον* fasciae *διατεταγμένον*, ex Hippocrate, & Asciae simul, & spatia rhomboidea deprehenderentur. Postremo vel si subjecti panni nihil conferant ad ascias repraesentandas: fac, inquam, in *διατεταγμένον* non aliud quam rhombos existere: at certe plurimi ex iis rhombis nonnisi dimidiati, itaut ascias referant, cernuntur, propterea quia eorum dimidium tantum obtutibus patet, pars vero altera in transversa femoris parte latet. Sane enim *κατὰ τὸ δένον*, h. e. non ab eo, quod se ipsa est, sed ab eo quod videtur, vincituris illis imposita fuisse nomina certissimum est. Id quod video etiam placuisse viro elegantis doctrinae atq; ingenii Cænonico Jos. Boncorio; quum is supra appositum schema mihi pro sua humanitate delinearet. Atque haec, quae in Asciam Hippocraticam sum commentando expertus, eruditissimorum medicorum (quos & numero plurimos, & doctrina & sagacitate singulares, & haec civitas, & Italia universa numquam non parens foecunda protulit) iudicio permitto; in primis autem Regii Archiatri Francisci Boncorii, qui merito suo in hoc Regno hodie in artium facile excellentissima dictaturam exercet; quique suo in REGIS optimi ac felicissimi tuenda valetudine studio vigilique industria non tantum populares suos, sed & externos plane universos BORBONIAE stirpis studiosissimos, sibi devinxit, ac porro devinciet.

M A N T I S S A A L T E R A .

De propria significatione vocis ΤΕΚΤΩΝ & inde derivatorum, sive de S. JOSEPHI CHRISTIQVE Opificio.

Ad Matth. XIII. 55. Marci VI. 3.

Dixeram, TANVCCI ornatissime, (sup. pag. 153. & not. 206. & saepe alibi) vocem ΤΕΚΤΩΝ non esse fabrorum omnium generis communem, sed *materiaeorum* peculiarem. Ad id ostendendum paucissimis sane contentus essem, si non aliud quam *τὸ τεκτεῖν* Asciam mihi illustrandam proposuisset.

sem. Nunc id damus operam; ut dum in tenui argumento
versamur, tamen appareat, nos serias res agere; Nec fru-
stra nos de IOSEPHI, CHRISTIQUE ipsius Servatoris (314)
opificio sollicitos, id laborare, ut *Afciam* istam male a quibus-
dam de eorum manibus excussam, eisdem tandem luculenter
adsertam, consecramus dedicemusque. Nam Matth. XIII. 55.
CHRISTVS fuisse legitur & τὸ ξάμνον ἔσθαι. Vulgato Interpreti,
Fabri filius: imo & ipse Servator Marci VI. 3. dicitur: οὐκ οὐ-
δὲν ἔστιν ἡ ξάμνος; *Nonne hic est faber?* Laudo sane, quod sanios
interpretum pars S. Josephum (ut & IESVM) materiarium
fuisse, statuunt. Sed quod id ex antiquorum traditione colligi
ajunt, id non perinde probo. Nam etsi pro lignario opificio lau-
dantur aliqui (puta S. Justinus, & praeterea vix unus aut alter)
tamen Hilarius, Chrysologus, Beda, & alii plures, ferrariam fa-
ctitasse, innunt. Orientales quoque Evangeliorum trans-
lationes variant nonnihil. Ex quibus potest intelligi, in
IOSEPHI opificio non consensisse antiquitatem. Quare longe
aliam viam ingrediendam mihi statui, ut in propriam pas-
simque usitatam vocabulor. TEKTON & FABER notionem prius
inquirerem; quo fundamento praefecto, tum demum putavi
me antiquorum sententias tum numeraturum exactius, tum
& de iis sanius iudicaturum. Vereor tamen, ne qui in ceteris
multus fui, in hoc demum argumento plurimas sim futurus,
nec sine ineptae diligentiae offensione. Verum rem sic transi-
gam, ut summa tantum rerum capita lectoribus delicatiori-
bus legenda proponam: cetera, quasi *passim*, in adnota-
tiones conijciam, quas incuriosi rerum harum tuto praeterire
queant, cupidioribus interim usui futuras.

I.

Von TEKTON ejusque derivata quid apud antiquos
mediamque Graeciam significaverint.

Evangeliorum interpretes (315) quoscumque viderim, ad
hunc

(314) Quom isthaec opificia
audis; noli putare ea generis nobi-
ditati Sanctae familiae fuisse dedeco-
ri. Nam praeterquamquod ἔργον
αἰδῶν ὀνδρος, artificium nullum pro-
brafum esse, aiebat Hesiodus; He-
braeorum in more positum fuit, ut
etiam quibus res laetior esset, &

men adversus omnes fortunae casus
opificium aliquod addiderent. Vi-
de interpretes heic & ad XVIII.
AA. 3.

(315) Calmetus ad hunc Mar-
thaei locum, *Graeca vox*, ait, *quod-
libet fabri genus significat*. Ea-lem
habet Marci VI. 3. & Matth. de S. Jo-
seph.

hunc diem existimant, eam vocem generalem esse: eumque errorem habent cum lexicographis, qui passim teruntur, communem, cumque omnibus fere viris doctissimis, qui post renatas litteras Graecos Scriptores Latina civitate donarunt, qui *τέκτων* non aliter quam *Fabrum*, *Τεκνιστής* *fabrilis*, *Τεκταίονος* *fabricor*, & sic ceteram ejus vocabuli sobolem interpretari consueverunt. Imposuit viris clarissimis etymologiae ratio; nam *τέκτων* est a *τέκνω*, quod generaliter est *fabricor*: At equidem planissimum faciam, id vocabulum (quamquam suo etymo generale) ex usu tamen omnis generis scriptorum sine controversia artis lignariae peculiare esse: hanc adeo Josephum, imo & CHRISTVM exersuisse.

Atque ut ab hoc ipso Evangelii loco ordiar, non est verisimile, Evangelistas generali vocabulo heic usuros fuisse, praefertim praefixo articulo. Nam, amabo, si *ὁ ΤΕΚΤΩΝ* *ὁ* subiicitur notio, illud *ὁ* *τῷ τέκτονι* *δοῦναι* quid aliud valebit, quam si diceremus *Il figlio dell'artegiano?* (v. heic Tillem. not. 3 15). Nunc cedo, inter tot opificia, quae in una civitate exercentur, totque artifices, quisnam erat ille *ὁ τέκτων* ille *faber*, qui eo vocabulo, veluti intento digito, demonstrabatur? At si *materiaris* intelligitur, id bene procedet; neque enim in illa urbecula multi *materiaris* erant: ac vel si fuissent, nemo perinde inepte loqui videbitur, si heic Neapoli diceret: *Non è questi il figlio del falegname?* ac si diceret: *Non è questi il figlio dell'artegiano?* Prius saepe quotidiano sermone usurpatur: alterum ne fando quidem auditum fuit. Haec eo pertinent, ut negem vocem *τέκτων* etiam si generalis esset, generaliter heic posse accipi, ut liberum sit eam de lignario, aëriariove, vel alio artifice intelligi.

Nunc illud demonstrare aggrediar, *τὸ τέκτων* nequaquam uni-

seph, ubi *τέκτων* definit, *un domo de metier*, *un artisan*. Idem in aliis ante Calmetum repares, uti in Vatabloz Brugensi, & doctissimis quilibet interpretibus ad hunc ipsum locum. Marianus Victorius in indice posterior, Hieronymi tomox. in *V. Joseph* post relatas sententias, ait: *Vox Graeca τέκτων artis*. Christiano Hilschero in *Sebed. de studio CHRISTI* S. 11. (apud Fabric. to. ult. Cod. Pseud. N. T. p. 437.) *Vox τέκτων volucre* (est) *et quilibet sive opificum sive artificum*.

cem designat. Thémontio not. 24 de S. Josepho *ὁ τῷ τέκτονι* est *le fils de l'artisan* quam tamen *τέκτων* loquendi rationem nunquam potuisse venire in mentem sive Judaeis, ut sic ineptissime interrogarent, sive Evangelistae ut sic *τέκτονι* scriberet, jam initio demonstravi. Postremo ceteri omnes sive sacrae historiae, sive Scripturae explanatores sic de sententiarum discidio loquuntur, ut prae se aperte lerant, putare se *τέκτων* generale esse vocabulum.

universis opificiis convenire; sed dumtaxat materiario. Atque ut ab antiquis grammaticis ordiar: In Glossis veteribus *τίκτων* exponitur Latine his modis: *Faber signarius; faber lignarius; Materiarius*: quod nullam tergiversationem admittit. Sane observavi Glossarum auctores. N. T. voces saepe sibi vertendas proposuisse. Adhaec proprietatis vocabulorum solertissimus observator Jul. Pollux non aliter id vocabulum, & quae inde proficiuntur, accipi debere trahit. Sic l. 12. inter eos qui in templorum fabrica occupantur *ἀδοξοῦς π. κ. ἀκοδόμις. κ. τέκτωνες* *ἐμπεικίδας, aedificatores, materiarios refert*. Ut & n. 181. *τίκτωνας* inter castrorum artifices sic numerat, ut sint certe signarii, sive ut castigatius (316) loquar, lignarii artifices. Sed praeter ceteris lege hujus grammatici caput 16. (317) lib. VII. quod inscribitur *Τεκτονικὰ ἔργα καὶ ὀργάνους Materiariorum opera & instrumenta*, ut plane statuas quid proprie *τίκτων* sit, quid vero *ἐμπεικίδας*. Vel saltem lege eundem X. n. 146. ubi *τίκτωνες οὐλοῦν* haec numerantur *Συμπλαῖνες, πέλοι, &c. Ἀσεία, σέρρα &c.* deinde fabri ferrarii, aedificatores, &c. instrumenta ordine ponit.

Atque haec de optimo grammatico (cui quidem Favorinus [318] paria habet) yquem unum tanti facio, ut praeter eo ceteros posteriores, numerum ac turbam, qua urgeas potius quam juveris, existimem. Simul illud bona fide fateor, grammaticos duos, qui Polluce posteriores, Suida tamen & Eustathio antiquiores videntur (Hesych. & Aristophanis Scholiaster) intelligo; etsi haec scholia non unius auctoris nec unius aetatis sunt) *ὑπονοούμενος* notionem *τίκτων* vocabulo subjecisse. Quid quod Suidas etiam & Eustathius in speciem idem atque Hesych. sensisse videntur? Qui tamen omnes, praesertim posteriores duo, adeo non.

(316) Nam *τίκτωνος* quid proprie appellarint antiqui, Cajus docuit l. 235. §. 1. de verb. sign. *Patres signarios dicimus non eos divinaturos qui signa ostendunt, sed omnes qui aedificareunt*. De quo vide plura sup. pag. 199. & not. 242.

(317) Pollucis illud caput 16. lib. VII. longius est, quam ut totum haec adscribatur. Sed praecipua ejus capitis in adnotationem 319. contuli, post adnotata Eustathii.

(318) Non invitum feci, ut & Varinum Favorinum in medium adducerem; quippe quem ubique

reperi non de suo hepate sapere, sed sua semper ex veteribus hausisse grammaticis: quo sane merito & is in veterum censu haberi poterit. Is haec praeter ceteris in suo lexico posuit, quae quadrat in nostram sententiam: *Τεκτονικὰ . . . ἔργα ἐργάζονται . . . ἔργα κατασκευάζειν, θεῶν τεῖκτονικὰ, καὶ πολεμίων ἀκόν.* Quae mox adscribam, ea ex Eustathio desumit. *Τεκτων δὲ ἔργον . . . οἰκοδομὸς καὶ συντήγης, καὶ ἀεὶ δὲ ἀπὸς δὲ ὅτι οὐδὲν διακρίνεται πρὸς οὐδὲν* (corr. *πρὸς οὐδὲν* ex Eustathio) *ἔργον*. Vide hanc sententiam hujus vocabulo *ἐμπεικίδας*.

non aberunt, ut etiam summopere profuturos confidam. Ad Eustathio incipiam, propter Homeri, in quem uberrime commentatur, dignitatem; una enim eademque opera, quis sit Homericus τίκων, percipietur.

Ergo eruditus principis Poetae interpres Eustathius ferme de eo vocabulo, tamquam γενναῖο loquitur. Sed vel sic tamen adeo non turbat, ut summopere juvet; maxime si locos Homericos, ad quos commentatur, simul conferas; ex quibus postremo intelliges, τίκων Homericum sic γενναῖο fuisse, ut omnem dumtaxat lignariae artis propaginem ac familiam (veluti aedificatores, naupegos dec.) suo ambitu complecteretur, non ut ad alia opificia, quae in lignis non occupantur, pertineret. Eam locorum collationem, cui tanti ea res videbitur, in subiecta (§ 19) adnotatione reperiet; ubi simul Pollucem in idem plane antea decuisse ostendetur.

Supereſt

(§ 19) Eustathii loca de Τίκων, cum
& Pollucis caput 26. lib. VIII. ex-
plicatur. Quae notatione Αρε-
τίων usurpetur. Quia
Τίκωνες & Μύρον
δοκτοῖς. Galen.
locus expositus.

Ac primum Eustathius ad
Homer. I. O. 315. ad illud Τί-
κωνες ἔδωκεν, Ζεὺς αἰετοῦ καὶ θάλα-
σσαν, καὶ δῶμα, καὶ αὐλὴν. Muse-
orakti, Quia ei fecerunt θάλασσαν &
δοκτὸν & αὐλὴν; sic adnotavit:
Τίκωνας ἢ κατὰ ἀνομιὰ γενναῖον καὶ
πρὸς οἰκὸμόμους λέγειν. i. e. Τίκωνας
autem generaliter eo summo vocabulo
(quod tamen cum dicit, vel eo in-
iungit, alias id nomen *materiarum* esse
peculiare) aedificatores intelligit.
(Pollux quoque VII. 117. ad fca-
dores Homero τίκωνας appellatos
observaverat) Verum si animadver-
tisset Eustathius, Homericum il-
lum θάλασσαν καὶ δῶμα καὶ αὐλὴν,
omnia ex lignis constituisse, ex usu
heroicorum temporum, mirari de-
fuisse, cur eorum fabricator τίκων
appellaretur.

Adhaec ad illud II. O. 410.
Αὐτὸς γὰρ δῶμα δῶμα νῆον ἔκτισεν
Τίκωνες ἐκ πάλαιμους δαίμονες; Ac
velut amplexu regum navale dirigat
in manibus peritis materiarum: sic
idem scriptum reliquit pag. 1024. 9.

Τίκωνες δὲ, ἐπεὶ ταυτηνὸν γενναῖον
λέγειν οὐκ ἐστιν. h. e. Τίκωνες οὐδὲ
ναυπηγοῦν generaliter nomine appellat.
Cujus simile est & quod ad illud
Od. E. 250. εἰς ἀδελφὸν ἀναμύνασθαι,
αὐτὸς *materiarum* peritus, adnota-
vit pag. 1633. 16. Οὐδὲ γὰρ ἐπὶ τὴν
ναυπηγίαν, γενναῖον καὶ πικρὸν
ἐστὶν. ἐπεὶ καὶ τίκωνες ἐκ ταυτηνὸς ἐν-
νοματι γενναῖοι. Observa, *tautem*, fa-
bricandae. *navium* generaliter *navi-*
orum dixisse: nam τίκων etiam
navipetum generaliter nomine significat.

Postremo ad illud Od. P. 120.
τιν, ἢ ἰντῆρα καὶ αὐτὸν, ἢ τεκίωνα δῶ-
μων. Vitem, aut curatorem *morba-*
rum, aut *subitum lignarium*: sic
pag. 1821. 15. scriptum reliquit:
Τὸ ἢ ἰντῆρα καὶ αὐτὸν ἐκ τῆς ἀρε-
τῆς λέγονται. Τίκων ἢ δῶμον, οἰ-
κὸμόμος καὶ καυτηγός. καὶ ἐπὶ τῇ
ἀρετῇ δῶμον διπλάσιον, καὶ αὐτὸν
ἐκ τῆς ἐξουσίας. Illud ἰντῆρα καὶ αὐτὸν
integre dictum; sicut & illud ἐκ-
κίωνα δῶμον: nam *ceterosque quibus*
lntῆρ, aut τίκων (sine illo addi-
tamento dicitur) ellipsis est. Et
quidem Τίκων δῶμον est cum aedi-
ficator, cum & *naupegos*; & uno vo-
bo quisvis circa lignarium opus occu-
patur. Vere hoc ultimum dixit;
nam, uti postea ostendemus, Pin-
daro

Superest, ut de Hefychio, Aristophanis interprete, & Suida videam: quorum duo priores artificum totum genus intra ejus vocabuli sentum concluderunt. Nam Hefychio ΤΕΚΤΩΝ ἐστὶ πᾶς πηλίκος ὁμνίς ἀρτίφης. Eadem est Scholiae sen-

sentiam veram esse ostendit ἀντιλογίαν illud γὰρ. Ἀρχιτέκτων dixerat vocem usitatam esse: nam alteram τεκτονάρχος non imitandam, quippe vi ac necessitate expressam. Verte ego sic: *Constitutum vero est* (ac vi prosodiae expressum) *quod Sopocles in Daedalo Musa Τεκτονάρχῳ dicitur.* Atque haec ad Pollucem explanandum satis. Restat quid Poetae illi fuerit τεκτονάρχος Μοῦσα. Nam Mineram quidem artificis praefecti novi (unde μηχανιστὴς Paulaniae, & in lapidibus ΕΓΓΑΝΑ appellatur) et de Musarum quapiam, id juxta cum ignarissimis scio. Dicam tamen quid sentiam. Aristophanes Equitibus 527. affert celebris ac passim eriti carminis (quod ibi Scholiae ad Cratini Eumenidas refert) tale initium: Τῆς πύξης δὲ παλάμης ὅμιον Πυλκρόντων ὁμνόντων ἀρτίφεις. Eadem metaphora bis usum Pindari animadverti; nam Pyth. III. 200. Εἰς ἐπὶ τὴν χελιδνίνην τέκτονος οἷα σόφοι Ἀρμῶσαι. Ex carminibus sonoris, qualia artifices sapientes (Carminum) concinnant. Et Nem. III. 7. Μελισσῶν τέκτονος Κομῶν νῆας. Melissonum auctores hymnorum juvenes. Quo pertinet etiam Τεκτονόνης πῆλιν ὑψίστην σύνθεσιν in quodam epigr. Ex his locis, aliisq. fort. plurimis, quae mihi nunc latent, facile est intelligere, fuisse hanc metaphoram celeberrimam, qua sacri vates τέκτονος ὅμιον, μέλινον &c. aut sine alio aditamento, absolute τέκτονος vocabantur. Ex quo licere sibi Sophocles existimavit, Musam poetarum praedidem, τεκτονάρχον nuncupare, pulcherrima sane quamvis non intellecta, translatione.

Ad extremum Pollux τὸ Ἀρχιτέκτων Aristophanis Daedalo notavit. Ea fabula non excusat. Sed quia Daedalus fabricae materialium inventor fuisse Plinio

aliisque dicitur; in ea fabula τὸ ἀρχιτέκτων de re lignaria fuisse positum, sit verisimile. Sed nunc apud eum Comicum in Page. 304. idem verbum legitur.

Haec ex Pollucis cap. 26. delibasse, eademque illustrasse sufficit. Verum haec dissimulare nonqueo; quod a Polluce & Eustathio diversus abit Galenus. Nam illi duo lignaria omnia opificia, quaecumq. demum illa sint, Τεκτονίας ambitu complectuntur, ac nominatim ναυπηγός & ἀεδificатор: contra iste Τέκτονα distinguat a ναυπηγῳ, ἀεδificatore, & pluribus aliis ligna tractantibus. Locus est extat lib. ad Thrasymbolum. cap. 28. ubi in eo est, sit ostendat, materiam eandem pluribus artibus ὑπεκινῶν Subject: Εἰς αὐτὴν γὰρ ὅλη κοινὴ καὶ ναυπηγῶ, καὶ τέκτονι, καὶ μηχανιστῇ, καὶ οἰκοδόμῳ, καὶ ἄλλοις μυρίαις. Quinodoquidem signum, & fabricatori navium, & materialio, & machinarum, structori, & ἀεδificatori, & sexcentis aliis communis est. Quod deinde & in creta &c. ostendit. Haec ego nolo ea responsione uti, in vocationis significatu male me grammaticis acenrationibus (imo & Homero, & Platoni, quibus ναυπηγός & ἀεδificатор est intra septem Τεκτονίας: de Homero vide Eustathium sup. not. 319: at Platonis locum in Philebo vide infra not. 331.) quam medico quantovis credere. Male rem sic transigere: Homeri & grammaticorum illorum Τέκτονα, ex antiquo vocabuli usu, γυναικῶδες esse, ut sit πᾶς ἑλυστός: at Galeno & posteriori aetati Τέκτονα angustiora habuisse spatia, & a ναυπηγῳ, ἀεδificatore & pluribus aliis fuisse distinctum: sicuti apud nos hodie ναυπηγός & quidam alii lignorum artifices diversa nomina atque officinas habent ab eo, qui communi voce *bulois fabricandi* appellatur.

sententia; qui ad Equitum vers. 317. sic adnotat: Τεκτονί-
 δις οὐκ ἀρχιτέκτονες. h. e. τέκτονες sunt omnes artifices. At Suidas
 paullo aliter definit: ΤΕΚΤΟΝ· Κοινός (310) πρυγίτης· ὁ λαοζόος
 τῶν ἐξ ὕλης ἀδύμων. Τέκτων ἐστὶ κοινῆς ἀρχιτέκτωνος· ὁ
 ἁπλοῦς περὶ τοῦ· Vides quantum sit inter hosce grammaticos
 discriminis; quum duo priores omne genus artifices, hic tan-
 tum lapicidam & materiariam ejus vocis finibus complectan-
 tur. Sed hoc posterius verum est; nec enim est dubitandum,
 quin τέκτων vocabulum non tantum lignarium opificem, ve-
 rum etiam nonnumquam lapicidam & struētorem designet.
 Neque ea notio tantum ex Homeri auctoritate liquet, cui ea
 vox etiam aedificatorem notat (nani fort. poterat οἰκοδόμος Ho-
 mero τέκτων ideo dici, quia id genus fabricae totum ex lignis
 erat, ut initio adnotationis 319. dixi) verum etiam ex Jo-
 sepho, apud quem lapicidae instrumenta (321) πρυγίαι ἀρ-
 χιτέκτωνος

(320) Suspiciabar antea, scrip-
 sisse Suidam κοινός πρυγίτης, hanc
 sententia, ut τέκτων sit communis
 & universe artifex, sive, ut
 loquitur Helychius, ὁ πρυγίτης
 cuius universi generis duas tantum
 eximias species mox subiungi, la-
 picidam & materiariam. Si sic le-
 gatur, nullum erit inter Helychinum
 ac Suidam discordium. Sed quia nul-
 lum Kulkerns habet veterem librum,
 qui κοινός habeat; recepta lectio
 non est sollicitanda; praesertim
 quae verissimam vocabuli notionem
 complectitur.

Atqui si recte iudico, ΚΟΙΝΟΣ
 apud hunc grammaticum Τεκτονί-
 δις est vocabulum, & grammatica notio-
 ne accipiendum. Apud gramma-
 ticos κοινός γένος est quod duobus
 commune est, masculino & femini-
 no: & κοινὴ σύνταξις est tam bre-
 vis quam longa: & Latinis com-
 munita verbi tam activae quam
 passivae significationis. Et divini-
 ceptione grammatica commune est
 duum dumtaxat; nam quod pluri-
 bus convenit, Omne dicitur. Ili-
 dorus I. orig. 6. COMMUNE dictum
 quod duobus generibus nomen unum
 communicat. . . OMNE genus di-
 ctum, quod cunctis generibus ser-
 vit, masc. & faem. neut. & commu-
 ne. Ego Suidas quum dicit κοινός πρυγί-
 της, vult eam vocem duobus opifi-

ciis, quae mox subijcit, esse com-
 mune. At Helychius quum ait
 Πρυγίτης πρυγίτης, etiam πρυγίτης est
 illud πρυγίτης, i. e. ad universa perti-
 nens genera.

(321) Josephus in VIII. ag-
 γαλ. 3. num. 2. Τὸν οὖν οἰκοδομῆς
 (Salomonici) fabrica πολλὰ καὶ
 ἀρτεῖ ἐκτετακται ἐκ λίθων πολέ-
 ιων, ἀπὸ ἀδύμων ὁμοῦ κοινῆς
 συναρμυρίας (ὅτι μὴ οὐδὲν, μὴ
 τε ἄλλο τι τῶν ἐργαλίων ΤΕΚΤΟΝΙ-
 ΚΟΥ τοῖς κατεσκευασμένοις δι-
 λούσθαι) ἢ ἐν τρυγίταις οὐδὲν ἡ-
 γουοντο μάλ' (sive potius acisculi,
 qui Graecis τρυγίταις, interdum &
 οὐρῆς dicebatur, quod nostris la-
 picidis hodie dicitur ἢ πρυγίταις dici-
 tur) αὐτῶν, cuiuslibet instrumenti ΛΑ-
 ΠΙΔΑΡΙΩΝ (sic enim haec vertenda
 esse illud πρυγίταις, Suidae aucto-
 ritas cogit) ἀπ' ἀρτεῖς ἰνδίκιαι; sed
 illis non additis, materiariam omnino
 congrue commemoratam fuisse: ita ut
 sua sponte potius obvia fuisse, quam
 feramentorum, videretur. Quae
 quum ita sint; erravi (quid enim
 dissimulemi) sup. pag. 300. not. 244.
 col. 2. lin. 8. ubi Tzerzem repre-
 hendendi, quod τρυγίτης h. e. Αἰσχυρῆς
 appellaverit ἐργαλίων κατεσκευασμένων.
 In hoc enim ille Josephum aucto-
 rem habet locupletissimum. Huc
 refero

pellata reperio. Quin etiam & ex voce *ἀρχιτέκτων* idipsum confirmatur, quae arti structoriae (312) cum lignaria communis est; ac postremo ex disertâ Pollucis auctoritate VII. cap. 26. (313) extremos; & ex Isidoro, qui *structores* Graece *τέκτονες* appellari ait: de quo inf. not. 313. Ex quo intelligis, id esse verissimum, quod sup. (c. 2. ubi de *Ascia structoria* pag. 199.) tetigi, structuriam ac lignariam artes sorores esse, eadem utriusque instrumenta numerari, postremo utramque artem Homero, imo & Josepho, Polluci (fort. & aliis.) *κατασκευὴν* nuncupari.

Venio nunc ad Hefychium. Cujus gravis inprimis grammatici auctoritati quid respondebimus? Verum primum omnium quantumcumque auctoritatis Hefychio tribueris, nihil ad Pollucem, nihil ad usum scriptorum omnium, de quo infra. Ut omittam, quam sinistra de Alexandrino isto senserint Caesar Scaliger., Rich. Bentlejus, Reinesius apud Fabric. Bibl. Graec. lib. IV. c. 35. ad finem num. VI. Sed sit sane eximius. At negari non potest, quia multa ex aevi sui loquendi consuetudine petiverit. Quid si enim suspicer, posteriori (314) Graeciae *ὁ ἐν τέχνῃ* fuisse *τὴν αὐτὴν τέχνην*? Quae loquendi consuetudo suorum temporum fort. Hefychium. (quem ex pluribus indi-

ciis

asserri potest, quod verbum *κατασκευή* (quod ceteroqui de operibus lignariis passim usurpatum reperio) Procopius in de Aedificiis I. 1. de structoribus usurpavit. *Ἀντιόχῳ*, inquit, *Πρόλλιος* . . . τοῖς ΤΕΚΤΑΙΝΟΜΕΝΟΙΣ τὰ ἔργα συντάττειν. Ἄλλοι γυντομοῖν ἀποδιδόντες ἔργον ἐν δόματι h. e. digerendo fabricis operi intentus, agendorumque imaginibus praeformandis. Et quod alter ille Judaeus Philo idem verbum de mundi fabrica posuit: τὴν κόσμου ἀπορὸν ἐκτελέσας: mundum morbi curationem esse fabricatus. Nam mundi fabrica ac structoria potius artem *μετασκευῆς* relinquitur, quam ad lignariam.

(321) Vocem *ἀρχιτέκτων* de *ἐπισκοπῇ* pluries accipi, non est dubium. Adeat qui volet H. St. aliosque lexicographos. Etiam Latini eo significatu id vocabulum usurparunt. At de arte lignaria nondum quicquam exemplum protulerat. At equidem paullo superius not. 319. ex Platone & Josepho &

aliis exempla de prompti. Vide si lubet.

(322) Jul. Pollux ad finem cap. 26. lib. VII. inter aedificatoris nomina posuit, καὶ ἀρχιτέκτον καὶ ἀρχιτέκτον, deinde subiecit haec: εἰ μὴ τοῦτο οὐκ ἐμπροσθεν τῶν ἑνὸς τῶν τεχνῶν. Nisi hoc, inquit. (h. e. artem lapidariam) subseruire arsi *κατασκευῆς* dixeris. Ex quo vides, putasse hunc grammaticum eam artem, cuius lapidaria est adimittit (structoriam scil.) nihilo esse minus *κατασκευῆς*.

(324) Apud Nicephorum Gregorae lib. IX. initio cap. 6. Camaris & Castellanus, ΤΕΚΤΟΝΙΚΗΝ τὴν μετέωρον τῆς τέχνης h. e. fabrilis quamvis artem exercentes urbem Constantinop. prodiderunt. Videtur heic enim *κατασκευῆς* esse vox universi generis. Verum, ut bona fide agam, illud *τινὸς aliquando* non necessario arguit, putasse Gregoram universa procius officia appellari *κατασκευῆς*; sed eo pertinere potest, ut Camaris & Castellanus

et

usurparunt. Atque ea certe causa Hesychio fuit, ut scriberet: **ΤΕΚΤΩΝ**. Πῶς πηχίως. Ad Seniorum, inquam, loquendi consuetudinem prorsus spectavit ille, quando sic scripsit; quippe quem scimus plurimas passim LXXvirales *phras* in suum Glossarium congestisse. Atque haec de Hesychio.

Nunc de Aristophaneo Scholiaste facilis est responsio, illum bona fide hanc suam adnotationem ex Hesychio descripsisse; ac totidem quidem verbis; nisi quod tantum Hesychii singulare in plurativum *tektonos* et *pechi* commutavit, non alia certe de causa, nisi ut adnotationem suo Auctori accommodaret; qui comicus *tektonis* num. multitudinis dixerat. Atq. haec de duobus grammaticis, quibus dubitabam utrum deberem & Isidorum adungere, cui tantumdem videtur esse Graece *Tekton*, quantum Latine *Artifex*: sed tamen *artificem parietum* ibi (328) Isidorus intelligit,

cur, opus certum notant. Sunt & alia loca, quibus non dubites eandem prorsus notionem ei voci tribuere; veluti Ex. XXXI. 5. *το τεκτονικὸν ὃς ἐξ ὕλων ἐργάζεσθαι*; & Ia. XL. 20. *ἐξ ὕλων. ἐκλέγεις* τέκτων. & XLIV. 12. eadem locutio. Jer. X. 3. *ἐξ ὕλων ἐξέτι ἐργον τέκτονος*. In epist. Jer. versu 6. *ἰνῆμα σοῦ κων παρῆναι μὲν ἀπὸ τέκτων*. Sap. XIII. 21. *ὁλοτόμος τέκτων*. Sirachidae XXXVIII. 30. *τέκτων & ἀρχιτέκτων* est qui e ligno statuas facit.

Tamen ne illud quidem negari potest, quin aliis quibusdam locis ei vocabulo Graeci interpretes subjecerint *γενικότερον* notionem, ut 4. Reg. XIII. 19. *τέκτων σιδήρου*, & 2. Reg. VII. 14. *τέκτων χαλκοῦ*. II. XLIV. 12. *ἀκούει τέκτων σιδήρου*. Baruc. III. 11. *ἀργύριον παλαιόντες*. Qf. VIII. 6. & XIII. 2. de constabili id vocabulum usurpatur.

Huc etiam referri possit *τέκτων ὕλων*, quod reperitur 2. Reg. V. 11. & 4. Reg. XII. 12. & 1. Par. XIV. 1. & XXII. 15. Nam ex eo ipso addito *ἐξ ὕλων* constare arbitror *τέκτων* LXXviralem esse *γενικότερον*, & ad alia quaecumque opuscula recte transferri. Nisi vero volumus Seniores illos ad Homericum *τέκτων* *δοσίων* *σίδεον* *λίγων* *λίγων* spectare & de quo vide Eustathii adnotata sup.

Accen- not, 329.) quod non puto. Re enim vera illud Seniorum *τέκτων ὕλων* respondet Hebraico **כרשי עץ** *chavashai ets* (i. e. *artifices ligni*) quod iis locis in fonte legitur. Et ceteroqui certum est Graecos Bibliorum interpretes fixum hoc ac definitum habuisse; ut Hebraicum

כרש *chavash* (i. e. *artifex*) non alio vocabulo, quam *τέκτωνος* commutarent (certe enim ubicumque Hebraicum illud nomen occurrit, pro eo Graece *τέκτων* ponitur, paucissimis locis exceptis: *τέκτων* vero vicissim numquam alteri Hebraeo nomini, quam quod supra posui, respondet) quare ex eo factum est, ut LXXvialis *τέκτων* non peculiaris materialii, ut apud ceteros Graecorum, sperit, sed *γενικότερον* Hebraici vocabuli *Chavash* i. e. *artifex*, cui respondet, notionem ingeniumque induerit. Id quod in sexcentis aliis vocibus *ἔξ* *ἐ* ulvenit, ut eae interpretandae sint non ex usu Graecorum, sed ex vocabulis Hebraeis, quibus respondent: ut *διαβήαν* apud Seniores non est, quod Graece ea dictio valet, sed quod Hebraicum *berib*, pro quo ponitur, i. e. *foedus*.

(328) Isidor, in XIX. orig. 3. *Fabros*

Accedo jam ad recentis aevi viros Graece doctissimos, & quantum exstat lexicorum, nec non Latinarum e Graeco interpretationum. Horum ego inveni neminem, qui de ΤΕΚΤΟΝ aliter statuerit, quam ut sit universi artificum generis vocabulum. Nisi quod H. Stephanum vidisse hanc, de qua tamdiu disputo, Graecae dictionis proprietatem, non est ambigendum. Nam quaecumque in suum Thesaurum ejus nominis & inde derivatorum (329) exempla contulit, ea non possunt aliter quam de lignario sive artifice, sive opere, sive arte intelligi. Quod quum & ipse vir summus ibi animadvertat: tamen ad ultimum contrariis, quas affert, Hesychii & Suidae auctoritatibus, quas modo expendimus, pene (330) fractus vide-

Fabros autem (inquit) sive artifices Graeci Τέκτονες vocant, id est instructores. Ubi non universum fabricorum sive artificum genus Graeco Τέκτων respondere vult, sed eos, quos sibi in titulo proposuit, De fabricis parietum. Id quibque ex adjuncta interpretatione altera id est instructores assequor: pro quo tamen non dubito quin structores sit legendum. Peccatur hoc saepe in MSS, ut incipientibus ab st, sp &c. addant initio I, ut apud eundem Isid. infra cap. 10. pro strictura legebatur in veterib. cod. instructura.

Pergit deinde Isid. *Architecti autem caementarii sunt, qui &c. Adjecta vox caementarii ostendit, Architecti nomen γενικόν εστιν, & etiam rei materiariae commune, ut sup. ostendimus not. 319.*

(329) Ac primum affert Plutarchi in Pericle locum, ex quo luculentissime τῶν τέκτων proprietatesprehenditur, ubi ὅλη h. e. ligno sic τέκτων respondet, sicuti λίθῳ λιθοργός, χαλκῷ χαλκότυπος &c. Xenophon in παιδίᾳ tertio dixit τέκτονες πη καὶ λιθοδόμοι; & in V. Χαλκίης πη καὶ τέκτωνος καὶ σκυτομόμοι. Et Heuennicor. IV. μετὰ λιθοδόμων καὶ πηκτόνων. Thucyd. in VI. λιθοργός καὶ τέκτωνος. Quae loca eo pertinent, ut τέκτων non sit generis nomen, sed peculiare opificum completatur, non minus, quam ea vocabula quibuscum compositus.

Deinde addit & illud Homerium Od. T. ubi Icmalius τέκτων λεκτὸν ex chore fecisse dicitur. Idem Steph. in Ἀμύβοντες affert illud Poetae Il. T. ubi τέκτων in contiguatione τῶς ἀμύβοντες h. e. arthetaria signa nve iocinis simul componere dicitur. Sed alia plura Homeri loca vide sup. not. 319. ubi de Eustathio. Idem Stephanus in Στάδμῳ produxit illud Sophocleum ex Athenaeo, ὃς τέκτωνος παρά Στάδμῳ ἰδὼς ὁρᾷ κακόν. Et illud Ammonii in Praedicam. Arist. ὃς γὰρ ὁ τέκτων τῇ σάδμῳ κίχεν. ἁρὸς διδασκῶν ὅτι ὁρᾷν ἐύλῳπ καὶ ὅτι καμπύλῳπ.

Adhaec in Τεκτονικός profert ex Dioscoride V. 112. Τεκτονική μίληρος. Et absolute Τεκτονική Aristotelis in Probl. artis lignariam notat, ubi nescio cur Gaza ἀρτερι ἀδificationem transponere maluit. Aetichines in Ctesiph. & τῇ πεκτονίᾳ ὅταν ἀδίνῃ βυλῶμαδα τὸ ὁρᾷν καὶ τῇ μὴ, τὸν κακὸν ἀποτρέφοντες. In Τεκτονία, ponit illud Theophrasti V. 8. ubi juniperum utilem ὃς τῶς πεκτονίας dicit. Atque haec sunt apud Stephanum exempla, quae vix possunt alio quam ad artem materiariam pertinere. Quorum locorum bona pars in antiquioribus lexicis reperitur; sed antiquiores illi τέκτωνα fabrum γενικῶς interpretantur.

(330) Dixi pene fractus videri, quippe qui in illa Euripidis locutio.

Videtur . Adeat , qui volent cum optimae frugis thesaurum : si-
mul sciat plura me alia ex probis (331) auctoribus posse notio-

nis

notione Τέχνης καὶ putavit se
quidem Helychii & Suidae notio-
nem reperisse : quae tamen est me-
taphorica acceptio , qualis in hoc
vocabulo saepissime occurrit in
Pindaro , Aristophane , & aliis .
Mitto quod idem vir doctissimus ce-
teras voces a τέχνης derivatas , ut
Τεχνικός , τεχνία , τεχνόμην , τε-
χνόμην , τεχνία &c. γυνάς inter-
pretetur , non secus atque in alijs
lexicis traduntur . Tanti nim.
apud eum Helychii auctoritas fuit .

(331) *Le o'um enayoryh ex omnijs
generis Scripioribus de usu
vocis Τέχνης , & inde
derivationum .*

Pollucis , Glossarum , Suidae ,
Eustathii auctoritates satis mihi fu-
turas existimassem ad definiendam
veram vocis Τέχνης significationem ;
nisi contra hos ex adverso starent
Helychius , & Aristophanis Scho-
liastes , etiam minoris hi quidem
prae illis dignationis . Nunc ut
hos indiligentiae atque erroris ar-
guerem (et si satis id quoque supra
pag.268.269. praestitum fuit , quando

Helychio LXX , quibus ἐδ ὡς
ἐχάρη per vocem Τέχνης ubique
reddere hunc esset , prae oculis fuisse
demonstravi : Scholiasten vero
bona fide id ex Helychio descri-
psisse) tutissima illa , et si plena
inolectiae , via visa fuit , ut per
omnes aut plerisque Graecos scri-
ptores , qua possem , circumirem ,
videremque an vel unum deprehen-
derem locum , ubi pro universo ar-
tificum genere , aut aliter quam
pro materiali , Τέχνη acciperetur .
Sane reperi nullum , exceptis
duobus tribuere locis , ubi pro lapi-
cida aut structore usurpatur , quos
sup. not. 321. adscripsi . Itaque ve-
ra est Suidae finitio (imo & Pol-
lucis : vide sup. not. 319.) id no-
men materialium cum aedificatore
communis facientis . Est quia de
structore aut marmorario rarissima
sunt exempla ; licet ubi universi ejus-

materiarum reddere , nisi &
quando pecuniarum in scriptoribus ra-
tio pro aedificatore militet . Quum
autem mei docendi causa eum labo-
rem in aucupandis Scriptorum lo-
cis exhaustissem ; cur eadem loca cum
aliis non communicarem ? Itaque
contuli ea in hanc adnotationem ,
cupidis aliquando fort. usui futura ,
satisidentibus autem tuto praeter-
eunda . Simul monitis lectores vo-
lo , ut siquem unum locum antiquo-
rum nanciscantur de alia , quam
materialia aut verolustoria fabrica
(quod non auguror fore) unonere id
non graventur .

Homeri loca quando jam supra
not. 319. depromimus ; ab ejus ae-
quali aut suppare Hesiodo ordiar , cu-
jus noti sunt illi versiculi in libro ἑ-
ρως . v. 25. Καὶ ἀργαῖος ἀργαῖος ἑ-
ρως , καὶ τέχνη τέχνη . Καὶ πτε-
ρὸς πτερὰ ἑρως , καὶ ἀνδρὸς ἀν-
δρῶν . Ubi τέχνη non minus , quam
ἀργαῖος , non est universi generis ,
sed certi officii nomen . Sic etiam
Plutarchus in Numa (p. 77. D. ed.
Francos.) cum τέχνη & ἀργαῖος
& plures alios junxit . Divisus au-
tem civitatem per artes , nimirum . sibi-
cinum , aurificum , materialium ,
(sic enim vertendum sunt illud ἑ-
ρως , non vero fabricum , quod est
vocabulum universi generis , quod
vulgatam interpretationem obidet ;
quid enim inter tot certa officia
Patri faciunt ? sed hoc , uti semel
dicam , malum per omnes late
Graecorum scriptorum Latinas in-
terpretationes grassatur : nec est , quod
deinceps de eo leviculo peccato mo-
neam) tinctorum , suorum , coria-
riorum , ferrariorum , figulorum &c.
Et quando semel Plutarchi inemini-
is in συμποσ. lib. III. extremo sic
scriptum reliquit : Τὸν π γὰρ ἑ-
λυν τὰ τεχνόμην καὶ τεχνόμην
ἐποβήσαν ὅτι τέχνης &c. Ligna
enim in plenitudo caesa fabri ligna-
rii respuunt , utpote munda & pro-
pria humorem facile succrescentis .

Pindarus semel proprie id vo-
cabu-

tabulam usurpavit (nam alias saepe μεταφορικῶς) de currus artifice. Pylu. V. 47. Χερμαῖον Τεκτονὺν δαυδ' ἄλλματ' ἄγων ὧς. martius comparationem materiariorum opes a artistico afferens. Vide locum.

Euripides: Τεκτὼν γὰρ ὦν, ἱερὰν ὧς ἡ Ζυλουργία. Quam si materiaris ὧς. Aut si verum veru reddere amas; licetbit more Plinii (de quo infra) Fabri vocem peculiariter accipere: Quum sit faber, sament hanc facis lignaria.

Venio ad Aristophanem, qui (praeter locum pulcherr. de pelecenis v. 101. sup. pag. 204. col. 1. v. 10.) Pluto 163. τὸ τεκτονίδας non γαυῶνδ; pro Fabricor, sed peculiariter pro officio lignario posuit; sic enim ibi Chremylus festive satis Plurum alloquitur.

Artes istas omnes atq. praefigias & δολι, Excoctatas, Plute, tua sunt gratia. Sutoris autem artem sellulariam Gerit, alius ferrariam, hic Lignariam.

(Graece: Ἐργος ἡ χαλιδία τις, ἡ τεκτονίς). Etiam Plato in VIII. de Leg. [pag. 846. ed. Serr.] duas eas artes inter se opposuit in ealege, nequis duo officia exerceret: Μὴδὲ χαλιδίαν ἀπὸ τεκτονίδου, καὶ τεκτονίδαν ἀπὸ χαλιδίαν χαλιδίαν ἀπὸ τεκτονίδου. Pergit Comicus) Alius has aurum, nempe quod ei tuas dar

Alius spoliator & alius parietes fodit: Est ille fultus, as ille laos pellium, hic coriarius, ille caepas venditas.

Apud eundem Lyfistratā 675. Αἰὲ καὶ τοὺς τεκτονίς. Sed & naves fabricabunt; iam enim sup. not. 319. vidimus, esse etiam naupego (quatenus scilicet materiaris est) commune τὸ τεκτονίδας.

Sed ejusdem Comici locum pulcherrimum Equitibus 460. non possum non describere, in quo usus verbi τεκτονίς ita μεταφορικῶς est, ut tamen unde aperte intelligatur, ex officina materiarii eam ductam esse translationem, ac tantumdem esse Graecis τὸ μεταφορικῶν τεκτονίδας, ubi de fallaciis agitur, quod Plauto est Erasio.

Ταυτὶ μὲν τὴν Διμήτῃ μ' ἔκ δαδαν

Τεκτονόμενα τὰ ἀφ' ἑμαυτ', αἰὲν ἡ σισαίον

Τεκτονόμενα γὰρ τὰ ἐν τῇ τῇ κατασκευῇ. Non nisi lateas, per Ceterum, ne, o-ssa bies

Exasciata: nam sciebam jam omnia Gomerio q. g. h. i. n. q. contemisse affabre.

Eadem metaphora occurrit Acharnenibus 663. Πᾶν δ' ἔσ' ἡμῶν τεκτονίδας h. e. Nullum non ad verum me volum exascies. Conter haec cum Plautino loco, quem sup. pag. 133. not. 155. illustravi. Alin. II. 2. 93. Jam hoc opus est exasciatum. Non enim aliud, quam producta Aristophanis loca exprime. e. f. a. t. e. g. e. b. a. t. Latinus noster Aristophanes, quando haec scripsit. Uterque comicus de itruendo dulo agebat, uterque ab arte lignaria translationem petivit; quod ille τεκτονίς, id hic exasciare dixit. Ac iuxta est Gutherius (sup. pag. 16.) qui ab opere tectorio id translationum putavit, iuxta Muratorius nescio unde arcessivit. Non aliunde enim quam ab Aristophanis Equitibus, & eo officio tignatio sua lux Plautino loco affunditur. Nisi quod tamen Aristophanes perfectum opus praefert, alter ruditer infirmatum. Illud etiam ex Aristophane Tεκτονόμενα, credo, transtulit Plautus, quod ex ejus Afinaria citat Nonius in Fabricatur, quod tale est: Fabricare, quidam comminiscere.

Adhaec Xenophon in VI. Paediae pag. 151. eos qui munitiones turrelque aedificant, Τέκτωνες appellat. Τέκτωνες ἢ αἱ τὸ δαλὸν ἔχον τὸ πυργίδας.

Jam vero Platonis illustria aliquot loca afferam, quorum novum jam depromere occupavi. modo in Aristophanei Pluti versibus. Deinde in X. de Rep. (ed. Serr. p. 597. B.) tres αἱ τὰς live τρία cubilia exempli causa ponit, unum a natura, sive ab auctore naturae Deo factum, alterum a κληρονομῇ h. e. sectionum artificis (& huic ΤΕΚΤΟΝΑ appellat; nam & ex Polluce sup. not. 319. αἱ τὰς πυργίς ad τέκτονα pertinet) tertium a pictore. Quae videlicet in magna Philosopho. Alter insignis locus est in Iphileo (ed. Serr. to. 2. p. 66. B.) Τεκτονίδας δ' ἡ γὰρ, αἱ τὰς τὰς μέγας τὸ καὶ ἐργάταις χρομίζον. καὶ τὰς τεκτονίς, καὶ κατ' οἰκίας πλάσ,

ais arti lignariae peculiaris exempla huc compoſtare, partim antea mihi obſervata, quam Stephani theſaurum in conſilium adhiberem, partim dum in his eſſem: quae omnia eo pertinent, ut ΤΕΚΤΩΝ ejusque familia nonniſi ad materiariam artem referatur. Eſſi non eo incipias, pauca quaedam loca exſtere, ubi de arte lapidaria uſurpetur: vide ſup. not. 321. & Suidae locum. Re enim vera permagna inter utrumque opificium aſſinitas interceſſit: eadem utrobique inſtrumenta, idem agendi modus (de quo vide ſup. pag. 199.) ut non ſit mirandum, ſi ΤΕΚΤΩΝ indeq. derivata vocabula ſint utriuſq. artis peculiaris.

Ex hucusque dictis facile colligitur, non eſſe amplius dubitandum, quid apud Matthaeum atque Marcum τέκνον ſignificet, quodve Joſephi CHRISTIQ. ipſius opificium fuerit. At, inquit, Graecum Matthaei interpretem veritiſſimo eſt. Seniorum dialecto uſum fuiſſe, eamque vocem non pro lignario artificio, ſed communiter uſurpaſſe. Huic argumento ut reſpondeam, poſſem oſtendere, alium Judaeorum Alexandrinorum (unde domo Interpretes Graeci fuerunt) alium Palaefſinorum ἐκαστοὶν fuiſſe. Sed ne rem longius protraham; jam ſupra notavi in Graecis ipſis interpretibus multo eſſe plura loca, quibus τέκνον de opere tignario uſurpetur, quam ubi ad alia fabrefacta producat. Et omnino κατεργάτης hujus cauſa interpretibus illis non alia fuit, quam quod origine magis, quam uſu, vocis τέκνον adducti (quae vox eſt a τέχνη fabricar) ſtatuiſſe.

καὶ, ἀλλὰ τὰν τοῦτέκνονος λέγει, οὐτὸν δὲ ἐστὶ τέκνον, καὶ τὰν γὰρ καὶ τὸν. i. e. Cui bene ars materiaria? ecce quam inſolite ſe gerunt materiarii! verum contra dicis, hunc oportet non eſſe materiarium, qui ſam imperite dolas. Idem deinde de muſico ponit exemplum. Paria de Τεκτονίᾳ & muſica reperies in H. 14.

Lucianus in dial. de paſſiſſo, ſive quod ars ſis paſſiſſica ait: Sed das ſort. artes (puta muſicam, geometriam, rhetoricam) propter diſcultatem non didiciſti: ac ex (δυνατότητι) popularibus (ſive vulgari- bus) illis quoniam tenes? (Τεκτονίαν, ἢ οὐκ οὐκ οὐκ οὐκ) lignariam ne an ſuavinam? At ibi interpres, quotor, Τεκτονίαν incite ἀρχιτέκτονισαν reddidit. Apud Polyaeum VII. 21. 2. Datames Sinopenſib. claſſem habentib. (ἀρχιτέκτονισαν ἢ τεκτονίαν

ἀρχιτέκτονισαν ipſe nomen aliſq. materiariis carens: ac interpreti ταντον γὰρ. eſt particip.) inſidiatur.

Poſſem & SS. Patrum, veluti Juſtini, Origenis, Baſilii, Chryſoſtomi, Theodoret, alior. loca recitare; verum ea opportunius infra (vide not. 339.) producentur. Ad haec & alia plura paſſim, prout uſus poſtulavit, ſcriptorum loca tota hac manuſſa depromi, ac porro infra depromam, ex quibus idem oſtenditur.

Viſo quid probi ſcriptores ΤΕΚΤΩΝΑ appellaverint, illud etiam eſt animadvertendum, artificum univerſum genus nunquam Τεκτονίαν (non enim dubitem cauſa cadere, ſi vel unum ex probis auctoribus τεκτονίαν notionis exemplum producat) ſed plurimum Τεχνίαν, alias & ἐκαστοῦ, & κατεργάτης, ac etiam, ſed κατὰ κατεργάτης vocari

statuissent Hebraicum **צַרְחָר** *chayash* non alio, quam **τέκτων**, vocabulo commutare. Ac ne plura : utebantur Evangelistae **ἱεροὶ** LXXviralibus tum, quum res esset e Scripturis petenda (ac ne hoc quidem perpetuo) aut saltem ubi ad Scripturas aliquid allusionis esset : at in Christi rebus domesticis quid quaesio intererat Seniorum dictionibus uti ? Quam multa ac pene innumerabilia sunt in Evangelii bene Graeca, quae **ἑβραϊσμοὶ** LXX, elocuti fuerant ? Postremo vel si heic LXXviraliter modo loqui Divini Scriptores voluissent ; at voci **τέκτων** addidissent more seniorum **καρπώτης τὸ ὑποκάμνον**, dixissentque **τέκτων ἐλάω**, aut **χαλῶ**, aut **εὐδῶ**, quomodo illi locuti reperiuntur. Vide sup. not. 326. Nam profecto quis sibi persuadeat, duos Evangelistas in notando sanctae familiae artificio, generali vocabulo usuros fuisse, imo Judaeos sic ineptissime locuturos ; *Nonne hic est τὸ τέκνον (dell'artegiano) filius ?* quasi aut unus in illo oppido opifex fuisset, aut vero Iosephus κατ' ἔξοχον *artifex*.

Possit & illud mihi obijci : si **TEKTΩΝ** non aliud, quam *materiarium* significabat ; quid ergo Latinus Matthaei interpretis usus est generali *fabri* vocabulo, ac non potius peculiari *materiarum* ? deinde cur antiquitas in Iosephi officio non consensit, dum alii lignariam, alii ferrariam illi officinam tribuerunt ? Duabus hisce difficultatibus non obiter, sed diligenter & accurate respondendum esse mihi video. Quare ubi prius Latini interpretis causam egero, deque vocis **FABER** indole atque ingenio dixerō ; tum de antiquorum circa Iosephi artem sive consensione, sive discidio disputabitur,

I.

*Cur vetus Latinus interpretis pro voce peculiari **Τέκτων** genericum **FABER** appenderit ; simulque de notione & usu ejusdem vocabuli.*

Vocem **FABER** generalem esse, vel illud argumento est, quod nonnisi ope adjunctorum peculiaria opificia designat, uti *Faber tignarius, aerarius, ferrarius, aurarius, argentarius, vascularius, lapidarius* in legibus & auctoribus. Quid ergo venit in mentem Veteri (332) interpreti **Τέκτων** *Fabrum* interpretata.

(332) Vocem *Fabri* in laudatis Matthaei & Marci locis esse ab antiquo interprete, vel inde patet, quod Tertullianus ad finem lib. de *Idol.* posuit : *Hic est ille (dicunt) Fabri filius.* Idem in *De Carne Christi* c. 7. *Et creditum patrum esse Iosepho sa-*

lum. Juvencus Presb. hoc eum Matthaei locum carmine transtulit : *Nonne hic est soboles fabri, cui nomen Ioseph ?* &c. In Hilt. Trip. ubi de Hormisdac martyrio, *Tyrannus ait, nequa filius fabri,*

pretari, & pro certo opificio vagum & incertum nobis obtinere? Sane non aliter hanc quaestionem solvi posse ipse apud me antea statuebam, quam si Latino huic interpreti Latinam linguam nativam non fuisse putarem, imo ne Graecam quidem (probam Graecam intelligo) sed Judaeum fuisse Hellenistam Christianis sacris initium: id quod verisimillimum puto, quippe quum in illis exordiis Ecclesia magnam partem ex Judaeis credentibus constaret. Ergo Hellenista is, qui LXXviralibus locutionibus aures tritas haberet, quum videret in LXX vocem *Τέχνην* numquam non Hebraico *שָׂרָן charash* respondere; hac autem Hebraea voce non unum aliquod certum opificium notari, sed pro adjunctis, aut pro *ὑποκειμένοις* diversitate, modo aerarium, modo aurificem, aut aedificatorem, aut materiarium designari hinc ut Evangelicum *Τέχνην* ex ingenio sermonis Hellenistici interpretaretur, putavit sibi ex Latinis vocibus eam deligendam esse, quae generaliter quemvis artificem nata esset significare. FABRVM elegit. Sic rebar equidem.

Verum re melius perpensa magno cum iudicio in hac voce vertenda illum interpretem esse versatum, deprehendi. Sic enim reperio, *Fabri* vocabulum, imitatione Graeci *Τέχνην*, consuevisse olim Latinos peculiariter de materiario accipere, idque sexcentis antiquorum aevi Apostolici (333) locis possum

(333) De *FABRI* voce peculiariter accepta pro materiario apud Plinium, Appulejum, & alios: quid faber ocellarius: pluribus scriptorum locis lux affunditur.

Ac primum Varro in VIII. de L. L. Analogiae voluntariae exemplum proponens, ait: *Ut in Fabrica, quum videns scenam, ut dixerit parte sint ostia, sic esse in misterio.* Ubi fabrica est *Τέχνη*, cuius opus est *scena*. Ac nescio quid praeceptorib. Quintiliani VIII. ubi de verbis novis, venerit in mentem de Fabricae voce dubitare. *PIRATICAM* (inquit) quoque ut *MUSICAM* & *FABRICAM* dici adhuc dubitabant praeceptores mei. Nam & Plautus *Fabricam* saepe, etiam *παισιμαγία*, usurpavit, & *Piraticam* Cicero, & nemo non *Musicam*. Sed redeo ad Varronem; cuius sup. pag. 196. locum de Scobina attulimus, correxi proutque in hunc modum;

*Lima enim materiae fabrilis est, h. e. Scobina est lima fabrilis (i. e. *μαρμαρις* materias. Et p. 193. locum Plinii illustravimus, ubi de telludinis gula ait: Novissima asperitas, et scobina fabri. Et quando Plinii meminimus, saepe in hoc Scriptore *Faber Tq. τέχνην* respondet. VI. 39. ait abietis medullam (h. e. partem internam) sectilem optimam esse ad *FABRORVM* intestina opera. XIII. 12. tibi de chartae confectio: *Glutinum vulgare e pollinis flore temperatur fervente aqua, minime aceto aspersum: nam FABRILE (Τέχνην) gummiisque fragilis sunt.* De eod. XXVIII. 11. Medetur dentibus & fabrilis glutinum in aqua deservum. XVI. 10. ubi de pice. *Lignum maribus durum, & in FABRILI (h. e. Τέχνην) opere contritum.* Et cap. 42. (in Hard. sect. 82.) *Abies (abies) valvatum repentinis, & ad quatuordecim digitis**

pera aptissima, *sive Graeco, sive Latino, sive Siculo FABRICAE ARTIS* (i. e. *Texnologiae*) generis. Eadem notione Ovis. VIII. Met. 159. Dicitur ingenio fabrae celeberrimus artifex; qui certe *Texnologos* invenerat. Ap ea etiam est, *ars fabrica* apud Paullum l. 19. §. ult. *De instr. vel instr. leg.* & adhaec *ars fabrica & fabrilis* apud Charisium in voce *Cubicularius*. Sed redeo ad Plin. qui eod. lib. XVI. 43. quum in eo esset, ut quid ex quo ligno fiat, ostenderet, scripsit: *Sunt vero & parvi usus FABRILIVM ministerium* (i. e. *παντοια εργαλεια*) ex quo ligno terebinthi v. g. ex quo mallei &c. fieri ament. XXXII. 9. (in Hard. lect. 34.) Haec (squatina) est, qua diximus lignum poliri (dixerat IX. sect. 14.) quia & e mari Fabriles (*Texnologos* nisi vero heic *παντοια* notio placeat) usus eximus.

Ac ne ex uno Plinio (cui certe ea locutio mire placuit) hauriam: Suetonius Claudii cap. 34. *Prætorq. destinatos* (bestiarum) *etiam... quosdam committeret de fabricarum... numero, si diceretur, vel pegma, vel quia male animi parum cessisset*. Ubi fabri non aliud sunt, quam machinarii, qui *αὐτοματι* illa & pegmata, & tabulata construebant. Fabri *αὐτοματι* mentionem reperio apud Grut. 642. §. SATVRNINO. FABRO. AVTOMATARIO. Hinc facile credo, Suetonium scripsisse *Αὐτοματων* Latinis litteris, quomodo in antiquo libro legitur. Est apud eundem Grut. 645. 1. FABER OCVLARIARIVS; quod magno opere exerceat Reinechum XL. 66. sed nullo tum operæ pretio. *Medicus oculariarivus* quidem saepe legitur: at medici *aristices* rite dicuntur, non item fabri. Suspicebam primam vocis illius litteram in lapide evanuisse, eamque restituendam, ut sit *faber oculariarivus*, aut *oculariarivus*, i. e. qui pocula, qui foculos, aut qui loculos faceret: aut verisimilius IOCVLARIARIVS, i. e. *αὐτοματι*. Et sane quae in ARIVS annunt, ea interdum syllaba una crevit, quoties de artifice sermo est: sic *ocularius* & *calcarivus* de se dicuntur,

sed *medicus oculariarivus*, & *artifex calcariarius*, & alia in eum modum. Quo modo a *ocularius* fiet *oculariarivus* is, qui *ocularia* fabricatur. Et I littera omnium facillime potuit obliterata latere. Sed tamē postquam respici, nihil mutandum censeo; nam illud FABER OCVLARIARIVS de eo intelligi debet, qui oculos pro statuis faciebat. Quo nihil verius. In re statuarum erant, credo olim, sicuti & hodie sunt, qui oculos vitreos facerent: at vitriarios Petronius intra not. 342. inter fabros recensuit. Sed redeo in viam.

Porro autem Fabricas in Planti Cist. sunt quae Plinio *machinae militares* appellantur. Sic enim in Cistell. II. 2. §. *Quot admoventi illi fabricas! quot fallacias! Ubi admoventi fabricas* est lignearum machinas, veluti turres, vineas, & talia ingenibus admovent: atq. hinc Plautus *fabricas* vocem ad fallacias notandas transtulit, tum heic, tum saepe alibi (veluti Bac. II. 2, 132. Epid. V. 2. 25. Mil. III. 1. 177. & 3. 2. Poen. V. 2. 139. in quo inest quoque imitatio Aristophanei *Τετραμυχας*; de quo vide sup. not. 331.) non secus ac *machinae* hand raro sunt calidula consilia. Et omnino Planti *fabricae* (in adscripto Cistell. loco) & *machinae* sunt synonyma: posterius enim plerumque artefactum aliquid ligneum significat. Norum est quid sit in theatro *E machinae deus*. Alii *machina* est catasta, in qua servi venales exponuntur. Tabulatum, in quo pictores depingebant, *machina* dicebatur, Plin. XXXV. ad finem cap. 10. de Amulio: *Paucis votis pingebat idque cum gravitate, quod semper rogatus, quomquam in machinis*. Ibid. superius eadem notione, ubi de Protogene & Apelle, usurpat. Idem *machinis* aedificationum, ligneis certe, spartum usui esse IX. 2. fatetur. Alii: *Machinis luxuriae* &c. Sed redeo ad Fabri lignariam notionem.

Hinc etiam Daedalus, materiariariorum princeps, FABER *κατ' ἔξοχην* Juvenali l. 54. dicitur. *Es mare percussus puero* (Icaro) *saevumque volantem*; quem, credo, Graec.

sam offendere. Quorum plures quum in vertendis Graecor. locis pro *Τεχνον Fabri* (334) vocem usurparint; cur idem nostro Interpreti non licuit? At scitissime ille suo est defunctus officio fidi interpretis, quando FABRI vocem usurpavit, pro more saltem Pliniani aevi locutus, ex quo tot jam exempla depromsi.

Ceterum cave putes, perpetuum hoc Latio fuisse, ut *Faber*, peculiariter materiarii notaret. Erat quum pro arte ferraria aut structoria poneretur; cujus significatus exempla infra dabimus. Sed plerumq. universum artificum genus notabat, haud plane tamen omnes artifices, sed ferme eos, quibus materia durior subijciebatur; nam quibus mollior; ea plastice erat. Verrum de hujus indole vocabuli consulat, cui tanti est, subjectam (335)

Graeci poetae *ἑρως* appellaverant *αὐτομαχίδης*. Quo refer illud Hygini fab. 39. *Daedalus . . . qui FABRICAM* (credo quod Graece reperisset *αὐτομαχίαν*) a Minerva dicitur accepisse. Illudque Solini cap. XI. *Daedalus fabras* (aut, ut in M. S., *fabricas*: utrumque recte) *artis magister*.

Adhaec vero Appulejus non videtur aliter, quam peculiari notione materiaria, Fabri vocabulum accepisse: qui sic scripat in Apologia. *Scil. ergo Phrygionibus aut fabris negotium istud dandum fuisse* (quaerendi piscis) *asque ipsa opera cuiusq. artis permiscenda . . . ut FABER mihi piscem everraret* (h. e. everriculo caperet) *ut piscator minus lignum dedolaret*? Ex quo loco non tantum discimus, fabrum peculiariter accipi, aequae ac Phrygionem & piscatorem, verum etiam fabrum eum esse qui ligna dedolat. Et Metamor. X. *Erat mons ligneus . . . sublimi instructus fabrica* (i. e. machina lignea) *de manibus fabri* (h. e. artificio materiarii) *fonte manante*. Postremo Metamor. IX. in fabula de fabri uxore (caitis auribus non committenda) ex *dedolando* verbo apparet & *fabrum* illum non alium quam lignarium fuisse, & *fabriles operas*, quas ille praebat, *Τεχνον* intelligi.

Postremo Minucius Octavio c. 23. ubi de simulacris: *Nisi forte quondam deus sacrum est, vel in*

gnam, vel argentum. Quando igitur hic nascitur? ecce funditur & fabricatur, scalpitur. nondum deus est . . . Ubi ubi fabricatur (i. e. *τεχνάβη*) *ligno respondet; sicuti funditur argento, scalpitur saxo. Quantivis pretii locus. Quod etiam pertinet illud Aelii Bonati ad Ter. Eunuchio* (quod sup. pag. 172. retulimus) *ubi ubi DOLARE FABRI interpretatur, lignum est ascia caedere: & illud Nonii* (vid. sup. ad finem pag. 175.) *EDOLARE fabricum est verum verbum, quum materiarii complanatur asperitatem*. Quibus locis FABER est peculiariter materiarius.

(334) Quod Dioscorides V. 112 scripsit: *ἡ τεχνονία μάλιστα* &c. *αὐτῶν ἡ δ' ἀργυρία καὶ καυδομαχίαν*; id Plinius XXXV. 6. Latine sic interpretatur: *Ex reliquis rubricae generibus FABRIS utilissima Aegyptia & Africana*. Nec minima alia loca, quibus Fabri nomini Plinius (& alii) peculiarem lignariam notionem subiecit, de Graeco transluisse putandus est (ut qui ex Graecis scriptoribus pleraque hausit) & pro *Τεχνον fabricum* posuisse: quod & alii fecerunt. Hinc in Glossis Cyrilli *Τεχνον* (quae est *τεχνον* officina) exponitur absolute *FABRICA*. Uti vicissim quas Latini historici *Fabrum centurias* dixerunt, eas sunt *τεχνον* Dionysio Halicarn.

Fabri

(335) De vocabuli *FABER* notione atque invenio. Deinde de collegiis *FABRVM*. Vegetius corrigitur. Dionysius, Plinius, alique illustrantur.

Vox *FABER* (quam a *faciendo* derivatam volunt) generalis est quidem, non sic tamen ut omnia prorsus artificia complectatur. Nam ecce Cic. in Planciana textores a Fabris distinguit. Si mancipium pro *fabro* aut pro *textore* emimus. Adde illud Appulei Apologia: Scil. ergo Porcionibus aut fabris negotium stud dandum fuisse? Idem Cic. in III. de Nat. D. a pictura sejunxit: Ut *pictura*, & *fabrica*, ceteraque artes. Et in I. off. *Pictores* & *si qui fabricant*. Eadem distinctio est apud Julianum l. 2. D. de operis libert. *Hae operae... multum distant a fabrilibus, vel pictorii operis*. Mox: *Si libertus faber aut pictor fuerit*. Idem l. 24. *Uentri* (operae) *fabriles, pictoriae*. ad finem: *Quod in fabro vel pictore illi non convenit*. Quae omnia eo huc produxi, ut apparet, mendosum esse Ulpiani locum l. 26. §. 12. Sed si operas patrono exhibuit, non officiales, sed fabriles, veluti pictorias (corr. vel pictorias, uti liquet ex laudatis Iuliani & Tullii locis) vel alias.

Cave vero putes *Fabros* eos omnes esse, qui Graecis *βαστανοὶ* καὶ *τεχνῖται*, dicuntur; maxime propter Ciceron. auctoritatem, qui *textores* a *Fabris* distinguit. Sed si non iidem *βαστανοὶ* ac *fabri*; relinquatur, ut ex libro Servio *Fabri* sint, quibus *βαστανοὶ* materia durior, veluti terrum, lignum, lapides: sicuti *πλαστικὴ* materiam molliorem exercet. uti ceram, cretam, pyrsim, de quo infra not. 342. dicam. Nam quod in Excerptis Glossar. Steph. *Faber* *βαστανοὶ* dicitur, est aevi *βαστανοὶ* corruptio.

Atque huius vocis in sole in apertum proferam; ea quidem Graecorum *Τέχνη* et repone respondebat; ubi parer ex iis, quae de Graeco Latini interpretabantur [v. not. 340.] sed ita tamen, ut aliquanto latius, quam Graeco vox, pateret.

Nam Graeco quidem *Τέχνη* ligna tantum ac lapides (quo ambitu continentur artes sane quam plurimae) subiciebantur: ac Latinarum *Fabro* praeterea etiam metalla: unde sunt illa *Faber aurarius, ferrarius, aurarius, argentarius*.

Sed tamen ut Graeci, sic & Latini vocabuli diversim pro diversis Latii aetatibus videtur fuisse usus. *Τέχνη* quidem antiquitus non tantum pro materiano, sed & interdum pro lapidea, & pro eo cui lapidea subservit, structore accipiebatur (exempla protuli not. 319. & 321.) ac posterior deinde haec notio paulatim rariore evasit. *Faber* autem Latinorum etsi numquam non circa tria illa *βαστανοὶ* (ligna dico, lapides, ac metalla) versabatur: ac diversimode pro diversis aetatibus. Nam aureo illo linguae Latinae aevo, si hoc a Plauto ad Augustum porrigas, ita id nomen commune omnibus iis opificiis erat, ut tamen aliquanto facilius de metallorum ac structurae fabrica distingeretur. Atque ad structuram quod attinet, palam sunt exempla Plauti (apud quem Most. I. 2. *Faber* pluris est aedificator) Horatii (cujus est illud, *Cras ferramenta Teanum Tolletis fabri*) Varronis (in cuius I. R. R. 14. *fabrile sepsimentum* est maceria) Ciceronis pluries, & aliorum complurium. De metallis vero sunt etiam multo plura Plauti, Virg. Ovid. &c. loca; quibus *Faber* sine additamento aerarium significat: quae plena manit not. 342. habimus. At deinde ab aevo Plinii *Faber* coepit intra *signarios* cancellos se continere (vide sup. not. 330.) credo imitatione Graecanicis *Τέχνη*, cuius iam tum velut *Faber* religiosissime insistebat, propterea quod Plinius, Appuleius, alique totos se Graecorum disciplinae dedidissent. eorumque scripta nonnumquam *αὐτοτελὴ* interpretarentur. Itaque pro *Τέχνη* *Faber*, pro *Τέχνη* *Fabrili* illi transponere non dubitabant. Postremo quarto CHRISTI saeculo ac deinceps, *Faber* ita dicitur.

hioris materiae. finibus se continuit, ut spreto ligno, spreto lapidibus (tamquam mollioribus scilicet) unice ferme ferro ac metallis tractandis se mancipaverit. Vide infra not. 243. Etsi etiam istius *εμβαλμα* *δαρς* Latinitatis aervo, non ce- rant tamen, qui, quod ad antiquo- rum illud castius loquendi genus conformassent stylum, non com- mittendum putarent, ut *Fabri* vo- cabulum tantum Vnicani officina, tamquam in ergastulo, conclude- retur; illudque datis habenis spa- tiari liberius sineret. Horum in numero fuit Hieronymus, credo & alii. Vide infra not. 344.

Quae hucusque de *Fabri* pro di- versis aetatibus ingenio dixi, de *Fabro* carente adjunctis intelligo: nam certe non tantum sub libera- rep; sed vel sub ipso Gothico impe- rio (quando *Faber* Vulcani camino perdere erat affixus) tamen erat, quum inde egressus libriori inter- dum aura frueretur; modo quum adjuncto sibi comite id faceret, vel *lignarii* scilicet vel *lapidarii* voca- bulo sibi copulato: de quo vide Ho- dorum infra not. 243. leges seve- riores, quam pro Romana liberta- te, promulgantem.

Sed quando de vocis *FABER* in- dole ac notione dicere institui; non alienum erit heic rimari, quid proprie fuerint in Romana militia *Fabri*. Veluti quum Livium auli- um I. 43. (nbi de classib. & centu- riis a Servio rege institutis) dicen- tem: *Additae huic classi* (primae: at ad secundam refert Halic.) *duae fabrum centuriae, quae sine armis stipendia facerent: datum munus, eis machinas in bello ferrent* (dum ait, *ferrent*, intellige etiam, quod addit Vegetius II. 11., *vel nova fa- cerent, vel quasata repararent*) ac auris quum ex sexcentis passim in- scriptionibus discimus *fabrum col- legia* in legionibus fuisse; quum de *praefectis fabrum* Caesar, Cicero, & alii mentionem iniiciunt: scire li- bet quid ii fabri fuerint, materiarii ne, an aerarii, an structores (nam praeter hos fabri alii non erant) an omnes hi pariter eo nomine veniant.

Posterius hoc verum est. Nam quod *Fabros* uno vocabulo in ea re Latini dicebant, eos Dionysius Halicadrobium reddidit, *Τεχνίταις & χαλκοῦτοις*, five *δολοποις*. Atqui *τεχνίταις* am- bitu non tantum *materiarios*, sed & structores fort. comprehendit (v. sup. Snid. & not. 319. nec non in not. 321. Josephi aliorumque loca cum notione structoria) *χαλκοῦτοις* vero five *δολο- ποις* sunt fabri ferrarii. Sed cur non verba ipsa Dionysii ascribo? Qui lib. IV. (pag. 222. 20. ed. Lips.) haec posuit: *Τεχνίταις (λόχοις) δύο μὲν δολοποιδὸν π. τῇ πεντήκοντῃ, καὶ ἑξ ἄλλων ἧς κατισχυάζονται τὰ ἐκ τὸν πόλεμον ἀρχισαί. Ἐαυτοὶ δὲ αὐτοὶ, centuriae erant τῶν ἰσχυρῶν, quae arma fabricantur, tum etiam τε- χνίταις (i. e. fabrium lignariorum, structorumque) aliorumque qui bellicis usibus servientia constru- unt. Quos omnes mox (pag. 227. 3.) uno vocabulo *χαρτέχνας* opifi- ces appellat. Rursus lib. VII. (page 462. 25.) *Προέταται ἡ αὐτῆς ἐκεί- ναι λόχοις) δύο οὐλοὶ πεντήκοντῃ καὶ χαλκοῦτοις καὶ ὅσοι ἀλλοὶ πόλεμο- υδὸν ἔργον ἵκαν χαρτέχνας. Quibus (viginti) attribuebantur duae αἰῶνες τεχνίτων (i. e. cum materiariis tum structorum, quos eodem voca- bulo vetus Graecia τεχνίταις appella- bat) & *fabrum ferrariorum*. Alie- rumque bello utilium artificum, centuriae. Accuratus ea officia Vegetius enumerat II. 11. *Habes praeterea legio fabros lignarios (al. fabros, signarios: saepe in inscrip- tionibus Collegia fabr. signarios, aut signarios, occurrunt) instru- ctiores (cos structores: sup. quoq. p. 277. not. 323. idem mendum ab Ild sustu- limus) carpentarios, ferrarios, pistores (alii legunt pistores: malo fistores: de quo mox) veliquosq. artifices ad byben- torum aedificia fabricanda; ad ma- chinas, turres ligneas, ceteraq. ani- bus vel expugnantur adversarios. eis visates, vel defenduntur proprios & praeparatos: qui armis, qui obvie- la, ceteraque genera tormentorum, vel nova facerent, vel quasata repa- rant. Habebant etiam fabricas fru- tarias, toricarias, arcuarias &c. Ho- rum iudex proprius eras praefectus fabro.***

Sabrorum. Offert pro *fabrorum* repetiti-
nem (uti vulgo *pi-fabrorum* (quid enim hi
inter tot *fabros* h. e. matenae du-
rioris artifices faciunt?) sed *fabri-*
res; id ex Glossis, quae Cyrilli ap-
pellantur, didici, in quibus *Καθη-*
λατός (h. e. is qui clavis aliquid
ngere pens habet) redditur Latine
FICTOR, a *figo* scil. non a *fingo*:
nam *fictor*, qui a *fingo*, est *πλαστής*.
Ergo materiam ligna singula ad mo-
dulum deradebant, parabantq; at *fi-*
ctor deinde ea clavis compingebat:
scilicet in re marmoraria, lapides a
lapidata ab eradicata ab architecto
formentum scalpro politosque alius
deinde adplumbabat, siq; sunt *πυρ-*
ρῆς l. ult. D. de *iure iuri*. Ac vi-
dendum an non *legum atq; iurium*
fabrorum apud Plaut. Epid. III. 4. 86.
indeidem sit. Virg. VI. Aen. 622.
Leges sacris praetio atque refectis.
Leges enim in aes incisae clavis publi-
cae adigebantur. Dices a *figo* esse *fi-*
ctum non *fictum*. Resp. antiquos in-
de etiam *fictum* videri fluxisse. Ar-
gumento est illud, *Erinem aticui*
affictum, &c. quod vel est ab *Affigo*
(Arnob. initio l. 6. *Consuetis cri-*
men nobis... affigere) vel ab *Affige*
cum pleonismo *ut* N. itant *Af-*
fingo pro *attribuo* non diversum sic
vandum ab *Affigo*. Haec obiter.

Nunc ad *fabrum* collegia redeo,
quae non tantum in legionibus, sed
et in urbibus imperii, ex urbis
principis imitatione (in qua nullo-
rum non artificum collegia erant)
nec nisi ex indulgentia principis,
instituebantur. Nicomediae colle-
gium tale ut coalesceret, ad com-
pescenda incendia usui futurum
(quippe fabri, iidem *μυχανοποιοί*
erant) petiit a Traiano Plinius X,
epi. 42. Nicomedienfis incendii ma-
lo doctus. Tu, Domine, inquit,
dispicis, an *instituentium potest col-*
legium fabrorum, domusque boni-
fici faber (h. e. nisi is, cui durior
materia *δυσήβητος*) recipiatur,
ante iure conuocatio (eucundi scilicet nota
sunt in marmoribus. Collegia, quibus
ex S. C. aut ex principis indulgen-
tia coire licet) in aliud utitur. Nic-
omediae difficile custodire tam *pseudos*. Cui
T. Ajanus a factionibus timens, inces-

severa respondit: *Quedamque, neminem*
ex quacumque causa dederimus iis
qui in idem contractis fuerunt; bene-
riae, quamvis breues, sicut. Satis
itaque est comparari ea, quae ad coer-
cendos ignes auxilio esse possunt (li-
phones, hamas &c. intelligit, quae
deruisse in eo incendio, Plinius ex-
postulaverat) .. ac, si res popose-
rit, accessu populi ad hoc usi. Vi-
des, quid ad inhibendos ignes fabri
valuerint; quidve mali in urbibus
factionis (quales illae, de quibus
ibi Trajanus) a collegiis impen-
deret.

Dixi modo, Romae nullarum
non artium collegia fuisse: id quod
inscriptiones marmorum eloquuntur.
Id vero ex Numae instituto
manavit (auctore Plutarcho in ejus
vita pag. 71. ed. Francof.) qui, quum
civitas ex gentibus duabus compo-
sita, partium studiis ac certaminibus
conflictaretur, minutim ea ac frustil-
latim concidit, ut sic denum facili-
us permittat inter se partes coa-
lescere. Duxit autem (pergit
Plutarchus) per artes *idicium*,
auriscum (πεπρωμένος i. e.) *manuariario-*
rum, insectorum, sutorum, ceria-
riorum, aerariorum, figularum.
Reliquas artes in *various* coegi, fecit-
que ex omnibus corpus unum; col-
legiaque & concilia, atque sacra cui-
que corpori *conveniens* *attribuens*,
ita primum hoc sustulit, ut bi Sabini,
illi Romani, sicut bi Tatti, illi
Romani *civis dicerentur*: Haec no-
tasse non piguit, tum ut collegio-
rum origo prima detegatur; tum
etiam ut intelligatur, quid sibi ve-
lit prior Plinius, quando initio lib.
34. aes Romae antiquum fuisse in-
de ostendit, *A rege Numae collegio*
sorte aerariorum fabrum instituto.
Hinc enim didicimus, fuisse inter ea
opificum collegia talem ordinem, ut
aliud primum, aliud secundum di-
ceretur, aerariorum autem fuisse
tercium. At ibi Harduinus, ut alia
taceam, vel in eo suavis est, quod
certum fuisse aerariorum collegium
voluerit, respectu sacerdotum au-
gustinque. Imo id miror, cur non
priores aerariis devoverit; quando
huc scilicet ventum est, ut sacerdotes
inter *sanctas* artes referantur.

benfuisse videantur? Atqui nunc demum intelligitur, cur in Τέκτων notionem exemplis undecumque corralis firmanda tam multus fuerim. Nam profecto si in Τέκτων nomine nemo Graecorum aliud, quam fabrum lignarium, percepit; non potuerunt aliud certe de sacrae familiae opificio Graeci statuere, quam quod id vocabulum praeferebat. Veluti si in Evangelio pro Τέκτων legeretur *ξύλουργος* h. e. *lignarius artifex*; an putamus futurum fuisse opus, ut anxie super ea re antiquorum Graeco ore loquentium rimaremur sententias, quidque singuli censuissent, expectaremus? Stultus plane is labor futurus esset. Atqui ita se res habet. Non quæro quid Origenes, quid Basilii, quid Chrysostomus de Divinae familiae artificio senserint; modo constet eos omnes Graece, ut ceteros, fuisse locutores, nec umquam diversam ab aliis ei vocabulo notionem subieciisse: quod certe (339) constat. Ac vel si ex disertis eorum locis

prodidit, si cernit. *Quum Iulianus adversus Persas expeditionem pararet, eoque bello confecto Christianos se male mulctaturos minaretur, ac per ludibrium diceret (ὅς ἂν δὲν δουλεύει τῶν αἰσίων δυνάμεων) ὁ τὸ τέκτων ὁ δὲ) fabri filium nullam ipsi opem asserre valiturum; respondens ille ita praedixit: (ὅτις) ὁ τὸ τέκτων ὁ δὲ) ἴδεν αὐτὸν ἐκείνῳ ἀποδιδόντες κατισχύειν* (a) at hic fabri filius arcem illi ligneam admoventem parat. At Theodoretus III. 23. Paedagogum Christianum quemdam eadem illa non Juliano, sed Libanio Sophistae respondentem facit. Hic (Libanius) quum esset impius, & victoriam propediem expectaret, minasque Iuliani animo revolveret, religionem nostram deridens, quæstivit ex paedagogo (τί τὰς τὸ τέκτων ὁ δὲ) quidnam ageret fabri filius? Ille Divina repletus gratia, id quod brevi futurum erat, praedixit: (γλυπτοῦντων γὰρ, ἴδον, σοφιστὰ, ὁ τὸ τέκτων κατισχύειν δυνάμεων, ὁ δὲ καὶ καμψὸν, τέκτων ὁ δὲ) ἀποδοῦναι) loculum enim, inquit, fabricatur universi conditor, quem tu scilicet per ludibrium fabri filium appellas. Vides heic sandapilarum confectionem Τέκτων ambitu contineri; quemadmodum & Juvenalis VIII. 175. dixerat: Inter carniſ-

ces & fabros sandapilarum.

Ex his etiam vides, non tantum Christianos Evangelicūm τέκτων pro materiario accepisse, sed & gentiles. Id quod & ex Celsi columnis apud Origenem (cujus locum in seq. adnotatione illustrabimus) planius intelligitur.

(339) Quid Graeci Patres ΤΕΚΤΟΝΑ appellaverint. Origenis locus fusus expostuit, Celsiq. ac gentiliū de CHRISTI lignario opificio testimonium.

Clementis Alexandrinus in Πρωτόκ. (edit. Porteri in fine pag. 71.) Tot sane perniciosorum (ἀδυνάτων) ludicrorum opifices sunt, lapidarii, & statuarii, addac pictores & (τέκτωνες) fabri lignarii, atque poëtae; a quibus infinitam deorum colluviem inductam queritur. Notandus hic locus, quia Τέκτωνες a λιδοκόποις lapidiculis distinguit, contra Suidae definitionem. Τέκτωνες autem cum statuariis ideo posuit, quia paullo ante Daedali meminerat. Ergo hic philosophus non alium prout in Evangelio Τέκτωνες intelligere, quam quem heic intellexit. Origenis luculentiss. locum ad finem adnotationis hujus, quippe eadem plusculum immoraturus, reservo.

Basilii hom. 2. in Hieroem. Ἐὰν ἰδῇς τὴν ἀπὸ τοῦ τέκτων

τοῦ τινος ὅταν ἀπορριμνέας ἰσθλῇται, οἷον χαλκιδντικῇ μὲν ποτὶ τὸν οἶκρον, κατωτικῇ δὲ ποτὶ τὰ ἔξωλα &c. ὡς οὖν αὐτὸν αὐτὸν αὐτὸν ὑπαγορεύει ἀπὸ τοῦ τοῦ circa quendam certam peculiaremque sibi materiam conjunctionem occupatur, veluti aeraria circa fictum, κατωτικῇ sive materialia circa lignum &c. An expectamus igitur Basilium de Josephi officio suffragium, qui τέκτων in ligna paranda incumbere sine ambagibus significasset? Nisi vero τέκτων Evangelicum alterius naturae esse, suspicaretur Basilium, aut idem Magnus Evangelicam voces exutum uret Graecanicis notionibus.

Idem de Chrysolomus iudicium, qui hom. I. in illud *Salut. Priscill. & Aquilam* (Montf. to. 3. p. 174. & seq.) quum in laudandis officiis, otio vero insecando multus esset, numquam opifices τέκτωνες, sed χαρτοτέκτωνες appellat, nec officia κατωτικῶν, sed τέκτωνες, ὀργασίαν, ut & hom. 61. in Matt. (Montf. to. 7. p. 673. D.) *θυμωμένον γὰρ καὶ χαρογόνον* dixit: τέκτωνες autem de universo genere non magis, quam Graecorum ullus, usurpavit. At contra idem vir disertissimus, quid proprie τέκτων esset non dissimulavit; qui hom. 52. in Matt. (Montf. to. 7. p. 534.) quum in eo esset, ut singulas artes aliis vicissim artibus fingere ostenderet; ab agricultura incipit, cui ostendit subservire artem ferrariam, quae lignonem, quae vomerem, falcem, bipennem ei suppediter; deinde artem struthoniam, coriarum, pistoriarum, postremo καὶ τὴν κατωτικὴν, ὅς τε καὶ ἀποφοιτῆσαι, καὶ ἑλῶν κατωτικῶν καὶ ἀμαζών, h. e. itaque materialiarum, quae aratra, jugum, plaustrum construas. Non poterat opportunius de Josephi CHRISTIQ. arte loqui. Nam hunc aratra & juga scēssie Iustinus ex traditione narrat. At Chrysolomus eum, qui aratra & juga facit, τέκτωνες dicendum vult. An clarius de Evangelico τέκτωνε loqui poterat? Quando ergo idem Hom. XVI. in Jo: (to. VIII. Montf. p. 90. D.) obiectam CHRISTO fuisse generis vilitatem, dixit, illis verbis, *Ναυτε βίε ἐστὶν τέκτων*

βίης: & quando eadem Evangelicis verba usurpat Hom. 48. in Matt. (to. VII. p. 493.) an aliter potuit τέκτωνες definire, quam loco sup. laudato desinierat?

Ac ne unus quidem Graecorum Patrum locus est, in quo τέκτων aliter, quam pro materialio accipitur. Quod quum ita sit; jam non unus & alter pro lignario officio itat; sed totae Graecorum Ecclesiae, quum ibi Evangelium personaret, materialium Nazarethicae familiae artificium eloquebantur. Ac solebant Orientales S. Josephum donare adiuncto τῷ τέκτωνε (exemplo sit Thebanus Hippolytus, in cuius fragmentis to. 3. thes. Canis. p. 28. & 37. S. Jacobus Hieros. Episc. dicitur [τὸ τέκτωνος ἰσθλῶ] *subri lignarii Josephi filius ex carnali uxore ejus*; id quod deinde & Nicephorus de eod. S. Jacobo tamquam ex Portuensi Hippolyto, suae auctoritatis intextit; ac praeterea Hefychius presb. to. XII. Bibl. PP. p. 193. H: quod tamen alii exhibilarunt) an putamus eorum quemquam usque adeo ἁλῶν fuisse, ut διακεταίον illud τέκτων ad universum genus referret? At plurimi eodem tempore Josephi erant, iique omnes officii alicuius gnari; nec enim Judaea faserat artem aliquam non addicere. Sed ceteros omnes patres omitto (quorum immensos, ut ita dicam, scriptorum voluminum saltus ut tingam indagare, nequa me usquam vestigia voculae illius fallant, nae is stultus sit labor, nec dieculae unius opus) atque in unius Origenis, quem initio pollicebar, testimonio, quod omnium initar erit, conquiescam.

Ergo Adamantius in VI. contra Celsum (nuperae edit. Benediktinae p. 659. D.) sic in suum hostem inurgit: *Deinde cawillis in lignum ludens, ex duplici capite illud incessit, dum ait lignum a nobis idcirco celebrari, aut quia Magister noster affixus patibulo est (καὶ πᾶν ἐν τῷ τέκτων) aut quia artificio materialius erat.* Sic haec ultima vertenda fuerunt, non ut interpres posuit, *Quia is faber erat;* nam τὸ πᾶν peculiaris artificii

genus

nomen esse ipse Celsus (cujus haec verba fuisse videntur) agnovit, ubi ait *Τέκτων τῶν τέχων*; qui ineptissime sic loqueretur, si τέκτων idem ac πλῆκας esset, veluti si dixisset *πλῆκας τῶν τέχων*, aut *ἀντίφεσας*. Quamquam ceteroqui Latini nomen FABER recte pro *materiarum* poni supra ostendimus not. 333.

Cui respondet Origenes: *Non animadvertens de LIGNO VITAE mentionem in literis Moysaïcis fieri; ac ne illud quidem videns (ὅτι ἰδοὺ ἔστι ἐν ταῖς ἐκκλησίαις παρονομαζόμενον ἀγγελίων ΤΕΚΤΩΝ αὐτῶν ὁ ἱερεὺς ἀναγινώσκων), usquam in Evangelistiis ab ecclesia receptis Jesum dici fabricum materiarum.* Calmetus ad Matt. XIII. 55. ad hunc Origenis locum sic adnotat: *Origenes. . . φαίνεται, qu' on ne lit. . . que IESVS CHRIST' aïs εἰς ἐκχαρπεντιε. Il a raison: mais on ne peut nier, qu' il n' ait exercé un métier. . . puis que S. Marc le dit si positivement, Nomen hic est Faber. . .* Verum quid inter Origenis Marci Graeca interest? uterque τέκτων CHRISTVM (hic aeternus scilicet; ille negans) appellat. Verum doctiss. Calmetus non Graeca Origenis prae oculis habuit, quum haec scripsit, sed aliquem, qui Origenis sententiam Latine aut Gallice expresserat; qui in ultimis Origenis verbis illud τέκτων, ἐκχαρπεντιε aut *materiarum* verterat. Hinc putavit Calmetus aliud nomen Origeni, aliud Marco in hac narratione fuisse usurpatum. Magis illud ad rem faciebat, quod haec ad Matt. apposite adnotat Grotius. *Aus memoria (ait) fessilis Origenem, aus Marci exemplaria eo tempore aliam habuerunt scripturam; diserte enim dicit, ἰδοὺ &c.* quae modo recitavi. Horum verum admittemus? Equidem in re tam gravi memoria lapsus hunc, qui totos annos suos in Scripturis fecerat, aegre credidimus. Satius est dicere, quum hodie nonnulla Graecor. cod. sit variantia (vide Millium ad Mar. VI. 3.) fuisse ante Origenem tum eos libros, in quibus legeretur ὁ τέκτων (ex his autem Latina interpretatio manavit) tum eos longe plures, quibus utebatur Origenes, in quibus

ἰ ὁ τέκτων scriberetur. Ac movet me maxime, ut sic censeam, quod non dixit Adamantius ἰδοὺ τέκτων, sed addidit ἔστι ἐν ταῖς ἐκκλησίαις παρονομαζόμενον ἀγγελίων. In quatuor Evangelistiis id legi negavit. In aliis apocryphis (puta in *Evangel. Infantiae* & alius) id non negavit. Et vero non tantum Celsi objectiones, sed & ῥηθόμενον Evangeliorum testimonia, graves Origeni exititero causae, cur, dum haec scriberet, exemplaria Matthaei & Marci, quotquot posset, adiret; nec illum credo aliter, quam post sedulam inquisitionem, pronuntiasse illud ἰδοὺ suum. At vero postea, ut in describendis Graecis exemplaribus critici illorum temporum hodiernam lectionem ΤΕΚΤΩΝ alteri Origenianae praeponerent, fecit credo iustini auctoritas, qui IESVM non tantum τέκτωνος nilium, sed & ipsum τέκτων τυνιέ, & aratra ac juga facultasse affirmaverat. Hinc Auguit. in II. de *Conf. Evangel.* 2. non mirandum esse ait, quod id (nempe *Nomen hic est faber*) iudicari dicerent; eo enim & fabri filium. At Basiliius, si quid iudico, ὁ τὰ τέκτωνος in Marco cum Origene legit. Cursu quia IESVM χαρπέντων fuisse ex Luc. II. 51. probavit, ex Marco haud dubie id inculentius probatus, si τέκτων ibi reperisset. Basilii locus est in *Advers. doctores*. (to. 2. ed. Bened. p. 549. A.) ubi ait, IESVM in prima aetate subditum parentibus, omnem laborem corporalem cum ipsis sustinuisse. Ac mox: *ἡ αἰς Scriptura (Luc. II. 51. ὁ πατέρας αὐτοῦ) subditus iis, laboresque sua cura iis perferendo (τῷ συνδιαφύειν τὰς τάνας) obedientiam suam pronus declaravit.*

Mox pergit apud Origenem cavillator Celsus in hunc modum: *ἀπὲρ διὰ τὸ ΤΕΚΤΩΝ αὐτὸν (ἡ σὺν) γέγονέναι, ἀνατίπταται τὸ ἔσλον τῆς ζωῆς. καλόμενον αὖ, ὃ μὲν σκυτοτόμος ἦν, λέγεσθαι τινος πλεονασμὸς ἀγίας. ὃ δ' ἡ ἀποδόσεως, πλεονασμὸς μακαρίας. ὃ δ' ἡ σιδερέως, πλεονασμὸς ἀγίας. Hoc est. Si propterea constitutum est lignum vitae, quia τέκτων i. e. faber lignarius illi* (IE-

locis id non constaret ; satis efficit , si eos sciremus eandem Graecam linguam usurpasse , quam profani (quorum confertam testimonium nubem de ea notione vocis sup. not. 331. produximus) usurpabant . Atq. equidem mirabar antea , cur ex Graecis unus Justinus obiter de Christi , ejusq. patris *καὶ τοῦ πατρὸς* opificio mentionem fecerit . Nam si *Τέκτον* Evangelicus *παντοῦ* , vagumque & incertum opus complecteretur ; satis hoc illos impulisset , ut siquid de ea re ex antiqua traditione ad eos usque pervenisset , id ad sequentem aetatem transmitterent : sin minus , hoc ipsum saltem faterentur , se de artis genere nihil comperisse , remq. in incerto relinquerent . Nunc illi eam controversiam securi praetervehuntur . At vero mirari desii , postquam *Τέκτον* veram significationem deprehendi . Nam quantaec id ineptiae fuisset id adnotare , quod non modo docti , verum & *idiota* in Evangelii recitatione ita percipiebant , ut omnino aliud percipere nullo modo possent ?

Dixi Graecos de Josephi opificio non dubitasse . Relinquitur cur Latini aliquot dubitaverint , imo iidem aperte illum *fabrum ferrarium* fecerint . Sunt autem in eo censu hi qui sequuntur (340) Hilarius , Ambrosius , Chrysologus , Beda , ac praeterea

(IESVS) erat : ergo si *suor* fuisset , nobis obtruderem nescio quod *CO-RIPM SANCTVM* ; si *faber marmorarius* , aliquem *BEATVM LAPIDEM* ; si *ferrarius* , *FERRVM CARITATIS* . Quae sane verba palmarium auferunt . Nam Evangelicum *εἰς τὴν* ita *marmorarium* esse Celsus intelligebat , ut etiam negaret eundem aut *coriarium* , aut *lapicidam* , aut *ferrarium* posse intelligi : id vero tota Ecclesia consentiente censet ; id quod ex Origenis ratione constat : ut omnittam parem Juliani imp. & Libanii sophistae de Divinae domus opificio cum Christianis illius aevi consensionem , quam sup. not. 338. observavimus . Et tamen adhuc vocem *ΤΕΚΤΟΝ* , tamquam *voluptuosum* , vulgo accipiunt ; & sunt qui ferrarium , sunt qui structorem Josephum & *CHRISTVM* , in tanta litterarum luce , & adversus tam ineluctabile gentium & Christianorum apud Origenem testimonium , tuto haberi posse dicant . Nam cedo , quid horum

vidit haec Origenis adnotator Spencerus ? Aut vero estne aliquis ex his , qui hanc quaestionem copiose tractarunt , qui hoc Celsi apud Origenem testimonium quidquam ad hanc causam facere intelligeret ? imo qui non potius Origenem haec , ut vulgatae sententiae adversum , in partes vocaret ? (id quod & Calmetus & alii fecerunt) qui certe quod de Christo (falsus exemplaribus suis) negavit , id de S. Josepho nec iuvit inficias , nec potuit : idemque , in quo caput est , hoc hosti suo dat , *τέκτον* Evangelicum non esse *εἰς τὴν* (quod vult Hesychius) nec pro *fabro ferrario* (quod Latini dixerunt) aut *lapicida* , aut *suore* accipi posse ; sed esse eum artificem , qui circa ligna occupatur . Annua hic tantum locus , si animus constitisset , controversiam finiebat ?

(340) *Latini Patris opificii ferrarii patroni.*

S. Hilarius in Matth. c. XIV. n. 2. *Quin etiam (CHRISTVM) pater datus arboris quodam apparuit lacus.* Jun.

quis. Sed plane hic fabri iras filius, ferrum igne vincens, omnem saeculi virtutem iudicio (ignem iudicii, de quo alibi Hilarius, intelligit) decoquens, massamque formans, in omne opus utilitatis humanae.

Idem Ambrosius dixit; sed ita, ut pluculum etiam in signario artificio luserit. Ejus locus separatim mox in seq. adnotatione dabitur.

Chrysológus hom. 48. ad illum, de quo scribimus, Matthaei locum sic scriptum reliquit: *CHRISTVS erat fabri filius, sed illius, qui mundi fabricam facit, non malico, (quod aerarii fabri tulerit) sed praec. 10: qui elementorum membra non ingenio (i. e. machinis aliqua: vox est aevi posterioris, unde Italici Ingenio, & Ingeniero) sed iussione composuit: qui massam saeculi auctoritate, non carbone coarscit: qui solem non terrene igne, sed superno calore succendit. Tamen idem Hom. 49. FABRI nomen generalius usurpavit. Bene, inquit, personam tacuit, ut proderet ex arte generorem, dicendo noni Joseph, sed Fabri filius. Et quis talis faber, qualis est iste, qui ex nihilo tantum (&) saltem fabricatus est mundum? & quis faber talis, qui totius bonae artis solus auctor, solus largitor existit? Hic ergo Judae, Fabri filium, ut Dei filium fassaris creatus.*

Nec minus Beda eidem fabri aerarii significatui haesit, & ita ut plura ex Ambrosio (quem vide not. seq.) describeret. Sic enim lib. 2. in Lucam (p. 265.) ad eam quaestionem, quare CHRISTVS Fabri filius, imo faber appellari voluerit respondet: *Se ejus ante saecula filium esse docuit, qui fabricator omnium in principio creavit Deus caelum & terram. Nam est humana non sunt comparanda divinis, ejus tamen integer est; quia Pater CHRISTI igni operatur & spiritui, unde & de ipsa, tanquam de fabri filio, praecursor ejus ait: Ipse vos baptizabit in Spiritu Sancto, & igni. Qui in domo magna hujus mundi diversi generis vasa fabricat. Imo vasa irae spiritui igne moliendo, in misericordiae vasa commutat. Unde bene Malachias, quanta ex persona Patris dice-*

rim: Ecce mittam Angelum meum &c. Post pauca ait: Et sedebit constans &c. Quae omnia eidem verbis in Hom. Quadrag. repetuntur.

Et hi quidem sunt, qui ab explanatoribus Scripturae, aut Ecclesiasticae historiae, pro ferrario Josephi opinio laudantur. At & Leandrum & Isidorum Hispalenses adlittere & sine allegoriarum ambagibus dixisse reperio. Quorum prior (quem Greg. Papa secum amicicia junctum testatur) lib. de institutione Virginum cap. 14. (to. XII. Bibl. PP. pag. 2005. B.) sic posuit: *Sed & Joseph cui fuerat desponsata (MARIA) quanta esset justus, erat tamen & pauper, iras victum & vestitum artificio quateres. Certo FABER FERRARIUS fuisse legitur.*

Alter vero Hispalensis Isidorus in Regula Monachorum cap. 5. Patrum, & philosophorum exemplis, qui aliqua se arte exercuerant, etiam S. Josephum adnectit his verbis: *Et JOSEPHI justus, cui virgo MARIA desponsata existit, faber ferrarius fuit.*

Sed & Zachariam Chrysopolitanum (Latinum saec. XII. scriptorem) reperio sic antiquiorum (Augusti. Hieronymi ac Bedae) dicta contexuisse, ut tamen in FABRI notione ferraria potissimum conqueverit. Sic ergo (to. XIX. Bibl. PP. pag. 816. B.) Marcus ait, Dominum dictum fabrum, Mattheum fabri filium. Utrumque dict posuit. Credebant enim esse fabrum, quo fabri filium. At vero in illarum errore veritas laet. Vere enim erat filius fabri, qui per ipsum in principio omnia fecit; qui operatur Spiritu Sancto & igni; qui fabricatus est auroram & solem, Ecclesiam primitivam & sequentem. Pater CHRISTI & CHRISTVS in magna domus hujus mundi diversi generis vasa fabricans: & vasa irae Spiritui igne moliendo, in misericordiae vasa commutat. Unde Malachias ex persona Patris ait de Filio: *Et sedebit constans.* Et quae sequuntur Malachiae verba.

Idem Malachiae dictum vice commentarii affert ad Marci VI. 3. Hugo de S. Caro Card. Sedebit, inquit,

rea Hispalenses duo Leander & Isidorus, Zacharias Chrysopolitanus, & alii. Quamquam ceteroqui Ambrosium *opus Fabri* notioni (341) adhaesisse puto: ita plures simul artes confudit

quit, *constans & emendata argentum*. Ex quo factum ut hunc Hilfcherus in *de studiis CHRISTI* laudaverit, quasi qui CHRISTVM auriacem fecerit. Sed qui conflatur aurum & argentum, nec is & aeris flandi gnarus est, uti conitat ex illis singularibus, quae in nummis videntur, A. A. A. F. F. *aurum argenteo aere flando servando*. At idem Hugo, quia ad Mart. XIII. 55. producit Hieronymi verba (*qui in principio omnia fecit* . . . *qui fabricatus est aurorum & solem* . . . quae nos infra depromemus) hinc credo, ab eodem Hilfchero quasi & Irenaeo-rii artificii patronus Hugo ponitur. (341) Ambrosii de FABRO Evangelico locus exponitur, cumque Pseudo-Theophrasti *περὶ ἀνδρῶν κτιστικῶν* quem ementium Theophrastum Latinum Graecum is fuisse censetur.

Ambrosius ad Lucam lib. 3. num.

3. artes tres una contexuit: Irenaeoriam, quum CHRISTI Patrem mundi fabricatorem nuncupat; lignariam, ubi *circumdolandi, securim admoventi, secandi* verba usurpavit: ferrariam in illis verbis, *igne operatur & spiritu*. Non alioquin (inquit) etiam videretur, ut quae ratione fabricum patrem habuerit, declaremus. Hoc enim typum eum patrem sibi esse demonstrat, qui fabricator omnium condidit mundum; iuxta quod scriptum est: *In principio fecit Deus caelum & terram*. Et huc usque Pater CHRISTI aedificator est. Pergit autem: *Nam est humana non sunt comparanda divinis; typus tamen inique est, quod Pater Christi igne operatur & spiritu* (Haec vero ferrariam officinam olent. At quae mox postremo addit, sunt planè *analogia*) & tanquam bonus animae faber vitia nostra circumdolat (i. e. circum amputat: vide supra pag. 172. & seq. ubi de verbo DOLO) cito securim admoventis arboribus infuscandis, secare doctus exigua, culmenibus servare

sublimia, rigida mentium spiritus igne mollire, & in varios usus omnium humanum genus diversis ministeriorum qualitate formare. Dixi haec ultima de re proxima esse petita. Nili quod illud *Rigida mentium spiritus igne mollire* videretur quoque artem aerariam arguere. At vero quid sit ista ferraria inter tot *ἐκδυπνυγὰς* locutiones? Annon hoc quoque e materiarum fabrica arcessitum videri possit, qui quoties vult prava ligna *ἡσδύρειν*, aut recta flectere ad praescriptum modulum, admoto igne id asequitur? Accedit quod Augustinus (infra not. 345. producendus) in ejusdem loci explicatione dixit, *Mentem rigidam expulnat*, quod est lignarium opus. Verum longe verifimilius est, illud *Rigida mentium* . . . locutionem *καλάρων* esse, maxime propter id quod sequitur, *spiritus igne mollire*. Mollire enim metallorum est. Id si est; jam novum hinc argumentum conficit, quod demonstratur, auctorem commentariorum in Evangelia (quod opus Theophrasti Antiocheni nomen nentur) non Graecum, sed Latinum scriptorem fuisse.

Id vero ut ostendamus, sciendum est, modo recitatam Ambrosii explicationem, qua parte lignaria est, iisdem plane verbis in Pseudo-Theophrasto reperiri lib. I. commentariorum in Evangelia (to. II. Bibl. PP. par. 2. pag. 169. F.) cujus integer locus sic habet. *Nomen hic est filius solis fabri? Fihum fabri vel ab omne ceteris se Iesus voluit appellari, quia ipse conditor mundi Deus in principio fecit caelum & terram. Et quia terram nos docem quae sunt caelestia; quasi bonus animae faber, spiritus humana vitia nostra circumdolat, cito etiam securim admoventis arboribus infuscandis, secare doctus exigua sublimia servare culmenibus, rigida mentium spiritus igne mollire, & in varios usus omne humanum genus diversis ministeriorum qualitate*

T ser-

dit commissitque. Verum ajo (in eoque non dubito quemvis sponsione laceſcere) Latinorum de arte ferraria opinionem a posterioris aevi significato vocis FABER, ortam fuisse. Non, inquam, ab antiqua & legitima Ecclesiae traditione (nam quae usquam proba traditio esse potest cum Evangelio Graeco pugnans? aut cujus primordia ab aevq Apostolico tam longe ab sunt, ut vix quarto extremo saeculo aut quinto ineunti sint imputanda?) Divinae domus ars ferraria arceſſitur; sed ex eo, quod vox FABER (quam in Latina Evangeliorum interpretatione Latini reperiebant) absolute posita, *aerarium fabrum*, aevq saltem sequiore, notaret. Nam sicuti Graecis vox originatione sua *γεννη* illa *γεννη* tamen ex antiquis, & constanti usu peculiaris materiarijorum evasit; sic Latinum FABER, vox certe per se satis usq. generalis, fuit quum propria tandem ferrariorum artificum evaderet. Utinam vero hanc notionem ex prisca Latii(342) auctoritate probare possim. Sed satis erit, si eam-

formare. Quum ergo hic locus Ambrosio cum Pseudo-Theophilo communis sit; scire libet, uter ex altero, ea descriptis sit. Vulgo itarunt, quae in Ambrosio & Hieronymo aequae atque in Auctore commentariorum eisdem verbis reperiuntur, ea ex illis in hunc esse derivata, non contra. Addunt etiam, e mentium hunc Theophilum non Graece sua commentaria, sed Latine scripsisse: quae quidem qui discere avert, adeat Nicolaum Nourry in Apparatu ad Bibl. PP. to. 2. p. 119. & nuper Fabricium Bibl. Graec. lib. V. pag. 93. Quibus equidem quum pleraq. assentior, eum & hoc addo: si illud *Rigida mentium spiritum igne molire* ex officina terraria petum est, uti certe videtur; non potuisse hoc a Graeco ullo scriptore proficisci. Nam ut copiose & liquido ostensum fuit, *Τέλειον* raro quidem aedificatorem aut lapidum, plerumque vero materiarijrum significat; fabrum autem ferrarum prius numquam. Quo posito, quis umquam sibi persuaserit, Graecum scriptorem de Evangelico *Ιεζαν* sic tamquam de fabro ferrariouisse locuturum, atque ab ea officina allegorias fuisse arceſſiturum? At a Latini scriptoris ingenio id non abhorret; quippe quum

Latinorum FABER praeter signariam significantiam, etiam *aerarium* haberet; imo quarto & quinto saeculo, ut in sequentibus ostendetur, FABER absolute positum haud ferme aliud quam *aerarium* notaret. Adde quod verbum *circumdolo* Latinis in usu erat (Plin. XVI. 32. *Pluvius etiam circumdolaris lateribus, resistibilis sponte facta*) at Graecorum pemo, quod sciatur, compositum *περιτλανω* usurpavit. Ergo commentariorum illorum auctor non Graeci, sed Latini oris fuit; & quidem, uti credibile est, Ambrosio & Hieronymo posterior, qui proinde ex illis (ut & ex Cypriano) nonnulla petita, *αυτολεγει* suis commentariis intexerunt. Accedit, supra scriptum locum cum Ambrosii stylo optime consentire, non item cum Pseudo-Theophili: id quod attentius intuenti luce clarius fiet.

(342) FABER vox peculiariter de ferrario apud probes Latinitatis scriptores baud raro accepta.

Videbar sane id posse ex eo ostendere, quod pſicus is, qui Athenaeo lib. VII. *χαλκός* (quod Latine *ferrarium* dicitur) appellatur, is vulgo putatur esse, qui Plinio IX. 18. est *zelus*, idem FABER appellatus. Ac rursus XXXII. 10. *FABER*,

FABER, sive zeus. Columella VIII. 17. Ut *Atlantico FABER* . . . *prisca consuetudine zeum appellamus*. Sed tamen Rondeletius intercedit, qui putat *Fabrum* ab Athenaei *Chalco* differe: eum vide apud Hard. ad Plinii priorem locum. Nam nunc quidem id ad trutinam revocare non vacat: et si ceteroqui in eam sententiam sim inclinior, ut propterea putem *Zeum* appellatum Latinis *Fabrum*, sive quod Graecorum *Chalco* verè is responderet, sive quod respondere crediderint. In Matthiae Martini Lex. Philol. in *Faber* & in *Zeus*, invenies, putari *Fabrum* sic appellatum, quia fabrilis instrumenta in eo deprehenduntur. Quis fides sit penes auctores.

Ceterum in Plauto *Fabrum* vix aliter quam pro *artifice* usurpatum reperias. Ac semel quidem cum adjuncto *ferrarii*: Rud. II. 6. 47. Ut *fortunati sunt fabri ferrarii, qui apud carbones assident*! *Semper calet*! Alias semper sine ullo adjuncto. Molt. IV. 2. 11. *Tace sis fiber, qui cadere soles plumbeos Numm*os. Poen. IV. 2. 93. *Dum calet* . . . *orbium adhibes fabrum*: quod *memorandum* est, sed ita ut a ferraria officina manarit. Capt. V. 4. 30. *arcesatur fiber, ut istas compedes Tibi adimam*, huic dem. Ibid. III. 5. 75. *Abducite istum actutum ad Hippolytum fabrum, subere huic crassis compedes impingier*. Et si apud eundem comicum Mil. TIL. 3. 4. *Faber est naupegus*: & Molt. P. 2. pluries est aedificator. Sed familiarior, uti dixi, peculiaris *χαλκός* norio huic poetae fuit. Adhaec illud Virgilianum VIII. Aen. 415. *de Vulcano (Mollitus e stratis opera ad fabrilis surgit)* eadem peculiari significatione a Servio exponitur; quod alibi depromimus. Ovidius eadem ubi quae ferme notione usurpavit: I. Amor. 9. 39. *Mars quoque deprensus fabrilis* (i. e. Vulcania) *vincula sensit*. De ead. fabula Met. IV. 175. *Quod opus fabrilis* (i. e. Vulcani) *dextra tenebat*. III. Fast. 383. *Martius (anorum, fabrae ne exaltior aris?)* . . . *clausit opus Ancillorum*.

Phaedrus IV. 3.

In officina fabri venit vipera:

Haec quum sentaret si qua res esset tibi, (max.)

Limam memordit. Illa contra contra

Quid me, inquit, stulta dente capias ludere,

Omne adsuavi ferrum quae conroderet

Martialis IX. 70. *Tam grave percussis incudibus aera resiliant, Castus-*

dictum medio quum fiber aptat equo.

Idem X. 43. *fabam fabrum*, quorum intelligat, ignoro. Juven. XV.

68. *Nescierint primi gladios extendere fabri.* Cujus vetus interpres etiam

illud *FABER* in VII. 223. *fiber fer-*

rarius interpretatur; recte an secus, infra not. seq. videbitur. In Petro-

nii fragmento Traguriano (pag. 138.

& seq. edit. Amst. Mich. Haldrup. 1669.)

Ex hac massa (miscellanei metalli)

fabri susculerunt, & fecerunt casis-

la, & paropsis. Mox: *Faber fuit,*

qui vitrea vasa fecit. Deinde in eadem

narratione pluries *Faber* pro

artificaria: nec ab re vitrum inter

metalla adnumeravit Petronius.

Plinius et si plerumque *Fabrum*,

intelligit *Texmex*; tamen & *Ferrariis*

fabrorum officinis in XXXV. 15.

dixit; & XXXIII. 1. (sect. 4. in

Hard.) Vulcani officinam *Fabricam*

absolute appellavit. *Fabricam etiam*

deorum stibis, & alia muliebris cul-

rus. . . factitasse; quod est apud

Hom. II. E. 400. *Potremo XIV. 1.*

(sect. 3.) *Alis (avis) gratiam. . .*

sumus affere fabrilis. . . in fornaci-

bis. . . Tam uerba Coel. Aureliani.

IV. 3. *fabrilem* appellat.

Atque haec ferme loca sunt, ubi

FABER absolute positum pro *ferrario*

usurpatur; ex quibus plura

(nam de omnibus id non affirmo)

sunt talia, quae *γυναικῶν* aut

artificis nomen aegre admittant,

veluti Plauti *Abducite ad Hippoly-*

tum fabrum, Ovidii *fabrilis* pro

Vulcanio, & alia non pauca ex re-

centis locis. Sed tamen apud eos-

dem scriptores (aut saepe, aut in-

terdum) *FABER* est *marciarius*; & aetas

argentea vix aliam quam ligna-

riam notionem ei voci subiebat.

not. 333.

se demonstravero. Id vero primum doceo ex veteri Glossario, in quo *Faber* respondet Graeco nomini *χαλκουργός*, quod *aerarium* sive *ferrarium* artificem designat. Deinde idem diserte copioseque ex Isidoro in XIX. Orig. 6. 7; ex Juvenalis Interprete, & ex Servio ad Aen. VIII. & aliis ostendo; quorum locos in subiecta (343) adnotatione adscripsi. Ergo Latinis illis quarti & sequen-

(343) De FABRI absolute positi nominatione ferraria ex Isidoro & aliis lapsae Latinizatis Scriptoribus.

Multus est Isidorus in XIX. Orig. 6. & 7. ut ostendat, *Fabros* proprie suad alios esse quam *ferrarios*. Nam cap. VI. (quod inscribitur de fabricis sive fornacibus) sic oritur: **FABER a FACIENDO FERRVM impositum nomen habet.** Hinc derivatum est nomen ad alias artium materias, **FABROS vel FABRICAS dicere; sed cum adiectione, ut FABER LIGNARIUS, & reliquis PROPTER OPERIS scilicet FIRMITATEM** (hanc operis firmitatem fabricae propriam etiam Servius, mox producendum agnovit.) **In FABRORVM autem fornace gentiles Vulcanum audent dicunt, figuratiter per Vulcanum ignem significantes, sine quo nullum metalli genus fundi extendique potest.** Mox: **FABRICA** duabus rebus constat, **VENTIS & FLAMMIS** (Ex his probe intelliguntur supra adscripta Hilarii, Ambrosii, Chrysologi, Bedae loca) **Flamma vero proprie fornacis est dicta, quod FLAMMIVM solum excutitur.** Deinde cap. VII. (cui praescribitur titulus: **De instrumentis FABRORVM**) qui sunt absolute & sine additamento **FABRI**, instrumentorum recensio ostendit; nempe **incus, malleus, marculus, marcellus, marculus, foraspi, lima**, quae sunt omnia ferraria instrumenta.

Nec diversa porro sententia veteri Juvenalis interpreti sedit; qui ad illud sat. VII. 223. *Mediae quod postis ab boia sedisti*, qua nemo *saber*, qua nemo *seduret*, *Qui docet obliquam lamam deducere ferro*; illud **NEMO FABER** interpretatur *Ferrarius*; idque omnino expressim usitata notione, quae aevo Scholiastae huius vocis **FABER** subijciebatur,

Nam ceteroqui, si rem introspicias, nemo praestabit; Juvenalem haec *Fabrum* pro *ferrario* accepisse. Quidni enim sit *χαλκός* quivis operum duriorum artifex? Quid quod *sedere* (quod ibi *ἀντὶ τοῦ* subauditur) *aerario* parum videtur convenire? Tamen Plautus Rud. II. 6. 48. de fabris *tertianis* dixerat, *Alud carbonem assident*; fort. ubi sunt *crissi*. Quamquam ceteroqui Plautus & Juvenalis *sedendi* verbo artes *sellularias* designare voluerunt, quarum nomine veniebant non tantum eae, quae *sedendi* habitum in artifice requirerent, sed & quae eandem intra officinae parietes *sedere* i. e. morari cogerent. Hinc illud *Malachias* III. 3. *Et sedebis constans, & emundans argentum*. Et Hebraeis ceteroqui familiare est eo significatu *sedere*. Ad juvenalem redeo, qui pulchre ludimagistri artem inter *sellularias* ponere studuit, iniquos, *Mediae quod noctis ab boia sedisti*.

His omnibus antiquior Servius ad illud Aen. VIII. de Vulcano: *Molibus & stratis opera ad fabrilis surgit*; illud *fabrilis* exponit *dura*; tum addit: *Et ex contrariis epibetis fecis ornatum, dicens, Molibus & stratis suarexit ad opera fabrilis*. Postremo uri dixi in veteribus Glossis vox *χαλκουργός* (i. e. *aerarius faber*) est ubi redditur absolute **FABER**.

Atque haec ex grammaticis. Nunc porro videamus, utrum scriptorum quarti & sequentium saeculorum usus cum horum grammaticorum scitis cohaereat. Ordiam autem a **FABRICIS & FABRICENSTRIS**, quorum multa est in utroque Codice, Notitia, Calliodoro, & alibi mentio. Sunt autem *saecae fabricae* nihil aliud, quam *δρακονολογία* h. e. armorum officinae, in variis inq. destituta Imperii locis, & sub dispositione Magi-

quentium saeculorum scriptoribus; quum Josephum *Fabrum* audirent, statim *aerarii* sive ferrarii artificis notio subibat. Quae ex notione rati posse se moralia documenta elicere; hinc et, quae sup. not. 340. adscripti, in suis scriptis posuerunt.

At Hieronymus, quippe haud paullo ceteris eruditior, haud inscite ad notionem verbi *παλαιον* & vocabuli *Τάτων* frustoriam spectasse videtur, ac pro fabrica caementaria stetit. Quem in eo secutos quosdam saeculi XII. ac deinceps Scriptores reperio; quos una omnes in subjectam (344) adnotationem conjeci.

Postre-

Magistri officiorum. Ac de his fabricis inultus apud eruditos sermo. Atqui quod haec officinae, *Fabricae* nuncuparentur, id ab usitato tunc temporis FABRI absolute positi significatu fluxit, quatenus id vocabulum vix aliud quam *ferrarium artificem* passim designabat. Quod etiam aevo posteriore sub Carolo Calvo obtinebat; in cuius Capitulis tit. 36. cap. 23. quaedam de *Fabra & fabricatio* eodem significatu reperio.

Sed venio ad quarti saeculi ac deinceps scriptores; ac sane videamus, num revera apud illos *FABER*, *FABRILIS* &c. absolute posita *ὡς χαλκῆς* significent. Arnobius, qui exeunte tertio saeculo floruit lib. VI. (pag. 197. ed. Lugd. Bat. 1651.) *Cum pileo Vulcanus formatur & malleo... & FABRIL* expeditione succinctus. Ubi *fabrilis* expeditio est *ὡς χαλκῆς*, quod fabrum ferrariorum peculiare erat. Vide ibi Des. Heraldi adnotata; qui ex Arriani Epist. IV. 8. (in fine pag. 426. ed. Colon. 1595.) confirmat *ὡς χαλκῆς* signum *δρακονίδος* fabrum aerariorum fuisse.

Claudianus Carm. 2. *De p'is fratrib. & eorum statu* (quas certe ex aere factas distichon sextum ostendit) versu 26. *Divisi vultus cum p'etate faber*. Et de bello Get. 542. *Flammisque diu mollius & arte in sua domna cōabyis*, *FABRO* iugente, rubeat. Et si eandem vocem alibi de materialio usurpavit.

Aufonius Mosella 267. in eleganti folium descriptione. *Sic ubi fabriles exercet spiritus ignes*, Accipit aliena cotinque *formam*...

tor Lanæ fagineis alludens parmas (i. e. *ἀργυρεῖς*) *cavernis*.

Prudentior raro videtur aliter quam pro aerario ea vox adhibita. In 1. contra Symm. 308. de Vulcano: *Fertur & Aethiæ summus faber esse, vel Aetnae*. In X. Peristeph. 293. *Fabri deorum vel parentis numinum: Qui si cernitis instruxissent segnius, Non esset ullas Jupiter constitis*.

Magnus Gregorius ad illud 1. Reg. XIII. 19. *Faber ferrarius non inveniebatur in omni terra Israel*, sic commentatur, ut ipse *Fabrum* absolute eodem significatu usurpet; ut (p. 295. B.) *Fabri namque arte adjuvi videntes, &c.*

Atque haec satis fore puto, ne intelligatur, aevo collapsae Latinitatis *Fabri* simpliciter positi nomine *ferrarium* venisse. Id magis miror Vestium illum, cui Latini sermonis critice, quantum non alteri, debet, eadem notione *artem fabilem* usurpasse, quando in II. de Idol. 66. *Vulcanum an ad Minervam Ars fabrilis auctorem sit referenda*, disputat qui *παλαιότητα* intelligit.

(344) Hieronymus ad Marci VI. nihil de ferrario opificio delibavit, sed institit potius arti frustoriae: ad quam certe mundi fabrica commodius refertur. *Deinde, inquit, iens in patriam suam, filius fabri JESUS vocatur. Et hoc mystice sed fabri, qui fabricatus est aeternam & solem, id est Ecclesiam primam & sequentem, in quarum figura mulier, & puella sanantur*. Ac nequis putet, me oborto collo invitum Hieronymum in hanc sententiam pertraxisse, ecce idem vir suminus ad Zach. I. haud proci a fine capitis clarius se-

Postremo etiam Latinorum plerique pro aetaria officina militaverunt, nonnulli pro structurae opere: tamen adhuc sunt, qui pro materiaria fabrica adduci possint. Ex quibus Ambrosium & Pseudo-Theophilum sup. not. 341. jam in medium attulimus: nunc & Auctorem (345) Operis imperf. in Matth. &

prae-

se explicat. Nam ubi *fabros* prophetae hujus *magistris* pro aedificatoribus (virtutum scilicet) accepisset, idque Scripturis firmasset; addit: Unde... ipse Dominus Dei omnipotentis filius & creatoris omnium, *FABRI* filius appellatur. Ex quibus non est dubium quid eruditissimus Doctor Evangelicorum *Fabrum* appellaverit: in quo Hieronymum non inculco, quippe qui fort. sciret Graecum ΤΕΚΤΩΝ nonnumquam, tametli rarius, de lapicida & aedificatore usurpari (vide sup. not. 319. & 321. & ibi dictis adde Christoduli Grammatici auctoritatem, rejicientis vocem *οἰκοδόμος*, cujus loco dici vult *οἰκονομὸς*) Latinorum vero *FABRO* non tantum lingua & metalla, verum etiam structoriam materiam *οἰκοδόμος*; eos autem non magni faceret, qui sua aetate *FABRUM* sine adiectione de aetario tantum acciperent.

Augustino quoque (aut potius cuivis alteri sub Augustini nomine) Josephi ars *οἰκοδόμου* placuisse videtur; modo vera sint loca, quae ex illo afferunt Bollandus, & Corn. a Lapide. Ea nunc adire non vacat. Sed ad id, cui libitum est, Tillemontij extremam not. 2. de S. Josepho.

Sed quidquid de Augustino fuerit; quem puro potius lignariam Josepho asciam in manibus dedisse, ut infra ex S. Thoma ostendam; iubet alios Hieronymianae sententiae sectatores modo a me conquistos deponere. Remigius Autissiodorensis in Zachariam ad fin. cap. 1. (to. xvi. Bibl. PP. p. 1018. D.) verba Hieronymi de sacris spiritualibus *οὐρανόθεν* descripsit: ex quo conicere licet eum in Hieronymi ivisse sententiam.

Aliquanto clarius sese explicat Paschasius Ratbertus Corbeiensis, qui medio saeculo IX. obiit, lib. VII. in Matth. Evangelium (to. XIV. Bibl. PP. p. 131. A.) *bridoendo magis fabri*

filium eum vocatur, ut ecc. vititate operis amplius eum despiciant; quamvis Dei nati, et si inviti, de illo quae vera sunt & Deifica loquuntur; quoniam Dei Patris est vere filius; qui fabricator est mundi. Unde Marcus eum non fabri filium, sed ipsum *fabrum* dicit. Eo enim eum *fabrum* credebatur, quo & fabri filium (sunt August. verba) ex artificio patris vere & ipse *faber*; quoniam *fabricator est orbis, per quem facta sunt omnia.*

Verum alter Corbeiensis Monachus, Paschali aequalis, Chritianus Druthmarus Grammaticus, quid *Fabrum* Evangelicum appellaverit, non sinit nos dubitare. Is expositionis in Matth. cap. 35. (to. 15. Bibl. PP. p. 129. E) sic posuit: *Fabri filius autem fuit, sed non istius. Pater ejus CAMERAM Caeli sic lucidam & curvum fabricatus est per hunc, quem despiciunt.*

Postremo & Hugo de S. Caro quia ad Matt. XIII. 55. verba Hieronymi superscripta usurpaverat, Josephum secisse structorem est creditus. At idem quia ad Marci VI. 3. verba Malachiae 3. commentarii loco posuerat; multo verius staturariae artis patronus extiterit. Vide ad finem not. 340.

Verum quid incidit, cur Protevangelium S. Jacobi incogitans praeterirem? Ibi enim diserte S. Josepho *οἰκοδόμος aedificandi ars* tribuitur. At eum locum male a quibusdam intellectum, de lignario opere esse capiendum docebitur not. 347.

(345.) Auctor operis imperf. in Matth. (ad calcem to. VI. Chrysostomi ed. Montf. Hom. 1. [ad Matt. I. 13.] pag. XXIII. E) sic posuit. *Maria desponsata erat fabro LIGNARIO: quoniam & CHRISTUS sponsus Ecclesiae omnem salutem hominum, & omne opus suum per IGNEM Crucis suae operaturus.* Quo nihil luculentius. Quae ritur inter

praeterea duos veritatis doctores, duoque eximia Ecclesiae luminaria, Augustinum, inquam, & S. Thomam, qui omnia instar erunt, ad lignariam Davidicæ familiae *Asciae* nomina sua dedisse, adjuncta haec (346) adnotatio docebit.

Ac nihil aliud profecto nunc restat, nisi ut Evangelia prius *ad Asciam* sive apocrypha, tum & Orientales Divinorum Evangeliorum translationes in medium producam; ex utrisque enim Nazarethicae domus ars lignaria liquido constabit. Et quidem ad spuria Evangelia quod attinet; non est dubium quin

etfi

inter eruditos, is auctor, (qui se Chrysostomum videri voluit, aut alii voluerunt) Graece an Latine scripserit. Erasmus praecipit suspicans, *illum Latine scripsisse, licet & Graeco noviss.* At hujus temporis critici, prorsus Latine illum scripsisse, pro comperito habent. Quibus nihil habeo causae quin assentiar. Ceterum numquam hoc Tillemontio dederim, cum Hispanum & quidem saec. VII. scriptorem fuisse, conjicienti. Atqui auctorem magis, quam in Hispaniis eo tempore ferrarium Josephi opificium radices egisse oportuit. Magna ibi fama erat Leandri, maxima vero Isidori operum. Itaque mirum, ni hic in eorum sententiam concessisset. Ac certe hic auctor antiquior fuit; nec est, cur ei non credamus. post Theodosii tempora scripsisse se, inveniunt. Deinde sive Graecam linguam optime norat; sive, quod ex stylo videor colligere, ortu Graecus ipse, Latine scripsit. Qui nisi domo Graecus exstitisset, numquam vim vocabuli *ferrarius* tenuisset, indeque significantia *peritioris* de LIGNO crucis perivisset: quam notionem (ut de Hieron. taceam: de quo v. not. 344.) Ambrosius Graece doctus non tenuit, ut qui iisdem finibus TEKTONA, FABRUMQ. definierit (v. not. 341.) quum contra *Faber* extra *ferrarios* terminos longius multo procurrerit.

(346) Aquinatis sententia non tam in ejus Catena in Evang. quaerenda est (ubi varia antiquorum loca contexit nihil de suo admetiens) quam ex comm. in Matthaeum. Sed tamen

hos commodi ex ea catena assequimur, quod dum Hieronymi, Bedae, Hilarii (priores duos ad Marcum producit, tertium ad Matt.) loca, quae jam supra proposuimus, affert; etiam S. Augustini loco, quæ nunc in ejus operibus nec veris nec spuris legitur, nos catere non sive. Ergo summus Theologus in Cat. ad Mat. XIII. 55. affert sequentia ex Augustini serm. de Nat. *Est autem Pater Covissi faber Deus, qui totius mundi opera fabricatus est, arcam Noe disposuit, Moysi tabernaculum ordinavit, Arcam testamenti instituit. Fabrum diximus, qui mentem rigidam explanat, ac cogitationes superbas excidit. Qui sane locus nihil complectitur, quod ab Augustini stylo abhorreat. Imo locus est non insulsus: nam quod Ambrosius dixerat *visita . . . circumdolat*, hoc Hipponensis *Cogitationes superbas excidit*: quod ille (a *exterioribus* scilicet ad *interiora* profultans) *rigida mentium spiritus igne molire*, hoc Augustinus peritans in re lignaria, *mentem rigidam* (*ascia & rancia*) *explanat*. Omnino quum hic locus rotus sit in lignariis operibus; non dubitabo Augustinum inter Asciae patronos referre.*

At S. Thomas diserte ac sine ulla ambagibus Josephum materiarum fuisse ait, aerarium negat. Sic enim in com. ad illud Matt. *Nemo hic est fabri fil.* scripsit: *Ipsa enim putabatur filius Josephi, qui NON ERAT FABER FERRARIUS, SED LIGNARIUS. Quamvis etiam possit dici filius fabri (ejus) qui fabricatus est agerem & solum. Ps. 73.*

T 4

et si nihil prorsus Divinae auctoritatis iis sit tribuendum, tamen vel dum fabulantur, satis idonei receptae tunc temporis (h. e. in Ecclesiae primordiis) traditionis testes existant. De his vide in inferne (347) adnotatis. De orientalibus vero interpretationi-

(347) Primum omnium Protevangelium S. Jacobi num. IX. ubi de Maria desponsanda, & virgatum miraculo (nota est narratio) agitur, sic habet: *Ἰωσήφ ὁ υἱὸς τοῦ ἐκτεταγμένου, ἔβηλθεν εἰς οὐρανὸν ἀναβὰς* (male ibi interpres Potellus pro *ascia* vertit *securi*: id quod & Calmetus diss. de S. Jos. ait. 2. secutus est: *baube*) exiit obviam illis. Et adhuc dubitamus de Mariae Sponsi artificio? Nisi vero si quis est, qui in tanta reum ignoratione versetur, nunquam ut fando audierit, eccitus artis *Ἐκτεταγμένου* *ascia* signum *διακρινόμενον* fuerit. Atqui id Epictetus non ignoravit, quem Arrianus lib. IV. haud longe ab initio cap. 8. sic loquentem facit: *ἔσθ' οὐκ ἔστιν ἐστὶν διὰ τοῦτο; καὶ οὐκ ἔστιν οὐκ ἔστιν*. Hic *materiarius est*. cur? quia *ascia* (male heic quoque interpres securi posuit) *uitur*. . . Hic *philosophus quare? pallium ostendit & comam*. Hinc *fibrum lignum* in hisce provinciis vulgo *il Ma-sio d' ascia* appellamus. Et tamen nostri critici jactant, in S. Jacobi Protevangelio Iosephum aedificatorem exhiberi. Ita certe Calmetus vir eruditissimus Diss. de S. Jos. initio art. 2. docet.

At, credo, strictior Iosephus fuit; quia ibid. ad finem capitis sic agens cum desponsata sibi MARIA inducitur: Nunc *desinam te domi* (*ἀνέχουμαι γὰρ οἰκοδομῆσαι τὸς οἰκοδομὰς μου*) *Vado enim ad edificationes meas. Dominus autem te custodiat*. Quo nil clarius esse putant. Quasi vero in structurae opere nullae partes materiarii sint. *Ποτε οἰκοδομῆσαι ἔβηλ τῶν οὐρανῶν* in Geoponicis legitur pro his Varronis, *hi aedificia succedere arborum*. Mirro jam, quod sermone Hellenistico *τὸ οἰκοδομῆσαι* de materiario opere, & quovis alio dicitur. Act. XV. ex Amoso: *οἰκοδομῆσαι τὴν οὐρανὸν ὡς οὐρανὸν*. Sic 3. Reg. XXII. 39. *οἰκοδομῆσαι* re-

fertur ad *οἶκον ἐλεφάντινον*: 1. Par. XVIII. 6. ad *οἶκον αἰθέριον*: & 2. Par. XVI. 6. ad *ἐβλα*: ut cetera taceam. At ne probi quidem Scriptores ab usu *γυνή* ejus verbi abstinuerunt; uti quum Lucianus de *vera biss. cισδάας οὐκοδόμησαν*, & *τοῖς οἰκιστάς* argumentum scilicet. aut quid aliud insarciens. Greg. Nanz. *ἐβλάς καλῶμενος οἰκοδομῆσαι* i. *εἰς τὸν οἶκον*. Et est *κατασκευῆς* similis illi, *οἰκοδομῆσαι ὅσον*. Non est ergo dubium, quin Protevangelium istud totum sit in lignario opinio.

Venio ad Evangelium Infantiae celebre in primordio Ecclesiae, in quo inter carbones haud raro & gemmas reperias. Id nunc to. 2. Cod. Pseudepigr. Fabricii ex Arabico Latine redditum habemus. Ibi pag. 200. cap. 38. sic legitur: Iosephus autem, per totam urbem circumiens Dominum IESVM secum ducebat; quum propter artificium ejus homines illum arcesserent, ut portas, illis, aut mulieralia, aut cribra, aut arcas conciceret. Quotiescamque ergo Iosepho aliquid operis sui longius aut brevius, latius sive angustius faciendum esset; Dominus IESVS manum suam versus illud, extendebat; ac statim prout vellet Iosephus, res succedebat; ita, ut opus non esset ipsi quidquam manu sua perficere. Mox cap. 39. „Arcessivit illum rex Hierosolymorum (qui tamen nullus tunc erat praeter Imp. ex Jo. XIX. 25.), & volo inquit, Iosephe, ut solum mihi construas, ad mensuram illius, in quo sedere consuevi. Biennium in regia maneat, donec absolvisses. Quo in sede sua collocato, duas utrinque spithamas a praefinita mensura deficere animadvertit. Iosephus iram regis metuens, incaenatus dormiebat. Cui Dom. IESVS. . . tu unum, inquit, silius solii latus apprehendes, & ego alterum. Cuique, uterque a latere suo valide traheret; paruit

tionibus sic reperio omnium antiquissimas, quaeq. ex Graeco *αἰμας* manarunt, in iis Josephum (348) materiarium fieri; contra siquid forte non ex Graeco, sed ex Latino Codice, imo & ex Latinorum posteriorum scitis transfusum fuit, ibi statim eundem (349.) aerarium artificem evadere.

IV.

MANTISSAE EPILOGVS.

Sed jam fero admodum animadverti mantissam hanc altioram longius mihi multo, quam praedixeram, processisse. Quo circa retinendam censeo, cursumque inhibendum. Nec enim fore amplius auguror, qui Evangelicum *Τέκνον*, tamquam universi generis vocem sint habituri; aut vero de antiquitatis

in

, paruit solum, & ad justam loci illius mensuram reductum fuit. Fabricatum autem erat solum hoc, ex ligno illo, quod exlitterat tempore Solomonis (i.e. Salomonis), ligno scilicet varis formis & figuris, insignito.

(348.) Inter orientales Evangeliorum interpretationes Syriacam omnium antiquissimam esse, & ad Ecclesiae nascentis primordia referri, eandemque ad Graecos codices elaboratam fuisse, nemo ambigit. Ibi tum apud Mattheum, tum Marcum

pro vocabulo *Τέκνον* vox **ננר** magna appenditur, quae sine controversa *fabrum lignarium* significat.

Ut & Arabs ibidem habet *Eben etnagiar, filius fabri lignarii*. Vides utrobique *materiarium* reddi, imo eandem plane radicem **ננר**, ne

tum a litera minims, utroliq. sese offerre. Has vero duas interpretationes tantum in esse ac Orientis totius consensionem, tum de notione Evangelici *Τέκνον*, tum de Nazarethicae familiae artificio, nemo non videt.

Ceterum dum haec plagula, iam jam prelini experiretur; accepi Romana beneficio CAELESTINI GALLIANI Archiep. Thessalon., REGIS nostri a sacris, Gymnasiarchae meritis, atque eruditiss., versionum Persicae, Armenae, Illyricae, Aethiop. cum Graeco & Syriaco con-

sensum. Quae, quia, compactis jam in toculari formis, inferere heic non licuit; in Addendis cum fecnore dabimus.

(349.) Hebraicum Matthaei Evangelium a Tillio editum intelligo. In eo CHRISTVS dicitur

filius **נפחא** *nipcha* i.e. *sufflantis*.

Quo vocabulo ferrarius intelligitur, qui folle ad sufflandum utitur. Hinc **מפח** *mapphab, folis*

& Is. LIV. 16. ferrarius faber sic describitur: *Eccce ego creavi (חרש*

נפחא *co'arab noposab*

harab) artificem sufflantem in igne. In LXX. appellatur *καλὸς πυρὸς ἀνδραγατὸς ferrarius sufflans prunas*. Vides profecto Judaeum illum *νεγκανιστὸν*, quisquis fuit, qui Matthaei Evangelium in Hebraicum sermonem transiit, Evangelistae Graecum non vidisse, sed Latinum Vulgaris expressisse; & quidem non ante illud tempus, quo Latinis Faber peculiariter *ferrarius* significabat, imo post editas ac passim adoptatas illas Patrum Latinorum explanationes, qui illa ferrarii descriptione *igni operantis & spiritum* hunc Matthaei locum illustrant, quam aevo sequiore in omnium ore fuisse, mihi persuadeo.

in Iosephi CHRISTIQ. ascia consensione sint dubitaturi. Et quidem, ut sub uno aspectu universa proponam, antiquorum in ea quaestione scripta rimari (quamquam & id abunde praestitimus, & ea quoq. parte penes asciam victoria stetit) vana erat diligentia. Nam quis umquam de Pauli, quem Lucas Act. XVIII. 3. *οικοπεδοῦν τῆς τέχνης*, *tabernacularium* fuisse palam testatur, artificio veteres consultum ivit? Et antehac quidem de Divinae familiae opificio aevi nostri critici sollemne illud *non liquere* pronuntiaverant; necdum enim in *Τέκνω* veram notionem inquisitum fuerat. At olim in toto, qua latissime patebat, Graecae facundiae orbe (ut & totas Syriaci ritus Ecclesias taceam) nemo unus exstitit, qui addubitaret, nec modo Chistianorum, sed ne gentilium quidem; quippe hi CHRISTVM *χλανάζοντες*, modo τὸν τῷ τέκνω *ἴδον*, modo & ipsum *Τέκνω* appellabant. Ceterum quod Latinorum nonnulli de CHRISTI patre sic, tamquam de ferrario artifice, sunt locuti; id vero illi non ex antiquorum traditione hauserunt, sed ex notione vobis FABER, quae quarto, & sequentibus saeculis passim recepta erat: quum contra quo primum tempore Evangelia Latinis auribus commissa fuerunt, eo tempore eadem Latina vox sine adiectione, ad *Τέκνω* notionem *ἐκλυργεῖν* enotandam maxime idonea Plinio & aliis non poenitendis auctoribus visa esset. Tametsi ceteroqui nullum umquam tempus fuit, quo vox FABER τὸ γενεῶν notionis exuerit, & quo pro variis additamentis non varia opificia designaverit. Tanti profecto critica disciplina & vocum potissimum scientia est ad veterum non modo externorum, sed & Divinorum scriptorum sensa perferenda. Atq. haec satis, optime TANUCCI, sint: ne, dum id laboro, ne Divinas litteras profitenti mihi Theologi stomachentur, quasi qui in Asciae argumento levissimo consenuerim; nunc etiam in hac, prope dicam, DIVINA ASCIA nimius (350) (immemor τὸς ἀπείροτος) videar.

Imo

(350) Plane, ut quod res est fatear, mantissam hanc jam typographetae manus expertam, sed nondum prelo commissam, ubi voluntate mea longius progressam animadvertissem, statutum erat nonnisi multis partibus mutilam prelo trahere, siquo pacto inviolata *ἀνέστη* amolirer offensio-nem. Id dum aggredior, viri ne-

billis Francisci Galluppi (philologi summi, quantum Graecae, quantum Latine exstat, in numero habentis) auctoritas interceffit; quum diceret, ea, quae, indicta aliis, e tenebris primum eruntur, *ἀκαίρως ἀκαίρως* obrundi posse, imo & debere, nonnulli cupidus usui aliquando futura. Cui non poterat sine piaculo non pareri.

IMo haec sunt, perferentissime mortalium BERNARDE TANUCCI (quo enim alio vocabulo tecum utar, non reperio, cui epistolam pollicitus, mox, primum totos Asiae annales, deinde & *curas* nescio quas *posteriores*, postremo & Augusta duo fastidienti ac prope averfanti ingesserim: exorsus adhaec & Asiae *desiderium*, nisi recitanti ravis intercessisset) haec, inquam, sunt appendices illae duae, per quas morari te tantisper volui dum Franc. Car. Conradus V. C. (cujus Parerga a duobus tribusve viris amicis mihi jamdiu promittuntur) de Germania adventaret. Verum ille domi se continet; suisque se hypocaustis oblectare potius habet, quam foris algere, & longo ac pruinoso itineri se committere. At equidem spe tamdiu frustratus, possem tamen alias ex aliis moras nescendo, diem dicendo eximere, quousque Conradiana illa ad manus essent. Quid enim? an non restat adhuc de ACTIA NICOPOLI is, quem sup. pag. 114. not. 141. me daturum recepi, commentarius bene longus (qui quidem jam ante hos dies perscriptus, in forulis desidet) persolvendus? Restarent & alia quaedam ex hujus Asiae occasione *idē adparere*, eaq. vel concepta, vel ruditer informata. Postremo restaret monumentorum sub ascia dedicatorum recensio, praeter illa, quae passim tota hac epistola inspersimus. Verum, ut ille ait, *in publica commoda peccem, Si longo sermone morer tua tempora*. Quare & Actia Nicopolis, quamvis prodire gestiens, & quae affecta nuper dixi, nonnum premanetur in annum, per me licebit, potius quam te jam diutius, TANUCCI, teneam. Postremo non deerit industrius aliquis, qui ex Grutero, aliisque inscriptionum thesauris monumenta sub ascia dedicata, siqua forte haec deerunt, in unum collecta huic opusculo adtexat. Omnino enim in magna apud te gratia me futurum speravi, si darem hoc tuis publicis occupationibus, potius ut promissa omitendo, fidem fallerem, quam re jamdiu delassatum, ad ultimum enecarem. Nam de Conrado, quandoq. is remittente frigore in viam se dederit, postea videbimus. Vale. Kal. Decemb. An. 613 1000XXXVIII.

AD-

Pag. 6. ad finem not. 3. add. Vctum deinde observavi, eandem hanc inscriptionem, quae Rivallio praeculis tuit, sic a Parulso Prateio (quem mox in hisce addendis XXXviratui addam) asseri lib. IV. *Jurispr. Vet.* ut & auctor sit, & in numero annorum habeat XVII.

Pag. 8. not. 5. col. 1. post vers. 7. add. Ceterum quid incidit, cur Pierius Valerianus (vir ceteroqui ap- prime criticus) pro DEDICAVIT legerit DEDI VETVIT? aut *et va- de?* Equidem ex lectione schedarum, in quibus litterati lapides describuntur, comperi viros doctos dum non ad lapidem verba exscriberent, sed memoriae consili, domi deinde suae illos titulos in adversa- rium referrent, saepe vocabulum ali- quod cum suo synonymo commu- tasse. Itaque sive Pierius, sive is, ex quo habuit, dum lapidem vife- ret, credidit, & DEDICAVIT in duo dissecendum fuisse DEDI CA- VIT. His jam duobus verbis in memoriae thesauro reconditis, mox domi suae pro CAVIT substituit ejus synonymum VETVIT. Atque haec est origo Pieriani *trapolitani* quod aliquis ex *Trecolitis* IIiviris (Aenëus, putor v. sp. 55. & not. 64) pro legitima scriptura lapidis habuit.

Pag. 9. post vers. 14. add.

V. FRANC. BALDVINVS.

Verum ab jurisc. orsus, ad eor- dem redeo. Franciscus Balduinus in leg. XII. tab. (pag. 31, edit. Paris. 1554.) legem sic concipit: HOC PLVS NE FACITO. ROGVM ASCIA NE POLITO. Ad quæ sic commentatur: *Rogum ascia poliri cum veant, significant, ea ligna, quæ ad construendum rogum comparabantur, dolari perpoliri que, quasi ad aedificium non debuiss.* Deinde laudatis Papiniani, Marcel- lique de funeris monumentive mi- nuendis sumptibus quibusdam re- sponfis, haec subiicit: Porro mo- numentum ipsum Ascia perpoliri potuisse, & dedolari, ipsæ quoque veterum sepulcrorum inscriptiones testantur, quibus *Sua ascia dedica-*

stum, vel possum sepulcrum saepe legimus. Illud postremo non dissi- mulat, multa de sumtu & ratione funerum fuisse in XII. quæ integra describere non liceat, quia Cic. ob- ter prima tantum eorum verba at- tingit, utpote vel pueris tunc nota.

VI. PARDVLPHVS PRATEIVS.

Paucis post annis Pardulphus Prateius in *Jurisprud. Vetere* (quam an. 1559. in lucem emisit) ad leg. XII. tab. sic posuit: *Lex XII. SVMPVOSA FVNERA* (pro HOC PLVS scilicet legit SVMPVOSA FVNERA) *NE FACITO: ROGVM ASCIA NE POLITO.* Transfutare quoq. hanc ex *Soloniæ legem* (non: sed est imitatio legis Lycurgi: vide pag. 161. & seq.) ut ex eod. Cic. II. de Leg. 24. liquet (sed ibi Cic. dixit FERE; de quo *paucis* mentini di- xisse) quam interpretatur idem, & *Plus. in Solone sumptuosæ & lamen- tabilia funera vetante...* Rogi li- gna Ascia dolari, poltri veantur la- ges. Erat autem Ascia, quæ Graecis *Agla* dicitur, dolandi instru- mentum, cujus formam Lugduni in antiquiss. lapidibus vidimus, SVB QVA dicebant veteres Lugdunenses Diis Manibus: qualem vidimus ad aedem D. Magdalene sacram ad suburbium. D. M. ET. QVIETI. AETERNAE. EPTYCHIANI. FI- LI. DVLCISSIMI. PIEN'TISSIMI. PRVDENTISSIMI. REVERENDIS- SIMIQVE. QVI. VIXIT. ANNIS. XVII. M. I. D. IIII. ROMANVS. PATER. PONENDVM. CVRAVIT. ET. SVB. ASCIA. DEDICAVIT. Haec ibi Prateius. Inscriptio quam ad D. Magdalene affert, est illa eadem, quæ a Rivallio indicatur.

Idem Prateius in *Lex-juris* edi- to an. 1567. *Ascia in XII. tab. & in antiquissimis epigraphiis quæ vidi in lapidibus vetustissimis, n'as dolandi instrumentum: cujus formam Lugduni in eisdem lapidibus vidi.* Graecis *Agla* dicebatur. Verba legis XII. tabb. haec sunt: SVMPVOSA FVNERA NE FACITO: ROGVM ASCIA NE POLITO. Hanc explicat lib. *Petrus jurisprud. 4.*

Pag.

Pag. 11. initio adde (& quidem cum nota num. VIII. uti modo Balduinum & Praetium XXXviris adjectimus.)

VIII. IVSTVS LIPSIVS.

Per haec maxime tempora sum. pms ille ἀρχαῖος & Lipsius vixit, an. 1006. extinctus, annos natus 58. Quem mirabar si nihil de hac formula chartis illevisset. Tandem in inscriptionum Gudii indicibus cap. XV. pag. XXXIX. sic adnotatum repert: Jo: Matasius Metellus scribens ad Iustum Lipsum, quae fuit, quid significaret illud, quod in monumentis veteribus inscriptum esset SVB ASCIA DEDICARE. Habet epistolam Metellianam EVIII. loco, voluminem epistolarum Lipsii, & doctissimum virorum ad eum, quod debemus curae Petri Burmanni. Hanc Burmanni collectionem videre non contigit. Siquid vero Lipsius Metello de ea formula descripsit, pessimo reip. intercidit.

Pag. 15. not. 20. ad fin. vers. 2. adde: ut & principem Gutherii editionem Parisiensem.

Pag. 28. col. 1. in not. (d.) ver. 3. post DVLCISSIMVS. SORORIVS, adde. Sed tamen DVLCICIVS rectum videtur, ut sit ὁ δολιχὸς αἰὼς a Dubois; nisi fuerit in marmore DVLICIVLVVS, quo utitur Cicero.

Pag. 32. ad finem not. 32. adde. Praeter recensitas modo inscriptiones, & eas, quae passim hoc libro producantur, en paucas alias casti mihi obvia factas; quas & ordine alphabetico nominum (non praenominum) quae prima ponuntur, haec adduximus. A Liporianis (eae sunt num. quinq.) vixit suspicionem non amolior. Notum est hominis ingenium, placentis sibi in huiusmodi fabricis.

1. Ligoriana Lugdunensis apud Gudium p. 340. 8. Aemiliae. P. P. Doci * mae. libertae (si erat Publij filia; eadem ingenua, non liberta erat) piensissim * ae. et. M. Aemilio. Ma * uro. libero. viro. se * cit. et. sub. ascia * dedicavit * Amantia. Calid * posuit.

2. Ligoriana Ferrariensis (difficile est, Ferrariac eam formulam

dedic. sub asc. repertam fuisse) apud Gudium pag. 316. 1. Dis. Memibus * sacrum * (SACRVM abelt ab inscriptionibus sub asc. ut dixi p. 247. not. 285.) et. quietate. aeternae * E. ARELI. L. L. Porphyrio * vixit ann. LXVII * M. Aurelius, L. L. Heros * fecit. et. sibi. et * suis posteris * et. sibi. viuis. pomen * curavit. et * sub. ascia. dedica * vis. IN. FR. P. XII * IN. AGR. SIT. EST * PED. XVIII. * apud. naval. Intermentat * Nidart.

3. Apud Scip. Masseium in Gall. Antiq. sel. p. 22. Lugduni. D. M. * Q. Capito (est patris calus a Capito, non, ut putat Mass. dativus a Capito) Proban * Senioris domo Rom * I. IIII vir. Aug. Lugdun * et Pateolis * Naviclaro Marione * Nerius & Palaemon * liberi patrono * quod sibi viuis insti * suis posterisq. suis * et sub ascia dedicav.

4. Apud Grut. 770. 9. Lugduni. Adelt ascia Gruteriana, ut infra n. 5. D. M * Et. memoriae. aeter * CL. Messoris. et. FL. Dionysi * dis. conjug. quae. sibi. viua * posuit. iurisque. quae * vixit. sine. ulla. querele * la. quae. fuerat. felix * sat. si. non. plena. col * oris. quae. filios * duos. caruit. cuius * unius. nati. mortem * non. interfuit. lon * gequa. peregre * que. mater. ORFANA * (Oppavde Hefychio non tantum est geminibus orbatus, sed etiam filius. Plut. ὀρφανὸς τέκνον, Plato ὀρφανὸς πάλαιον καὶ ἑταίρον dixit) viua. sibi. et. suis * posuit. et. sub. ascia * dedicavit.

5. Ap. Grut. 771. 1. Angustiae Taurinor. D. M * TI. Claud * Praef * Thyrsa. ux * Aquilina * conjugi * incompara * bili. Scalpitur superne instrumentum dolabrae, quam asciae, similis.

6. Grut. pag. 649. 4. Lugduni ex Paradino. Inter D. & M. adelt ascia Gruteriana in hunc modum. D. M * et. vixit. vixit * aeternae * T. Flavio. Felicio. . . R * artis. simiarum. qui. vixit * annis. XX. M. VII. * Fl. Marius. K. . . et. M. c. . . ill. . . (fort. Mercuilla) ma * per. sibi. ka-

riss.

302
vissimo * et. *sibi*. ut * h. e. *se-*
cerunt aut *pen. curarunt*. Deinde
 sequebantur in lapide ad finem mu-
 tulo formulae verba, uti conitat ex
 asciae sculptura.

9. Apud Malvasiam pag. 406. ex
 schedis Vatic. Adest inter D. & M.
 acisculi (qualis in nummo Valeria-
 no) forma talis, sed

abest formula. D. M.
Furiae. Quintae. se-
cis. Lar * *cuis. Mer-*
curius. coniugi * B.
M. viz. an. XXXX.

sibi. suis. lib * *liber-*
tabusque. posterisque * *eorum*.

8. Apud Maffieum ibid. pag. 75.
 Lugduni in sarcophago. D. M. * L.
Hilariani. Cinna * *mi. civ. Lug-*
navi * *Rhodanico. Rbo* * *dani. navi-*
gantis * *curatoris. ejusdemque* * *cor-*
poris. mediatio * *ris. Q. Har.* :
Q. Mus * *petitis. Severianus. Q.*
Ser. * *oveduci. P. C. et. suo*
ascia. dedicaverunt. Fuere quibus
 miraculo esset illud Rhodanico. *Rho-*
dani, quasi vero Rhodanicus *Sequa-*
nae aut *Gavumnae* esse possit. Dein-
 de quo illud *navigantis*? Ab ultimo
 ordior; quod ad Rhodanum refero.
 Erat Noster *curator navitarum Rho-*
danicorum Rhodani navigantis, h. e.
navigabilis, nim. sermone *idurizp.*
Sane navis, quae saepe in iure no-
 stro *navigare* dicitur (veluti *ut na-*
vis naviges, quamdiu navigat &c.)
 eadem quoque & *navigatur*, ut l. 1.
 §. 2. D. de exercitoria, ubi legitur;
quis navis navigandae causa in nave
funi: quae locutio & alibi saepe
 occurrit. Hinc & flumen *navigabile*,
 idem sermone vulgi etiam *navi-*
gans dicebatur. At, inquis, inepte
 dicitur quis *nauta Rhodanicus*
Rhodani navigabilis, quia vero &
navigabilis aut *equitabilis Rhodani nau-*
tae esse potuerint. Verum Rhoda-
 nus, qua parte *navigabilis* erat,
 navibus permeabatur: qua secus;
 tamen lemnunculis & piscatoriis
 navigiis, minutisque actuariis ad-
 batur; quae non tam *navigare*,
 quam *discurrere* & *ludere* dicuntur.
 En quo RHODANI NAVIGAN-
 TIS. Noster *curator navitarum* (ju-
 stos nautas intellige) non lemnun-
 culariorum erat.

9. Ligoriana Lugdunensis apud
 Gudium pag. 244. 13. Memoriae. C.
Juh. Ale * *zionis. Vitalis. sive* * *A-*
lexandris. qui. vizis * *annis. VI.*
mens. unum * *dies. XI. C. Julius.*
Cari * *cui. patronus. alius* * *us. dul-*
cissima. pojuit * & *sub. asc. ded.*

10. Apud Maffieum ibid. pag. 74.
 Arcate (quae desunt in marmore,
 ubi posui, minoribus litteris sup-
 plevi)

C. IVL. POM.

COLLEGA FABRIM

NAVALIVM Corp. i. e. corpo-
 ratorum

CVRATOR EIVS dem

CORPORIS ET

SEVERA VIVI sibi

POSVERUNT ET s. a. i. e. sub
 asc.

DEDICAVERVNT.

11. Apud Grut. 698. 7. Romae.
Dis. Manibus * *Cn. Ofillio. Cn. F.*
Quir. Pisoni * *P. A. XXIII. M. IX.*
D. IX * *Cn. Ofillio. Cn. F. Quir. Fru-*
gi. viz. A. XVII. M. II * *Cn. Ofillius.*
Successus. et * *Antonia. Restiana.*
parentes illis * *pientissimis. fecerunt.*
et. sibi. et. suis * *li-*
bertis. libertabus-
que. posterisque.
eorum Adest
 asciae icon in
 hunc modum:

12. Apud Maffieum ibid. pag. 58.
 Augustoduni. Q. Secundus * *Quigoni*
cins Trevis * *i. i. i. i. i. viz. Augus*
talis in. Aequis * *consistens* * *omnib*
bono * *rib. inter eos* * *sanctis. Qui-*
go. ni Secundus * & *Hibernais*
liberti et de * *red patrono* * *optimo*
sub as * *cia. dedicaver* * EDIXDO.
 Magis est, ut iis, qui ultimo ver-
 su (de tro ibi lapide) legabant
 EDIXDO h. e. locus datus ex decre-
 to ordinis, assentiar; quam Maffieo
 prius illud EDIXDO interpretanti
 Et de ipsorum *donariis dotaverunt*
optimo, quod antiquitatem non sapit.
 Pars epigrammatis hujus producta
 fuit p. 219. ad finem not. 257. Ibi
 QVIGONI dandi casu positum esse
 dixi. Quod si quis contenderit esse
 rectum plurale, non repugnabo;
 ut sint QVIGONTI duo, nim. SE-
 CVNDVS ET HIBERNALIS. Fort.
 enim a *Quigone* patrone liberti novo
 more.

more, derivativo nomina *ingenti* sunt appellati.

13. Ligoriana Lugdunensis apud Gudium p. 310. 6. D. M * Et. memoriarum. Severae * L. Rollis de. se. bene. meritis * posuit. et. sub. asc. dedi.

14. Apud Grut. 1237. 7. prope Viennam Allobrogum. D. M * memoriarum. aeternae * Socciae. E. neanis * dulcissim. et. super. ac * sa. tem. ingenio. nobi * hissimo. qui. vi. cit. an * . . . mensis. VIII. D. XXIIII * L. Bocorius. Polin. pa * ter. et. Al. pia. Cistina. ma * ter. pariter. in. felicit * stini. repentina. brixus. a * missione. orbati. filio * Karissimo. amico. prae * cl. P. S. aeternae. fibi. eripit * et. sibi. vivit. posterisque * suis. po. et. sub. ascia * dedicaverunt.

Cujus pulcherrimae inscriptionis indicium mihi nuper fecit vir amantiss., eruditior & pietate illustis Julius Tornius Cathedr. Eccles. Neap. Canonicus. In qua ver-
sum tertio malui *Emanis* legere cum Verderi schedis, quam cum Bolco *Eneadis*. Posterius hoc femininam formam habet; ac *Socchia* five *Socchias* ille mas erat. Illas duae singulares P. S. versa quarto ante finem in Gruter. indice notarum exponuntur *Per similem*. Sed quis credat, *Senilem* littera singulari scriptum? Fort. P. S. est *post suam*. Queruntur parentes sibi *post suam aetatem* (i.e. ubi jam consenuissent) *Socchiam* ereptum fuisse.

15. Apud Grut. 831. 6. Lugduni. Inter D. & M. est ascia Gruteriana. D. M * et. memoriarum * aeternae * Suttiae. Antibidis * quae. vivit. an. nis. XXV * M. XI. D. V. quae. dum * nimia. pia. fuit. facta * est. in. pin. et. Actio. Pro * battio. Cerechius. Ca * listio. conjux. et * pater . . . et. sibi * vivus. ponendum * cura. vit. et. sub. as * cin. dedicavit.

16. Ligoriana Lugdunensis apud Gudium pag. 139. 6. D. M * et. memoriarum. aeternae * C. Tertimianis. IIIII. V. Fab * Aug. Patrone. Fabr * Lugdun. consist * animi : Coss. dulcissim * Tertimian. Ofrei. . . . * Leg. ter. Viximus * Filii. ponendum. cur * et. sub. asc. dedi. Ubi multa vides tum corrupta tum *rodans* manifesta.

17. Apud Grut. 894. 5. Viennae

Allob. Inter D. & M. adest ascia Gruteriana, qualis supra num. 6. D. M * et. memo * riae. aeternae * Veteriae. Mereri * ac. quae. vivit. an * XXVIII. M. IIII. D. XXI * Ve. stia. Catula * Pompeia. (Mox quinque versus antiquitate ferine evanuerunt) *Emanis. ponend * cu. rapetunt. et. su * b. ascia. dedicat.*

Pag. 43. ad finem not. 50. ad. de. Postquam haec edideram, sero tandem deprehendi, ad calcem Ma-
billonianae epistolae scribi, illam datam Kal. Novembr. an. 1697. Ita triennium detectae inscriptionis optime Mabillonius constat. Ceterum, quod in ea epistola Mabillonius Fabretum citet, serius editum; id argumento est, aliquamdiu Mabillonium suam epistolam pressisse, antequam eam evulgaret; interim vero illam, ut sit, aliquot locis locupletasse.

Pag. 46. ad finem not. 54. sic ad. de. Postremo quod dixi LOC. LIB. interpretandum esse *Locus liber*, dubitare me non finit Lufitanus lapis apud Grut. 903. 12. qui sic habet : Osa. L. Bacchii. L. F. filii * ser. ceph. heic. posita. sunt * ad. LOCVM. quem. ipse. viv. emit * LIBERV. LIS. AREAT. PROPE * SACELL. NEPTVNI. Illud LIS AREAT (quod tamquam parenthesis positum, est intelligendum) satis commode tum ad Liberum a servi-
tute, tum ab obligatione, tum etiam a religione referri potest. Atqui haec inscriptio Lusitana dumtaxat nota-
rum interpretationem (ut nim. LOC. LIB. sit *locus liber*) firmare; teterum, quo *liber*, non satis docere videbatur. Verum non est dubium, quin L. Bacchius, quando LOCVM LIBERV. emit, nec servituti, nec obligationi, nec religioni obnoxium emit : nam si quocumque horum nexu locus tenebatur, *liberum* non emisset. Similiter locus Caesoniae Donatae, antequam ea inferretur, tribus illis nexibus tunc quidem *liber* erat. At, inquis, post illatam Caesoniam, jam tum certe religione tenebatur, quia illatis reliquis locus religiosus fiebat. Ne tum quidem fortassis religione tenebatur.

Cur

Pag. 123. col. 2. ver. 15. *dele sequentia verba*: Quae sola, ut alibi dicam, antiquitus notebatur. *Et*rumque loco scribi potest: quae celebrior erat asciā lapidaria live iusticia: nam fossoriam nihil moror.

Id ad finem ejusdem adnotationis 155. *adde sic*. Verum hic Plauti locus ex Aristophanis Equitibus lucem mirificam haurit: quem locum proliximus in Mantissa Post. pag. 273. col. 1. & 2. quem confer.

Pag. 129. col. 2. *ad fin. nos. 165. adde*, idque passim in monumentis reperias.

Pag. 131. col. 2. *ad finem nos. 166. adde*: Ut ecce in hoc ipso *ἀλγύρα* in sexto pentametro illud *SVPPRB-MISQVE* cum duplici P non errore, sed consilio scriptum fuit. In Festi Fragmento in voce *SVPPREMVM*, pluris. id vocabulum cum gemino P scribitur. Et quidem in Fulvii Ursini exemplo semper geminatur P: at in editione Dacerii (qui fragmentum locis suis cum Paulo pertexit) his saltem litterae illius geminatio occurrit. *Suppremmum* modo significans *semmum*, ut . . . *Pater suppremmi bellii* &c. In Panilo quoque *suppremmum* ibid. scribitur. At nostrum hoc *ἀλγύρα* Festi *ἀλγύρα* *ἀλγύρα* satis opportune confirmat. Atque ex duplici hoc specimine (ex I & *SVPPRB-MISQVE*) intelligitur nostrum *ἀλγύρα* assectasse *ἀλγύρα*.

Pag. 140. post v. 9. *adde*. Potuisset heic adtexi *MVRATORIVS ITERVM* (h. e. ejusdem defensionis *Dist. de Ascia sepulcrali* [quam sup. integram dedi] adversus Maffei *Observationes*) si Muratorii *Novus thes. inscriptionum* cui ea defensionis inferitur, in meas manus incidisset. Ceterum defensionis hujus ex *Nuentii litteris. Florentini* mihi modo fecere indicium duo eximii rei mathematici, res, Barthol. Integrus, & Reg. Prof. P. Joseph Orlandus. Quemadmodum & Parisiis ante aliquot menses Canonici *Le Baus* de *dedic. sub Asc.* dissert. evulgatam, & nuper alteram a Benedictino Jac. Martino (quem audio verum auctorem esse *Opus de Relig. Gallor.*) intelligo. Quor. opusculor. (quando aliud non possum)

indicio saltem cupidos demeruisse satis habeo.

Pag. 141. *quae ad finem col. 2 dicuntur, conferantur cum pag. 232. nos. 266.*

Pag. 145. nos. 192. *dele quatuor primos versus ejus adnotationis usq. ad CONSECRIO*: quia haec eadem *Gruteriana* 929. 22. max. producitur p. 146. versa 1.

Pag. 156. v. 1. post *CONSECRIO* *adde*: *Adde Grut. 617. 2. Ollis. quae consecratae . . . insunt. &c.*

Pag. 157. v. 25. post dicebatur *adde Quidii pentametrum* (ubi Fungor eadem notione usurpatur) qui, *heic incoxit. uti mihi omisus, infra p. 234. nos. 273. in medium adducitur.*

Pag. 159. v. 5. post eademque *adde* (uti putant).

Pag. 160. post finem nos. 209. *adde* Verum miror, non notasse Enlathium, si voci *ἀλγύρα* aktiva significatio tribuatur, tum vero scribendum esse *ἀλγύρα* penacutum; ut *ἀλγύρα*, & siqua sunt alia.

Ibid. ad finem nos. 210. adde: Nec aliud significat apud Arrianum Epicteto IV. 8. aut in Protevangelio S. Jacobi, ubi de S. Josepho *ἰσχυρὰ καὶ παρὰ* (quae duo loca infra p. 296. n. 347. c. 1. producantur) et si utrobique interpretes securim reddiderunt.

Pag. 162. ad finem nos. 213. & pag. 164. col. 2. circa medium, *quae in eam sententiam dicuntur, ut rogi Xoiralis ligna non tantum donis parva, verum & ἀπαύρα, & οὐ πλεονάζει & ὑπερβαίνει* est debuerint ea sunt supervacua. Satis est *ἀπαύρα* fuisse, est fort. (quod tamen haud facile crediderim) *πλεονάζει* esset. At ceteroqui in consuetudine Laconica, nego *τίνα πλεονάζει* fuisse: *ὑπερβαίνει* etiam alioqui quo illud *Leontyidae dictum* Ergo ibi *πλεονάζει* ad manus erat ad computandum tantum, non etiam ad exteriora detrahendum, & ligna in quadrum ruditer informanda. Ex his paucis restringenda sunt, quae de his duobus locis posita fuere.

Pag. 170. v. 2. pro *five dolabra* scribe sic: five potius dolabra.

Pag. 170. ver. ult. post *lacuna Poitacis*; *adde*: Similis est *Polyac-*

ni locus I. *Strabon.* 284. 2. *Ἐξήντης* *δένδρεα* καὶ *πλάτανος* καὶ *ἀλάνες* *ἔχοντες* ὡς *τιμωρὸν* *δῶρον* *ἐκ* *πυρρῶν* *καὶ* *καυρῶν* *ποταμῶν*. *Edmon* (*The-ron* leivos selinuntiorum) *salicibus*, *bipennibus*, & *delabris* *instruētos* *διπνῶν* *quos* *maximam* *ad* *ustrinam* *tot* *cadaverum* *causam* *erant*. Viles heic plures *ἀλάνες* a *πλάτανος* *bipennibus* distingui. Atque ea iort. causa interpreti Vulteio fuit, ut Polyæni *ἀλάνες* *ascias* interpreta- rerit, maxime quum sic soleant Lexicographi reddere. At quo heic *asciæ*? ad arbores ne praecidehant? prorsus inidoneae ad id opus erant. Nec aliud relinquitur, nisi, ut *rogus* *asciapoliturus*. At credibile ne est, Selinuntios in tanta tunc sepulchrae suorum bello occisorum inaturatione, atque ab hostibus metu, de *rogus* *asciæ* *potendo* cogitasse? Verum ne multa. Sane enim &c.

Ibid. ad finem not. 222. *addit*: Cur autem *Ἀλάνης* cognomen ex Aeliano *seruatum* in Laide arguebat? Schefferus aliquando coniecit legendum esse *Ἀλάν* i. e. *inhospitalis*, maxime quum Aelianus XIV. 35. eadem haec de Laide iisdem verbis repetens, addat: καὶ *ἐν* *τοῖς* *πύλοις* *ἀπὸ* *τῶν* *καὶ* *ἐν* *τοῖς* *πύλοις* *τοῦ* *Ἰνδοῦ* *ἔστιν* *ἡ* *ἀπαλαττωμένη* *ἡ* *δαίμων* *quod* *multum*, *maxime* *a* *peregrinis* *exigere* &c. Sed hanc deinde conjecturam (apud me certe non ineptam) abiecit, fractus auctoritate Keinesii putantis *Ἀλάν* esse *bipennem*, ex loco scil. Hesychnii, qui sic legitur: *Ἀλάν*, *ἡ* *δίσκου* *ἡ* *ἡλάνος*. Sed iam modo (page 168. col. 2.) demonstra- vimus, Hesychiū sic esse disti- guendum. *Ἀλάν* *ἡ* *δίσκου*: *ἡλάνος*; & *Ἀλάν* non *bipennem* esse, sed *delabram*. Ergo si me audis, nulla sit hac melior sententia, quam quae a Scheffero abdicata fuit. Nam Aelianus ipse, cur ea meretricula *Ἀλάν* diceretur, explicuit, quod illa parum se aequam maritupis, praesertim *ἡ* *ἡλάνος*, praeretur. At quaerunt, quo pacto uterque Aeliani locus vitari poterit, ac prior diphthongi vocalis excidere. Quia, inquam, olim etiam *Ἀλάν* i. e. *delabra* cum diphthongo *Ἀλάν* scribatur (constat id ex marmori-

bus, in quibus pro I longo millies reperitur), ex quo fiebat, ut qui ex Aeliani antiquioribus codicibus suos recentiores transfunderent, putarent illud *ἈΕΙΝΗ* (quod ex Auctoris mente ex A & *ZENOE* erat compositum; sed tamen in- iustum voc; maxime terminatione fe- minea) non aliud esse, quam *delabra*; proindeque ut veterem *Ἀλάν* ad recentiorem resingerent, priorem diphthongi, tamquam ei vocabulo non necessariam, abji- cerent.

Atqui, inquis, isto modo Artemidori ad Laidis cognomen allu- sio deperit. Minime vero, inquam. Diversae, opinor, erant de eo cogno- miento sententiae: Aeliani una auctore Aristoph. Byzantio, ab *inhospitali* ingenio arcescentis (cui fa- vet Plinius sic scribens: *Pontus Em- xinus, antea ab INHOSPITALI FERITATE* [ea est Aeliani *dyest- phis*, quam isti *Ἀλάν* tribuit] *A- xenus appellatur* est) Artemidori al- tera, qui rutilici instrumenti signi- ficationem ei vocabulo tribueret, & ab *Ayn dmo* derivaret. Ac li- berum erat utrumvis sequi tum, quum utrumque vocabulum cum diphthongo scribi soletur.

Page 171. ver. 29. post fuisse *addit* *intra parentesim* (confer quae mo- do de *Ἀλάν* longiore manubrio, quam *ἡλάνος*, ex Eustathio no- tavimus: & quod *Ἀλάν* ad praeci- dendas arbores ad manus erat, ad quod *ἡλάνος* inutile.)

Page 174. ad finem not. 228. *addit*: Sed redeo ad Plantinum OSSE FI- NI, quod nuper ex A. Gellii l. 3. luculenter comprobari deprehendi. Hoc imo ipsum est, quod maxime *disandum* est. *QVATENVS QVA- QVE FINI dati amicitiae venia do- beat*. Ubi male quidam, *quodque* *fi- nie*, contra scriptos & editos, Rus- sus ad finem capituli *HAC, inquit, (Chilo) FINI ames, tamquam for- te fortuna osurus; HAC iisdem TENVS oderis, tamquam fortasse post amaturus*. Quo etiam loco il- lud hac fini varie interpolantur cri- tici, veteribus libris & editis obvi- centibus. At vides profecto apud A. Gellium tantumdem fuisse *Qva-*
tenus

totius & Hactenus, quod *Qua fini & Hac fini*. Verum quid a Gellio quaerimus suffragium, quin hoc ipsum Festus diserte docuerit his veris: *QVATENVS* significat *QVA FINE*: ut *HACTENVS*, *HAC FINE*. Eodem referri possunt haec Papiniani loca apud Bruttonium in *De verb. sign.* in verbo *Finis*. *Finis* quadrantis compensabitur. Dabitur ei compensatio pecuniae finis, *Fructus* hypothecarum compensarentur finis legitimae usurae. Fructibus finis relictas pecuniae non perceptis. Finis virilis parvis. Sic enim loqui amabat summus ille iurisc. Nec, si penitus spectes, quidquam inter Plautinam & Papinianae *finis* magnopere interest; nisi quod comicus *OSSE* eodem casu iunxit, tamquam si diceret *OSSE* existente *FINI* dedolandi: at prudenti nostro *regiminis*, uti vocant, constructio placuit. Postremo Italicum *FINO* (*finis alioquin: finis a quoque terminis*, h. e. *hactenus*, & *hac fini*) ab Latino *FINI* manasse, nemo certe non videt.

Pag. 178. post lit. 8. adde. Et erat sane inter munera dolabrae unum hoc celeberrimum, ut ea ad contrahendam uteretur. Vide infra ad finem pag. 181. Ergo Altyli dolabra ad frangendum erat comparata.

Pag. 180. v. 23. post attulimus, adde: & quod apud Grut. 358. 6. legitur, *CENTVRIA*. *CENTONARIORUM*. *DOLABRARIORUM*. *SCALARIORUM*.

Pag. 181. v. 24. post *Livianum* *PORTAE* adde. In dolabra, quae ad praeuendum uterentur, fossoria acies in primis ad id valebat. Nam in muris & huiusmodi ceteris Graeci verbum *αμφοδερν*, Latini *SVFFODERE* & *PERFODERE* usurpabant. Cur? quia ea Dolabrae acie, quae *αμφοδερν* ad capulum erat, aedincia, & vallum suffodiebant. Adhaec dolabris sylvae &c.

Pag. 187. extremo versui 15. subijce *hanc adnotationem*: Verum quae in Isidoro luxata repositimus, vereor, ut intelligantur, nisi utramque lectionem, & quae nunc obtinet, & quomodo scriptum ab eo putem, ob oculos ponam. In

utraq; quae fuere transposita, parenteli conclusi, quo magis in oculos incurrant, Isid. XIX. 19. *De SECVRIS*, quasi *semicuris*. Ex una enim parte acuta est [ex altera fossoria]. Haec (i. e. pars acuta) & apud Veteres *PENNA* vocabatur: utraq; autem bideus aciem, *BI-PENNIS* (tum cetera de bipenni) Haec (bipennis scilicet) & *DOLABRA*, quod habens duo labra: nam *SECVRIS* simplex est. *DEXTRALIS* dexteram habilis. *ASCIA* ab *astulis* &c. Nos sic relictimus. Item *SECVRIS*, quasi *semicuris*: ex una enim parte acuta est. Haec (pars acuta scilicet) & apud Veteres *PENNA* vocabatur: utraq; autem habens aciem, *BI-PENNIS* (&c. de bipenni) Haec (bipennis scilicet) & *DOLABRA*, quod habens duo labra. [ex una enim parte acuta est, ex altera fossoria]. Nunc se uris simplex est *DEXTRALIS*, dexteram habilis. *ASCIA* ab *astulis*, & ad *ast.*

Pag. 188. col. 1. versu 8. post *CIRCVMSTVS* adde. Cui concipit Glossae vet. in quibus *Ambustus* exponitur *μεγατεροπλεμεος*, *μεγαλαυδρος*. Sed fort. opponi possit, quod apud Celsum V. 27. num. 18. ubi de *Adustorum* curatione agitur, ea bis *ADVSTA* vocantur, quae tamen Plinius sexcentis locis constantissime *AMBVSTA* appellat. Ex qua comparatione potest intelligi, quae *ambustus* proprii dicebantur, eadem liquisse & *Adustus* dicere. Quibus respondeo mihi videri Celsum, proprietatis amantissimum, eo loco *AMBVSTIS* & iterum *AMBVSTORVM* scripsisse; quae postea indocti librarii in *Adustus* & *Adustorum* mutarint. Verum vel si deperit, hoc alterum e Celsi manu esse; tamen manum aut pedem *Adustum* facilius dixerim (sicuti & *VSTO VVLNERI* salibi Celsus) quam *Affusus* *Adustus*. Postremo quum Servius & Isidorus supra citari *Ambustus* scripserint, argumento id est, eos hanc scripturam in suo Fasto reperisse, unde hanc totum de affusis locum descripserunt.

Pag. 192. col. 1. in fine not. 236. adde. Quare ne dubita, quin & *Ambustus*, & *Regula*, & *Limas*, & *Funis*.

Tamen Calenicum istud discrimen
non est perpetuum.

non ea perpetuam.
Pag. 267. col. 1. post finem penult.
versus adde. Postremo Servius ad
I. Aen. 299. scripsit, Hodie IN &
SUB NUMERO COMMUNES esse. Cur?
quia duobus calibus quarto & sexto
gaudent. Ergo line controversia
snidas quum dicit &c.

*Ibid. col. 2. p. 3. post communem
adde. Non ergo exponendum est
sumo. Kultero Quilibet artifex, sed
communis artifex, duum scil. com-
munis, Lapidarius & materiarii.*

Pag. 368. v. 1. post reperio adde.
 Quin & Suidas, qui modo τὸν τῶ-
 νατον etiam de lapidibus usurpavit
 postea definit, ipse sic usurpavit,
 quando in Τετραγώνος hoc vocabu-
 lum ait Ἐργαστήριον τὸ τετραγώνον ἰσ-
 τρομῆς τετραγώνου ἐστὶν: de quo
 vide dicta pag. 309. col. 2. ver. un-
 decimo ante lineam.

Pag. 271. col. 1. post v. 19. add:
 Sic etiam in Vegetio II. 11. inter
 fabros numerantur *infirmiores*; uli
 tamen palam est, legendum esse
fiores, uti monetur. 335. pag.
 281. ante finem.

pag. 372. col. 1. v. 12. post tradu-
amur *add.* Ac illud non est omis-
tendum, quod hoc proprie pertinet,
quod tenet Steph. in *Obscurior. vo-*
cum N. T. interpretatione Latina
(quae Criticis Sacris inferatur) illud
Matt. XIII. c. 23. *et utrumque* inter-
pretatur *Patris*; ut sit nimirum nomen
universi generis. Tanti &c.

Ibid. col. 1. versu ante finem ejusd.
col. nono pro 'duobus tribusve scri-
be aliquibus.

Pag. 277. col. 2. post *θεῶν* *Χριστο-*
φροντίς adde. Idem *Hellenicor.* III.
 οὐ καλίστημι, καὶ οὐ τίκωντες; καὶ
 οὐ χυλῶν, καὶ οὐ στυπνόμενι, καὶ οὐ
 ξυγχοῖσι, πάντες πολεμικὰ ὄντας
 κατασπύλλον.

Notionem Evangelicæ Theoræ ante
trecentos annos a Lanr. Valla in
Adm. ad N. T. animadvertam
fuisse, sero tandem comperi. Qui
ad Matr. XIII. 55. sic adnotavit.
Et illud FABRI licet nomen sit Grae-
ce nomen, tamen transcribi poterat
FABRI LIGNARI. Nam HOC
PROPRIE TEKTON SIGNIFICAT.

cui FABRÆ Latine responderet, sed non tam aperte. Sic enim fabri accipit, ferrarii, lignarii, & alia multa. Et (si) sine appositione f. dicitur, ut pro facio lignario accipitur (cor. acceptatior) receptum est. Valui tamen, quales fiber Josephus fuerit, ostendere. Hæc paucissimis adnotatis magnos criticis satis habuit; propterea quod ævo Vallæ Græcorum doctissimi per Italiam vagabantur; nec tunc Græcorum discipulis obscurum erat, quid ΤΕΤΑΡΩ, significaret. At ævo sequente nemo minus repertus est, qui Vallæ adnotanti crederet. Cujus rei causam in Erasimum conjicio, qui recitatam Laurentii adnotationem conlatavit, uti mox videbitur. Itaque, re non examinata, Erasimo maluerunt, quin Vallæ credere. Quid quod Revis etiam, qui Vallam ad N. T. suis adnotationibus auxit, quin in hunc locum ventum est, in Erasimi caltra transfuger? Sed cur non Erasimi verba Vallam refellentis ascribimus? Sic ille ad eundem Matt. locum, Vallæ putas Græco Τεταρω FABRYM esse ΛΙΓΝΑΡΙΩΝ; quoniam Σιδας palam indicit, vocabulumapidariis ac lignariis esse commune (vides ut optime Suidam interpretatur. Erasimus tamen quia rarissima est λιδωδης significatio; poterat Vallæ dictū aequi bonique consulere); apparatus enim dictionem a Τετρω ductam. de nos quoniam Puteolis effemus, in antiquissimis saxis templi vidimus nominis ΤΕΤΟΝΩΝ esse inscripta. (forte in faxis illis ΤΕΤΟΡΩΝ erat: aut si ΤΕΤΟΝΩΝ; cur non fabri lignarii essent, quorum in aedificiis ad contignationes & ad januas vetera, multae partes erant?) natus. Græcam vocem Latinis litteris quodæ pars Italiae quondam præficeretur. Quando autem semel præfatum meminimus; non gravabor ejusdem adnotata ad Marci VI. 3. hoc comporare. Non inficior, in Græcis horbis facillimum esse Latium in referre. Quæ & τῶν αὐτῶν . . . Caratum est a Sp. S. monumenta prodentur litteris de rebus externis. Dalmati IESV, veluti de forma biblicarum corporis, de cibis &c. scribitur.

re munitis dominum ad resisten-
tiorum prorsus daretur occasio. Quam
diutius ex hoc quod Evangelistae
tradunt, IESVM fuisse FABRI FI-
LII ac FABRVM Mijsum exortum
est genus dominum, qui IESVITAE
(diversi prorsus ab Iesuitis Ignatia-
nis, nondum exortis, Erasmo ista
scribente) vocari voluit, quod in
monasteriis fabritem artem (quam
nam ex fabrilibus? non enim dicit)
exerceant; malleumque gerunt pro
insigni: quum incertum sit, quod
genus fabricae exercuerit Ioseph ac
Dominus. Sunt enim fabri aurarii,
argentearii, aenearii, ferrarii, li-
gnarii & lapidarii. Miror non existi-
sisse; qui gerant intonsum capilli-
tium, aut qui summam tunicam
gerant inconfusilem. Ad datum re-
rum imitationem non invitatis
nos Dominus, in quibus ipse se ges-
sit, ut unum quemlibet e numeris
multitudinis. Nec hinc IESVITAE
dicti vocemur; sed si ascensum illi
dicenti, Discede a me, quod mi-
is sum. Et quae plura ibi sequuntur.

Pag. 282. col. 2. post v. 15. addo. At
idem Plin. in Paneg. LIV. 4. ait. De
amplificando numero gladiator: aus de
instituyendo collegio fabr. (senatores)
consultabatur. Ubina institueretur?
Romae? At ibi jam a Numa institut-
um erat test. Plut. & Plin. An in
provinciis? At de his, ut modo vidimus,
non nisi Caesar a Plin. consultabatur.
An saltem de provinciis, quae sena-
tus erant, is ordo consultabatur? An
deniq. Caesar, ubi volebat, de ea re ad
senatum referebat? Hoc verius.

Pag. 297. col. 2. post v. 14. addo. Ce-
terum cum Syriaca & Arabica in-
terpretatione mirus est & ceterarum
Orientalium consensus: uti ex Je-
suis eruditiss. Petro. Benedicto.
Maconita, docuit me commodum
dum in his eram, litteris Roma da-
tis, Regi huius Gymnasil Praefectus
CAELESTINVS GALIANVS Ar-
chiep. Thessalon. vir ad litteras pro-
movenas, quibus ipse circumfuit,
incensibilis. Ne vero quidquam ex
Maronitae doctis. schedio ad me
missi, lectori depereat integrum heic
subiciam.

Adibi fore certum est Christum
Orientalis. nunquam dubitasse fore

ritum S. Ioseph Deiparno sponsus ante
fabri lignarius. 1. S. 371 in Kalenda-
rio die 12. Novembris. Requies seu
obitus Ioseph (Nagoro) i. e. lignarius.
2. Commentarius Arabicus in qua-
tuor Evangelia S. Jo. Cerysostomus au-
ribus, sed q. Theodorus Rem. Adia-
bi; de quo consule Abrahamum Ec-
cellensem in appendice tractatus de
nomine Papae: Thesaurus est Chri-
stus, ager autem est Virgo Maria, &
homo qui invenit thesaurum est Jo-
seph (alnaggiar) faber lignarius. 3.
Eodem vocabulo designatur in omni-
bus Codicibus Evangeliorum utrius-
que linguae Arab. & Syriacae, qui in
bibliotheca Collegii Nazarenorum de
Urbe possant, in asyriacis s. Ma-
thaei, & S. Marci. Summa autem vo-
cem, quibus consensum ad duo no-
strae bibliothecae Domus Professorum
4. Versio Syriaca in magistro Codice eandem
vocem usurpat ab Arabica muta-
tam in vocem S. Marci. Non ne et hic
arte (naggiar) lignarius. At in eadem
S. Mathaei vocem pericope desit. Quan-
tum in Korymbis legitur in tra-
verso & Latino respondet. 5. Armeni-
a in utroque textu vocem idem signifi-
cantem invenit: Usiam Lignarius. 6. Il-
lyria Graecum vocabulum invenit. Ro-
mii tamen linguae usum vocabulum
commune proprium factum esse, nam
faber ferrarius aliter appellatur. 7.
Aethiopica Graecum vocem ubique
sequitur, in quo fluxus. 8. Coptica
exat in Codice Vaticano, quare ba-
thennus videre non licet. Aliae ver-
siones quod sciam in Urbe nullae sunt.

Ceterum cum S. Matthaeus dia-
lecto Hierosolymitana usus fuerit, quae
occassione Babylonicae captivitatis ex
Hebraica & Syriaca coalescit, magnam
vero iudicia habere debet auctorita-
tem in hac quaestione Syriaca versio
supra quae ex ipso S. Evangelistae
originali textu manavit, esseque an-
tiquissimam, & a S. Epiphano
laudata, q. & ipsius Hierosolymita-
num textum suo tempore eandem
videre potuit. Nec enim verisimile
est, interpretem Syriacum saltem potuisse
in interpretatione vocabuli utriusque
linguae communis. Nec novum nec
singulare vox est vocis Graecum &
Latinae interpretem genus pro spe-
cie suppositum.

INDI-

INDICES QUATUOR

A praestantis ingenii viro Felice Sabaeo in Regio
Ephebeo mathematicum professore confecti.

*Numerus absolutus positus paginam, N adnotationes;
C. columnam, Ad. Addenda, not. notantur designat.*

*Index primus servem opusculi sub-
bent & adnotationes designaverit*

X XXVIRI
I. RIVALLIUS 3. * II. Pier. VAS-
LERIANUS 7. * III. TURNERUS 8. *
IV. LAZIVS 8. * V. Franc. BALDU-
NUS (in *Addenda adnotat cum dap-
bas nris: unde no. miris deinceps
numerorum mutationem*) 300. c. 2. *
VI. Pard. PRATEIUS 300. c. a. * VII.
Rob. STEPHANUS 10. * VIII. Phil.
URSINUS 10. * IX. LIPSIUS 100. c. 2. *
X. M. P. 11. * XI. C. G. G. G.
CHARDUS 12. * XII. Jac. GRASSE-
RUS 12. * XIII. GUTHERIUS 12. *
XIV. Gar. VOSSIUS 16. * XV. SAL-
MASIUS 17. * XVI. REINESTUS 17. *
XVII. URSATUS 18. * XVIII. ER-
RETIUS 10. * XIX. CHOREMIUS 20.
* XX. MENESTIER 20. & seq. * XXI.
BABBRETIUS 23. & seq. * XXII. Phil.
TURRE 37. & seq. * XXIII. MA-
BILL. 40. & seq. * XXIV. AENENS 47.
* XXV. ABERTUS 50. * XXVI.
VALBONAENS 53. & seq. * XXVII.
Aenens iter. 58. * XXVIII. MONT-
FAUC. 60. & seq. * XXIX. And. RE-
LIG. GALL. 68. & seq. * XXX. Alex.
MAZUCHIUS 84. & seq. * XXXI.
FACCIOIUS 91. * XXXII. Scip.
MAFFEIUS 92. & seq. * XXXIII.
Auctor de 12 BIBL. RALS. 98. *
XXXIV. CONRADUS 99. * XXXV.
MURATOR. 100. & seq. * XXXVI.
Maffier iter. 229. & seq. * XXXVII.
Mazoco. *Curae postea p. 140. ad fin. usq.*
In his xxxviii hae sunt adno-
tationes diffiores.
Pag. 23. in 30. De singularibus quiclib.
P. 27. in 32. Sylva inscriptionum cum
formula Ded. sub Asc.
P. 44. in 54. & in Ad. quid sit LOC. LIE.
P. 64. in 82. De Dymachero & Affario.
P. 93. in 103. in Grut. inscrip. 546. 5.
R. 103. n. 124. De Albario & marma-
rato Schedium.
P. 106. n. 133. de Ascia Plalmi 73.

P. 110. n. 134. de *curae postea p.*
P. 114. n. 141. de Ascia Nicopoli.
P. 118. n. 147. & in Ad. p. 104. quid sit
AB ASCIA. Ibid. n. 148. de Nomen-
clatore ab admillione.
P. 119. n. 149. De bonis sepul. pedaturis
P. 123. n. 163. de Circitore.
P. 130. n. 166. & in Ad. In vetus *deyda*
Scribit *CVARVM* posterior. & adno-
tationum ibi diffiores.
Cap. I. De dedicationis nomine in
se sepulchrali. 140.
I. Sepulchra nullorū, sed corporis
illatione dedicabuntur. 140.
II. *Dedicator* sep. item quod *inica-*
niare. Pomponius explicatur, & cum
Paulo & Justiniano conferunt. Leges
ex marmoribus illustrari. 142. * *Adm-*
p. 147. n. 192. Locis item quod SEPULC.
III. Sed & *conservare* de *consuetudine*
re idem quod encaoniare. 152. * *Ibid.*
n. 201. Num. ipse publica viribus con-
secratur.
Cap. II. Asciae veteris definition
nomina, munita. 151.
I. Asciae definitio. *ibid.*
II. Asciae nomina, Ar. 1. *XXII.*
APNOM. 159.
2. ASCIA. xvitalis leg. octavo. 166.
3. *ASINH*. A *valetis bipenni* di-
linguitur. Non. idem quod *Aschaf* sed
dolabra. Scriptores plures, illustrati &
emendati. 166.
4. DOLABRA. Eius atymon (quid
dolore) notio, forma, munus, & ab *As-*
chia discrimen. Plautus restituitur. 171.
5. *Dolabris*, *Aschis*, *Serna*, *Euphros*
Iliodori lignaria instrumenta. 183.
6. *Asciae* & affinium vocum con-
fusio. Idem & in Hebraeis nominibus
offenditur. 183.
III. Asciae veteris munera. 190.
1. *Ascia lignaria*. *Raucina* & *Sc-*
bina. Plin. illustratur. Varr. & *Ibid.*
corrigit. 191.
2. *Ascia fissoria*. Pallad. explicat. 191.
3. *Asciae fractoriae* nomina, for-
ma, munus. Ascia calcaria & *reco-*
ria.

sta. *T. m. l. m. c. r. d. t. n. o. m. i. n. a. s. A. s. c. i. a.*
composita. *A. s. c. i. e. s. e. n. s. i. s.* *A. s. c. i. a.* intero-
linens. *Scriptores* iuvantur. 299.

Capituli. I. b. s. i. u. n. t. a. d. n. o. t. a. t. i. o. n. e. s.
diffusores. *p. 161. n. 215. *aviratis legis*
sententia. *p. 167. n. 221. *Quod v. l. s. u. n. t.*
si sua matris v. l. s. u. n. t. a. n. c. e. p. t. i. *p. 169.
n. 222. *Item de bipenni ostenditur.* *
p. 172. n. 227. *Leu. t. r. e. s. t. i. t. u. r.* *p. 173.
n. 228. & in *Addendis. Antiqua Plan-*
to lectio vindicatur. *p. 187. n. 234. *F. s.*
stus. S. v. u. l. d. e. x. p. l. i. c. a. & c. o. r. r. *p. 200.
n. 244. & 245. *De voce T. u. n. s. i. v. e. A.*
c. i. s. u. l. o. *p. 202. n. 247. *In locum A.*
st. o. p. o. d. e. u. r. b. e. n. b. a. v. i. b. s. t. r. u. c. t. a. *p. 207.
n. 250. *Tr. u. l. l. i. n. e. G. r. n. o. m. i. n. a.* *A. r. i. s. t. o.*
phani locus obscurus. expositus.

Cap. III. De particula SUB. 215.

Cap. IV. Collectio

I. *Totius summae formulae explana-*
tio. 217.

H. *Cur bono ea formula usurpata.*
Legib. plurib. & inscriptionib. lux. 218.

III. *Cur ea formula Lugdunensium*
propria. 244.

Adnotationes diffusores. *p. 230. n.
265. *Ant. Fabri resutatio.* *p. 237. n. 274.
Penes quos natio de sepulchris. *p. 238. n.
276. & 277. *Aliphan & Plin. exponuntur.*

MANTISSA L. De *A. s. c. i. a.* Hippo-
cratica seu Chirurgica.

I. *Ejus Galenica definitio.* 248.

II. *Veter de ea loca. Rabius tenta-*
ur. *Quid a. l. d. e. u. s. & i. n. e. u. l. a. m. i. n. u. s.*
249. * *b. p. 252. adnotatio 208. diffu-*
sor de loco Quintiliani.

III. *A. s. c. i. a. e. c. h. i. r. C. o. n. s. t. i. t. u. t. i. o. t. u. m.*
similicudo cum ligatura. 254.

MANTISSA II. De *Josephi Chri-*
stiq. A. s. c. i. a. 260.

I. *Quid proprie TEKTON.* 261.

II. *Cur ea vox in Vulg. FABER*
exponatur. Ubi de hac voce fusius. 276

III. *Quid antiquitas de Josephi*
CHRISTIO. articulo sententia. 283.

IV. *Mantissae epilogus.* 297.

Adnotationes diffusores. *p. 264. n.

219. *Eustathii & Pollucis loca de T. d.*
z. u. n. s. A. r. x. i. t. e. a. n. s. T. e. n. t. a. t. i. o. n. e. s. *S. o.*
p. b. o. c. l. & G. a. l. e. x. p. l. i. c. a. *p. 267. n. 310. *S. u. i.*
dae locus expositus. * *b. i. d. n. 312. J. o. s. e. p. h. i.*
& a. l. i. o. r. l. o. c. a. p. r. o. t. a. n. t. i. o. n. e. s. n. o. t. i. o. n. e. s. s. t. r. u.
ctaria. *p. 269. n. 327. *t. e. n. t. a. m. L. X. X. v. i.*
v. a. l. e. n. t. e. s. u. n. t. e. s. s. e. v. o. c. a. b. u. l. u. m. *p. 272.
n. 331. *Locor. c. o. n. t. r. a. d. i. c. t. i. o. n. e. d. e. u. s. u. v. i. c. i. a.*
t. e. n. t. a. m. *p. 277. n. 333. *F. A. B. E. R.* peculia-

riter pro *materiaro* apud *Plin.* &
alios. *Auctores illustr.* *p. 280. *De voc.*
F. A. B. E. R. indole. *quid Fabrum collegia.*
Veges. Dionys. Plin. illustr. *p. 284. n.

239. *Quid Patres Gr. t. e. n. t. a. m. a. p. p. e. l. l. a.*
r. u. n. t. O. r. i. g. e. n. i. s. l. o. c. u. s. f. u. s. i. u. s. e. x. p. l. *p. 287.

Patres Lat. ferrarias artis patroni. *
p. 289. n. 341. *Ambrosius exp. & c. l. a. m.*

Pseudo-Tbeop. coll. De posteriore iud-
icium. *p. 290. n. 342. *F. A. B. E. R.* pro *ferr-*

vario *et* *probo* *script.* *p. 292. n. 343.

F. A. B. E. R. peculiariter pro *ferrario* *aeo*
sequiore. *p. 294. n. 345. *De Auctore Op.*

h. u. p. i. u. d. i. c. i. u. m. *p. 295. n. 346. *Augusti-*
ni sententia. *p. 296. n. 347. *S. p. u. r. i. o. r. u. m.*

Evang. de arte Josephi loca. *p. 297. n.

348. & 349. & in *Ad. Translationes O-*
rientales vocis t. e. n. t. a. m.

P. 302. *ADDENDA* *aut* *MUTAN-*

DA.

INDEX II. *inscriptionum cum formula Dedic. sub A. s. c. , aut*
etiam insculpta A. s. c. i. a. , aut utroque; quae spatim hinc producuntur
in id compositas, ut possit a studiosis rerum harum auctor fieri.
Ita quo nomina propria, quae prima in iis titulis adscribuntur,
etiam s. u. x. t. a. n. t. e. r. e. s. e. n. t. e. n. t. u. r.

AELIA *Isicenia* 304. c. 2. *P. AELI
Maximi 32. c. 2. 2. *AEMILIAE
Docimiae 301. c. 1. n. 1. *ANCILLIAE
Marcellae 25. n. 23. *ANTISTIO Ae-
liano 18. n. 23. *ANTONI Constantis
27. I. *MATTONI Restituti 27. II. *
AUFIDI Militaris 27. III. *SEX-
AVII. Capelliani 22. & 243. *AVITIAE
Severae 28. IV. *AURELIAE Muna-
ciae 25. V. *M. AURELIUS Afrodisus.

218. *AURELIUS D. S. F. 112. 2. *AUL-
RELI Porphyrius. 301. c. 2. 2. *M. AUL-
Theodor. 114. *BAEBIAE Gratinas
113. *CAESONIAE Donatae 43. *
C. CATI Driburonis 93. *C. CAPITO-
NI Probiani 302. c. 2. 3. *CAVI Maxi-
mini 32. c. 2. 3. *CL. Messoris 301. 4. *
CL. Rufini 19. XV. & 28. VI. *TL
CLAUD. Proce. 301. 5. *COELIAE
Severinae 32. c. 2. 4. *DECIMUS 113. *

DO:

DOMITIAE Butychi. 21. ***ELIO** Se-
cun. lo 115. * **EUTYCHIANI** 17. &
300. c. 2. * **FAUSTINI** 35. VII. * **FELI-
CIAE** Minae 29. VIII. * **FELICISSI-
MUS** 29. IX. * **FL.** Probinia 239. * **T.**
FLAVI Felicis 301. c. 2. 6. * **FRONTO-
NIS** 219. c. 1. * **FURIAE** Quintae 302.
c. 1. 7. * **GRASSIAE** Deminciliae 29. X.
* **HERMIANUS** 24. * **L. HILARIANI**
Cinnami 302. c. 1. 8. * **HOSILIA** Om-
phale 101. * **HYLATIS** 47. XXI. 62. 64.
n. 83. * **IANUSSI** Januarii 225. c. 1. *
IOVINO Valerioni 36. & 51. * **IULIA**
Marcia 29. XI. * **IULI** Alexionis 302.
c. 2. 9. * **IUL.** Marcianus 2. & 23. & 77. *
C. IUL. POM. 302. c. 2. 10. * **IULIANO**
121. c. 2. n. 150. * **IUSTINI** Marcelli 29.
XII. * **LABERIA** Maximina 101. *
LAETINI Veri 47. * **LANINAE** GA-
LATIAE 29. XIII. * **LELIAE** Atiliae
12. * **G. Liberti** Decimani 30. XIV. *
LUCILI Metrobi 85. * **MARCELLI-
NAE** Pupilli. 18. n. 22. * **MARCELLI-
NAE** Soliciae 30. XV. * **MARINIAE**
Demetriati 32. c. 2. 4. * **MAXIMI** Cal-
ponius, Bellius 139. * **MET'IA** Janna-
ria 101. * **CN. OPILIO** Pisoni 302. 11.
& 61. n. 73. * **ONDANIUS** (f. *Fonda-
nius*) COR. 36. & 84. * **PETRONI** Casti
32. c. 1. 1. * **M. PETRONIUS** Cele... 61.

n. 14. * **PRIMUS** Egerianus 244. c. 1. *
RUFIVS Catulus 241. * **SAB.** Titio 24
28. n. 23. * **SALVIO.** 30. XVI. * **SAL-
VIORUM** Alteris & Victorinas 30.
XVII. * **SALSONIAE** Donatae 23. *
Q. SECUNDI Quigonis 219. c. 2. & 302.
12. * **SERVI Severi** 13. & 46. * **SEVE-
RAE** 303. 13. * **SOCCHIAE** Enneanis
303. 14. * **SOLENNIO** Fido 9. * **SU-
TIAE** Anthidis 393. 15. * **SEX. TE-
RENTI** Lucilli 35. * **TERTINIAE**
Victorinae 30. XVIII. * **C. TERTINIA-
NI** 303. 16. * **TITIAE** Cariae 12. & 84.
& 227. * **T. TITIOIAE** 219. c. 2. * **TU-
RIA** Quintae 113. (*quae est eadem ac
illa Malvafiae sup. p. 302. c. 1. 7. qui va-
bet PYRIAE: in frumentum utrobisq;
diverse exhibetur*) **L. VALERIO** Phi-
lumen 101. * **VEGETINIAE** Roma-
nae 24. * **VERINIAE** Ingenuae 38.
XIX. * **VETERIAE** Merceriae 303. 17.
* **T. VEL TI** Decimin. 31. XX. * **Q. VI-
REI LAURENTINI** 224. * **C. VIAT-
TI** Meleagri 220. c. 3. * **C. VICTORI-
31. XXI.** * **Quarti VLPi** Primitivi 31.
XXII. * **C. VROGENII** 32. XXIII. *
VROGENERTI 32. XXIV.

Sunt & fragmenta sine nomine haec:
CONIVGI pulfimo & c. 21. * **VIXIT**
21. & c. 24.

**INDEX III. Auctorum, qui laudantur, vindicantur,
notantur, corriguntur, illustrantur.**

A Braham (R.) 190.
S. Ambrosii locus exponitur 289.
n. 341.
Anonymus Batavus laud. 98.
Antinorius (Anton.) laud. 118. n. 147.
Apollinaris (Sidonius) illustr. 244. n.
281. p. 246. n. 284.
Appulejus illustr. 279. n. 333. c. 1.
Aristophanes illustr. 185. 200. n. 244.
p. 203. n. 249. p. 207. n. 250. p. 270. & 273
Aristoteles illustr. 203. n. 247.
Arnobius illustr. 293. c. 1.
Artemidorus restituitur 65. c. 1. illustr.
167. & seq.
Aubertus not. 51. n. 61. p. 53. n. 62.
Auctor de Relig. Gall. not. 23. n. 29. c. 1.
p. 70. 72. n. 87. & 88. p. 73. n. 90. p. 74. n.
91. & 92. p. 76. n. 94. p. 77. n. 95. & 96.
p. 79. n. 97. p. 80. n. 98. p. 81. n. 100. p. 83
n. 102. p. 84. n. 105. p. 85. n. 108. & seq.
p. 245. n. 280. c. 1.
Auctor operis imperf. Graeco-Lat.

scripserit 294. n. 345.
S. Augustinus illustr. 192.
Asclepiades illustr. 253. n. 289.
Aufonius illustr. 293. c. 1.
B Enedictus (Petrus) Maronita laud.
310. c. 1.
Bochartus juvatur 204. c. 2.
Boncorius (Fraac.) laud. 260.
C Ajus idus explic. 145. n. 192. p. 175.
199. n. 242.
Calinetus not. p. 286. c. 1. & 296. c. 1.
Capasius (Nicolaus) laud. 235.
Caro illustr. 172.
Casaubonus not. p. 94. c. 1.
Cecchetius (Raimund.) laud. 131.
Celsus (Corn.) illustr. 194. n. 139. p. 226.
255. n. 306.
Charisius illustr. 278. c. 1.
Cicero illustr. 163. 173. 176. 194. n. 239.
Clemens Alexandrinus illustr. 284.
n. 339. c. 1.
Columella illustr. 167. & seq. 176. n. 230.
Con-

Conradus (Franc. Chr.) laud. 99. 248.
Cortonesis Academia laud. 131.
Cruferius not. 79. n. 97.
Dionys. Halic. illustr. 281. c. 2.
Donatus (Martel.) not. 23. n. 30. c. 2.
Eymologicon M. explic. 74. n. 92.
Euripides illustr. 201. n. 244. c. 1.
Eutathius not. 166. n. 220. explic. 264.
 n. 319.
Ezech. XII. locus illustr. 103. n. 132. c. 2.
Faber (Antonius) not. 230. n. 265.
 p. 233. n. 271.
Fabretus not. 33. n. 34. & 35. & p. 34.
 n. 36. & 37. & 38. p. 35. n. 39.
Facciolatus (Jac.) 17. XII. p. 37. XIX.
 p. 91. & 92. n. 118. p. 106.
Pontanius (Iustus) laud. 92.
Pavorinus corrig. 257. n. 318. c. 2.
Galenus emend. 170. n. 193. illustr.
 & emend. 215. n. 299. not. 258. & ex-
 ponitur 266. c. 2.
Galianus (Caelestinus) laud. 297. c. 1. &
 in Ad. p. 10. c. 1.
Gothofredus (Diopys.) not. 147. n. 194.
 p. 232. n. 266. p. 233. n. 271. & 272.
Gregorius (Niceph.) illustr. 268. n. 324.
Grichardus notat. 12. n. 15.
Gutherius emaculator 14. n. 18. 19. 20.
Harduinus not. 15. n. 20. c. 2. 28. c. 2.
 Heliodorus illustr. 257. c. 2. p.
 275. n. 306.
Hesychius emend. 67. n. 83. c. 1. p. 159.
 n. 208. p. 148. n. 221. de eod. iudicium
 268. & seq.
Hippocrates illustr. 250. 259.
Homerus illustr. 160. n. 209. p. 166. 172.
 n. 226. p. 191. 264. n. 319.
Horatus illustr. 172. 226.
Iacobi (S.) Protevangelium exponit
 tur 196. n. 347.
Ierem. X. 3. locus explicatur 189.
Inscriptiones correctae. 6. n. 3. p. 9. n. 10.
 p. 19. n. 37. p. 12. IX. p. 23. n. 30. p. 27. c. 1
 & 2. p. 28. c. 1. p. 9. c. 1. p. 30. c. 1. & 2. p.
 31. c. 1. p. 32. c. 2. p. 63. n. 81. p. 64. n. 82.
 p. 84. n. 104. p. 94. c. 1. p. 118. n. 148. p.
 122. n. 154. p. 124. n. 157. p. 130. n. 166.
 p. 142. & seq. p. 219. n. 257. c. 1. p. 220.
 n. 260. p. 227. n. 262. p. 304. c. 2.
 Illustratae. 23. n. 29. c. 1. p. 26.
 sub finem. p. 270. 32. p. 29. c. 1. p. 30. c.
 2. p. 31. c. 1. p. 36. 40. n. 46. p. 43. n. 52. p.
 46. n. 54. & in Ad. p. 47. n. 57. p. 61. n.
 74. p. 62. n. 76. & 77. p. 63. n. 80. & 81. p.
 64. n. 83. p. 77. n. 85. & 96. p. 85. n. 106.
 & 107. p. 93. n. 118. p. 94. c. 1. p. 101. n.
 229. p. 104. c. 1. p. 112. n. 139. p. 114. n.

281. p. 113. n. 147. p. 119. n. 149. p. 122. n.
 253. & 154. p. 124. n. 157. p. 120. n. 158.
 p. 130. n. 166. p. 154. & seq. 224. 239. n.
 277. c. 2. p. 241. & seq. n. 279. p. 302. c.
 1. & 2. p. 303. c. 1.

Reintitulae. 13. n. 16. p. 19. n. 25.
 p. 32. 40. n. 46.
Integrius (Barth.) laud. 305. c. 2.
Isaiae XLIV. 12. locus illustr. 190.
Isidorus corrig. 41. 0. 47. p. 167. n. 234. &
 in Ad. p. 196. 211. v. indic. 179. illustr.
 & corrig. 270. n. 325.
Iustinian. illustr. 47. Ejusdem Decisio
 LXIV. excutitur ac not. 148. & seq.
Iustinus illustr. 183. n. 337.
Internalis illustr. 184. 292. n. 343. c. 2.

Klusterus 167. n. 218.
Lana (Andreae) laud. 92.
Lamz Weerde (Joan. Bapt.) no-
 tatur 250. n. 294.
Lazius (Wolfangus) illustr. 9. n. 8.
Lex ROG. ASC. NE. POLIGO. 6. n. 2.
 ridicule exposita 74. n. 91.
Lignorius (Pyrrhus) not. 143.
Lipius vindicatur 66. c. 2. innox not. ib.
Livius illustr. 281. c. 1.
Lucanus illustr. 226.
Lucretius emend. 172. n. 227.
Lycophron illustr. 184. n. 233.
Lycurgi Rhetra explic. 162. n. 213.
Mabillonius (Joan.) not. 46. n. 56.
 vindic. 120. n. 34.
Macer J. C. illustr. 40. n. 46. c. 2.
Maffiejus Scipio 94. n. 119. & 120. p. 97.
 n. 126. p. 98. n. 127. p. 99. n. 128. p. 124.
 n. 157. p. 122. n. 169. & 170. p. 135. n.
 174. p. 136. n. 175. & seq. p. 137. n. 180.
 & in Ad. 302. c. 2.

Manutorum nullus de formula S. A.
 Dedisserit 9. n. 11. p. 18. n. 24. p. 33. n.
 34. p. 55. n. 65. p. 96. n. 124. p. 201. n. 231.
Marcianus J. C. illustr. 153. n. 201. c. 2.
 p. 232. n. 266. & seq.
S. Mauri Congregatio laud. 61.
Menetrier. not. 22. n. 26. p. 23. n. 29. p. 27.
 n. 32. p. 28. c. 1. p. 29. c. 1. p. 43. n. 52. p. 44.
 n. 53. & 54. p. 80. n. 07. c. 1. p. 24. n. 261.
 p. 245. n. 287. c. 1. vindicatur 70. n. 85.
Merillius not. 147. n. 195.
Minucius illustr. 279. c. 1.
Montfaucon (Bern.) laud. 61. not. 62. n. 77.
 p. 60. n. 78. & 80.
Muratorius (Lud. Ant.) rom. 11. c. 1. p.
 102. n. 132. p. 108. 110. n. 134. p. 112. n.
 135. p. 113. n. 140. p. 115. n. 143. p. 116.
 n. 142. p. 181. n. 152. p. 123. n. 155. p. 224.
 n. 156.

n. 156. p. 227. n. 160. p. 129. n. 164. &
165. p. 132. n. 168. p. 133. 34. n. 173.
p. 197. n. 241.
Noodt (Ger.) not. 145. n. 190.
Nonius cor. 206. n. 249. c. 2. p. 174.
Vidius corrig. 30. n. 97. c. 1. illustr.
226. 278. c. 1.
Origenis locus expon. 185. & seq. c. 2.
Orlandus (Joseph) laud. 305. c. 1.
PAlladius emend. 1: 7. n. 146. explic.
198. 206.
Papinianna illustr. 207. c. 1.
Paulus Jūs emend. 157. 232. n. 269. il-
lustr. 45. n. 54. c. 1. p. 147. 278. c. 1.
Perraultius not. 104. n. 332. c. 2.
Pignarella (Paulina) laud. 130. n. 166.
Plato illustr. 274. c. 1.
Plautus illustr. 133. n. 155. p. 278. c. 2.
restit. p. 173. n. 128.
Plinius illustr. 193. 104. n. 132. c. 2. p. 239
n. 277. p. 277. n. 333. c. 2. p. 283. c. 1.
Plutarch. versio restituitur 79. n. 97.
Polenus (Joan.) laud. 107. n. 132.
Pollux laud. 263. 199. n. 243. illustr. 67.
c. 1. p. 265. c. 1. n. 319.
Pomponius J. C. illustr. 144. emend. 148.
n. 196.
Portus not. 109. n. 132. c. 1.
Postellus notatur 296. c. 1.
Psalm. LXXIII. illustr. 289. & Ps. CII. 3.
204. l. 247.
Quintilianus emend. 252. n. 298.
Rhinesii explicatio formulae 17.
vindic. 34. n. 38. not. 241. & 278. c. 1.
Rivallius not. p. 5. n. 1. p. 6. n. 1. p. 34.
n. 36.
Salmasii explicatio formulae 17.
Scaliger not. 78. c. 2. p. 184. n. 233.
Schefferus not. 66. c. 2.
Sculterus (Joan.) not. 255. n. 302. c. 2.
Seneca illustr. 182.

Sextus (Firmus) laud. 94. c. 1. p. 244.
p. 256. & 257.
Servius not. 169. n. 222. cor. 216. n. 255.
Sophocles illustr. 264. n. 319. c. 1.
Spomius not. 31. c. 2. XX.
Stephanus (H.) laud. 165. not. 194. n. 238
c. 1. p. 265. n. 319. c. 2. p. 271. n. 330.
Suetonius illustr. 119. c. 2. p. 278. c. 1.
Suidas illustr. 103. n. 132. c. 1. emend.
209. n. 250. c. 2. corrig. 267. n. 320.
Synesius illustr. 167. n. 281. c. 2.
Terentius illustr. 172.
Tertullianus illustr. 226.
Theophrastus illustr. 172. n. 226. c. 1.
(De Pseudo) Theophilo judicium 289.
n. 341.
Tillemontius not. 295. n. 345. c. 1.
Titinius explic. 206. n. 249.
Tornius (Jul.) laud. 303. c. 1.
Triponianus not. 148. & seq.
Turnebus (Andr.) 8.
Turre (Philippus a) not. 28. n. 41. p. 39.
n. 44. & 45. p. 40. n. 46. p. 41. n. 48.
VAlbenacius not. 55. n. 64. & 65.
p. 58. n. 67. & 68.
Valerianus (Pier.) aberravit in descri-
benda formula 7. n. 5. & in Ad.
Valla (Laur.) vindic. 309. c. 2.
Varro illustr. 175. 277. n. 337. c. 1. cor. 196.
Vassalus (Agnellus) laud. 245. n. 192.
c. 2.
Vegetius corrig. 281. c. 2.
Vidius (Vidus) not. 251.
Virruvius illustr. 105. & 106. n. 132. c. 1.
Vlpianus illustr. 38. c. 1. p. 41. n. 46. c. 1.
p. 45. n. 54. c. 1. p. 146. n. 192. c. 1. & seq.
p. 229. usq. ad 238. n. 276. corrig. 260.
n. 335. c. 1.
Vollius (Ger.) 6. XI. p. 187. 293. c. 2.
Urfatus (Sertor.) not. 18. n. 24.
XEnophon. illustr. 166.

INDEX Rerum & Verborum.

A Clarium 182.
Acieris 110. n. 135. p. 183. c. 2.
Acisculus, & Ascisculus 38. n. 41. p. 196.
n. 211. ejusdem schema 308. c. 1.
Acisculus an ex gente Valeria 39. n. 45.
Acisculus 41. n. 47. p. 204. n. 247. 4. 2. Ac-
isculanus 205. c. 2.
Actia Nicopolis 114. c. 2.
Actor quis 279. c. 1.
Admissionales 119. c. 1.
Admissionum Magister ibid. Ab ad-

missione ib.
Aedificator quis 266. c. 2.
Affingo pro *Attribuo* idem ac *Affigo*
282. c. 1.
Agentes in rebus 28. c. 1.
In Agro quid 119. n. 149.
Ain Hebr. per G exprimitur 225. n. 262.
Alyxwvov cujus generis 98. c. 2.
Albarii qui, & cur ita dicti 304. c. 1.
Albarium opus 103. c. 2. an idem ac
lo succo 105. c. 1.
Alc.

Encaeniare quid 140.

Επιεικής quae 160.

Equi *ἄγλατοι* & simpli 23. n. 30. solitarii ibid. c. 2.

Equites singulares ibid. nominis originatio ibid.

Medarii 63. n. 78. an rude donarentur 64. c. 1. quomodo pugnarent 66. c. 1.

Evangelistae ecquando LXXviralibus verbis utebantur 276.

Evocatus 27. c. 1.

Exacisciare quid 41. n. 48.

Exalcio quid 123. n. 155. Exalcisciatum opus ib.

Εὐσέβης quid 44. c. 1.

Εὐσέβης 106. c. 2.

Faber quid proprie significet, & cur Latinus Interpres voc. *αὐτῶν*, *faber* vertit 276. peculiarit. pro materiario 276. n. 333. & in Ad. Faber automatas us, oculariarius 278. c. 1. ejus vocis notio ac notatio in diversis aetatiis 280. n. 335. fabri qui in Romana militia 281. c. 1. Faber pro ferrario & aerario apud probos scriptores 290. n. 342. pro ferrario apud collapsae Latinitatis Script. 292. n. 343. pro vitriario 291. c. 2.

Fabrica, Fabrilis quid proprie 277. & seq. n. 333. Fabricae apud Plautum quae 278. c. 2. Fabrilis sepiumentum quid apud Varr. 280. c. 2. Sacrae fabricae quae 292. c. 2.

Facere quid 230. c. 2.

Fictor qui & unde 252. c. 2.

Filiaster 29.

Fini pro tenuis 174. c. 1. & in Ad.

Fomites 187. n. 234. c. 2.

Fossarii 178.

In Fronte quid 119. n. 149.

Frumentarii qui 28. c. 1.

Functum monumentū 157. 234. n. 273.

Fungi quid 188. n. 234. c. 2. p. 234. n. 273.

Γ*Αυσιδης* 193. n. 238.

Η*μπίλεκος* 168.

Hoc plus quid 6. n. 2. c. 2. p. 164. n. 215. c. 2.

Hebraeis officium aliquod addiscendum 261. n. 314.

I Pro ei 132. n. 166.

Ibus pro iis ibid.

Im pro eum ibid.

Inchoare cum dandi casu 220. n. 259. quid 234.

Inscriptionum studium ad legum in-

telligentiam utilissimū 153. & seq.

Intestinarum qui 9. n. 8. Intestinum opus ibid.

S. Josephi artificium quale 283. & seq.

Πρωτοδης, *αὐτῶν*. 24. n. 30. c. 1.

Jus tribui liberorum an matri fructuosum 85. n. 107.

Κ*Αδρις* apud medicos quae 253. n. 299.

L Ac pro calce 104. n. 132. c. 2.

Λαξία quid 137. n. 178.

Legata poenae nomine quae 42. n. 46. c. 2.

Legio Primigenia quae 27. c. 1.

Legis xviralis occasio 161. & seq.

Libera praedia 45. n. 54. c. 2.

Libertia gens 30. c. 1.

Lima quae 196.

Linea 291. n. 235. & 236.

Locare idem ac *δατῶν* 145. n. 192. c. 2.

LOC. LIB. quid 45. n. 54. & in Ad. loc. qu. liber. ibid.

Locus an pro sepulcro 145. n. 192. an pro fundo 145.

Lugdunum & Lugudunum 30. c. 1. ejus Coloniae nomina 77. n. 95. cur Lugdunenses Inscriptiones tantum praefereant formulam *sub aed. ded.* 244. & seq. & in Ad.

M Achina quae 278. c. 2.

Malleus 39. n. 44. p. 111. n. 137.

Manuiflitionis effectus quidam antehac ignotus 31. c. 1.

Marculus, marcellus, martellus 39. n. 44. inter marculum, & malleum discrimen 111. n. 137.

Margaris feminae cognomen unde 101. n. 129.

Marmoratum opus 104. & seq. n. 132. quot modis parabatur 104. n. 2.

Materia pro ligno 269.

Matrona quae 94. n. 118. c. 2.

Μεμβρις, & *Μεμβρις*. 23. n. 30. c. 1.

Μορδης. 24. n. 30. c. 1.

Monumenta extra sortem 8. n. 7.

Ν*ΥΝ* quid 129. 197.

N Avigans pro Navigabilis 302. c. 1.

Naupegus quis 266. c. 2.

Nomenclator ab admissione qui 119. n. 248. c. 1.

Norma quae 191.

O*ὀδοποιός* quid 296. c. 1.

Ornatricis ministerium 143.

Oste fini quid 174. c. 1. & in Ad.

X

Πα.

Π *Αἶμας* 154. n. 202.
Παραξένος quid 209. n. 250. c. 2.
Παράξενος 207. & seq. n. 250.
Pedatura 83. n. 102.
Πέλαγος quae 166. & seq. n. 221. *Πελαγονίης* *χώρα* 167. n. 221. seditionis signum ibid.
Pelicanus 204. n. 247. c. 1.
Penicillus testorius 104. n. 132. c. 2. penicillo ne an trulla induceretur albarium 103. n. 132.
Penna 186.
Perficere quid in rebus sacris 234. & seq. 238. n. 276. & p. 239. n. 277. p. 240.
Plumbarii qui 282. c. 1.
Poenā in Inscriptionibus ad quos pertineret 40. n. 46. c. 2.
Politio qualis 106. n. 132. c. 2.
Ponere quid in re sepulchrali 242. & seq.
Pontificum collegium Provinciale nullum 237. n. 274. c. 2.
Praedia serva 45. n. 54. c. 1.
Profanare quid apud Hebraeos 156. n. 204.
Πύλον & *Πυλίδιον* quid 207. n. 250. p. 220.
Q *Quinquennalicii* qui 78. n. 96. c. 2.
R *Reficere* quid 236.
Revocatus quis 27. c. 2.
Rhombus vincturae genus 259.
Rude donati qui, & an pluries. 63. n. 81.
Runcina quae 192.
Kutrum quale 15. n. 20.
S *Acra* quae sub Caesaribus 153. n. 201. c. 1.
Saxum pro sepulchro 236. n. 175. 227. n. 263.
Σάταρον 159. & n. 207. deligationis genus 248. & seq. 257. n. 313. *Σάταρος* 248. n. 286.
Σαταρονίδης quid 252.
Scobina quae 193. & 195.
Securis 168.
Sedere quid 298. c. 2.
Sepulcra sola corporis illatione deducabantur 140. quando religio fiebant 231. et si non desita fabrica, consummata & perfecta dicebantur 234. de iisdem notio ad quos pertineret 227. n. 174.
Sepulturae iustae tradi quid 232. n. 266.
Signum quid 85. n. 106.
Σιμόν quid 150. n. 292.
Simus 255. n. 306.

Simpli equi 23. n. 30. c. 2.
Singulares v. *Equites*.
Singularior, & *singularius* 24. n. 30. c. 2.
Σιμόν quae 184.
Socrus pro *Socerus* 93. n. 118. *Socera* ibid.
Sororius qui 28. c. 1.
Στάδιον 191. n. 235. p. 202. n. 246.
Stolata quae 30. c. 2.
Stomachus pro gula 194.
Strator quis 85. n. 106. c. 1.
Στρογγύλα ligna 164. n. 215. c. 2.
Structoria ac *Lignaria* artes affines 268. & 275.
SVB cum accusativo quid 216. 225. cum auferendi casu 217. & seq. in formula S. A. D. quid 224.
Supremus cum duplici p scriptum 305. c. 1.
T *Τεχνογραφος* *Μίσος* 266. n. 319.
Τέκτων quis 158. n. 206. quid apud Evangelistas 262. pro materiali tantum 267. & 272. n. 331.
τέκτων apud Homerum, apud Pin-
darum 266. c. 1. ceterosque 264. n. 319. pro lapicida & stratore 267. an aliud apud posteriores Graecos notet 268. & seq. n. 326. discrimen inter *τέκτονα*, *nauegum*, & *aedificatorem* 266. c. 2. apud LXX. 269. n. 327. apud Hefych. 271. de eius vocis usu apud omnis generis scriptores 272. n. 331. cur *Faber* redditum sit 276.
Τεκτονική circa quae versetur 265. c. 1.
Τεκτονίδης *εργαλίων* apud Josephum 267. n. 321.
Tignarii, & *tignum* 199. n. 242. p. 263. n. 316.
Τόλχος *ἀφρογής* qualis 103. n. 132. c. 2.
Trua & *trulla* quae 206. n. 249.
Tumulus duplex qualis 24.
Τύκισμα 218.
Τύκος 185. 200. n. 244. eius etymon 201. n. 245. & seq.
V *El* in *Jure* quid 146. n. 192. c. 1. & p. 198.
Verna numerarius quis 43. n. 52.
Ξ *Ξύλον* 207. n. 250. c. 1.
Ξύλον pro ligno 269. 271. n. 329.
Υ *Υπαρχος* qui 207. n. 250. p. 209. c. 1.
Υπόδοις, seu *υπόδοιμος* quid apud Medicos 260.

ALE-

319

ALEXIO SYMMACHO MAZUCHIO

Professori Regio, & Metrop. Eccl. Neap. Canonico

FRANCISCVS SERAVS

Εὐχαρίστησις.

T si nihil exspectare a me minus debes, quam ut tibi, summa prudentia atque auctoritate viro, consilium dem; meaque oratione confirmem incertum inquietumque animum tuum; quod tamen perspexi te non mediocriter angi, quod in una antiquitatis formula illustranda multo longius ac animo, praeceperas, excusseris; verearisque ne suscepti laboris fructus nihil magis, quam multorum offensio futura sit; tibi sane, pro eo ac debeo, deesse nolui, statuique ea ad te perscribere, quibus sententiae meae ratio tibi explorata esse possit. Nempe, Alexi, indigne laturos homines putas, quod tres, non amplius, notae (S. A. D.) tantum non sculptorum lascivia imo nonnullorum sepulchralium lapidum limbo incisae, harum rerum studiosos tantopere pupugerint, ut quoniam aliorum sagacitatem defecisse arbitrarentur, certatim qui secuti sunt sui quisque ingenii vires in earum interpretationem conferre voluerint; tanquam si publicae rei summa ageretur, eaque notitia carere homines plane nequirent. Quorum commenta qui peculiari libello una exhibere instituerit, nae is tanto nugacior videri poterat, quanto minore alii lectorum molestia ex seria oratione in levia isthacc digrediuntur, quam si certo consilio meris inanitatibus universa disputatio pertexatur. Atqui non haec querelarum finis. Nam quas aliorum monumentis animadversiones de tuo adtexuisti, plerumque illae scilicet nihil ultra Grammaticana morositatem sapere videbuntur. Quid quaeris? *Εἰ μὴ οἱ μὲν λέγουσιν*, Mazuchi suavissime; jamque praesentio futurum, si quando corpusculum diuturnis lucubrationibus profligatum lamentari occoeperis, ut undiq; in te impetus fiat; omniaque increpationibus, amarisque disertiis sint personatura. Hujusmodi, inquam, minus comoda, de susceptis a te nuper in Ascia sepulchrali illustranda partibus, hominum judicia urunt te, nec sinunt conquiescere. Sed quos, obsecro, tu mihi homines narras? Equidem

tria ego hominum genera spectari in hac causa posse arbitrari; a quorum tamen nullo tibi magnopere timendum sit. Sunt scilicet qui ab omni litterarum cultu plane abhorrent, voluptatibus iidem & inertia diffuentes; apud quos nihil sit absurdius, quam quae erudiendo optimis disciplinis animo opera impenditur. Atque hi sunt, quos passim audias ingenuis studioforum laboribus procaciter insultare. Sed quid istis facias? quorum quidem reprehensionem nisi ex eorum grege quispiam, ac plane stipes, nemo hercle unquam vereatur. Sunt praeterea apertioribus moribus alii, non male illi quidem erga litteras animati; sed qui coercendam ingeniorum luxuriam, definiendaque cujusque operae spatia praedicant, ne melioribus posthabitis, in vanissimis commentationibus otium viresque prodigantur. Quorum oratione nihil ad multitudinis captum fingi aequius potest. Verum, age, rem ipsam, abjecto opinionum putamine, introspeciamus. Damnant scilicet isti sterilia studia; inculcant frugifera, & in quibus cum usura labor collocetur. Haec autem cum dicunt, id videlicet dicere mihi videntur: eos demum optime de rebus humanis mereri, qui Theologicum puta, aut philosophicum, aut mathematicum, aut alium ex classicis doctrinis cursum concinnant. Ergo si sapias, ~~opulenti~~ Mazochi, longe plurima tibi gloriae seges, nec opinanti, in numerato est; modo animum inducas (quod tribus vel quatuor laudatioribus Scriptoris compulatis vel mediani ingenii quivis facile praestiterit) ~~in laudatioribus~~ quandam, aut thesaurum, aut theatrum (splendidas videlicet operum inscriptiones) in lucem emittere. Sed extra jocum accipe quibus ego rationibus fretus, edicam, horum item offensionem nequaquam tibi esse pertimescendam. Rationibus, inquam; dandum enim aliquid multitudini est; dandum insuper (plusculum etiam quam oporteret) modestiae tuae; quae ne ad justam quidem & tempestivam animi magnitudinem traduci ullis artibus potest. Nam, absque eo esset, vel in una auctoritate, arbitrioque tuo facile posses, ut ego sentio, acquiescere. Sed quando rationibus agere constitui; jam primum omnium illud obtrectatores, si qui forte sint, monitos volo, ut de disciplinarum praestantia atque opportunitate fidentius decernere ne porro pergant: vereor enim ut locum tueri possint, si depositis popularibus praepjudiciis de iis constituere libuerit. Nolle, Mazochi, quidquam insolentius

Mus effari: at minime infamire mihi videbor si pertendero, ar-
 tibus plerisque non aliam utilitatis laudem constare praeter
 eam, quam ab hominum arbitrio nationumque consensione
 natae sunt. Ceterum si ad vivum refeces, molestiae & tri-
 carum multum, commoditatis autem parum admodum huma-
 nis rebus detraxeris. Quid? quod summi viri, ac plane sa-
 pientes non alium in studiorum ratione fructum spectandum
 esse contendunt praeter illum, quem ex nuda rerum contem-
 platione humanus animus capit? Certe Pythagoras, ut est
 apud Ciceronem V. Tusculanarum disputationum, liberalissi-
 mum, maximeque ingenuum hominum genus iudicavit eo-
 rum, qui in vita nec quaestu, nec nominis celebritate ducé-
 rentur; sed longe omnibus studiis anteponerent attente per-
 spicere quid ageretur, & quomodo. Plato autem ita Geo-
 metriae studium ceteris anteposuit, ut tamen eandem mecha-
 nicae artibus subservire negaret ex illius dignitate esse. Plura
 in eandem sententiam congerere non difficile possem: sed
 praestat ex aequitate, bonaque fide negotium transigere. An
 Historiae, quae res gestas, instituta, consilia populorum ex-
 ponit, inter opportuniora studia locum critici hi nostri denega-
 bunt? & tamen ex hoc, quod tantopere exagitant, Antiquitatis
 studio, quod in vetustis monumentis conquirendis illustrandisque
 versatur, longe fidelissima historiae pars existit. Atqui uni-
 verse de antiquitatis notitia non incommode fortasse sentiunt
 anxiam minutulorum fragmentorum perquisitionem ridere.
 Quasi vero majus aliquid se praestitutum sperare quis possit, ni-
 si a parvis initium ducat, atque in levioribus etiam satagere
 assuescat. Quod vero ad ea attinet, quae Grammaticae exili-
 tatis notabantur; quid, amabo, summis viris, Manutiis,
 Lipsio, Scaligero, Casaubono, Salmasio, ceteris factum es-
 set, nisi & multam operam in hisce litteris posuissent, &
 scripta sua passim sale ejusmodi adspargere atque condire ae-
 quum duxissent? Quanquam satis aut inepte aut maligne ad
 grammaticas tricas referri video optimarum artium compre-
 hensionem, ex qua, tanquam ex uberrimo fonte quaqua-
 ver- sum pro re nata rivuli deducuntur. Nec profecto diversa ra-
 tione de opusculo isto tuo mihi statuere posse videor, quando-
 quidem maxima, minima, mediocria, quae tibi ad sepul-
 chralis Aesciae intelligentiam contendenti obiter incurrerunt,
 ita complexus es, nihil ut adjici praeterea posse videatur. Vt

ecce quanta luce quam multa vetusta Elogia perfudisti? Juris vero intelligentiam quantam praetefers; qui & ab jurisconsultorum sanctionibus argumenta interdum ad rem tuam opportune arcessis; & vicissim ad legum expositionem a vetustis elogiis, ceterisque auctorum monumentis lucem saepe eximiam mutuaris? Ad haec & Architedonice attigisti, cum Tectoniorum artificium (rem aliis indictam) iusta disputationcula explanare susceperis. Sed & Spartam tuam inornatam ne relinqueres, arrepto ex peculiari nativaeque Graeci vocabuli Τάκτων significatione argumento, in CHRISTI Servatoris, patrisque ejus Joseph artificium copiose accuratissimeque inquisivisti. Postremo (ut Grammaticas animadvertiones, castigationsque vetustorum scriptorum haud poenitendas omittam) ne quem studiosorum ordinem praetermisisse viderere, Medicorum quoque ratio abs te habita est, quando Asciam, vinculi chirurgici genus ab Hippocrate sic appellatum, ab aliis vero non satis certa & constanti notione designatum, ita expla nasti, ut prope intermortuam vetustissimi *πρυμν* vocabuli memoriam suscitasse videaris. Haec enim vero qui reputet, saturam, quam dicunt, lancem te hoc libello litterarum cultoribus obtulisse intelliget: ex qua nimirum petere quisque affatim potest, quod libitum fuerit, atque in usum convertere; tantum adest ut tituli ignobilitas quenquam a legendo debeat absterre-re. Sed longius, atque constitueram, processi; quod amore ne magis, an indignatione factum sit, equidem non ausim affirmare. Certe quae disputata haecenus a me sunt, ejus mihi generis esse videntur, ut & tibi, & vero externis hominibus confirmare possint, aequos laborum tuorum aestimatores ex nostratibus non deesse: neque universe in his terris tam ignavos, ingratosve homines provenire, qui debitum virtuti locum concedere aut nesciant, aut nolint. Est illa quidem praestantium ingenio virorum iniqua miseraque conditio, ut absentibus quam praesentibus, omnibus vero mortui quam vivi acceptiores sint: sed hanc humanorum judiciorum perversitatem ne dubites quin plerique exuisse noverint; a quibus omnia, quae ad tuam laudem dignitatemque pertinent, debes expectare. Atque in horum ego censum tertium illud, ut initio propositum est, hominum genus referendum esse puto; in quorum scilicet voluntate & gratia, & si cetera defutura sint, tibi jure meritoque placere potes. Tibi sane non est obscurum quanta acqui-
tate,

tate, atque adeo plausu; primum illud ingenii tui specimen de Campano amphitheatro politissimi homines exceperint. Omnino quorum palato illa probata sunt; & isthaec, mihi crede; egregie sapient: Pertinet interea ad officium tuum maxima; qua per valetudinem licebit; sedulitate in id incumbere, ut dissertationes philologicae ad sacram Scripturam; synagoga inscriptionum; cetera probabilioris in speciem argumenti; quae tamdiu expectamus, quam celerrime appareant. Hoc communi studiosorum; nostraeque in primis Italorum causa tibi dictum volo: Hoc is; quem honoris causa nomino; Petrus Contegnius, vir ingenio; doctrina, auctoritate maximus postulare abs te; atque adeo summa qua pollet eloquentiae facultate flagitare; pro suo in litteras amore; patriamque nostram caritate; non cessat: cui scilicet uni morem in hisce gerere; tuomet iudicio; operae pretium vel maximum sit. Sed & spero futurum, ut ii etiam; quos hoc tempore asperiores tibi censores subvereris; aliorum operum utilitate atque dignitate deliniet; ad iudicii aequitatem non difficile traducantur. Habes; ornatissime Alexi; quid de tota hac causa sentiam. Quid porro optem, & si modo non obscure innui, iterum tamen eloqui non piget. Commentari atque scribere, hoc est eximios praestantissimae mentis foetus consignare litteris perge; ea enim scriptorum tuorum iustissima mihi aestimatio videtur; ut; quod in electissimis metallis usuvenit; eorum pressus magnitudinem; multitudinem; modum; pretium adaequet. Vale.

In Seminario Archiep. Neap. Eloquentiae Professoris

AD FRANCISCVM SERAVM

EPISTOLA.

Quam nuclei plenam, Attico
& sparsam sale,
solitam & ascia & scobina
epistolam
Ducas, Seræ, ad Symmachum;
haec molestiam
(Quam non leuem cepisse Nostrum
praedicat
Ab edito syntagmate rei ludicrae,
De dedicationibus sub ascia.
Nemo quod ante offecerat: praefi-
ciunt;
Omnia tametsi docta perreptaverit
Cohors virosum hand hercle obesis
manibus
Antiquitatis susque deque rudera)
Molestiam haec, inquam, illius
latis scis,
Abterget, & opem Paconiam agro-
ro feret.
Papae! quot argumenta congeris!
fapes!
Credo, explicata fronte; cum pri-
mum leget
Tua haec, sereni referet ille axis
plagas
Et facie, & oculis; flos juventae
denique
Videbitur vernare pallidulis genis.
Unum tamen latere missum, ceteris
Majus, reor, quod auferat palma-
rium:
Quod praeterisse te satis mirari
Non queo. Operam posuisse nam
nugis piget
Nostrum, venientem adunco forte
plurimum
Suspendier naso. At quid ipse? se-
dulo
Nugas negas, tot unde manant
commeda.
Laudo equidem. at alterum facere
potui? insuper
Es verbulum? omnem etenim ani-

mi aegritudinem
Exhaures: hunc si rogaris scilicet,
In tantula ecquid temporis re in-
stingerit;
Simul, quo in unum coierint isthaec
inodo,
Tam multa, tam impetita, tam
plane nova;
Tum denique illud, sponte num
id fecit sua.
Haec si rogaris, inquam; in animum
protinus
Primum recurrer, haec diebus pau-
culis
Se scriptitasse, vix ut hercle id
temporis
Vel exarandis sat fuisset litteris:
Adhaec rediget in membram, nuli-
lum sibi
Negotium abdicatum, ut huic se
se rei
Vacuum statet, ruri; domive se
tenens;
Quin plura concinnasse porro in ae-
dibus
Nostris, tuisque, forte si quid ve-
nerat
In mentem ibi, tunc asciam quod
tangeret;
Atque inter id fecisse amicorum
greges,
Non seriam trahi rem ageret, ac
qui ludicram.
Hinc scripta quae deferret ad ty-
pographum,
Noster vocabat Scatola (a) lepidis-
sime,
(Qui mos hominis est) scin? Co-
metas; scilicet,
Schedis quod hinc & inde ad oras
glutino
Junctis, referrent Indicrum, sane-
quam opus,

Per

(a) *Id est* Canonic. Carminus
Scatola, in Semin. Archiep. Neap. Theo-

logiae Moralibus professor, pietate &
literis clarus.

Per xylta quo oblectantur aetate
pueri;

Datis quum habenis, gestiant auris
rapi

Sublime, fluctuantibus laciniis:

Quod tu heic *Cometen* puerulis voca-
baris

Bene nosti. Ad extremum quis, il-
le ad Afciam hanc

Tractandam ut animum appelleret;
fecit? cedo?

Non tute, nosque, quos cupido
jamdiu

Incesserat, ut quidpiam Mazochius
Suo ex penu tam divite aliquando

daret?

Brevi ergo quum diecula; ac ludens
prope,

Nobisque morem ut gereret, istuc
texuit

Levidense, ut appellare ei libitum
est, opus;

Quid obsecro est, animo ista cum
tuo putans

Utr facta sint, cur tantopere facta
improbet?

Gerras vocet, nugasque germanas
putet:

Sinamus: atqui cogitet velim ta-
men

Quid Tullius (b) de maximis Ur-
bis viris

Scriptum reliquerit? videlicet ani-
mum ut

Remitterent dum rusticantur; fue-
sceret

Conchasque legere (crederet nemo
edepol

Ni teste tam locuplete constares
fides)

Cajetae ad aequor, & prope res
puerascere:

Nimum (c) *severus nam affides* (ver-
bum vetus)

Insano. At, inquis, haec labore
plurimo

Se Nolter extricasse praedicat: scios
Nulla (d) *est iam facilis res, quam*

difficilis fiet,
Quam incutus facias: quaeso, quid

difficilia;

Quae item facias invitus? Eho jam
desinam.

Juratus an non vera prorsus diceres,
Quaecumque de illo huc contuli, si

usus foret?

Oblitus ergo qui, obsecro te, es?
Perperam,

Amice, factum: nisi hominis mo-
destiae

Parium volueris; atqui jam quie-
scere

Tantisper illam veritas tandem
jubet.

Non modo enim, ei, quaecumque
dicta hic, clanculum

Ere fuerit ut insufurres; sed etiam
Os inficetis, atque ineptis obstruas:

Aegre est id homini, sat scio; ne-
que te finet

Facere: sed heus tu, nihil ei au-
scultes; suis

Ingratis facere id te, aequum est
& bonum.

Haec te, Serate, volueram monui-
tum. Vale.

(b) *In Il. de Gr.*

(c) *Hor. L. ep. 5.*

(d) *Ter. Heaut. II, 5.*

Macte animi virtute, & acumine, Symmache, miro
 Ingenii, rerumque penu ditissimo: ad omnem.
 Te ne vetustatem rimandam non quasi natum
 Praedicet, obstupeat; palleat summus & imus.
 Scrutator veterum morum? per devia suetus
 Certum iter ingredier; per & invia; scalptra sepulcris
 Sedulus evolvas dum aenigmata; & abdita quaeque
 Sena vaser retegas; priscorum & verba Quiritum.
 Scilicet una isthaec testari possit abunde
 ASCIA, quae misere tantorum astuta virorum
 Torserat ingenia: at frustra. Te namque manebat;
 Oedipe nostri aevi, hos griphos dissolvere; gnarum
 Res introspicere, atque oculo contendere, quantum
 Lynceus, in titulis scriptis antiquitus. Ille hic,
 IN TENVI LABOR, AT TENVIS NON GLORIA, nempe est.
 Quae loca scriptorum tibi non excussa, modo ad rem
 Ut facerent? quid ab historia non usque petitur
 Ulema? ad obrussam quid non exactum, ad amissim &
 Auserae criticos? manca haec expleta; sed illic,
 Quae luxata prius fuerant; nunc sedibus apte
 Quaeque reposta suis; illic aliena resecta,
 Purpura ne affuto sordesceret ignea pannos
 Scissa alibi coiere; alibi foedata nitore
 Reddita nativo. Tua quis censura pepercit?
 Atque haec leniter ac leviter. Quod enim excidit umquam
 Ore tibi asperius verbum, perstringere quemquam
 Ignaro, inque vitos juveniliter insurrexe.
 Unum illud sedenim ad cumulum nunc restat, ut, id quod
 Saepes pollicitus, matures edere, quod jam
 Est tibi commentatum opus in Sacra Biblia sparsim.
 Magnum illud siquidem, & quo nil divinius a re
 Atque argumento possis emitte. Et ipse
 Jam pulcre novi, quam sint plena omnia succi,
 Frugis plena bonae. Quae si male presseris ultra;
 Non tibi jure boni omnes isto nomine, resque
 Publica doctorum succenseat? Ergo age sodes
 Jam votis tandem communibus annue: sic te
 Dent Superi incolumem lacte superesse diuque;
 Ne libris ditata tuis haec tempora, priscis
 Intendeant sacclis, per se satis ipsa beata.

CANONICI JOSEPHI BONCORII

In Semin. Archiepisc. Neapol. Philosophiae Professoris.

Κ Αἱροὶ μὲν ὡς , ὡς ζῆ , γίνονται
 Μυροὶ μεγίστων αἰτίων τ' ἀπαγμάτων.
 Μυρόν τι τὸ σκέπαρτον ἐστὶν ἐν τὰ-
 τοῖς
 Καταχθίν, ἀξίον τι, ὅν τις, ἰδενός,
 Ὡς μνημὰ καὶ τὸ βροχθίν ἐκ βα-
 των.
 Διὸ δ' ὅπου περικυμμένον μαλ' ἑκάστος,
 Σκότῳ καλυφθὲν, βορβορὸν καὶ χυμῷ
 πλέον.
 Ἐπὶ δ' ἀνέλθων τ' χθονός ἀπὸς ἡλίου,
 Ὁξὺα τ' αὐγὴν πέπταδ' ἡ Μαχωχίω,
 Ἡ τ' ἀσάτων αἰὶν ἐκβάλλει σκότος.
 Καὶ τὸ σκέπαρτον αὐτὸ, καὶ τὰ
 μνημῶτα.
 (Καὶ περ σμικρὸν τις ἀπόδος καπι-
 φρονῶν)
 Πολὸν γέμοντα φαίνεται τ' χρημα-
 των.
 Χ' ἀλουργίδος μὲν αἰτίῳ τυτθίς
 τίλει

Σκαλῆς, φίλῳ μάλ' ἐν, ἀντιπῶ-
 καὶ χυμῷ,
 Ἡ μὲν ὅ ἀποσπῶντος ἰσχυροῦ
 τυτθῇ
 Σκαλῆσιον ἀπὸς ὅς τὸ δ' ἔκινῶ-
 χύν,
 Ἀγνοῶν ὡς τὸ ἀργὸν ἀλουργί-
 πορφυρα.
 Καὶ τ' ἀνάκτων χάρις, καὶ καλῶ-
 χροαί.
 Πῶς δὲ γενέσθαι ἰσχυρὴν τὸ ζυδίῳ
 φύσει, ποσὶ μὲν αὐτὸ, ἀπὸς διού,
 ἰδον;
 Πάσης δὲ μὲν βλέποντις ἐβλῶτον
 μάτῳ.
 Καὶ σοὶ μὲν ἐξυδικεῖσιν, Μα-
 ζώχῃς,
 Μόνη διελθὼν δμῶσι γέρας δέω
 Τὰ κρυπτὰ πάντα ὅς πάλαι αἰεί-
 γμῶτα,
 Α' καὶ σοφοὶ περ ἀνδρες ὡς διὰ
 βλέτον.

FELICIS SABBATELLII

In Regio Ephebes Mathematicae Professoris.

Σ Κεῖταρτον ἀσκεῖταρτον ἢν χθῆς
 καὶ ἀσπῶν,
 Πρὸς μινδῶν σοφωτάτων ἀνδρῶν ἔτι
 ἔξομῶν, καὶ ἀξιοθὲν ὡς γῶ.
 Ἐπὶ δὲ Συμμάχοι δ' ἔνθεος, νόος
 Ἀπικηρῶν ἐργαλῶν ἀποδοῦς ὀργάνῳ,
 Πλεονεκτὸν αὐτὸ καὶ Σκεῖταρτον ἔξε-
 σον.
 Ἡ δὲ χάρις, ἰδῶν, κομψὸν ὀφθαλμῷ

Οἶον δ' ἀνδρῶν τέττω ἀνδρας ἀγα-
 νῆς.
 Καὶ χάρις ὡς μοι Συμμάχῳ σιβα-
 ρὸν δι' ὅ.
 Ὅς καὶ Σκεῖταρτον ἀπὸς τινι καὶ
 κατῇ
 Τιμὴν ἀποσπῶντος Τίτῳ, ἑμῶς
 τιμῆς;

ASCIA ad AVCTOREM.

V Illissimis addicta nuper nobis
 In officina seu fabri lignarii,
 Seu marmorum incisoris, aut stru-
 ctoria,
 ASCIA, Βαυανικωτάτων μηχανη-
 των
 Parens laboriosa; pernox perdia
 Tuendo dedolando radendo va-
 cans:
 Nunc nescio, et quid nata libera-

lius
 Tuo labore, Alexi; tua & indu-
 stria,
 Illinoque chartas, & tere sopho-
 rum manus.
 Quin cieo disputantium rixas su-
 per
 Memet, meoque munere; & de
 formula,
 Insculpta quae reperitur in fax, ubi
 Quis

Quis dedicasse dicitur sub Ascia di tibi,
 Sibi sepulerunt. Tanta de me fa- Cavaque contentus manu, havi
 ma quod cures scyphum)
 Orbem repperit ; quod sim in ore Opus ad utrumque non, te, intera,
 gentium, iudice.
 Locum quod occupem in foro & Quin frigidus quandoque condiris
 armario : cinis ;
 Serte tibi hoc, Alexi, debeo : Pro eo ac, Alexi, debeo tibi, li-
 tum est : bens
 Agoque grates quas potis sum má- Tuâ ad cubabo scalptra in turâ, non
 ximas, sine
 Servire tuis semper parata com- Sollemnibus iis formulat verbis tui-
 modis, bus :
 Lignarium opus, seu marmora- *O domine fecit Symmacho, & sub*
 rium velis, *Ascia*
 (Quamvis supellex curta sit cor- *id dedicavi.* Vos valete & plaudite.

Dom. Can. Borgia reveleat, & referat. Neap. 15. Nov. 1739.

D. Petrus Marcus Giptius Can. Dep.

D. CARMINUS CIOFFI EPISC. ANTINOP. VIC. GEN.

E M I N E N T I S S I M E D O M I N E.

L ibrum cui titulus : *Alexii Symmachi Mazoechii ad Bernar-*
dum Tanucium Epistola: De Dedicatione sub Ascia ; Em. T.
 jubente cum legessem, animadverti, clarissimos viros, discipli-
 narum omnium notitia exultos, consummatosque etiam, cum
 de minimis rebus sermonem instituunt, magna eloqui, ac uberri-
 mam semper litteris lucem adferre. Prodit quippe statim sese,
 vel levi titillatione pulsatum viri sapientis ingenium, ac the-
 saurus intus absconditus, per rimulas ipsas foras erumpit. For-
 mulam enim *De Dedicatione sub Ascia* enarraturus, longe me-
 llus eam explicat, atque illustrat eruditissimus Auctor, quam
 caeteri omnes, qui de hoc argumento ad nostram usque acta-
 tem scripserunt: Quod excerptis mira quadam sagacitate ex uni-
 versae antiquitatis adytis, conjecturis, prisca motis rationem
 introspexerit, atque enarra verit; quod clarissimorum Auctorum
 opiniones, quas hucusque suspeximus (ipsorum scilicet fama
 nostrum de eorumdem sententiis iudicium occupante) severiori
 censurâ ac tutrinâ adhibitâ, aut falsas, aut parum firmas osten-
 derit; haec, quamvis ipsa maxima sit, minima tamen est operis
 laus; non potuit enim non erumpere hac datâ portâ, ditissima
 supellex, quâ nullus hac tempestate Auctor magis onustus ap-
 paruit: quo factum est, ut totius ferè antiquitatis investigandae
 rationem tradiderit in hoc opere, & inter densissimas tenebras
 versantibus, ac discurrentibus, facem praebuerit, quâ occultissi-
 mas quaeque praeceptorum temporum arcana noscere, ac prope in-
 tueri

meri valeant modico deinceps labore quicumque harum rerum amore tenentur. Quod ad Catholicam fidem, ac morum disciplinam spectat, omnem suspicionem avertit nomen ipsum Auctoris, qui in Sacrae Scripturae genuino sensu investigando, atque explanando, summam jam apud omnes sibi laudem comparavit & sane opusculum ipsum, etsi suo intra fines se continens, datâ occasione, puritatem ejus, a quo manat, fontis satis perspicue demonstrat. Optandum propterea omnibus esse censeo, ut Sacro Im. T. Placito adcedente, quantocius ad totius litterariae Republicae commodum atque utilitatem, publicâ luce donetur. Datum Neapoli V. Idus Jan. Epochae Christ. an, C17 I2 CC XL.

Humill. Addictiss. & Obsequentiss. Famulus
Can. Nicolaus Borgia.

Visu supradicta relatione, Imprimatur. Neap. 10. Januar. 1740.

D. Petrus Marcus Giptius Can. Dep.

D. CARMINUS GIOFFI EPISE. ANTINOP. VIC. GEN.

Doctor Physicus D. Franciscus Seraus revideat, & in scriptis referat. Neapoli die 4. mensis Decembris 1739.

NICOLAUS DE ROSA EPISE. PUTEOL. C.M.

Viri summi Alex. Symmachi Mazochii ad amplissimum doctissimumque Bernardum Pinuccium Epistola De Dedicatio-
ne sub Ascia, tenui in speciem argumento, haud tenuem, ut ego arbitror, clarissimo auctori, Academiae nostrae, Neapolitanoque nomini gloriam est conciliatura; siquidem ab accuratione, elegantiaque artificii potius, quam ab operis crassitudine aestimatio petenda sit. Quamquam si qui librorum molem ad eorum etiam commendationem facere putant, habent illi quidem unde in hac sibi Epistola (vix sentiente auctore ad justam libri magnitudinem elapsa) satisfaciant. Plura haec occurrunt, quorum nec suspicio ad scribendum aggredienti inciderat. Pleaque ad typographi tempora, operarum vel minimam cessationem ferre nescientis, summa cum festinatione exacta. At nihil omnino est, in quo viri sapientissimi sagacitatem, industriam, *desiderant*, &, quod caput est, eximiam erga Principis majestatem, Regiasque sanctiones religionem desideres. Ita censeo

Ego Franciscus Seraus Prof. Regius.

Visa

Viso rescripto Suae Regiae Majestatis sub die 13. currentis mensis & anni, ac relatione factu per Magn. Franciscum Seraum de commissione Rev. Regii Cappellani Majoris de ordine praefatae Majestatis.

Die 17. mensis Decembris 1739. Neap. &c.

Regalis Camera S. Clarae providet, decernit, atque mandat, quod Imprimatur cum inserta forma praesentis supplicis libelli, ac approbatione supradicti Revisoris; verum in publicatione servetur Regia Pragmatica, hoc suum &c.

ROCCA. MAGIOCCO. DANZA. CASTAGNOLA.

Illustris Marchio de Ipolito Praeses S.R.C. tempore subscriptionis impeditus.

Citus.

E R R A T A.

Pag. 4. v. 25. post Indicium fecisti, adde plurimum me debere sentiebam.

Pag. 5. v. 12. dele particulam non.

Pag. 10. c. 2. v. 44. quidam cor. quidem.

Pag. 12. v. 17. quatuorze cor. quaterze.

lb. n. 14. Lazius cor. Valerianus.

Pag. 22. n. 29. v. 3. Sacrificii cor. sacrificii.

Pag. 23. c. 1. v. 11. pro 21. cor. 8.

Pag. 27. c. 2. v. 2. in inscript. 11. scribatur Restituti non restituti.

Pag. 32. c. 2. num. 2. pro 564. cor. 664.

Pag. 39. c. 2. v. 4. cuso cor. cuso.

Pag. 76. num. 7. v. antep. & pag. 103. not. 133. v. 7. Chelaphoth cor. chelappoth.

lb. c. 2. v. antep. λαρδμ cor. λαρδμ.

Pag. 114. c. 1. v. 21. Masienum cor. Masietum.

lb. c. 2. v. 24. interfarer cor. interfaret.

Pag. 123. c. 2. v. 44. pro scobillae cor. scobinae.

Pag. 128. c. 2. v. 26. praterierem cor. practerieram.

Pag. 131. c. 1. v. 9. pro ελεγιδων cor. ελεγδων.

Pag. 140. num. XXXII. v. 3. pro sco-

billa cor. scobina.

Pag. 148. v. 12. pro εμυρδω cor. εμυρδω.

lb. v. 18. pro εμυρδω cor. εμυρδω.

Pag. 150. v. 1. pro Διδωσων cor. Διδωσων.

Pag. 160. v. 4. pro εδδω cor. εδδω.

lb. not. 211. v. antep. pro Gallandia melius scribes Garlandia.

Pag. 161. n. 212. v. 4. vetuissent cor. vetituros.

Pag. 164. v. 14. pro 2. cor. 851.

Pag. 178. v. antep. Murat. cor. Muratorii libro.

Pag. 182. v. 10. pro 132. repone 232.

Pag. 190. v. 23. longus cor. longius.

Pag. 191. c. 1. v. pen. binea cor. linea.

Pag. 192. v. 19. finibus cor. sinibus.

Pag. 195. v. 19. depinxisse adde se.

lb. col. 2. v. 3. rubri cor. rubi.

Pag. 202. v. 6. pro 61. repone 6.

Pag. 205. in paginar. numero pro 305. repone 205.

Pag. 213. v. 2. pro Nanzianzeno cor. Nazianzeno.

Pag. 243. v. 11. pro αττλωται cor. αττλωται.

Pag. 245. c. 2. v. 14. gestae cor. gestae.

Pag. 267. c. 2. v. antep. pro αικτωται cor. αικτωται.

MAG 2013588

111 610 1969

RESTAURO del LIBRO ANTICO
Gav. G.

